

“Van ambachtsman tot stadselite?”

**“Een dynamische studie aangaande sociale mobiliteit in
laatmiddeleeuws Kortrijk a.d.h.v. sociale conflicten en opstanden.”
(ca. 1250 – ca. 1550)**

Thomas E.J. Vanwelsenaere

Studentennummer: 00606396

Promotor: Prof.dr. Jan Dumolyn

Leescommissie: Dr. Catherine Rosbrook en drs. Brent Lievens

Masterproef voorgelegd voor het behalen van de graad master in de geschiedenis
Academiejaar: 2025 - 2026

Toegang tot bruikleen

“De auteur geeft de toelating dit afstudeerwerk voor consultatie beschikbaar te stellen en delen van het afstudeerwerk te kopiëren voor persoonlijk gebruik. Elk ander gebruik valt onder de beperkingen van het auteursrecht, in het bijzonder met betrekking tot de verplichting de bron uitdrukkelijk te vermelden bij het aanhalen van resultaten uit dit afstudeerwerk.”

Thomas E.J. Vanwelsenaere

Voorwoord

Na het volgen van mijn lerarenopleiding geschiedenis-Engels, begon ik met veel enthousiasme aan mijn schakelprogramma, met als doel het behalen van de graad van master in de geschiedenis. Tijdens mijn vorming als leraar geschiedenis ging mijn grootste interesse uit naar de Tweede Wereldoorlog en in bijzonder naar “*der Widerstand gegen den Nationalsozialismus*.” Bij deze was ik dan ook rotsvast overtuigd dat mijn eindwerk aan de Universiteit Gent zou handelen omtrent het Duitse verzet.

Toen ik tijdens het eerste jaar van mijn schakelprogramma het vak: “Overzicht van de historische kritiek” volgde, kwam ik echter tot de conclusie dat de middeleeuwen mij meer en meer begon aan te spreken. De lesgever van dit vak, professor Jan Dumolyn, startte zijn eerste les met de volgende openingszin: “*Voor velen onder jullie zal dit het moeilijkste vak van jullie eerste bachelor zijn. Vorig jaar was meer dan de helft van de studenten niet geslaagd en dat was voor alle duidelijkheid na de tweede zit!*” Ondanks het op dat moment wel even slikken was, herinner ik mij vooral dat hij tijdens één van deze lessen een voorbeeld gaf van een topografische analyse van middeleeuws Brugge, waarbij door middel van het bestuderen van de confiscatierekeningen een reconstructie werd gemaakt van zowel de rebellen hun financieel vermogen alsook hun concrete woonplaats in Brugge. Op dat specifieke moment had ik snel door dat ik mij de komende jaren dan ook volledig wenste toe te spitsen op de middeleeuwen.

Verder bleek ook het vak: “Geschiedenis van de Middeleeuwen”, van professor Deploige, voor mij een bevestiging te zijn voor het maken van deze keuze. Vooral zijn bemerking, dat mediëvisten genoodzaakt zijn omwille van de geringe bronnen die vaak maar voor handen zijn, om zeer creatief te werk te gaan, sprak mij enorm aan. Tevens stelde hij dat het dan ook zeker niet toevallig is dat de meeste nieuwe ontwikkelingen op methodologisch vlak juist afkomstig zijn van mediëvisten. Daarnaast kwam ik ook tijdens dit vak tot de conclusie dat er tijdens de middeleeuwen veel fundamenteën werden gelegd voor latere tijden, denk bijvoorbeeld aan het proces van de staatsvorming. Kortom, de middeleeuwen, waar er praktisch constant oorlogen werden gevoerd, veel hongersnoden optraden en de pest genadeloos toesloeg, blijkt uiteindelijk voor mij nogal verrassend dé periode te zijn waar ik mij het meest zou thuis voelen.

Tot slot zijn er ook nog verschillende personen die tijdens mijn opleiding een zeer belangrijke rol hebben gespeeld. In eerste instantie wens ik vanzelfsprekend mijn promotor, professor Jan Dumolyn

te bedanken, voor de uitstekende begeleiding tijdens mijn ontdekkingstocht in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen. Ook het feit dat iedere student tijdens zijn opdrachten stevast moest leren werken met primaire bronnen, was cruciaal in mijn ontwikkeling als historicus. Daarnaast, bood hij mij ook de kans om mij stapsgewijs te specialiseren in laatmiddeleeuws Kortrijk, de sociale conflicten en opstanden en de ambachten. Vooral het gegeven dat ik de fundamenteën van mijn masterproef al kon beginnen op te bouwen tijdens het opleidingsonderdeel “Historische praktijk II” en mijn academische bachelor, boden mij uiteindelijk de mogelijkheid om een diepgaande analyse te maken van laatmiddeleeuws Kortrijk en dit op de *longue durée*.

Voorts zou ik zeker ook nog dr. Mathijs Speecke willen bedanken om mijn eindwerk na te lezen en de vele goede tips die hij mij heeft gegeven. Bovendien speelde de Universiteit Gent in het algemeen en alle overige hoogleraren uiteraard een belangrijke rol in mijn opleiding, vandaar ik deze instelling en alle mensen die er werkzaam zijn dan ook van harte wens te bedanken.

Overigens wens ik ook de rijksarchivaris van Kortrijk, professor Hendrik Callewier, te bedanken om altijd bereidwillig te zijn om mijn vragen te beantwoorden en mij altijd nieuwe informatie omtrent middeleeuws Kortrijk aan te reiken. Tevens wens ik hier ook alle mensen van het rijksarchief van Kortrijk te bedanken om mij altijd vriendelijk wegwijst te maken in hun archief.

Verder zou ik ook nog dhr. Tuur Struyve willen bedanken om mij al een paar jaar geleden kennis te laten maken met archiefonderzoek en mij leren om te gaan met teksten in het Middelnederlands. Daarnaast wens ik ook nog dhr. Arnoul Vanwelsenaers uit Nieuw-Zeeland te bedanken, zowel om mijn eindwerk na te lezen, alsook om al meerdere jaren samen opzoeken te verrichten omtrent laatmiddeleeuws Kortrijk en onze voorouders in bijzonder.

Finaal wens ik uiteraard nog de belangrijkste personen in mijn leven te bedanken, namelijk: mijn ouders, mijn zus, schoonbroer en mijn neefje, om altijd voor mij klaar te staan en mij onvoorwaardelijk te steunen tijdens mijn leven.

Oudenburg, 22 mei 2026

Lijst van afbeeldingen

- Afbeelding 1: “*The Courtrai Chest*” (New College, Oxford)
- Afbeelding 2: “*The Courtrai Chest*” (*detail*) (New College, Oxford)
- Afbeelding 3: Roodververs aan het werk (Anglicus)
- Afbeelding 4: Portret van Gillis Joye (Memling, 1472)
- Afbeelding 5: Servet met de Oranjeboom en het wapen van prins Maurits (Lammertijn, 1601)
- Afbeelding 6: Onze-Lieve-Vrouwekerk Kortrijk (De Gunsch, 2003)
- Afbeelding 7: De Sint-Maartenskerk (L) en het Belfort (Halletoren) (R)
- Afbeelding 8: Overblijfsel van de stadsmuur ter hoogte van het O-L-Vrouwehospitaal (Callewier)
- Afbeelding 9: De Kortrijkse Broeltorens
- Afbeelding 10: Schilderij van de toren van Jan van Vlenken (R) (De Pratere)
- Afbeelding 11: De Guldenbergabdij van Wevelgem (Sanderus, 1641)
- Afbeelding 12: Afbeelding van een “Hollandse steenoven” uit 1550, regio Leiden (Van Oosten)
- Afbeelding 13: Reconstructie van een veldoven (Devliegheer)
- Afbeelding 14: Schilderij van het Bourgondisch kasteel (Onbekende schilder)
- Afbeelding 15: Man en vrouw bakken broden (*Book of Hours*, ca. 1300-1310)
- Afbeelding 16: Beenhouwers aan het werk (*Tacuinum sanitatis*, 14de eeuw)
- Afbeelding 17: Een brouwer roert in zijn brouwketel (Pyrprew, 15de eeuw)
- Afbeelding 18: Mensen drinken wijn in een herberg (*Tacuinum Sanitatis*)
- Afbeelding 19: Het wapen van de Kortrijkse goud- en zilversmeden (Debrabandere)
- Afbeelding 20: Meesterwerk van Steven Derickere (Bijlokemuseum Gent)
- Afbeelding 21: Chrismatorium, 1603 (Derickere, 1603)
- Afbeelding 22: Meesterstempel van N. Arsen (Ieper, 1591)
- Afbeelding 23: Meesterstempel van L. Weyns
- Afbeelding 24: Vergulde kan (Maelfeit, ca. 1580)
- Afbeelding 25: Vergulde beker (Maelfeit, ca. 1580)
- Afbeelding 26: De Brugse Metten (The Courtrai Chest, New College, Oxford)
- Afbeelding 27: Mislukte charge van de Franse ridders (The Courtrai Chest, New College, Oxford)
- Afbeelding 28: De Slag bij Westrozebeke (Kroniek van Jean Froissart, 1405)
- Afbeelding 29: “Stadspaleis Den Roeland”, alias “Patria” (Allaert)
- Afbeelding 30: Opgegraven muntschat uit het begijnhof (Callewier)
- Afbeelding 31: “Banket van de Fazant” (Rijksmuseum)
- Afbeelding 32: Grafsteen Willem Quackelbeen in Istanbul
- Afbeelding 33: “Opdracht in de Tempel” (Isenbrant)

Afbeelding 34: Het “Dadizele Manuscript” (Buylaert en Haemers)

Afbeelding 35: De Kortrijkse schepenen smeken Karel V om genade? (Stadhuis Kortrijk)

Lijst van kaarten

Kaart 1: Aanduiding van de stadsdelen op de stadsplattegrond van Deventer (D’haene)

Kaart 2: Economische geografie van het Centrum en Overbeke (Declercq)

Kaart 3: Economische geografie Buda en Overleie (Declercq)

Kaart 4: Kaart van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen (Van Gemert, *F.H.A.*)

Kaart 5: Plattegrond van de Franse dwangburcht (Despriet)

Kaart 6: Topografie van Kortrijk, circa 1300 (Despriet)

Kaart 7: Aanduiding van de stadsdelen op de stadsplattegrond van Deventer (D’haene)

Kaart 8: De kalkovens aan de Kleine Leiestraat in het stadsdeel Overbeke (Despriet)

Lijst van tabellen

Tabel 1: Kleurcode/ symbool en duiding (Declercq)

Tabel 2: Drapiers 1440 (Pauwelyn)

Tabel 3: Verhoging accijnstarieven op wijn en bier (Pauwelyn)

Tabel 4: Accijnzen op wijn (Pauwelyn)

Tabel 5: Het gemiddelde vermogen van de groepen (Pauwelyn)

Tabel 6: Gemiddelde aanslag in 1440 en 1477 (Pauwelyn)

Tabel 7: De vijf klassen te Kortrijk, 1440

Tabel 8: Gegoede stand 1440 en 1477 (Pauwelyn)

Tabel 9: Lening van 1436 en 1477 (Pauwelyn)

Tabel 10: Dynamische analyse van de kapitaalkracht in de 15de eeuw (Pauwelyn)

Tabel 11: Gemiddeld fortuin van de groepen (Pauwelyn)

Tabel 12: Magistraten uit de gegoede burgerij (Pauwelyn)

Tabel 13: Aantal magistraten per familie in de 14de en 15de eeuw (Pauwelyn)

Tabel 14: De Vlaamse adel in de Vlaamse stadsmagistraat 1350-1500 (Buylaert)

Lijst van grafieken

Grafiek 1: De Vlaamse adel in de Vlaamse stadsmagistraat 1350-1500 (Buylaert)

Inhoudsopgave

1. Inleiding	8
2. Socio-politieke verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk	13
2.1 <i>Het privilege van 1324</i>	<i>17</i>
2.2 <i>De Karolijnse Concessie van 1540.....</i>	<i>19</i>
2.3 <i>Een politiek continuüm van vorstgezinden en particularisten?</i>	<i>22</i>
3. Socio-economische verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk	30
3.1 <i>Organisatie en structuur van de Kortrijkse lakennijverheid</i>	<i>38</i>
3.1.1 Kortrijk als centrum van de “nieuwe” Leiedraperieën?	38
3.1.2 Het productieproces: “Kaufsystem” of “Verlagsystem”?	39
3.1.3 Groothandelaars vs. drapiers, makelaars en specialisaties	41
3.1.3.1 De drapiers-ondernemers en drapiers-wevers	44
3.1.3.2 De makelaars	48
3.1.3.3 De blauw- en roodververs	50
3.1.3.4 De vollers	54
3.1.3.5 De huidenvetters.....	59
3.1.3.6 Overige specialisaties	62
3.1.3.7 Een dynamisch nijverheidscontinuüm?	63
3.1.4 De conjunctuur van de Kortrijkse draperie	66
3.2 <i>Organisatie en structuur van de Kortrijkse linnennijverheid.....</i>	<i>67</i>
3.2.1 De uitbreiding van de vlaseelt en de groei van de huisnijverheid.....	68
3.2.2 Kortrijk als marktcentrum én stedelijk productiecentrum.....	69
3.2.3 Het ontstaan van de damastweverij.....	72
3.2.4 De creatie van industriële netwerken	74
3.2.5 De evolutie van de Kortrijkse linnenmarkt	77
3.2.6 Mislukte reconversiepogingen	78
3.2.7 Kortrijkse lijnwaadhandelaars tijdens de late middeleeuwen	79
3.3 <i>Organisatie en structuur van de Kortrijkse bouwnijverheid</i>	<i>85</i>
3.3.1 De steenbakkers	86
3.3.1.1 De bodem en het landschap in het graafschap Vlaanderen	86
3.3.1.2 De middeleeuwse baksteenproductie	88
3.3.1.3 De baksteenproductie in Kortrijk en kasselrij Kortrijk	92
3.3.1.4 De infrastructuur, het type en de locatie van steenbakkerijen	106
3.3.1.5 De arbeidsorganisatie in steenbakkerijen	113
3.3.2 De metsers.....	125
3.3.3 De timmerlieden	126

3.4	<i>Organisatie en structuur van de Kortrijkse voedingsnijverheid</i>	130
3.4.1	De bakkers	130
3.4.2	De slaggers.....	138
3.4.3	De brouwers.....	145
3.4.4	De wijnhandelaars.....	166
3.5	<i>Organisatie en structuur van de Kortrijkse edelsmeedkunst</i>	171
3.5.1	Algemeen overzicht van de edelsmeedkunst	171
3.5.2	De technieken binnen de edelsmeedkunst.....	176
3.5.3	De Kortrijkse goud- en zilversmeden tijdens de late middeleeuwen	177
3.6	<i>De Kortrijkse gegoede burgerij tijdens de 15de eeuw</i>	189
3.6.1	Sociale analyse van de gegoede burgerij	189
3.6.2	De Kortrijkse magistraat: een gesloten elite?.....	201
4.	Kortrijkse sociale conflicten en hun rol in Vlaamse opstanden	206
4.1	<i>De communale beweging en het “sociaal contract” (1127-1128)</i>	206
4.2	<i>Kortrijk en de Vlaamse Opstand (1297-1305)</i>	210
4.3	<i>Kortrijk en de Kust-Vlaamse Opstand (1323-1328)</i>	222
4.4	<i>Kortrijk tijdens het Artevelderegime (1338-1345)</i>	230
4.5	<i>Kortrijk tijdens de Gentse Oorlog (1379-1385)</i>	237
4.6	<i>De Kortrijkse staking (1420-1434)</i>	248
4.7	<i>De Kortrijkse volksopstand (1539-1540)</i>	278
5.	Besluit.....	323
6.	Bibliografie	344
6.1	<i>Bronnen</i>	344
6.1.1	Archivalische bronnen	344
6.1.2	Onuitgegeven bronnen.....	345
6.1.3	Uitgegeven bronnen	346
6.1.4	Databanken	348
6.1.5	Gedrukte bronnen	349
6.2	<i>Literatuur</i>	349
6.3	<i>Bijlagen</i>	368

1. Inleiding

Dat de Vlamingen tijdens de late middeleeuwen frequent in opstand kwamen is heden ten dage onder mediëvisten goed gekend. Eveneens weten we dat deze politieke, in bijzonder stedelijke, conflicten in het graafschap Vlaanderen een uniek gegeven was in het toenmalig middeleeuws Europa.¹ Vooral de “collectieve acties”² van de Bruggelingen³, Gentenaars⁴ en Ieperlingen⁵ zijn al goed beschreven.⁶ Maar in hoeverre kennen we die van een secundaire stad zoals Kortrijk? Dat deze stad aan de Leie gekend is omwille van de Guldensporenslag die aldaar werd uitgevochten, betekent niet noodzakelijk dat de rol van de Kortrijkzanen aangaande sociaal protest eveneens goed in kaart is gebracht.⁷ Bovendien zorgde deze Slag bij Kortrijk (1302) voor een “democratische omwenteling” in het graafschap Vlaanderen, waarbij in sommige steden de ambachten voor het eerst onderdeel uitmaakten van hun stadsbestuur. Maar vond deze omwenteling ook plaats in Kortrijk zelf?

Het belang van het bestuderen van sociale conflicten en opstanden is mijns inziens essentieel om een totaalbeeld van een stad of regio te krijgen, gezien ze een weerspiegeling is van wat er écht leefde bij veel van deze mensen die rechtstreeks, of onrechtstreeks, betrokken waren bij deze complexe gebeurtenissen. Voorts leren we op deze manier ook allerlei individuen uit verschillende lagen van de bevolking kennen: bovenaan de machthebbers, alias het “stadspatriciaat”, dat politiek en economisch de lakens uitdeelde, daaronder een zeer ambitieuze subtop die uit was op het maken van sociale promotie, in het midden de middenklasse die vaak haar boterham verdiende door het uitoefenen van een ambacht en ten slotte helemaal onderaan de sociale ladder, het stadsproletariaat, dat in moeilijke tijden luidkeels haar ongenoegen uitkrijste.⁸

Bovendien zien we dat gemeenschappen bestaan uit complexe, meestal onevenwichtige, verhoudingen. Deze onevenwichtige sociale, politieke, economische en culturele verhoudingen,

¹ Jan Dumolyn en Jelle Haemers, “Patterns of urban rebellion in medieval Flanders,” *Journal of Medieval History* 31, nr. 4 (2005): 371.

² Charles Tilly, *From mobilization to revolution* (Reading: Addison-Wesley, 1978), 7.

³ Jan Dumolyn, *De Brugse opstand van 1436-1438* (Heule: UGA, 1997); Mathijs Speecke, “De politieke orde van Brugge, 1302-1329. Een prosopografische studie van de stadsmagistraat” (masterproef, Universiteit Gent, 2016).

⁴ Jelle Haemers, *De Gentse Opstand (1449-1453). De strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijk kapitaal* (Heule: UGA, 2004).

⁵ Jan Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad van middeleeuws Vlaanderen. Sociaal protest in Ieper, ca. 1280 – ca. 1480,” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge* 161, nr. 2 (2024): 19-48.

⁶ Jan Dumolyn en Jelle Haemers, “Communes and conflict. Urban rebellion in late medieval Flanders,” in *Historical Materialism Book Series* 289, eds. Andrew Murray en Jan van den Maagdenberg (Leiden: Brill, 2023).

⁷ In een recent artikel stellen Benoit en Callewier dat er in de historiografie amper onderzoek is gevoerd naar bloedwraak en vetes in kleinere plaatsen, waaronder Kortrijk. (Filip Benoit en Hendrik Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk tijdens de late middeleeuwen: de vete tussen de partijen Gillioen en Pipe (1421-1424),” *De Leiegouw* 65, nr. 2 (2023): 203).

⁸ Jan Dumolyn, “Marginalen of radicalen? Het vertoog over de ‘roepers en krijzers’ tijdens stedelijke opstanden, voornamelijk in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen,” *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 2, nr. 2 (2005): 29-53.

brengen onderhuidse spanningen met zich mee, die plots kunnen escaleren tot sociaal protest en opstanden. Ten slotte vinden stedelijke opstanden in sommige gevallen plaats in verschillende steden tegelijk en bestaan ze uit complexe netwerken, zowel onder de machthebbers, maar eveneens ook onder de rebellen. Overigens zien we hierbij dat ondanks ze vaak onderling verschillende motieven hebben om te participeren aan of tegen een opstand, ze toch besluiten om tijdelijke allianties met anderen aan te gaan om op deze manier hun eigen doelstellingen te realiseren. Het is dan ook niet toevallig dat wijzigingen in schepencolleges vaak voorkomen bij sociale conflicten, opstanden en machtswisselingen.

Gezien de studie van sociale conflicten en opstanden dus dé sleutel is om tot een totaalbeeld te komen van een stad en een gemeenschap, zal er in dit schrijven dan ook een diepgaande analyse worden gemaakt omtrent het sociaal protest te Kortrijk en de rol die de Kortrijkzanen innamen tijdens laatmiddeleeuwse Vlaamse opstanden. Als onderzoeksvraag heb ik daarom gekozen voor een klassiek vraagstuk in de geschiedschrijving, maar dan gericht op de stad aan de Leie zelf, namelijk: “*Bestond het laatmiddeleeuwse stadsbestuur in Kortrijk uit een open of een gesloten elite?*” Deelonderzoeksvragen die hierbij aansluiten zijn onder meer: “*Kon je als Kortrijkzaan tussen ca. 1250 - ca. 1550 al dan niet opklimmen van ambachtsman tot stadselite?*” en uiteraard ook: “*Kenden de Kortrijkse ambachten na 1302 een politieke vertegenwoordiging?*”

Omdat deze vragen in hoofdzaak gericht zijn op de rol van de ambachten en hun al dan niet politieke vertegenwoordiging in het stadsbestuur, zijn we genooddaakt om alvorens de sociale conflicten en opstanden onder de loep te nemen, eerst de organisatie en structuur binnen de Kortrijkse ambachtelijke sectoren te onderzoeken. De combinatie van deze ambachtelijke analyse plus de sociale conflicten en opstanden zouden ons uiteindelijk in staat moeten stellen om op een gedegen manier een goed onderbouwd antwoord te geven op onze onderzoeksvragen.

Met betrekking tot de *status quaestionis* aangaande dit onderwerp zien we dat al heel wat onderzoek werd verricht naar middeleeuws Gent⁹, Brugge¹⁰ en Ieper.¹¹ Bovendien leverde Van Uytven ook een

⁹ Frans Blockmans, *Het Gentsche stadspatriciaat tot omstreeks 1302* LXXXV (Antwerpen: RUG, 1938); Paul Rogghé, “Het Gentsche stadsbestuur van 1302 tot 1345,” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 1 (1944): 153-63; Marc Boone, *Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384 – ca. 1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces*, Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België 52, nr. 133 (Brussel: Paleis der Academiën, 1990).

¹⁰ Dirk Van den Auweele, “Schepenbank en schepenen te Brugge (1127-1384), bijdrage tot de studie van een gewone stedelijke rechts- en bestuursinstelling” (PhD diss., KU Leuven, 1977); K. Vanhaverbeke, “Het stadsbestuur in Brugge in de periode 1375-1407: Sociaal-institutionele benadering aan de hand van een prosopografische methode,” (masterproef, KU Leuven, 1997); Mathijs Speecke, “Het eerste ‘democratische’ regime van Brugge 1302-1310. Een herziening,” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 154 (2017): 233-98; Mathijs Speecke, “De politieke orde van Brugge, 1302-1329. Een prosopografische studie van de stadsmagistraat” (masterproef, Universiteit Gent, 2016).

¹¹ Selma Fecheyr, “Het stadspatriciaat te Ieper in de 13^e eeuw,” in *Prisma van de geschiedenis van Ieper. Een bundel historische opstellen*, eds. Octaaf. Mus en Jan Albert Van Houtte (Ieper: Stadsbestuur, 1974), 295-303; Dieter Viaene, “De drang naar macht. De Ieperse stadsmagistraat in de veertiende eeuw (1328-1383),” *Handelingen van het Historisch Genootschap te Brugge* 141 (2004).

zeer belangrijke bijdrage aangaande het democratische gehalte van middeleeuwse stadsbesturen, waarbij hij concludeerde dat deze voor Vlaanderen het best kon worden omschreven als een plutocratie (macht in handen van de rijken), die ook een zekere vorm van oligarchie (macht in handen van een kleine groep), insloot. Het unieke aan zijn werk, is dat er wordt ingegaan op het al dan niet representatief en democratisch karakter van de Vlaamse stadsbesturen tijdens de late middeleeuwen.¹² Overigens heeft Blockmans in zijn studie omtrent de volksvertegenwoordiging in Vlaanderen ook al aandacht besteed aan sociale conflicten en gewezen op het belang van een sociologische benadering. Jammer genoeg, werd er hierbij slechts in geringe mate aandacht gegeven aan kleinere steden, gezien het accent vooral lag op: Gent, Brugge en Ieper.¹³

Aangaande de Noord-Franse steden, verrichtte de Franse mediëvist Derville onderzoek naar onder meer: Rijsel, Sint-Omaars en Dowai. Op basis van zijn onderzoek naar de verschillende schepenfamilies die de stadsmagistraat passeerden, kon hij zinvolle uitspraken doen over de mate van open- en geslotenheid van het stadsbestuur in deze steden.¹⁴ Ten slotte werd er ook al over Antwerpen gedegen onderzoek gevoerd, in bijzonder door Wouters en Everaert, hetgeen in deze scriptie ook meermaals aan bod zal komen.¹⁵

Kortrijk zelf werd uiteraard ook al onder de loep genomen.¹⁶ Zo bracht Bauwens de geschiedenis van de Kortrijkse stadsinstellingen tot 1494 in kaart¹⁷ en onderzocht Dupont al in hoeverre er na 1302 sprake was van een “democratische omwenteling” te Kortrijk tijdens de 13de en 14de eeuw.¹⁸ Een kritische bemerking omtrent haar werk, is dat het thema van sociale conflicten en opstanden, niet werd onderzocht, noch de ambachten (behalve de draperie). Anderzijds valt dit gedeeltelijk wel te verklaren door het feit dat haar focus op de 13de en in bijzonder, de 14de eeuw lag. Verder zou er ook meer diepgaand genealogisch onderzoek kunnen worden verricht met betrekking tot de

¹² Raymond Van Uytven, “Plutocratie in de oude democratieën der Nederlanden,” *Handelingen der Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis* XVI (1962): 373-409.

¹³ Willem P. Blockmans, *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)*, Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België 40, nr. 90 (Brussel: Paleis der Academiën, 1978).

¹⁴ Alain Derville, *Les échevinages de Lille en de Saint-Omer, étude comparée*, Actes du XLVe Congrès de la Fédération des Cercles d’archéologie et d’histoire de Belgique IV (Komen: s.e., 1982): 33-44; Alain Derville, *Les échevins de Douai (1228-1527)*, La sociabilité urbaine en Europe du Nord-Quest du XIVe au XVIIIe siècle VIII (Douai: s.e., 1983): 39-48.

¹⁵ Koen Wouters, “Een open oligarchie? De machtsstructuur in de Antwerpse magistraat tijdens de periode 1520-1555,” *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 82 (2004): 905-34; Janna Everaert, *Macht in de metropool: Politieke elitevorming tijdens de demografische en economische bloeifase van Antwerpen (ca. 1400-1550)* (Amsterdam: Amsterdam University Press, 2023).

¹⁶ Niklaas Madens, ed., *De geschiedenis van Kortrijk* (Tielt: Lannoo, 1990)

¹⁷ Johan Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis der stadsinstellingen van Kortrijk tot 1494,” (masterproef, Rijksuniversiteit Gent, 1962).

¹⁸ Sophie Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur tijdens de 13^e-14^e eeuw. Onderzoek naar het democratiseringsproces in een middelgrote stad door middel van de prosopografie” (masterproef, KU Leuven, 1998); Sophie Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte van het Kortrijkse stadsbestuur tijdens de 13^e en 14^e eeuw,” *De Leiegouw* 41 (1999): 275-304.

magistraatsfamilies¹⁹, zeker gezien dit van cruciaal belang is om sociale mobiliteit in kaart te brengen.²⁰ Omtrent het socio-economische luik van Kortrijk tijdens de 15de eeuw, kunnen we uiteraard niet naast het werk van Pauwelyn kijken.²¹ Desondanks de absolute meerwaarde van haar onderzoek, werd anderzijds ook in haar analyse nauwelijks aandacht gegeven aan de sociale conflicten en opstanden. Desalniettemin, heeft Pauwelyn in haar onderzoek wel een grondige analyse gemaakt van de ambachten, hoewel de voedingsnijverheid niet gedetailleerd werd geanalyseerd en vooral markant, is dat de Kortrijkse bouwnijverheid zelfs helemaal niet aan bod kwam.²² Omtrent het Kortrijkse schoenmakers- en vleeshouwersambacht tot ca. 1580 kunnen we wel leunen op de verhandeling van Bekaert²³, alhoewel we in dit schrijven het schoenmakers ambacht niet zullen bespreken. De focus hier zal volledig liggen op de Kortrijkse laken- en linnennijverheid, de bouwnijverheid, de voedingsnijverheid en ten slotte ook nog de edelsmeedkunst. Deze ambachten hadden de grootste impact op het socio-economische en socio-politieke leven in laatmiddeleeuws Kortrijk en waren ook het meest betrokken bij sociale conflicten en opstanden.

Uiteraard hebben ook nog heel wat andere onderzoekers, degelijke opzoekingen verricht omtrent de geschiedenis van Kortrijk en vanzelfsprekend zullen zij allemaal meermaals opduiken in deze scriptie. Het meest recente onderzoek omtrent Kortrijk werd zonder meer verricht door de huidige Kortrijkse rijksarchivaris, Hendrik Callewier. Bij deze vormt zijn werk: “*Bourgondië aan de Leie: Kortrijk en de hertogen 1382-1482*”, alsook het artikel dat hij samen schreef met Filip Benoit, aangaande bloedwraak in middeleeuws Kortrijk, dan ook een zeer belangrijk onderdeel van deze verhandeling.²⁴ Op aanraden van mijn promotor, zal er in dit schrijven dan ook worden gepoogd om een sociaal-economische aanvulling aan te reiken op het werk van Callewier. Omtrent de methodiek om de sociale conflicten en opstanden te bestuderen, zal dit eindwerk leunen op de comparatieve methode zoals werd toegepast door Dumolyn en Haemers.²⁵

¹⁹ Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 284.

²⁰ Raymond Van Uytven en Willem P. Blockmans, “De noodzaak van een geïntegreerde sociale geschiedenis,” *Tijdschrift voor Geschiedenis* LXXXIV (1971): 276-90; Boone, *Gent en de Bourgondische hertogen*, 16.

²¹ Cecile Pauwelyn, “De gegoede burgerij van Kortrijk in de 15^e eeuw (1433-1496),” in *Studien betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14^e en 15^e eeuw*, ed. Willem P. Blockmans (Heule: UGA, 1971): I, 155-213; (Heule: UGA, 1973): III, 11-45.

²² Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 155-213.

²³ Ruben Bekaert, “Bijdrage tot het Kortrijkse ambachtswezen in de middeleeuwen. Het schoenmakers- en vleeshouwersambacht tot ca. 1580” (masterproef, KU Leuven, 2000).

²⁴ Hendrik Callewier, *Bourgondië aan de Leie: Kortrijk en de hertogen 1382-1482* (Kortrijk: De Leiegouw, 2022); Filip Benoit en Hendrik Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk tijdens de late middeleeuwen: de vete tussen de partijen Gillioen en Pipe (1421-1424),” *De Leiegouw* 65, nr. 2 (2023): 201-24.

²⁵ Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 19-48; Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 369-93.

Om terug te keren naar het meest gekende beeld met betrekking tot de stadsbesturen van Vlaamse steden tijdens de late middeleeuwen, is dat deze alvorens de Guldensporenslag werd gekenmerkt door de dominantie van een enge, gesloten groep van rijken. De Slag bij Kortrijk op 11 juli 1302 wordt dan vervolgens als hét kantelmoment aanschouwd van de zogenaamde “democratische omwenteling” van de 14de eeuw, waarbij ambachtslieden voor het eerst in staat bleken te zijn om het monopolie van het patriciaat te doorbreken en een vertegenwoordiging in verscheidene stadsbesturen wisten af te dwingen. Zoals reeds bemerkt, zullen we in deze scriptie nagaan in hoeverre dit kantelmoment al dan niet van toepassing was voor Kortrijk zelf, de plaats waar uiteindelijk hét kantelmoment op het slagveld werd verworven. In dit schrijven zal worden gepoogd dit te verwezenlijken door enerzijds een bundeling te maken van hetgeen voorgaande historici al hebben uitgewerkt en anderzijds een eigen bijdrage te leveren, door verschillende onderzoeksmethoden te combineren. Vooral de comparatieve methodiek en een combinatie van zowel de deductieve en de inductieve methode zullen hierbij de grootste rol spelen.

Door het hoofddaccent te leggen op de Kortrijkse ambachten, de sociale conflicten en opstanden, zal worden gepoogd om op deze wijze in eerste instantie de socio-economische verhoudingen in kaart te brengen, ten tweede de socio-politieke verhoudingen en ten derde de socio-culturele verhoudingen. Vooral het gegeven dat we hier een periode van 300 jaar zullen bestuderen, laat ons toe om zowel: korte (*courte durée*), middellange (*moyenne durée*) en lange termijnpatronen (*longue durée*) waar te nemen. Finaal zou deze “braudeliaanse aanpak”²⁶ van laatmiddeleeuws Kortrijk ons in staat moeten stellen om de mate van open- en geslotenheid binnen het Kortrijkse stadspatriciaat op een unieke wijze na te gaan.

Om dit alles te bewerkstelligen zullen we uiteraard moeten gebruikmaken van verschillende primaire bronnen. Het privilege van 1324 en de Karolijnse Concessie van 1540 zullen hier een cruciale rol spelen bij onze deductieve analyse. Verder zullen ook nog andere bronnen worden onderzocht: de stadsrekeningen (vanaf 1393), schepenregisters (akten en contracten vanaf 1438), wezerijregisters (vanaf 1402), staten van goed, poortersboeken (vanaf 1413), het draperieregister (vanaf 1366), het “*Uutseghbouck*”²⁷, kerkrekeningen, leendenombrementen, de zettingen van 1440 en 1477, enz. Daarnaast zullen, waar relevant, ook bronnen van andere steden worden nagekeken. Met betrekking tot de geraadpleegde literatuur, zal er gebruik worden gemaakt van talrijke studies die betrekking

²⁶ Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II*, I, vert. Siân Reynolds (New York: Harper & Row, Publishers, 1966), 20-2; Fernand Braudel, “Histoire et sciences sociales: la longue durée,” *Annales Economies, Sociétés, Civilisations* 13, nr. 4 (1958): 725-53.

²⁷ Dit is een bron over criminaliteit, waarin bepaalde misdaden van poorters en hun strafmaat in worden geschreven, plus biedt het een meerwaarde op vlak van demografie, omdat verbanningen gezien worden als een gedwongen vorm van emigratie. (Hendrik Callewier, “Poortertij en bevolkingsdynamiek: Sociaal-economische analyse van de nieuwe poorters van Kortrijk 1413-1477” (masterproef, KU Leuven, 2003), 1: 18).

hebben tot: de ambachten, stadsbesturen, sociale conflicten en opstanden, plus sociale mobiliteit.

Besluitend kan nog omtrent de structuur van deze scriptie worden vermeld dat er eerst zal worden ingegaan op de socio-politieke verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk. In dit onderdeel zullen we het privilege van 1324 en de Karolijnse Concessie van 1540 doorgronden.²⁸ Bovendien zullen ook alle ambtenaren, vanaf de eerst gekende schepenen uit 1220 tot aan het einde van de regeringsperiode van keizer Karel V in 1555, in een bijlage worden uitgewerkt.²⁹ Vervolgens zullen in hoofdzaak de socio-economische verhoudingen worden behandeld, waarbij een gedetailleerde analyse zal worden gemaakt van de Kortrijkse ambachten. Daarnaast zal er uiteraard ook grondig worden ingegaan op de collectieve acties in het laatmiddeleeuwse Kortrijk aan de hand van theoretische en comparatieve benaderingen, waarbij de Kortrijkse collectieve acties herbekeken zullen worden in vergelijkend perspectief, ten aanzien van onder meer: Brugge, Gent, Ieper en Antwerpen. Algemeen zal er doorheen dit eindwerk ook verscheidene gevalsstudies van Kortrijkse schepenen, proosten, magistraatsfamilies, families uit de ambachten en rebellen aan bod komen, die op hun beurt onderdeel zullen vormen van de inductieve methode. Tot slot zal er nog een algemeen besluit worden neergepend, met daarin een beknopte analyse van alle essentiële onderdelen die in deze scriptie aan bod zijn gekomen, zullen we pogen om een antwoord te geven op onze onderzoeksvraag en finaal zal er kort worden ingegaan op de mogelijkheden tot verder onderzoek.

2. Socio-politieke verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk

In dit onderdeel zullen we de evolutie van de socio-politieke verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk pogen in kaart te brengen. Gezien Bauwens en Warlop al gedetailleerd de specifieke stadsambten onder de loep hebben genomen plus hun taken hebben toegelicht, wens ik mij hier vooral te focussen op de ontwikkelingen binnen dit domein. Om deze evolutie in beeld te brengen, zullen we twee belangrijke verordeningen van algemene strekking analyseren, met name het privilege van 1324 en de Karolijnse Concessie van 1540. Tot slot zal worden getracht om via deze deductieve methodiek (van algemeen naar specifiek), niet alleen een dynamisch beeld te krijgen omtrent de socio-politieke verhoudingen op de middellange termijn, maar in bijzonder pogen om nieuwe verbanden en inzichten te verwerven.

²⁸ Zie bijlage 1 (Privilegie 1324 en Karolijnse Concessie 1540).

²⁹ Zie bijlage 2 (Lijst van de Kortrijkse magistraten 1220-1555).

Maar laten we het eerst hebben over sociale ongelijkheid. Een klassiek vertrekpunt om dit te verduidelijken vinden we in een essay van de socioloog Dahrendorf terug.³⁰ In navolging van Rousseau³¹ maakt hij een onderscheid tussen natuurlijke en sociale verschillen plus stelt hij verder dat we een onderscheid moeten maken tussen ongelijkheden die een zekere vorm van evaluatieve rangorde impliceren en types van ongelijkheid waar dit niet het geval is. Het is duidelijk dat mensen van elkaar verschillen in termen van natuurlijke eigenschappen en natuurlijke capaciteiten. Bepaalde mensen zijn groot, anderen zijn klein, sommigen hebben blauwe ogen en anderen hebben bruine ogen. Deze verschillen zijn te zien als natuurlijke soortverschillen. Er zijn ook natuurlijke rangverschillen. Bepaalde individuen kunnen sneller lopen dan andere en sommigen kunnen beter en verder zien dan andere. De kleur van iemand zijn ogen is een kwestie van natuurlijke soortverschillen, de capaciteit om verder te zien dan anderen is een kwestie van natuurlijke rangverschillen.³²

Relevant voor ons verhaal, is dat hetzelfde onderscheid tussen soort- en rangverschillen ook gemaakt kan worden met betrekking tot sociale termen. Vooreerst bestaan er sociale verschillen qua sociale rollen die mensen vervullen, zonder dat daar een evaluatief onderscheid in geïmpliceerd ligt. Dahrendorf noemt dit soort sociale verschillen, sociale differentiatie, en is dus equivalent met de idee van rolspecialisatie. Hierbij gaat het om onderscheidingen die de vorm aannemen van neutrale, dit wil zeggen niet-evaluatieve specificaties van de verantwoordelijkheden en rechten die verbonden zijn met een bepaalde sociale positie (bijvoorbeeld vader) of van de kenmerken en kwaliteiten die toegewezen zijn aan een bepaald sociaal type (bijvoorbeeld: man, vrouw, ...). In alle maatschappijen zijn er verschillende taken en verantwoordelijkheden die worden toebedeeld aan de verschillende sociale posities zonder dat deze differentiatie noodzakelijkerwijze een sociale stratificatie impliceert. Sociale stratificatie definieert Dahrendorf ten slotte, als sociale differentiatie plus evaluatie in termen van reputatie, status of rijkdom. Kortom, sociale stratificatie impliceert de rangorde van sociale posities in termen van één of andere set van hiërarchieën verbonden met reputatie en rijkdom.³³

Voorts kan sociale ongelijkheid zich manifesteren op tal van domeinen. Een veel gehanteerd onderscheid berust op de gebieden waarop dit fenomeen voorkomt. Zo is er sprake van sociale ongelijkheid op economisch terrein (eigendom, inkomen, vermogen), op politiek terrein (macht,

³⁰ Ralf Dahrendorf, *Essays in the theory of society* (Stanford: Stanford University Press, 1968).

³¹ Jean-Jacques Rousseau, *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1754) (Parijs: Bordas, 1985).

³² Frans Lammertyn en Jef Verhoeven, "Sociologie en sociale ongelijkheid, een overzicht," *Tijdschrift voor sociologie* 12, nr. 3 (1991): 258-59.

³³ Lammertyn en Verhoeven, "Sociologie en sociale ongelijkheid," 258-59.

medezeggenschap) en op sociaal-cultureel terrein (kennis, ontwikkeling, aanzien). Ook naar niveau is er een onderscheid te maken. Sociale ongelijkheid kan zich manifesteren in kleine groepen, in organisaties, in maatschappijen tussen regio's (regionale ongelijkheid) en tussen maatschappijen.³⁴ Ook wanneer we de geschiedenis van het graafschap Vlaanderen en Kortrijk in bijzonder, bestuderen kunnen we constateren dat er altijd een onderscheid is geweest tussen rijken en armen. Desondanks *de jure* alle poorters gelijk waren voor de wet, ontstonden er in de praktijk toch sociale verschillen. Er waren namelijk gegoede en minder gegoede poorters, waarbij de eerste groep de macht in de steden verwierf.³⁵

Algemeen zien we dat tijdens de 13de eeuw, de stadsbesturen in het graafschap Vlaanderen plutocratisch en oligarchisch waren. Met andere woorden werden de steden bestuurd door kleine, elitaire groepen, "patriciërs"³⁶ genaamd, die alle magistraatszetels poogden te monopoliseren.³⁷ Hoogstwaarschijnlijk bestond het Kortrijkse patriciaat, net zoals in de overige steden, uit: handelaars, domaniale ambtenaren en grondbezitters.³⁸

Volgens Marx is sociale ongelijkheid steeds aanwezig in de maatschappij. Hij verklaart dit fenomeen op basis van de materiële, maatschappelijke verhoudingen. Deze worden fundamenteel bepaald door de relatie die mensen hebben met de productiemiddelen. Sociale ongelijkheid vloeit immers voort uit de ongelijke verdeling van productiemiddelen (privébezit) over de sociale klassen (arbeidsverdeling). Dit veroorzaakt een ongelijkheid van: politieke macht, privileges, differentiële participatie aan onderwijs en andere culturele mogelijkheden.³⁹ Kortom, mensen die onderaan de sociale ladder staan hebben dus tegengestelde belangen ten aanzien van diegenen die tot de elite van een samenleving behoren en deze belangenconflicten leiden dan ook tot een constante strijd.

Als we dus conform deze sociale klassenconflicttheorie een goed beeld wensen te krijgen aangaande de sociaal-politieke hiërarchie te Kortrijk, zijn we genoodzaakt om de productieverhoudingen binnen de dominantste economische sector, *in casu*, de textielsector, te bestuderen. Met deze productieverhouding wordt concreet de eigendoms- en arbeidsrelaties tussen handelaars, kleine

³⁴ Lammertyn en Verhoeven, "Sociologie en sociale ongelijkheid," 260.

³⁵ Warlop, "De middeleeuwen," 142.

³⁶ Frans Blockmans, *Het Gentsche stadspatriciaat tot omstreeks 1302* (Antwerpen: De Sikkel, 1938).

³⁷ Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte," 275.

³⁸ Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 163; Dumolyn, "De meest gepolariseerde stad," 20.

³⁹ Lammertyn en Verhoeven, "Sociologie en sociale ongelijkheid," 264; Jonathan Wolff en David Leopold, "Karl Marx," *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), geraadpleegd 06/03/2026, <https://www.plato.stanford.edu>.

ondernemers en loonarbeiders bedoeld. Deze vormden ongetwijfeld zoals te Ieper een fundamentele basis voor de sociaal-politieke hiërarchie, want Kortrijk is dan ook: “*principalement fondé sur fait de drapperie*.”⁴⁰ De vroegste rechters en schepenen zullen zeker tot de oudste, stedelijke elite hebben behoord. Deze patriciërs fungeerden vaak als handelaars en namen de import van grondstoffen en de export van afgewerkte producten voor hun rekening. Het eigenlijke productieproces lieten ze over aan een middenklasse van drapiers, die op hun beurt anderen tewerkstelden voor de effectieve handenarbeid.⁴¹ Voorts kan men de drapiers, doorgaans welgestelde meester-wevers, voorstellen als kleine patroons in de lakenfabricatie. Zij stelden hun eigen gezellen en leerlingen als loonarbeiders tewerk, maar verschaften eveneens werk aan de vollers, scheerders en de wellicht vooral vrouwelijke arbeidsters die zich met de voorafgaande arbeid van spinnen, kammen en wassen bezighielden. Ook schakelden de grote drapiers (*grand drapiers*)⁴² andere meester-wevers als onderaannemers in, de zogenaamde “conventwevers”, die voor rijkere meesters in stukloon werkten en dus *de facto* loonarbeiders waren.⁴³

Met betrekking tot de patriciërs die de politieke macht als stadsschepenen in handen hadden, werden zij aanvankelijk door de graaf voor het leven benoemd. Dit leidde echter tot oligarchisering en een zekere erfelijkheid van het ambt, hetgeen dan weer ongenoegen uitlokte bij de vorst en het volk. Zo kwam er hiertegen bijvoorbeeld al reactie te Atrecht in 1194, alsook te Ieper in 1209.⁴⁴ Hierbij kregen deze steden nieuwe reglementen, die niet alleen een einde maakten aan deze levenslange aanstellingen, maar verleenden ze de stedelijke gemeenschap ook een grote macht ten opzichte van het grafelijk gezag.⁴⁵

De hervorming omtrent het beëindigen van het fenomeen van levenslange aanstellingen, werd wellicht veroorzaakt door twee evoluties. Ten eerste was sinds de tweede helft van de 12de eeuw de

⁴⁰ Paul Bonenfant, John Bartier en Andrée Van Nieuwenhuysen, *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur, 1381-1419* (Brussel: Koninklijke Commissie der oude wetten en verordeningen van België, 1965), II, 534-39; Georges Espinas en Henri Pirenne, *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre: Des origines à l'époque Bourguignonne. Publications de la Commission Royale d'Histoire de Belgique* (Brussel: Kiessling et Imbreghts, 1906-1924), 670-76; RAK, OSAK, nr. 3023; Thierry De Limburg-Stirum, *Coutumes des paus et comté de Flandre. Quartier de Gand, dl. XI: Coutumes de la ville et de la châtellenie de Courtrai, dl. I: Ville de Courtrai* (Brussel: Koninklijke Commissie der oude wetten en verordeningen van België, 1905), 221-22; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 137.

⁴¹ Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 22-4; Rudolf Holbach, *Frühformen von Verlag und Großbetrieb in der gewerblichen Produktion (13.-16. Jahrhundert)* (Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1994); Fecheyr, “Het stadspatriciaat te Ieper,” 295-303.

⁴² Volgens Haquette behoorden de volgende families rond de jaren 1400 tot de zogenaamde “*grand drapiers*”: Baermakere, Blase, Cammelin, van den Brande, de Corte, van Isegem (Yseghem), van de Kerchove, Lours, Muelnare, (van) Outerive, Pipe, Robaut, Robe, Ro(o)se, Rolin, Roelkin, Scaec, Saveris, van de Wale, Vlederic, Vleeshauwere, de Vriend(t), Ysac en Wulveric. (Bertrand Haquette, “Les nébuleuses drapières de la châtellenie de Courtrai”, *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk (HKGOKK)* LXIII (1998): 86)

⁴³ Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 22-4.

⁴⁴ Warlop, “De middeleeuwen,” 71; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 22.

⁴⁵ Isidoor L.A. Diegerick, *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville d'Ypres* (Brugge: Vandecasteele-Werbrouck, 1853).

macht van de koopliedenklasse duidelijk opnieuw toegenomen ten gevolge van de sterke economische expansie van de steden. Door de termijn van het schepenambt te beperken wilde het grafelijk huis die te grote patricische macht breken.⁴⁶ Ten tweede lijkt het erop dat niet alleen de totale bevolking⁴⁷ was gegroeid, maar ook het aantal mensen die dachten in aanmerking te komen voor een magistraatsfunctie.⁴⁸ Deze situatie was wellicht zowel het geval voor Ieper⁴⁹ alsook voor Kortrijk⁵⁰, gezien er in beide steden al vroeg spanningen bestonden tussen de elite van de kooplieden en de zich daaronder situerende groep van drapiers-ondernemers. Ten slotte kon de graaf ook die te grote patricische macht breken door het aantal schepenen in het stadsbestuur te verhogen, zoals in Kortrijk het geval was in 1360 en in 1423.⁵¹

2.1 Het privilege van 1324

In Kortrijk was er voor het eerst sprake van het jaarlijks vernieuwen van de schepenen in het privilege van 1324.⁵² Daarin wordt onder artikel II duidelijk vermeld dat het de graaf en zijn commissarissen was die de 7 schepenen benoemde op *XIII daghen* (Driekoningendag, 6 januari), alsook ze jaarlijks vernieuwde.⁵³ Daarnaast bevestigde en keurde de graaf goed dat er te Kortrijk 24 personen hoorden te zijn die men gezworenen of raadsleden zou noemen.⁵⁴ Deze 24 gezworenen vormden op zichzelf een college van stadsmagistraten en waren, in tegenstelling tot alle andere Vlaamse steden, levenslang benoemd.⁵⁵ Voorts hadden ze vooral een verkiezende en raadgevende bevoegdheid. Zij representeerden in deze hoedanigheid dan ook de stedelijke gemeenschap, ook wel de commune genaamd.⁵⁶ Bovendien was het de bedoeling dat de raadsleden, samen met de

⁴⁶ Dumolyn, "De meest gepolariseerde stad", 22.

⁴⁷ De bevolking van Kortrijk kan in 1440 geschat worden op ca. 5.300 inwoners. (Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 165-68; Peter Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen. Bevolkingsdynamiek en economische functies van de kleine en secundaire stedelijke centra in het Gentse kwartier (14^e-16^e eeuw)* (Brussel: Paleis der Academiën, 1995), 23).

⁴⁸ Vergelijk hier ook met de situatie in Brugge: Leen Bervoets, "Tam Maiores quam Minores: Craftsmen, merchants, and burghers in thirteenth-century Bruges," *The Medieval Low Countries. An Annual Review* 7 (2020): 131-156; Dumolyn, "De meest gepolariseerde stad", 22.

⁴⁹ Dumolyn, "De meest gepolariseerde stad", 23; Gustave Doudelez, "La révolution de 1280 à Ypres," in *Prisma van de geschiedenis van Ieper. Een bundel historische opstellen*, eds. Octaaf Mus en Jan Albert Van Houtte, (Ieper: Stadsbestuur Ieper, 1974), 205; Filip Hooghe, "De Cokerulle (1280-1285). Een conflict tussen Ieper en zijn hinterland over de lakennijverheid," *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 143 (2006): 406-7.

⁵⁰ Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 202.

⁵¹ Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte," 277; Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 222.

⁵² Zie bijlage 1, A.

⁵³ Zie bijlage 1, A, Art. II; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 92; Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte," 298.

⁵⁴ Zie bijlage 1, A, Art. III; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 92; Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte," 298.

⁵⁵ Zie bijlage 1, A, Art. III; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 255.

⁵⁶ Warlop, "De middeleeuwen," 81; Jan Dumolyn, "Guild politics and political guilds in fourteenth-century Flanders", in *The voices of the people in late medieval Europe. Communication and popular politics*, eds. Jan Dumolyn, Jelle Haemers, Hipolito Rafael Oliva Herrero en Vincent Challet, (Turnhout: Brepols, 2014), 43.

schepenen, elk jaar op *Sent-Remyns daghe* (15 oktober) 2 proosten zouden kiezen. Deze proosten moesten overigens afkomstig zijn uit de Raad van 24 gezworenen. Finaal werd er door de graaf en zijn commissarissen ook nog een (hoog)baljuw aangesteld, die geen poorter van Kortrijk mocht zijn, noch met een Kortrijkse poortster mocht gehuwd zijn. Met andere woorden werden geboren en getogen Kortrijkzanen uitgesloten voor deze functie.⁵⁷ Concreet speelde deze (hoog)baljuw dan ook een zeer belangrijke rol als vorstelijk ambtenaar, gezien hij namens de graaf het reilen en zeilen in de stad opvolgde en zijn vorst hieromtrent continu op de hoogte hield.

Wanneer we nu kijken of er sprake was van een reglementaire onthoudingsperiode na het bekleden van een magistraatsfunctie, laat het normatieve bronnenmateriaal van de 14de eeuw ons echter in de steek. Bauwens bemerkt dat tot 1423 schepenen verschillende jaren na elkaar in functie konden blijven. Het is pas in de keure van 1423 dat er melding wordt gemaakt van een verplichte *wepelgang*, waardoor magistraten één jaar moesten laten voorbijgaan alvorens ze een nieuw mandaat mochten opnemen. Filips de Goede legde in deze keure van januari 1423 bovendien een beperking op ten aanzien van de proosten, door te verklaren dat een proost pas 6 jaar na een beëindigde ambtsperiode opnieuw tot proost kon worden herkozen.⁵⁸ Voorts onderzocht Bauwens in hoeverre deze maatregel ook in de praktijk werd toegepast en hij concludeerde dat los van drie uitzonderingen in de periode die hij onderzocht, deze maatregel in het algemeen werd nageleefd.⁵⁹

In 1429 ging Filips de Goede nog een stap verder, door te bepalen dat de schepenen voortaan pas na 7 jaar opnieuw benoemd konden worden. In tegenstelling tot de verordening van 1423, werd er door de Kortrijkzanen opmerkelijk genoeg geen gevolg aan deze maatregel gegeven.⁶⁰ Het is dus interessant om te zien dat Filips de Goede poogde om het monopolie van bepaalde proosten (en patriciërfamilies) te kortwieken, door ervoor te zorgen dat niet stevast dezelfde personen deze functie konden uitoefenen. Bovendien bemerkt Bauwens dat de proosten initieel geen belangrijke rol speelden in het gerechtelijke en administratieve leven van de stad. Het zou pas gaandeweg zijn dat de proosten meer en meer invloed begonnen uit te oefenen met betrekking tot het administratieve en bovendien zelfs een overwicht begonnen te krijgen op de schepenen. Voorts zou deze wijziging in het machtsverwicht tussen proosten en schepenen ook tot juridische geschillen leiden, zoals

⁵⁷ Zie bijlage 1, A, Art. 1; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 92.

⁵⁸ “*Item, que ceulx qui doresnavant seront créés prévosts de nostre dicte ville ne pourront dedens six ans après ce qu’ilz en seront desmis ou deschargiez, estre mis ou ordonnez oudit estat de prévost.*” (De Limburg-Stirum, *Coutumes de Courtrai*, 234; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 56)

⁵⁹ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 56-7.

⁶⁰ Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 281-82; Warlop, “De Middeleeuwen,” 71-2; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 131.

onder meer in 1442 en 1456.⁶¹ Zoals reeds bemerkt kon de graaf ook die te grote patricische macht breken door het aantal schepenen in het stadsbestuur te verhogen.⁶² Zo besloot Lodewijk van Male op 8 januari 1360 om het aantal schepenen van 7 naar 13 te brengen, officieel omdat de bevolking was aangegroeid en dit een grotere last voor de schepenen met zich meebracht.⁶³ Filips de Stoute draaide deze beslissing in 1400 echter terug en bracht het aantal schepenen opnieuw tot 7.⁶⁴ Op 6 januari 1423⁶⁵ breidde Filips de Goede het aantal schepenen weer uit van 7 naar 13. Voorts konden de aftredende schepenen niet herkozen worden, tenzij na één jaar onderbreking en mochten de schepenen en andere ambtenaren nooit 2 ambten tegelijk uitoefenen.⁶⁶ In 1429 besloot Filips de Goede om het aantal schepenen terug te schroeven naar 9 om zo de kosten wat te drukken.⁶⁷ Vooral belangrijk hier, is dat Benoit en Callewier vermoeden dat het wellicht geen toeval is dat Filips de Goede het aantal schepenen in 1423 uitbreidde van 7 naar 13, juist op een moment dat er een zeer gewelddadige machtsstrijd plaatsvond tussen twee families die beiden streefden naar de economische en politieke macht in Kortrijk. Ondanks deze maatregel formeel werd ingevoerd door te wijzen op de trage werking van de schepenbank, wenste de hertog mogelijk op deze wijze meer families toegang te geven tot het stadsbestuur en anderzijds de dominantie van bepaalde families in te perken.⁶⁸

2.2 De Karolijnse Concessie van 1540

Het aantal van 9 schepenen zou voor meer dan 100 jaar niet meer worden gewijzigd. Pas op 4 november 1540 zou Keizer Karel V met zijn *Concessio Carolina*⁶⁹, een verordening van 48 artikels⁷⁰, het aantal schepenen op 11 brengen. Tevens verleende hij aan de eerste onder hen de macht om zijn collega's bijeen te roepen.⁷¹ Niettegenstaande we de specifieke aanleiding van deze

⁶¹ Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 58-61.

⁶² Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte," 277; Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 222.

⁶³ RAK, OSAK. *Oorkonden*, n° 39; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 165; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 118.

⁶⁴ RAK, OSAK. *Parkemijnen Privilegebouck*, f° 5; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 165; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 118.

⁶⁵ Deze maatregel werd al op 9 november 1422 door Filips de Goede genomen, maar de oorkonde die dit bekrachtigde, dateert van januari 1423 (De Limburg-Stirum, *Coutumes de Courtrai*, 232-35; Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 222).

⁶⁶ Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 166-67.

⁶⁷ RAK, OSAK, *Parkemijnen Privilegebouck*, f° 11 r°; Bernadette Baekelandt, "Filips de Goede en de stad Kortrijk (1419-1467)" (masterproef, KU Leuven, 1961), 32; 70; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 131; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 119.

⁶⁸ Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 222.

⁶⁹ Zie bijlage 1, B.

⁷⁰ Mussely, *Inventaire*, n° LXXIX; *Placards de Flandre*, liv. III, 306; Laureyns Van den Hane, *Costumen der stede ende casselrye van Cortrycke*, (Tot Gendt: Petrus de Goesin, 1772), 81.

⁷¹ De Limburg-Stirum, *Coutumes de Courtrai*, 384, art. I; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 169.

verordening pas zullen behandelen in het hoofdstuk van “De Kortrijkse volksopstand (1539-1540),” kunnen we wel al de concrete wijzigingen bespreken die Karel V doorvoerde. Van primordiaal belang, is dat hij via deze hervormingen zijn macht verder wenste te centraliseren.⁷² Met andere woorden kunnen we door deze wijzigingen ten aanzien van het privilege van 1324 te bestuderen, afleiden welke elementen hij juist als een bedreiging aanschouwde voor zijn centralisatiepolitiek.

Concreet ging Karel V over tot de afschaffing van de proosten en liet hij deze vervangen door de eerste schepen die voortaan de titel van voorschepen of burgemeester zou dragen.⁷³ Belangrijk hier, is dat we niet mogen vergeten dat voorheen de proosten werden verkozen door de schepenen én de Raad, alsook dat deze proosten in spe geselecteerd moesten worden uit de 24 raadsleden zelf.⁷⁴ Bij deze wenste Karel V dus de invloed van de Raad op het schepencollege volledig uit te schakelen, gezien hij deze klaarblijkelijk als nefast ervoer voor zijn beleidsvorm.

Het is dan ook markant om te zien dat keizer Karel V deze Raad duidelijk grondig wenste te hervormen door de samenstelling ervan minder democratisch te maken en ze te modificeren op een manier die veel meer zou aansluiten bij het schepencollege. Zoals bemerkt deed hij dit door de 24 raadsleden, die gewoonlijk in “volksraden” werden bijeengeroepen, af te schaffen.⁷⁵ De Raad van 24 gezworenen werd vervolgens vervangen door “notabelen”, die in geval van noodzakelijkheid werden bijeengeroepen door de schepenen, die zelf, samen met de leden van de magistraat van de twee voorgaande jaren, alsook nog eens met 10 van de meest vooraanstaanden van de stad, samen zouden zetelen en voortaan de algemene vergaderingen voor hun rekening zouden nemen.⁷⁶ Tot de notabelen behoorden overigens: de hoogbaljuw, de bezitters van de voornaamste in het schependom gelegen leengoederen, de oversten van de kloosters en andere geestelijke instellingen. Overigens werden de vrouwenkloosters vertegenwoordigd door hun geestelijke bestuurder, alsook enige andere begoede ingezetenen.⁷⁷

Bovendien kreeg deze nieuwe raad van notabelen ook minder gelegenheid tot delibereren. De leden moesten namelijk onmiddellijk hun mening zeggen en mochten zich niet eerst terugtrekken om te

⁷² Johan Dambruyne, *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld* (Gent, Academia Press, 2002), 620; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 113; René Vermeir, *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd* (Wommelgem: Uitgeverij Van In, 2012), 37-9.

⁷³ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 53; Mussely, *Inventaires*, I, 45; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 119.

⁷⁴ Zie bijlage 1, A, Art. III: “de welcke gezwornen ende raden, met scepenen, zijn schuldich elc jaer te Sinte-Remyns daghe te kiesene twee proosten van den voornoemden ghezworenen.” (De Limburg-Stirum, o.c., 153)

⁷⁵ Zie bijlage 1, B, Art. VIII.

⁷⁶ Zie bijlage 1, B, Art. IX; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 119-20.

⁷⁷ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 121.

beraadslagen.⁷⁸ Bij deze was het dus de bedoeling om de mogelijk oppositie die van deze (nieuwe) Raad kon uitgaan, tot een minimum te beperken.⁷⁹ De schepenen zelf werden dan weer in hun macht beperkt aangaande rechtspraak. Vanaf nu zouden ze zich enkel en alleen mogen uitspreken over alle criminele zaken, maar niet over misdaden tegen de vorst en diens voorrechten. Tevens mochten ze ook geen uitspraak meer doen omtrent: oproer, misdaden tegen vorstelijke ambtenaren, geestelijke instellingen en personen, noch omtrent overtredingen op de plakaten van de vorst. Over al deze facetten zou voortaan enkel en alleen keizer Karel V zelf mogen oordelen. Daarnaast werd het hen ook nog verboden om keuren, statuten of politieverordeningen te maken of te wijzigen, zonder kennis van de hoogbaljuw. Voorts mochten ze ook geen nieuwe belastingen opleggen, zonder vorstelijk octrooi, tenzij de gehele gemeente daarin had toegestemd.⁸⁰

Wat overigens in het oog springt, is dat er bij artikel VI expliciet wordt vermeld dat de wethouders voortaan geen: vader, zonen, broers, volle neven of andere dichte verwanten mag omvatten.⁸¹ Dit artikel poogt dan ook duidelijk vormen van nepotisme binnen het stadsbestuur te beknotten, hetgeen *de jure* plaats zou moeten vrijmaken voor nieuwe mensen. Anderzijds wordt er geen melding gemaakt van een verbod op het samen zetelen met eventuele aangetrouwden, een gegeven waar bijvoorbeeld een stad als Rijsel wel kordaat komaf mee maakte.⁸²

Interessant om te zien, is dat er ook voor het eerst wordt gesteld dat de twee (raads)pensionarissen goed opgeleide en ervaren mensen moesten zijn.⁸³ Vooral dat zij goed opgeleid moesten zijn, *in casu*, licentiaat in de rechten⁸⁴, is dan ook een typisch kenmerk voor toenemende bureaucratisering, waarbij in hoofdzaak mensen worden geselecteerd op basis van hun capaciteiten en goede opleiding en niet langer op basis van (hoge) afkomst en verwantschap.⁸⁵

Een andere wijziging ten aanzien van het privilege van 1324, is dat hoogbaljuws voortaan ook Kortrijkzanen mochten zijn. Zo verwijst artikel XI dat zowel de baljuw, onderbaljuw en schout

⁷⁸ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, I, 120.

⁷⁹ Maddens, "De nieuwe tijd", 151.

⁸⁰ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 117.

⁸¹ Zie bijlage 2, B, Art. VI.

⁸² Naast bloedverwanten, mochten te Rijsel ook aangetrouwde verwanten niet samen zetelen met nieuwe én met uittredende schepenen. (Robert S. DuPlessis, *Lille and the Dutch revolt. Urban stability in an era of revolution 1500-1582* (Cambridge: Cambridge University Press, 1991), 21; Wouters, "Een open oligarchie?", 913).

⁸³ Zie bijlage 2, BArt. IV.

⁸⁴ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 120.

⁸⁵ Vermeir, *Een inleiding tot de geschiedenis*, 38-9.

benoemd zal worden door Karel V en zijn entourage en dit naar eigen goeddunken, ongeacht of zij inheemse burgers zijn of niet.⁸⁶ Verder schafte de Karolijnse Concessie ook de hoofdmannen af, maar op dit punt bleef ze een dode letter. Deze hoofdmannen, soms ook wijkmeesters en “*bereckers*” genaamd werden door de schepenen benoemd. Hun taak was onder meer de handhaving van de openbare orde in hun respectievelijke wijk, alsook hadden ze de leiding van de publieke gemakkelijkheden. Verder zorgden ze ook nog voor de veiligheid, zoals bijvoorbeeld omtrent brandgevaar.⁸⁷ De wijkvergaderingen werden overigens niet verboden, maar spontane wijkbijeenkomsten werden niet langer gedoogd. Voor elke wijkvergadering was voortaan ook de toestemming van de baljuw en schepenen vereist. Anderzijds werden de vroegere rechten van de stad, onder meer met betrekking tot de uitoefening van de rechtspraak in de kasselrij, globaal gezien bevestigd en zelfs versterkt.⁸⁸ Omtrent een reglementaire onthoudingsperiode stelt de *Concessio Carolina* dat de aftredend magistraat niet herbenoemd kon worden, tenzij na een rustperiode van twee jaren met betrekking tot het burgemeesterschap en één jaar aangaande het schepenenamt.⁸⁹

Uiteindelijk zou de Karolijnse Concessie van 4 november 1540, in 1545 en in 1547 hier en daar wat worden aangepast, maar grotendeels zou deze *Concessio Carolina* tot aan de Franse Revolutie dé Kortrijkse basiswet blijven.⁹⁰

2.3 Een politiek continuüm van vorstgezinden en particularisten?

Op basis van de analyse van het privilege van 1324 en de Karolijnse Concessie van 1540 kunnen we de vraag stellen of er een soort van “politiek continuüm” was aangaande vorstgezindheid enerzijds en particularisme anderzijds. In dit continuüm zou dan normaal gezien de (hoog)baljuw het hoogst moeten scoren qua vorstgezindheid, want hij was uiteraard de hoogst afgevaardigde van de vorst en had het minste verwantschap met Kortrijk. Zelfs met het toegankelijk maken van het (hoog)baljuwschap voor Kortrijkzanen in de Karolijnse Concessie, zouden we kunnen stellen dat Karel V mogelijk van oordeel was dat deze hoogbaljuws ten slotte toch door hem persoonlijk werden verkozen en ze hem bij deze wel uiterst loyaal zouden zijn. Niet toevallig stamden deze hoogbaljuws doorgaans altijd uit adellijke geslachten.⁹¹

⁸⁶ Zie bijlage 1, B, Art. XI; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 110.

⁸⁷ De wijk Overbeke was zelfs gelast met het onderhoud van de versterkingswerken. (De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 125-26).

⁸⁸ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

⁸⁹ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 120.

⁹⁰ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

⁹¹ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk I*, 111; Warlop, “De middeleeuwen”, 67.

Vervolgens in ons continuüm zouden dan de schepenen moeten komen, gezien zij eveneens rechtstreeks door de vorst en zijn entourage waren aangesteld. Hoewel zij in het privilege van 1324, in tegenstelling tot de (hoog)baljuws, wel Kortrijkzanen mochten zijn, zouden we toch kunnen aannemen dat zij eerder een hoge mate van vorstgezindheid bezaten. Dit lijkt ook op basis van de Karolijnse Concessie bevestigd te worden, gezien de schepenen minder afhankelijk werden gemaakt van de Raad. Nog een trap verder in ons continuüm zouden we dan de proosten moeten aantreffen, omdat zij zich eigenlijk tussen de positie van de *de jure* vorstgezinde schepenen en de *de jure* particuliergezinde raadslieden situeerden. Gezien Karel V besloot om het proostschap op te heffen en in zijn concessie te opteren voor één burgemeester, lijkt dit bij deze dan ook te suggereren dat sommige proosten misschien een té particuliergezind profiel hadden.

Bovendien kunnen we hier ook de vraag stellen of er eigenlijk een bepaald verschil was tussen de proosten onderling? Oefenden ze beiden op dezelfde wijze het proostschap uit, of was er een soort taakverdeling tussen beiden plus een verschil in rang en status? Wanneer we bijvoorbeeld kijken naar het laatmiddeleeuwse Antwerpen, dan zien we dat er twee burgemeesters waren, de eerste burgemeester nam de positie in van “buitenburgemeester”, terwijl de tweede fungeerde als “binnenburgemeester.” De buitenburgemeester moest een kandidaat zijn extern aan de schepenbank en vertegenwoordigde de stad in de buitenwereld.⁹² De binnenburgemeester leidde de schepenbanken en was verantwoordelijk voor de interne stedelijke politiek.⁹³

Concreet stel ik mij hier de vraag of er nu te Kortrijk een soort van “buiten-” en “binnenproost” was? Misschien kunnen we dit vraagstuk beantwoorden, door naar twee elementen kijken: eerst en vooral lijkt het plausibel dat de “buitenproost”, de hoogste in rang, beroepshalve eerst de functie van de meer ondergeschikte “binnenproost” zou uitoefenen, alvorens in aanmerking te komen tot de meest prestigieuze positie. Ten tweede kunnen we ook nagaan of de eerste proost (“buitenproost”), ook effectief de stadsvertegenwoordiger was bij buitenstedelijke aangelegenheden. Omtrent de buitenstedelijke aangelegenheden ten slotte, zullen we straks kijken of we hiervan sporen kunnen terugvinden in het onderdeel van de sociale conflicten en opstanden.

Als we nu terugkeren naar ons continuüm, dan blijven nog de raadsleden over. Algemeen zouden we kunnen stellen dat zij als vertegenwoordigers van de commune, in theorie, het minst vorstgezind moeten zijn geweest. Dit omdat zij eigenlijk slechts minimaal de vorstelijke belangen

⁹² Everaert, *Macht in de metropool*, 33.

⁹³ Everaert, *Macht in de metropool*, 33.

vertegenwoordigden, in tegenstelling tot de proosten en de schepenen. In hun hoedanigheid als vertegenwoordigers van de stedelijke gemeenschap zouden zij logisch gezien toch vooral de stedelijke belangen moeten voorop stellen. Anderzijds moeten we wel bemerken dat indien de schepenen en proosten, op hetzelfde moment ook raadsliden waren, dit zou betekenen dat zij dan meer een vorstgezin profiel zouden hebben ten aanzien van raadsleden die niet of in minder mate het ambt van proost en schepen uitoefenden. Tot zover een theoretische uiteenzetting van ons “politiek continuüm”, maar uiteraard zullen we moeten nagaan of we dit ook met harde feiten kunnen onderbouwen.

Volgens Bauwens treffen we in 1200 te Kortrijk enkel het bestaan aan van “*jurati*”, die samen worden vermeld met de schepenen en de ganse “*communio*”.⁹⁴ Vervolgens stelt hij dat een tweede vermelding van “*jurati*” voorkomt in 1219⁹⁵ en vervolgens valt er hieromtrent geen spoor meer van hen te vinden tot aan het privilege van 1324. In laatstgenoemde ordonnantie kunnen we vaststellen dat de “*ghezworeen*” ook vaak de naam van raadsheren of “*raden*” krijgen, een naam die we voortaan steeds vaker zullen aantreffen in plaats van gezworenen.⁹⁶ Waarschijnlijk is het belang van de *jurati* in de periode 1219-1324 verminderd, want voor deze periode vindt men in de oorkonden steeds de vermelding: “*échevins et communauté de la ville de Courtrai*.”⁹⁷ Na 1324 wordt de Raad bijna altijd vernoemd samen met de ganse gemeente van Kortrijk: “*provos, eschevin, conseil et toute la communauté de nostre ville de Courtray*.”⁹⁸

Zoals reeds vermeld, weten we dat sinds de ordonnantie van 1324 er 24 raadsleden waren, maar in hoeverre dit ook van toepassing was voor 1324 tasten we volgens Bauwens echter in het duister. Tevens hebben we ook al gezien dat zij, in tegenstelling tot de andere Vlaamse steden, hun lidmaatschap voor onbepaalde duur uitoefenden. Vooral belangrijk, is dat we niet zeker weten wie uiteindelijk deze raadsleden verkoos, maar Bauwens en Warlop menen dat zij gewoonlijk werden gekozen door de schepenen en niet door de graaf.⁹⁹ Voorts weten we op basis van het privilege van 1324, dat indien een lid van de raad een onrechtvaardige of oneerlijke daad beging, hij werd afgezet door de overige raadsleden, die vervolgens dan een ander lid benoemden.¹⁰⁰ Dit staat dus in schril

⁹⁴ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 254.

⁹⁵ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 254.

⁹⁶ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 254.

⁹⁷ RAK, OSAK, *Oorkonden*, o.a. n° 9 – 13; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 255.

⁹⁸ RAK, OSAK, *Oorkonden*, o.a. n° 23; 27; 34; 35; 57; enz.; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 255; Warlop, “De middeleeuwen,” 81.

⁹⁹ Raymond Monier, *Les institutions judiciaires des villes de Flandre, des origines à la rédaction des coutumes* (Rijsel: V. Bresle, 1924), 172-73; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 255; Warlop, “De middeleeuwen,” 81.

¹⁰⁰ Zie bijlage 1, A, Keure 1324, Art. III.

contrast ten aanzien van de schepenen, want indien één van hen buiten de lijnen kleurde, werd deze persoon afgezet door toedoen van de graaf en werd er een ander lid benoemd door zijn commissarissen.¹⁰¹

Omtrent de bevoegdheden en de werking van de Raad zijn wij niet zo goed ingelicht, los van het feit dat zij samen met de schepenen, de twee proosten kozen. Over het algemeen stonden de leden van de Raad, de schepenen bij en verstrekten hen raad, alhoewel zij rechtstreeks geen rechterlijke functie uitoefenden. Weliswaar zetelden ze mee in de vierschaar, maar de uiteindelijke beslissingen en uitspraken bleven voorbehouden aan de schepenen. Slechts in één geval konden ze rechtstreeks optreden, namelijk conform artikel XX (privilegie van 1324) konden twee van de 24 raadsleden een opschorting van twist bevelen zonder tussenkomst van de schepenen. Concreet zien we hier dus dat in één welbepaald geval ook de raadsleden een zekere rechtsmacht genoten, want ze hadden de bevoegdheid om van hun medepoorters vrede te eisen in het belang van de gemeente.¹⁰² Monier ziet hierin nog een overblijfsel van hun oorspronkelijke bevoegdheden, namelijk dat zij de eerste eigenlijke, stedelijke rechters waren, naast de schepenen die recht spraken in naam van de graaf. Ze zouden toen belast zijn geweest met het strafrecht, om de vrede in de stad te doen eerbiedigen, en tevens de rol van scheidsrechter in de burgerlijke geschillen die de inwoners van de stad hen vrijwillig kwamen voorleggen.¹⁰³

Overigens stelt Bauwens dat de raadsleden gaandeweg hun rechterlijke functie verloren en zij stapsgewijs meer een adviserend lichaam werden dat de schepenen bij hun beraadslagingen bijstond plus hen hielp bij het administratieve werk. Zo vergezelden zij ook vaak de proost en de schepenen op reis, als zij een belangrijke opdracht moesten gaan vervullen in een andere stad. De raadsleden zelf waren volgens Bauwens praktisch allemaal schepenen of gewezen schepenen, of proost geweest. Deze stelling poneert hij op basis van de tweevoudig gekende opsommingen van de raadsleden in de stadsrekeningen, eenmaal in de periode 1447-1448¹⁰⁴ en een tweede keer in 1448-1449.¹⁰⁵ Een kritische bemerking die we hierbij kunnen maken is dat Bauwens nergens aangeeft dat we in beide lijsten in totaal slechts aan 17 namen komen en er dus bij deze telkens 7 ontbreken.

¹⁰¹ Zie bijlage 1, A, Art. II.

¹⁰² Raoul C. van Caenegem, *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw* (Brussel: Paleis der Academiën, 1954), 259.

¹⁰³ Monier, *Les institutions judiciaires*, 173; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 256.

¹⁰⁴ ARA, Rekenkamer, *Stadsrekening*, nr. 33.194, f° 35.

¹⁰⁵ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1448-1449, f° 35 v°; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 256-58.

Ten slotte verduidelijkt Bauwens dat hij op basis van een vergelijking van de schepenlijst vaststelt dat gezien alle raadsleden schepenen zijn (of gewezen schepenen of proosten zijn geweest) er dus een nauw verband bestond tussen de schepenen en de raadsleden. Voorts bemerkt hij dat een persoon tegelijkertijd schepen én raadslid was, aangezien de raadsleden voor het leven werden benoemd. Finaal besluit hij dat het ganse stadsbestuur haast volledig in handen bleef van dezelfde personen en dezelfde families, die zich soms generaties lang konden handhaven.¹⁰⁶

Warlop volgt Bauwens hierin en gaat in zijn analyse nog een stap verder door te stellen: “Men moet dus nogal naïef zijn om te geloven dat de Raad op sociaal en politiek gebied een soort tegengewicht vormde voor proosten en schepenen.”¹⁰⁷ Voorts stelt Warlop dat gezien het bestuur in handen was van een klein aantal gegoede families (het patriciaat) en men bijvoorbeeld schepenen met de familienamen de Tollenare en de Rikere in 1233 aantreft, alsook nog in 1491, dit er op schijnt te wijzen dat het gemeen in Kortrijk er nooit in geslaagd is de heersende patriciërs uit het zadel te lichten. Overigens bemerkt hij ook nog dat er niets bekend is over de weerslag van de Guldensporenzege in Kortrijk zelf en stelt hij dat er geen namen van Kortrijkse schepenen bekend zijn tussen 1295 en 1305. Finaal concludeert Warlop dat men dus niet kan nagaan of sommige schepenfamilies zich eventueel zouden “verbrand” hebben aan de Franse lelie en vervangen werden door andere.¹⁰⁸

Persoonlijk vind ik dat Warlop hier wel wat kort door de bocht gaat. Voorts kennen we momenteel wel degelijk namen van proosten, schepenen én zelfs van raadsleden voor de periode tussen 1295 en 1305. Vooreerst kon Dupont in tegenstelling tot Bauwens, al een aantal namen van schepenen achterhalen voor de jaren 1300 en 1305 op basis van de antroponymische studies van Frans Debrabandere. Concreet benoemt ze de volgende namen van Kortrijkse schepenen voor het jaar 1300: Heinric Hallincbroet, Jehan Pottart en Daniel Taillefer.¹⁰⁹

Voorts noemde Dupont ook een aantal schepenen voor het jaar 1305: Alyxandres Crommelin, Jehan Herens (Harinc), Jehan Masier en Jehan Pottaers.¹¹⁰ Op basis van eigen opzoekingen omtrent Simon Boetelin, kwam ik op een passage waar alle namen van de Kortrijkse schepenen, proosten én raadsleden voor het jaar 1295 worden opgenoemd. In dat jaar vond er namelijk een markante

¹⁰⁶ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 259; Warlop, “De middeleeuwen,” 81.

¹⁰⁷ Warlop, “De middeleeuwen,” 81.

¹⁰⁸ Warlop, “De middeleeuwen,” 83.

¹⁰⁹ Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 298.

¹¹⁰ Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 298.

gebeurtenis plaats, toen Gwijde van Dampierre twee kanunniken van de Onze-Lieve-Vrouwekerk gelastte om er, uit de handen van zijn neef Jan van Avesnes, graaf van Henegouwen, of van diens gevolmachtigde, alle brieven te ontvangen omtrent de geschillen tussen de Dampierres en de Avesnes. De Potter was hieromtrent voor een deel op de hoogte, maar hij kon geen enkele Kortrijkse magistraat bij naam benoemen, met uitzondering van Simon Boetelin, alhoewel hij nergens bemerkte dat deze persoon op dat moment zelf één van de Kortrijkse schepenen was.¹¹¹

De Potter omschrijft dat de kanunniken verschenen voor twee afgevaardigden van de Franse koning en hierbij omringd waren door een aanzienlijke volksmenigte. Hun eerste plaats van onderhoud was in de Sint-Maartenskerk, vervolgens het schepenhuis en ten slotte het midden van de Markt. Op laatstgenoemde locatie lazen de kanunniken de lastbrief luidop voor en verklaarden zich bereidwillig om hun opgelegde taak te vervullen. Om 9 uur boden zij zich vervolgens aan in het huis van Simon Boetelin, eveneens in aanwezigheid van een groot aantal getuigen, alsook van de gezanten van de graaf van Henegouwen. Vervolgens verzochten de kanunniken om de volmachtsbrief te verkrijgen, waarop de gezanten antwoordden dat zij dit in de loop van de dag wel zouden ontvangen. Toen het echter al avond werd besloten de kanunniken om zich terug naar de Grote Markt te begeven, maar op dat moment was er van de Henegouwse gezanten echter geen spoor meer te vinden. Ten slotte, waren de kanunniken genoodzaakt om het volk hiervan op de hoogte te brengen dat zij de gevorderde documenten niet hadden verkregen en werd er van deze weigering een verslag opgemaakt.¹¹²

De enige bronvermelding die De Potter hierbij opgeeft luidt nogal vaag: “*Oorspronkelijk stuk in 't archief des Noorder-departements, te Rijsel.*” Zelf vond ik in een “*Inventaire chronologique des Titres de la Flandre, à la Chambre des Comptes à Lille*”¹¹³ Simon Boetelin terug als schepen van Kortrijk in het jaar 1295. Vooral belangrijk, is dat naast Simon Boetelin, ook nog alle andere namen van betrokkenen worden opgesomd. Laten we deze tekst eens onder de loep nemen:

“Lettres par lesquelles les échevins de la ville de Courtrai déclarent que M^e. Willaume, doyen, et M^e. Watier Betz, chanoines de l’église de Courtrai, procureurs de Gui, Comte de Flandre, pour recevoir, le 11 juin 1295, de noble homme Jean d’Avesnes, Comte de Hainaut, toutes les lettres qu’il devoit rendre en exécution de la sentence arbitrale rendue par Godefroi de Brabant, et Jean de Dampierre, ont comparu le matin dans l’église de saint Martin de Courtray, en présence d’une

¹¹¹ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 140-41.

¹¹² De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* I, 140-41.

¹¹³ Joseph de Saint-Génois, *Monumens anciens essentiellement utiles à la France, aux provinces de Hainaut, Flandre, Brabant, Namur, Artois, Liège, Hollande, Zélande, Frise, Cologne, et autres pays limitrophes de l’empire*, II (Frankrijk: chez Saillant, 1782), 386-87.

grande multitude de personnes; et ensuite se sont rendus dans la maison des échevins de Courtrai, où ils ont lu la procuration à eux donnée par ledit Comte Gui, en date du jeudi avant le jour de saint Barnabé, apôtre, 1295, (9 juin). Après laquelle lecture on demanda si quelqu'un étoit là de la part du Comte de Hainaut; et l'après-dinée les mêmes procureurs se montrèrent dans la maison de Simon Boetelin, en présence de beaucoup de monde et des gens du Comte de Hainaut; savoir: honorable homme Monseigneur Jean de Antoign, archidiacre du Cambresis, M^e. Wautier Destentes, doyen de Condé, et Gillion de Haspre, que l'on disoit procureurs du Comte de Hainaut; et en présence de Monseigneur Baudri, Seigneur de Roisin, Monseigneur Gérard, Seigneur de Eskailon, Chevaliers; Bauduin, chapelain dudit archidiacre, et Jakemon Rossel, notaire public de la cour de Rome, qui accompagnoient lesdits procureurs de Hainaut, et qui dirent que cette remise de titres n'étoit pas pressée, et que tous les jours étoient bons pour la faire: les procureurs du Comte de Flandre passèrent encore au grand marché de Courtrai, au soleil couchant et même aux étoiles, et personne ne vint de la part du Comte de Hainaut."¹¹⁴

***“Simon Boetelin, Gossuin de Scardeau, Soyer de Bederwaen, Jean Pottart, Lenvael Hornine, Jean d'Yssenghem et Wautier Saveriis, échevins de Courtrai, ont mis les cel de la ville et leurs propres sceaux à ces présentes lettres, ainsi que Bauduin de la Mitaghe, Jean de Donze, Henri de Gant, Olivier de Lembeke, M^e. Gosuin de Menin, chanoines; Jean Biese, Gilebert Pauwels, Robert Kelliau, Roger le Tainteniers, Jean Lefèvre, Daneaux Dus et Pierre Beis, chapelains de l'église de Notre-Dame de Courtrai; Willaume Waiere, prêtre, curé; Simon Stekesteen, Jakeme de Douwai, Bauduin Martin, chapelains de l'église de saint Martin de Courtrai; Willaume, Sire de Heule, Alart de le Mote, chevaliers, Gosuin de Zuevenghem, Rogier de Moskere, Mathis Delatre, prévôt de la ville de Courtrai, Wautier Lous, Laurent David, Jean Ronghe, Rogier Clément, Simon Soriis, Henri Masière, Wautier Coeke, Jean Coeke, Lamme Pipe, Soier Cromlin, Nicaise d'Yssenghem, Thumas de Rume, Jean Harine et Jean Bollart. 1295, le jour de saint Barnabé, apôtre, (11 juin).*”**¹¹⁵

Concreet worden hier dus drie proosten opgenoemd: Gosuin de Zuvenghem (van Zweveghem), Rogier de Moskere (van Mosschere) en Mathis Delatre (van den Kerchove). Vervolgens worden ook de schepenen opgenoemd: Simon Boetelin, Gossuin de Scardeau, Soyer de Bederwaen, Jean Pottart

¹¹⁴ De Saint-Génois, *Monumens anciens*, 386-87.

¹¹⁵ “Original en parchemin, scellé des sceaux de la ville de Courtrai, de Simon Boetelin, de Gossuin de Scardeau, de Jean d'Yssenghem, de Bauduin de le Mitaghe, de Sire Jean de Donze, de Henri de Gant, d'Olivier de Lembeke, de Gossuin de Menin, de Jean Biese, de Robert Kelliau, de Roger le Taintenier, de Jean Lefèvre, Dainiaus le Dus, Pierre Beis, Willaume li Waiere, Simon Stekesteen, Jakemes de Douwai, Baudin Martin, Gossuin de Zuevenghem, Rogier de Moskere, Wautier Lous, Rogier Clement, Henri Masiere, Jean Coeke, Sohier Cromlin, Nicaise d'Yssenghem, Thomas de Rume, Jean Harine et de Jean Bollart; tous en cire brune, pendans à double queue de parchemin. Les sceaux des autres personnes ne paroissent y avoir été mis, on voit seulement leurs noms sur les bandes de parchemin.” (De Saint-Génois, *Monumens anciens*, 386-87).

(Pottaers), Levael Hornine (Lenva Horninc), Jean d'Ys(s)enghem et Wautier Saveriis. Ten slotte worden ook nog de overige raadslieden opgesomd, alhoewel ze niet expliciet in deze hoedanigheid worden benoemd: *Wautier Lou(r)s* (Wouter de Beer), Laurent David, Jean Ronghe, Rogier Clément, Simon *Soriis* (Sorys), Henri *Masière* (Masier), Wautier Coeke, Jean Coeke, Lamme Pipe, *Soier Cromlin* (Sohier Crommelin), Nicaise *d'Ysenghem* (van Ysenghem), Thumas de Rume, *Jean Harine* (Jehan Harinch) en Jean Bollart.

We hebben voor het jaar 1295 dus 3 proosten, hetgeen uitzonderlijk is, maar anderzijds ook van toepassing was in: 1360, 1363, 1376 en 1462. Verder hebben we 7 schepenen en ten slotte worden er 14 namen opgenoemd. Als we de som maken: 14 personen plus 3 proosten plus 7 schepenen, dan komen we in totaal aan 24 namen. Met andere woorden, de 24 namen van de raadsleden van Kortrijk in 1295. Op dezelfde manier kunnen we de onvolledige lijst die Bauwens opgaf voor 1447-1448, logisch aanvullen. Van de 17 namen die hij opgaf, waren er 4 die eveneens schepenen waren in 1447. Overigens werd er daarnaast 13 raadsleden opgesomd die in 1477 geen schepen, noch proost waren. Dus concreet ontbreken er 7 om aan ons totaal van 24 raadsleden te komen. Als we echter weten dat voor de periode 1447-1448, op bevel van Filips de Goede, er normaal gezien 9 schepenen en 2 proosten werden benoemd en uitgaande van het gegeven dat deze 11 personen automatisch ook raadsleden waren, dan moeten we gewoon de 4 namen van de schepenen-raadsleden aanvullen met de overige 7 niet-vermelde schepenen en proosten. Als we dit finaal doen, dan klopt onze berekening: 9 schepen-raadsleden + 2 proosten-raadsleden + 13 raadsleden = 24 raadsleden in totaal.

Bij deze zat Bauwens dus wel bij het rechte eind omtrent zijn stelling dat proosten en schepenen eveneens ook raadsleden waren. Anderzijds sta ik wel kritisch bij de visie van zowel Bauwens als Warlop, met betrekken tot het profiel van deze raadsleden. Het is helemaal niet zo dat alle (familie)namen van deze raadsleden gelijklopend waren met de (familie)namen van de gekende Kortrijkse schepenen en proosten. Concreet zien we bijvoorbeeld de volgende (familie)namen meermaals terug als proosten en/of schepenen in de jaren voor en na 1295: *Delatre* (van den Kerchove), *Lours* (de Beer), Boetelin, *Pottart* (Pottaers), *Cromlin* (Crommelin), *Harine* (Harinch), *d'Ysenghem* (van Ysenghem), *Soriis* (Sorys), *Masière* (Masier).

Vooraf belangrijk, is dat bijvoorbeeld de familienaam David, slechts éénmalig (in 1351) in onze lijst van Kortrijkse stadsmagistraten zal voorkomen. Verder zal in bijzonder de familie Pipe (voor zover geweten) pas vanaf 1390 voor het eerst het ambt van schepen uitoefenen. Bovendien zullen we ook nog zien in het onderdeel omtrent sociale conflicten en opstanden, dat de familie Pipe nog bewogen tijden zal kennen te Kortrijk in haar strijd om de economische en politieke macht. Finaal komen de

familienamen: Clément, Coeke en de Rume zelfs geen enkele keer voor in onze lijst van schepenen en proosten, alhoewel we ook hier ons moeten bewust zijn dat we niet alle namen van schepenen en proosten kennen uit deze periode. In hoeverre er Kortrijkse families waren die een rol van betekenis hebben gespeeld tijdens de Guldensporenslag, zullen we dit pogen te verduidelijken in het onderdeel aangaande de sociale conflicten en opstanden.

Bovendien zullen we ook de rol van de Kortrijkse magistraten moeten verduidelijken tijdens de “volksopstand van 1540.” Gezien artikel VIII van de Karolijnse Concessie stelt: “*Et pour certainz bons égartz avons aboly et abolissons les vingt-quatre conseilliers apellez vulgairement en thioys raden, et n’en sera plus usé pour l’advenir.*”¹¹⁶ Met andere woorden had keizer Karel V, “bepaalde goede redenen” om de Raad van 24 (volksraden) af te schaffen. Bij deze kunnen we kritisch de vraag stellen, indien de schepenen plus proosten samen met de raadsleden “één pot nat waren”, waarom Karel V dan *überhaupt* besliste om, naast de ambachten, juist de Raad zo hard aan te pakken, terwijl de schepenen op hun beurt praktisch zonder enige kleerscheuren ervan af zullen komen?

Besluitend kunnen we stellen dat deze verscheidenheid aan magistraten, met elk hun plaats binnen het politiek continuüm, in theorie voor een gezond evenwicht (een soort “politiek homeostase”) zou moeten zorgen tussen enerzijds de belangen van de vorst en anderzijds die van de stad. Indien dit evenwicht niet zou worden gerespecteerd, dan zou dit net zoals het principe van homeostase¹¹⁷ in de fysiologie, tot problemen moeten leiden, wat op politiek vlak neerkomt op: spanningen, sociale conflicten en opstanden.

3. Socio-economische verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk

In de grote Vlaamse steden leefde de grootste helft van de inwoners van de draperie, die hoofdzakelijk bestond uit loonarbeiders. Belangrijk was niet alleen al deze mensen te voeden, maar hen ook regelmatig werk en inkomen te bezorgen. Organisatie en reglementering waren dus geboden. Organisatie was niet alleen een eerste vereiste in de exportgerichte laken- en linnenindustrieën, maar ook bij lokale ambachtsslieden die instonden voor de levensmiddelenvoorziening en voor producten van dagelijks gebruik.¹¹⁸

¹¹⁶ Zie bijlage 1, B, Art. VIII.

¹¹⁷ L. N. Bouman, J.A. Bernards en H.W.G.M. Boddeke, *Medische fysiologie* (Nederland: Bohn Stafleu van Loghum, 2008): 12.

¹¹⁸ Warlop, “De middeleeuwen,” 139.

De organisatie binnen een ambacht of nering, omschrijft Des Marez als volgt: “*Une association professionnelle, constituant un groupement économique et social, juridique et politique, investie d’une certaine autonomie, munie de franchises et de privilèges, dirigée par des chefs propres.*” Bij het wordingsproces speelden volgens Wyffels vier factoren een (ongelijke) rol: 1/ het organisatorische toezicht van de overheid over handel en nijverheid, 2/ het corporatieve streven van de handwerkers in het kader van de overheidsordening, 3/ de militaire organisatie van de ambachten en 4/ de broederschap. In de wordingsgeschiedenis is er geen onderscheid te maken tussen de textielambachten en de lokale ambachten.¹¹⁹

Van zodra de steden eigen schepenbanken hadden voelden deze vlug de noodzaak aan om zelf het steeds toenemende, economische leven in de stad te reglementeren. In de 13de eeuw begon men deze reglementen op schrift te stellen. Om te waken op de toepassing ervan stelde de magistraat opzichters aan, dekens en vinders, later ook maners en gezworenen genaamd. Zij werden jaarlijks benoemd door de wethouders en waren volgens Warlop stadsambtenaren. Hun vergoeding bestond meestal uit een salaris, een gedeelte van de bij inbreuken opgelegde boeten en soms een vergoeding voor ieder gekeurd product. Tegen een vonnis van deken en vinders kon men beroep gaan bij de stadsschepenen. Overigens waren volgens Warlop, de deken en vinders, poorters en in het draperieambacht waren het over het algemeen geen handwerklieden, maar gegoede kooplieden-drapiers.¹²⁰ In hoeverre dit ook klopt, zullen we straks nagaan bij de analyse van de neringen.

Wat de lokale ambachten betreft, waarmee we de ambachten bedoelen die werkten voor de lokale consumptie, is veel minder geweten. Er waren drie soorten ambachten: 1/ de bestuurde, met keuren en ambachtshoofden, 2/ de gereglementeerde, met keuren, maar zonder hoofden en 3/ de niet gereglementeerde, zonder keuren, noch hoofden.¹²¹

De ambachtslieden van hun kant poogden de opgelegde organisatie in handen te krijgen en de organen, nodig voor een autonoom bestaan, te vormen. Vooral van het laatste kwart van de 13de eeuw af begon men rekening te houden met hun advies bij het opstellen van ambachtskeuren en statuten. Zelf keuren maken was de handarbeiders echter verboden. Op het einde van de 13de eeuw, begon men ambachtslieden omwille van hun technische kennis toe te voegen aan de vaak onbekwame dekens en vinders. In sommige steden werden er ook enkele benoemd voor deze

¹¹⁹ Warlop, “De middeleeuwen,” 139.

¹²⁰ Warlop, “De middeleeuwen,” 139-40.

¹²¹ Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

functies of kregen handarbeiders enige inspraak in de rechtspraak van het ambacht.¹²² Demets bemerkt, dat een deken van een ambacht verantwoordelijk was voor de kwaliteitscontrole. Met andere woorden, hield bijvoorbeeld de deken van het vleeshouwersambacht zich bezig met het reilen en zeilen van de vleeshouwers en de kwaliteit van het verkochte vlees in de vleeshuizen. Bovendien stelt Demets ook, dat sinds 1302, ambachtsmeesters in Brugge, deken (“*sciltdrake*”) konden worden van hun ambacht.¹²³ Anderzijds, betekent dit voor ons, dat indien we bijvoorbeeld een Kortrijkse ambachtsmeester in de hoedanigheid van deken kunnen terugvinden, er sinds 1302 (of ten gevolge van een andere gebeurtenis), wel degelijk een “democratische omwenteling” zou hebben plaatsgevonden. Bij deze zullen we dit straks dan ook grondig nakijken of we hieromtrent iets kunnen terugvinden.

Verder werden samenkomsten van handwerklieden, zelfs voor beroepsaangelegenheden, met een scheef oog bekeken en vaak verboden. In ieder geval was het recht op vergaderingen beperkt. Ook was het verboden, maar soms getolereerd, een eigen ambachtskas te bezitten, gespijsd door bijdragen van de leden. De reden van dit verbod was omdat men anders in tijden van opstand wapens en sympathie konden verkrijgen. De magistraat liet dus slechts met mondjesmaat de teugels vieren, vaak na opstanden van de werklieden.¹²⁴

Overigens hadden de ambachtslui, zoals alle weerbare mannen in het graafschap, ook militaire verplichtingen. Van de 12de eeuw af zijn er sporen te vinden van een militaire organisatie van de stadsbevolking. Het stadsgebied werd ingedeeld in *conincstavelrien*. In de loop van de 13de eeuw of in het begin van de 14de eeuw werd een groot ambacht, of een groep van kleinere, aanverwante ambachten, de militaire eenheid, zoals bijvoorbeeld het geval was voor de veldtocht naar Calais in 1440. Vandaar dat de *conincstavelrien* dan ook stapsgewijs verdwenen. De ambachten marcheerden onder hun eigen banieren, symbolen van hun politieke en corporatieve aspiraties.¹²⁵

¹²² Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

¹²³ Lisa Demets, *Breydel: Het verhaal van een ambitieuze politieke familie in middeleeuws Brugge* (Antwerpen: Uitgeverij Vrijdag, 2024), 202.

¹²⁴ Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

¹²⁵ Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

Dit kunnen we mooi zien op tafereel vier (midden linksboven) van “*the Courtrai Chest*”:

Afbeelding 1: “*The Courtrai Chest*” (New College, Oxford)¹²⁶

Tafereel vier (midden linksboven) van de kist van Kortrijk (ook wel Kist van Oxford genaamd):

Afbeelding 2: “*The Courtrai Chest*” (detail) (New College, Oxford)¹²⁷

Op bovenstaand tafereel, zien we het militair aantreden van de ambachten in 1302. Concreet zien we de banieren van: de vollers, de wevers, de schippers, de wijnmeters en de wijnlossers.¹²⁸

¹²⁶ Joseph W. Mason, “Reflections on medieval art, politics and the Courtrai Chest,” *New College Notes* 17, nr. 3 (2022): 1, geraadpleegd 10.04.2026, <https://www.new.ox.ac.uk>.

¹²⁷ Mason, “Reflections on medieval art, politics and the Courtrai Chest,” 3.

¹²⁸ Mason, “Reflections on medieval art, politics and the Courtrai Chest,” 3.

Die militaire organisatie was voor de handarbeiders het meest probate middel om hun eisen kracht bij te zetten. Bijna overal zijn de ambachten autonoom geworden op een revolutionaire manier, met andere woorden door middel van geweld, of zoals Warlop het literair mooi omschrijft: “door erop te slaan.”¹²⁹

Ambachtslieden richtten wellicht al vanaf ongeveer 1100 godsdienstig-caritatieve broederschappen op. Men noemde ze “gilden” waar “ambacht” of “nering” een economische betekenis had. De strikt godsdienstige en caritatieve werking van die gilden werd nooit beperkt. Wanneer de gilden zich ook met andere zaken wilden gaan bezighouden werd beperking van samenkomsten opgelegd. Het waren eerst en vooral de smeden en aanverwante ambachten die dergelijke gilden oprichtten. Sommige ambachten en gilden hadden ook eigen gasthuizen, in de eerste plaats ten behoeve van hun oude, zieke en invalide medebroeders.¹³⁰

De neringen die we hier in hoofdzaak zullen aankaarten hebben betrekking tot de ambachtslieden en/of hun nakomelingen die, meestal dankzij hun financiële mogelijkheden, kans maakten om een magistraatspositie in de wacht te slepen. Daarnaast zullen ook de ambachten die een rol speelden in tijden van sociale conflicten en opstanden worden besproken.

Finaal zal tijdens de analyse van de ambachten ook frequent verwezen worden naar specifieke geografische locaties. Gezien enige kennis van de Kortrijkse topografie aangewezen is om een duidelijk beeld te vormen van laatmiddeleeuws Kortrijk, zal hieronder beknopt een overzicht worden aangereikt op basis van de gedegen studies van D’haene en Declercq.¹³¹

Kortrijk tijdens de 15de eeuw, kunnen we omschrijven als een stad die bestond uit verschillende wijken en stadsdelen. De grootste stadsdelen waren: A/ Centrum, B/ Buda, C/ Overbeke, D/ Overleie, E/ Sint-Amandsproosdij en KB/ *extra muros*. Vervolgens kunnen we de bovenstaande stadsdelen ook nog verder onderverdelen in verschillende wijken. Voor de 16de eeuw stellen Maddens en Despriet dat Kortrijk bestond uit 14 wijken: 1/ Overbeke, 2/ Krone, 3/ Amazoniën, 4/ Pamele/ Buda, 5/ Overleie, 6/ Herten, 7/ Sint-Joris, 8/ Sint-Maarten, 9/ Moren, 10/ Heilige Geest, 11/ Marktgrave, 12/ Sint-Michiël, 13/ Bruggepoort en 14/ Coole.¹³²

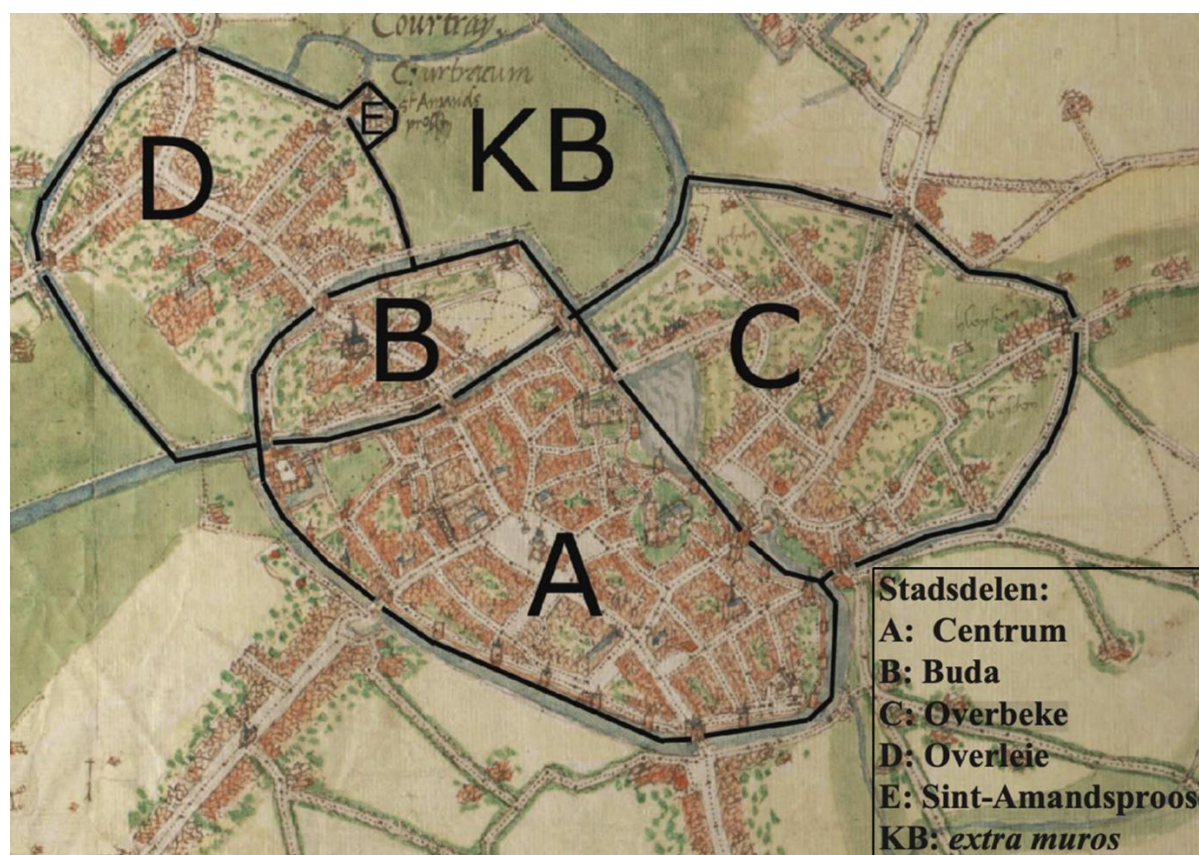
¹²⁹ Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

¹³⁰ Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

¹³¹ Sander D’haene, “Toponymie en stadscartografie als verklikkers voor de stadsontwikkeling van laatmiddeleeuws Kortrijk” (masterproef Universiteit Gent, 2010); Diederik Declercq, “De economische geografie van het vijftiende-eeuwse Kortrijk (1438-1500), *De Leiegouw* 59, nr. 1 (2017).

¹³² Maddens, *Nieuwe tijd*, 208; Philippe Despriet, *2000 jaar Kortrijk* (Kortrijk: Ph. Despriet, 1990), 314-31; Declercq, “De economische geografie,”

Of deze situatie ook voor de 15de eeuw van toepassing was, is onduidelijk. Declercq stelt alvast dat op basis van de Kortrijkse akten en contracten uit deze periode, een dergelijke onderverdeling niet valt af te leiden.¹³³

Kaart 1: Aanduiding van de stadsdelen op de stadsplattegrond van Deventer (D'haene)¹³⁴

Overigens ligt Kortrijk eigenlijk net in het midden van de verbindingroute tussen Gent en Rijsel, vandaar dat de graven van Vlaanderen en de Bourgondische hertogen, Kortrijk vaak aanschouwden als een ideale tussenstop voor een overnachting. Verder zorgde deze strategische ligging van de stad, dat ze al van oudsher in de belangstelling stond van de graven van Vlaanderen.¹³⁵ Op de plaats waar in de 9de eeuw Noormannen langs de Leie hun winterkamp hadden opgeslagen, is het grafelijk domein ontstaan. In de 13de eeuw woonde gravin Beatrijs van Brabant er en ontwikkelde Kortrijk zich tot een belangrijk cultureel centrum. Op hetzelfde domein had graaf Boudewijn IX voor zijn vertrek op kruistocht in 1202 het Onze-Lieve-Vrouwekapittel gesticht en een nieuwe kerk laten bouwen. Daarnaast heeft kort voor 1370, graaf Lodewijk van Male de opdracht gegeven, om tegen

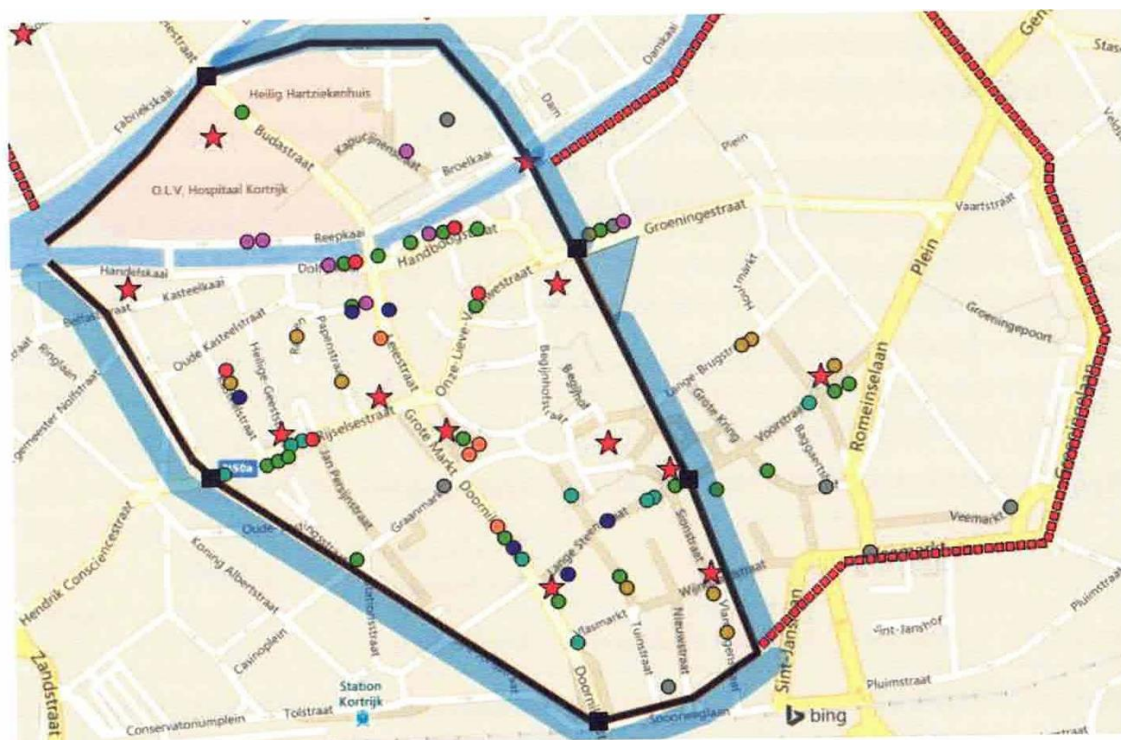
28-30.

¹³³ Declercq, "De economische geografie," 28.

¹³⁴ Deze bewerking van de stadsplattegrond van Jacob van Deventer werd gemaakt door Sander D'haene. (D'haene, "Toponymie en stadscartografie," bijlage kaart 4).

¹³⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 16.

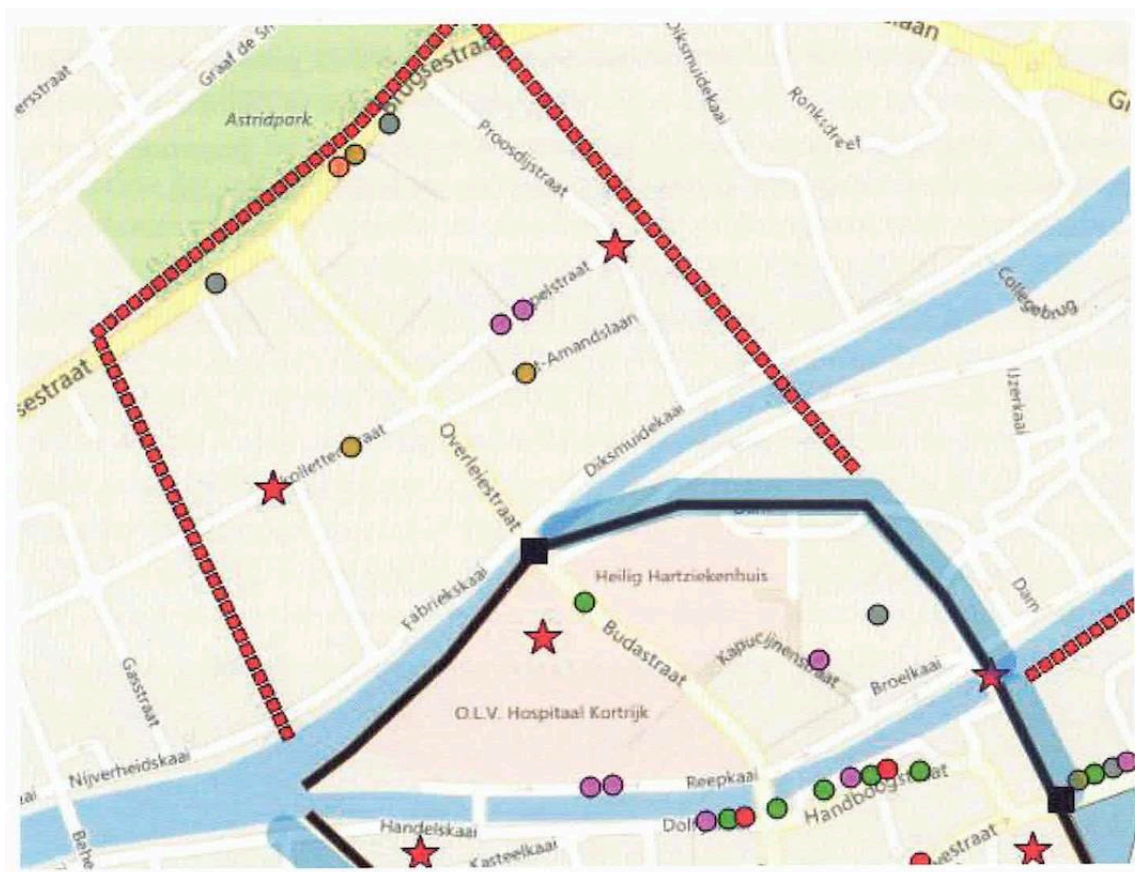
de Onze-Lieve-Vrouwekerk de Gravenkapel te bouwen. Uiteindelijk zou Lodewijk van Male toch niet in Kortrijk, maar wel in de Sint-Pieterskerk van Rijsel worden begraven, omwille van de keuze van de Kortrijkzanen om in 1382 een alliantie aan te gaan met de Gentenaars en om bij deze dan ook te rebelleren tegen hun graaf.¹³⁶ Kortom, de geografische ligging van Kortrijk speelt dan ook een zeer belangrijke rol in haar geschiedenis.

Kaart 2: Economische geografie van het Centrum en Overbeke (Declercq)¹³⁷

¹³⁶ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 16-7.

¹³⁷ Deze kaart werd ontwikkeld door Diederik Declercq via het computerprogramma QGIS, dat toelaat verschillende virtuele lagen aan te brengen boven een reeds bestaande plattegrond. Declercq bemerkt dat nauwkeurigheid hier niet kon worden nagestreefd, aangezien dit een perfecte kennis van het 15de-eeuwse Kortrijkse straten- en huizenpatroon veronderstelt, iets wat onmogelijk is a.d.h.v. de bestaande bronnen. Absolute situeringen werden zo goed mogelijk gelokaliseerd en de relatieve situeringen werden in het midden van een straat aangeduid. (Declercq, "De economische geografie," 36).

Kaart 3: Economische geografie Buda en Overleie (Declercq)¹³⁸

Kleurcode/symbool	Duiding
Sterretje	Ruimtelijk ankerpunt
Rode stippellijn	Afbakening Overbeke en Overleie
Blauwe streep	Stadsgracht
Zwarte lijn	Stadsmuur
Zwart vierkantje	Stadspoort
Groen	Brouwerij
Lichtblauw	Bakkerij
Donkerblauw	Stove
Grijs	Molen
Geel	Raamhof
Rood	Vollerij
Paars	Ververij
Oranje	Herberg

Tabel 1: Kleurcode/ symbool en duiding (Declercq)¹³⁹

¹³⁸ Declercq, "De economische geografie," 42.

¹³⁹ Declercq, "De economische geografie," 37; 42.

3.1 Organisatie en structuur van de Kortrijkse lakennijverheid

Tijdens de hoge middeleeuwen vonden er ten gevolge van de verstedelijking, significante veranderingen plaats in de textielnijverheid. Volgens Munro kende de textielnijverheid vier belangrijke veranderingen doorheen deze periode. Een eerste verandering was het meer industrialiseren van de lakennijverheid, waarbij ook de loonarbeid aan populariteit ging winnen.¹⁴⁰

Een tweede verandering was de genderverschuiving, waarbij Munro commerciële en industriële vernieuwingen als oorzaken aanhaalt. De derde verandering, was de organisatie van ambachten in de lakennijverheid, voornamelijk de vier ambachten van: het vullen, het weven, het verven en de afwerking. De laatste verandering was het streven naar economische macht van de textielwerknemers.¹⁴¹

Algemeen was de rijkdom van de Vlaamse steden tijdens de 13de eeuw grotendeels gebaseerd op de lakenindustrie, waarin zij zich hadden gespecialiseerd. Hun producten waren van hoge kwaliteit en voor de afzet hadden zij een sterk commercieel apparaat op- en uitgebouwd.¹⁴² Naast de luxe-industrie in de grote steden, waar men zich dus bezighield met “*fine draperie*” (“*grande draperie*”), ontstonden er ook kleinere centra waar laken van mindere kwaliteit werd geproduceerd, zoals onder meer te Kortrijk.¹⁴³

3.1.1 Kortrijk als centrum van de “nieuwe” Leiedraperieën?

Pas vanaf het begin van de 13de eeuw komt er iets aan het licht omtrent de economische activiteit van de Kortrijkzanen, met name wanneer gravin Johanna in 1224 belastingvoordelen toekende aan de vijftig eerste wolbewerkeren die bereidwillig waren zich in Kortrijk te vestigen.¹⁴⁴ Deze akte betekende zeker niet het begin van de Kortrijkse lakennijverheid, gezien het eerder om relancematregelen ging na de Franse furie van 1213. Deze maatregel had overigens wel succes, want

¹⁴⁰ Adriaan E. Verhulst, “On the preconditions for the transition from rural to urban industrial activities (9th-11th centuries),” in *Labour and labour markets between town and countryside (Middle Ages – 19th century)*, eds. Bruno Blondé, Eric Hanhaute en Michèle Galand (Turnhout: Brepols, 2001), 37.

¹⁴¹ John H. Munro, “Wool-price schedules and the qualities of English wools in later middle ages c. 1270-1499,” in *Textile, towns and trade. Essays in the economic history of late-medieval England and the Low Countries*, ed. John H. Munro (Aldershot: Variorum, 1994), 28.

¹⁴² Warlop, “De middeleeuwen,” 133; Herman Van der Wee en Erik Aerts, *De economische ontwikkeling van Europa: 950-1950* (Amersfoort: Acco, 1991), 43-5.

¹⁴³ Hieronder vallen ook: Diksmuide, Poperinge, Hesdin, Oostburg, Gistel, Veurne, Sint-Winoksbergen, Belle en vermoedelijk ook nog Oudenburg en Torhout. (Espinass en Pirenne, *Recueil I*, 667; RAK, OSAK, *Parckemijnen privilegieboek*: f° 141 v° - 145 v°; Munro, “Wool-price schedules,” 118-59; Eileen E. Power, “The wool trade in the fifteenth century,” in *Studies in English trade in the 15th century*, eds. Eileen E. Power en M.M. Postan (Londen: Routledge, 1933), 49; Stabel, *De kleine stad*, 132).

¹⁴⁴ Espinass en Pirenne, *Recueil*, 648-49; Stabel, *De kleine stad*, 131.

in de eerste helft van de 13de eeuw stond er te Kortrijk al een lakenhalle.¹⁴⁵ Ogenscheinlijk lijkt de verdeling zeer eenvoudig: grote centra, met Engelse wol van hoog kwalitatief niveau en anderzijds kleine centra, met ander type wol van lagere kwaliteit. In werkelijkheid lag de zaak echter complexer, gezien er naast fijne Engelse wol (Leominster, March, Cotswold, Berkshire)¹⁴⁶ ook grovere wol uit Newcastle, Schotland, Ierland en de eigen streek op de markt kwam. Het gevolg daarvan was dat in grote centra als Brugge of Ieper niet alleen keurlaken, maar ook laken van minder waarde verscheen en anderzijds gebruikten de kleinere centra, zoals Kortrijk, ook de fijne Engelse wol.¹⁴⁷

Voor Kortrijk zien we dat tijdens de tweede helft van de 14de eeuw het gebruik van Spaans wol al was ingeburgerd, maar dat vanaf de eerste helft van de 15de eeuw de Kortrijkse drapiers zich steeds meer zouden afstemmen op de duurder Engelse lakentypes, waarbij hét paradepaard van de laatmiddeleeuwse Kortrijkse draperie de zwarte *bellaerd* was. Het monopolie van Engelse wol werd streng nageleefd om klachten van de kooplieden en een mogelijk boycot te vermijden.¹⁴⁸

Pas in 1498 werd te Kortrijk een poging ondernomen om ook een “*nieuwe draperie*” in te richten. Stabel bemerkt dat de benaming hier enigszins verwarrend kan zijn. In feite behoorde de Kortrijkse draperie naast onder andere Wervik en Menen, tot de centra van de “nieuwe” Leiedraperieën. Desalniettemin, bleef de Kortrijkse lakennijverheid er meer traditioneel dan in de andere Leiecentra, waar wel op grote schaal Spaanse wol werd verwerkt. Overigens lijkt het opstarten van een “nieuwe draperie”, met gebruik van Spaanse, Schotse en inheemse wol, in 1498 dan ook vooral een poging te zijn om aansluiting te zoeken bij de opkomst van de “lichte draperie” (*la draperie légère*).¹⁴⁹

3.1.2 Het productieproces: “*Kaufsystem*” of “*Verlagsystem*”?

Maar hoe verliep het productieproces nu precies? Aan de hand van twee gevalstudies, *in casu*, Rijsel en Leiden, lanceerden DuPlessis en Howell het begrip “*small commodity production*.” Hierbij gaat het om een productiewijze die de ambachtelijke middenklassen domineerden.¹⁵⁰ Het

¹⁴⁵ Stabel, *De kleine stad*, 131.

¹⁴⁶ Voor een nadere situering van deze wolsoorten, zie Munro. (Munro, “Wool-price schedules,” 118-59.)

¹⁴⁷ Stabel, *De kleine stad*, 132.

¹⁴⁸ Stabel, *De kleine stad*, 132.

¹⁴⁹ Deze lichte draperie wordt ook wel de “drogere draperie” of de “*sayetterie*” genoemd. (Stabel, *De kleine stad*, 132; Laura Jacobs, “De positie van de vrouw in de Vlaamse lakennijverheid doorheen de 13de en de 14de eeuw. Een studie aan de hand van de *Receuil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre*” (Masterproef, Universiteit Gent, 2020), 11.

¹⁵⁰ Robert DuPlessis en Martha C. Howell, “Reconsidering the early modern urban economy: the case of Leiden and Lille,” *Past and Present* 94 (1982): 49-84.

productieproces verliep dan vooral volgens het zogenaamde “*Kaufsystem*” (“*buying-up*”), waarbij de productie van kleine zelfstandige meesters werd opgekocht door grotere ondernemers. Binnen de op de lokale en regionale markt gerichte economische sectoren, zoals bijvoorbeeld te Poperinge en Harelbeke, werd dit systeem zeker toegepast.¹⁵¹ Voor de exportgerichte lakennijverheid, was dit echter niet het geval. Deze sector vereiste immers een sterke kwaliteitscontrole en standaardisatie van het geproduceerde laken, hetgeen het “*Kaufsystem*” niet garandeerde.¹⁵² Lis en Soly stellen dat de productie in zulke grootschalige exportnijverheden gebeurde via een gespecialiseerd proces van loonarbeid en onderaanneming, het zogenaamde “*Verlagsystem*” (“*putting-out*”).¹⁵³ Dat hield een (proto-)kapitalistische arbeidsorganisatie in, wat zich vertaalde in verschillende productie- of klassenverhoudingen. Er was een hogere klasse van ondernemers of drapiers, die de productiemiddelen domineerden en zich het maatschappelijk meerproduct, namelijk laken, toe-eigenden, hetzij via (stuk)loonarbeid, hetzij via onderaanneming. Er was een middenklasse van kleine, relatief onafhankelijke warenproducenten die de eigen productiemiddelen bezaten, maar als onderaannemers wel afhankelijk waren van de drapiers. Ten slotte was er ook nog een lagere klasse van arbeiders die ofwel enkel over arbeidskracht beschikten en als loonarbeiders werkten, ofwel productiemiddelen in handen hadden, maar van anderen afhankelijk waren voor de levering van grondstoffen en “geproletariseerd” werden door een stukloon per afgeleverd product. Een voorbeeld van zo’n *Verlagsystem*, kunnen we onder meer in het middeleeuwse Gent terugvinden, waar zo’n tendens naar kapitalistische productieverhoudingen zeker aanwezig was. Daarnaast was dit systeem volgens mij eveneens van toepassing voor Kortrijk.¹⁵⁴

Overigens valt hier zeker te bemerken dat het kapitalisme nog niet de dominante productiewijze was. Het corporatisme bleef dat tot het einde van het Ancien Régime. De ambachtsgilde verenigde nog altijd alle personen met hetzelfde beroep, ongeacht hun plaats (of klasse) in de hiërarchie, alhoewel het corporatisme zeker en vast geen kapitalistische ontwikkelingen uitsloot.¹⁵⁵

¹⁵¹ Stabel, *De kleine stad*, 135; Lancelot Cromheecke, “Lakens, abten en Oosterlingen. De Poperingse lakennijverheid en -export (1260-1400)” (masterproef, Universiteit Gent, 2022), 1: 42.

¹⁵² Rudolf Holbach, “Some remarks on the role of ‘putting out’ in Flemish and North Western European cloth production,” in *La draperie ancienne des Pays-Bas: Débouchés et stratégies de survie (14e-16e siècles)*, eds. Walter Prevenier en Marc Boone (Leuven: Garant, 1993), 242-43.

¹⁵³ Catharina Lis en Hugo Soly, “Corporatisme, onderaanneming en loonarbeid: flexibilisering en de regulering van de arbeidsmarkt in West-Europese steden (veertiende-achttiende eeuw),” *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 20 (1994): 365-90; Catharina Lis en Hugo Soly, “Subcontracting in guild-based export trades, thirteenth-eighteenth centuries,” in *Guilds, innovation, and the European economy, 1400-1800*, eds. S.R. Epstein en M.R. Prak (Cambridge: Cambridge University Press, 2008), 81-113; Catharina Lis en Hugo Soly, “Export industries, craft guilds and capitalist trajectories, 13th to 18th centuries,” in *Craft guilds in the early modern Low Countries: work, power, and representation*, ed. M.R. Prak (Aldershot: Ashgate, 2006), 107-132.

¹⁵⁴ Marc Boone, “Een middeleeuwse metropool,” in *Gent: stad van alle tijden*, eds. Marc Boone en Gita Deneckere (Antwerpen: Mercatorfonds, 2010), 53-92.

¹⁵⁵ Wout Saelens, “Het verraad van de ambachtsman. Een nieuwe klassenstrijd binnen het Gentse weversambacht in de veertiende eeuw?” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 69 (2015): 10.

3.1.3 Groothandelaars vs. drapiers, makelaars en specialisaties

Stapsgewijs werd de lakenindustrie onderworpen aan een strenge reglementering die men nog voor 1250 op schrift begon te stellen. Voorts ontstonden ook beroepsverenigingen (ambachten van de draperie) en in Brugge verschenen in 1253 al de dekens van het weversambacht. De autoriteiten moeiden zich ook met de zaak. Wellicht was dit wel nodig, gezien kooplui die de aanvoer van de grondstoffen en de verkoop van de afgewerkte producten beheersten, zich opwerkten tot kapitalistische ondernemers.¹⁵⁶ Daarnaast beheersten zij gedeeltelijk ook het fabricageproces, waartegen de kleinere bedrijven en de (thuis)werknemers reageerden.¹⁵⁷

Op het einde van de 13de eeuw brak er in Vlaanderen een crisis uit in de lakenindustrie en waren er ook politieke en economische moeilijkheden. In de woelige 14de eeuw lag de activiteit van de grote steden significant lager dan in de 13de eeuw en begonnen zij, zoals Gent in 1297, actie te voeren tegen de kleine centra van de lakenindustrie.¹⁵⁸ De bloei van die centra was vooral te danken aan het invoeren en verfijnen van nieuwe technieken. De grondstof bleef dezelfde, maar men slaagde erin de fabricatie, het spinnen, het weven en het afwerken te vereenvoudigen en in te korten. Zo kende bijvoorbeeld het Kortrijkse laken, dat goedkoper was dan het Ieperse, een groot succes in Italië.¹⁵⁹

Aangaande de Kortrijkse lakennijverheid op het einde van de 13de eeuw, weten we dat Simon Boetelin, proost in 1274 en schepen plus raadslid in 1295, het beroep van waard-drapier en wijnhandelaar uitoefende.¹⁶⁰ Voorts was hij in 1283 aanwezig bij de verkoop van een rente op een partij land in Marke aan de Groeningeabdij.¹⁶¹ In 1285 trad hij op als leenman en getuige van gravin Beatrijs in een schenkingsakte van het tiend van Menen en bij een renteschenking aan het kapittel.¹⁶² Bovendien komt hij in 1302 ook nog voor in de Brugse stadsrekening, waarbij we zien dat er voor 30 pond wijn bij *Symoen Boetelins te Curtrike* werd aangekocht.¹⁶³ Daarnaast weten we over hem dat hij voogd was van het Onze-Lieve-Vrouwehospitaal te Kortrijk, hij tweemaal gehuwd was en

¹⁵⁶ Hans Van Werveke, *De koopman-ondernemer en de ondernemer in de Vlaamse lakennijverheid van de middeleeuwen* (Antwerpen: De Standaard, 1946); Rudolf Holbach, "Some remarks on the role of "putting-out" in Flemish and Northwest European cloth production," in: *La draperie ancienne des Pays-Bas: débouchés et stratégies de survie (14e-16e siècles)*, eds. Marc Boone en Walter Prevenier (Leuven: U.A., 1993), 207-8; Saelens, "Het verraad van de ambachtsman," 5.

¹⁵⁷ Warlop, "De middeleeuwen," 133.

¹⁵⁸ Paul Trio, *Omtrent 1302* (Leuven: Universitaire pers, 2002), 58.

¹⁵⁹ Warlop, "De middeleeuwen," 133; Trio, *Omtrent 1302*, 58).

¹⁶⁰ José Vanbossele, "Een verloren gewaande oorkonde van 1300," *Handelingen Nieuwe Reeks KGOKK LXX* (2005): 16.

¹⁶¹ RAK, OSAK, *Fonds charters Groeninge*, 30.

¹⁶² Charles Mussely en Emile Molitor, *Cartulaire de l'ancienne église collégiale de Notre Dame à Courtrai* (Kortrijk: C. Annoot-Braeckman, 1880), 191.

¹⁶³ Jules Colens, "1302 le compte communal de la ville de Bruges," *Annales de la Société d'Emulation* (Brugge: Louis de Plancke, 1886): 114.

dat hij ten minste twee dochters had. Zijn ene dochter, Beatrijs was gehuwd met Gillis Beaulieu en zijn andere dochter, Katarina was gehuwd met Diederik van der Gracht. Volgens Vanbossele was hij wellicht verwant aan de ridders Zeger en Rogier Boetelin, waarvan laatstgenoemde heer van Hoogmosscher, raadsheer en hofmeester van de graaf van Vlaanderen was.¹⁶⁴

Verder bleef de rol van kooplieden van kapitale betekenis, hoewel zij in de 14de eeuw verzwakte. Tegenpolen waren de ondernemers-drapiers die vaak met de werklieden gemene zaak maakten tegen de grote handelaars-kapitalisten.¹⁶⁵ Voor de verkoop van hun producten waren zij niet louter aangewezen op contracten met handelaars, want waar er lakenhallen bestonden konden zij daar hun waar aanbieden aan kooplui. Voorts kregen de Kortrijkse wevers op 24 augustus 1362 van de graaf van Vlaanderen, een plaats toegewezen om er iedere woensdag aan wolkammers en -spinnars de grondstof te leveren. Deze plaats lag voor het “Lombardensteen”.¹⁶⁶ Daarnaast was het sedert circa 1353 de regel, dat de Kortrijkse wevers hun wol lieten spinnen in Moorseele.¹⁶⁷

Tevens vonden er tijdens de 14de eeuw ook nog andere veranderingen plaats in de lakennijverheid. Zo werd de impact van de ambachten groter en was er de opkomst van twee nieuw lakenindustrieën. De gevestigde steden met hun “*grande draperie*” kregen nu competitie van zowel de “*nouvelle draperie*” alsook van de “*draperie légère*”. Het was vooral de “*nouvelle draperie*” die een bedreiging vormde. Deze vorm van lakennijverheid focuste zich namelijk op het produceren van goede kwaliteitsimitaties van de traditionele wollen luxe lakens.¹⁶⁸

Wrijvingen tussen Harelbeke en Kortrijk hieromtrent vonden meermaals plaats tijdens de 15de eeuw. Zo liet Olivier Van de Putte, nochtans zelf een Kortrijkzaan, in Harelbeke zijn lakens weven naar Kortrijks model. Ondertussen had hij ook al een contract afgesloten met Spaanse kooplieden om lakens in Harelbeke te doen weven van Spaanse wol, en deze voor de duurdere Kortrijkse *bellaerds* en *neghen vierendelen* (geweven van Engelse wol), te laten doorgaan. Op de koop toe had hij ook al de Spaanse wol in Kortrijk laten verven.¹⁶⁹ Uiteraard kwam hiertegen verzet vanwege de Kortrijkse industrie, ondanks de zaak in 1467 door de Raad van Vlaanderen nochtans in het voordeel

¹⁶⁴ Misschien was hij ook nog een aanverwant van Jacob Boetelin, *gezeid de le Hoyer*. (Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 16).

¹⁶⁵ Holbach, “Some remarks on the role of ‘putting out’,” 235-6.

¹⁶⁶ Theodoor Sevens, *Kortrijk in het verleden: historische schetsen en aantekeningen* (Kortrijk: Beyaert, 1883), 38.

¹⁶⁷ Sevens, *Kortrijk in het verleden*, 38; Warlop, “De middeleeuwen,” 141.

¹⁶⁸ Jacobs, “De positie van de vrouw in de Vlaamse lakennijverheid,” 11.

¹⁶⁹ Jacques Ferrant, “Twee uitspraken der jaren 1467 en 1499 (n.s.) van de ‘Camere van den Rade in Vlaendren, in zake van draperie’ tusschen Kortrijk en Harlebeke,” *HKGOKK* (1904): 154-56; Stabel, *De kleine stad*, 135.

van Harelbeke werd beslist.¹⁷⁰ In 1499 vond er opnieuw een soortgelijk proces plaats. Weer was Kortrijk als eisende partij opgetreden tegen ditmaal Harelbeekse drapiers en hadden ze beslag doen leggen op enkele lakens van Spaanse wol, die leken op de befaamde Kortrijkse zwarte lakens.¹⁷¹ Harelbeke betwistte als verwerende partij het recht van de Kortrijkse draperie om te interveniëren en kreeg *a fortiori* van de Raad van Vlaanderen opnieuw gelijk.¹⁷²

Volgens Van Werveke, was de drapier de klassieke topfiguur uit de lakenindustrie. In strikte zin van het woord was hij een ondernemer, een werkgever die een leidende positie innam in de bevoorrading van de grondstof en de afzet van de geproduceerde lakens. Als dusdanig beschikte hij over een zeker kapitaal.¹⁷³ Pauwelyn op haar beurt bemerkt, dat dit drapiertype van de zuivere ondernemer voor het 15de-eeuwse Kortrijk niet meer algemeen geldend is. Dit vermoed ze op basis van het groot aantal inschrijvingen in het drapiersambacht (gemiddeld 103 per jaar). Voorts blijft het enerzijds een probleem op zichzelf waarom zoveel onmondige kinderen in het register werden opgenomen? Concreet zien we dat voor 1409 de namen van de kinderen niet expliciet werden vermeld, maar wel na 1409. Een zeer belangrijke vraag die Pauwelyn zich stelt, is hoeveel drapiers nu daadwerkelijk actief waren in de productie en op welke manier?¹⁷⁴ De evolutie van drapier-ondernemer tot drapier-wever wordt door Mus verklaard door de versmelting van de oude industriële ondernemers, van wie het aantal gereduceerd was na de depressie van 1425-1430, met nieuw opgekomen wevers. Hierdoor ontstond volgens hem, een nieuw type dat de hoofdrol begon te spelen in de drapierstand, hoewel zij eerder over een geringe kapitaalkracht en een kleine onderneming beschikten. Bovendien waren deze drapiers-wevers ook actief in het productieproces zelf, aldus Mus.¹⁷⁵

Wat de kapitaalkracht van de drapiers betreft, blijkt op basis van de grote lening van 1488 dat 70% van de drapiers over een bescheiden inkomen beschikte. Hetzelfde wordt trouwens ook aangetoond bij de zetting van 1440, in acht genomen de verschillende klassen en het totaal van de bevolking.¹⁷⁶

¹⁷⁰ Ferrant, *Twee uitspraken*, 156-58; Stabel, *De kleine stad*, 136.

¹⁷¹ Zoals uit het betoog van de Kortrijkse schepenen blijkt, maakte ook Poperinge zich schuldig aan het namaken van de Kortrijkse bellaerts. (Ferrant, *Twee uitspraken*, 161).

¹⁷² In het proces was het ditmaal een inwoner van Harelbeke, *in casu*, Willem Grendel, telg van één van de schepenfamilies van het stadje, verantwoordelijk voor het laten weven van lakens van Spaanse wol, die door de Kortrijkzanen als “*gecontrefaict Kortryksche bellaert*” werden omschreven. (Ferrant, *Twee uitspraken*, 158-162; Stabel, *De kleine stad*, 136).

¹⁷³ Hans Van Werveke, *De koopman-ondernemer en de ondernemer in de Vlaamse lakennijverheid van de middeleeuwen* (Antwerpen: Standaard, 1946): 5-21; Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 193.

¹⁷⁴ Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 193.

¹⁷⁵ Octaaf Mus, “De verhouding van de waard tot de drapier in de Kortrijkse draperie op het einde van de XVde eeuw,” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 98, nr. 3-4 (1961): 156-218.

¹⁷⁶ Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 193.

Een minimumaantal van 326 drapier-posten werden in de zetting geïdentificeerd. Hiertoe behoren er 96 tot de gegoede stand en de rest (70,5 %) wordt gekwalificeerd onder de lagere klassen:

<i>Drapiers 1440</i>			
Klassen	Totaal	%	% tot. bevolking
Armen	6	1,9	0,3
Lager ambacht	80	24,5	4,3
Hoger ambacht	93	28,5	5,0
Middenklas	51	15,6	2,6
Gegoede stand tot	96 op 166	29,5	5,2
Groep D	61 op 100	19,0	3,3
» C	17 op 23	5,0	0,9
» B	7 op 18	2,1	0,4
» A	11 op 25	3,4	0,6

Tabel 2: Drapiers 1440 (Pauwelyn)¹⁷⁷

Enerzijds kan men niet stellen dat de gehele drapierstand deel van de elite uitmaakte, maar anderzijds behoorde wel het grootste deel (29,5 %) tot de gegoede stand. Op een totaal van 166 gegoede burgerposten zijn er 96 die tot de drapierstand behoorden, hetgeen 57,8 % van de rijken en 5,2 % van de totale bevolking is. Met andere woorden bestond de gegoede stand anno 1440 uit bijna twee derden welgestelden die zich bezighielden met de lakennijverheid. Toch moet de aandacht nog worden gevestigd op het feit dat klasse A met de topfiguren slechts voor 44 % is vertegenwoordigd, terwijl vermogensklasse D van 100 tot 200 £ gr. dit voor 61 % is. De oplossing hiervoor wordt ons volgens Pauwelyn gegeven bij het beantwoorden van de vraag, in welke mate deze mensen actief waren geweest in het productieproces zelf of anderzijds in de lakenhandel?¹⁷⁸

3.1.3.1 *De drapiers-ondernemers en drapiers-wevers*

Volgens Pauwelyn bestonden de drapiers uit de gegoede burgerij uit drie groepen. Vooreerst waren er de drapiers-ondernemers en de drapiers-wevers. Zij komen vooral voor in groep D (met een geschat vermogen tussen 100 en 200 £ gr.) van de gegoede burgerij, die over voldoende kapitaal beschikten om een kleine onderneming te leiden waarin ze al dan niet zelf actief meewerkten. Voorts kwam het type van een zuiver industrieel ondernemer op dat moment niet meer voor in Kortrijk,

¹⁷⁷ Deze tabel werd overgenomen van Pauwelyn. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 194)

¹⁷⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 194-95.

gezien de inventarissen in de weesboeken zelden een inboedel beschrijven waarin sprake is van een voorraad laken. Een voorbeeld van zo'n uitzondering, was Jan Simoens fs. Wulfaert, echtgenoot van *Simoenette* de Clerc, waarvan we weten dat in zijn inboedel sprake was van een voorraad laken ter waarde van 20 £ gr.¹⁷⁹

Desondanks, wijst dit er wellicht op dat de drapier ook voor 1450 niet meer ten volle eigenaar was van de wol en het laken, maar dat het "*baratto*-systeem" reeds van toepassing was.¹⁸⁰ Deze handelspraktijk, waar door de drapier-wever wol werd aangekocht in ruil voor afgewerkte producten, werd te Kortrijk in de tweede helft van de 15de eeuw op grote schaal toegepast. Om ten volle zelfstandig te blijven in het productieproces, was immers een groot fortuin nodig. De aankoop van de wol en de uitbetaling van de loonarbeiders eisten een te grote investering op lange termijn vooraleer men een winst kon boeken.¹⁸¹

Er was minder kapitaalkracht vereist wanneer de drapiers hun wol op termijn kochten en nadien afbetaalden met lakens. Zij konden dat echter maar doen, dankzij de inschakeling van een tussenpersoon, namelijk de waard-makelaar, die bereid was voor hen als medium en borg op te treden. Dit verklaart waarom ook de drapiers hun geld konden investeren in onroerende goederen. Zo erfde bijvoorbeeld de drapier Joos van Theunebrouc bij het overlijden van zijn vader in 1460, 26 bunders land in lenen en een lijfrente van 3 £ gr. per jaar, maar anderzijds geen liggend kapitaal. Zijn vader, Zegher van Theunebrouc fs. Casin, wordt in het register van de draperie vermeld als drapier in 1428¹⁸² en betaalde in de zetting van 1440, 7 £ 6 s.p. (klasse C).¹⁸³ Vooral interessant voor ons verhaal, is dat we zien dat Joos van Theunebrouc fs. Zegher de eerste van zijn familie was die het ambt van schepen zou gaan opnemen in 1483 en ook nog eens in 1488. Daarnaast vinden we Joos ook terug in de zetting van 1477, waar hij belast werd voor 6 lb. p. op een geschat vermogen tussen de 300 lb. gr. en 500 lb. gr. (groep B). Tevens komt hij ook voor in de lening van 1488, waar hij goed was voor 60 lb. p.¹⁸⁴ Vervolgens zal Andries van Theunebrouc, zoon van Joos en diens echtgenote *Stevenine* van Reneaulx¹⁸⁵, ook het schepenambt opnemen in: 1505 en 1507. Met andere

¹⁷⁹ RAK, OSAK, *Weesboek Sente Simoen*, 1450-1452, f° 73.

¹⁸⁰ De oudste vermelding van *baratto* te Kortrijk, dateert van 1459: "Dat Andries vanden Dale cochte jeghen Jacoppe van Nieuhuus 1 zac codswalen 31 lb. 9 s. 3 d. gr., 1 zac noteghem 25 lb. 14 s. 4 d. gr., daerup te betaelne met curtricschen lakenen te zekeren daghen gheseghelt met 3 zeghels te 32 scilden tstic." (RAK, OSAK, *Ghed. In Camere*, 1458-1462, f° 32 r°; Mus, *De verhouding van de waard tot de drapier*, 211).

¹⁸¹ Mus, "De verhouding van de waard tot de drapier," 211-17; RAK, OSAK, *Weesboek Bretoen*, f° 9; *Weesboek De Roozir*, f° 7 v°; Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 194.

¹⁸² RAK, OSAK, *Register Draperie*, f° 113.

¹⁸³ Pauwelyn, *Gegoede burgerij III*, 12.

¹⁸⁴ Pauwelyn, *Gegoede burgerij III*, 16.

¹⁸⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 88 v°.

woorden, zien we hier eigenlijk al duidelijk een voorbeeld van een familie die vanuit de ambachtswereld kon opklimmen tot de Kortrijks stadsmagistraat.

Overigens kunnen we de economische productiviteit van de drapiers gedeeltelijk nagaan dankzij het systeem van de “*financie*”, door de stad toegepast op het einde van de 15de eeuw. De aankoop door de stad van lakens op termijn en de verkoop ervan voor baar geld, werd te Kortrijk na 1486 vaak aangewend om over contant geld te beschikken, wegens de grote deficits in de stadsfinanciën. Hieruit blijkt dat het steeds dezelfde personen waren die lakens leverden aan de stad. Pauwelyn meent dat hiervoor een dubbele verklaring is. Enerzijds vermoed ze dat het leveren van laken aan de stad een privilege kon zijn geweest die enkel en alleen van toepassing was voor de “drapiers-schepenen” die *de facto* lakenverkopers waren. Deze personen stamden vaak uit schepenfamilies of zetelden minstens in het bestuur van de draperie. In de *financie* van het jaar 1486-1487 figureerden er op vier verkopers, drie schepenen, *in casu*, Jan Porret (schepen in 1489), Joos van Theunebrouc (schepen in 1483 en 1488) en Christiaan Caelbaert (schepen in 1490, 1496 en 1498).¹⁸⁶

Ten slotte stelt Pauwelyn dat men de meeste verkopers kan terugvinden in de lijst van de gegoede burgers van 1477. Anderzijds stelt ze, dat het wellicht ook mogelijk is dat men hier staat voor de topfiguren uit de draperie die voldoende kapitaal bezaten om persoonlijk te beslissen over de bestemming van hun afgewerkte producten. De niet-kapitaalkrachtige drapier moest steeds rekening houden met de verplichting die de vorm van ruilhandel meebracht, waardoor de afzet van de lakens bij voorbaat was bepaald.¹⁸⁷

Hier stel ik mij wel kritisch de vraag, in hoeverre we een strikt onderscheid kunnen maken tussen drapier enerzijds en verkoper anderzijds? Pauwelyn plaatst de “drapiers-schepenen” onder de noemer van verkopers, maar als we puur naar de bronnen *an sich* kijken, dan zien we bijvoorbeeld dat op 6 maart 1447 (n.s.)¹⁸⁸, de volgende Kortrijkzanen als “drapiers én kooplieden van laken” worden omschreven: Jan de Vriendt, Willem Noppe¹⁸⁹, Willem Vandewalle, Obrecht de Boetere, Daneel Bouchier, Jan Wandele, Jan Scaec, Rugger van Sarseghem, Danieel Van Westbusch, Willem De Wachtere, Maertin Steyt en Heyndric de Clerc. Verder wordt in dezelfde bron vermeld dat Peter

¹⁸⁶ Kritische bemerking: Pauwelyn maakt hier wel een aantal foutieve verwijzingen: Jan Porret, schepen in 1487 en 1491 (is foutief) en Christiaan Caelbaert, schepen in 1491 (is eveneens foutief). (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 196).

¹⁸⁷ Mus, “De verhouding van de waard tot de drapier,” 211; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 195-96.

¹⁸⁸ Het omzetten van de oude stijl (o.s.) naar de nieuwe stijl (n.s.) wordt in deze scriptie gemaakt a.d.h.v. Grotefend. (Hermann Grotefend, *Taschenbuch der Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, fünfte Auflage (Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1922), 190).

¹⁸⁹ Overigens was Willem Noppe in 1465 deken van de draperie en waren de vindere: Ghiselbrecht Pipe, Gheeraert Gontier, Ampleunis Keest en Daniel van den Rade. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1464-1465, f° 158 r°, 9 decembre 1465).

Lours de deken van de draperie was en dat Wouter van den Rade, Jan van den Dale en Wulfaert de Hond de vinders waren.¹⁹⁰ Verder zien we in 1466 (n.s.) dat Jan de Vriendt als koopman ook wol aankoopt: “*Jehan Devriend marchand de la ville de Courtrai a acheté certaine laine à Guille Ravenzone, marchand de laine (Calais).*”¹⁹¹

In de zettingen van 1440 en 1477 komen we meer informatie te weten omtrent deze personen hun socio-economisch profiel: deken Peter Lours (Pieter Lours fs. Daniel?) behoorde in 1440 tot de gegoede burgerij, groep C (vermogen van 200 lb. gr. tot 300 lb. gr.) en vinder Wouter van den Rade fs. Daniel vinden we in 1440 terug in groep D (vermogen van 100 lb. gr. tot 200 lb. gr.). Vinder Jan van den Dale, fs. Willem zien we in 1477 terug in groep A (vermogen groter dan 500 lb. gr.). Aangaande de financiële situatie van de drapiers en kooplieden van laken, zien we dat Jan de Vriendt in 1477 tot de gegoede burgerij behoorde, groep C; Willem Noppe fs. Dieric in 1440, groep A; Obrecht de Boetere fs. Vincent in 1440, in groep C; Jan Scaec fs. Ghiselbrecht in 1440, groep D; Daniel Van Westbusch fs. Rogier in 1440, groep D; Heinric de Clerc fs. Rogier in 1440, groep D.¹⁹²

Onder hen waren overigens de volgende personen schepen te Kortrijk: Pieter Lours (groep C in 1440), schepen in 1439; Willem Noppe (groep A in 1440), schepen in: 1440, 1443, 1449 en 1452; Willem van den Walle, schepen in: 1435, 1437, 1439, 1441, 1447 en 1452; Obrecht de Boetere, (groep C in 1440) schepen in: 1444, 1447, 1449, 1451, 1455, 1459, 1461, 1464 en 1466 en Rugger van Sarseghem, schepen in 1445.¹⁹³ Met andere woorden, zien we hier dat je het ambt van schepen kon uitoefenen met een vermogen geschat tussen de 200 lb. gr. tot 300 lb. gr (groep C). Even ter herinnering, Pauwelyn stelde voorheen dat de drapiers-ondernemers en de drapiers-wevers in hoofdzaak in groep D onder de gegoede burgerij voorkwamen en dat zij over voldoende kapitaal beschikten om een kleine onderneming te leiden waarin ze al dan niet zelf actief meewerkten. Dus misschien waren deze drapiers-schepenen voor een deel zelf actief in het productieproces en hoogstwaarschijnlijk overzagen zij ook het productieproces binnen hun kleine onderneming?

Alvorens hieromtrent een eigen theoretisch model uit te werken, zullen we eerst nog de twee overige groepen bespreken die Pauwelyn weergeeft aangaande de drie groepen binnen de draperie die deel uitmaakten van de gegoede burgerij.

¹⁹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 20 v°, 6 maerte 1446; Marc Luyckx, *Database van de Akten en Contracten 1438-1518*, Onuitgegeven, 2014.

¹⁹¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1464-1465, f° 178 r°, 4 sporkele 1465.

¹⁹² Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 11-20.

¹⁹³ Zie bijlage 2, Lijst van de Kortrijkse magistraten (1220-1555).

3.1.3.2 De makelaars

Volgens Pauwelyn bestaat de tweede laag uit makelaars. Te Kortrijk werden zij in hoofdzaak makelaars genoemd, niettegenstaande zij ook de functie van waard¹⁹⁴ of hostelier vervulden. Ook zij waren zeer kapitaalkrchtig, gezien zij borg moesten kunnen staan tot een bedrag van 6.000 lb. par. In de draperie treedt de waard-makelaar actief op in twee takken: 1/ in de bevoorrading van de grondstof, *in casu* Engelse wol en 2/ bij afzet van de productie, namelijk de lakens. Met andere woorden, nam de waard dus een groot deel van de financiële en commerciële beslommingen van de drapier op zich. Verder kennen we ook de namen van de belangrijkste Kortrijkse makelaars tijdens de 15de eeuw: Rugger de Tollenare, Jan de Vriendt fs. Wouter (groep C in 1477), Jan Ro(b)be, Robert de Veel, Jacop Porret, Inghel van de Voorde fs. Olivier¹⁹⁵ en Adriaan van de Voorde fs. Jan.¹⁹⁶ Interessant om te zien, is dat Jan de Vriendt (groep C in 1477) in de bronnen ook omschreven wordt als drapier en koopman van laken.¹⁹⁷ Bij deze lijkt zijn profiel wat op die van waard-drapier Simon Boetelin op het einde van de 13de eeuw, alhoewel laatstgenoemde waarschijnlijk kapitaalkrchtiger zal zijn geweest.¹⁹⁸

Overigens waren alle zopas opgenoemde families eveneens vaste vertegenwoordigers binnen de Kortrijkse stadsmagistraat. Voorts kende de adellijke familie de Tollenare reeds leden in de stadsmagistraat sedert 1233. Bij deze horen ze dan ook tot één van de oudst gekende schepenfamilies te Kortrijk.¹⁹⁹ Ook de familie de Vriend(t) was een vaste waarde binnen de stadsmagistraat. Hun eerste vertegenwoordiger was Maertin de Vriend(t) die schepen werd in 1389. Verder zetelden ook nog de drapiers: Wouter, Rugger, en Jaspar de Vriend(t) allemaal in het 15de-eeuwse stadsbestuur, zowel als schepenen en proosten.²⁰⁰ Ten slotte, zien we ook nog dat Denis de Vriend(t) in 1510 proost van Kortrijk werd.

¹⁹⁴ Inghel vande Voorde, Robert van Veel, Jacob Porret en Andriaan vande Voorde worden omschreven als Kortrijkse waarden. (Mus, “De verhouding van de waard tot de drapier,” 192).

¹⁹⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 42 r°; 1494-1497, f° 109 r°; Mus, “De verhouding van de waard tot de drapier,” 190.

¹⁹⁶ RAK, OSAK, *Register Draperie*, f° 5 v° - 6; Mus, “De verhouding van de waard tot de drapier, 217; Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 196-97.

We komen een Adriaan van de Voorde fs. Jan tegen in de akten en contracten van Kortrijk, of het daadwerkelijk om de makelaar Adriaen gaat is onduidelijk. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 42 r°; 1498-1500, f° 75 r°) Adriaen van de Voorde fs. Jan was gehuwd met Jaquemyne 's Conten fa. Daneels. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 95 v°; f° 137 v°).

¹⁹⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 75 r°.

¹⁹⁸ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 16.

¹⁹⁹ Rogerus Theolonarius was schepen in: 1233 en 1236. (Zie bijlage 2, Lijst van de Kortrijkse magistraten (1220-1555)).

²⁰⁰ Wouter de Vriend(t) was (eerste) proost in 1429, Rugger de Vriend(t) was (eerste) proost in 1446 en Jaspar de Vriend(t) was (eerste) proost in 1485. (Zie bijlage 2).

Rond 1458, zien we een concreet voorbeeld van de handelsbetrekkingen omtrent het aan- en verkopen van Engels wol, waarbij ook de hostelier Jan Robbe wordt genoemd: “*Martin Ruel et Roelant Leclerc son beaufrère, présentement parsonner partenaire du duc de Bourgogne à Lille a fait bonne loyale et juste marchandise avec plusieurs gens de Courtray, nos bourgeois et inhabitants lesquels gens, dignes de foy on dit que Martin Vinque drapier 55 ans a acheté à Roelant Leclerc cinq sac de laine d’Engleterre, Paesschier Delebussche acheta à Roelant Leclerc ung sac de laine et lui en fist payé de 9 draps de Courtray, Jehan Robe hostelier 36 ans dit que Roelant Leclerc a vendu 8 ou 10 sacz de laine, Gerard Gontier 38 ans acheta 2 sacz de laine, Jaques Gontier 50 ans acheta ung sac de laine, Gaultier DeleVereeke 30 ans acheta 2 sacz qu’il envoya à la foire de Genevre, Gillis Lammartin 32 ans a acheté un sac.*”²⁰¹

Daarnaast zien we in de bronnen dat de Kortrijkse makelaar en eigenaar van een vollerij²⁰², Robert de Veel, woonachtig was op de Grote Markt in het huis “*De Sluetele*”²⁰³, hij gehuwd was met Catheline Vleinscaert²⁰⁴, hij de zoon was van Gillis de Veel²⁰⁵ en ten slotte ook nog de broer was van de Brugse makelaar en wolkoopman Willem de Veel fs. Gillis.²⁰⁶ Ook deze Brugse poorter²⁰⁷, alhoewel hij eigenlijk afkomstig was van Valenciennes, dook dikwijls op in Kortrijk, waar hij betrokken was in de handel van Kortrijks laken. Opmerkelijk is trouwens ook dat hij in 1483 zich liet inschrijven in het register van de Kortrijkse draperie.²⁰⁸

Kortom, zien we hier dat ondanks Robert de Veel geen autochtone Kortrijkzaan was, hij als *homo novus* toch snel werd opgenomen in de Kortrijkse stadsmagistraat. Zo was hij schepen in: 1479, 1481, 1485, 1487, 1489, 1491, 1499, 1514, 1516 en proost in: 1488, 1497, 1507, 1508, 1518.²⁰⁹

²⁰¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 182 v°.

²⁰² Hij bezat een vollerij in “*doudeCasteelstrate*” bachten “*Lombaerde*” tussen wed. en hoirs van Joos Vandepoele en wed. en hoirs Jan Depaeu ydel erva. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 53 r°).

²⁰³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 241 r°; 1509-1510, f° 33 v°.

²⁰⁴ Hij was gehuwd met Catheline Vleinscaert, dochter van Maertin Vleinscaert en Catheline Baheit. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 294 v°; 1494-1497, f° 3 r°). Verder had hij ten minste twee zonen, mr. Maertin de Veel, priester *canonick OnseVrouwewercke* te Kortrijk (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 49 v°; f° 143 r°) en mr. Rougier de Veel, *pbr* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1510-1511, f° 26 v°) alsook ten minste drie dochters, Joossine de Veel, religieuze te Wevelgem (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1510-1511, f° 41 v°), Willemynne de Veel, *religieuse* Onze-Lieve-Vrouwehospitaal te Kortrijk (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 67 v°) en Jaqueline de Veel, *religieuse* Groeninghe te Kortrijk (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1515-1516, f° 139 r°).

²⁰⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 96 r°; 1505-1507, f° 73 r°.

²⁰⁶ Willemme Deveel fs Gillis, Brugge. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 18 v°).

²⁰⁷ Willem de Veel fs. Gillis werd poorter van Brugge in 1482 (Remi A. Parmentier, *Indices op de Brugsche Poorterboeken*, II (Brugge: Desclée-De Brouwer, 1938): 828).

²⁰⁸ RAK, OSAK, *Register Draperie*, f° 190 v°.

²⁰⁹ Zie bijlage 2, Lijst van de Kortrijkse magistraten (1220-1555).

Ten slotte stelt Pauwelyn dat het zeker mogelijk is dat de familie van de Voorde een opkomende familie was, die bij de aanvang van de 15de eeuw nog niet eens tot de middenklasse behoorde. In de zetting van 1440 werd een zekere Denys van de Voorde fs. Wouter belast op een vermogen van 20 à 50 % gr. (hogere ambachtsklasse) en betaalde hij hierop 16 s.p. Voorts zien we dat Inghele van de Voorde éénmaal schepen was in 1492, alsook Adriaan van de Voorde in 1496.²¹⁰

3.1.3.3 De blauw- en roodververs

De derde laag uit de gegoede drapierstand, bestond uit degenen die zich gespecialiseerd hadden in een tak van het productieproces of in de afwerking ervan. De zelfstandige ververs bijvoorbeeld behoorden allen tot de gegoede stand. Men onderscheidt twee soorten ververs, namelijk rood- en blauwververs, naargelang het gebruik van de verfstoffen meekrap (rood) of wede (blauw).²¹¹ Voorts waren zij voor hun ververij watergebonden. Vandaar dat we ze tijdens de 15de eeuw terugvinden langs: de Leie, het Visserstraatje, de Reep of tussen de twee Leien. Andere lagen ook nog bij het “*Vuil Leike*” of op de Kring buiten de Leiepoort.²¹² Deze ververijen, alsook blekerijen, zorgden dan ook voor veel vervuiling, vandaar dat we kunnen stellen dat de Leie min of meer een open riool was.²¹³ Voor het drogen van hun producten huurden ze: de stadsgracht, de Kleine Broel, de Molenput, de vestingmuur in de Broel, de muur van de Nieuwe Halle enz.²¹⁴ Voorbeelden van welgestelde Kortrijkse verversfamilies uit de 15de eeuw waren de families: De Clerc, Anya, De Corte en Groeninc.²¹⁵ In bijzonder, de familie de Clerck telde niet minder dan zes ververs in haar rangen, waaronder Lauwers de Clerc fs. Jan, die in 1439 een ververij kocht van Jaquemaert van den Houte.²¹⁶ Aangaande de familie Anya valt te bemerken dat zij een gekende Lombardenfamilie waren.²¹⁷ Overigens kunnen we in de stadsrekening van 1391-1392 ook nog een andere verver terugvinden, met name, Pieter van den Ackere.²¹⁸ Ook deze familie kende verscheidene telgen die in de stadsmagistraat zetelden.

²¹⁰ Zie bijlage 2, Lijst van de Kortrijkse magistraten (1220-1555).

²¹¹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 197.

²¹² Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 242.

²¹³ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 11.

²¹⁴ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 242.

²¹⁵ Alle ververs werden opgetekend in het register van de draperie. (RAK, OSAK, *Register Draperie*, 1425, f° 114 v°; 1422, f° 100 v°; 1423, f° 102 v°; 1424, f° 105 v°; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 197).

²¹⁶ Overigens weten we dat Lauwers de Clerc gehuwd was met Jaenke de Caluwe. RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 80 v°, 2 novembre 1439; 1446-1448, f° 165, 8 meye 1448; 1449-1452, f° 44 v°, 29 hoymaent 1450.

²¹⁷ RAK, OSAK, nr. 900: *Register van de lombarden*; Callewier, “*Ghelt omme meer ghelts*”, 196.

²¹⁸ RAK, OSAK, *Rekening 1391-1392*, f° 34 v°.

In de bronnen zien we overigens dat Pieter de Corte eigenaar was van een ververij en drie huizen,²¹⁹ Roeland Anya fs. Pieter (groep A in 1440), deken van de draperie was in 1450²²⁰, een ververij alsook nog twaalf huizen²²¹ had en Heinric de Clerc, een ververij en een weverij had. Laatstgenoemde werd zoals we reeds hebben gezien ook nog omschreven als drapier en koopman van laken.²²² Wouter Groeninc was ook nog eigenaar van een ververij²²³, net als Rugger Borsier.²²⁴

Daarnaast zien we in de weesboeken ook nog deeieigenaars van ververijen terug, zoals bijvoorbeeld, Jan Simoens (1/4 ververij)²²⁵ en Wouter Maelfait (1/2 ververij + 1/2 brouwerij).²²⁶ Vooral belangrijk om te bemerken, is dat Pieter de Corte en Roeland Anya ook werkelijk actief zijn geweest in het verven, want zij betaalden aan de stad een erfelijke rente op het gebruik van het Leiewater voor hun ververij.²²⁷ Wouter Groeninc fs. Berthelmeus (groep D in 1440) zijn ververij werd waarschijnlijk overgenomen door zijn schoonzoon, Pieter van Heinsberghe, die in 1488 huwde met Isabele Groeninc.²²⁸ Voorts stond Wouter Maelfait bekend als brouwer, maar hij was ook eigenaar van een blauwververij in de Broelstraat.²²⁹ Daarnaast vinden we in de zetting van 1477 verver Jan van den Dale terug in groep C en betaalde op zijn vermogen 3 lb. 12 s.p. Omstreeks 1480 verkocht Zegher de Pape zijn ververij staande in het “*Broelstraetkin*” aan *Pieraerd Desobrys*.²³⁰

Overigens waren de twee grootste verversfiguren uit de 15de eeuw, Jan de Clerck, roodverver en Jan de Clerck, blauwverver. Aangaande Jan de roodverver, wordt hij in de akten en contracten als volgt omschreven: Jan de Clerc, *roetvavere koopman en Gheeraerd Kelveer koopman* (beiden uit Kortrijk) en Jan Steel (uit Gent) *sceepere* (schipper) *en dienare vanden weeduwe Vandereeke vris sceep wyf* (vrij schippersvrouw) *zynde van Gent verclaren bi eede dan Jan Declerc cochte 9 bale meeden*²³¹ (meekrap werd gebruikt als grondstof voor de rode kleurstoffen alizarine en purpurine) *en Gheeraert*

²¹⁹ RAK, OSAK, *Weesboek De Sonne*, 1435-1441, f° 51 v° - 52 v°.

²²⁰ RAK, OSAK, *Register Draperie*, f° 147 v°.

²²¹ RAK, OSAK, *Weesboek Den Pelicaen*, 1447-1448, f° 4.

²²² RAK, OSAK, *Weesboek Sente Simoen*, 1450-1452, f° 73; RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 20 v°, 6 maerte 1446.

²²³ RAK, OSAK, *Weesboek Den Jonghelinck*, 1471-1472, f° 72 v° - 73.

²²⁴ Rugger Borsier fs. Andries had een ververij in de *Leystrate*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 208 v°).

²²⁵ RAK, OSAK, *Weesboek Sente Simoen*, 1450-1452, f° 73.

²²⁶ RAK, OSAK, *Weesboek Den Jonghelinck*, 1471-1472, f° 78.

²²⁷ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33180, 1433, f° 2; 4.

²²⁸ RAK, OSAK, *Weesboek Den Jonghelinck*, 1471-1472, f° 72 v° - 73.

²²⁹ RAK, OSAK, *Weesboek Den Jonghelinck*, 1471-1472, f° 78.

²³⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 125 v°.

²³¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=28503&betekenis=meeden&domein=0&conc=true>

*Kelveer cochte te zelve maerct 8 balen meeden die Jan Steel vervoerde per schip naar Kortrijk om te verkopen binnen den lande van Vlaendren.*²³²

Zowel Jan de roodverver-koopman, als Jan de blauwverver, kunnen we in de zetting van 1477 in groep B (vermogen tussen 300 lb. gr. tot 500 lb. gr.) van de gegoede burgerij terugvinden, alsook leenden ze in 1488 de stad aanzienlijke sommen, eerstgenoemde 120 lb. p. en laatstgenoemde 144 lb. 2 s.p.²³³ Jan de blauwverver zetelde overigens in 1488 in het Kortrijkse stadsbestuur.²³⁴

In 1487 wordt Jan de roodverver voogd van de kinderen van Willem Pipe²³⁵ en rond oktober 1489, samen met Ghyselbrecht van Welsenens alias Coenkin fs. Jan, ook van de kinderen van Jan de blauwverver.²³⁶ Laatstgenoemde was gehuwd met Cateline van Welsenens alias Coenkin fa. Jan, die al in juni 1482 was overleden.²³⁷ Op 10 oktober 1489 werd de blauwververij (op de Reep) van de overleden Jan de Clerck, blauwverver, verkocht aan *Claeyse Frummault*.²³⁸ In 1490 zien we een Jan de Clerck als schepen van Kortrijk, maar vermoedelijk gaat het hier om Jan de roodverver, gezien Jan de blauwverver op dat moment al overleden was.²³⁹ Verder zien we Jan de Clerck (roodverver) ook nog het schepenambt uitoefenen in: 1500, 1502, 1506.²⁴⁰ Ook de roodververij van Jan de roodverver, stond overigens op de Reep.²⁴¹ Rond 1490 komen we ook nog de naam van een andere verver tegen, Michiel de Costere *blaeuvaerwere*.²⁴²

Tevens zien we dat Pieter Tanghe fs. Meester Wouter, een schuld had ten aanzien van Jacop Porret, waarbij Ghyselbrecht van Welsenens alias Coenkin sr. fs. Jan en broer van Cateline, zich borg stelde, “*borg zyn huus wesende roode vaerwerije buter Canuencpoorte en een meetstove met al huere toebehoorten op de Leye thenden der voorn. vaerwerije.*”²⁴³ Een “meetstove” is overigens een stoof

²³² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1464-1465, f° 159 v°, 11 decembre 1465.

²³³ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 16.

²³⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 223 r°, 15 laumaendt 1487.

²³⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 168 r°, 17 wedemaent 1487.

²³⁶ RAK, OSAK, *Weesboek Den Jonghelinck*, 1471-1472, f° 78; RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 121 v°; 1488-1490, f° 64 v°, 10 octobre 1489.

²³⁷ RAK, OSAK, *Weesboek 't Scaeck*, 1481-1484, f° 10 v°.

²³⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 72 v°, 15 hoymaent 1486; 1488-1490, f° 64 v°, 10 octobre 1489.

²³⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 198.

²⁴⁰ Zie bijlage 2.

²⁴¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 88 r°, 1 oktober 1486; 1485-1488, f° 167 v°, 15 september 1487.

²⁴² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 2 r°, 8 laumaent 1485.

²⁴³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 130 v°.

waar meekrap werd gedroogd.²⁴⁴ Rond 1485 komen we nog een andere eigenaar van een *roode vaerwerpe buter Leypoorte op den Reep* tegen, met name die van Wouter Vanderhaghe fs. Jan.²⁴⁵

Bovendien zien we in 1493 dat Pieter Lours fs. Willem, zijn roodververij staande op *den Nieuwen Aerd int*” verkoopt aan Joos Moerman. Interessant hier, is dat Pieter Lours en vervolgens Joos Moerman duidelijk de eigenaar van een roodververij waren, maar in dezelfde bron wordt vermeld dat Jacop Cuidouche woonde in deze ververij.²⁴⁶ Bij deze acht ik het logisch dat laatstgenoemde eigenlijk de roodverver (ambachtsman) was, terwijl Pieter Lours en vervolgens Joos Moerman zuiver de eigenaars waren.

Afbeelding 3: Roodververs aan het werk (Anglicus)²⁴⁷

²⁴⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=28567&citaatcompleet=meetstove&domein=0&conc=true>

²⁴⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 180 v°.

²⁴⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 143 v°, 26 novembre 1493.

²⁴⁷ Bartholomaeus Anglicus, *De proprietatibus rerum*, 1230-1240, vert. Jean Corbechon (Parijs: 15de eeuw).

Rond 1495 komen we blauwverver, Jan Rooze fs. Joos, tegen die beloofde aan Obrecht Wulveric *te blaeuwene de nombre van 155 ghewichte ende 5 ponden zaewulle wel ende duechdelic passserende tvaerwet loot*.²⁴⁸ Ook in 1499 beloofde hij aan Jan van Rameys “*wel ende deuchdelic te blauwene oft doen blauwene de nombre van 800 ghewichten wullen scoon zaetblau passerende danwaert vande zeghelaers*. Verder zien we dat hij ½ van een brouwerij en ook nog een huis staande in de *Conventstrate* als borg stelde.²⁴⁹ Tevens komen we op het einde van de 15de eeuw, Obrecht Wulveric, ook tegen als blauwverver.²⁵⁰ Na het overlijden van Jan Rooze aan het begin van de 16de eeuw, zien we dat zijn echtgenote, Martine van den Dale, eigenares was van: een blauwververij (*Overleye* in Pamele), een roodververij (in Pamele), een brouwerij, alsook nog twee huizen.²⁵¹ Verder komen we in het begin van de 16de eeuw nog een blauwverver tegen, Eloy van den Dale.

Ten slotte, kenden de verwers een hoge sociale standing. Vooral de stad Rijsel was zeer gekend hieromtrent en bereikte in de 15de eeuw hierin haar hoogtepunt. Ook Kortrijks laken werd na 1458 te Rijsel geveerd.²⁵² Het is volgens Pauwelyn mogelijk dat Kortrijk geen bijzondere naam heeft gehad voor de ververij en in de schaduw werd gesteld door Rijsel, desalniettemin, zien we dat de Kortrijkse verwers op financieel vlak zeer sterk stonden.²⁵³

3.1.3.4 De vollers

In veel mindere mate mag men spreken van een specialiteit in het vollen. De vollers waren verenigd in een ambacht en reinigden het laken van onzuiverheden. Volgens Despriet hadden ze een vastgesteld loon en bezaten ze een huis in de Rijselsestraat. De meeste vollerijen lagen bij de Leie.²⁵⁴ Verder stonden op verschillende plaatsen ramen of raamhoven, waar de vollers hun gezuiverde lakens op houten toestellen te drogen hingen en op de gewenste afmetingen brachten.²⁵⁵

Vermoedelijk waren telgen van de familie Dibboud (Dibbout) vollers, gezien we weten dat Wouter Dibboud in circa 1335 een huis had dat men “*Dibbouds Raamhof*” noemde.²⁵⁶ Verder zien we: in

²⁴⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 212 r°.

²⁴⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 34 r°, 1 wedemaent 1499.

²⁵⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 52 r°.

²⁵¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 120 r°.

²⁵² Robert Marquant, *La vie économique à Lille sous Philippe le Bon* (Parijs: H. Champion, 1940), 157.

²⁵³ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 198.

²⁵⁴ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 240.

²⁵⁵ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 242; Frans Debrabandere, *Kortrijkse plaatsnamen voor 1400* (Kortrijk: De Leiegouw, 1960), 82.

²⁵⁶ 1327 dat Woutre Dibboud poertre van Curtrike ende Kateline sijn wettelijck wijf... hebben ghenomen... te ennen herveliken pachte een huus ende

1378 dat er sprake was van het “Raamhof van Pieter Pipe”²⁵⁷, in 1391 *ghegheven Lauwers den Ramoudre vanden voers. lakene te voerne in zijn raemhof daer sij ghedroecht waren*²⁵⁸, in 1420 het “Raamhof van Jan Durmeyer, in 1438 komen we Jan Rosseel fs. Joos de *raemhoudere* tegen en in 1446 het “*Raemhove* van Wouter Rosseel.”²⁵⁹ Verder zien we dat in 1489, Jan Dedondere fs. Gillis en Maertin Steyt de Jonghe ook eigenaars waren van een raamhof.²⁶⁰ De vraag is, of zij net zoals Wouter Dibboud, beroepshalve voller waren of alleen eigenaars waren van een raamhof? Of misschien waren ze zelfstandig voller plus eigenaars van een vollerij en/of raamhof?

Dit is althans het profiel van de voller Willem Pipe fs. Jan. Tijdens de zetting van 1440 vinden we hem terug in groep D binnen de gegoede burgerij.²⁶¹ Toen hij in 1452 overleed, zien we dat hij over een leengoed beschikte van 22 hectare land te Moeskroen en hij eigenaar was van een vollerij en een raamhof. Verder liet hij ook nog een kapitaal achter van 14 £ gr.²⁶² Hoogstwaarschijnlijk was hij, net als Pieter Pipe, een afstammeling van Lamsin Pipe, die in 1295 raadslid was te Kortrijk?²⁶³

Als we naar het register van het lakenweversambacht (1366-1561) kijken dan zien we dat de voller Jan de Bicke in dit register werd ingeschreven in 1409.²⁶⁴ Een andere interessante bron waar we meer informatie over de Kortrijkse vollers kunnen achterhalen, is de rekening van Bertram Sacquier inzake de lening aan hertog Filips de Goede voor zijn expeditie ten aanzien van de stad Calais in 1436. In deze rekening kunnen we ambachtslieden opsporen die deelnamen aan deze militaire expeditie, alsook wie deel uitmaakte van de divisie van de vollers. Onder de “*Serganten vande vollerije*” zien we dat Rugger de Vriend(t) de deken van de vollers was en vervolgens komen we onder meer de namen van de volgende vollers tegen: Jan de Poorter, Karel van Zulte, Griffioen van

herve staende up de beke te Alaerts Fabels waert... ende de herve daer de ramen up staen die hebben si oech ghenomen... hervachtechede daer de ramen up staen tsieghe de Leye. (RAK, OSAK, Archief Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, *Charters*, 94); 1356 in de *Leyestrade ande noortzide vander Leye bi der nieuwer Leye alsoemen gaet ten ramen waert die Wouters Dibbouts waren* (RAK, OSAK, Archief Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, *Charters*, 93); (Debrabandere, *Kortrijkse plaatsnamen voor 1400*, 62).

Toen men het Nieuwe Kasteel bouwde in Kortrijk vanaf 1394, werden de bewoners van het bouwterrein onteigend en kregen ze een woonplaats toegewezen aan de overkant van de Leie, op het gebied dat nog steeds bekend stond als “*Dibbouds Raamhof*”. (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, f° 18 v°, 1396; D’haene, “Toponymie en stadscartografie,” 101).

²⁵⁷ 1378 *ad ramas quondam Petri Pipe in vico dicto Papenstrate* (RAK, OSAK, *Rekening Onze-Lieve-Vrouwekerk*, 1378-1383, 1, f° 28; Debrabandere, *Kortrijkse plaatsnamen voor 1400*, 82).

²⁵⁸ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, f° 34 v°; Frans Debrabandere, “Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400,” in *Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* (Tongeren, 1958), nr. 8: 162; 245.

²⁵⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 83 v°.

²⁶⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 51 r°.

²⁶¹ Hij moest 3 lb. 12 s.p. betalen op een geschat vermogen tussen de 100 lb. gr. en 200 lb. gr. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 15).

²⁶² RAK, OSAK, *Weesboek Den Oliphant*, 1452-1453, f° 3.

²⁶³ De Saint-Génois, *Monumens anciens*, 386-87.

²⁶⁴ Bertrand Haquette, “Les nébuleuses drapières de la châtellenie de Courtrai”, *HKGOKK* LXIII (1998): 114.

Spiere, Jan Mathijs, Jan Rosseel, Jan Blanckaert, Rugger vande N.N., Jan Onijn (Ovyn), Feinsin Onijn (Ovyn), Gilles vanden Berghe, Ghizelin de Hond, Jan vanden Ackere, Jan Mijnegheer, Stassin N.N., Gillis Caproen, Pieter N.N., Pieter Bollaert, Goossin Caru (Carre).²⁶⁵ Via deze bron kunnen we al zien dat Jan Rosseel dus niet alleen eigenaar van een raamhof was, maar dat hij ook deel uitmaakte van de divisie van de vollers en hij dus bij deze hoogstwaarschijnlijk ook effectief voller van beroep was.

Bovendien kunnen we deze lijst aanvullen met informatie uit een andere bron uit 1440: *Joos Hameyde dekene, Jan Deporte, Jan Carre, Gheenin Vandermandelt en Daneil Vancinot (Vanamot?) ghezwoenen vanden volambachte, Jan Rosseil (Rosseel), Feinsin Ovyn (Onijn), Jan Ovyn, Hellin Plouvier, Koos Vandendorpe, Caerle Vanzulte ende Gillis Capproen is schuldig aan Pieter Fierins ende Michiel Dendorpe.*²⁶⁶

In 1465 komen we Jan Adin *volre* tegen²⁶⁷ en dezelfde naam zien we rond 1500 terug, mogelijk gaat het om een zoon of bloedverwant, waarbij Jan Adin en Matheus Willecommen als drapiers worden omschreven. Laatstgenoemden stonden borg voor de Kortrijkzaan Clais Bisscop die ten aanzien van Rychart Deyn en Willem Beel, *copmannen Etaples en vande Stapele van Caleys, drie faerdeelen Curtricsche lakenen* schuldig was.²⁶⁸ Op 25 augustus 1464 komen we een *ghedinghe* (geschil, zaak)²⁶⁹ tegen tussen *Diedric Joyen* en zijn zoon *Gheenin Joye* tegen de deken van het vollersambacht, *Ruggre Vandenhecke*. Diedric Joye stelde dat hij vrij voller was en dat Gheenin zijn natuurlijke zoon was en dat *bidien den zelven Gheenin vry vollere was werdich ende moghende tvoors. ambocht te doene, de dekene deden zegghen dat Gheenin was ghewonnen binnen huwelicke ende datten zelven Diedric hadde ende war bi Kathelinen den wive van Joosse Vandenhelsslande alias Declerc*. Ten slotte zien we dat Gheenin Joye wordt *versteken*²⁷⁰ van *bekent tsine vry gheboren vollere ende van over zulc te ghebruukene der vriheit vande voors. ambochte vande vullerie*. Met andere woorden werd Gheenin Joye als een bastaard aanschouwd en verloor hij zijn statuut en rechten als vrij geboren voller.²⁷¹

²⁶⁵ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33257: Bijzondere rekening 1436, f° 11 r°.

²⁶⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441 f° 131, 20 juny 1440.

²⁶⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1464-1465 f° 194 r°.

²⁶⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500 f° 212 r°.

²⁶⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=47976&betekenis=ghedinghe&domein=0&conc=true>

²⁷⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=62558&betekenis=versteken&domein=0&conc=true>

²⁷¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 298 r°, 25 ougst 1464.

Aangaande de familie Joye, meldt Callewier dat deze familie inderdaad actief was binnen de textielnijverheid, maar dat ze nauwelijks de eindjes aan elkaar konden knopen. Desondanks, was er één telg, Gillis Joye, die dankzij zijn muzikaal talent een indrukwekkende carrière zou weten uit te bouwen, onder meer aan het hof van Filips de Goede. Voorts zou deze priester, zanger en componist, (en vooral berucht “hoerenloper en straatvechter”) zichzelf weten te vereeuwigen dankzij het werk van Hans Memling in 1472. Dit schilderij is voor zover geweten het oudste schilderij van een Kortrijkzaan waarover we beschikken en dus op socio-cultureel vlak een zeer belangrijke bron.²⁷²

Afbeelding 4: Portret van Gillis Joye (Memling, 1472)²⁷³

Rond 1473-1474, zien we in de akten en contracten dat Jan Hameyde de deken van de vollers was en dat: Arent Rycman, Jan Nys, Joos Daele (van den Dale) en Willem Spoet de gezworenen van het vollersambacht waren. Voorts worden ook nog de volgende namen (van vollers) opgenoemd: Gillis van der Mandelt, Wouter Vande Vereeke, Gillis Joye, Jan Pipe, Jan de Dorpere, Gillis Deprince, Wouter Mathijs, Jacop Leliaert, Daniel Bastyn en Claeys de Heere. In deze akte wordt overigens

²⁷² Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 119-120.

²⁷³ Portrait of Gilles Joye by Hans Memling, 1472, The Clark Art Institute, Williamstown, USA.

omschreven dat de *vollerie* van Kortrijk: “*hadde als ghemeen en ambachte vande vollerie toebehorende een huus op de houc vande Conventstrate commende an derve van Jacoppe Vandendale omme de aerme oude vollers redelicke ende tamelicke daerinne woonste thebbene biden consente vanden deken ende ghezwoorene vanden voorn. ambachte ende twelcke al te cleene was ende daeromme een meerder huus gecocht.*” De deken, gezworenen en alle zopas opgenoemde namen, *biden eendrachtighen advise ende acoorde vanden ghemeen en ambachte vande vollerie wel ende duechdelick ghecocht een huus tusschen beede den Leyen neffens Jan Vandegavere en Rugger Ruebin.*²⁷⁴

Verder zien we dat omstreeks 1480 Gillis van Mandele ook nog over een eigen vollerij beschikte²⁷⁵, alsook Pauwels van Outerive in 1483.²⁷⁶ Daarnaast was dit eveneens het geval bij Willem Noppe (*de jonghere*) in 1486.²⁷⁷ Laatstgenoemde verkocht deze vollerij, staande op de “*Nieuwen Aerd*”, al na een paar maanden aan Rogier van Outerive.²⁷⁸ Na het overlijden van Rogier van Outerive kwam deze vollerij in 1489 ten slotte in handen van Loy Vandekennoote.²⁷⁹ Overigens komen we de naam van nog een voller tegen rond deze periode, met name, Passchier van den Dale *vollere*.²⁸⁰

In 1486 (n.s.) zien we overigens dat Jan de Tollenare de deken van het vollersambacht was en dat Jan Couke en Stassin Vandenpopeliere de gezworenen waren. In dezelfde akte zien we ook nog dat Jan Roelkin fs. Pieter een rente verkocht aan de deken en de gezworenen van het vollersambacht in de naam en ten behoeve van hetzelfde ambacht, bezet op vier van zijn huizen.²⁸¹

Daarnaast komen we in de akten en contracten van Kortrijk ook nog een aantal “vrije vollers” tegen. Vermoedelijk behoorden zij tot de meer gegoede vollers en waren deze “vrijen” ten aanzien van vollers die hun boterham verdienden als loonarbeiders. In begin jaren 1500 vinden we de volgende “vrije vollers van Kortrijk” terug: Olivier Coelembier, Joos Wielant, Gillis Noppe, Casin van Outerive, Pieter van der Me(e)rsch de oude, Jan Mueleman alias Bouvere, Dieric Vanronneke en

²⁷⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1473-1474, f° 55 r°.

²⁷⁵ RAK, OSAK, *Weesboek. Den Bril*, 1480, f° 30 v°; ARA, *Rekenkamer*, nr. 33225, 1479, f° 136; Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 193-99.

²⁷⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 128 r°, 3 novembre 1483.

²⁷⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 47 r°, 30 april 1486.

²⁷⁸ “*Willem Noppe verkoopt aan Rugger Vanoutrive een vollerye metter meestrye vanden vollersambachte op den “Nieuwen Aerd” tussen Jan Vandengavere huuse wesende een “vrauwestove” en Gillis Vandermandelt.* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 48 r°, 5 wedemaent 1486).

²⁷⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 45 v°, 5 hoymaent 1489; 1488-1490, f° 47 r°, 14 hoymaent 1489.

²⁸⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 44 r°, 20 meye 1484.

²⁸¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 27 v°, 1 maerte 1485.

Jan de Clerc.²⁸² Laatstgenoemde, was overigens ook schepen te Kortrijk in: 1529, 1531, 1533, 1542, 1543 en 1545.²⁸³ Verder bezat de Kortrijkse schepen en proost, Joos van Welsenens, samen met zijn echtgenote Beatrijs Strobbe, zowel een blauw- en roodververij, gelegen in de *Leystrate*. Rond 1513 zien we dat Joos ½ van twee huizen (de ververijen) verkocht aan de gebroeders Victor en Goessaert de Hulst.²⁸⁴ Vervolgens zijn we dat Joos van Welsenens samen met de gebroeders de Hulst, de blauw- en roodververij staande in de *Leystrate* (en dat voorheen toebehoorde aan mr. Arendt van den Berghe), nu verkopen aan Jan Denys fs. Roellant.²⁸⁵

Overigens zien we dat heel wat van deze familienamen voorkomen in de stadsmagistraat (of zelfs als vorstelijk ambtenaren) en lijkt dit opnieuw te suggereren dat veel van deze, in oorsprong, ambachtelijke families effectief wisten door te stromen tot de economische en politieke elite van Kortrijk, zoals onder meer de families: Dibboud, Pipe, de Vriend(t), Noppe, Wielant, de Clerck, Denys, enz.

3.1.3.5 De huidenvetters

Ondanks de huidenvetters, alias de leerlooiers, onder de noemer van leerbewerker vielen, zullen we hen hier toch ook bespreken. Enerzijds omdat het leerlooien een werkwijze was om van de huid van dieren leer te maken voor kleding, schoeisel enz. en anderzijds kennen we ook een Kortrijkse schepen die in de tweede helft van de 15de eeuw *huidevetter* van beroep was. Vandaar dat we dus dit ambacht hier ook even kort zullen toelichten. De leerbewerker hadden verschillende neringen: die van de huidenvetters (eerste stap van de bewerking), van zwartleertouwers (gewoonlijk runderleer, zwaar leer), witteleertouwers (fijn leer). In de nering van de huidenvetters was vaak ook nog plaats voor de nevenberoepen: nieuweschoenmakers (die schoenen maakten van nieuw leer), de oudeschoenmakers (van oud gebruikt leer), de handschoenmakers²⁸⁶, de zadel- en gareelmakers en de riemenmakers.²⁸⁷ Soms scheurden die branches zich af en stichtten ze hun eigen aparte neringen.²⁸⁸ De patroonheilige van de leerbewerker was in onze streken Sint-Bartholomeus.

²⁸² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 95 v°.

²⁸³ Zie bijlage 2.

²⁸⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 105 v°.

²⁸⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 131 v°.

²⁸⁶ In het register van het lakenweversambacht, zien we dat in 1411, Willem van den Dale *de handscoemakere*, werd ingeschreven. (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 115).

²⁸⁷ Aangaande het schoenmakersambacht te Kortrijk tijdens de middeleeuwen, zie Bekaert. (Ruben Bekaert, “Bijdrage tot het Kortrijkse ambachtswezen in de middeleeuwen. Het schoenmakers- en vleeshouwersambacht tot ca. 1580,” (masterproef, KU Leuven, 2000).

²⁸⁸ Pierre Mattelaer, “Leerlooierijen en schorsmolens: Een vergeten industrie, ook in Kortrijk,” *De Leiegouw* 46, nr. 1 (2004): 61.

Gedurende enkele tijd was de patroonheilige van de Gentse leerbewerkers in Sint-Gillis.²⁸⁹ Omdat de nering van de leerbewerkers in Kortrijk geen eigen altaar in de Sint-Maartenskerk had, had ze de toestemming van die van Sint-Catharina (van de wevers en één van de belangrijkste van de stad) om gezamenlijk hun altaar te delen, waarvoor ze in ruil een vierde van haar inkomsten moest afstaan voor het onderhoud ervan. In Kortrijk had de nering van de huidenvetters als patroonheilige Sint-Steven. Ook Sint-Steven of Stefanus is niet gebruikelijk als patroon. Op zijn feestdag, 26 december, trakteerde de deken van de nering zijn gezellen met thee, brandewijn en mastellen. Een nieuw lid gaf bij zijn aanstelling 3 of 4 pond p. voor ham met sla en bekostigde het hout dat in de neringkamer tijdens de maaltijd in deze koude wintermaand werd verbrand. Om als meester-huidenvetter erkend te worden diende men te bewijzen dat men een kuip gevuld met huid behoorlijk met schors kon bestrooien.²⁹⁰

De keure van de nering van de huidenvetters van Kortrijk dateert uit 1691, maar dat was waarschijnlijk een herziene of vernieuwde versie van een oudere keure, zoals blijkt uit de verslagen van sommige processen. In 1423 was de standplaats van de huidenvetters in de Doornikstraat: “*Item Heinric de Kelchiedere (stratenmaker) ende Willem van Liere van dat zy de plaetse kelchiede in de Dornicstrate daer de hudeveters dit jaer gheordenert zijn te stane 26 lb. 5 s.*”²⁹¹

Tijdens het Ancien Régime konden de huidenvetters de huiden en vellen niet rechtstreeks van de slachters of beenhouwers kopen, maar uitsluitend verkrijgen in het *Vleeshuis* of *Beenhuis*, dat toebehoorde aan de nering van de slachters en been- of vleeshouwers. Op de verhandelde huiden werd door de stad een accijns (*huudassise*) geheven. Het recht om deze accijns te heffen werd door de stad aan de meest beidende verpacht. Deze pacht ging jaarlijks in van 1 juni tot 31 mei het jaar daarop. De *huidaccijns* bestaat al sinds 1399 of vroeger.²⁹²

Het leer dat werd bereid door de leerlooiers, respectievelijk leertouwers, werd door de leerwarandeerders (of *garandeerders*, ook nog *waerderers ten ledere*) gekeurd. Zij vormden een stadsofficie en de stadskas bekostigde hun gereedschap. Het leer moest in de stad zelf gemaakt zijn en moest aan bepaalde eisen voldoen. Daarna werd het gemerkt. Het zegel was waarschijnlijk van metaal, want ook zilversmeden zorgden voor de keuring: “*Zegheren Lours, zelvsmet... vanden*

²⁸⁹ Het cartularium van de nering van de huidenvetters van Gent bevat een afbeelding van deze heilige. (Mattelaer, “Leerlooierijen,” 61).

²⁹⁰ Mattelaer, “Leerlooierijen,” 61-2.

²⁹¹ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1422-1423, f° 20 v°; Viaene, “Neringen en stadsofficiën,” 160.

²⁹² Mussely, *Inventaire des Archives*, 1399; Mattelaer, “Leerlooierijen,” 62-3.

zeghele vanden waerderes vanden ledere... ghesteken hebben, 24 s. p.”²⁹³ en de afdruk ervan werd met een hamer ingeklopt op het leer. Men vindt al melding van de *warandeerders* in de stadsrekening van 1420. In 1423 moest Kortrijk haar recht van garanderen van het leer verdedigen tegen de aanspraken van de Brugse huidenvetters. Deze eisten volledige vrijheid van handel van hun leer op de Kortrijkse markt.²⁹⁴ De warandering (wat wij nu inspectie zouden noemen) in Kortrijk verliep volgens de regels van de keure van de huidenvetters.²⁹⁵

De leerbewerking in Kortrijk dateert zeker van vroeg in de middeleeuwen. Overigens vond Despriet op Buda bij de “*vuile Leie*”, sporen van intensieve leerbewerking, die waarschijnlijk teruggaan tot de 14de eeuw. Anderzijds bemerkt Mattelaer dat we omtrent de Kortrijkse huidenvetters zelf pas namen tegenkomen uit de tweede helft van de 16de eeuw. Nochtans kunnen we in het register van het lakenweversambacht zien dat Jan Pipe *de hudevettre* in 1390 al in het register werd ingeschreven.²⁹⁶ Daarnaast zien we dat Symoen Crommelin in 1367, Jan Crommelin in 1397, Sare Crommelin plus haar zoon in 1402 en Pieter Crommelin plus diens zoon Jan in 1414 in hetzelfde register werden ingeschreven.²⁹⁷ Of deze telgen van de familie Crommelin effectief huidenvetters van beroep waren, is onduidelijk, alhoewel we met zekerheid weten dat dezelfde Pieter Crommelin fs. Jan in 1422 als *hudevetter* werd (her)ingeschreven.²⁹⁸

Vervolgens zien we in de zetting van 1477 ook, dat Rugger Crommelin eveneens als *huidevetter* werd omschreven. Tijdens deze zetting werd hij belast voor 3 lb. p. op een geschat vermogen tussen 100 lb. gr. en 200 lb. gr. (groep D).²⁹⁹ Relevant voor ons verhaal, is dat Rugger Crommelin in 1471 en 1476 schepen was te Kortrijk.

Ten slotte zien we ook nog dat een zekere *Rougier Vandercoilge* in het bezit kwam van een *huvetterye* op Overbeke in de *Haerlebeecstraete*.³⁰⁰

²⁹³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1479-1480, f° 43 v°.

²⁹⁴ Viaene, “Neringen en stadsofficiën,” 160.

²⁹⁵ Mattelaer, “Leerlooierijen,” 63-5.

²⁹⁶ Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 106.

²⁹⁷ Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 101; 108; 111; 117. Verder zien we in 1409 een Jan Crommelin, die als *wingaert* in het register werd ingeschreven. (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 114).

²⁹⁸ RAK, OSAK, *Register Draperie*, f° 50 v°.

²⁹⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 18.

³⁰⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1559-1561, f° 31 v°.

3.1.3.6 Overige specialisaties

Een andere specialisatie is die van de grauwwerkers of bontwerkers. Zij hielden zich bezig met het bewerken van grijs bont.³⁰¹ Onder de bontwerkers te Kortrijk valt vooral de naam, Jan Veldom alias Scaec fs. Jan op.³⁰² Hij was schepen in 1424, 1426, 1428, 1430, 1433, 1436, 1438, 1440, 1445, 1448, raadslid in 1448 en proost in 1442. In de gedwongen lening van 1436 leende hij 36 lb. p. en in de zetting van 1440 werd hij belast op een vermogen tussen 100 lb. gr. tot 200 lb. gr. (groep D) en moest hij 3 lb. 12 s.p. betalen.³⁰³

Verder zorgden de droogscheerders voor het krimpen en het scheren van de gevefde stukken, die ten teken van de keuring van een zegel werden voorzien. Tot hun ambacht traden in 1499 dertien nieuwe leden toe, die elk 3 lb. p. entreegeld betaalden, maar hun aantal viel in 1513 terug tot vier. Vanaf 1573 vinden we geen enkele droogscheerder terug, aldus Despriet.³⁰⁴

De lakensnijders beheersten op hun beurt de aan- en verkoop van lakens. Op het einde van de 15de eeuw zien we dat makelaar Robert de Veel aan de volgende Kortrijkse lakensnijders: Jan Waelkin alias Meeuwelaerd, Roeland Denys, Ector Vandermuelne, Augustyn Kerspiaen, Oste Lappostole, Phelipot Claryche, Jakemine Neerync (weduwe van Robert Danins), Lysbette Vanblyseele (weduwe van Colaerd van den Bussche, Jan Desobrys, Luucx Aelbrecht, Jan Buuze en Andries Lammaertyn, *duechdelic te doen maken buten de scependomme van Kortrijk elc een stal ende wynkele om laken daer inne te vercoopene en Robbeert de Veel te betalene alle jare 3 p. pars.*³⁰⁵ Verder zien we dat lakensnijder Luucx Aelbrecht in het begin van de 16de eeuw, schuldig was aan Robert Arnoe, *coopman, Etaples, eene saerpliere fine kerstevne nombre 14 weghende 5 waghen ende 7 naghelen ende datte te betaelne met gheseghelde Martins.*³⁰⁶

Jan Buus *lakensnydere*, vinden we overigens ook meermaals terug als schepen van Kortrijk: 1515, 1517, 1519. Tevens komen we nog een Jan (du) Buus tegen als schepen in: 1537, 1519 en in: 1537, 1542, 1543, 1552. Hoogstwaarschijnlijk zal het hier wel om bloedverwanten van Jan de lakensnijder gaan, maar hun concrete verwantschap is echter onduidelijk.

³⁰¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=14753>

³⁰² RAK, OSAK, *Weesboek Sent Jan*, 1422-1426, f° 219 v°.

³⁰³ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 14.

³⁰⁴ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 242.

³⁰⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 120 r°.

³⁰⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 188 r°.

3.1.3.7 Een dynamisch nijverheidscontinuüm?

Ten slotte stelt Hutton dat men een onderscheid moet maken tussen enerzijds de groothandelaar (“*wholesale merchant*”), die het laken van de drapiers verkocht voor de internationale markt, en anderzijds de drapiers, die enkel het productieproces overzagen. Voorts konden de groothandelaars volgens haar zich gaan verenigen in gilden, waarvan ook de wevers deel van uitmaakten. Zo zou er in Gent bijvoorbeeld, een elite weversambacht aan de macht komen waartoe voornamelijk wevers-drapiers behoorden. De andere drapiers, die geen wevers waren, vormden geen gilde of ambacht en stonden dus een stap lager dan de wevers-drapiers op de sociale ladder. Hutton zet deze gelijk met de andere ambachten, zoals het vollen, scheren en verven. Nog lager kwamen de loonarbeiders en *low-skilled* beroepen, zoals spinnen en kammen, deze werden soms ook als loonarbeid beoefend. Overigens waren de groothandelaren ook uitsluitend mannelijk, terwijl de drapiers zowel mannelijk als vrouwelijk konden zijn.³⁰⁷

Ondanks Hutton hier dus een duidelijk onderscheid maakt tussen groothandelaars enerzijds en drapiers anderzijds, zou ik eerder kiezen om opnieuw te spreken van een continuüm. Hierbij zouden we dan aan de ene kant van ons continuüm: de loonarbeiders hebben en vervolgens de wevers-drapiers/ drapiers-ondernemers (zij hebben meer het profiel van een ambachtsman). In het midden van ons continuüm kunnen we dan de “*grand drapiers*” (eigenaars, drapiers en koopmannen van laken) plaatsen. Vervolgens zou ik dan de waard-makelaars tussen het midden en het andere uiteinde van het continuüm plaatsen en finaal, helemaal aan het uiteinde van het continuüm, de industriële ondernemers (eigenaars en grootschalige laken- en/of wolhandelaars/ “*wholesale merchant*”). Op dezelfde manier kunnen we mijns inziens trouwens ook specialisaties binnen de lakennijverheid (ververs, vollers, grauwwerkers, enz.) percipiëren. Hutton zet de vollers, scheerders en ververs op gelijke hoogte met de wevers-drapiers, met andere woorden in hoofdzaak als ambachtsman, maar we hebben duidelijk gezien dat in laatmiddeleeuws Kortrijk, er ook een roodverver was, Jan de Clerc, die in één bron zowel als roodverver als koopman wordt omschreven.

Het grote voordeel om te kiezen voor een continuüm, is dat we op deze wijze eerder een dynamische aanpak hebben om de verschillende gradaties binnen de lakennijverheid te percipiëren. Verder kiest men er bijvoorbeeld in de fysica en de geneeskunde vaker voor om te spreken van een continuüm, wanneer men vanuit de praktijk concludeert dat er onvoldoende argumenten zijn om strikte onderscheidingen te kunnen maken, wegens de te grote variabiliteit binnen onderlinge categorieën

³⁰⁷ Shennan Hutton, *Women and economic activities in late medieval Ghent* (New York: Palgrave Macmillan, 2011), 19-20; Jacobs, “De positie van de vrouw in de Vlaamse lakennijverheid,” 12.

van aandoeningen, stoornissen en/of ziektes. Vandaar men dan opteert om de onderlinge aandoeningen formeel te uniformiseren en te kiezen voor een breed continuüm. Op deze wijze stapt men dan af van een te statische aanpak die onvoldoende een correcte weergave geeft van de complexe realiteit binnen de geneeskunde. Anderzijds kiest men ook buiten de wereld van de pathologie om niet langer te zwart-wit te denken. Zo spreekt men in genderstudies van een gendercontinuüm en stapt men af van een binair perspectief.³⁰⁸

Mijns inziens kunnen we deze zienswijze uit de geneeskunde en de genderstudies ook perfect toepassen binnen de historiografie. Zo meen ik dat het zinvol is om binnen de lakennijverheid te spreken van een continuüm of zelfs algemener, te opteren voor een soort “nijverheidscontinuüm.” Ook Pauwelyn bemerkt trouwens dat er zich in de drapierstand een grote verscheidenheid voordeed, zowel omtrent kapitaal, alsook aangaande activiteit. Tevens stelt ze dat de splitsing in drie groepen (drapier-wever, waard-makelaar en ververs), slechts een poging is om klaarheid te scheppen. Bovendien verduidelijkt ze dat we deze scheiding zeker niet te ver mogen doordrijven, indien we een reëel beeld wensen te krijgen van de werking van de Kortrijkse draperie tijdens de 15de eeuw.³⁰⁹ Laten we dit even concreet toepassen op de Kortrijkse lakennijverheid. Als we kijken naar de familie van Theunebrouc, dan zien we dat verscheidene telgen niet één en dezelfde plaats innemen in ons continuüm. Iemand als Zegher van Theunebrouc fs. Casin, (groep C in 1440) zien we veel meer aan het ene uiteinde van ons continuüm, namelijk aanleunend bij het profiel van ambachtsman. Zijn zoon, Joos van Theunebrouc fs. Zegher, alsook zijn kleinzoon, schuiven al meer op naar het midden van het continuüm, waarbij we beiden onder de noemer van “*grand drapier*” (drapier en koopman van laken) kunnen plaatsen, alhoewel ze zeker niet vergelijkbaar zijn met een drapier zoals Willem Noppe, die ergens tussen de *grand drapier* en de “*wholesale merchant*” zit.

Mijn argumenten hiervoor zijn als volgt: we hebben dus gezien dat Willem Noppe (groep A in 1440) in de bronnen expliciet wordt omschreven als drapier én koopman van laken³¹⁰, anderzijds vinden we hem ook nog terug in de hoedanigheid van internationaal handelaar voor de schepenen van Bergen-op-Zoom (hertogdom Brabant), waar hij in 1454 handel voerde met de Londenaar Ritsart Ausem.³¹¹ Vandaar dat ik hem tussen de *grand drapier* en de *wholesale merchant* zou plaatsen. Verder is het interessant om te zien dat hij in 1474 werd begraven in de Kortrijkse Sint-

³⁰⁸ Brian Duignan, “gender continuum,” *Encyclopædia Britannica*, 29 Jan. 2026, geraadpleegd 21.04.2026, <https://www.britannica.com>.

³⁰⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 199.

³¹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 20 v°.

³¹¹ Rijksarchief 's-Hertogenbosch: *Rentebrieven en Recognitiën van Bergen op Zoom 1453-1456*, f° 2 v°; H.J. Smit, *Bronnen tot de Geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland, eerste deel, 1150-1485*. Eerste stuk, 1150-1435 ('s-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1928), nr. 2054, 1318-19.

Maartenskerk, waarbij zijn grafinscriptie luidde: “*Int jaer LXXIII, den III dach van wedemaent, soo starf Willem Noppe, fs. Diedericx, drapier.*”³¹²

Bovendien wordt ook Willem zijn broer, Zegher Noppe, (groep A in 1440) in de bronnen omschreven als “*marchand drapier*”.³¹³ Verder was ook hun vader, Diedericx Noppe, in 1406, beroepshalve drapier.³¹⁴ Anderzijds zien we dat lijnwaadwever F. Noppe zich wilde toeleggen op het produceren van Kamerijks doek, waarvoor hij van de stad in 1615 een toelage van 144 lb. par. ontving, “*omme hem te stofferen van ghetauwen.*”³¹⁵ Met andere woorden, zien we ook hier dat de familie Noppe op verscheidene plaatsen binnen het continuüm voorkomt. Zo leunt Diedericx Noppe meer aan bij het profiel van ambachtsman, terwijl zijn zonen veel meer het profiel van *grand drapier* hebben en zelfs gedeeltelijk aanleunden bij dat van een *wholesale merchant*. Anderzijds sloot een telg van deze familie in 1615 dan weer nauwer aan bij het profiel van een ambachtsman.

Ten slotte valt op dat deze familie ook op politiek vlak stapsgewijs evolueert. We weten al dat Willem Noppe, de eerste binnen zijn familie was die schepen was in: 1440, 1443, 1449 en 1452. Vervolgens was Andries Noppe fs. Jan en kleinzoon van Diedericx, eenmaal schepen in 1472, maar het zal vooral Willem zijn zoon, Maerten Noppe, zijn die een zeer mooie politieke carrière in Kortrijk zou gaan uitbouwen. Maerten was schepen in: 1478, 1480, 1485, 1486, 1488, 1489, 1493, 1494, 1496 en proost in: 1483 en 1491. Op financieel vlak kwam hij in de zetting van 1477 in groep C voor (vermogen van 200 lb. gr. tot 300 lb. gr.), maar we zien wel dat hij in de lening van 1488, goed was voor 435 lb. 9 s. (in zilver en geld).³¹⁶ Verder was Maerten Noppe gehuwd met Catheline de Clerc en hun dochter, Dierine Noppe, trouwde met schildknaap Wouter van der Gracht fs. Gaspard, heer van Schiervelde. Beiden werden begraven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk.³¹⁷

³¹² Jean-Baptiste C.F. Béthune de Villers en Corneille Gailliard, *Épithèses et monuments des églises de la Flandre au xvme siècle* (Brugge: De Plancke, 1897), 288.

³¹³ ADN, Série B, *Tome VIII*, f° 34, r°; ADN, *inventaire sommaire*, VIII (Lyon: Danel, 1895), 409-10.

³¹⁴ RAK, OSAK, *Register draperie*, 1406; Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 112.

³¹⁵ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 242.

³¹⁶ Pauwelyn, *Gegoede burgerij III*, 17.

³¹⁷ De Bethune, *Épithèses et monuments*, 281; Frauke Van Coile, “‘Als de doden konden spreken’: Een heerlijkhedenanalyse op basis van een sociale analyse van de grafchriften van de kasselrij Kortrijk ca. 1350-1566” (masterproef, Universiteit Gent, 2021), 175.

3.1.4 De conjunctuur van de Kortrijkse draperie

Als laatste onderdeel van onze analyse van de Kortrijkse lakennijverheid, zullen we de conjunctuur onder de loep nemen. Ondanks we niet weten hoe de Kortrijkse lakenindustrie tijdens de 13de eeuw evolueerde, wordt het Kortrijkse laken rond 1140 al vermeld in een Spaans epos³¹⁸ en verscheen ze ook al voor 1300 op de *foire de Lendit* te Parijs. In het begin van de 14de eeuw dook het overigens ook nog op in Noord-Duitsland. Daar kende het een brede verspreiding en drong het in de tweede helft van de eeuw zelfs door tot in Krakau, alhoewel het vanaf de 15de eeuw stilaan deze markten zou verliezen. Rond 1350 bereikte het Kortrijkse laken tevens Zuid-Frankrijk en omstreeks 1365 Spanje. Bovendien drong ze ook door in Italië en vandaar naar alle havens van het Middellandse zeebekken.³¹⁹

In de eerste helft van de 15de eeuw ging de Zuid-Franse markt verloren ten gunste van het Engelse laken³²⁰ en in Italië namen achtereenvolgens Wervikse en Meense lakens de bovenhand op die van Kortrijk.³²¹ Spanje bleef Kortrijk echter wel trouw tot in het begin van de 16de eeuw en werd tevens het voornaamste afzetgebied. In de 14de en het begin van de 15de eeuw waren het vooral de Catalanen die zich interesseerden voor het Kortrijkse laken, terwijl de Castiliaanse natie in de tweede helft van de 15de eeuw de overhand nam.³²²

Hoe de draperie evolueerde in Kortrijk kan slechts nagegaan worden vanaf 1367, waar op dat moment 109 drapiers ingeschreven waren in het ambachtsregister van de wevers. Een jaar later waren dat er 94, maar tussen 1373 en 1376 werden er echter geen drapiers ingeschreven. In 1377 werden er opnieuw 65 drapiers ingeschreven en een jaar later 103. Vervolgens ging het in 1379 slecht in Vlaanderen en noteerde men te Kortrijk slechts 44 namen. In 1380-1384, toen het zéér slecht ging, registreerde men zelfs niets. Vanaf 1385 waren er weer 24 leden en twee jaar later 29, maar in 1388 en 1389 werd er opnieuw niets genoteerd. In 1390 lezen we 70 namen, maar het jaar erop liep dit cijfer opnieuw terug tot slechts 18 inschrijvingen. Concreet blijkt hieruit dat het herstel

³¹⁸ Zo zou het Kortrijkse laken al vermeld zijn in het beroemde Spaanse epos *Poema de Mio Cid* (ca. 1140). (Henri Laurent, *Un grand commerce d'exportation au Moyen Age. La draperie des Pays-Bas en France et dans les Pays Méditerranéens* (Parijs: E. Droz, 1935), 131-32; Hektor Ammann, "Deutschland und die Tuchindustrie Nordwest-Europas im Mittelalter", *Hansische Geschiedblätter* (1954): 43-6; Charles Verlinden, "Brabantsch en Vlaamsch laken te Krakau op het einde der XIVe eeuw," *Mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie, Kl. Letteren* 5, nr. 2 (1943): 7; 19-20; Mus, "De verhouding," 167-68).

³¹⁹ Bruno Dini, *Una pratica di mercatura in formazione (1394-1395)* (Firenze: Mondadori Education, 1980).

³²⁰ Philippe Wolff, *Commerces et marchands de Toulouse (vers 1350-1450)* (Parijs: Plon, 1954), 131; 236; Edouard Baratier en Félix Reynaud, *Histoire du commerce de Marseille II* (Parijs: Librairie Plon, 1952), 596.

³²¹ Federico Melis, "Uno sguardo al mercato dei panni di lana a Pisa nella seconda metà del Trecento," *Economia e Storia* VI (1959): 342-43; Federico Melis, "Mercanti-imprenditori in Fiandra alla fine del '300," *Economia e Storia* V (1958): 144-61; Aloys Schulte, *Geschichte der Großen Ravensburger Handelsgesellschaft III* (Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1923).

³²² Warlop, "De middeleeuwen," 135.

van de Kortrijkse draperie na de catastrofe van 1382 duidelijk zeer moeizaam verliep. Ook wogen er zware lasten op de wolindustrie, maar in 1399 werden die gehalveerd, hetgeen hielp, gezien er in dat jaar 52 drapiers ingeschreven waren. In 1425 waren er bovendien weer 230 drapiers ingeschreven en in 1427 zelfs 315 drapiers. Rond de jaren 1425 bereikte de Kortrijkse lakennijverheid namelijk een absoluut hoogtepunt, maar daarna begon de teloorgang. In 1433 waren er nog 217 inschrijvingen, drie jaar later zelfs 234, maar in 1441 slechts 170 en daarna volgde onherroepelijk een depressie, met een absoluut dieptepunt in 1472. Deze depressie was vermoedelijk te wijten aan problemen met de invoer van wol uit Engeland en/of binnenlandse moeilijkheden.³²³

Wat ten slotte opmerkelijk is omtrent het Kortrijkse draperieambacht, is dat ze veel minder autonomie bezat ten aanzien van andere steden. De Kortrijkse wevers hadden zelfs geen eigen gildehuis. In de 15de eeuw vergaderden zij vermoedelijk in een gehuurde woning in de huidige Konventstraat. Nog in de 15de eeuw werd zowel de deken van de wevers, alsook de keuren van de vollers, benoemd en opgelegd door de vorst en de stedelijke wethouders. Zij beslechtten overigens ook de geschillen tussen de wevers en de vollers. De specifieke oorzaken van deze onderworpenheid is echter onduidelijk.³²⁴

3.2 Organisatie en structuur van de Kortrijkse linnennijverheid

Voor de late 14de eeuw was er nog geen massale ontplooiing van de lijnwaadnijverheid in het kerngebied van de latere plattelandsindustrie, de Leiestreek. De aanwezigheid van een bescheiden linnenindustrie is niettemin al eerder vanaf de late 13de eeuw in enkele Vlaamse steden gesignaleerd. Zo verscheen Oudenaards en Kortrijks tafellinnen reeds in het laatste kwart van de 13de eeuw, onder andere aan het grafelijk hof.³²⁵ Verder dateert de oudste oorkonde waarin men van het Kortrijks linnen gewag maakt uit 1291 (n.s.), waarin twee poorters, met name de heer van Hoog-Mosscher en Jan Ronghe, meenden recht te hebben op den tol, geheven op de “*nappers, tueles et keuverkins*,” welke men in de stad verkocht.³²⁶ Mogelijk was *Sohiers de Haute Mouscre* (Zeger van Mosschere) de heer van Hoog-Mosscher, maar anderzijds zou het ook Willem van Mosschere kunnen zijn. Laatstgenoemde was in 1300 overigens de hoogbaljuw van Kortrijk.³²⁷ Aangaande Jan Ronghe zijn

³²³ RAK, OSAK, *Register draperie*, 1366-1418; Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 101-20.

³²⁴ Warlop, “De middeleeuwen,” 135; 141.

³²⁵ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 54-5; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 176; Warlop, “De middeleeuwen,” 136.

³²⁶ Mussely, *Inventaire des archives de la ville de Courtrai*; Theodoor Sevens, “De linnenweverij in vroegere eeuwen te Kortrijk,” *Het Belfort* 9 (1894): 241.

³²⁷ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 15; Niklaas Maddens, “Hoogmosscher in Kortrijk-Buiten: De heerlijkheid, het pachtgoed, het landhuis,” *De Leiegouw* XL, nr. 1 (1998): 23.

we wel beter ingelicht. Hij was namelijk de zoon van Wouter Lours en was gehuwd met Maria van Marke, fa. Rogier. Uit de akte van 2 februari 1290 (o.s.) blijkt dat hij dus erfgenaam was van de “kerkhofstol”, met andere woorden, tol geheven op laken, linnen en kleine dekens.³²⁸ Ten slotte weten we ook nog dat hij in 1308 in de Sint-Maartenskerk van Kortrijk een kapelanij stichtte voor zijn zielsrust plus die van zijn echtgenote en zijn schoonvader.³²⁹ Met betrekking tot de tol op lijnwaad, zien we overigens dat in 1480, Pieter Stoyaert van meester Jan van der Gracht fs. Robrechts, *docter in loyen* en woonachtig te Gent, de tol van de lijnwaad huurt, *midsgaders der lynwaet elle in Kortrijk als zyn propre goet*.³³⁰

Een ware ambachtelijke organisatie zou zich nochtans pas later ontwikkelen en van een massale export lijkt er tot het laatste kwart van de 14de eeuw nauwelijks sprake. Het is overigens onwaarschijnlijk dat omwille van de geringe toegevoegde waarde van het weven van linnen een massale verspreiding mogelijk was in de laatmiddeleeuwse stedelijke economie.³³¹ De doorgedreven arbeidsverdeling, die de draperie kenmerkte, was incompatibel met de grootschalige ontwikkeling van een primitievere linnennijverheid. De stedelijke centra, die later wel op de internationale markten waren vertegenwoordigd, hebben zich dan ook duidelijk gespecialiseerd in fijn linnen.³³²

3.2.1 De uitbreiding van de vlaseelt en de groei van de huisnijverheid

Vanaf de 14de eeuw verschenen de Vlaamse tijken plots massaal op de buitenlandse markt, met name: Engeland, Frankrijk, Duitsland³³³ en Italië.³³⁴ Hoe deze groei moet verklaard worden, is niet meteen duidelijk. Zo hebben verscheidene auteurs hun eigen verklaringsmodel aangebracht, alhoewel Stabel stelt dat noch de argumenten van Sabbe (de Honderdjarige Oorlog), noch deze van Vermaut (de algemene handelsbeweging met de nieuwe zeehandel tussen Italië en Vlaanderen), zijns inziens overtuigend bleken. Voorts heeft de herziening van de chronologie van de ontwikkelingen binnen de Vlaamse draperie menig verklaringsmodel weerlegd. Recent stelt Thoen dat een combinatie van het verval van de draperie-export vanaf de 13de eeuw en een verminderde

³²⁸ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 14.

³²⁹ Mussely en Molitor, *Cartulaire de l'ancienne église collégiale de Notre Dame à Courtrai*, 218.

³³⁰ RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1477-1480, f° 298 v°, 25 novembre 1480.

³³¹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij I*, 199.

³³² Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 176.

³³³ Duitsland bijvoorbeeld, dat tot ongeveer 1380 linnen exporteerde naar Vlaanderen, begon er nu van daaruit in te voeren. (Warlop, “De middeleeuwen,” 136-37)

³³⁴ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 128-30; Van Uytven, *Een statistische bijdrage*, 31-41. Door de geregeld terugkerende handelsmoeilijkheden met Engeland zou men het belang van de exportcijfers op het einde van de 14de eeuw zelfs nog kunnen onderschatten. (Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 176)

binnenlandse vraag na de 14de-eeuwse sterftecrises de omschakeling zou hebben bevorderd.³³⁵ Ten minste voor de kleinere draperiecentra van het Gentse kwartier werd aangetoond dat de export van lakens niet altijd omgekeerd correleerde met de opkomende vlasindustrie.³³⁶

De structuurveranderingen van de lakenexport in de late 13de en vroege 14de eeuw waren evenzeer een gevolg van duurdere transactiekosten, waardoor deze een te groot aandeel in de prijs van de goedkopere wolproducten gingen innemen. Deze redenering geldt ook voor het goedkope lijnwaad. Bovendien is het nog maar de vraag of de handelsmoeilijkheden van de late 14de eeuw enkel de laken- en niet de linnenhandel zou hebben getroffen. Ook de verminderde vraag op de thuismarkt door het demografisch verval is onzeker. Deze werd wellicht gecompenseerd door veranderde sociale verhoudingen (hogere lonen, grotere middengroepen) en een nieuw modebeeld met de nadruk op lichtere stoffen.³³⁷ De rol van de landbouweconomische aspecten van het vlasbedrijf is volgens Stabel, in navolging van Thoen, wel cruciaal. Een wisselwerking van de uitbreiding van de vlaseelt en de achteruitgang van de landbouwactiviteit na de zware crisis in 1360-1370 is plausibel. De groei van de huisnijverheid werd zo een antwoord van de plattelandseconomie op de crisis.³³⁸

3.2.2 Kortrijk als marktcentrum én stedelijk productiecentrum

Parallel met de landelijke huisnijverheid ontwikkelde ook de stedelijke sector zich tot een exportindustrie. De groeiende uitvoer stimuleerde ook de kleinere steden tot het uitwerken van een betere reglementering. In de vroege 15de eeuw doken de eerste sporen van ambachtsstructuren op in Aalst, Dendermonde, Geraardsbergen en Kortrijk.³³⁹ Zo zou het Kortrijkse linnenambacht in 1401 zijn eerste keure ontvangen.³⁴⁰ Bovendien profileerden de steden zich als afwerkings- en marktcentra voor landelijke lijnwaad en stimuleerde de vlaseelt in onder meer de kasselrij Kortrijk, de stedelijke marktfunctie. De centrale ligging van: Gent, Kortrijk, Tielt, Oudenaarde, Geraardsbergen, Aalst en Dendermonde, maakte hen tot natuurlijke marktcentra. Voorts zijn er aanduidingen dat zelfs vlas uit het buitenland moest worden ingevoerd, zoals bijvoorbeeld uit: Noord-Duitsland, Pruisen en Zeeland.³⁴¹

³³⁵ Thoen, *Landbouweconomie*, 980-82; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 176.

³³⁶ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 176.

³³⁷ Van Uytven, *De korte rokken*, 219-31.

³³⁸ Thoen, *Landbouweconomie*, 986-87; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 176-77.

³³⁹ Sabbe, *Belgische Vlasnijverheid*, 1, 131.

³⁴⁰ Warlop, "De middeleeuwen," 137.

³⁴¹ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 134; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 177.

De 15de eeuw bleek cruciaal in de ontwikkeling van de nijverheid. Zo kon een ruime verspreiding worden vastgesteld voor het Leie-, Mandel-, Schelde- en Denderbekken en ook in veel steden werden ze beschouwd als een alternatief voor de in moeilijkheden rakende draperie. De uitvoer naar Engeland gaf deze expansie een sterke dynamiek.³⁴² Van een spectaculaire groei was nochtans niet onmiddellijk sprake. In de tweede helft van de 15de eeuw tekende er zich zelfs een tijdelijke crisis af.³⁴³ De achteruitgang trof immers niet alleen Henegouwen en Zuidoost-Vlaanderen. Bovendien zijn niet alle indicatoren eenstemmig, zo komen herhaaldelijk vermeldingen voor van Vlaamse linnenhandelaars uit de kleinere steden, die hun producten zelf naar de Brabantse jaarmarkten brachten. Het is trouwens opvallend hoe in deze expansieperiode pogingen om een stapeldwang op te leggen mislukten. Zo poogde Gent in 1430 een algemeen statuut aan de Vlaamse linnennijverheid te geven. Boone en Stabel bemerken dat deze betrachting van Gent meer lijkt te passen in het streven naar een gestandaardiseerde Vlaamse exportkwaliteit, dan in een poging van Gent om de linnennijverheid in haar regio aan zich te onderwerpen. Nochtans wijst Sabbe op de pleidooien van de kleinere steden waarin duidelijk hun bezorgdheid valt af te leiden over de politiek van de Vier Leden van Vlaanderen. Zo overlegden Kortrijk en Oudenaarde herhaaldelijk met hun ondergeschikten: Menen, Izegem en Deinze, om een eensgezind standpunt te formuleren.³⁴⁴

Ook Warlop stelt dat Kortrijk zich met hand en tand had verzet tegen een ontwerp van de Vier Leden van Vlaanderen, betreffende een algemeen statuut voor de linnenindustrie. Dit ontwerp van 1430 was volgens hem vooral geïnspireerd door Gent dat geleidelijk de linnenhandel begon te centraliseren en, samen met Brugge, een stapelmonopolie poogde te verkrijgen.³⁴⁵ Stabel bemerkt anderzijds dat de rol van een *gateway* in een internationaal handelsnetwerk en de garantie van een standaardkwaliteit onmisbaar waren. Concreet verwijst hij hierbij naar het optreden van de Leden in 1430 na een klacht van Engelse handelaars plus de aanvoermoeilijkheden voor de wolnijverheid.³⁴⁶

De lijnwaadhandel via de eigen stedelijke (maar ook landelijke) markten en voor exportdoeleinden via Brugge en de Brabantse jaarmarkten brak in deze periode dan ook helemaal door. Voorts valt het op hoe de Kortrijkse lijnwaadaccijnzen zich zeer snel na de Gentse opstand tegen Filips de Goede herstelden en dat ze zelfs een zekere groei vertoonden tot aan de politieke moeilijkheden onder

³⁴² Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 177-78.

³⁴³ Thoen, *Landbouweconomie*, 987-89.

³⁴⁴ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 165-66; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 178.

³⁴⁵ Warlop, "De middeleeuwen," 137.

³⁴⁶ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 178.

Maximiliaan van Oostenrijk.³⁴⁷ De verhandelde lijnwaad betrof verschillende kwaliteiten van stedelijke of landelijke origine.³⁴⁸ Ook de exportcijfers naar Engeland suggereren in de tweede helft van de 15de eeuw zeker geen verminderd belang.³⁴⁹

De uitbreiding van de vlasteelt en de landelijke huisnijverheid geraakte in een stroomversnelling vanaf de vroege 16de eeuw. Vooral in de Leiestreek werd er in een steeds groter aantal dorpen vlas verbouwd en linnen geweven. Het belang van de markten van: Kortrijk, Tielt, Menen, Deinze, Izegem en Oudenaarde, werd hierdoor steeds groter. Overigens was er ook in de Gentse Oudburg (Gent, Eeklo) en in het Land van Waas (Aalst, Geraardsbergen) op dat moment een schaalvergroting.³⁵⁰ Vlas werd vooral verbouwd en linnen geweven op kleine tot middelgrote landbouwbedrijven met een oppervlakte tussen 0,5 en 4 hectare, terwijl de vlasnijverheid relatief veel minder belangrijk was op de iets grotere bedrijven, van meer dan 4 hectare. Op de zeer kleine exploitaties werd nauwelijks vlas geteeld, maar werd wel linnen geweven, waarbij de wevers vlas aankochten en werkten als loonarbeiders. De landelijke linnenwevers bezaten hun eigen productiemiddelen (werktuigen en grondstof), verwerkten vlas van eigen teelt of vlas die zij zelf hadden aangekocht. Hier bleken loonarbeid en *putting-out* minder belangrijk te zijn, alhoewel Thoen toch bescheiden sporen van loonarbeid heeft teruggevonden, waarbij op de zeer kleine landbouwbedrijven linnen werden geweven in opdracht van de grote boeren uit de omgeving.³⁵¹

De massale verspreiding van de landelijke nijverheid leidde in de 16de eeuw zelfs tot acute bevoorradingsproblemen voor de fijne stedelijke lijnwaadindustrie. De steden voerden daarom niet alleen een promotiepolitiek voor hun eigen vlasmarkten, maar riepen ook herhaaldelijk hun stapelprivileges in, zoals Tielt in 1519 en Dendermonde in 1540.³⁵² Daarnaast bestreden de steden, naast landelijke voorkopers (*cutters*), ook de landelijke vlas- en linnenmarkten, zoals Kortrijk en Menen tegen Izegem, Avelgem en Outrijve; Aalst en Geraardsbergen tegen Herzele; Tielt en Deinze tegen Wakken en Aalter en Dendermonde tegen Wetteren.³⁵³

³⁴⁷ Warlop, "De middeleeuwen," 137; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 178.

³⁴⁸ Sabbe, *Belgische Vlasnijverheid*, 1, 196.

³⁴⁹ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 178.

³⁵⁰ Sabbe, *Belgische Vlasnijverheid*, 1, 177-80 en 2, 614-17.

³⁵¹ Thoen, *Landbouweconomie*, 1001-2; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 179.

³⁵² Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 200.

³⁵³ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 201; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 179.

Hoewel de stedelijke linnenhandelaars geen rechtstreekse impact op de landelijke productie hadden, monopoliseerden zij wel de linnen- en vlashandel via het marktsysteem. De concentratie van de lijnwaadhandel op de stedelijke markten werd zelfs versterkt naarmate de uitvoer belangrijker werd: in de 15de eeuw werden naast de Henegouwse steden vooral de grote Vlaamse steden (Gent) en in de late 15de en vroege 16de eeuw de kleinere stedelijke (Kortrijk, Menen, Tielt en zelfs Deinze) en ook enkele rurale markten (Izegem, Meulebeke en Oekene) belangrijke schakels in het netwerk.³⁵⁴

In de 16de eeuw kregen de meeste van de lijnwaadmarkten privileges en ontwikkelden ze zich, middels een schaalvergroting, tot wat Sabbe “industriële markten” noemde: Roeselare in 1539, Deinze in 1554, Tielt in 1564, Geraardsbergen in 1565, Kortrijk in 1569 en Menen in 1570.³⁵⁵ Hoewel deze privileges vooral voor de kleine markten belangrijk waren, betekenden zij, in tegenstelling tot wat Sabbe heeft beweerd, geen breuk met de linnenhandel van de late middeleeuwen, maar waren zij hoogstens een accentverschuiving ten gevolge van de grotere schaal die de industrie op het platteland, en in enkele steden, had gekregen. In de meeste steden was de linnenmarkt immers al vanaf de 14de of 15de eeuw een belangrijk element in de stedelijke economie geweest. Bovendien was de oprichting van de zogenaamde “industriële markten” zeker geen première voor wat betreft interventies in de linnenhandel vanwege de stedelijke overheden.³⁵⁶

Zo had men bijvoorbeeld in Kortrijk reeds eerder gepoogd zich te ontwikkelen als verzamelpunt voor de linnenproductie in de regio. Hierbij werd vertrokken van de traditie die de stedelijke lijnwaadmarkt reeds voordien had. De magistraat kocht in 1518 de lijnwaadtol af en begon met de oprichting van een eigen lijnwaadhalle. Het stedelijk handelsmonopolie op plattelandslijnwaad is hier duidelijk het gevolg van de bloei van de landelijke nijverheid, niet de oorzaak, zoals Sabbe met zijn “industriële markten” suggereerde.³⁵⁷

3.2.3 Het ontstaan van de damastweverij

In de eerste helft van de 16de eeuw begon er een diversificatieproces van de lijnwaadproductie in de stad. In Kortrijk was er echter al in de 14de en 15de eeuw een industrie tot ontwikkeling gekomen, die complementair met de rurale nijverheid duurdere stoffen produceerde. Zo bericht een Kortrijks

³⁵⁴ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 180.

³⁵⁵ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 212-14.

³⁵⁶ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 180.

³⁵⁷ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 180.

toltarief uit 1290 reeds *nappes*, *tueles* en *keuverkins*³⁵⁸ en zijn er vermeldingen van Kortrijkse hoofddoeken op het einde van de 14de eeuw.³⁵⁹ Desondanks, werd al voor het midden van de 16de eeuw overgegaan tot de productie van gefigureerd tafellinnen (damast).³⁶⁰ Hoewel de luxenijverheid een grote specialisatie en arbeidsverdeling vereiste, waren de productiefasen totaal niet vergelijkbaar met de traditionele draperie. Het stedelijke linnen werd vervaardigd aan getouwen waar maximaal twee en heel uitzonderlijk drie wevers werkten (naast de wever was ook de “trekker”, die de tekening door het spel van ketting- en inslagdraden in de stof aanbracht, in het weefproces actief). De investering in een trekgetouw voor damasten was groter dan voor de gewone lijnwaadgetouwen.³⁶¹

De Kortrijkse linnen- en damastwevers (wevers van *sco(e)(n)lakens*, *ammelakens*, *servietten*, *trecwerk*, *damasten*), blekers en linnenkooplieden waren georganiseerd in het ambacht van Sint-Catharina.³⁶² De eerste sporen van corporatieve organisatie dateren van het einde van de 15de eeuw.³⁶³ Sabbe stelt dat de damastwevers ongetwijfeld geïntegreerd werden in het reeds bestaande ambacht van de linnenwevers³⁶⁴, alhoewel Sevens bemerkt dat de nering der damastwevers ontstond in 1496.³⁶⁵ De industrie kwam echter vooral tot bloei vanaf het tweede kwart van de 16de eeuw. Vanaf 1545 werden de statuten van het ambacht herhaaldelijk aangepast.³⁶⁶ De verhouding met de landelijke huisnijverheid was voor het overleven van de stedelijke industrie uiteraard van cruciaal belang. Allerlei maatregelen werden genomen om te verhinderen dat de plattelandswevers hun stedelijke tegenhangers zouden overspoelen met goedkope stoffen die niet aan de stedelijke kwaliteitsvoorschriften voldeden. De stedelijke linnenwevers konden immers voor het levensonderhoud niet terugvallen op een kleine landbouwexploitatie, zodat hun lonen minstens op het overlevingsniveau moest uitkomen. Zo moesten in Kortrijk linnenwevers van buiten de stad, die in de stad zelf opdrachten kwamen wegkapen, hiervoor een vergoeding betalen aan het ambacht van telkens 4 gr. per bestelling, wat aan de stedelijke wevers een niet te versmaden concurrentievoordeel gaf.³⁶⁷

³⁵⁸ De Potter, *Kortrijk*, 2, 178.

³⁵⁹ Van Uytven, *Een statistische bijdrage*, 33-4.

³⁶⁰ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 181.

³⁶¹ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 181.

³⁶² Bauwens-De Jaeghere, *De nering*, 183-92.

³⁶³ De Potter, *Kortrijk*, 2, 162-64.

³⁶⁴ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 131.

³⁶⁵ Sevens, “De linnenweverij,” 242; Sevens, *Kortrijk in het verleden*, 55.

³⁶⁶ Ambachtskeuren uit: 1545, 1551, 1561, 1577, 1585 en 1595 (RAK, OSAK, 1991 en 5330); Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 181.

³⁶⁷ De Potter, *Kortrijk*, 2, 167; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 181.

Om de kwaliteit van het stedelijk eindproduct te waarborgen, was het gebruik van weefgetouw en garen strikt bepaald door de ambachtskeuren. Voor het garen bestond zelfs een uitdrukkelijke marktdwang: het moest op de Kortrijkse garenmarkt worden gekocht. De stoffen werden net als de wollen lakens op het getouw gezegeld. Het zegel moest worden getoond vooraleer het eindwaarmark in de linnenhalle werd bevestigd. De strikte waarmerking garandeerde niet alleen de kwaliteit, maar ook de stedelijke herkomst, zodat disputen over dit exportgoed tot een minimum werden herleid. Ook de vormgeving, de figuratie en de dichtheid van de linnen damasten werden strikt voorgeschreven en vanaf de tweede helft van de 16de eeuw werd de controle ervan eveneens gecentraliseerd in de halle.³⁶⁸ Het succes van het Kortrijkse lijnwaad hing immers af van een standaardkwaliteit. De keuren van de linnenwevers herhalen dan ook haast letterlijk de bepalingen van de vroegere draperiekeuren.³⁶⁹

3.2.4 De creatie van industriële netwerken

Net als de dure wollen lakens uit Kortrijk of Menen, gaf ook de linnennijverheid aanleiding tot de creatie van industriële netwerken. Het was evenwel niet in Rijsel dat deze luxeproducten werden afgewerkt, gezien de duurdere Kortrijkse stoffen naar Noord-Brabant of Holland werden gestuurd. Verschillende Kortrijkse handelaars hadden overigens in beide gebieden vestingen om het vervoer en de finale productiefasen te controleren. Het verbod op karnemelkbleek, hetgeen in Vlaanderen onvoldoende beschikbaar en vandaar ook zeer duur was, maakte een dergelijke connectie buiten het graafschap noodzakelijk. Desalniettemin, zijn er tot 1545 nochtans aanwijzingen dat ook in het Kortrijkse, karnemelkbleek op een bescheiden schaal werd toegepast.³⁷⁰ Bovendien werd zowel in Kortrijk, als in het naburige Harelbeke, de bleekcapaciteit ook stapsgewijs beduidend vergroot. Daarnaast waren de Kortrijkse blekers ook in het linnenweversambacht vertegenwoordigd.³⁷¹

Herentals en 's-Hertogenbosch ontwikkelden een belangrijke bleeknijverheid, alhoewel het toch vooral het Hollandse Haarlem was dat het voortouw zou nemen. De veelvuldige contacten tussen de Vlaamse lijnwaadmarkten en de blekerijsteden in Brabant werden op de duur een permanent gegeven voor veel Vlaamse linnenhandelaars.³⁷² Veel uitgeweken Kortrijkse linnenwevers, blekers

³⁶⁸ De Potter, *Kortrijk*, 2, 166-67; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 182.

³⁶⁹ Slechte linnen stoffen “*waer uute de vremde coopliden zouden moghen gefraudeert wesen ende t' Cortrijcx goedt mettertijt gheblameert ter totale bederfvenesse ende ruyne van de vorseide neringhe.*” (Citaat uit de linnenweverskeure van 1551, uitgegeven in De Potter, *Kortrijk*, 2, 166).

³⁷⁰ In het 16de-eeuwse Haarlem werd de Kortrijkse bleek echter steeds als tweederangs beschouwd, ondanks de Haarlemse bleekkeure nochtans veel bepalingen van de Kortrijkse had overgenomen. (Regtdoorzee-Roldanus, *Bleekerijen*, 44-6 en 223-24; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 182).

³⁷¹ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 181.

³⁷² Eén van hen, een Kortrijkzaan, zou zich zelfs permanent in Den Bosch vestigen om zo de handel vanuit Brabant beter te kunnen controleren.

en kooplieden vestigden zich tijdens de opstand tegen Filips II dan ook niet toevallig in Haarlem³⁷³, waaronder de succesvolle Kortrijkzaan Passchier Lammertijn, die volgens Sabbe de Kortrijkse damastweverij in Holland introduceerde.³⁷⁴ Lammertijn werd in 1563 te Kortrijk geboren en was in 1586 te Haarlem, samen met twee andere Kortrijkse “*cooplyden van ammelaecken*” (tafellaken), *in casu*, Jacques van Radingen en Jan de Coninck.³⁷⁵ Zij zorgden ervoor dat omstreeks 1600 het damastweven te Haarlem een internationale reputatie genoot.³⁷⁶ Belangrijk om hier te bemerken, is dat Lammertijn niet alleen handelaar was, maar ook zelf actief weefde. Zo maakte hij in 1593 bijvoorbeeld in opdracht van het Haarlemse bestuur een tafellaken en een servet met afbeeldingen van de geschiedenis van Daniël. Gezien het feit dat hij in die beginjaren in Haarlem niet de enige damastwever en -handelaar was en dat het niet bewezen is dat hij hierin de eerste was, is de conclusie vooralsnog voorbarig dat alleen hij deze tak van kunstnijverheid in Haarlem heeft geïntroduceerd. Het is wellicht aan zijn latere faam te danken, dat hem ook deze eer kritiekloos is toebedeeld.³⁷⁷

(Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 210-11; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 182)

³⁷³ Er zijn sterke aanwijzingen dat Lammertijn tot de eerste groep van Kortrijkse immigranten moet hebben behoord, die zich in Haarlem vestigde. Uit het Lidmatenboek van de Nederduits Hervormde Gemeente te Haarlem blijkt namelijk dat, enkele uitzonderingen daargelaten, de toestroom van mensen uit Kortrijk in 1585 begon. In de periode 1585-1589 lieten 29 personen uit Kortrijk zich als nieuw lid van deze calvinistische gemeente inschrijven. (P.C. van der Eerden, *Artistiek en ambachtelijk: architectuur, kunsten en nijverheid in Alkmaar 14^e-20^e eeuw* (Hilversum: Verloren, 1993): 61).

Voorts kunnen we ook een aantal van deze “Haarlemse Kortrijkzanen” bij naam benoemen: Andries Andriessen (damastwerker uit Kortrijk, 1597), Jacob van den Kerckhoven (damastwerker uit Kortrijk, 1597), Pieter van Ackeren en Andries van Haelbergen (“*beyde Cooplyden in linnenlaekens ende servietten*”, 1601), Jacob Denys, Ghysel *Adingh* (Adin) en Antonis van den Putte, 1601. Joost Coudtjser, Joost Verhagen en Joos van Baelbergen (“*alle van Cortrijck, wonende binnen Haarlem, dat zijlyden van heure jonge jaeren den ambacht van damastwercken geleert, ende daerna den coophandel van dien lange jaeren gedaen hebben...*”, 3 juli 1606), Joos Bostyns (“*damastwercker*”) en Anthonis Hugaert (beiden “*van Curtryck*”, 1606) (J. Six, “Paschier Lamertijn (Pasquier Lammertijn),” *Oud-Holland XXXI* (1913): 85-109).

Voor meer informatie omtrent 16de-eeuwse (veroordeelde) Kortrijkse protestanten en hun sociale status, zie Blackhouse: M. Blackhouse, “Veroordeelde Kortrijkse protestanten uit de XVIe eeuw (1566-1585),” *HKGOKK XLII* (1975): 171-194; M. Blackhouse, “Het protestantisme op Overleie tijdens de tweede helft van de XVIde eeuw,” *De Leiegouw XIX* nr. 1-2 (1977): 211-28.

³⁷⁴ J. Belonje, “De damastwerker Passchier Lammertijn,” *Oud Holland* 61 (1946): 95-101; Van der Eerden, *Artistiek en ambachtelijk*, 59-60; Gustaaf Asaert, 1585: *De val van Antwerpen en de uittocht van Vlamingen en Brabanders* (Tielt: Lannoo, 2004), 249.

³⁷⁵ Van der Eerden, *Artistiek en ambachtelijk*, 60; Steven G. Ellis en Lud’a Klusáková, *Imagining frontiers, contesting identities* (Pisa: Pisa University Press, 2007), 271; Cornelis A. Burgers, “Nogmaals Passchier Lammertijn,” *Oud-Holland* 80 (1965): 139.

³⁷⁶ Herman Kaptein, *De Hollandse textielnijverheid 1350-1600: conjunctuur & continuïteit* (Hilversum: Verloren, 1998), 232.

³⁷⁷ Van der Eerden, *Artistiek en ambachtelijk*, 61.

Afbeelding 5: Servet met de Oranjeboom en het wapen van prins Maurits (Lammertijn, 1601)³⁷⁸

³⁷⁸ <https://www.rijksmuseum.nl>.

3.2.5 De evolutie van de Kortrijkse linnenmarkt

De evolutie van de Kortrijkse linnenmarkt kunnen we nagaan aan de hand van de stedelijke rechten op de productie en de handel van linnen stoffen. Uit de curve blijkt dat er reeds in het laatste decennium van de 14de eeuw sprake was van een aanzienlijke handelsactiviteit, ondanks het feit dat de industrie op het platteland nog niet tot een expansieve sector was uitgegroeid. Vanaf 1397 stortten de ontvangsten echter in elkaar en ze bleven, los van een lichte herneming in de periode 1413-1418, op een laag peil tot 1430. De opleving van de industrie in het tweede kwart van de 15de eeuw was zeker niet toevallig. Net in deze periode kampte de stedelijke draperie met een zware crisis ten gevolge van de moeilijke bevoorrading met Engelse wol. De curve van de lijnwaadaccijns lijkt dan ook veel weg te hebben van het spiegelbeeld van deze van de lakennijverheid. De groei was spectaculair: van gemiddeld 2.500 gr. rond 1430 verdrievoudigden de ontvangsten in een korte tijdspanne en zelfs de moeilijkheden tijdens de Gentse opstand betekenden niet meer dan een kortstondige inzinking. Ondanks de lacunes van het bronnenmateriaal in 1466-1476, is het plausibel dat de lijnwaadnijverheid goed bleef scoren tot 1477. Na 1478 begon er een neerwaartse tendens die aanhield tot na 1500. Op het einde van deze periode waren de inkomsten van de linnenaccijns teruggevallen op het peil van 1430, het begin van de eerste groeiperiode.³⁷⁹

De gunstige omstandigheden voor de groei van de Kortrijkse linnenmarkt in de 16de eeuw werden mede gecreëerd door een actieve economische politiek van de schepenbank. In 1518 ging de stad zelfs een lening aan om de heerlijke rechten op de linnenverkoop af te kopen³⁸⁰ en werd er ook een halle voor het stedelijk en landelijk lijnwaad in gebruik genomen.³⁸¹ De linnenhalle werd gebouwd opdat “*de vorseide coopliden die de vorseide negociatie hanteren willen ende hier huer laken coopen ofte vercoopen willen deputeren zekere plaetsen zij inde halle of elders up smaendachs ende oic zeker hueren te fijne dat de lieden van buuten hier huer lijnwaet te coope bringhen, goede ghereedscepe ende corte expeditie hebben mueghen.*”³⁸²

De accijnsontvangsten tonen de gunstige impact van deze maatregelen. In 1518 lagen de ontvangsten dubbel zo hoog als in het begin van de eeuw, ondanks een tariefverlaging op de verkoop van kleinere linnen stoffen.³⁸³ Na een stabiele periode tot circa 1540 begon er een expansie. De inkomsten

³⁷⁹ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 183.

³⁸⁰ De linnentol was voordien een leenrecht in handen van de heer van Melsen. (Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 170)

³⁸¹ Voordien was er enkel een lakenhalle (Despriet, 2000 jaar *Kortrijk*, 242-44).

³⁸² RAK, OSAK, 1994, f° 15v°; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 183.

³⁸³ RAK, OSAK, voorl. nr. 1994, f° 15v° (klein keureboek van Kortrijk); Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 183-84.

bereikten omstreeks het midden van de eeuw ongekende hoogten (bijna 12.000 gr.) en na een korte inzinking in de jaren 1550 zette de groei zich weer door (14.000 gr. in 1563). Kortrijk bleef in eerste instantie de nadruk leggen op de eigen stedelijke productie³⁸⁴, maar toch kwam er ook een belangrijke markt voor plattelandslinnen tot ontwikkeling.³⁸⁵ De impact van de Antwerpse en in minder mate van de Rijselse *gateway* was snel voelbaar en vanaf het midden van de 16de eeuw domineerden handelaars uit deze steden de markt.³⁸⁶ Om de linnenhandel te promoten, verkreeg de stedelijke overheid in 1574 een marktprivilege, hetgeen door Sabbe onterecht gezien werd als het startpunt van een grootschalige export.³⁸⁷

3.2.6 Mislukte reconversiepogingen

De steden in het Gentse ontwikkelden ook andere initiatieven. Zo verliep in Kortrijk de reconversie naar een droge draperie niet zo succesvol. In 1498 poogde de Kortrijkse magistraat een “*nieuwe draperie*” op te starten. Deze droge draperie, die in tegenstelling tot de traditionele “*fine draperie*” gebruik maakte van Spaanse, Schotse en inheemse wolsoorten, kende echter weinig succes. De stedelijke overheid had te lang gewacht om de productie van de lakennijverheid te diversifiëren. Ook een gelijkaardige poging van Menen, om in 1564 een baainijverheid op te starten, mislukte.³⁸⁸

Andere reconversiepogingen hadden in Kortrijk evenmin succes. In 1528 ontvingen satijn- en fluweelwevers uit Rijsel een subsidie om zich voor een periode van acht jaar in Kortrijk te vestigen.³⁸⁹ De industrie kwam echter nauwelijks van de grond. Een tweede poging van de schepenen, zo’n tien jaar later, trachtte vooral de structuren van een nieuwe industrie te creëren. In 1538 vaardigden de schepenen statuten uit voor het ambacht van wevers van *fluweellen tripen van lijnwaad, laken, saai, zijde, gouddraad, zilverdraad*,³⁹⁰ maar ook dit bleef enkel een lokaal succes.³⁹¹

³⁸⁴ Kortrijk was naast een marktcentrum ook een belangrijk stedelijk productiecentrum, i.t.t. bijvoorbeeld Oudenaarde, hetgeen in de eerste plaats een verzameldepot van de landelijke productie was, met als ultieme bestemming, de handelsflux naar Antwerpen en de Mediterrane Wereld. (Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 186)

³⁸⁵ Volgens Sabbe zou door de dubbele stedelijke taxatie (*lijnwaadel* en *linnenassise*) de Kortrijkse linnenmarkt pas in 1570 tot bloei zijn gekomen (Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 227-28). Niet alleen werden in de meeste Vlaamse steden zowel een accijns als een meetrecht geheven. De bloei van de Kortrijkse linnenmarkt blijkt overduidelijk uit de curve van de genoemde rechten reeds lang voor het derde kwart van de 16de eeuw. (Zie ook de kritieken van Vermaut, *Vijf variaties*). (Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 184)

³⁸⁶ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 184.

³⁸⁷ Sabbe, *Vlasnijverheid*, 1, 228-30; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 184.

³⁸⁸ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 197.

³⁸⁹ RAK, OSAK, 4417-4418; 4456 en 4877.

³⁹⁰ RAK, OSAK, 1994, f° 72v°-82v°. Het weven van *bouratten* en fluwelen was lange tijd een Doornikse specialiteit (Thus, *Zijdenijverheid*, 51). Om de kwaliteit van de productie te garanderen was er een verbod om niet-Kortrijkzanen als werklieden aan te werven. (RAK, OSAK, 1994, f° 80v°)

³⁹¹ Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 197.

3.2.7 Kortrijkse lijnwaadhandelaars tijdens de late middeleeuwen

De Kortrijkse lijnwaadmarkt is voorzeker in handen geweest van enkele topfiguren die niet noodzakelijk vreemd waren aan de draperie. De inboedels van sterfhuizen, genoteerd in de weesboeken, maken zelden melding van lijnzaad. Desalniettemin, zien we hier en daar wel verwijzingen die iets suggereren omtrent de linnenhandel. Zo liet Berthelmeus Abbe, afkomstig uit een drapiersfamilie, bij zijn overlijden in 1453, naast delen in een huis en 48 £ gr., ook nog 23 linnen lakens na die uiteindelijk te Brugge werden verkocht voor 31 £ gr.³⁹² Verder bevatte in 1458 het sterfhuis van Machteld van Steeland³⁹³ fa. Joos en Kateline Vanschervelt³⁹⁴ en weduwe van Clais Vincke: zilver, lijnwaad en vlas voor de som van 57 £ 2 s. 2 d. gr.³⁹⁵

Dat in de lijnwaadhandel in het midden van de 15de eeuw reeds gegoede kooplui actief waren, wordt meegedeeld in een akte het overlijden van Ywein Saverys fs. Jan. Hijzelf, was ingeschreven in het register van de draperie en werd omschreven als “*ghetrouwe coopman van lywade*”. Ywein Savarys overleed in Middelburg in 1452 toen hij op weg was “*in zyne coopmanscepen tot Brugge ende voort in den lande van Zeeland om te achtervolgen ende in te halen alzulcke schulden ende tachterheden als hem zekere coopmannen van Ingheland ende Scotland sculdig waren.*”³⁹⁶ Pauwelyn bemerkt dat Ywein Saverys de enige uit zijn familie was die tot de gegoede stand behoorde en dat hij mogelijk ten gevolge van de crisis van de lakennijverheid misschien was overgegaan van drapier naar lijnwaadkoopman. Anderzijds sluit ze niet uit dat hij mogelijk in beide sectoren actief bleef.³⁹⁷

Desalniettemin, hij dus mogelijk de enige van zijn familie was die behoorde tot de gegoede burgerij van Kortrijk, zien we deze familienaam nochtans een paar keer opduiken in de Kortrijkse magistraatslijst tijdens de 13de en 14de eeuw. Zo was een zekere Wautier Saverys al in 1295 raadslid en schepen. Daarnaast zien we in 1374 en 1377 ook nog Istaes Saverys het ambt van schepen uitoefenen. Vooral interessant, is om te zien dat deze familie niet tot één van de machtigste families behoorde, maar waarschijnlijk meer te situeren valt binnen de subtop van Kortrijk, vergelijkbaar met de in oorsprong eveneens subtop families, Pipe en Dibboud.

³⁹² RAK, OSAK, *Weesboek St. Jacob*, 1453-1454, f° 16 v°.

³⁹³ Spellingsvarianten familienaam: (van) Steenland, van Steelant, van Steeland,

³⁹⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 105 v°. Voorts kunnen we in de zetting van 1440, de weduwe van Joos van Steelant terugvinden in groep B binnen de gegoede burgerij. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 12).

³⁹⁵ RAK, OSAK, *Weesboek Den Eenhoorne*, 1459-1460, f° 14; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 199.

³⁹⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 206; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 200.

³⁹⁷ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 200.

De lokale handelaars kan men aldus moeilijk onderbrengen in één tak van de nijverheid, zoals blijkt uit het geding de Clerck-Aelbrecht. Zegher Cuydonche, mr. Jan Aelbrecht en Jan de Clerck fs. Joos, hadden rond 1487 een vennootschap opgericht. Meester Aelbrecht en Cuydonche waren ingeschreven in het register van de draperie en als zodanig werkzaam. Voorts kocht en verkocht deze vennootschap onder meer: wol, kaas en lijnzaad.³⁹⁸ Deze handelaars, *pro forma* of actief tot de draperiestand behorende, genoten slechts een bescheiden inkomen. Sommige onder hen konden zich wel ontwikkelen tot factor van vreemde kooplui.³⁹⁹ Zo zien we dat Pauwels Aelbrecht, gehuwd met Lysbette de Jagher, stierf in 1486 en hun kinderen: Fransoys, Jan en Luucx Aelbrecht, delen naliet van een hoeve van 7,5 bunders in Gottem.⁴⁰⁰ Vooral interessant, is om te zien dat Pauwels Aelbrecht in de zetting van 1477 hij 24 s.p. betaalde en zijn vermogen dus werd geschat tussen 50 en 100 £ gr. Bij deze kunnen we hem onderbrengen in de middenstandsklasse.⁴⁰¹ Op politiek vlak vinden we in 1490 Fransoys Aelbrecht fs. Pauwels terug als onderamman⁴⁰² en in 1491 als schepen van Kortrijk.⁴⁰³ Bovendien oefende ook zijn broer, mr. Jan Aelbrecht, eveneens het ambt van schepen uit in 1498 en 1503.⁴⁰⁴

Het feit dat deze twee broers ondernemend waren, handelscoalities aanhingen en vervolgens stapsgewijs vooruitgingen op de socio-economische ladder effende het pad naar de stadsmagistraat. Vooral was het niet alleen belangrijk om economisch goede allianties te vormen, maar ook om de gepaste echtgenote te vinden. Daarin wist Fransoys Aelbrecht zeker in te slagen toen hij omstreeks 1483 huwde met Marye de Costere fa. Gillis.⁴⁰⁵ Door in het echt te treden met de dochter van een Kortrijkse stadsmagistraat⁴⁰⁶ die bovendien behoorde tot het stadspatriciaat van Kortrijk, opende dit zonder meer de deur voor Fransoys Aelbrecht om zelf als eerste van zijn familie een politieke carrière uit te bouwen. Overigens was zijn broer gehuwd met Jaqueline de Preeter en zien we dat ze samen het gehele *Raemhove* op de *Eveldriesch* kopen van Maertin Steyt.⁴⁰⁷

³⁹⁸ RAK, OSAK, *Gedingen in gebannen Vierschaar*, 1490-1492, f° 97 – 98; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 200.

³⁹⁹ Mus, *De verhouding van de waard tot de drapier*, 214-15.

⁴⁰⁰ RAK, OSAK, *Weesboek Den Schilt van Savoyen*, 1479-1480, f° 1.

⁴⁰¹ Voorts leende zijn echtgenote na zijn overlijden in 1488 de stad Kortrijk 12 £ p. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 200).

⁴⁰² Verder zien we dat Fransoys Aelbrecht het officie van *onderammanscepe* van Kortrijk huurde voor *den termyn van 3 jaeren lang gheduerende die inneghingh den 30 dach van lauwe 1489 omme de somme van 60 p. pars. sjaers*. Voorts stond zijn broer, Jan Aelbrecht, voor hem borg. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 85 r°).

⁴⁰³ Ook was hij *berecker* van de gilde van *Sente Sebastiane*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 85 v°).

⁴⁰⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 195 r°; 1501-1504, f° 99 r°.

⁴⁰⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1493, f° 175 v°.

⁴⁰⁶ Gillis de Costere was schepen in: 1468, 1470, 1475, 1477, 1478, 1481, 1483, 1485 en proost in 1480.

⁴⁰⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 128 r°; 1494-1497, f° 130 v°. Vanaf de tweede helft van de 16de eeuw zien we overigens ook de familie de Preeter voorkomen in het Kortrijkse stadsbestuur.

Omtrent hun ambachtelijke activiteiten, lezen we in de bronnen onder meer dat de gebroeders Aelbrecht ten aanzien van de *Gerroenemis Fysgrocbaelde lombaert* en koopman *Jaquet Boudiselaer*, twaalf *ghecrompen Curtrissche brun gheseghelde bellaerden* schuldig waren, alsook drie *bellaerden* tegenover de koopmannen *Jaquet Boudiselaer (Boudifflaert?)* en *Coppin Dubosquiel*.⁴⁰⁸ Concreet zien we hier dus dat de gebroeders Aelbrecht in de hoedanigheid van drapiers hier als schuld *bellaerden* moesten afleveren. Bovendien was hun broer Luucx Aelbrecht, beroepshalve lakensnijder.⁴⁰⁹ Bij deze kunnen we hier duidelijk stellen dat Fransoys en Jan Aelbrecht zich als ambachtslieden wisten op te werken tot de stadselite en zich op het continuüm zich ergens tussen drapier en linnenkooplieden situeerden, alhoewel mijns inziens meer aanleunend bij het profiel van ambachtsman, net zoals Willem van den Berghe *wullinwevere* in 1483.⁴¹⁰

De van stadswege niet beschermde linnennijverheid werd ook geleid door een aantal grootgrondbezitters die zorgden voor de grondstof.⁴¹¹ In de pachtbrieven werd een ruime belangstelling getoond voor vlasteelt vanwege de eigenaars van de hoeven. Zo verhuurde de grootgrondbezitter van landerijen in de Mandelstreek, Denys van der Spiere, in 1441 zijn hoeve “*ter Teldringhe*”, gelegen te Lendeledede, aan Hendrik de Cupere. In de pachtovereenkomst werd vermeld dat de pachter: “*telken jare moet zaeyen een havot lijnzaets, dies zal Denys tsaet leveren hier overe zal Heinric hebben de tiende den goede ter Teldringhe.*”⁴¹²

Het feit dat Denys van der Spiere zelf lijnzaad leverde, impliceert meer dan gewoon een pachtcontract. Het beroep van Denys is niet gekend, maar we weten wel dat hij geen actief lid van de draperie was. Voorts weten we dat op de grote pachthoeven het zaaien van vlas werd ingeschakeld in het drieslagstelsel van de landelijke techniek. Het kwam vaak voor dat de eigenaar zijn pacht vervolgens inde onder de vorm van vlaslevering. Dit zien we bijvoorbeeld ook bij Willem van den Brande *den ouden*. Hij verpachtte zijn goed te Bavikhove (34 bunder) aan Jacop Bossier fs. Andries en verplichtte hem om jaarlijks vlasgaard te zaaien.⁴¹³ Vermoedelijk was Willem van den Brande *den ouden*, de zoon van Gillis van den Brande. In de lening van 1436 was hij goed voor 60 lb. p. en in de zetting van 1440 komen we hem tegen in groep A van de gegoede burgerij, waar hij 24 lb. p.

⁴⁰⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 199 r°; 1491-1494, f° 130 v°.

⁴⁰⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 120 r°; 1501-1504, f° 188 r°.

⁴¹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 31 r°.

⁴¹¹ Sabbe, *De Belgische vlasnijverheid* I, 72.

⁴¹² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1441, f° 246; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 200; Callewier, “Poorterij en bevolkingsdynamiek II,” 10.

⁴¹³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 129 v°; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 201.

betaalde op een geschat vermogen van boven de 500 lb. gr.⁴¹⁴ Daarnaast was Willem van den Brande (*den ouden*) fs. Gillis net zoals zijn vader, schepen te Kortrijk in: 1393, 1397, 1400, 1402, 1404, 1408, 1413, 1416, 1419, 1421, 1423 en proost in 1427.⁴¹⁵

Niet alleen de familie van den Brande was politiek actief, maar tevens ook de familie van der Spiere (De Lespière). Deze familie werd al grondig onderzocht door Callewier, waarbij hij bemerkt dat de van der Spieres in de 13de en 14de eeuw terug te vinden zijn in de kasselrij Kortrijk. In deze periode waren ze niet woonachtig te Kortrijk zelf, maar wel in verschillende dorpen in de omgeving.⁴¹⁶ Pas in de 15de eeuw vinden we telgen terug in Kortrijk zelf. De stamvader van de Kortrijkse tak was Gillis, die overleed in 1418.⁴¹⁷ Gillis zijn zoon, Willem, vinden we al in Kortrijk terug in 1403 en hij was de eerste van zijn familie die schepen werd in 1409.⁴¹⁸ Daarnaast was hij van 1427-1429 de klerk van de baljuw van Harelbeke.⁴¹⁹ In 1440 woonden er zes leden van deze familie in Kortrijk, met name, Wouter (met zijn bastaardkinderen: Danin en Ernoullet) en zijn broer, Rogier (met zijn zoon Denijs en zijn bastaardzoon Griffioen). In de zetting van 1440 vinden we Denijs van der Spiere terug in groep B, en betaalde hij 12 lb. 12 s.p. Vervolgens was hij in 1477 de enige van zijn familie die in de zetting voorkwam en betaalde hij 13 lb. 10 s.p. (groep A).⁴²⁰

Met betrekking tot de gebroeders Griffioen en Denijs van der Spiere, weten we dat eerstgenoemde poorter van Kortrijk werd in 1426, hij de onwettige zoon was van Rogier en hij woonde in de Kapittelstraat. Voorts was hij in 1475 kapelaan in de Sint-Maartenskerk. In 1436 behoorde hij waarschijnlijk nog niet tot de geestelijke stand, want in dat jaar nam hij deel aan de militaire expeditie naar Calais, waar hij deel uitmaakte van de divisie van de vollers.⁴²¹ Aangaande Denijs, die poorter werd in 1427, weten we al dat hij zich bezighield met de linnenhandel, alsook wordt hij in de stadsrekening van 1424 vermeld, omtrent het leveren van vier stopen witte wijn aan het

⁴¹⁴ Willem senior zijn zoon Rugger zat in 1440 in groep A en zijn andere zoon, Willem junior in groep B. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 11).

⁴¹⁵ <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>.

⁴¹⁶ Zoals: Rekkem, Moeskroen, Spiere, Halewijn, Wattelos en Lauwe. (Frans Debrabandere, *Kortrijkse naamkunde 1200-1300 met een kumulatief familienamenregister* (Kortrijk: De Leiegouw, 1980), 168; Debrabandere, *Persoonsnamen in het Kortrijkse 1300-1350*, 139; Callewier, "Poorteriej en bevolkingsdynamiek II," 8).

⁴¹⁷ RAK, OSAK, *Weesboek Den Lupaert*, 1404-1411, f° 78 v°. Verder weten we over Gillis van der Spiere, dat hij minstens 4 kinderen had: Gillis, Willem, Rogier en Wouter. Voorts pachtte Gillis in 1422 de accijnzen op: leder, mede en koren, plus in 1424 die op vee en wol. (ARA, *Rekenkamer*, nr. 33169: Stadsrekening 1422, f° 47; RAK, OSAK, *Stadsrekening* 1424, f° 9; Callewier, "Poorteriej en bevolkingsdynamiek II," 8).

⁴¹⁸ Debrabandere, *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*, 187; Callewier, "Poorteriej en bevolkingsdynamiek II," 8).

⁴¹⁹ Gryson, *Misdaad in de kasselrij Kortrijk*, 80.

⁴²⁰ Callewier, "Poorteriej en bevolkingsdynamiek II," 8; Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 12; 16.

⁴²¹ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33257: Bijzondere rekening 1436, f° 11 r°.

stadsbestuur.⁴²² Voorts bemerkt Callewier, dat Denijs zeer actief was op de financiële en immobiliënmarkt. In de schepenregisters duikt hij meermaals op als schuldeiser.⁴²³ Zijn belangrijkste eigendom was vermoedelijk het huis “De Zwarte Leeuw” op de hoek van de Markt en de Leiestraat.⁴²⁴ Naast het bezitten van meerdere huizen, was hij ook mede-eigenaar van twee molens, met name, de Broelmolen en de Hazelaarmolen. De eerste kocht hij in 1438 samen met Bertram Sacquier, van de tweede was hij al mede-eigenaar in 1454, samen met Mer van Deerlicke.⁴²⁵ Naast het bezitten van huizen in de stad zelf, overtreft Denijs van der Spiere met betrekking tot het bezitten van gronden in de kasselrij Kortrijk. Zo bezat hij gronden in onder meer: Luigne, Lauwe, Kuurne, Meulebeke, Westrozebeke en Lendeledede.⁴²⁶

Daarnaast slaagde Denijs van der Spiere er ook in om een zeer indrukwekkend politiek parcours af te leggen. Naast raadslid van onbepaalde duur te zijn, zien we dat hij schepen was in: 1441, 1444, 1447, 1450, 1458, 1460, 1467, 1475, 1478, 1480 en proost in: 1446, 1456, 1463, 1470, 1477. Daarnaast was hij in 1443 en 1449 weesmeester⁴²⁷ en in 1451 stadsontvanger.⁴²⁸ Vooral opmerkelijk, was dat hij in 1465 en 1466 het ambt van hoogbaljuw van Kortrijk uitoefende, een functie die op dat moment nochtans *de jure* was voorbehouden aan niet-poorters.⁴²⁹ Bij deze heb ik dan ook een sterk vermoeden dat Denijs mogelijk goede connectie had met de hogere kringen en dus hoogstwaarschijnlijk een vorstgezind profiel had.

Voorts is het hier interessant om te zien dat Denijs zo’n indrukwekkende carrière heeft kunnen uitbouwen, niettegenstaande hij geen Kortrijkzaan van geboorte was. Anderzijds behoorden zijn voorouders, in tegenstelling tot bijvoorbeeld de familie de Veel (afkomstig uit Valenciennes), wel tot de kasselrij Kortrijk. Desalniettemin, behoorde zijn familie zeker niet tot een ware Kortrijkse politieke dynastie⁴³⁰, gezien enkel zijn oom Willem in 1409 schepen was en na Denijs zelf, Pieter

⁴²² RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, f° 129; Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek II,” 9.

⁴²³ RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1438, f° 3; Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek II,” 9.

⁴²⁴ Theodoor Sevens, “In de straten van Kortrijk omtrent het midden der XV eeuw,” *HGOKK* VIII (1910): 133.

⁴²⁵ Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek II,” 9-10.

⁴²⁶ Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek II,” 9-10.

⁴²⁷ Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek II,” 11.

⁴²⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 207; Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek II,” 11.

⁴²⁹ Mussely, *Inventaire des archives* I, 26.

⁴³⁰ Everaert spreekt over politieke dynastieën te Antwerpen, waarbij er 9 families waren die tussen 1400-1550 samen meer dan 1/3 van de beschikbare mandaten konden claimen. Deze 9 families waren: Van den Werve (22 wethouders, 151 mandaten); Van Berchem (15 wethouders, 108 mandaten); Drake (10 wethouders, 102 mandaten); Van Halmale (11 wethouders, 82 mandaten); Van Liere (7 wethouders, 63 mandaten); Van der Elst (9 wethouders, 61 mandaten); Van Ranst (7 wethouders, 58 mandaten); Schoyte (4 wethouders, 54 mandaten); Van Immerseele (6 wethouders, 52 mandaten). (Everaert, *Macht in de metropool*, 82; 274).

van der Spiere fs. Denijs, actief was als stadspensionaris (1483-1487) van Kortrijk.⁴³¹ Daarna lijkt de familie van der Spiere zelfs helemaal uit de Kortrijkse geschiedenis te zijn verdwenen. Callewier bemerkt tot slot, dat Denijs zich wist op te werken tot één van de invloedrijkste Kortrijkzanen van zijn tijd, alsook dat we op basis van zijn profiel kunnen zien dat de dichotomie stad-platteland door dit voorbeeld eens te meer wordt doorbroken. Denijs van der Spiere was namelijk niet alleen poorter en lijnwaad- en wijnhandelaar, maar tegelijkertijd ook een grootgrondbezitter, die zijn inkomsten voor een deel uit het platteland haalde.⁴³²

Ten slotte kennen we ook nog een paar Kortrijkse wevers en kooplieden van lijnwaad tijdens de 16de eeuw: schoonlakenwever Oste van Neste fs. Pieters in 1514⁴³³ en de lijnwaadkooplieden: Loys van de Ghinste (van den Gheenste) en Arent Willemins in 1573.⁴³⁴ Vooral de familie van de Gheenste⁴³⁵ is een gekende Kortrijkse familie. Debrabandere situeert de bakermat van deze familie te Bellegem, waar we in de 14de eeuw het leengoed “ten Ginste” (*tgoed ten Gheenste* in 1382)⁴³⁶ terugvinden. Vanaf 1346 duikt deze familie ook in Kortrijk op, waarbij een Willem van den Gheenste woonachtig was in de *Cabelstrate*.⁴³⁷ Verder zien we dat Jan van den Gheenste, zoon van de smid Willem,⁴³⁸ in de lening van 1436 goed was voor maar liefst 432 lb. p. Voorts behoorde hij in 1440 tot groep A van de gegoede burgerij met een vermogen geschat boven de 500 lb. gr., en betaalde hij hierop 43 lb. 4 s.p.⁴³⁹ Het mag dan ook niet verbazen dat we deze Jan van den Gheenste fs. Willem zien opduiken als schepen in 1422 en 1424. We zien zijn naam ook nog eens voorkomen in dezelfde hoedanigheid in 1440, maar of het om dezelfde persoon gaat of een bloedverwant is onduidelijk. Verder zien we nog Andriaen van den Gheenste het ambt van opperamman opnemen in 1550-1552 en zal deze familie ook nog van zich laten horen tijdens de godsdiensttwisten in de tweede helft van de 16de eeuw.

⁴³¹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 207; Callewier, “Poortelij en bevolkingsdynamiek II,” 11.

⁴³² Callewier, “Poortelij en bevolkingsdynamiek II,” 11.

⁴³³ *Oste Vanneste fs Pieters behoudt alle de ghetauwen cammen ende andere instrumenten ende allam tzyne ambachte van scoelaken*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 115 v°).

⁴³⁴ Sevens, “De linnenweverij,” 241-42.

⁴³⁵ Ook deze familienaam kent verscheidene spellingsvormen: vande Ghinste, van den Gheenste, van den Ghenste, van den Gheinste...

⁴³⁶ ARA, *Rekenkamer* II63: Lijst Verbeurde Goederen, f° 73 v°; Frans Debrabandere, “De familienaam Vande(r)g(h)inste,” *De Leiegouw* XXII, nr. 4 (1980): 430.

⁴³⁷ Debrabandere, *Persoonsnamen in het Kortrijkse (1300-1350)*, 27; Debrabandere, “De familienaam Vande(r)g(h)inste,” 429.

⁴³⁸ Beroepshalve was Willem van de Gheenste, *smet* (Debrabandere, “De familienaam Vande(r)g(h)inste,” 430).

⁴³⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 11.

3.3 Organisatie en structuur van de Kortrijkse bouwnijverheid

Niet iedereen verdiende uiteraard zijn brood in de laken- of linnenindustrie. Vooral “de zeventien neringen”⁴⁴⁰ die Sint-Maarten tot patroon hadden en die gelieerd kunnen worden met de bouwindustrie, zouden aan het begin van de vijftiende eeuw hun hoogdagen beleven. De reden hiervoor, was dat Kortrijk op dat moment de zware verwoestingen ten gevolge van de brand van 1382 nog niet te boven was gekomen. Deze brand werd veroorzaakt, toen na de Slag van Westrozebeke, Kortrijk door zo’n 300 Bretoenen uit het Franse leger werd geplunderd en er een groot gedeelte van de stad in vlammen opging.⁴⁴¹

Vandaar dat er vanaf het einde van de 14de eeuw sprake was van een ware bouwwoede in de stad aan de Leie. Zo werd vanaf 1393 een nieuw kasteel gebouwd en zelfs na de voltooiing ervan in 1404 werden er nog tot 1434 talrijke kleine werken uitgevoerd. Daarnaast werden ook de oude vestingen hersteld en besloot men andere te bouwen langs de nieuwe Leie die in 1400 vrijwel voltooid waren. Uiteindelijk werden de versterkingen tot 1454 er rond gebouwd. Vanaf 1411 was men ook begonnen met de bouw van een nieuwe lakenhalle en in 1417 werden de werken aan het schepenhuis gestart die zouden duren tot 1430. Ten slotte moest ook nog de Sint-Maartenskerk, die haar dak had verloren tijdens de gebeurtenissen van 1382, grondig worden verbouwd. Kortom, deze werken begonnen al op het einde van de 14de eeuw, maar zouden nog tot ver in de vijftiende eeuw voortduren.⁴⁴²

Voor metsers, timmerlieden, steenbakkers, steenhouwers, enz. was er met andere woorden in deze periode zeker geen gebrek aan werk. Dit kwam niet alleen Kortrijkzanen te goede, maar het bood ook kansen voor ambachtslieden van vreemde afkomst.⁴⁴³ Bovendien creëerden de verschillende projecten ook tewerkstelling aan ongeschoolden. Uiteraard stonden aan het hoofd van de bouwwerken steeds geschoolde ambachtslui, waaronder een duidelijke toplaag aanwezig was.

⁴⁴⁰ De zeventien ambachten hadden allemaal Sint-Maarten als patroon en hun altaar stond in een kapel van de parochiale kerk (Sint-Maartenskerk). Deze neringen waren: 1/ de timmerlieden en houtbrekers; 2/ de metsers; 3/ de kuipers; 4/ de kareelbakkers en kalkbranders; 5/ de schrijnwerkers en houtverkoopers; 6/ de schoteldraaiers of pottenbakkers; 7/ de steenhouwers of beeldsnijders; 8/ de schaliedekkers; 9/ de wagenmakers; 10/ de ticheldekken; 11/ de mandenmakers; 12/ de zagers; 13/ de schipwerkers; 14/ de leestmakers; 15/ de strodekken; 16/ de plakkers en 17/ de kasseileggers. (De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* II, 183).

⁴⁴¹ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 113-14; Callewier, “Poortertij en bevolkingsdynamiek Kortrijk,” 71; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19.

⁴⁴² Warlop, “De middeleeuwen,” 140; Callewier, “Poortertij en bevolkingsdynamiek Kortrijk,” 71; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19.

⁴⁴³ Geschoolde ambachtslui werden vaak buiten de stad gezocht. Sommige van deze ambachtslui werden slechts éénmalig ingehuurd, met als gevolg dat ze ook geen poorter werden. Deze niet-poorters waren voornamelijk afkomstig van Doornik (Bv. Jan de Rave, Simon Bernaert, Michiel Van Coppenole, Jan Thomas, Willem Lefevre). Enkele kwamen ook uit Brussel (Bv. Godevaert de Busschere, Jan Van Everghem), Vilvoorde (Bv. bouwmeester Wouter van Grimbergen), Brugge (Bv. Jacob van Belle), Gent of Oudenaarde. (Sevens, *De Sint-Maartenskerk*, 87, 106; Callewier, “Poortertij en bevolkingsdynamiek,” 73). Voorts kwamen ze ook nog van ver buiten Vlaanderen, zoals uit: Utrecht, Keulen en Duisburg, Tourcoing, Rijsel, enz. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 27).

Vreemdelingen kwamen zowel voor onder de bouwarbeiders als onder de geschoolde metsers en timmerlui. Voorts werd de top van de bouwindustrie, de bouwmeesters, voornamelijk als nieuwe poorters ingeschreven, of waren ze van vreemde afkomst zonder dat ze zich ooit definitief in Kortrijk vestigden. Zoals bv. Simon Van Assche uit Dendermonde en Willem Eubins uit Sluis. (Sevens, *Kortrijk in het verleden*, 47; Callewier, “Poortertij en bevolkingsdynamiek,” 73).

Enkele ambachtslui, waaronder bijvoorbeeld meester-timmermannen en bouwmeesters, werden namelijk voor alle prestigieuze projecten in de stad aangenomen, zoals opdrachten voor het stadshuis, de Sint-Maartenskerk of voor het Onze-Lieve-Vrouwekapittel. Callewier bemerkt dat hun positie vermoedelijk vergelijkbaar was met die van de “*stedemeesters*” in Brugge. Daar deed de magistraat voor openbare werken steevast beroep op een beperkte groep van circa tien meesters. Hoewel niet alle “*stedemeesters*” even vermogend waren⁴⁴⁴, groeiden sommigen uit tot ware bouwmagnaten⁴⁴⁵, wat ook voor een aantal Kortrijkse ambachtslieden van toepassing zal zijn. Verscheidene onder hen en hun nakomelingen zullen dankzij hun financieel vermogen die ze tijdens deze periode konden opbouwen, kans maken om de stap te zetten richting de politieke elite.

3.3.1 De steenbakkers

3.3.1.1 *De bodem en het landschap in het graafschap Vlaanderen*

Alvorens concreet in te gaan op de Kortrijkse steenbakkers en steenbakkerijen tijdens de late middeleeuwen, is het noodzakelijk om eerst een beeld te krijgen van de bodem en het landschap in het graafschap Vlaanderen. Deze braudeliaanse aanpak is zeker gewenst, gezien beiden een impact hadden op het bouwbedrijf. Het meest evident is de aanwezigheid van plaatselijke grondstoffen en het vervoer ervan naar de bouwwerf via land- en waterwegen. Bodem en landschap waren echter ook sturend in wat de “geografie van het bouwbedrijf” kan worden genoemd: stenen gebouwen werden opgetrokken in nederzettingen (steden, dorpen, abdijen) waarvan de ligging en de spreiding in het graafschap mee werd bepaald door landschappelijke omstandigheden. In die zin hebben de ontginningen in Vlaanderen tijdens de 12de en 13de eeuw niet alleen ingegrepen op de bodem en het landschap, maar ook op het bouwbedrijf. De ontginning van grondstoffen diende, naast de textielnijverheid en huishoudelijke noden, ook het bouwbedrijf. Samen met de ontginning van woeste gebieden werden waterwegen gekanaliseerd waarlangs bouwmaterialen over een veel ruimer gebied dan voorheen werden verspreid. In het spoor van de ontginningen ontstonden nieuwe dorpen en aldus nieuwe afnemers van bouwmaterialen.⁴⁴⁶

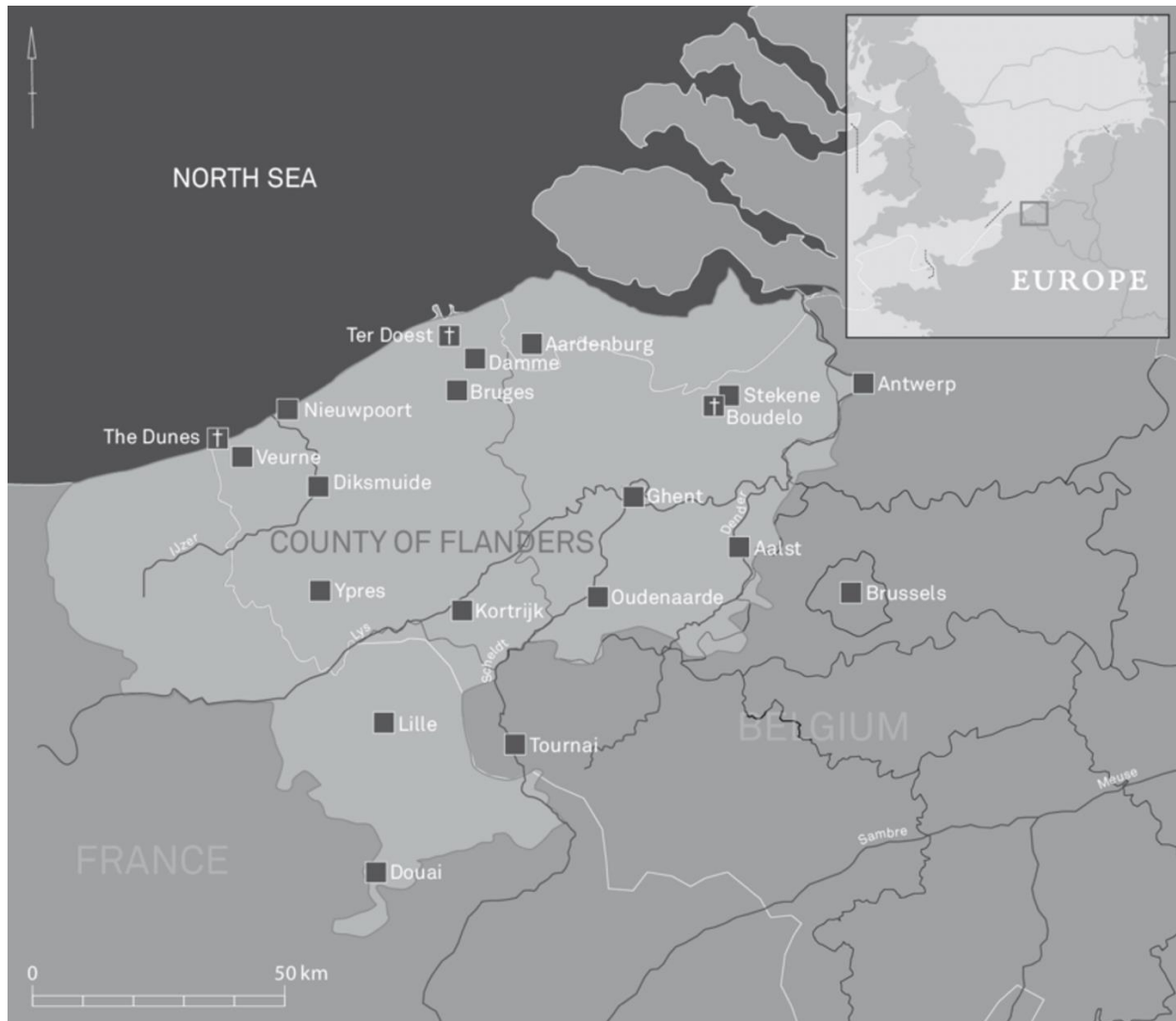
Het graafschap Vlaanderen verenigt vier bodemkundige regio's. In het zuidoosten, grofweg tussen Rijsel en Aalst, ligt de leemstreek, het vruchtbaarste landbouwgebied van het graafschap

⁴⁴⁴ Meester Pieter van Austredamme, was te Kortrijk “*der stede werelman*” en met betrekking tot zijn financieel vermogen wordt vermeld: “... *dat hi een aerme man was*.” (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, Fol. 33 v°; 35 r°).

⁴⁴⁵ Callewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek,” 72-3.

⁴⁴⁶ Vincent Debonne, “Uit de klei, in verband. Bouwen met baksteen in het graafschap Vlaanderen 1200-1400,” (PhD diss., KU Leuven, 2015), 138.

Vlaanderen. Daarnaast hebben we tussen de IJzer en de Leie de zandleemstreek dat tot in de 12de eeuw vrij bosrijk was. Geïsoleerd in het noordoosten van Vlaanderen, geprangd tussen de Schelde en de zandstreek, ligt een klein zandleemgebied, het Land van Waas genoemd. Ten slotte hebben we ook nog de weinig vruchtbare zandstreek die het noorden van het graafschap bestrijkt en een deel van het gebied tussen Schelde en Leie ten zuidwesten van Gent. Tijdens de vroege en volle middeleeuwen lagen in de zandstreek overigens ook grote boscomplexen.⁴⁴⁷

Kaart 4: Kaart van het middeleeuwse graafschap Vlaanderen (Van Gemert, *Flanders Heritage Agency*)⁴⁴⁸

Het graafschap Vlaanderen staat algemeen bekend als een natuursteenarm gebied. Debonne stelt echter dat deze opvatting enigszins misleidend is, omdat de ondergrond wel degelijk steensoorten bevatte die tijdens de middeleeuwen werden ontgonnen voor het bouwbedrijf. Hierbij ging het onder

⁴⁴⁷ Debonne, "Uit de klei, in verband," 138-39.

⁴⁴⁸ Vincent Debonne, "Brick production and brick building in medieval Flanders," in *Fresh approaches to brick production and use in the Middle Ages*, eds. Tanja Ratilainen, Rivo Bernotas en Christofer Herrmann (Oxford: Hadrian Books Ltd, 2014), 12.

meer om: veldsteen, ijzerzandsteen en Ledesteen.⁴⁴⁹ Naast primaire grondstoffen had het middeleeuws bouwbedrijf ook nood aan brandstoffen zoals: hout, houtskool en turf. Die waren nodig voor tegel- en baksteenovens, alsook voor de kalkovens waar ongebluste kalk voor metselspecie werd aangemaakt. De ontginning van turf (uitgegraven en gedroogd veen) in middeleeuws Vlaanderen is overigens overvloedig geattesteerd in geschreven bronnen.⁴⁵⁰

Met betrekking tot de hydrografie ten slotte, kunnen we stellen dat de Schelde, samen met haar bijrivieren, dé levensader van het zuidoostelijke kwartier van het graafschap was. Dit blijkt uit de ligging van de stedelijke centra in Vlaanderen. Die bevonden zich in de kustvlakte of aan de Schelde en haar bijrivieren: Gent aan de samenvloeiing van Schelde en Leie, Rijsel aan de Deûle, Douai aan de Scarpe, Aalst aan de Dender, Kortrijk aan de Leie en Oudenaarde aan de Schelde. Het belang van de Schelde en haar bijrivieren lag vooral in het transport van graan uit de streek ten zuiden van Rijsel (Pévèle en Mélantois), Artesië en Cambrésis naar Vlaanderen. Volgens Debonne waren de Schelde, en in mindere mate de Leie, ook van belang voor het bouwbedrijf in middeleeuws Vlaanderen, door de aanvoer van Doornikse kalksteen en natuursteen uit Artesië (krijtsteen, kwartsiet).⁴⁵¹

Voorts vormde in het westen van het graafschap het IJzerbekken een afzonderlijk hydrografisch netwerk. Anders dan de Schelde, werd de IJzer pas vanaf de 11de eeuw een belangrijke waterweg.⁴⁵² Brugge op haar beurt lag aan de Reie, een riviertje gevormd door de samenvloeiing even buiten de tweede stadsomwalling van beken afkomstig uit de zandstreek ten zuiden van Brugge. Ten noorden van de stad mondde de Reie uit in de zeegul van het Zwin. Door een stormvloed in 1134 werd het Zwin dieper landinwaarts uitgeschuurd waardoor Brugge beschikte over een directe uitweg naar de Noordzee en zo in contact stond met het mondingsgebied van Schelde, Maas en Rijn. Ten noorden van Brugge was er een dicht netwerk van “watergangen,” kanaaltjes waarlangs sinds het einde van de 13de eeuw bakstenen uit landelijke steenbakkerijen naar Brugge werden vervoerd.⁴⁵³

3.3.1.2 De middeleeuwse baksteenproductie

In de Nederlanden dateren de oudste bakstenen *an sich* uit de Romeinse tijd. Na het wegtrekken van de Romeinse legers in de 3de en 4de eeuw n.Chr. zijn er tot circa 1200 geen bakstenen meer

⁴⁴⁹ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 140.

⁴⁵⁰ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 144.

⁴⁵¹ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 146.

⁴⁵² Debonne, “Uit de klei, in verband,” 146.

⁴⁵³ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 147-48.

geproduceerd in de Lage Landen. Echter mogen we het steenbakken in de Romeinse tijd niet zomaar gaan vergelijken met deze uit de middeleeuwen. Bij deze kunnen we dan ook niet stellen dat de productie van de baksteen in de middeleeuwen weer opleefde, gezien de middeleeuwse manier van bakken anders was dan die van de Romeinen.⁴⁵⁴ Er zijn drie belangrijke verschillen tussen de Romeinse en de middeleeuwse baksteenproductie: Ten eerste verschillen de Romeinse bakstenen qua uiterlijk van deze van de middeleeuwen. Zo zijn de Romeinse groot en plat, terwijl die uit de middeleeuwen rechthoekig en ruw zijn, zoals de huidige bakstenen. Ten tweede had de organisatie van de Romeinse baksteenproductie een heel ander karakter. Hoofdzakelijk was steenbakken een militaire aangelegenheid en maakte deze zelden deel uit van particuliere ondernemingen. In de middeleeuwen anderzijds, was de productie initieel in handen van kloosters en vervolgens van particulieren.⁴⁵⁵ Ten derde, heeft de baksteenarchitectuur zich in de Romeinse tijd nooit zo ver doorgezet als in de middeleeuwen. Het gebruik van baksteen, natuursteen en dakpannen bleef in de Romeinse tijd beperkt tot de weinige steden, de legerkampen en enkele lokale machthebbers. Bij deze is het dan ook een misvatting om te veronderstellen dat de bevolking in de vroege middeleeuwen “wederom genoeg moest nemen met huizen van vlechtwerk met leem en rieten daken.” Het merendeel van de populatie had immers ook in de Romeinse tijd nooit in bakstenen huizen gewoond, behalve diegenen die tot de bovenlaag van de samenleving behoorden.⁴⁵⁶

Tijdens de vroege middeleeuwen bouwde de elite met de natuurstenen die konden verkregen worden uit de verlaten Romeinse forten. Van Oosten stelt dat de “heruitvinding” van de baksteen rond 1160 te danken is aan de kloosters van de orde van de cisterciënzers. Zij zouden vanuit Denemarken voor een snelle verspreiding over Noordwest-Europa hebben gezorgd. Verder vinden we de oudste bakstenen gebouwen in Nederland (kloosters en kerken) in Groningen en Friesland terug. Lange tijd heeft men aangenomen dat het cisterciënzerklooster Klaarkamp in Rinsumageest het oudste bakstenen gebouw uit Nederland was dat terugging tot 1163.⁴⁵⁷

Recenter onderzoek weerlegt dit en stelt dat de introductie van baksteen in Nederland rond 1200 moet zijn geweest.⁴⁵⁸ Finaal stamt de oudste steenoven nabij Leiden uit 1283.⁴⁵⁹ Aangaande de eerste

⁴⁵⁴ Rosa M.R. van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots. Over de baksteenindustrie rondom Leiden en haar moeizame relatie met het stadsbestuur van de veertiende eeuw tot 1574” (PhD diss., Universiteit Leiden, 2006), 12.

⁴⁵⁵ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 12.

⁴⁵⁶ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 12.

⁴⁵⁷ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 13.

⁴⁵⁸ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 13.

⁴⁵⁹ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 14.

baksteenbouw in Vlaanderen wordt eveneens een exclusieve rol toegekend aan de cisterciënzerorde. Zo vinden we in een oorkonde uit 1223 van gravin Johanna van Constantinopel een schenking terug ten aanzien van de Abdij van Boudelo, waarin ze twee hectaren land schonk “om er bakstenen te maken.”⁴⁶⁰ Deze populaire veronderstelling dat cisterciënzers de baksteen in Vlaanderen hebben geïntroduceerd of opnieuw hebben uitgevonden, wordt echter door verscheidene bouwhistorici betwist, in bijzonder omtrent de middeleeuwse baksteenarchitectuur te Gent.⁴⁶¹

Bouwhistorische bevindingen en historische gegevens suggereren integendeel dat burgers en stedelijke kloosterorden, met name de dominicanen, het materiaal in Gent hebben geïntroduceerd. Bovendien waren het niet alleen de cisterciënzers van Ten Duinen en Ter Doest die grond- en brandstoffen bezaten voor steenbakproductie. Ook benedictijnen (Broekburg en Oudenburg), augustijnen (Waten) en tempeliers (Slijpe) waren eigenaars van poldergrond in de kustvlakte en speelden dus hierin eveneens een rol van betekenis.⁴⁶²

Het aandeel van de poorters mag overigens niet worden beperkt tot de bouw van hun eigen bakstenen huizen. Als stichters en weldoeners van kloosters en hospitalen namen zij ook deel aan het bouwbedrijf. De ziekenzaal van het Bijlokehospitaal in Gent is hiervan hét voorbeeld bij uitstek. Zo weten we dat de verwerking van Stekense bakstenen in het hospitaal afkomstig zijn van steenbakkerijen die weliswaar op cijnsgronden van Boudelo waren gelegen, maar die desondanks wel werden uitgebaat door leken.⁴⁶³ Debonne stelt dat het denkbaar is dat zij niet alleen bakstenen leverden aan de cisterciënzerabdij vlakbij, maar ook aan andere bouwheren. De schakel tussen het Bijlokehospitaal en de steenbakkerij in Stekene kan de Gentse patriciërsfamilie Uten Hove zijn geweest. Zij waren tot slot de stichters en beschermheren van het Bijlokehospitaal en de Bijlokeabdij. Het is geweten dat deze familie actief was in de turfontginning in het noorden van Vlaanderen en dat telgen uit deze familie, zoals Boudewijn Uten Hove, turfgronden bezaten bij de abdij van Doornzele. Voorts waren ze rond 1240 ook aanwezig in het gebied ten noorden van Gent.⁴⁶⁴

⁴⁶⁰ “... duo bonaria terre apud stekela ad conficiendes lateres.” (Rijksarchief Gent, *Boudelo*, n° 8, f° 166 r° en v°; Debonne, “Brick production,” 11.

⁴⁶¹ Vincent Debonne, “Broeders, burgers en ridders. Op zoek naar de oorsprong van baksteen in middeleeuws Gent,” in *Gentse geschiedenissen ofte, nieuwe historien uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, eds. Koen De Groote en Anton Ervynck (Gent: Tot Gent, 2017), 185-94.

⁴⁶² Debonne, “Uit de klei, in verband,” 200.

⁴⁶³ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203-4.

⁴⁶⁴ Marc Hanson, “Kerkelijke concurrentie voor de Gentse Benedictijnenabdijen (Ca. 1200-1500),” *Ghendtsche Tydinghen* 49, nr. 2 (2020): 131. Overigens kocht Boudewijn Uten Hove in 1251 een moer in Kalve, een gehucht aan de Moervaart tussen Wachtebeke en Moerbeke (Debonne, “Broeders, burgers en ridders,” 187).

Met betrekking tot de rol van de adel in de vroege baksteenbouw stelt Debonne dat dit voor de situatie in Gent op heden nog onduidelijk is, alhoewel hij het plausibel vindt dat zij als grootgrondbezitters mee de mogelijkheden hebben gecreëerd voor de introductie en de popularisering van baksteen. Wellicht was de steenbakkerij en de baksteenbouw in Gent geen plaatselijk ontwikkelde technologie. Baksteenformaten en metselverbanden wijzen de regio Brugge en het westen van het Land van Waas, in bijzonder Stekene, aan als gebieden van waaruit baksteenproductie en baksteenbouw Gent zou hebben bereikt. Geografisch is dit niet zo onwaarschijnlijk, gezien de afstanden tussen de steden in middeleeuws Vlaanderen klein waren en een dicht net van waterwegen de interstedelijke en interregionale contacten verzekerde. Voorts reikte de blik van de stedelijke burgerij ook verder dan de eigen stadsgrenzen, zoals blijkt uit hun actieve rol in de ontginning van Noord-Vlaanderen.⁴⁶⁵

De eerste ontginningen en kleivoorraden in de 12de eeuw waren oorspronkelijk in handen van kerkelijke instellingen, maar vanaf de 13de eeuw werden ook adellijke heren, grafelijke ambtenaren en burgers uit de steden eigenaars van kleireserves. De wellicht belangrijke rol van de graven van Vlaanderen voor de vroegste ontwikkeling van de steenbakkerij in middeleeuws Vlaanderen blijkt zoals bemerkt uit de grafelijke schenking van Johanna van Constantinopel in 1223 ten aanzien van de Boudeloabdij. Voorts weten we dat toen in de 13de eeuw de baksteenarchitectuur in de kustvlakte werd gepopulariseerd er ook leken waren die eigenaars waren van poldergrond, zoals de heren van Gistel en vermogende burgers uit Brugge. Daarnaast zijn er vermoedens dat in het binnenland van Vlaanderen er eveneens kleiontginning werd georganiseerd door leken. Zo heeft misschien de adellijke familie van Gavere de ontginning van alluviale leem op hun gronden in de Scheldevallei, de Leievlakte en in het *Ser Raes gerechte* in Ekkergem bij Gent op touw gezet.⁴⁶⁶ Mogelijk hebben zij de ontginning van klei en leem voor baksteenproductie leren kennen in het Land van Waas, gezien hun nauwe contacten met de Boudeloabdij. Daarnaast baatte ook nog de heer van Schelderode in de jaren 1320 een steenbakkerij uit op zijn grondgebied in de Scheldemeersen.⁴⁶⁷

Aangaande de oudste stenen gebouwen in Vlaanderen, kan het Sint-Janshospitaal te Brugge op basis van dendrochronologie gedateerd worden rond 1226-1241d. Eveneens uit Brugge waar 12de-eeuwse bakstenen worden vermoed is de Sint-Basiliuskapel.⁴⁶⁸ Voorts is de meest voor de hand liggende kandidaat voor 12de-eeuwse baksteen het koor van de Brugse Sint-Donaaskerk, maar door zijn

⁴⁶⁵ Debonne, "Broeders, burgers en ridders," 191-92.

⁴⁶⁶ Debonne, "Broeders, burgers en ridders," 200-1.

⁴⁶⁷ Debonne, "Broeders, burgers en ridders," 200.

⁴⁶⁸ Debonne, "Uit de klei, in verband," 188.

afbraak in 1799-1800 blijft dit vermoeden echter speculatief.⁴⁶⁹ Omtrent de gedoodverfde oudste baksteenbouw in Vlaanderen, de abdij Ten Duinen, bestond tot voor kort geen enkele aanwijzing voor het gebruik van baksteen in de 12de eeuw. Door de recente herinterpretatie van enkele funderingen op de abdijsite als mogelijks 12de-eeuws, is het gebruik van baksteen in Ten Duinen voor 1200 opnieuw een mogelijkheid geworden.⁴⁷⁰

3.3.1.3 *De baksteenproductie in Kortrijk en kasselrij Kortrijk*

De eerste toepassingen van baksteen in Kortrijk dateren uit de tweede helft van de 13de eeuw. Op het plein tussen de Lange en Korte Steenstraat werden overblijfselen aangetroffen van een vermoedelijk openbaar gebouw.⁴⁷¹ De afmetingen van de bakstenen laten een datering toe in de tweede helft van de 13de eeuw. Uit deze zelfde periode dateren wellicht ook de bakstenen tongewelven van de kelder onder het huis Leiestraat 14, een constructie in Doornikse kalksteen.⁴⁷² De zuidelijke westtoren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, deel van de eerste bouwfase uit de tweede helft van de 13de eeuw, is op de eerste verdieping gedeeltelijk in baksteen gebouwd. Door de bepleistering kan echter niet worden uitgemaakt of het baksteenmetselwerk behoort tot de oorspronkelijke bouws substantie dan wel een latere verbouwing is. Zekerheid over baksteenbouw in Kortrijk is er vanaf de jaren 1290, wanneer baksteen op grote schaal werd gebruikt op twee, naast elkaar gelegen bouwvelden: het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (in aanbouw in 1297) en de Franse burcht (1297-1301) in het oude grafelijke domein. Het exterieur van het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk wordt bepaald door het parement van grote, strak rechthoekige blokken Doornikse kalksteen, maar achter deze stenen buitenbekleding gaat een bakstenen kern schuil. Het baksteenmetselwerk is vandaag alleen zichtbaar onder de lessenaarsdaken van de kooromgang. Het baksteenmetselwerk aan de binnenzijde van het koor kwam in 1902 tijdelijk tevoorschijn tijdens de verwijdering van de 18de-eeuwse marmerbekleding van het interieur.⁴⁷³

Over de bouw van het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk beschikt men over één enkele, maar zeer informatieve geschreven bron. In een verzoekschrift uit 1301 aan Filips de Schone, koning van Frankrijk (1285-1314), beklaagt het Onze-Lieve-Vrouwekapittel zich over de schade die het aan zijn patrimonium heeft opgelopen. Bomen voor timmerhout (*arborum meirenorum*) en stenen (*lapidum*)

⁴⁶⁹ Debonne, "Uit de klei, in verband," 188.

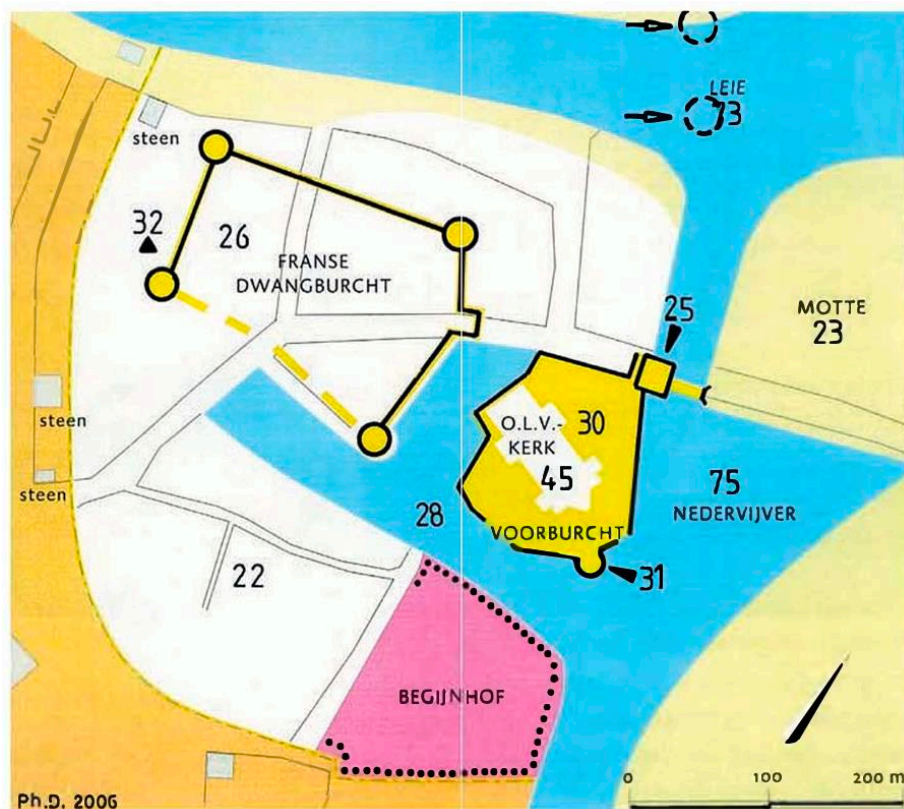
⁴⁷⁰ Debonne, "Uit de klei, in verband," 189.

⁴⁷¹ Despriet, 1975, 354-55; Debonne, "Uit de klei, in verband," 243-45; 375.

⁴⁷² Vincent Debonne, *Middeleeuwse huiskelders in de Kortrijkse stadskern ca. 1200-1350*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 58 (Kortrijk, Archeologie Zuid-West-Vlaanderen, 2005), 36-9.

⁴⁷³ Debonne, "Uit de klei, in verband," 243-45; 375-76.

die eigendom waren van het kapittel werden door de Fransen in beslag genomen voor de bouw van hun versterking in Kortrijk (*ad usus castri nostri Curtracensis*). Deze bouwmaterialen van het kapittel waren ongetwijfeld bestemd voor de bouw van de kapittelkerk. De inbeslagname van het hout en de stenen gebeurde in de jaren 1297-1301, toen de Fransen tijdens de Vlaamse-Franse Oorlog (1297-1305) een burcht bouwden in het grafelijk domein van Kortrijk.⁴⁷⁴

Kaart 5: Plattegrond van de Franse dwangburcht (Despriet)⁴⁷⁵

De bouw van de Franse burcht te Kortrijk wordt vermeld in de contemporaine *Annales Gandenses*.⁴⁷⁶ De versterking werd ontmanteld in de loop van de 14de en de 15de eeuw, maar is materieel goed bekend uit de talrijke overblijfselen die sinds 1934 zijn opgegraven. Het grondplan was een onregelmatige zeshoek met ronde torens op de hoeken. *Extra muros* had de in totaal 300 tot 350 meter lange weermuur een bekleding in natuursteen (Doornikse kalksteen en Artesisch kwartsiet), maar de spaarbogen met weergang aan de binnenzijde waren in baksteen. Ten oosten van de burcht sloot een kleinere versterking of voorburcht aan die de Onze-Lieve-Vrouwekerk volledig omsloot. Gezien de snelheid waarmee de burcht in Kortrijk werd gebouwd, slechts vijf jaar, is het weinig

⁴⁷⁴ Debonne, "Uit de klei, in verband," 243-45; 376.

⁴⁷⁵ Afbeelding: Plattegrond van de Franse dwangburcht⁴⁷⁵, opgemaakt na 20 jaar opgravingen (1990-2010). Met pijltje: de in 1302 nog niet bestaande Broeltorens. (Philippe Despriet, De Kortrijkse Broeltorens. *Een bouwhistorisch-archeologische studie*, Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 75 (Kortrijk: Archeologie Zuid-West-Vlaanderen, 2010), 73).

⁴⁷⁶ ... isto anno (1301) et precedenti duo fortissima castella et presidia cum pecunia regis Francie fecit fieri, unum in Insula et alterum in Curtraco. (Johnstone, 1951, 16).

waarschijnlijk dat de steenbakkerij en de baksteenbouw die werden ingezet voor de bouw van de burcht zich nog in een experimenteel stadium bevonden. Wellicht heeft men voor de bouw van de burcht een beroep gedaan op de metselaars die toen werkten aan het bak- en natuurstenen koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk.⁴⁷⁷ Dat men voor de gelijktijdige Franse burcht in Rijsel alleen natuursteen heeft gebruikt wijst er op dat de baksteenbouw te Kortrijk niet door de Fransen als een nieuwe bouwwijze werd geïntroduceerd. De bouwwerven van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en de Franse burcht waren katalysatoren voor de popularisering van baksteen in Kortrijk.⁴⁷⁸

Afbeelding 6: Onze-Lieve-Vrouwekerk Kortrijk (De Gunsch, 2003)⁴⁷⁹

Wellicht uit het begin van de 14de eeuw dateren de bakstenen gewelven van de oorspronkelijk met een houten balklaag overdekte huiskelders van Grote Markt 19 en 54. Het in 1862 door een brand verwoeste hallenkoor van de Sint-Maartenskerk werd in het begin van de 14de eeuw opgetrokken in baksteen met afgewerkte bouwelementen in Doornikse kalksteen (zuilen, kapitelen, vensterlijsten). Uit de 14de eeuw dateren ook de bakstenen kapellen van kleine geestelijke instellingen in Kortrijk:

⁴⁷⁷ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 376.

⁴⁷⁸ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 376-77.

⁴⁷⁹ *Inventaris: Vlaanderen is erfgoed*, <https://www.inventaris.onroerenderfgoed.be>.

de begijnhofkapel, de kapel van het Sint-Niklaasgasthuis en de verdwenen kapel van de leprozerij. Het meest opvallende bakstenen gebouw in Kortrijk is het Belfort dat in de 14de eeuw werd gebouwd op een onderbouw van Doornikse kalksteen. De keuze voor baksteen kan niet alleen worden verklaard vanuit de verondersteld goedkope prijs van het materiaal. Blijkbaar werd baksteen opgevat als verenigbaar met de status van het belfort als het architecturale symbool van de stad en als symbool van stedelijke macht.⁴⁸⁰ De Gravenkapel, die in 1369-1372 als grafkapel van graaf Lodewijk van Male werd aangebouwd tegen het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk laat een geheel ander materiaalgebruik zien. De muren en de gewelven zijn gebouwd in baksteen, maar bekleed met Doornikse kalksteen aan de buitenzijde en Brabantse kalkzandsteen aan de binnenzijde.⁴⁸¹

Afbeelding 7: De Sint-Maartenskerk (L) en het Belfort (Halletoren) (R)⁴⁸²

⁴⁸⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 11.

⁴⁸¹ Debonne, "Uit de klei, in verband," 377.

⁴⁸² <https://www.belforten.com>.

Verder was Kortrijk tot in het midden van de 14de eeuw omgeven door aarden wallen.⁴⁸³ Vanaf 1350 was er sprake van de eventuele bouw van “*vesten ende versterkingen*.” Dit mondde in 1353 uit in het octrooi dat graaf Lodewijk van Male uitvaardigde ten gunste van de stad Kortrijk. Volgens Despriet was men met de uitvoering hiervan al in 1359 begonnen⁴⁸⁴, alhoewel we pas met absolute zekerheid over bakstenen stadsmuren kunnen spreken vanaf de Bourgondische periode.⁴⁸⁵ Op dat moment speelde Filips de Stoute een belangrijke rol in de Kortrijkse bouwwoede uit deze periode. Zo gaf hij in oktober 1386 toestemming om Kortrijk volledig te ommuren⁴⁸⁶ en stemde hij in om een nieuw kasteel te bouwen, alhoewel pas in juli 1394 de eerste steenlegging zou volgen.⁴⁸⁷ Voorts werd nu ook nog de onbeschermdede gedeelten van de stad, zoals Overleie, in de omwalling inbegrepen.⁴⁸⁸ Concreet kunnen we dus stellen dat in Kortrijk de initiële stadsversterkingen dus geen beslissende rol hebben gespeeld in de introductie van baksteen in het plaatselijke bouwbedrijf.⁴⁸⁹

Afbeelding 8: Overblijfsel van de stadsmuur ter hoogte van het O-L-Vrouwehospitaal (Callewier)⁴⁹⁰

Vanaf 1400 tot 1402, werd vervolgens de nieuwe Leiepoort (aan de huidige Budabrug) gerealiseerd. Het grote bolwerk werd voorzien van hoektorens, een overdekte valbrug en een voorpoort geflankeerd door twee torens. Vanaf deze stadspoort wordt de “Nieuwe” Leie doorgetrokken over de huidige Dam tot aan de “oude” Leie bij de Broeltorens.⁴⁹¹

⁴⁸³ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 43-4; Debonne, “Uit de klei, in verband,” 377.

⁴⁸⁴ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 77.

⁴⁸⁵ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 377.

⁴⁸⁶ Het initiatief van de hertog maakte deel uit van een groter plan om diverse Vlaamse steden te versterken en nieuwe kastelen op te trekken. Zo vonden ook werkzaamheden aan de vesten plaats in: Nieuwpoort, Veurne en Dendermonde. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 26).

⁴⁸⁷ De bouwmeester van dienst was meester-metselaar Hendrik Huibens uit Sluis. Naast het nieuwe kasteel, zou hij ook werkzaamheden verrichten aan de Kortrijkse Broeltorens en aan de kastelen van Sluis en Vilvoorde. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 31).

⁴⁸⁸ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 43; Uitgave van de tekst o.a. in: Bonenfant, Bartier en Van Nieuwenhuysen, *Ordonnances*, I, 190-92; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 26.

⁴⁸⁹ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 377.

⁴⁹⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 28.

⁴⁹¹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 28.

De Broeltorens zijn de twee grootste torens van de vesting. De zuidelijke toren (“blauwe toren”)⁴⁹² dateert wellicht tussen 1353 en 1392. Concreet weten we dat tussen 28 april en 19 mei 1392 schipper Jan *Terrine* (Terry) 21.000 bakstenen van de steenbakkerij naar deze toren voerde en dat in de twee weken die daarop volgde, meester Jan Mosscheroen met zijn knapen metselwerken uitvoerde aan de aangrenzende stadsmuur.⁴⁹³ Omstreeks 1400⁴⁹⁴ zijn er plannen voor de bouw van de tweede, noordelijke toren (“grauwe toren”), maar het is pas op 18 april 1411 dat hertog Jan zonder Vrees hier zijn toelating voor geeft. De bouw van de noordelijke toren en de Broelbrug werd toegewezen aan Hendrik Heubins en Simoen van Assche. Voor de prijs van 1.050 lb. gr. waren zij in 1411 bereid “*te makenen in taschwerke den torre ende brugghe up de Leye.*” Twee jaar later waren beide werkzaamheden voltooid.⁴⁹⁵

Afbeelding 9: De Kortrijkse Broeltorens⁴⁹⁶

⁴⁹² Tijdens de 15de eeuw duikt de zuidelijke toren vaak op onder de naam “blauwe toren” en de noordelijke toren onder de naam “grauwe toren.” De gebruikte natuursteen en de verwerking van zijn oppervlak liggen aan de basis van deze benaming. Tijdens de tweede helft van de 15de eeuw werd de noordelijke toren ook nog “Ingelburgtoren” genaamd. Naar aanleiding van omvangrijke dakwerken was er sprake van het optrekken van de bekapping “*vanden grooten graeuwen torre ghenaeamt Inghelborch inden Broel*”. (Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 13)

⁴⁹³ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 83.

⁴⁹⁴ Het magistraat van Kortrijk had in 1400 bouwplannen voor het optrekken van de noordelijke toren, maar dit project viel voortijdig stil. (Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 119).

⁴⁹⁵ Voorts vonden er in 1436 en 1454-1455 in de noordelijke toren wel nog bevoeringswerken plaats, waarbij Pieter Vitse het volgende mocht leveren: “*3600 stekensche quareelen verorbuert ten graeuwen torre bider steenin brugghe.*” Daarnaast was er in november 1557 voor het eerst sprake van problemen met de toestand van beide torens. Het stadsbestuur gaf aan meester-metser Jakob van den Brande (uit Ieper) en meester-timmerman Georges Van der Cruce uit Kortrijk opdracht om een uitvoerig verslag op te maken. (Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 13; 77-8).

⁴⁹⁶ De noordelijke toren (L) en de zuidelijke toren (R), <https://www.toerisme-leiestreek.be>.

Ondertussen wordt ook een gracht gegraven ten noorden van de Nieuwe Leie. Het tracé loopt tot aan de huidige Menenpoort en door het Astridpark. De gracht is voltooid in 1413. Overleie is nu helemaal in de vesting opgenomen.⁴⁹⁷

Vooruitlopend op de geplande uitbreiding van de stadsmuur op de noordelijke oever van de Leie, nam het stadsbestuur zelf het initiatief om tijdens het bouwseizoen van 1446 de zuidelijke toren gedeeltelijk te slopen om hem vervolgens naar het model van de reeds bestaande noordtoren herop te trekken.⁴⁹⁸ De gedetailleerde stadsrekening van 1446-1447 laat ons toe de werkzaamheden chronologisch op de voet te volgen. Zo weten we dat de ruwbouw er kwam tijdens het seizoen van 1446 en dat de afwerking en de bekroning plaatsvond in 1447.⁴⁹⁹ In februari-maart 1446 begon men met de slopingen, waarbij twee schepen nodig waren om al het puin af te voeren. Despriet bemerkt hierbij dat het markant is dat tijdens de duur van de onderneming, men alle bouwmaterialen per schip aanvoerde. Het metselwerk vormde de hoofdactiviteit van eind april tot november 1446. Grote hoeveelheden natuursteen werden ter plaatse door ervaren steenhouwers in vorm gehakt, terwijl er sprake is van het reinigen van oud puin voor hergebruik. Een plaatselijke steenbakkerij leverde al het zand, de zavel en de bakstenen voor een totaal bedrag van 1.040 lb. par. en 7 schellingen. Concreet ging het om 247 ladingen baksteen, 268.272,26 liter kalk en 786 karren zavel.⁵⁰⁰

In mei 1446 hakte steenhouwer Jan Pauwels het “*grootte ordun*” uit en verwerkte ze in “*bosgaeten*” (schietgaten voor kanonnen). Met betrekking tot het opbouwen van twee gewelven, weten we dat het eerste gewelf werd gebouwd in juni 1446 door meester-timmerman Jan van der Lodderine. Voor het bovenste gewelf leverde men 400 stukken wilgenhout. In oktober 1446 werden nog steeds scheepsladingen vol met Brabantse steen aangevoerd en ter plaatse verwerkt. Op dat ogenblik was er sprake van het bouwen van verschillende haarden en van “*eenen caefsteene*.” De ruwbouw was voltooid in begin december 1446. Tenslotte aanvaardde Jan van der Lodderine om de houten torenkap te bouwen voor de som van 300 lb. par. In 1447 volgde de definitieve afwerking tussen 24 maart en 22 april. De onderneming eindigde met het plaatsen van een torenbekroning, voorzien van een verguld beeld van Sint-Andries en een windvaan, belegd met bladgoud.⁵⁰¹

⁴⁹⁷ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 44; 63; Warlop, “De middeleeuwen,” 49-50; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 28.

⁴⁹⁸ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 77.

⁴⁹⁹ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 85.

⁵⁰⁰ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 86-7.

⁵⁰¹ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 88.

Dé leidinggevende bouwmeester in heel dit verhaal was zonder meer Gillis Pauwels, *steenhouwer van bruesselle*. Het is duidelijk dat de materialen die hij leverde, en kant-en-klaar ter plaatse afwerkte, vormgeving en technische afwerking van de zuidelijke toren in hoge mate hebben bepaald. De rekening over het bouwseizoen 1446 noemt hem minstens 13 maal. Na zijn lange loopbaan in Kortrijk werd hij bijgestaan door Jan Pauwels, vermoedelijk zijn zoon, en door enkele dienaars. Voorts stond hij in voor de levering van alle structurele onderdelen, in ruwe vorm onder meer genoemd als “*grooten ordune*.” In Kortrijk treffen we Gillis Pauwels al in 1418 aan omtrent de leveringen van *ghehouwen brabantischen steenen om te stane boven ant scepenhuus*. Ook daar stond hij in voor structurele onderdelen zoals: bogen, vensters, beeldnissen en loverwerk. In 1421 was hij eveneens betrokken als leverancier bij de bouw van de Leiebrug, alsook werkte hij aan de stadspoorten. Tussen 1439 en 1454 werkte hij voortdurend aan de Kortrijkse Sint-Maartenskerk, waar hij in 1443 de Sint-Sebastiaanskapel optrok en in 1446 de leiding had over het plaatsen van het grote westvenster. Op 24 maart 1448 werd Gillis Pauwels naar Leuven geroepen om daar het plan van het stadhuis te beoordelen. Vervolgens ging hij op 3 mei 1452 als metselaar van de hertog van Brabant naar Middelburg (Zeeland) “*omme te onderwisen der stede hoe zij oerduin soude gecrigen toet vleijshuse ende der stede hallen*.” Samenvattend blijkt dus dat Gillis Pauwels, dé toonaangevende figuur was tijdens de gedeeltelijke herbouw van de zuidelijke Broeltoren en hij van 1418 tot 1452 werkzaam was in Vlaanderen, Brabant en Zeeland. Tevens bemerkt Despriet dat hij een belangrijk aandeel had in de verspreiding van de Brabantse gotiek en bouwmaterialen.⁵⁰²

Verder waren ook de bouwmeesters Hendrik Heubins en Simoen van Assche, die waren toegewezen voor het bouwen van de noordelijke Broeltoren in 1411, op talrijke werven actief. Zo was Hendrik Heubins betrokken bij de bouw van het kasteel van Sluit in 1386. Tevens was hij in Sluis werkzaam op een tweede werf, namelijk de Bourgognetoren (1398-1399). Maar ook in Kortrijk treffen we hem bij alle grote bouwwerken aan, te beginnen met het Bourgondisch kasteel aan de westzijde van de stad. Wellicht was hij niet de ontwerper, gezien de leiding berustte bij de Franse bouwmeester Drouet de Dommartin, maar de aannemer van het metselwerk. In 1399 gaf Filips de Stoute de opdracht om hem in zijn functie van meester-metselaar te betalen voor zijn Kortrijkse werkzaamheden. Vaak zien we dat hij niet ter plaatse bleef, maar via een tussenpersoon vanuit Sluis, de onderneming leidde. Dit was trouwens ook van toepassing voor Drouet de Dommartin, die ook niet ter plaatse het toezicht uitoefende, maar dit overliet aan experts uit: Ieper, Gent, Rijsel en Sint-Omaars. Ten slotte ontwierp Hendrik Heubins op vraag van de Kortrijkse magistraat in 1399 de nieuwe Leiepoort met molen, plus de brug en in 1411 eveneens de noordelijke Broeltoren met brug

⁵⁰² Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 88-90.

en spuien. Kortom, deze bekwame vakman uit Sluis was tussen 1375-1380 en 1411-1413 duidelijk betrokken bij verscheidene grote overheidsprojecten.⁵⁰³ Ook zijn collega Simoen van Assche was bij verscheidene werkzaamheden actief. Naast de noordelijke Broeltoren, zien we dat hij in 1414-1415 de westelijke vergroting van de Kortrijkse Sint-Maartenskerk leidde, in 1415 de werkzaamheden in de hallen van Gent en in 1417 het project omtrent het optrekken van de Toren van Jan van Vlenken.⁵⁰⁴

Voorts geeft de rekening over het bouwseizoen van 1466 een zeer uitvoerige toelichting omtrent de gebruikte bouwmaterialen. Vooreerst het herbruik van oude stenen, waarmee vermoedelijk baksteen wordt bedoeld. Twee knapen werkten elk zes dagen toen ze “*de steenen ten blaeuwen torre scone maeckten.*” Baksteen werd voor het binnenmetselwerk gebruikt. Er werden zowel oudere en jongere formaten aangetroffen. Despriet vermoedt dat deze werden geleverd door Gillis Tanghe, steenbakker op de Gemene Weide in Kortrijk en Callewier deelde mij mee dat ook steenbakker, Jan van Welsenens, bakstenen leverde. Gillis Tanghe werkte er tot 1461-1462 en was tevens handelaar in bouwmaterialen en kalkbrander. In die zin stond hij in voor de aanvoer van zavel, zand en kalk voor de ombouw van de Broeltoren en was hij actief op talrijke andere Kortrijkse bouwwerven.⁵⁰⁵

Voorts werd Doornikse kalksteen in de onderste geleding van de zuidelijke toren gebruikt voor het parament en voor de schietgaten voor vuurwapens. Gezien dit type steen zowel in de *Tournaisis* als in de *Avesnois* vaak een blauwe kleur bezit, ligt de naamverklaring van de zuidelijk toren, “Blauwe Toren”, uiteraard voor de hand. Interessant om te bemerken, is dat we tijdens de late 14de eeuw zien dat Doornikse steen plots uit de mode raakte. Tevens is hetzelfde fenomeen ook herkenbaar in de Gravenkapel (1370-1373), aangebouwd tegen de zuidzijde van de collegiale Onze-Lieve-Vrouwekerk, waar men in Doornikse steen begon, maar in Brabantse stijl en steen verder werkte. Despriet verklaart dat de reden van deze ommezwaai te situeren valt in de politieke gebeurtenissen op dat moment, namelijk door het huwelijk dat werd gesloten tussen Margaretha van Male en Filips de Stoute in 1369.⁵⁰⁶ Hierdoor verschoof het economische middelpunt van Europa naar Brussel en kreeg de Brabantse gotiek een unieke kans om zich op ruimere schaal te verspreiden. Ten slotte kunnen we ook nog de volgende gebruikte bouwmaterialen opnoemen: Brabantse kalkzandsteen, hetgeen in die periode op Kortrijkse bouwwerven toonaangevend werd, hout, wilgenhout en ijzer. Overigens werd al het ijzer dat werd verwerkt in de zuidelijke toren, geleverd door de smid Willem

⁵⁰³ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 122-25.

⁵⁰⁴ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 124-25.

⁵⁰⁵ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 90.

⁵⁰⁶ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 15.

van den Venne en omtrent het hout vinden we steevast meester-timmerman Jan van der Lodderine terug.⁵⁰⁷

Finaal, gewapend met het hertogelijke octrooi van 1453, voltooiden men in 1451-1454 de stadsmuur door het bouwen van vier vestingtorens op de noordzijde van de Leie.⁵⁰⁸ In de Kortrijkse akten en contracten vinden we op 27 juli 1453 de steenbakkers van dienst terug: *Jan van Welsenens alias Coenkin quareelbacker en Gillis Tanghe quareelbacker leveren aan Kortrijk voor de nieuwen mueren ende torren ghemaect tusschen der Leyporte ende den casteele al de steenen, calc ende zavele daer toe dienende, Jan van Welsenens levert 285.000 steens, 215 mudden calc, 645 carren zavel, Gillis Tanghe levert 215.000 quareelsteens, 217 mudden calc, 651 carren zavel. Jan van Welsenens zal 1.059 ponden te kerssavonde 1454 ontvangen, Gillis Tanghe ontvangt 1.068 ponden.*⁵⁰⁹ Alvorens de verbouwingen aan de zuidelijke toren in 1446 uit te voeren, werd overigens al langs de Nieuwe Leie de vesting verder uitgebouwd. Vooral gekend is de “toren van Jan van Vlenken” op de Broelweide (het huidige Buda-eiland). Deze toren is genoemd naar de belangrijkste steenbakker en handelaar van bouwmaterialen die in 1417 maar liefst 529.500 bakstenen leverde voor de bouw ervan.⁵¹⁰ De bouw van een andere nabijgelegen toren neemt meer dan twintig jaar in beslag en duurde van 1424 tot 1446.⁵¹¹ Finaal was dus in het midden van de 15de eeuw, een stadsmuur met 31 poorten en torens met een totale lengte van 2,3 km voltooid en vormden de Broeltorens hét sluitstuk van de laatmiddeleeuwse verdedigingsgordel.⁵¹² Het valt dan ook niet te verwonderen dat deze iconische torens het campagnebeeld voor de 38e editie voor Open Monumentendag (13 september 2026)⁵¹³ worden, gezien de Broeltorens dé middeleeuwse *lieux de mémoire*⁵¹⁴ van Kortrijk zijn.

Overigens vinden we steenbakker Jan van Vlenke ook al terug in 1414, bij werkzaamheden aan de Sint-Maartenskerk. Zo leverde hij 188.000 bakstenen en dit aan de prijs, schommelend van 34 tot 40 schellingen parisis per 1.000 bakstenen. In 1415 werd nogmaals beroep gedaan op zijn diensten, waarbij men nog eens 66.500 bakstenen bij hem bestelde.⁵¹⁵

⁵⁰⁷ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 92-4.

⁵⁰⁸ Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 77.

⁵⁰⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 232.

⁵¹⁰ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 67; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 28; 114-15.

⁵¹¹ Despriet, *De Bourgondische stadsvesting*, 128-31; 133-36; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 28.

⁵¹² Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 77.

⁵¹³ Michel Vermeersch, “Kortrijk wordt gaststad Open Monumentendag: ‘minder de agent spelen als overheid,’” *vrtnws*, 09.02.2026, geraadpleegd 05.05.2026, <https://www.vrt.be>.

⁵¹⁴ Pierre Nora, *The realms of memory: Rethinking the French past* (New York: Columbia University Press, 1997), 14.

⁵¹⁵ RAK, OSAK, *Kerkrekening Sint-Maartenskerk*, 58b, f° 12 v° - 13 r° en 56 r°.

De familie van Vlenke was hoogstwaarschijnlijk afkomstig uit het Ieperse⁵¹⁶ en een telg van deze familie, “*messire Guillaume de Vlencke*” komt voor op een adelslijst van het graafschap Vlaanderen onder de edelen van Ieper en het Ieperambacht.⁵¹⁷ Deze Guillaume, heer van Vlenke, was schildknaap van Lodewijk van Male en diens dochter, Marie van Vlenke was gehuwd met Gillis van den Brande.⁵¹⁸ Van onze steenbakker en producent van bouwmaterialen⁵¹⁹ te Kortrijk, weten we dat hij de zoon was van Lodewijk en zichzelf ook wist te vereeuwigen door een toren naar zichzelf te vernoemen.⁵²⁰

Afbeelding 10: Schilderij de toren van Jan van Vlenken (R) (De Pratere)⁵²¹

⁵¹⁶ Frederik-Benjamin Buylaert, *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)* (Gent: Academia Press, 2011), 759; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114; 187.

⁵¹⁷ Buylaert, *Repertorium van de Vlaamse adel*, 759; Frederik Buylaert, Jan Dumolyn, Pieter A. Donche, Eric Balthau en Hervé Douxchamps, *De adel ingelijst. “Adelslijsten” voor het graafschap Vlaanderen in de veertiende en vijftiende eeuw*, Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis 173 (Brussel: Paleis der Academiën, 2007), 121.

⁵¹⁸ <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>

⁵¹⁹ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1417-1418, f° 28 v°; 1424-1425, 49.

⁵²⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114-15.

⁵²¹ Schilderij van Henri De Pratere 1815-1890. Overigens zien we links op de schilderij de Broeltorens, centraal de Sint-Maartenskerk, alsook een klein deel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en rechts de restanten van de toren van Jan van Vlenken. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 30)

Op financieel vlak behoorde Jan van Vlenke in 1440 tot de gegoede burgerij. Bij de gedwongen lening van 1436 was hij goed voor 60 lb. p. en tijdens de zetting van 1440 moest hij 18 lb. p. betalen, gezien zijn vermogen op dat moment boven de 500 lb. gr. (groep A) werd geraamd.⁵²² Daarnaast speelde hij ook een beduidende rol van betekenis in het Kortrijkse stadsbestuur. Zo was hij schepen in: 1407, 1412, 1414, 1415, 1418, 1425, 1431, 1434, 1438, 1443, 1447 en proost in: 1417, 1422, 1424 en 1436. Verder was hij in 1413 ontvanger van de stad Kortrijk⁵²³ alsook was hij van 8 oktober 1423 tot 22 mei 1433 ontvanger van de kasselrij Kortrijk.⁵²⁴ In 1439 was hij overigens ook nog kerkmeester van de Kortrijkse Sint-Maartenskerk.⁵²⁵

Daarnaast had Jan van Vlenke niet alleen meerdere huizen in Kortrijk⁵²⁶, zoals het huis “*Den Roeland*”⁵²⁷ en een brouwerij aan de *nieuwen steeghere vander Leye*⁵²⁸, maar was hij tevens eigenaar van diverse bezittingen in de kasselrij Kortrijk. Zo kocht hij in 1413 “*De Hoymersch*” in Deerlijk, in 1420 het leen “*ten Eechoutte*” in Harelbeke en daarnaast ook nog diverse achterlenen in de omgeving van Harelbeke.⁵²⁹ Voorts ging er voor 1420 ook een leen van 12,6 hectare in Wielsbeke (roede van Tielt) over op hem.⁵³⁰ In 1427 was hij ook nog leenman van de Burg van Kortrijk.⁵³¹ Voorts zien we in de Kortrijkse stadsrekening uit 1424 dat een zekere *Roelkine Jans* (Jan Roelkin) zijn knaap was.⁵³² Interessant om te zien, is dat in 1417, Jan van Vlenke proost was en Jhan Roelkin op dat moment schepen was.

Overigens kreeg Jan van Vlenke omstreeks 1437 het aan de stok met de kasselrijoverheid, omdat hij en zijn pachters niet wilden meebetalen in de lasten die de Calais-veldtocht met zich had meegebracht. Ondanks hij verschillende pachtgoederen in de kasselrij bezat, was hij van mening

⁵²² Pauwelyn, “De gegoede burgerij,” III, 11.

⁵²³ ARA, *Rekening*, nr. 33161, f° 1 v°.

⁵²⁴ ARA, *Rekening*, nrs. 42908-42911; De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 305-6; 336-37.

⁵²⁵ *Jan Vanvleenke, Ampluenis Craye en Jan Decaluwe kercmeesters van StMartins*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten 1438-1441*, f° 68 v° (17 oost 1439)).

⁵²⁶ ARA, *Rekening*, nr. 33160, f° 32 v°.

⁵²⁷ RAK, OSAK, *Stadsrekening 1417-1418*, f° 55 v°. “De Roeland” is het huidige huis “Patria” op de Grote Markt. (Debrabandere, *Kortrijkse plaatsnamen voor 1400*, 82).

⁵²⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 70 (6 september 1439). Voorts bezat hij onder meer nog een huis in de *Pederchilstrate* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 153 v° (13 november 1440)) en één in de *Cappellestrate* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 111 v° (11 meye 1444)) en één in de *Lacbrughstrate* “*iRaemhof*” (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 102 v° (11 april 1445)).

⁵²⁹ De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 306.

⁵³⁰ De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 306.

⁵³¹ Ernest Warlop, *Inventaris van het fonds d'Ennetières* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1981), nr. 203.

⁵³² RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, 89-93.

toegedaan dat hij als Kortrijks poorter voor die militaire lasten enkel met de stad hoorde te betalen.⁵³³ Ten slotte had hij en zijn echtgenote, Kateline Bossaerts⁵³⁴, nog een zoon, Jan van Vlenke “junior”, die slechts eenmalig schepen van Kortrijk werd in 1439, gezien er naast zijn naam in de akten en contracten staat: “*die corts staerf*.”⁵³⁵ Anderzijds zou Jan van Vlenke “senior” zijn bastaardzoon, met name Pieter van Vlenke (die hij had verwekt met Jeanne Bernaerts)⁵³⁶, een stevige kerkelijke carrière weten uit te bouwen. Hij werd zelfs één van de meest succesvolle geestelijken van zijn tijd en was een vertrouweling plus naaste medewerker van de toenmalige bisschoppen van Doornik. Hij was vooral bekend omwille van de accumulatie van lucratieve kerkelijke ambten, waarbij hij tussen 1444-1478 niet minder dan 57 beneficies bezat, verspreid in het hele bisdom Doornik.⁵³⁷ Verder zou Pieter van Vlenke ook nog optreden als raadsheer van de hertog.⁵³⁸ Ten slotte had Jan van Vlenke sr. vermoedelijk ook nog dochters, *Marye Vanvleenken*, weduwe van *Janne Devroede* en *Ysabeele Vanvleenken* religieuze te Wevelgem.⁵³⁹

Bij de werkzaamheden aan de Sint-Maartenskerk in 1414 werd overigens niet alleen bakstenen bij Jan van Vlenke besteld. Ook bij de Kortrijkse steenbakker Jhane Isac (Ysac)⁵⁴⁰ werden nog eens 3.750 bakstenen aangekocht. Finaal mochten de kareelbakkers Willem de Pape en Jhan de Beere beiden op hun beurt ook nog eens 6.000 bakstenen leveren. Concreet werden er dus aan het begin van de 15de eeuw bij werkzaamheden aan de Sint-Maartenskerk maar liefst 308.250 bakstenen besteld.⁵⁴¹ Naast het aankopen van bakstenen werd er ook kalk en zavel (grof zand) aangeschaft. Deze waren zowel afkomstig uit Kortrijk, maar eveneens uit Gent en Doornik. Zo werd er in 1414 voor de werkzaamheden aan de Sint-Maartenskerk, kalk en zavel geleverd door de Kortrijkzanen: Jhan Beele, Pietre van den Damme en Heinric Odevare. Uit Doornik werd er beroep gedaan op Gillart de Lanchon en ten slotte rekende men ook nog op de Gentenaar Gheerolf Goedhals. In totaal

⁵³³ ARA, *Rekening*, nr. 42914, f° 23 v°; De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 306.

⁵³⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 29 v° (24 meye 1445).

⁵³⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 18 (6 laumaent 1438.)

⁵³⁶ Peter De Baets, “Pieter de Vlenken als kapelaan van Viven (1445-1475),” *Rond de Poldertorens* 2 (2002): 61; RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 193 v°; 144-145, f° 117 v°

⁵³⁷ Hendrik Callewier, *De papen van Brugge. De seculiere clerus in een middeleeuwse wereldstad (1411-1477)* (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2014), 222; Hendrik Callewier, “Van God of van de wereld? De seculiere geestelijkheid in het Kortrijkse tijdens de late middeleeuwen (eind veertiende-begin zestiende eeuw),” *De Leiegouw* 53 (2011): 193-214.

⁵³⁸ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114-15. Over De Vlenke, zie Callewier. (Hendrik Callewier, *De papen van Brugge*, 223-24.)

⁵³⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 42; 1453-1456, f° 146.

⁵⁴⁰ De familie Ysac is vooral een gekende drapiersfamilie. Haquette plaatste deze familie ook in de lijst van de Kortrijkse “*grand drapiers*.” (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 86). Voorts was bloedverwant Gillis Ysac ook meermaals schepen: 1393, 1395, 1399, 1401 en was hij in 1393 ook vinder van de draperie. (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 107).

⁵⁴¹ RAK, OSAK, *Kerkrekening Sint-Maartenskerk*, 58b, f° 12 v° - 13 r° en 56 r°.

werd zo'n 352 mud geleverd, wat neerkomt op een levering van 371.656 liter kalk.⁵⁴²

Voor de cisterciënzerinnenabdij van Groeninge in Kortrijk en Guldenberg in Wevelgem zijn er aanwijzingen voor baksteenbouw omstreeks 1300, voor Guldenberg misschien nog in de tweede helft van de 13de eeuw. Een hypothetische baksteenarchitectuur van Groeninge en Guldenberg is echter niet aantoonbaar ouder dan het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en de Franse burcht.⁵⁴³

Afbeelding 11: De Guldenbergabdij van Wevelgem (Sanderus, 1641)⁵⁴⁴

Gegevens over baksteenbouw in de kleine steden van de kasselrij Kortrijk zijn beperkt tot Tielt en Deinze. In Tielt dateert het bakstenen belfort waarschijnlijk uit de 15de eeuw.⁵⁴⁵ De verdwenen halle van Deinze werd in de 14de eeuw in baksteen opgetrokken. De Onze-Lieve-Vrouwekerk van Deinze is echter een volledig natuurstenen constructie, ook het koor uit de 14de eeuw. Op het platteland van de kasselrij Kortrijk werd baksteen vanaf ongeveer 1300 een courant bouw materiaal. De achthoekige bakstenen kerktoeren van Lendeledede werd circa 1300 opgetrokken op een oudere romaanse kruising in veldsteen en Doornikse kalksteen. Ook in Markegem dateert de vierkante basis van de kerktoeren

⁵⁴² RAK, OSAK, *Kerkrekening Sint-Maartenskerk*, 58b, f° 13 r°-v° en 56 v°; Philippe Despriet, "De vergroting van de Sint-Maartenskerk 1414-1415," *De Leiegouw* XXX (1988): 53.

⁵⁴³ Debonne, "Uit de klei, in verband," 377.

⁵⁴⁴ Antonius Sanderus, *Flandria illustrata, sive Descriptio comitatus istius per totum terrarum orbem celebrerrimi, III tomis absoluta* (Coloniae Agrippinae: sumptibus Cornelii ab Egmond et sociorum, 1642), 445.

⁵⁴⁵ Debonne, "Uit de klei, in verband," 377.

wellicht van rond 1300, de achthoekige verdieping met de galmgaten werd toegevoegd in de loop van de 14de eeuw. De bakstenen kruisingspijlers van de kerk van Grammene zijn ten slotte niet ouder dan de 14de eeuw.⁵⁴⁶

Besluitend kunnen we ook nog bemerken, dat ondanks de Boudeloabdij in de 13de eeuw gronden bezat nabij Markegem en Grammene, in Aarsele, Olsene en Dentergem⁵⁴⁷, zij echter niet verantwoordelijk kunnen worden geacht voor de introductie van de steenbakkerij in de streek. Het cijnsboek van de abdij uit 1261-1263 waarin het grondbezit in de Mandel- en Leiestreek is opgetekend, vermeldt immers alleen in Stekene steenbakkerijen van Boudelo. Despriet en Debonne concluderen daarom dat de vondsten van “bakstenen van groot formaat” op de heerlijke sites van het Goed ter Halle in Harelbeke en het Goed ter Priems in Oostrozebeke, zouden kunnen wijzen op baksteenbouw in de 13de of vroege 14de eeuw door adellijke families uit de kasselrij Kortrijk.⁵⁴⁸

3.3.1.4 De infrastructuur, het type en de locatie van steenbakkerijen

Omtrent de infrastructuur van een “kareelbakkerij”, in Vlaanderen was *quareel* (kareel) vanaf het einde van de 13de eeuw de gangbare term voor baksteen⁵⁴⁹, kunnen we bemerken dat de productielijn bestond uit: de werkplaats van de vormer, de droogplaats en de baksteenoven.⁵⁵⁰ De werkplaats van de vormer was niet meer dan een vormtafel onder een afdak. Tussen de werkplaats van de vormer en de baksteenoven lag de droogplaats. Hier werden de ongebakken bakstenen (“vormelingen”) eerst op de grond te drogen gelegd en vervolgens, wanneer ze iets harder waren geworden, op hun strek gestapeld tot een “haag.” Om de hagen af te schermen van neerslag werden ze afgedekt met matten van riet of stro of overdekt door een afdak op palen, het “*haghehuus*.” Dergelijke constructies zijn nog niet archeologisch opgegraven, maar zijn wel bekend uit iconografische en geschreven bronnen.⁵⁵¹ In de bouwrekening van de brug en het bolwerk die in 1408 werden opgetrokken voor het Bourgondisch kasteel in Kortrijk wordt een hagenhuis vermeld als een deel van de steenbakkerij: *... faire les fosses ou furent plantees les pilles Dun haghehuus, que lon a fait au pre du chastel pour Y mettre secquier les briques, que len y cuisy...*⁵⁵²

⁵⁴⁶ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 378.

⁵⁴⁷ RAG, *Archief Boudelo*, 552, f° 8.

⁵⁴⁸ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 378.

⁵⁴⁹ Bijvoorbeeld in Dordrecht in het graafschap Holland (1285), Gent (1288) en Brugge (1291) (Debonne, “Uit de klei, in verband,” 189).

⁵⁵⁰ Johanna Hollestelle, *De steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560* (Assen: Van Gorcum, 1961), 23-48; Debonne, “Uit de klei, in verband,” 205.

⁵⁵¹ Hollestelle, 1961, afb. 1; 3; 6.

⁵⁵² Debonne, “Uit de klei, in verband,” 205.

Wat hier vooral interessant is, is dat de beschrijving van zo'n "*haghehuus*" volledig in overeenstemming is met wat van Oosten de "Hollandse oven" noemt. Zo'n type oven was voordelig omdat de warmte zo beter behouden bleef en men minder afhankelijk was van het weer. Tevens werd op deze wijze ook de buitenste bakstenen hard genoeg gebakken. Op de onderstaande tekening kunnen we een voorbeeld zien van zo'n Hollandse steenoven uit de buurt van Leiden, anno 1550.

Afbeelding 12: Afbeelding van een "Hollandse steenoven" uit 1550, regio Leiden (Van Oosten)⁵⁵³

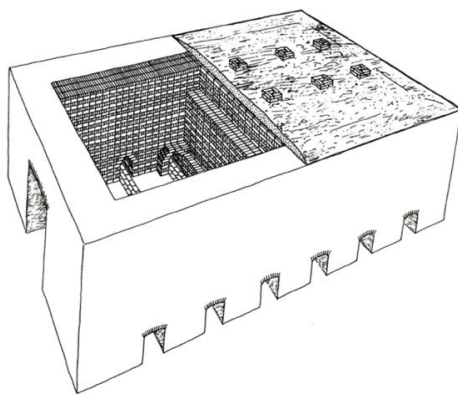
Bemerk dat boven de oven houten palen zichtbaar zijn. Hierop werden rieten matten gelegd zodat de oven bij regen was afgeschermd.⁵⁵⁴ Als we deze afbeelding en beschrijving vergelijken met de Kortrijkse hagenhuizen: "om de hagen af te schermen van neerslag werden ze afgedekt met matten van riet of stro of overdekt door een afdak op palen," dan is de overeenstemming toch wel markant.

Desalniettemin, stellen we vast dat alle archeologisch onderzochte middeleeuwse baksteenovens in Vlaanderen behoren tot het type van de veldoven. De oudst bekende veldovens dateren uit de 14de eeuw en werden opgegraven in Ramskapelle bij Zeebrugge.⁵⁵⁵ De constructie van een veldoven begon met de aanleg van een vlak terrein, die eventueel met bakstenen was afgedekt. Daarna werden de ongebakken bakstenen op hun strek geplaatst met op regelmatige afstanden uitsparingen voor stookgangen. Bovenop deze onderbouw werden de vormelingen opgestapeld tot een groot kubusvormig volume.

⁵⁵³ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 19.

⁵⁵⁴ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 19.

⁵⁵⁵ Debonne, "Uit de klei, in verband," 205-6.

Afbeelding 13: Reconstructie van een veldoven (Devlieghe)⁵⁵⁶

De afmetingen van een veldoven bedroegen doorgaans niet meer dan 10 op 10 meter. De massa gestapelde vormelingen werd bestreken met klei of leem. Vaste baksteenovens hadden gemetselde baksteenwanden. Deze baksteenovens hadden niets gemeen met de laatmiddeleeuwse pottenbakkersovens in Vlaanderen, omdat deze veelal staande ovens waren. Anderzijds vertoont de middeleeuwse baksteenoven wel een zekere overeenkomst met de Romeinse tegeloven, waarvan we weten dat deze bij ons zelfs doorleefde tot in de volle middeleeuwen.⁵⁵⁷

Anderzijds zijn er ook wel essentiële verschillen, maar het lijkt er dus op dat de middeleeuwse baksteenoven een technische upgrade was van de aloude tegeloven. Belangrijk om te bemerken, is dat steenbakkerijen geen hermetisch afgesloten terreinen waren. Dit kunnen we afleiden uit het feit dat sommige bakstenen uit de Boudeloabdij afdrucken bevatten van hondenpoten. Voorts zien we ook de afdruk van een kindervoet in een baksteen uit Ten Duinen. Debonne stelt dat de betekenis van deze voetafdruk meer is dan anekdotisch, omdat we hieruit kunnen afleiden dat de baksteen blijkbaar werd vervaardigd in een steenbakkerij die niet alleen toegankelijk was voor monniken en de conversen van Ten Duinen, maar ook voor leken.⁵⁵⁸

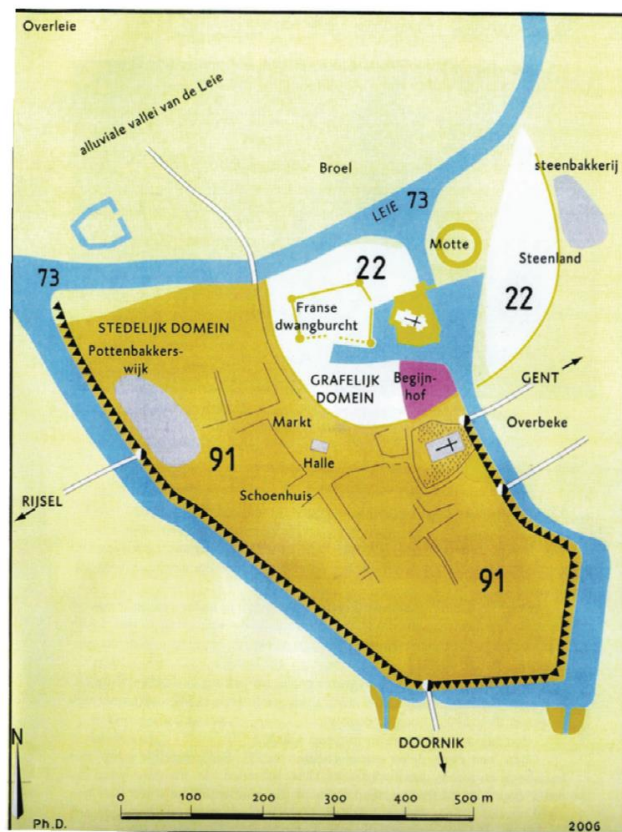
Aangaande de locatie van permanente steenbakkerijen, zien we dat dit werd bepaald door de aanwezigheid van grondstoffen (klei en turf) en de nabijheid van bevaarbare waterwegen. Deze waterwegen waren cruciaal om bakstenen te vervoeren naar het bouwwerf. De bloei van de Stekense baksteennijverheid in de late middeleeuwen is ondenkbaar zonder het dichte net van bevaarbare waterwegen in het noordoosten van Vlaanderen. Via de Stekense vaart, de Moervaart en de

⁵⁵⁶ Luc Devlieghe, "Onderzoek van een middeleeuwse steenbakkerij in Ramskapelle," *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 116 (1979): 279; Els Patrouille, "Laatmiddeleeuwse baksteenindustrie te Zeebrugge (prov. West-Vlaanderen), *Archeologie in Vlaanderen* VI (1997-1998): 247.

⁵⁵⁷ Dit blijkt uit de archeologische opgravingen in Nijvel. (Debonne, "Uit de klei, in verband," 206).

⁵⁵⁸ Debonne, "Uit de klei, in verband," 206.

Schipgracht hadden de steenbakkerijen van Stekene een rechtstreekse verbinding met Gent en de valleien van Schelde en Leie. In 2014 werden naast de Proostdijkvaart de resten ontdekt van een baksteenoven uit de late middeleeuwen of de vroegmoderne tijd. Via de Proostdijkvaart konden de bakstenen ook worden vervoerd naar Veurne.⁵⁵⁹ Waar de grondstoffen voorradig waren, werden vlakbij de steden steenbakkerijen opgericht, maar steeds buiten de stadsversterkingen. Zo bevond zich in Ieper in 1285 een vloertegeloven buiten de Boterpoort ten westen van de stad en op de volgende kaart van Kortrijk kunnen we een steenbakkerij rond het jaar 1300 lokaliseren.

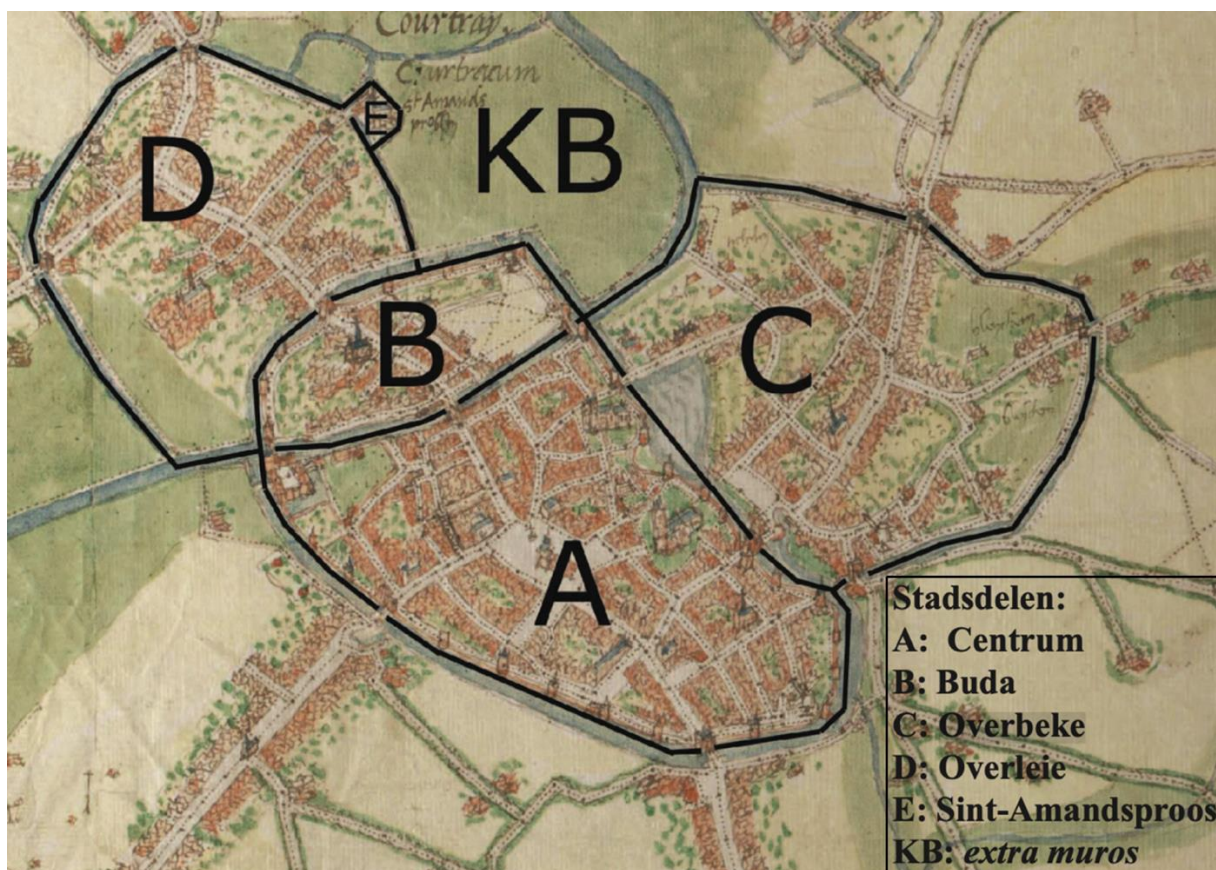
Kaart 6: Topografie van Kortrijk, circa 1300 (Despriet)⁵⁶⁰

De baksteenoven die ter sprake komt in de Kortrijkse stadsrekening van 1393-1394 lag dan weer ten westen van de stad, tussen de Leie en de weg naar Rijsel. Bovendien waren er in de loop van de 14de eeuw al verscheidene steenbakkerijen die op grote schaal actief waren om in de regionale behoeften te voorzien. Van deze steenovens werd vanaf 1385 gretig gebruik gemaakt om Kortrijk herop te bouwen, alhoewel de grote wederopbouw dan nog moest beginnen.⁵⁶¹

⁵⁵⁹ Debonne, "Uit de klei, in verband," 207.

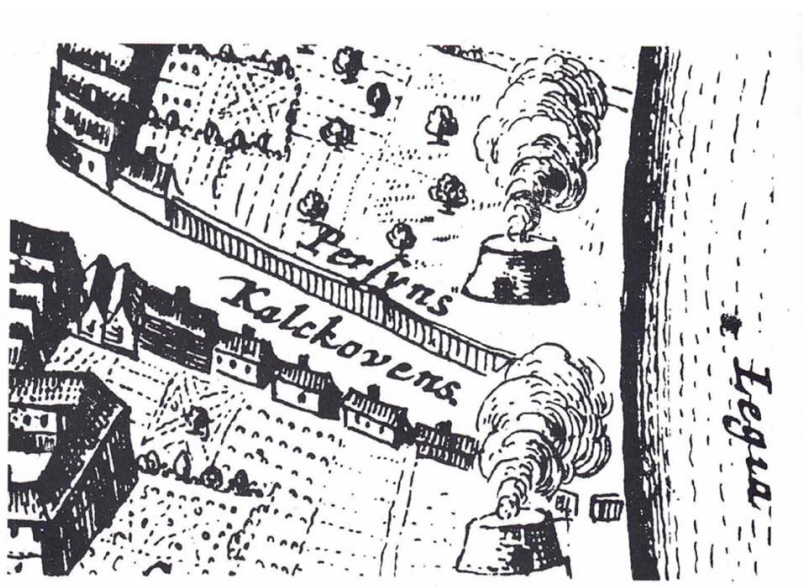
⁵⁶⁰ Deze kaart werd overgenomen van Philippe Despriet, bemerk rechtsboven de steenbakkerij. (Philippe Despriet, Kortrijk in 1302, Topografie van stad en slagveld, *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen* 63 (Kortrijk: Archeologie Zuid-West-Vlaanderen, 2006), 28).

⁵⁶¹ Voor deze wederopbouw werden er ook nog stenen uit Menen ingevoerd en werden er materialen overgebracht van onder meer: Doornik, Bethune, Henegouwen en Brabant. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 27).

Kaart 7: Aanduiding van de stadsdelen op de stadsplattegrond van Deventer (D'haene)⁵⁶²

De twee grootste steenbakkerijen tijdens deze periode, dan kunnen we ze situeren dicht bij de stadskern, namelijk aan de Gemene Weide (Buda) en bij de Kleine Leiestraat (Overbeke).⁵⁶³

Kaart 8: De kalkovens aan de Kleine Leiestraat in het stadsdeel Overbeke (Despriet)⁵⁶⁴

⁵⁶² Deze bewerking van de stadsplattegrond van Jacob van Deventer werd gemaakt door Sander D'haene. (D'haene, "Toponymie en stadscartografie," bijlage kaart 4).

⁵⁶³ Despriet, 2000 jaar Kortrijk, 250.

⁵⁶⁴ Despriet, 2000 jaar Kortrijk, 250.

Deze steenbakkerijen bezaten ook een aanlegplaats langs de Leie en ze legden zich, naast het bakken van *quarelen*, ook toe op kalkproductie en de verhandeling van bouw materiaal. Despriet bemerkt dat deze steenbakkerijen zeker actief bleven tot in de 16de eeuw.⁵⁶⁵

Voorts weten we dat de steenbakker, *Roeger de Quareelmakere*, in 1400 gevestigd was in de Kortrijkse wijk Overleie, *over de uterste veste*.⁵⁶⁶ Verder werd tussen 1415 en 1429, 67 percelen, liggend tussen Leiestraat en stadsgracht, in erfpacht gegeven. Eén van die kopers was steenbakker Jan van Vlenke, alsook wordt er bemerkt dat het kapittel tussen 1415-1429, 17 percelen in cijnsacht gaf, die gelegen waren tussen de stadsgracht ten oosten van de Onze-Lieve-Vrouwekerk en zich uitstrekten tot aan de Kleine Leiestraat en de steenbakkerij van Zegher Tanghe, “*buter Canoeuncporte*”.⁵⁶⁷ Voorts zien we dat in 1439 steenbakker Gillis Tanghe⁵⁶⁸ fs. Andries de kalkoven van Zegher Tanghe huurde, die voorheen deze kalkoven had gekocht van Jan Vandercarniere.⁵⁶⁹

Overigens lag in Oudenaarde in 1275 de vermelde tichelrei van *Gilles* naast het kasteel van de heren van Pamele-Oudenaarde, weliswaar binnen de stadsvesten, maar veilig omringd door het water van de Schelde en de Burgschelde. De tichelrei van *Godescaus* zou zich iets verder stroomafwaarts hebben bevonden, buiten de stadvesten op de rechter Scheldeoever. In Gent verwijst de straatnaam Tichelrei – als plaatsnaam eerst geattesteerd in 1354 – wellicht naar de locatie van een vroegere steenbakkerij. De gebiedsuitbreiding van Gent en Brugge tijdens de 13de eeuw deed de steenbakkerijen in de stadsrand uitwijken naar het omliggende platteland. De vermeldingen in de Brugse archieven van steenbakkerijen in: Zuienkerke, Sijsele, Dudzele en Ramskapelle in de jaren 1290 zijn opvallend gelijktijdig met de stadsuitbreiding van Brugge vanaf 1297. Ten noordwesten van Brugge konden dankzij de talrijke watergangen bakstenen vlot van de landelijke steenbakkerijen naar de stedelijke bouwerven worden vervoerd. De vanaf 1336 bekende stedelijke steenbakkerij van Gent bevond zich wellicht in de Noordmeers, een open gebied vier kilometer ten noordoosten van de stad. Meerdere kleine kanalen verzekerden de ontsluiting van de steenbakkerij naar het Gentse stadscentrum.⁵⁷⁰

⁵⁶⁵ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 250.

⁵⁶⁶ Daarnaast was zijn zoon, Jan, *metstersknap*. (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1422-1423, f° 14 v°).

⁵⁶⁷ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 39.

⁵⁶⁸ In de akten en contracten zien we dat hij vermoedelijk ook “*Gillisse Quareel*” werd genoemd. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 3 v° (12 januari 1449). Daarnaast was er in 1426 ook een zekere Gillis de Rademakere *quareelmakere*, (RAK, OSAK, *Weesboek Den Ber*, 1426-1429, f° 35 v°.)

⁵⁶⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 77 v°, 19 octobre 1439.

⁵⁷⁰ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 208.

Besluitend lijkt de oprichting van een baksteenoven op een bouwwerf zelf eerder uitzonderlijk. Toch was dit van toepassing in Kortrijk op een aantal belangrijke bouwplaatsen, zoals in 1393-1404, bij het bouwen van het Bourgondisch kasteel, alsook bij grootschalige werken aan de Sint-Maartenskerk.⁵⁷¹ Het Bourgondisch kasteel lag gelegen buiten de stadsvesten, vandaar dat het bouwterrein dan ook groot genoeg was voor de oprichting van een eigen baksteenoven die werd bevoorraad met plaatselijke Leieleem.⁵⁷²

Afbeelding 14: Schilderij van het Bourgondisch kasteel (Onbekende schilder)⁵⁷³

Aangaande de capaciteit van de ovens zelf ten slotte, hangt dit af van het type oven dat werd gebruikt en de grootte van de oven. Hollestelle gaat ervan uit dat de ovens in de 15de eeuw een capaciteit hadden van tussen de 60.000 en 70.000 bakstenen.⁵⁷⁴ De capaciteit van het type Hollandse oven dat bijvoorbeeld rondom Leiden in gebruik was in de 16de eeuw ligt volgens van Oosten tussen de 350.000 en 450.000 bakstenen, hoewel Hollestelle vermoedde dat het eerder tussen de 100.000 en 120.000 bakstenen ging.⁵⁷⁵ Bij deze zal het dan ook interessant zijn om straks te kijken of we een beeld kunnen krijgen omtrent de productiecapaciteit van Kortrijkse steenbakkerijen.

⁵⁷¹ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 250.

⁵⁷² Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 250; Debonne, "Uit de klei, in verband," 208.

⁵⁷³ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 46.

⁵⁷⁴ Hollestelle, *De steenbakkerij*, 33; 249.

⁵⁷⁵ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 32; Hollestelle, *De steenbakkerij*, 33; 249.

3.3.1.5 De arbeidsorganisatie in steenbakkerijen

Debonne stelt dat steenbakkerijen zelden door de eigenaars van het perceel werden uitgebaat. Meestal werd het grondgebruik overgelaten aan de steenbakker. Op het domein Aishove in Ramskapelle had de stad Brugge in 1331-1332 op eigen kosten een steenbakkerij opgezet, maar het grootste deel van het terrein werd door het stadsbestuur in cijns uitgegeven aan de steenbakkers.⁵⁷⁶ Een gelijkaardig systeem werd door de Boudeloabdij toegepast voor de uitbating van de tichelrei vermeld in het cijnsboek van 1261-1263. De abdij had het grondgebruik van de vier *mensurae* met de tichelrei afgestaan aan Taibart⁵⁷⁷, allicht de uitbater van de steenbakkerij en te identificeren als de *Arnoud Taybard* vermeld in de oorkonde van 1313. Toen de steenbakkerij was opgedoekt en er alleen maar kleiputten overbleven (“*arnoud taybards puutte*”) deed de abdij afstand van haar grondrechten en schold zij de nabestaanden van Arnoud de naturavergoeding in rogge kwijt.⁵⁷⁸

Vanaf de 14de eeuw kent men steenbakkers die rechtstreeks door de eigenaar van de steenbakkerij werden uitbetaald. Zo was er in 1322-1323 een steenbakker opgenomen in de uitgavenposten van de rekeningen van de vermelde heer van Schelderode.⁵⁷⁹ De stad Gent had trouwens een eigen steenbakker in loondienst en in 1336 en 1337 kreeg hij, zoals alle stadspersoneel, een pensioen uitbetaald.⁵⁸⁰ Een gelijklopend voorbeeld vinden we terug in het Nederlandse Nijmegen. Daar beschikte het stadsbestuur over twee stadssteenovens en waren de steenbakkers in dienst van de stad. Met andere woorden waren deze steenbakkers *de jure* ambtenaren en kregen zij dan ook een ambtsgewaad.⁵⁸¹ Naast Gent in de 14de eeuw en Nijmegen (vanaf eind 14de eeuw), had ook nog Zierikzee (vanaf 1340), Kampen (1324-1337), Middelburg (vanaf 1365) en Utrecht (1392-1528) hun eigen stadssteenbakkerijen.⁵⁸²

In deze stadsbakkerijen verzorgde het stadsbestuur het onderhoud van de steenplaats en stelde men de grondstoffen ter beschikking. De steenbakker zelf ontving een pensioen van de stad in de vorm van een lijfrente. In Utrecht ging de bemoeienis van het stadsbestuur veel verder. De stadssteenbakker huurde van de stad een oven en was in dienst van de stad. Daarbij kreeg hij zijn

⁵⁷⁶ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203.

⁵⁷⁷ RAG, *Archief Boudelo*, 552, f° 2 r°.

⁵⁷⁸ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203.

⁵⁷⁹ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203.

⁵⁸⁰ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203.

⁵⁸¹ Hollestelle, *De steenbakkerij*, 178; 197; Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 26.

⁵⁸² Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 23.

grondstoffen van de stad aangeleverd en zijn producten diende hij te laten controleren door de Utrechtse keurmeester. Voorts was ook de prijs al van tevoren vastgesteld. Bovendien mocht de steenbakker alleen aan die personen leveren die een door de schutmeester afgegeven schriftelijke verklaring konden voorleggen en dit op straffe van een boete van vijf pond.⁵⁸³ Verder kregen eerst de eigen burgers voorrang en pas daarna mocht de verkoop van bakstenen buiten de stadsmuren plaatsvinden.⁵⁸⁴ De magistraat van een stad met een stadsbakkerij kon vrijelijk beschikken over stenen alsook vond er geen geldtransactie plaats. De productie van steen bij stadsbakkerijen was primair bedoeld voor de stad zelf en niet voor de export. Voorts lag de stadsbakkerij in principe stil wanneer er vanuit de stad geen vraag was. Besluitend bemerkt van Oosten nog dat bij onze noorderburen, de meeste stadssteenbakkerijen in de tweede helft van de 16de eeuw werden opgeheven.⁵⁸⁵

Anderzijds waren er ook steenbakkerijen die onder de noemer vallen van particuliere ondernemingen. Dit was onder meer van toepassing voor Leiden,⁵⁸⁶ alsook voor Kortrijk. In tegenstelling tot de stadssteenbakkerijen, had het stadsbestuur aangaande particuliere ondernemingen totaal geen grip op het productieproces. Vandaar dat de eigenaars van zulke ondernemingen in Leiden dan ook meermaals in conflict kwamen met het lokale stadsbestuur en indien de stad bakstenen wilde verkrijgen dan moesten ze hier uiteraard voor betalen. Voorts brandden particuliere steenbakkerijen niet alleen voor de stad zelf, maar ook voor afnemers buiten de stad. Besluitend stelt van Oosten dat de steenbakkers rond Leiden uiteraard een veel betere concurrentiepositie hadden ten aanzien van stadssteenbakkerijen, omdat eerstgenoemden voor de vrije markt konden produceren.⁵⁸⁷ Dit verduidelijkt dan ook waarom de productie van bakstenen in de 15de en in de 16de eeuw rondom Leiden veel hoger lag ten aanzien van andere steden. De verklaring hiervoor ligt bij een aantal specifieke factoren: een voldoende voorraad klei, de beschikking over brandstof (turf), vervoer over water en een grote vraag naar baksteen. Aangaande wie er een rol speelde bij de vraag naar bakstenen, kunnen we drie belangrijke afnemers van baksteen onderscheiden: particulieren, het stadsbestuur en geestelijke instellingen.⁵⁸⁸

⁵⁸³ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 23.

⁵⁸⁴ Hollestelle, *De steenbakkerij*, 211; Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 26.

⁵⁸⁵ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 26.

⁵⁸⁶ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 23.

⁵⁸⁷ Conflicten gingen meestal over de winning van grondstoffen, de afmetingen van de baksteen en de vesting van steen- en kalkovens. (Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 26-7; 59-64; 64-70; 70-85).

⁵⁸⁸ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 54.

Met betrekking tot de particulieren, wordt uitgegaan dat voor een klein huis minimaal 10.000 bakstenen nodig waren en voor een groot huis 40.000 bakstenen.⁵⁸⁹ Bij stadsbesturen en geestelijke instellingen zien we dat dit zeer afhankelijk is van bepaalde perioden. Wanneer men bijvoorbeeld besluit om stadsmuren te bouwen, bij te bouwen of te herstellen, dan was de stad uiteraard een zeer goede afnemer. Niet alleen in Kortrijk, maar ook in Leiden zien we dat de bouw van de stadsmuur meerdere decennia in beslag nam (ruim 40 jaar in Leiden), alsook zien we voor beiden dat dit een zeer zware financiële last voor de stadsrekening is geweest. Ten slotte mag ook nog het belang van goed bevaarbare waterwegen niet worden onderschat, want het vervoer van bakstenen in karren over onverharde wegen is niet wenselijk en bovendien kon in een kar slechts 125 tot 200 bakstenen worden vervoerd. Tevens ging men er soms daarom toe over de bakstenen hand-over-hand door te geven.⁵⁹⁰ Overigens weten we dat de aanvoer van Brabantse kalkzandsteen per schip via de Zenne, de Ruppel, de Schelde tot Gent en vandaar via de Leie tot Kortrijk verliep.⁵⁹¹

Aangaande de steenbakkers zelf, verduidelijkt Debonne dat we hen moeten aanschouwen als de bedrijfsleiders van steenbakkerijen en dat, net zoals een middeleeuwse bouwmeester zijn loopbaan begon als steenhouwer in een groeve of op een bouwwerf, steenbakkers van jongs af aan opgeleid werden in steenbakkerijen. Daar deed hij dan kennis op van de grond- en brandstoffen en maakte zich vertrouwd met de zes stappen van het productieproces⁵⁹²: 1/ de winning van klei, 2/ de bewerking van klei, 3/ het vormen van de stenen, 4/ het drogen van de stenen, 5/ het bakken van de stenen en 6/ het sorteren van de stenen.⁵⁹³ Ook van Oosten meent dat er in de steenindustrie een duidelijk onderscheid was tussen enerzijds de eigenaar van de steenplaats en anderzijds diegene die de bedrijfsvoering leidde, de feitelijke vakman. Bij onze noorderburen valt het verschil tussen beiden in de bronnen niet altijd duidelijk te onderscheiden, omdat zowel de eigenaar als de vakman worden aangeduid als “steenplaatser.”⁵⁹⁴

Andere termen die werden gebruikt voor de eigenaar en de vakman, waren respectievelijk “oppermeester” (eigenaar) en “ondermeester” of “meesterknecht” (vakman). Het woord meesterknecht geeft aan dat hij ondergeschikt was aan de eigenaar, maar anderzijds wel de baas was

⁵⁸⁹ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 54.

⁵⁹⁰ Hollestelle, *De steenbakkerij*, 45; Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 34-5.

⁵⁹¹ Dit had betrekking tot de aanvoer van Brabantse kalkzandsteen in 1446 voor de werkzaamheden aan de zuidelijke Broeltoren. (Despriet, “De Kortrijkse Broeltorens,” 93).

⁵⁹² Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203.

⁵⁹³ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 16.

⁵⁹⁴ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 23.

over de steenbakkerij. Voorts stelt van Oosten dat de eigenaar van een kareelbakkerij een ondernemer was die behoorde tot de stedelijke elite. Bij deze concludeert van Oosten dat we de sociale positie van de eigenaren van steenbakkerijen misschien het beste kunnen omschrijven als kapitaalkrachtige ondernemers.⁵⁹⁵ Dit blijkt op het eerste zicht ook van toepassing te zijn voor de Kortrijkse bouwondernemers, waarvan we weten dat bij de zetting van 1440: Jan van Vlenke en Zegher Tanghe beiden een fortuin hadden dat groter was dan 500 lb. gr. (groep A) en Jan van Welsen alias Coenkin een vermogen had dat werd geschat tussen 100 lb. gr. en 200 lb. gr. (groep D).⁵⁹⁶ Een belangrijke kritische bemerking die we hieromtrent kunnen maken, is dat alle drie genoemde Kortrijkse bouwondernemers echter ook “steenbakker” worden genoemd. De vraag is, gaat het hier gewoon over een soort “algemene label”, zoals we zien in Leiden, *in casu* “steenplaatser” of zou de situatie complexer zijn dan Debonne en van Oosten vermoeden?

Alvorens hierop een antwoord te formuleren, zullen we eerst verder het profiel van een eigenaar van een steenbakkerij bekijken. Zo zien we dat zij ook vaak nog op andere terreinen actief waren, zoals het branden van kalk en de winning van turf. Van kalk werd kalkmortel gemaakt die tegelijk verkocht kon worden met de bakstenen en turf was de brandstof van de oven. Dergelijke ondernemingen vergen per definitie een redelijke hoeveelheid kapitaal en de benodigde grond. Vandaar dat van Oosten met betrekking tot de eigenaars van Leidse steenbakkerijen besluit dat het dan ook niet verwonderlijk is dat deze mensen tot de elite van Leiden behoorden. In het 15de-eeuwse Leiden, waren er tien eigenaren van steenovens die één of meerdere functies in het stadsbestuur uitoefenden. Voorts bezaten eigenaars van steenbakkerijen meestal een buitenhuis naast de steenplaats om de zomermaanden in door te brengen. In Leiden woonde de ondernemer Dirck Coebel van der Loo in zijn kasteel “*Waddinxvliet alias Coebel*” en de familie Steneveld in de buitenplaats *Stenevelt*.⁵⁹⁷

In het geval van Dirck Coebel van der Loo, zoon van mr. Frans Coebel, zien we bijvoorbeeld dat vlakbij zijn kasteel diens steenbakkerij lag, dat onder leiding stond van Jacob Meesz. en Cornelis Adriaensz.⁵⁹⁸ Dirck Coebel van der Loo kreeg zijn eerste openbare ambt in 1527 op 27-jarige leeftijd als baljuw in Den Haag. Verder was hij ook ontvanger-generaal van de Staten van Holland, hoogheemraad van Delfland en kerkmeester van de Sint-Jacobskerk in Den Haag.⁵⁹⁹

⁵⁹⁵ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 24.

⁵⁹⁶ Pauwelyn, *De gegoede burgerij*, III, 11; 14.

⁵⁹⁷ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 24.

⁵⁹⁸ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 75.

⁵⁹⁹ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 75.

Een andere eigenaar van steenovens in Leiderdorp, was Dirck Jacobsz. van Montfoort. Hij bezat zelfs twee of mogelijk drie steenovens.⁶⁰⁰ Zelf kwam hij uit een familie waar het steenbakken zeer gebruikelijk was, want ook zijn vader Jacob Florisz. en zijn broer Claes Jacobsz. van Lindenburgh (die de naam van zijn moeder voerde), waren eveneens eigenaars van een steenoven. Bovendien was zijn zoon Claes Dirxz. beroepshalve steenbakker. Zijn zuster Josyna van Montfoort was dan weer getrouwd met Symon van Heemskerck, een broer van Oude Jan R. van Heemskerck, die samen met Huych de Groot in 1546 poogde om een steenoven op te richten in Voorschoten. Omtrent Dirck J. van Montfoort zelf, weten we dat hij vrij rijk was en dat hij beschikte over goede contacten in hoge kringen, want toen prins Willem I van Oranje na het ontzet in Leiden verbleef, logeerde hij bij Dirck J. van Montfoort. Willem I van Oranje benoemde hem trouwens tot één van de vier burgemeesters van het nieuwe stadsbestuur en op 8 februari 1575 liep hij ook mee in de optocht bij de opening van de Leidse universiteit.⁶⁰¹ Overigens ontdekte Callewier recent een brief van Willem van Oranje uit 1579 die hij schreef ten aanzien van het Kortrijkse stadsbestuur.⁶⁰²

Ook bij de Kortrijkse steenbakkers en handelaars van bouwmaterialen, zien we dat er families zijn waar het steenbakken zeer gebruikelijk was. Vooreerst hebben we al gezien dat Zegher Tanghe fs. Jan, steenbakker en eigenaar van een steenbakkerij was, alsook diens bloedverwant Gillis Tanghe fs. Andries. Zegher Tanghe was overigens ook nog schepen te Kortrijk in: 1437, 1439 en 1445, alsook zullen verscheidene familieleden van deze familie zetelen in het Kortrijkse stadsbestuur. Vervolgens zien we ook nog dat Gillis Tanghe zijn dochter, Magdalena Tanghe, gehuwd was met steenbakker Lauwers van Welsenens, die op zijn beurt een zoon was van de steenbakker Jan van Welsenens alias Coenkin en diens echtgenote Jeanne Pipe.⁶⁰³

Voorts was deze *Hannekine* (Jan) van Welsenens volgens Despriet de zoon van een bekende steenbakker⁶⁰⁴ en omschrijft Vanbossele de familie van Welsenens alias Coenkin⁶⁰⁵ als een gekende aannemersfamilie van bouwwerken. Zo hebben we al gezien dat Jan van Welsenens samen met zijn collega Gillis Tanghe op 27 juli 1453 bakstenen, kalk en zwavel leverde voor de muren en torens

⁶⁰⁰ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 79.

⁶⁰¹ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 79-80.

⁶⁰² Bas De Wilde, "Onbekende brief van Willem van Oranje uit 1579 duikt op in Kortrijks Rijksarchief: 'Hij stond toen op het toppunt van zijn macht,'" *Nieuwsblad*, 24.03.2026, geraadpleegd 10.05.2026, <https://www.nieuwsblad.be>.

⁶⁰³ *Jane Pipe* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 120; 1480-1481, f° 46 r°). *Pieter Tanghe fs. Gillis, Kortrijk, verkoopt aan Lauwerse Vanwelcenes alias Coenkin ¼ vander quareelsticke metten vierendeele vanden calcovene buter Canuencpoorte, buren Jan Vanwelcenes alias Coenkin en de brauwerij van Wouter Tanghe; Lauwers Vanwelcenes verkoopt aan Pietren Tanghe thuus "tSteenkin" tussen den "Bordeelstraetkin" en Jan Vandeforeeste.* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 130 r°).

⁶⁰⁴ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 52. (Jan van Welsenens alias Coenkin was de zoon van Coenraert van Welsenens).

⁶⁰⁵ De familienaam van Welsenens alias Coenkin kent verschillende spellingsvormen. De meest voorkomende zijn: van Welcenes, van Welsenens, van Welseners, van Welsenaers, van Wassenae en van Welsenesse.

staande tussen de Leiepoort en het Bourgondisch kasteel en zou hij in 1461 ook nog stenen voor het Belfort en het schepenhuis leveren.⁶⁰⁶ Zijn zoon Willem van Welsenens was baljuw van Harelbeke (1472-1474)⁶⁰⁷ en zijn twee overige zonen, Lauwers en Ghyselbrecht van Welsenens sr., waren eveneens steenbakker⁶⁰⁸ en eigenaar van een steenbakkerij. Laatstgenoemde wordt onder meer vernoemd bij verbouwingen in de Groeningeabdij.⁶⁰⁹ Ghyselbrecht zou de eerste van zijn familie zijn die schepen van Kortrijk zou worden in: 1470, 1479, 1481, 1483, 1503. Tevens was hij in 1472 opperamman en van 1506-1507 schout van Kortrijk. Verder zien we dat hij beroepshalve ook nog actief was als geldwisselaar.⁶¹⁰ Verder weten we over Ghyselbrecht sr. dat hij woonde op de Reep (Buda), leenman was van de burg van Kortrijk⁶¹¹ en in 1511 werd begraven in de Kortrijkse Sint-Maartenskerk: “*Hier licht begraven Ghyselbrecht van Welsenaers alias Coelry [sic]⁶¹² die starf int jaer XV^c XI.*”⁶¹³ Ten slotte zouden twee zonen van hem ook nog meermaals schepen en proost van Kortrijk worden, één van zijn dochters, de 23ste abdis van de Guldenbergabdij van Wevelgem⁶¹⁴, en nog een andere dochter zou het kamermeisje worden van: Eleonora, Karel (de latere keizer Karel V) en Isabella, de kinderen van Filips de Schone en Johanna van Castilië.⁶¹⁵

Verder valt nogmaals op dat zowel in de gevalsstudie van de familie van Montfoort te Leiden, alsook in die van de Kortrijkse families: van Vlenke, Tanghe en van Welsenens, we meermaals spreken van personen die enerzijds steenbakker én tegelijkertijd eigenaar waren van steenbakkerijen. Kunnen

⁶⁰⁶ José Vanbossele, “Katarina van den Bussche (1463-1507) en de heropbouw van de Groeningeabdij,” *HKGOKK* XLV (1978): 103.

⁶⁰⁷ ADN, *Série B*, 2110/67.915, 26 juni 1476; Jan van Rompaey, *Het grafelijk baljuwschap in Vlaanderen tijdens de Bourgondische periode* (Brussel: Paleis der Academiën, 1967), 627; 688.

⁶⁰⁸ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1465-1466, f° 34 r°.

⁶⁰⁹ “*A Gillebert de Welsenars pour brykes et cautck: 1.368 lb.*” (RAK, OSAK, *Rekening*, 1485-1486, f° 90) “*A Ghyselbrecht Coenkin (alias Welsenars) de bryques et de caus: 756 lb.*” (RAK, OSAK, *Rekening*, 1493-1494, f° 144 v°; Vanbossele, “Katarina van den Bussche en de heropbouw van de Groeningeabdij,” 103-06).

⁶¹⁰ Georges Bigwood, *Le régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du moyen âge* (Brussel: Hayez, 1921), 399.

⁶¹¹ Vanbossele, “Katarina van den Bussche en de heropbouw van de Groeningeabdij,” 103.

⁶¹² In feite zou het “alias Coenkin” moeten zijn. Coenkin verwijst naar de nakomelingen van de stamvader van de Kortrijkse tak van deze familie, met name Coenraert van Welsenens. Coenraert overleed ca. 1423 en zijn echtgenote was verwant met de families: van de Kerchove en van Outerive. Voorts had hij onder meer, één dochter, Beelle van Welsenens en één zoon, Jan van Welsenens. Bij zijn overlijden liet hij zijn minderjarige dochter, XIII schilden achter als *weeseghelde*. (RAK, OSAK, *Weesboek Sent Jan*, 1422-1426, f° 22). Verder kwam deze familie waarschijnlijk uit Wassenaar, cf. Johanna van Welsenars alias van Wassenaar. (Denis de Sainte-Marthe, *Gallia Christiana, in provincias ecclesiasticas distributa: Qua series et historia archiepiscoporum, episcoporum et abbatum Franciae vicinarumque ditionum ab origine ecclesiarum ad nostra tempora deducitur et probatur ex authenticis instrumentis ad calcem appositis. Tomus Tertius* (Frankrijk: Ex Typographia Regia, 1725), 311; Eugène Vroonen, *Dictionnaire étymologique des noms de famille de Belgique* II (Brussel: Charles Dessart, 1957), 410).

⁶¹³ Jean-Baptiste C.F. Béthune de Villers, *Epitaphes et monuments des églises de la Flandre d'après les manuscrits de Corneille Gailliard et d'autres auteurs* (Brugge: De Plancke, 1900), 288; Van Coile, “Als de doden konden spreken,” 199.

⁶¹⁴ De Sainte-Marthe, *Gallia Christiana in provincias ecclesiasticas distributa*, III, 1725, 311; Marie C. Laleman, “Cisterciënzerdomeinen ten noorden van Gent: Over hun ontstaan in de 13de eeuw, hun locatie, hun bestaan en hun sociaaleconomische betekenis voor de Gentse agglomeratie,” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 71 (2019): 29.

⁶¹⁵ Bevelschrift van de aartshertog toekennende ten laste van de schatkist een pensioen van 20 pond voor Catherine van Welsenens, kamermeisje van de aartshertog en van zijn zuster. (ADN, *Série B*, 2178/72.729, 2 januari 1502); Kwitantie van het pensioen van Catherine van Welsenens, kamermeisje van Karel van Oostenrijk. (ADN, *Série B*, 2180/72.923, 7 november 1502); Kwitantie van Catherine Welsenens, kamermeisje van de Prins van Castilië, van een half jaar pensioen. (ADN, *Série B*, 2300/81.056, 20 maart 1506).

beiden samengaan of is er wel degelijk een strikt onderscheid tussen beiden? Volgens van Oosten is de taakverdeling tussen een eigenaar en de meesterknecht in het 17de-eeuwse Leiden nauwkeurig omschreven in een contract tussen een eigenaar (besteder) en een meesterknecht (aannemer). Vaak huurde de meesterknecht (steenbakker) een steenbakkerij van een eigenaar voor een jaar en in sommige gevallen werd dit dan verlengd. De eigenaar zelf hield zich niet bezig met de eigenlijke productie, maar leverde wel het materiaal, zoals: turf, gereedschap, rietmatten. Wekelijks betaalde de eigenaar de meesterknecht, die het geld op zijn beurt weer verdeelde onder de werknemers.⁶¹⁶

Van Oosten bemerkt hierbij dat het niet zeker is of in de 16de eeuw de taakverdeling hetzelfde was als in de 17de eeuw, maar gezien de grote continuïteit in het productieproces, meent ze dat het dan ook plausibel is om te veronderstellen dat de arbeidsverhoudingen wel degelijk gelijklopend waren. Voorts verklaarde een meesterknecht (ambachtsman) in de enquête van 1541 dat de relatie tussen eigenaar en meesterknecht was als die van een baas en een dienaar.⁶¹⁷ Verder lijkt het logisch te veronderstellen dat ook in de 16de eeuw en daarvoor, de eigenaars doorgaans de verkoop regelden, gezien hun naam in de rekeningen van de stad en van instellingen wordt aangetroffen. Daarnaast was het de meesterknecht (steenbakker) die de werknemers aannam en hen betaalde conform het contract tussen de eigenaar en de meesterknecht. Voorts woonde de steenbakker op de steenplaats en zag hij toe op een goede gang van zaken.⁶¹⁸

De vraag is, kunnen we zo'n contract tussen een eigenaar en een aannemer (steenbakker) voor Kortrijk en/of de kasselrij Kortrijk terugvinden? Dit zou zeker wat meer duidelijkheid kunnen verschaffen tussen de verhouding tussen beiden en in hoeverre een steenbakker ook al dan niet zelf eigenaar kon zijn van een steenbakkerij. Na wat speurwerk kunnen we dergelijke contracten terugvinden: "*Jan van Welsen alias Coenkin quareelbacker en Gillis Tanghe quareelbakker maken de putten (kleiputten) in een stic lands groot 900 toebehoorende meester Rugger Stutin op de Leye in Bissegem daer zy nu quareel erde uute delven vanden hoochde als scors. Meester Ruggers land daer neffens ghelegghen es, ende niet hooghere noch nederdere, ende dit tusschen nu ende alf oust naest, Jan en Gillis consenteren dat meester Rugger zelve de vors. heffeninghe ende delvinghe mach doen doen thueren coste.*"⁶¹⁹ Concreet kunnen we hier dus een vergelijking maken met de casus van steenbakker *Arnoud Taybard*, toen hij op het einde van de 13de eeuw als steenbakker

⁶¹⁶ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 25.

⁶¹⁷ Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 25.

⁶¹⁸ Hollestelle, *De steenbakkerij*, 12; Van Oosten, "De Leidse steen des aanstoots," 25.

⁶¹⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten 1453-1456*, f° 174 (8 meye 1455).

(“meesterknecht”) werkzaam was voor de Boudeloabdij.⁶²⁰ Ter herinnering, toen deze steenbakkerij was opgedoekt, bleven er alleen maar kleiputten over (“*arnoud taybards puutte*”) en deed de abdij afstand van haar grondrechten en schold zij de nabestaanden van Arnoud de naturavergoeding in rogge kwijt.⁶²¹ Bij deze kunnen we dus in ons geval duidelijk zien dat Jan en Gillis hier de steenbakkers waren, hetgeen trouwens ook expliciet wordt vermeld⁶²², terwijl mr. Rugger Stutin de eigenaar was. Voorts zouden we in onze casus eigenlijk kunnen spreken van “*jan vanwelsenenes en gillis tanghes puutte*.”

Anderzijds, wordt er in een contract uit 1463 (n.s.) echter het volgende vermeld: *Pieter Tanghe fs. Gillis, Kortrijk, verkoopt aan Lauwerse Vanwelcenes alias Coenkin ¼ vander quareelsticke metten vierendeele vanden calcovene buter Canuencpoorte, bureen Jan Vanwelcenes alias Coenkin en de brauwerij van Wouter Tanghe; Lauwers Vanwelcenes verkoopt aan Pietren Tanghe thuus “tSteenkin” tussen den “Bordeelstraetkin” en Jan Vandeforeeste.*⁶²³ Uit dit contract kunnen we zien dat de zoon van Gillis Tanghe en de zoon Jan van Welsenenes samen in het bezit waren van een steenbakkerij staande buiten de *Canuencpoorte*. Overigens kunnen we in 1478 zien dat meester Wouter Tanghe *priestere*, eigenaar was van een watermolen met vijver, een *quareelstic metter brauwerie buter Canneuncpoorte*.⁶²⁴

Verder zien we in 1481 dat de weduwe van Jan van Welsenenes, met name Jeanne Pipe, eigenares was van een *quareelstic buter Canneuncpoorte, tussen Rugger Vandendale ent Leystraetkin*.⁶²⁵ Overigens was Rogier van den Dale, de tweede echtgenote van Magdalena Tanghe, die voorheen gehuwd was met steenbakker Lauwers van Welsenenes tot diens overlijden. Belangrijker, is dat we dus hier zien dat Jan van Welsenenes voorheen ook eigenaar was van een steenbakkerij. Het lijkt mij zeer plausibel om te concluderen dat de familie Tanghe en van Welsenenes, niet alleen op echtelijk vlak, maar ook op professioneel vlak, samen een alliantie (vennootschap) vormden en vermoedelijk samen een steenbakkerij in hun bezit hadden. Dit zou ook ideaal zijn om op deze manier te concurreren tegen een bouwmagnaat als Jan van Vlenke.

⁶²⁰ RAG, *Archief Boudelo*, 552, f° 2 r°.

⁶²¹ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 203.

⁶²² Voorts wordt Jan van Welsenenes soms ook *Jan Quareelbacker* genoemd en zelfs zijn dochter: *Kathelinen sQuareelbackers fa. Jans*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 47 (8 april 1453). Dit zien we eveneens terug bij Gillis Tanghe: “*Gillisse Quareele*.” (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 48 r° (21 wedemaend 1459).

⁶²³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 130 r°.

⁶²⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 54 r°. (28 oust 1478).

⁶²⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 46 r°. (26 wedemaent 1481).

Andere akten bevestigen dit vermoeden: “*Janne Denclerc rootvaerwere en Ghyselbrecht Vanwelcenes* (fs. Jan) *als voogden van de kinderen van Jans sClercx blauevaerwere* (Jan de Clerc blauwverver, was gehuwd met Kathelyne van Welsenenes fa. Jan), *Gheeraert Vannokere als voogd vande kinderen van Jan Gosseel* (Jan Gosseel was gehuwd met Sara van Welsenenes fa. Jan), *verkopen aan Joosse Pasquet*⁶²⁶ *tquareelstic ende huusen daerup wesende ende insghelycx tnieuwe stic, ende emmer in alder manieren dat de weduwe van Janne Vanwelcenes* (Jeanne Pipe) *de zelve twee sticken ghebruucte, inde welke 2 parcheelen de kinderen vande voorn. Janne Declerc hebben tvierendeel, de kinderen vanden voors. Lauwers Vanwelcenes ook een vierendeel, de kinderen van Janne Gosseel 1/8, de weduwe van Janne Declerc 1/8 en Ghiselbrecht Vanwelcenes 1/4, alles gelegen inde Canuencstrate, buur Rugger Vandendale, Leystraetkin buur Jan sConincx.*”⁶²⁷

“*Wouteren Tanghe priestere verkoopt aan zinen bastaerden zone Pieteren Tanghe tvierendeel ende een half van eenen huuse wesende een meetstove en een quareelsticke buter Canuencpoorte. Wouter Tanghe priestere is schuldig aan ziner bastaerdedochtere Beelkinne Tanghe 20 p. gr.*”⁶²⁸

Vervolgens zien we dat Ghyselbrecht van Welsenenes sr. in 1484 (n.s.) dezelfde steenbakkerij en de huizen, plus “*nieuwe stic*” aankoopt,⁶²⁹ maar wat vooral interessant is, is om in een (pacht)contract uit 1486 (n.s.), een mooi voorbeeld te zien waarbij zeer duidelijk het onderscheid tussen eigenaar en pachter(s) wordt gemaakt, alsook hun specifieke taakverdeling wordt opgesomd: “*Heindric Vandesteene fs. Jans en Willem Desmet fs Yweins, Peteghem ten Cnocke huren aan Ghyselbrecht Vanwelcenes alias Coenkin zyn quareelstic binnen der vryheit van Peteghem, de pachters moeten leven alle jaeren twee ovenen quareelsteens, den 9den steen bleec zonder meer ende die leveren uutten ovene staende in tassen naer de costume omme 13 s elc duust, Ghyselbrecht moet leveren al thout dat zy veroorbueren zullen omme steenen te backene, de pachters worden ghehouden te leverne elc duust steens te Deinze, Drongen, Machelen, Olsene en Sint-Eloois-Vijve, Ghyselbrecht moete leveren scip ende al thalaem daertoe dienende ende betalen alle den tol ende assise, de pachters werden ghehouden te halene al derde daeraf zy steenen maken zullen te Machelen, de pachters werden ghehouden te wintertyden in ruden wedere ofte in storme thaechuus up te schoorene in zulker wys dat niet omme en valle.*”⁶³⁰

⁶²⁶ Joos Vandereeke alias Pasquet fs. Passchaerts. (RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1482-1483, f° 125 r°. (24 octobre 1483).

⁶²⁷ RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1482-1483, f° 121 v°. (12 octobre 1483).

⁶²⁸ RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1482-1483, f° 183 v°. (23 hoymaent 1483).

⁶²⁹ RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1483-1485, f° 19 v° (22 sporkele 1483); 1491-1494, f° 28 r° (11 ougst 1492).

⁶³⁰ RAK, OSAK, Akten en Contracten, 1485-1488, f° 24 v°. (20 sporkele 1485).

Uit dit contract zien we dus dat Ghyselbrecht van Welsenenes de eigenaar is van een steenbakkerij, staande in het huidige Petegem-aan-de-Leie (deelgemeente van Deinze) en waarbij hij de twee steenbakkers, Heindric en Willem, jaarlijks een vaste hoeveelheid bakstenen laat bakken (ter waarde van 13 s. per duizend bakstenen). Tevens wordt ook vermeld waar de pachters de bakstenen moeten leveren en daarbij zien we dat alle opgesomde locaties (uiteraard) aan de Leie liggen. Ghyselbrecht moet overigens als eigenaar al het hout leveren die de steenbakkers nodig zullen hebben om de bakstenen te bakken, alsook het schip en alle benodigdheden hieromtrent, plus moet hij ook de tol betalen die bij het transporteren van de bakstenen gepaard gaat. Ten slotte moeten de steenbakkers de aarde (klei) halen in Machelen om de bakstenen te kunnen maken en moeten zij tijdens de winter en/of tijdens stormweer het “*thaechuus*” (haaghuis) “*up te schoorene*” (stutten)⁶³¹ zodat deze niet zou omvallen. Overigens vinden we in 1510 (n.s.) steenbakker Willem Desmet alias Peteghem terug in Kortrijk, woonachtig in Overbeke.⁶³²

Voorts zien we dat Ghyselbrecht van Welsenenes sr. op 19 december 1505 de steenbakkerij van zijn voormalige schoonzus, Magdeleene Tanghe, weduwe van Rogier van den Dale (en voorheen van Lauwers van Welsenenes) huurt, staande buiten de “*Canneucpoorte ende boven dien al tvezun dat men inden calchovene maken zal vande calcsteenene ende vier mudden calc asschen ooc sjaers, 130.000 steenen, 21 mudden ende 4 rasieren colen om calc mede te bernen, een groot scip calcsteenene ghenaeft Pieters Fore, tcalchuus naest de Leye, 5 pypegalen en 5 cordewaghens, Maertin Vleyschaert en Pieter Savarys leveren eerde, Ghyselbrecht moet leenen tscip om tvezun wech te voerne, borg Daniel Vandenbroucke, Jacop Dehooghe alias Coc*.”⁶³³

Bij deze zien we dus dat Ghyselbrecht van Welsenenes als pachter, de steenbakkerij (of misschien gewoon een deel ervan) huurt van zijn schoonzus, maar dat hij onder hem twee steenbakkers, *in casu*, Maertin en Pieter, inschakelt om bakstenen te bakken en kalk te branden. Zoals we reeds hebben gezien, werd van kalk, kalkmortel (“*vezun/vazyn*”?) gemaakt, die dan tegelijk verkocht werd met de bakstenen.

In 1509 zien we trouwens dat steenbakker *Pietre Vansteelandt alias Costere* een leen in Marke van 20 bunderen huurt van eigenaar *Roeger Deryckere*, waarbij de pachter *2 scepen calc of vazyn op tlandt moet doen*.⁶³⁴ Ook hier is het duidelijk wie de steenbakker is en wie de eigenaar.

⁶³¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=50119&betekenis=schooren&domein=0&conc=true>

⁶³² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1509-1510, f° 8 r°. (5 maerte 1509).

⁶³³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 87 r°. (19 decembre 1505).

⁶³⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1509-1510, f° 132 r°. (6 ougst 1509).

Bij deze kunnen we uit al de contracten die we hebben bestudeerd, misschien opnieuw kiezen om te spreken in termen van een “nijverheidscontinuüm”, of concreter, een “bouwnijverheidscontinuüm?”. Dit zou mijns inziens opnieuw beter aansluiten bij hetgeen dat we in de primaire bronnen aantreffen, in tegenstelling tot een louter statische dichotomie te maken tussen steenbakker enerzijds en eigenaar anderzijds. Op deze manier kunnen we dan verduidelijken dat de twee steenbakkers, namelijk Gillis Tanghe en Jan van Welsenenes, zich aan het ene uiteinde van het continuüm bevinden, namelijk meer leunend bij de steenbakker (ambachtsman). Een figuur als Jan van Vlenke hoort dan anderzijds meer thuis aan de andere zijde van ons continuüm, als zijnde: eigenaar, handelaar en bouwmagnaat.

Het grote voordeel om ook hier te spreken in termen van een continuüm, is omdat we hebben gezien dat we niet zomaar kunnen stellen, dat je ofwel een ambachtsman bent enerzijds of een eigenaar-handelaar anderzijds. Zowel Gillis Tanghe en Jan van Welsenenes waren als steenbakkers (ambachtslieden) tevens eigenaar (vermoedelijk deeleigenaars) van een steenbakkerij. Een ander voordeel van een continuüm, is dat we ook kunnen zien dat bijvoorbeeld iemand als Ghyselbrecht van Welsenenes (senior) stapsgewijs meer begint aan te leunen aan de zijde waar we Jan van Vlenke hebben geplaatst, namelijk als eigenaar-handelaar. Op deze manier kunnen we dus afstappen van de te vereenvoudigde versie van hoe de arbeidsverdeling precies in elkaar zat in de wereld van de bouwnijverheid.

Concreet kunnen we dan ons “bouwnijverheidscontinuüm”, in bijzonder omtrent de steenbakkers, als volgt verduidelijken: eerst hebben we de loonarbeiders-werknemers die onder de steenbakker(s) staan, dan de steenbakkers (pachters van steenbakkerijen, die de leiding hadden over het productieproces binnen de steenbakkerij zelf), vervolgens de “*grand briquetiers*” (steenbakkers én (deel)eigenaars van een steenbakkerij) en helemaal aan het uiteinde van ons continuüm, de bouwmagnaten (eigenaars van steenbakkerijen en grootschalige handelaars van bouwmaterialen)

Bovendien kunnen we hen ook snel profileren, namelijk iemand als een Jan van Vlenke, behoorde tot de gegoede burgerij (groep A), had verscheidene huizen in de stad, bezat leengoederen (en een heerlijkheid) en was daarnaast zeer politiek actief, zowel binnen de Kortrijkse stadsmagistraat (meermaals schepen plus proost), alsook in de kasselrij. Daarnaast oefende hij ook nog erefuncties uit: weesheer, kerkmeester, enz. Ten slotte zien we dat hij van adellijke afkomst was en dat ook zijn “vrienden en *maghen*” behoorden tot de absolute top van de toenmalige samenleving.

Bij Gillis Tanghe en Jan van Welsenenes, was het profiel duidelijk bescheidener, weliswaar financieel bij de gegoede burgerij (groep D), bezaten meerdere huizen in de stad, maar oefenden nog geen

magistraatsfuncties uit, noch waren ze gehuwd met adellijke families en *a fortiori* worden ze in de bronnen ook expliciet omschreven als “*quareelbackers*”. Het profiel van hun zonen is al duidelijk anders, financieel staan ze al een stuk sterker, bezitten ze niet alleen huizen in de stad, maar hebben eveneens ook leengoederen in de kasselrij, oefenen voor het eerst magistraatsfuncties uit en huwen met telgen van de stadspatriciaat met een soortgelijk profiel (ofwel actief binnen dezelfde sector, maar ook met telgen actief in andere nijverheidssectoren). Jan van Welsenes zijn kleinzoon, Ghyselbrecht van Welsenes jr. promoveert nog een stap en wordt meermaals proost en huwt met een telg uit een adellijke familie. Bij deze kan Ghyselbrecht jr., in tegenstelling tot zijn grootvader, niet langer onder de noemer van steenbakker-ambachtsman worden geplaatst, alhoewel we weten dat ook hij actief was in de bouwsector, gezien hij eigenaar was van een steenbakkerij. Ditzelfde beeld van voorwaartse sociale mobiliteit binnen hun respectievelijke “nijverheidscontinuüm” hebben we trouwens ook al gezien binnen een aantal Kortrijkse families uit de lakennijverheid, denk maar aan de families: Noppe, Pipe (vollers), Denys, de Clerck (ververs), Wielant, Veldom alias Scaec (grauwwerkers), Crommelin (huidenvetters), Lammertijn (damastwevers), enz. Straks zullen we ook nog nagaan of we deze profilering op de middellange termijn (“*moyenne durée*”) eveneens kunnen maken voor families die actief zijn in de andere nijverheidssectoren.

Besluitend waren de stedelijke ambachten omtrent het bouwbedrijf, zoals timmerlieden, dakdekkers en metselaars, verenigd in een ambacht. Dat was echter volgens Debonne niet het geval voor steenbakkers.⁶³⁵ Dit heeft wellicht te maken met de ligging van de steenbakkerijen. Sommige lagen binnen de jurisdictie van een stedelijke overheid, andere bevonden zich erbuiten. Bij gebrek aan een overkoepelend beroepsorgaan werden kwaliteitsnormen voor bouwkeramische producten niet door de steenbakkers zelf bepaald, maar opgelegd door een hogere overheid, bijvoorbeeld het stadsbestuur in Brugge en Gent of het kasselrijbestuur in het Land van Waas. Deze bepalingen waren vaak een noodmaatregel om minderwaardige producten uit de bouwstoffenmarkt te weren. Een concreet voorbeeld hiervan is de ordonnantie die in 1499 door het kasselrijbestuur van het Land van Waas werd uitgevaardigd.⁶³⁶ Ook in Leiden was de reglementering hieromtrent nauwelijks vastgelegd. Keuren, keurmeesters en kwaliteitsmerken ontbreken en het stadsbestuur greep alleen in wanneer de kwaliteit in het geding kwam en/of de productie niet naar wenst verliep. Van Oosten bemerkt dat het ontbreken van duidelijk omschreven regels in schril contrast staat tot de Leidse lakenproductie.⁶³⁷ Ook op dit vlak hebben Leiden en Kortrijk dus veel gemeenschappelijk.

⁶³⁵ Debonne, “Uit de klei, in verband,” 204.

⁶³⁶ Hierin worden aan de steenbakkers van Stekene en omgeving kwaliteitseisen opgelegd nadat men uit: *Ghendt, Brugghe, Antwerpen, Mechelen, Brussel ende meer andere Steden ende Landen also wel van geestelijcken als van weerdelijcken personen* klachten had ontvangen over de talrijke gebreken van de Stekense producten. (Debonne, “Uit de klei, in verband,” 204).

⁶³⁷ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 58.

3.3.2 De metsers

Met betrekking tot de nering van de metsers, die eveneens onder noemer van de zeventien neringen valt die Sint-Maarten tot patroon hadden, moest men om als meester erkend te worden een aantal vaardigheden bewijzen. Voorts moest de zoon van een metser wanneer hij onderdeel wenste te worden van dit ambacht, de som van 2 pond en 10 schellingen betalen, boven 1 pond groten. Indien hij gekozen werd om deel te maken van de eed, betaalde hij ook nog eens 1 pond. Wanneer iemand die niet de zoon van een meester was, lid van de nering van de metsers wenste te worden, moest deze bij zijn aanvaarding de som van 5 pond groten betalen en wanneer de nieuwe meester geen poorter van Kortrijk was, dan beliep het inkomgeld tot 10 pond groten. Finaal was de nering van de metsers jaarlijks verplicht om een som van 10 tot 11 gulden te besteden voor het altaar.⁶³⁸

Voorts kennen we ook een aantal metsers bij naam: Jan Mosscheroen⁶³⁹, Jan den Keysere⁶⁴⁰, Jan Beert⁶⁴¹ (schepen in 1393?), Jan Ruele⁶⁴² (beeldhouwer en metselaar), Willem de Wachtere⁶⁴³ (poorter in 1421), Jan Valke (poorter in 1436) en diens zoon, Simoen Valke⁶⁴⁴, Pieter de Grave, Gillis Pauwels (afkomstig uit Brussel, poorter in 1429) en (vermoedelijk) zijn zoon Pieter Pauwels, Joosse Roelin⁶⁴⁵ en Watier Roelin⁶⁴⁶, Joosse Vancaelberghe alias Vangheldere en diens zoon Paessin Vancaelberghe alias Vangheldere⁶⁴⁷, Jan Debode⁶⁴⁸, Jan Morael⁶⁴⁹, Wouter van Beaumont, Jan Vanderscelde⁶⁵⁰, Jorys Tavernier⁶⁵¹, Jan Cottreel⁶⁵², Michiel Decupere⁶⁵³, Maercx Vancaelberghe

⁶³⁸ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* II, 186-87.

⁶³⁹ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, f° 21 v°; 25 r°.

⁶⁴⁰ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, f° 25 r°.

⁶⁴¹ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1399-1400, f° 11 v°; 12 v°.

⁶⁴² Jan Ruele of Ruele (1410-1418), beeldhouwer, werkt aan de voornaamste gebouwen in de stad: aan het stadhuis, de Sint-Maartenskerk, de Kapittelkerk, enz. Jan Ruele (1417-1418) vermaakt “*Mantens vuste, die up tbeelfroet de clocke slaet.*” Men begint het stadhuis te verbouwen (1418). De volgende kunstenaars werken er aan: Simon Van Assche (bouwmeester), Gillis Pauwels (beeldhouwer te Brussel), Jan Ruele en Willem Eubins. (De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* II, 198,)

⁶⁴³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 180, 15 *hoymaend* 1448.

⁶⁴⁴ A Symon Valke, *Watier Roelin et luer compagnons matsons de matsonner ladite mayson: 528 lb.* (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1485-1486, f° 90).

⁶⁴⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 132, 14 *septembre* 1444.

⁶⁴⁶ A Symon Valke, *Watier Roelin et luer compagnons matsons de matsonner ladite mayson: 528 lb.* (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1485-1486, f° 90).

⁶⁴⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 244 r°, 31 *maerte* 1464.

⁶⁴⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 136 v°; 1483-1485, f° 146 r°; 1483-1485, f° 177 v°.

⁶⁴⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 150 r°, 24 *decembre* 1493.

⁶⁵⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 4 v°, 21 *lauwe* 1501.

⁶⁵¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 162 v°, 29 *april* 1501.

⁶⁵² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1511, 1510-1511, f° 89 r°, 1 *decembre* 1511.

⁶⁵³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512, 1510-1511, f° 25 r°, 16 *april* 1512.

alias Vangheldere, Loy Coelembier⁶⁵⁴ en Michiel van Neste.⁶⁵⁵ Ten slotte kunnen we in de lijst van de veroordeelde Kortrijkse protestanten tijdens de tweede helft van de 16de eeuw ook nog de volgende metsers terugvinden: Jan en Loy Coelenbier (Coelembier) en Allaert Wernier.⁶⁵⁶

Familienamen van metsers die we kunnen associëren met het uitoefenen van politieke ambten, zijn onder meer de families Beert en Pauwels, *in casu* Perceval Pauwels, was schepen in 1484, 1486, 1490, 1493, 1494, 1495, 1497 en proost in 1492. Daarnaast vinden we de familienaam de Wachtere terug in de hoedanigheid van opperamman alsook als schout van Kortrijk. Zo was Olivier de Wachtere, opperamman in 1490, 1492, 1495 en schout in 1493. In de schepenlijsten zien we ook de naam Roelkin opduiken, of het hier om een spellingsvariant gaat met de naam Roelin is onduidelijk.

Kortom, blijkt dus dat de vertegenwoordiging van metsers in het Kortrijkse stadsbestuur zeer gering is, vooral in tegenstelling tot de steenbakkers. Mogelijk kunnen we dit verklaren door te stellen dat metselaars meer aanleunen bij het profiel van ambachtsman en dat er hier niet zozeer sprake is van een continuüm met aan de ene zijde ambachtslieden en aan de andere zijde (groot)handelaars?

3.3.3 De timmerlieden

De nering van de timmerlieden behoorde tot de zeventien neringen die Sint-Maarten tot patroon hadden, alhoewel de timmerlieden ook nog een bijzondere patroon had, namelijk Sint-Jozef. Wie in dit ambacht meester wenste te worden, was verplicht als proefstuk, een kruisvenster, een trap of iets anders, op verzoek van de eed, te leveren. Om meester te worden betaalde men verder de som van 4 schellingen.⁶⁵⁷ In de kerkrekeningen van de Sint-Maartenskerk, zien we dat meester-timmerman Willem Alussen bij aanbesteding het maken van drie beukdaken voor de prijs van 27 pond grote aanvaardde, alhoewel dit bedrag hem niet volledig werd uitbetaald. Hij had namelijk overwerk gemaakt en nagelaten een daktorentje en het dak van de zuidelijke kapel te bouwen.⁶⁵⁸ Vermeldingswaardig is verder de casus van Jan Van der Loddernie. Deze meester-timmerman vinden we in het poortersboek anno 1425 terug.⁶⁵⁹ Opmerkelijk genoeg was hij ook ingeschreven in het register van de draperie als drapier, hoewel Callewier bemerkt dat het zeer twijfelachtig is dat

⁶⁵⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 140 v°, 19 *sprocle* 1506.

⁶⁵⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1559-1561, f° 21 r°.

⁶⁵⁶ Blackhouse, “Veroordeelde Kortrijkse protestanten,” 176-89.

⁶⁵⁷ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* II, 185.

⁶⁵⁸ RAK, OSAK, *Kerkrekening Sint-Maartenskerk*, 58b, f° 60 v°- 61 r° en 64 v° - 65 v°.

⁶⁵⁹ Hannekin Loddernye fs. Daneels, beroep: timmerman, beeldhouwer, nering van Sint-Niklaas, drapier. (RAK, OSAK, *Poortersboek*, jaar 1425)

deze meester-timmerman ook daadwerkelijk grote belangen had in de lakennijverheid. Van der Loddernie trad later overigens ook nog toe tot het ambacht van Sint-Niklaas en het “schaalgewicht” en werd bovendien ook nog “steenhouwer” genoemd.⁶⁶⁰ Daarnaast vinden we hem ook nog terug als bewaarder van wapens.⁶⁶¹ Verder was Jan Van der Loddernie zijn broer, Maarten Van der Loddernie, beroepshalve eveneens actief als timmerman en hij werd in 1438 Kortrijks buitenpoorter te Kanegem.⁶⁶²

Sommige timmerlieden konden, zoals reeds vermeld, ook als geschoolde ambachtslui voor verscheidene prestigieuze projecten in de stad worden aangenomen. Een gekend voorbeeld hiervan tijdens de eerste helft van de vijftiende eeuw, was de Kortrijkzaan, Jan Cantecleer⁶⁶³, “*der stede temmerman*.”⁶⁶⁴ Een andere timmerman die we in de bronnen terugvinden in Rogier Tanghe.⁶⁶⁵ Verder wordt Joos Tanghe in 1441 beroepshalve omschreven als zager.⁶⁶⁶ Deze familienaam vinden we zoals zopas gezien ook terug onder de steenbakkers en wisten verscheidene telgen magistraatsfuncties in de wacht te slepen. Bij deze zie ik de familie Tanghe dan ook als een mooi voorbeeld van een familie die echt stamt uit een oorspronkelijk ambachtsfamilie, maar die zich stapsgewijs goed heeft kunnen opwerken, zowel op financieel alsook op politiek vlak. De volgende timmerlieden die we bij naam kennen, waren allemaal actief als arbeiders aan de Nieuwe Leie in 1399: Jakemaert Bernaerd, Hans Dronse, *Hannekin* (Jan) van den Houte⁶⁶⁷, Weitin Ketele, Pietre de Keukelare, Pietre de Lichte, Clais de Wale, Woutre vander Wedaghe, Raeskin vanden Wincle.⁶⁶⁸

Van deze namen zien we vooral de familienaam van den Houte in het stadspatriciaat terug. Zo was er een zekere Jhan van den Houte in 1327 schepen, daarnaast zien we in 1357 en 1363 ook nog Rugger van den Houte als schepen en ten slotte was er ook nog een andere Jan van den Houte die van 1511 tot en met 1513 en daarna nog eens in 1516 onderbaljuw was van Kortrijk. Aangaande de

⁶⁶⁰ Calewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek,” 68-9.

⁶⁶¹ *Meester Jan Vanderlodderme die eenen langhen tyd wel ende ghetrauwelic ghedient heeft int bewaren vanden engienien* (belegerings- en krijgswerktuig) *ende bossen* (bussen: vuurroer, geweer) *ende ooc mede vanden poorten, valbrugghen, torren ende speyen van Kortrijk, bi ziner oudde ende cranckhede niet langher bedienen con, krijgt een wedde van 24 p. en eenen keerel lakene sjaers.* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 90 r°).

⁶⁶² RAK, OSAK, geen nummer: Register van de nieuwe poorters 1413-1600/1680, f° 109; Calewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek,” 72.

⁶⁶³ Frans Debrabandere, “De namen van de arbeiders aan de Nieuwe Leie Kortrijk 1399,” *De Leiegouw* 42 (2000): 255; RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, f° 34 v°; 34 v°.

⁶⁶⁴ Calewier, “Poorterie en bevolkingsdynamiek,” 72.

⁶⁶⁵ Rugger Tanghe fs. Boudins, beroep: timmerman. (RAK, OSAK, *Poortersboek*, 1427); RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, 24.

⁶⁶⁶ Jooskin Tanghe fs. Bernaerts, beroep: zager. (RAK, OSAK, *Poortersboek*, 1441)

⁶⁶⁷ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, f° 34 v°.

⁶⁶⁸ Kritische bemerking: In deze lijst komen ook veel namen voor van arbeiders die niet afkomstig waren uit Kortrijk, vandaar dat hier enkel de namen worden opgenoemd van timmerlieden die mogelijk Kortrijkzanen waren of waarvan de familienaam later nog in Kortrijk voorkwam. (Debrabandere, “De namen van de arbeiders,” 248-65).

familie van der Wedaghe, vinden we in 1374, eenmalig de schepen Inghelram van der Wedaghe terug, die hoogstwaarschijnlijk een bloedverwant zal zijn geweest van de timmerman Wouter van der Wedaghe. Bovendien was er ook nog een Jacquemard van der Wedaghe, die in 1414-1415 ijzer leverde voor de herstellingen van de daken van de Sint-Maartenskerk.⁶⁶⁹ Daarnaast zien we ook nog de familie de Wale in de magistraatslijsten opduiken: Willelmus Wale in 1220, alhoewel ik in dit geval niet durf te beweren dat het hier om een bloedverwant van onze timmerman Clais de Wale gaat. In 1423 zien we overigens ook nog eenmalig de naam Willem de Wale als schepen. De moeilijkheid zit hier in het feit dat het hier om een familienaam gaat die frequent voorkomt, alsook zijn er verscheidene spellingsvarianten, waarbij de familienaam de Wale, de le Walle en van den Wal(l)e niet noodzakelijk met elkaar te verenigen valt. Onder de familienaam van den Wal(l)e vinden we Oste van den Walle terug als schepen in: 1426, 1430, 1432. Vervolgens zien we nog een Willem van den Walle als schepen in: 1435, 1437, 1439, 1441, 1447, 1452. Finaal zien we ook nog een zekere Jacop van den Wale als schepen terug in 1472. Gezien het feit we de familienaam van den Walle overigens ook zien opduiken als hoogbaljuw van Kortrijk (1477 tot 1492), *in casu*, schildknaap Jan van den Walle, lijkt het mij plausibel dat laatstgenoemde geen bloedverwant zal zijn geweest van diegenen die in het Kortrijkse stadspatriciaat terug te vinden zijn, met uitzondering van misschien Willelmus Wale, schepen in 1220?

Verder kunnen we ook nog via verscheidene primaire bronnen, de volgende Kortrijkse timmerlieden opnoemen: *Woutren den Coeman*⁶⁷⁰, Clais en Lamsin Bernout⁶⁷¹, Lauwers van Zuut⁶⁷², Jan Ruweel⁶⁷³ (schrijnwerker), Pauwels Van Halle⁶⁷⁴ (zager), Willem Keyerman⁶⁷⁵, Jan Aelters⁶⁷⁶, Geraerd Lietin⁶⁷⁷, Pieter Nueten⁶⁷⁸, Gheeraerd *Deceuninc*⁶⁷⁹, Willem *Quaetghebuer*⁶⁸⁰, Jan

⁶⁶⁹ RAK, OSAK, *Kerkrekening Sint-Maartenskerk*, 58b, f° 17 r°; Despriet, “De vergroting van de Sint-Maartenskerk,” 49.

⁶⁷⁰ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391-1392, f° 14 v°.

⁶⁷¹ RAK, OSAK, *Rekening Sint-Maartenskerk*, 58b, f° 62 v° - 63 r°.

⁶⁷² RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1417-1418, f° 15; 1422-1423, f° 47 v°.

⁶⁷³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 2, 22 novembre 1438.

⁶⁷⁴ ARA, *Rekenkamer*, 1436, nr. 33183, f° 14; RAK, OSAK, *Register van de poorters*, 1440, f° 4 v°.

⁶⁷⁵ RAK, OSAK, *Poortersboek*, 20 februari 1474.

⁶⁷⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 114 bis, 4 hoeymaend 1446.

⁶⁷⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 209, 25 novembre 1448.

⁶⁷⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 127, 15 lauwe 1447.

⁶⁷⁹ “De scepenen gaven Gheeraerde Decueninc tmeester- ende temmermanscip ende efsceedinghe.” (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 127, 30 septembre 1459).

⁶⁸⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1471-1472, f° 148 r°, 15 meye 1471.

*Descapere*⁶⁸¹, Jan *Decuekelaere*⁶⁸², *Inghelē* van de Voorde⁶⁸³, Pieter Temmermans⁶⁸⁴, Hannekin de Coninc⁶⁸⁵ en Wouter *Decueninc*.⁶⁸⁶

Vanbossele bemerkt dat heel wat telgen van de familie de Coninc⁶⁸⁷ actief waren als timmerman. Zo werkte er een zekere Bertelmans de Coninc in 1398 al als timmerman aan het nieuwe kasteel. Daarnaast komt Geraard de Coninc in de stadsrekening van 1461 voor en wordt hij omschreven als “meester-timmerman.” Overigens komen we ook nog Jan (*Hannekin*) de Coninc tegen, die eveneens actief was als timmerman, alsook weten we over hem dat hij een huis bezat nabij de Sint-Joriskapel, genaamd “*de Lelye*” en dat hij, zoals de meeste van zijn ambtsgenoten, woonde in de Harelbekestraat, in de “*Tanghe*.”⁶⁸⁸ Ten slotte was ook nog Wouter de Coninc⁶⁸⁹ beroepshalve timmerman. Als we kijken in de lijst van Kortrijkse schepenen en proosten, vinden we drie personen terug met deze familienaam: Meeuwels de Coninc in 1380 als schepen, Boudin de Coninc in 1473⁶⁹⁰ en 1485⁶⁹¹ als schepen en Willem de Coninc in 1493 als proost.⁶⁹² Laatstgenoemde was eind jaren 1480 overigens ook ontvanger van de kasselrij Kortrijk.⁶⁹³ Het grote probleem hier, is dat het opnieuw om een familienaam gaat die zeer frequent voorkomt, hetgeen het opsporen van mogelijke bloedverwantschap vermoeilijkt⁶⁹⁴, zeker als ze op de koop toe ook nog eens de zeer populaire voornaam Jan hadden. Voorts komen we *Inghelē* van de Voorde tegen in de schepenlijst van 1492, maar het lijkt logischer dat dit gaat om de makelaar *Inghelē* van de Voorde en niet om de timmerman.

⁶⁸¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1473-1474, f° 186 r°, 13 *hoymaent* 1474.

⁶⁸² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 143 v°, 23 *meie* 1485; 1483-1485, f° 186 v°, 3 *novembre* 1485.

⁶⁸³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 63 v°, 4 *decembre* 1499.

⁶⁸⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 188 v°, 25 *ougst* 1501.

⁶⁸⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 205 v°, 21 *octobre* 1501.

⁶⁸⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 140 v°, 19 *sporcle* 1506.

⁶⁸⁷ De familienaam de Coninc kent verschillende spellingsvarianten, zoals onder meer: Decueninc, de Cueninc, de Coninck, Deceuninc, le Roy. Vanbossele gebruikt vooral de naam: de Coninc. (Vanbossele, “Katarina van den Bussche en de heropbouw van de Groeningeabdij,” 104.

⁶⁸⁸ Vanbossele, “Katarina van den Bussche en de heropbouw van de Groeningeabdij,” 104.

⁶⁸⁹ “*A Watier le Roy carpentier pour carpentier ladite maison de sa main et ouvrage: 846 lb.*” (RAK, OSAK, *Rekening*, 1485-1486, f° 90)

⁶⁹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1473-1474, f° 1 r°.

⁶⁹¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 112 r°.

⁶⁹² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 63 r°.

⁶⁹³ “*Willem Deconinc fs Loonis ontfangher van de casselrye Kortrijk.*” (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 215 v°).

⁶⁹⁴ De Kortrijkse familie de Coninck was tijdens de 16de eeuw trouwens ook een gekende kunstenaarsfamilie, die heel wat schilders voorbracht, zoals onder meer: Chrétien de Coninck. Of deze kunstenaars verwant zijn met de timmermannen en magistraten van de 14de en 15de eeuw, is echter onduidelijk. (G. Caullet, “Le peintre Chrétien de Coninck, de Courtrai, et sa famille,” *HKGOKK I* (1904): 75-89).

Ten slotte kunnen we in de lijst van de veroordeelde Kortrijkse protestanten tijdens de tweede helft van de 16de eeuw ook nog de volgende timmermannen terugvinden: Jan Baheyt, Hendrick Casteleyn, Pieter De Timmerman, G. Franchois, Ghyzelbrecht Geys, Anthonis Hugaert, Anthonis Nys, Pieter Oudeghodt, François Temmerman.⁶⁹⁵

3.4 Organisatie en structuur van de Kortrijkse voedingsnijverheid

3.4.1 De bakkers

De nering van de bakkers werd bestuurd door één deken en twee gezworenen, die voor twee jaren werden gekozen. De bakkers hadden St. Obert als patroon en de vernieuwing van de eed vond telkens plaats op de feestdag van hun patroonheilige. Volgens het in 1581 vernieuwde reglement was ieder aankomende meester verplicht, ten voordele van het altaar, de som van drie pond parisis te betalen. De leerknappen gaven twaalf schelen parisis. Voorts mocht niemand: wafels, taarten, kranselingen, platte koeken of enig ander “koornwerk”, bakken voor verkoop, zonder in de lasten van de nering bij te dragen. De Potter stelt dat men te Kortrijk in de 16de eeuw de volgende soorten broden bakten: roggen, messelgoen en tarwebrood, klein tarwe brood, witte brood en vollaarden (traditioneel Vlaams feestbrood). Voor elk van deze soorten was de prijs en het gewicht bepaald, zo moest een tarwe brood van twee miten, een halve pond wegen en twee loden en een tarwebrood van twaalf miten, vier pond en een half vierendeel.⁶⁹⁶ Om meester te worden in de nering van de bakkers, betaalde men de som van drie pond gr., boven één pond voor een ton bier en vijf schellingen voor het brood, aan de leden van de eed. Op de dag dat de proef werd gedaan en werd goedgevonden, bood de nieuwe meester aan de deken en de gezworenen een maaltijd aan, ter waarde van vier pond. Wie tot gezworene werd gekozen, gaf aan de nering de som van elf schellingen en acht deniers en onthaalde de gezellen op een gastmaal, waarvan de kosten op elf pond gr. waren vastgelegd. De gekozen deken gaf men vooruit in het gelag twee pond, zeven schellingen en acht deniers, boven twee delen van drie in het eetmaal. Het overige werd betaald door de gezworenen, hetgeen een totale som van acht pond gr. met zich meebracht. Op H.-Sacramentsdag gaf de deken aan de nering een ton bier en bezorgde hij een veertigtal maagdekens voor de processie. Besluitend stond het altaar van de bakkersnering in het begin van de 16de eeuw in de kapel van het H. Bloed in de Sint-Maartenskerk. Het was in de loop van de 15de eeuw opgericht, versierd en onderhouden door Willem van den Walle, wiens schoonzonen en erfgenamen, Lodewijk van den Briele en Jan de Persin, het aan de nering, op haar verzoek, maar onder voorbehoud van hun recht, afstonden. De erfgenamen

⁶⁹⁵ M. Blackhouse, “Veroordeelde Kortrijkse protestanten uit de XVIe eeuw (1566-1585),” *HKGOKK* XLII (1975): 176-89.

⁶⁹⁶ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, II, 194-95.

van laatstgenoemden, bekrachtigden deze afstand voor de schepenen van Kortrijk in 1524. Ten slotte gingen de bakkers in 1581 over naar de kapel van St. Vincent, die eveneens in de Sint-Maartenskerk was gesitueerd.⁶⁹⁷

Afbeelding 15: Man en vrouw bakken broden (*Book of Hours*, ca. 1300-1310)⁶⁹⁸

Aangaande de bakkers hun socio-economische profiel, bemerkt Pauwelyn dat zij in hoofdzaak onder de noemer van de hogere ambachtsklasse en de middenstand vielen.⁶⁹⁹ Voorts zijn de namen van enkele neringdoeners ons bekend door de *keurgherechten* of beroepsovertredingen, die jaarlijks werden opgetekend onder de inkomsten van de stad. Daarnaast vinden we ook nog informatie over hen terug in de wezerijregisters en de akten en contracten. Gezien Pauwelyn al vooral de bakkers heeft besproken die actief waren op het einde van de 15de eeuw, zal ik alvorens haar socio-economische analyse te bespreken, eerst zelf pogen om haar lijst aan te vullen door vooral op zoek te gaan naar Kortrijkse bakkers die leefden tijdens de eerste helft van de 15de eeuw. Uiteraard zal ik naast het louter opnoemen van hun namen, eveneens trachten om een beeld te krijgen omtrent hun sociaal-economisch profiel, alsook waar ze precies in Kortrijk hun beroepsactiviteit uitoefenden.

Los van het werk van De Potter en Pauwelyn aangaande de Kortrijkse bakkers, stelt Declercq in een recenter artikel in *De Leiegouw* (2017), dat er aangaande deze nering in de 15de eeuw niet veel geweten is. Tevens stelt hij dat de geringe informatie bij De Potter meteen ook het eindpunt is binnen de historiografie over deze economische activiteit.⁷⁰⁰ Vandaar dat hij dan ook zelf poogt om

⁶⁹⁷ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, II, 195-98.

⁶⁹⁸ Baltimore Walters Museum MS 88, *Book of Hours*, Belgium, Cambrai, ca. 1300-1310, f° 14 v°. (Anna Russakoff, *Pain Quotidien: Images of bakers in Medieval France*, *Different visions: New perspectives on Medieval art 10* (Parijs: American University of Paris, 2023), 23).

⁶⁹⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 201.

⁷⁰⁰ Declercq, "De economische geografie," 30.

aangaande deze ambacht een bijdrage te leveren, door zich te focussen op de economische geografie van het 15de-eeuwse Kortrijk (1438-1500). Bij deze is het dus “broodnodig” om deze ambacht grondig onder de loep te nemen.

Een manier om bakkers, alsook overige ambachtslieden, te identificeren, is om te kijken of er families voorkomen die beschikken over dubbele toenames. Debrabandere bemerkte hieromtrent al dat er voor de Kortrijkse persoonsnamen omtrent 1400, er 62 families voorkomen in de bronnen die beschikken over een dubbele toenaam.⁷⁰¹ Tevens verwijst de eerste naam over het algemeen naar de overgeërfde toenaam, terwijl de twee doorgaans als een jongere of persoonlijke bijnaam kan worden opgevat. Deze tweede toenaam wordt in de bronnen voorafgegaan door: *dit*, *die men zeit* of *ghezeit*, *dictus* of *alias*. Zo’n dubbele toenaam werd gegeven om personen nog beter aan te duiden en belangrijk voor ons, is dat we in sommige gevallen gemakkelijk de aanleiding tot het geven van de tweede toenaam kunnen achterhalen, zoals onder meer het geval is met de beroepsnamen.⁷⁰² Concrete voorbeelden hieromtrent, zijn bijvoorbeeld: Willem vanden Gavere *dit Glaesmakere*; Fransinkine Hulstericx f. Jans *dit de Cupere*. In sommige gevallen komen we ook een omgekeerde variant tegen: Janne *den Huudevettere dit* Percheval. Bij deze zullen we nu op zoek gaan naar namen die gelieerd kunnen worden aan het beroep van bakker.

Na grondig bronnenonderzoek te verrichten kunnen we de volgende bakkers uit de eerste helft van de 15de eeuw opnoemen: Aernoud van Pulle *dit de Backere*⁷⁰³ (1417), Joes van den Driessche *de backere*⁷⁰⁴ (1422-1423), Lauwers de Edelinc *backere*⁷⁰⁵ (1422-1423) en naamgenoot Joes Edelinc *backere*⁷⁰⁶ (1423), Jacop Hughe *de backere*⁷⁰⁷ (1423), Goessin Heecke *de backere*⁷⁰⁸ (1424), Claeis Defraeye *backere*⁷⁰⁹ (1424), Janne Vandevivere, *backer*⁷¹⁰ (1440), Lodin (Lodewyc)

⁷⁰¹ Debrabandere, *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*, 240.

⁷⁰² Debrabandere *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*, 241; Frans Debrabandere, “Het lidwoord in Kortrijkse 14de-eeuwse en moderne familienamen,” *De Leiegouw* XL, nr. 3-4 (1998): 83.

⁷⁰³ RAK, OSAK, W 4, 1413-1418, f° 10; Debrabandere, *Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400*, 243.

⁷⁰⁴ RAK, OSAK, KW, f° 2; 10 v°; f° 149.

⁷⁰⁵ RAK, OSAK, KW, f° 6 v°; 142 v°; W 2, f° 79.

⁷⁰⁶ RAK, OSAK, KW, f° 10 v°.

⁷⁰⁷ RAK, OSAK, KW f° 9 v°.

⁷⁰⁸ RAK, OSAK, KW, f° 254-254 v°.

⁷⁰⁹ RAK, OSAK, KW, f° 254 v°.

⁷¹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 171, 16 *lauwe* 1440.

Debrootbackere⁷¹¹ (1441) en Jacop Debackere⁷¹² (1441), Willem den Backer alias Hert⁷¹³ (Willem Dehert alias Debackere)⁷¹⁴ (1443), Sanders Geins alias Debackere⁷¹⁵ (1443).

Voor de tweede helft van de 15de eeuw komen we meer informatie te weten over de socio-economische situatie van de Kortrijkse bakkers. Luuc Crupelant, *backere*, was in 1453 woonachtig in de *Doornicstrate*.⁷¹⁶ Een zeer interessante casus komen we tegen in 1454, waar we meer informatie kunnen achterhalen met betrekking tot de verhouding tussen de eigenaar van een bakkerij en de pachter. Hierbij zien we dat de pachter, Reniere Nys alias Debackere, duidelijk de persoon is die het ambacht van bakker uitoefent en deze persoon in de verkoopakte eigenlijk slechts een ondergeschikte rol speelt in de verkoop van een bakkerij. Concreet gaat het hier dus om de verkoop van een huis en een bakkerij gelegen buiten de *Steenpoorte*, waarbij de eigenaar in kwestie, Kerspiane Denbisscop zijn huis en bakkerij verkoopt aan een nieuwe eigenaar, Gillisse Vandenhamme, met inbegrip van: *Renier Nys alias Debackere, den ovne ende tfornoeyts daer mede gaende*.⁷¹⁷ Met andere woorden zien we hier dat de nieuwe eigenaar in het bezit komt van een huis en een bakkerij, inclusief een oven en fornuis, alsook een pachter heeft die als ambachtsman werkt in de bakkerij.

Analoog beschikken we nog over zo'n casus uit het jaar 1455, waarbij Jossine Vledericx, dochter van Jan, $\frac{1}{4}$ van een huis ("*tLeeukin*") en een bakkerij verkoopt, eveneens staande buiten de *Steenpoorte*, aan Gillisse Maelfeyt. Jammer genoeg wordt er in dit geval geen informatie gegeven omtrent wie de pachter en dus tevens de bakker is, maar wel interessant is dat bij de familienaam van de oude, noch de nieuwe eigenaar nergens de bijnaam *debackere* bevat en de eigenaars zelf dus hoogstwaarschijnlijk niet het ambacht van bakker uitoefenden.⁷¹⁸ Daarnaast zien we in 1458 in de *LangheSteenstrate* een *crude coukebackere*, Gillisse Denare genaamd.⁷¹⁹ Klaarblijkelijk had hij zich gespecialiseerd binnen het bakkersambacht. Verder zien we in 1464 dat Clay Malaert fs. Jans,

⁷¹¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 231 v°, 9 octobre 1441.

⁷¹² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 243, 4 decembre 1441.

⁷¹³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 173, 30 lauwe 1440; Willem Debackere fs Jans alias Dehert. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 42, 22 meye 1447).

⁷¹⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 32 v°, 10 wedemaand 1443.

⁷¹⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 41, 8 hoymaend 1443; RAK, OSAK, W 4, 1413-1418, f° 138 v°.

⁷¹⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 178, 3 april 1451.

⁷¹⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 130, 5 laumaend 1454.

⁷¹⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 193 v°, 11 ouste 1455. Daarnaast vinden we in hetzelfde jaar nog zo'n geval, waarbij het gaat om de verkoop van $\frac{1}{6}$ van een huis en een bakkerij, staande in de *Doornicstrate*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 198).

⁷¹⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 279 v°, 23 septembre 1458; RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 13 v°.

backer, aan Jan Robe een rente verkoopt van 24 s.⁷²⁰ Tevens zien we dat Woutre Vandepoele, *backere*, ½ van een huis aankoopt gelegen in de *Doornicstrate*.⁷²¹ Overigens stond in de *Haerlebeicstrate* in 1472 een huis genaamd “*De Backerie*”, hetgeen eigendom was van Triestram Vanderbeke.⁷²² Of het hier daadwerkelijk om een bakkerij ging en/of Triestram Vanderbeke al dan niet bakker was is echter onduidelijk.

Verder zien we in 1457 dat twee bakkers ter sprake komen omtrent de koop van een huis, *Jan Vandevivere fs. Martins, Kortrijk, houdt hem content van Ghiselin Dehond backere vanden coope vanden huuse*.⁷²³ Vooral interessant, is dat in 1477, Ghiselin Dehond 36 s.p. mocht ophoesten, en hij bij deze dus belast werd op een vermogen van 100 £ gr. Concreet betekent dit ook dat ondanks zijn beroepsactiviteit, hij toch in de klasse van de gegoede burgerij viel (groep D).⁷²⁴ Daarnaast leende hij ook nog eens 24 ponden gr. voor de lening van 1488. Socio-economisch gezien wijkt *Ghiselin* (Ghyselbrecht) de Hondt⁷²⁵ dus duidelijk af van zijn collega bakkers uit de 15de eeuw. Verder weten we dat hij en zijn echtgenote, Catheline Slecke, in januari 1478 (n.s.), een huis op de *Vlasmaerct* verkochten aan Rugger Denys en bij de verkoop hiervan zien we ook informatie omtrent hun eigen woonst: *wesende eene backerie inde Doornicstrate, opden houc vande Vlasmaerct*.⁷²⁶ Met andere woorden was hij niet alleen bakker, maar tevens ook zélf eigenaar van zijn bakkerij.

In 1479 stond er in de *CorteSteenstrate* ook nog een bakkerij⁷²⁷ en in hetzelfde jaar verkopen Jan Doornaert, Willem Vande Gheenste en Willem Beert aan Claeysse Notebaert, ¾ *huuse wesende een bakerye buter Leypoorte*⁷²⁸ en verkoopt Joos Rooze aan Heindricke Impin, zijn deel van een bakkerij in de *LangheSteenstrate*.⁷²⁹ Op 29 januari 1480 (n.s.) zien we dat de bakker, Jan Crupeland, een deel van een huis aankoopt in de *Doornicstrate*.⁷³⁰ Ook deze bakker vinden we terug in de zetting van 1477, waar hij een belasting betaalde van zes s.p. Bij deze kunnen we hem dus onderbrengen in

⁷²⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 307 v°, 12 septembre 1464.

⁷²¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1464-1465, f° 120 v°, 23 septembre 1465.

⁷²² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1471-1472, f° 67 r°, 6 hoymaent 1472.

⁷²³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 162 r°, 11 hoymaent 1457.

⁷²⁴ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk*, 201.

⁷²⁵ Mogelijk was hij een bloedverwant van Jan de Hondt fs. Gossin, die in 1411 voorkomt in de lijst van de Kortrijkse drapiers, alhoewel hij eigenlijk *coopman van wulle* was. (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 86; 116). Jan zijn vader, Gossin, was beroepshalve, brouwer. (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 109).

⁷²⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 4 r°, 24 laumaent 1477.

⁷²⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 109 r°, 15 meye 1479.

⁷²⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 112 v°, 28 meye 1479.

⁷²⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 153 v°, 22 december 1479.

⁷³⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 208 r°, 29 laumaent 1479.

de middenstandsklasse (met een vermogen tussen 50 en 100 £ groten). In 1481 (n.s.) komen we opnieuw Heindric Impen *backere* tegen, waarvan we al weten dat hij een deel van een bakkerij in de *LangheSteenstrate* in zijn bezit had, en nu komen we te weten dat hij in 1481 woonde in de *Neveldrieschstraetkin*.⁷³¹ In dezelfde periode woonde Pieter Deminnere alias Backere, in de *Haerlebeicstrate*.⁷³² In datzelfde jaar stond overigens ook nog een bakkerij in de *Rysselstrate*.⁷³³

Voorts zien we dat in 1483 Jan Vandenneste fs. Gillis *backere*, financieel krachtig genoeg is om van Cathelyne Reyniers, weduwe van Triestram Vanderbeke, een bakkerij genaamd “*Den Wulf*” in de Harelbekestraat te kopen.⁷³⁴ Dit betekent ook dat het hier om dezelfde bakkerij gaat die in 1472 “*De Backerie*” werd genoemd, gezien deze toen eigendom was van de reeds vernoemde Triestram Vanderbeke. Daarnaast zien we dat Jan Vandenneste *backere* in 1484 geld leent van Olivier Scade, *bezdet op een backerie gheheeten “Den Wulf” in de Haerlebeicstrate* en daarbij staat ook nog vermeld dat Olivier Scade *consenteert lossinghe van de rente*.⁷³⁵ Tevens is dezelfde Jan Vandenneste *backere* in 1485 schuldig aan Angnees Vandenhamme fa. Gillis en opnieuw stelt hij hierbij zijn bakkerij als borg.⁷³⁶

Verder verkocht de schout van Kortrijk, Jan Dedondere in 1483 aan Fransoyse Denpoortere *een huus wesende eene backerye* in de Doorniksestraat.⁷³⁷ In 1483 verkocht Jaene Vanronneke, weduwe van Jan Lammaertyn, ½ van een huis staande in de *Onservrauwenstrate* aan Kerspossels De(n)witte *backere*⁷³⁸ alsook zien we dat Robert Decaluwe de andere helft van hetzelfde huis eveneens verkoopt aan Kerspossels Dewitte⁷³⁹ Voorts zien we dat in 1483 Jan Manoot *backere* een huis in de Harelbekestraat koopt alsook dat hij in dezelfde periode een schuld had van 21 pond gr., *bezet op zyn huus buter Leypoorte*.⁷⁴⁰ In 1484 zien we dat Ghyselbrecht Dehond(t) *backere* zijn bakkerij staande in de *Doornicstrate op den houc vande LangheSteenstrate* verkoopt aan Rugger Crommelin en dat laatstgenoemde op dezelfde dag deze bakkerij onmiddellijk doorverkoopt aan Ruffelaert van

⁷³¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 20 v°, 26 maerte 1480.

⁷³² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 41 r°, 30 meye 1481.

⁷³³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 102 v°, 27 novembre 1481.

⁷³⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 179 v°, 14 hoymaent 1483.

⁷³⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 60 r°, 26 hoymaent 1484.

⁷³⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 154 v°, 12 hoymaent 1485.

⁷³⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 116 v°, 3 octobre 1483.

⁷³⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 156 r°, 3 meye 1483.

⁷³⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 167 v°, 9 wedemaent 1483.

⁷⁴⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 30 v°; 1483-1485, f° 31 r°; 1483-1485, f° 31 r°.

der Kindert fs. Wouter.⁷⁴¹ Deze Ruffelaert van der Kindert treffen we trouwens ook aan in de zetting van 1477, waar hij 36 s.p. betaalde en dus in groep D van de gegoede burgerij zit. Twee jaar later zien we dat naamgenoot Jacop van der Kindert fs. Daniels, *½ huuse wesende een backerye buter Leypoorte* aankoopt.⁷⁴² Wat hier bijzonder is, is dat Jacop van der Kindert in 1507 onderamman van Kortrijk zal worden en tevens zal de positie van opperamman worden ingenomen door Triestram van der Kindert fs. Ruffelaert. Bovendien zal Pieter van der Kindert fs. Jacop de eerste van zijn familie zijn die in 1523 zijn debuut zal maken als schepen van Kortrijk. Ook in 1524, toen de erfgenamen van Willem van den Walle, formeel afstand deden van het altaar van de bakkersnering aan de nering zelf, zien we in het contract, dat Rufflart van (den) Neste en Jan van der Me(e)rsch, *bereckers* en Godefroit (Frotin) van der Kindert fs. Ruffelaerts, *backer*, de nering van de bakkers vertegenwoordigden.⁷⁴³ Naast Pieter van der Kindert in 1523, zal trouwens ook nog Olivier van der Kindert in 1550 schepen worden, net als Jan van der Kindert in 1553 en ten slotte ook nog Willem van der Kindert in 1554.⁷⁴⁴

Verder komen we in 1484 ook opnieuw Claeys Notebaert tegen, maar hierbij staat er in tegenstelling tot de vorige keer, *backere* achter zijn naam, alsook dat hij nu twee huizen staande buiten de Leiepoort verkoopt aan Rugger Grendele.⁷⁴⁵ Daarnaast komen we in de jaren 80 van de 15de eeuw nog de namen van de volgende bakkers tegen: Karel Vanbrabant fs. Maertins *backere*⁷⁴⁶, Clement Kerspiaen *backere*.⁷⁴⁷, Jan Vancaelberghe *backere*⁷⁴⁸, Jan Manoot fs. Jans *backere*.⁷⁴⁹ Laatstgenoemde kocht in 1489 een huis in de *Doornicstrate*⁷⁵⁰ alsook verkocht hij het huis “*tHaenkin*” in de *Haerlebeicstrate* aan Jan Maelfeyt⁷⁵¹ alsook nog een huis buiten de Leiepoort.⁷⁵²

⁷⁴¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 44 r°, 19 meye 1484; 1483-1485, f° 43 r°, 19 meye 1484.

⁷⁴² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 75 r°, 27 hoymaent 1486.

⁷⁴³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 147 r°, 2 septembere 1514; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, II, 197-98.

⁷⁴⁴ In 1396, vochten de Kortrijkzanen: stadsbode Heyne en Jan *Verkindere* tijdens de Slag van Nicopolis (Kruistocht) trouw aan de zijde van Jan zonder Vrees. Jan zonder Vrees, zou op zijn beurt, jaren later zijn knecht Jan *Verkindere* bedanken door hem een postje als *stedeknaap* in diens geboortestad aan te bieden. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 93; 117) Verder zien we de familie van der Kindert komen we ook meermaals tegen in het ambacht van de Kortrijkse schoenmakers. Zo werden de volgende telgen, nieuwe meesters binnen dit ambacht: Joes Verkindert (1545), Ruflaert Verkindert (1552). Rufelken Verkindt was voorheen in 1538 de nieuwe leerknecht van meester Jacop Breyle en Rafael Verkindert werd in 1541 de nieuwe leerknecht van meester Matheus Castelein. (RAK, OSAK, *Neringboek van het ambacht van de Schoenmakers van Kortrijk (1538-1634)*, nr. 3791; Bekaert, “Bijdrage tot het Kortrijkse ambachtswezen,” Bijlage I, nrs. 1 en 2, II-XV.

⁷⁴⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 47 r°, 5 wedemaent 1484.

⁷⁴⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 54 r°, 28 wedemaent 1484.

⁷⁴⁷ RAK, OSAK, *Akten en contracten*, 1485-1488, f° 182 r°, 13 ougst 1487.

⁷⁴⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 214 v°, 3 decembre 1487.

⁷⁴⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 246 v°, 1 octobre 1488.

⁷⁵⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 33 v°, 21 meye 1489.

⁷⁵¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 45 r°, 9 hoymaent 1489.

⁷⁵² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 77 v°, 22 novembre 1489.

In 1490 komen we een zekere Jan Vancaelberghe *backere* tegen, deze familienaam hebben we trouwens al meermaals tegengekomen toen we de nering van de metsers onder de loep namen.⁷⁵³ In datzelfde jaar zien we dat er buiten de *Ryssepoorte*, nog een bakker woonde, Roeland Devos⁷⁵⁴, en in de *Haerlebeicstrate*, Joos De Raed *backere*.⁷⁵⁵ In 1500 komen we de naam Jan Quette alias Debackere⁷⁵⁶ tegen en in 1501 zien we dat Michiel Debrune fs. Guilleberts een bakkerij had buiten de *Ryssepoorte*.⁷⁵⁷ In 1503 (n.s.) zien we dat er ook een bakkerij stond op de “*Nieuwen Aert*”⁷⁵⁸ In datzelfde jaar, verkocht Jan Vandekerckhove een bakkerij staande buiten de *Dornicpoorte* aan Anthuenis Mannoit.⁷⁵⁹ In 1505 komen we de naam Jan Vincke alias Backere tegen, die woonde in de *Brugstrate*⁷⁶⁰ en wordt er melding gemaakt dat mr. Pieter Dewitte zijn huis in de *Steenstrate* verkoopt met de bemerking dat zijn huis *voortyts een backerie* was.⁷⁶¹ Verder zien we ook nog dat Mergriete de Paeu, weduwe van Zegher Vanderapostelrye, ¼ van een bakkerij bezat staande op “*doude maerct*”.⁷⁶² Tevens stond er ook nog een bakkerij op de *Overleye*, die eigendom was van Jan Vincke en deze in 1507 verkocht aan Jan Mannoet.⁷⁶³ In dat zelfde jaar komen we ook de naam van een andere bakker tegen, *in casu*, Martin Scap *backere* die gehuwd was met Joossine Vancattebeke⁷⁶⁴ alsook die van Jacop Degrave, die zijn eigen bakkerij had staande in de *Dornicstrate ande Dornicpoorte*.⁷⁶⁵ In 1510 (n.s.) komen we de naam Ghyselbrecht Deraet alias *backere* tegen, vermoedelijk wel een bloedverwant van de bakker Joos De Raed.⁷⁶⁶ Overigens komen we in dezelfde periode ook nog een zekere Jan Jovet *backere* tegen⁷⁶⁷, in 1512 Jan Deheighere fs. Gillis *backere*⁷⁶⁸ en in 1516 Wouter Vanvrybusch *backere*.⁷⁶⁹

⁷⁵³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 108 v°, 11 meye 1490.

⁷⁵⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 110 v°, 3 wedemaent 1490.

⁷⁵⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 130 v°, 30 septembre 1490.

⁷⁵⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 95 v°, 4 wedemaent 1500.

⁷⁵⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 26 v°, 14 maerte 1501.

⁷⁵⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 104 r°, 20 sporcle 1502.

⁷⁵⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 162 v°, 17 ougst 1503.

⁷⁶⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 68 v°, 15 meye 1505.

⁷⁶¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 69 r°, 16 meye 1505.

⁷⁶² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 32 v°, 4 meye 1506.

⁷⁶³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 159 v°, 15 april 1507.

⁷⁶⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 176 v°, 31 meye 1507.

⁷⁶⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 195 r°, 22 ougst 1507.

⁷⁶⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1509-1510, f° 1 v°, 11 sporcle 1509.

⁷⁶⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1510-1511, f° 16 r°, 19 maerte 1511.

⁷⁶⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1510-1511, f° 68 v°, 4 octobre 1512.

⁷⁶⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1515-1516, f° 131 r°, 21 wedemaent 1516.

Pauwelyn onderzocht al het vermogen van de bakkers op het einde van de 15de eeuw (1477-1488) en stelde dat er op de 22 bakkers die ze kon identificeren, er slechts één was die financieel thuishoorde onder de gegoede burgerij, met name Ghyselbrecht De Hondt, (groep D in 1477). De andere bakkers hebben in de zetting van 1477 een belasting betaald, schommelend tussen 6 s. en 24 s. p.⁷⁷⁰ Zo betaalde Arend Rooze in 1477, 6 s.p. en Jan Crupelant 24 s.p. Op de 22 bakkers waren er 10 die hadden deelgenomen aan de zetting van 1477.

Omtrent de familie Rooze, zien we echter wel dat deze familienaam vanaf 1512 opduikt in de Kortrijkse schepenlijsten. Zo werd Olivier Roose schepen in 1512 en proost in 1514. Verder zien we Roger Roose schepen van Kortrijk worden in: 1519, 1524, 1526 en ten slotte, werd ook nog Simon Roose schepen in Kortrijk in 1544, 1547 en 1549. De specifieke verwantschap tussen deze magistraten en de bakker Arend Roose is onduidelijk. Het gaat hier opnieuw om een familienaam die zeer frequent voorkomt, alsook plaatste Haquette deze familie onder de “*grand drapiers*.”

Besluitend hebben we voor de Kortrijkse bakkers toch één belangrijke familie aan de lijst van Pauwelyn kunnen toevoegen, die bovendien ook wist te infiltreren in het stadsbestuur. Anderzijds, moeten we wel concluderen dat de bakkers, voor zover geweten, nauwelijks voorkwamen in het Kortrijkse stadsbestuur, met uitzondering van verwanten van de families, Roose en van der Kindert.

3.4.2 De slaggers

Aangaande de nering van de beenhouwers, weten we dat de oudste keure stamt uit 1377 en dat deze vergund werd door Lodewijk van Male.⁷⁷¹ Algemeen behelst ze het monopolie en reglementering voor het ambacht, inclus de toetredingsvoorwaarden.⁷⁷² Concreet stond in dit privilege dat niemand te Kortrijk vlees mocht verkopen, tenzij men een vrij beenhouwer was. Voorts mocht een Kortrijkse beenhouwer geen vlees verkopen: binnen de palen van het goed te Walle, Mosschere en Venetië, alsook aan de watermolen ter zijde van Heule en aan de Betijsbeek. Verder mocht niemand binnen het *Vleeschhuis*: “*onghans, zeugen, strevin noch rammenvleesch*” verkopen. Deed men dit voor het Vleeshuis, dan was men verplicht daarop een rode banier te planten van één voet breed en twee voet hoog. Wie in het ambacht wilde komen, moest de som van twaalf pond parisis betalen. Niemand werd aanvaard, tenzij na twee jaren in Kortrijk het bedrijf bij een meester te hebben uitgeoefend.⁷⁷³

⁷⁷⁰ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nrs. 33223-33236, 1477 tot 1490.

⁷⁷¹ RAK, OSAK, *Charter*, nr. 4644.

⁷⁷² Bekaert, “Bijdrage tot het Kortrijkse ambachtswezen,” Bijlage III, XIX.

⁷⁷³ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, II, 200-1; Warlop, *De Middeleeuwen*, 141.

Afbeelding 16: Beenhouwers aan het werk (*Tacuinum sanitatis*, 14de eeuw)⁷⁷⁴

De vrije beenhouwers hadden hun Vleeshuis “Het Beenhuis” in de *Papestrate*, gezien de stad een jaarlijkse erfelijke rente op dit huis bezet hield. In de stadsrekening van 1392-1393 komen we de volgende post tegen: “*Eerst ontfaen van Jan Beerte in den name van den vleeschambachte vander stede van Curtrike als uten oquoysoene vander erveliker rente die tvleeschuus vander stede jaerlix der stede sculdich es, dats te wetene 3. lb. parisis daer of zij tachter waren der stede van verledene jaren, de welke achterstelle ghecomposeert was omme de somme van 10. lb.*”⁷⁷⁵

Interessant hier, is dat de naam van Jan Beert in 1393 ook voorkomt in de schepenlijst uit dat jaar. Bij deze is het dus mogelijk dat hij naast vertegenwoordiger van het vleesambacht, op hetzelfde moment ook het schepenambt uitoefende. Anderzijds moet wel bemerkt worden dat we deze naam ook zijn tegengekomen in dezelfde periode als metser-steenbakker. Gaat het hier om dezelfde persoon? Of zijn er wel degelijk twee verschillende personen? In elk geval zien we dat één jaar later de naam van *Olivier Beerte als vanden vleeschuse te Curtrike... 3. lb, opduikt*.⁷⁷⁶ Vermoedelijk gaat het hier om Olivier Beert de Oude, gezien we straks nog een Olivier Beert de Jonghe zullen tegenkomen. Daaropvolgend komen we Jan van Waleghem tegen die namens het Vleeshuis jaarlijks 3 lb. betaalt.⁷⁷⁷ Tot zover informatie omtrent deze nering voor de 14de eeuw.

⁷⁷⁴ Beenhouwers slachten varkens; vrouwen verzamelen bloed voor de pensen (Ibn Butlan, *Tacuinum Sanitatis* (Rome: Biblioteca Casanatense, 14de eeuw), Ms. 4182.

⁷⁷⁵ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1392-1393, f° 1.

⁷⁷⁶ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1393-1394, f° 1.

⁷⁷⁷ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1394-1395, f° 1; 1395-1396, f° 1; 1396-1397, f° 1.

Tijdens de eerste helft van de 15de eeuw, komen we pas voor het eerst in de rekening (1418-1419) de eerste *deken van den vleeschhuse* tegen: “*Eerst van Janne den Calewe als dekene van den vleeschhuse van den payemente van sente Jansmesse midssomers (24 juni) int jaer 1419 laestleden, 3. lb. par.*”⁷⁷⁸ De post, met inbegrip van de naam van de deken, komt telkens weer in de volgende rekeningen voor tot in 1422-1423. Daarna wordt gewoon verwezen naar het ambacht, zonder de namen van de dekens, noch hun gezworenen. De volgende deken die we toch nog bij naam kennen is Boudin van Weinsberghe voor het jaar 1424.⁷⁷⁹

Verscheidene dekens van de volgende jaren kunnen we dus op deze wijze terugvinden, waarvan we even kort de namen zullen overlopen:⁷⁸⁰

Jhanne den Calewe, deken, 1418-1423
Boudin van Weinsberghe⁷⁸¹, deken, 1423-1424
Oste van Maerke⁷⁸², deken, 1424-1426
Oste van den Sarteele, deken, 1429-1430
Olivier Beert, deken, 1430-1433
Heinric Beelen, deken, 1433-1434
Joos Beert, deken, 1434-1436
Clement Marrin, deken, 1436-1437
Oste van den Sarteele, deken, 1438-1440

Een aanvulling op deze lijst kunnen we doen, door ook op zoek te gaan in andere bronnen. Zo zien we dat in 1456, Clement Marrin fs. Jacobs⁷⁸³ deken was van deze ambacht en in 1458, Jacop Beert, waarbij Boudin de Vleeschauwere en Jan Degoudsmet de gezworenen waren.⁷⁸⁴ In 1539 was de deken van de slaggers, Willem Rogabat.⁷⁸⁵

⁷⁷⁸ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1418-1419, f° 1.

⁷⁷⁹ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1423-1424, f° 1.

⁷⁸⁰ Antoon Viaene, “Neringen en stadsofficiën te Kortrijk,” *HKGOKK XI* (1932): 155.

⁷⁸¹ Deze familienaam kent verscheidene spellingsvormen, waaronder: van Wijnsberghe.

⁷⁸² In 1337 was een zekere Willem van Marke schepen te Kortrijk. Of het om een bloedverwant gaat is echter onduidelijk.

⁷⁸³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 268 v°, 22 meye 1456.

⁷⁸⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 250 v°, 22 wedemaent 1458.

⁷⁸⁵ Louis-Prosper Gachard, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint* (Brussel: M. Hayez, 1846), 516-21.

Als deken van een ambacht was je verantwoordelijk voor de kwaliteitscontrole. Met andere woorden, hield de deken van het vleeshouwersambacht zich bezig met het reilen en zeilen van de vleeshouwers en de kwaliteit van het verkochte vlees in de vleeshuizen. Voorts konden in Brugge, sinds 1302, ambachtsmeesters deken (“*sciltdrake*”) worden van hun ambacht, maar een deken was niet altijd automatisch een ambachtsmeester. In Brugge waren bijvoorbeeld verscheidene telgen van de familie Breydel deken van hun ambacht, zoals onder meer: Jan III Breydel in 1472, 1482 en 1483. Daarnaast werd Jan III zijn broer, Cornelis Breydel ook meermaals “*sciltdrake*” van de vleeshouwers.⁷⁸⁶

Voorts komen we de eerst gekende deken van de vleeshouwers, met name, Jan de Caluwe, in 1410 tegen in een nogal onverwachte bron, het register van de Kortrijkse draperie! Vooral belangrijk, is dat daarin naast zijn naam expliciet wordt vermeld: “*vleeshauwere*.”⁷⁸⁷ Met andere woorden was hij in 1410 (vrij) vleeshouwer van beroep (en hoogstwaarschijnlijk ook ambachtsmeester) en werd hij vanaf 1418 tot en met 1423, de eerste deken van zijn nering. Bovendien zien we dat hij ook nog schepen van Kortrijk zal worden in 1435 en 1441. Met betrekking tot zijn financiële situatie, kunnen we in de zetting van 1440 een Jan de Caluwe fs. Joris terugvinden in groep B (vermogen tussen 300 lb. gr. tot 500 lb. gr.), waarbij hij 12 lb. 12 s.p. belastingen betaalde.⁷⁸⁸ Jammer genoeg, wordt er in het register van de draperie niet vermeld wie Jan de Caluwe *vleeshauwere* zijn vader was, maar op basis van zijn profiel acht ik de kans groot dat de Jan de Caluwe uit de zetting van 1440 wel degelijk de deken van het vleeshouwersambacht is. Via een andere bron kunnen we ook achterhalen dat hij gehuwd was met *Agneete* Pipe en ze samen een dochter hadden, Callekin de Caluwe.⁷⁸⁹

Deze vaststelling is alvast van cruciaal belang, gezien het één van de deelonderzoeksvragen is in deze scriptie, met name, in hoeverre 1302 een impact heeft gehad op Kortrijk zelf. Of het nu effectief de Guldensporenslag was of een andere gebeurtenis met een soortgelijk effect, we zien in elk geval aan het begin van de 15de eeuw, dat iemand die beroepshalve vleeshouwer was, ook effectief deken van zijn ambacht kon worden én bovendien ook nog kon zetelen in het Kortrijkse stadsbestuur als schepen. Bij deze lijkt op basis van dit gegeven dat er dus wel degelijk een bepaalde “democratische omwenteling” in Kortrijk heeft plaatsgevonden tijdens de late middeleeuwen. Deze bevinding staat alvast haaks met de analyse van Dupont, die stelde dat: “De ambachten – voor het lakenambacht

⁷⁸⁶ Demets, *Breydel*, 202.

⁷⁸⁷ Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 115.

⁷⁸⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk III*, 11.

⁷⁸⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 149 v°.

zijn we daar vrij zeker van – bleven *grosso modo* uitgesloten uit het stadsbestuur.”⁷⁹⁰ Verder komen we in de weesboeken in het jaar 1402 ook de naam van Oste van Maerke tegen, waarbij hij eveneens als *vleeschauwere* wordt omschreven. Zoals we in de lijst hierboven kunnen zien, werd hij in 1424 tevens deken van het Vleeshuis.⁷⁹¹ Verder weten we ook nog over hem dat hij woonde buiten de *Ryssepoorte* en dat hij verwant was met Olivier Beert, de deken van het Vleeshuis van 1430-1433.⁷⁹² Laatstgenoemde was overigens in 1449 eveneens schepen te Kortrijk.

Daarnaast werd deze Olivier Beert jr. in begin 1431 (n.s.) geconfronteerd met heel wat ongenoegen bij zijn collega's. Ondanks er op dat moment te Kortrijk zo'n 36 stallen in het Vleeshuis waren, meende men binnen deze ambacht dat er plaats tekort dreigde te komen doordat er te veel nieuwkomers kwamen. Daarom besloot men op 4 januari 1431 (n.s.) om geen nieuwkomers meer te aanvaarden die vreemd waren aan het ambacht. Op deze manier hoopte men dat de rust binnen het ambacht zou kunnen terugkeren.⁷⁹³

Deze keure werd in 1431 (n.s.) opgesteld en werd daarna door hertog Filips de Goede bekrachtigd. Op deze wijze was het voor een aantal Kortrijkse families mogelijk om een monopolie te vormen, die volgens De Potter vergelijkbaar was met de situatie te Gent, waarbij families zoals: Minne, Van Loo, Van Melle en Deynoodt deze ambacht domineerden. De Potter zelf benoemt hierbij geen specifieke namen van Kortrijkse vleeshouwers die hun ambacht domineerden, maar mogelijk kunnen we er wel een paar achterhalen door de keure zelf te onderzoeken.

Daarin kunnen we lezen dat: *Ute dien dat onlancx leden, Olivier Beert de Jonghe als dekene, Pieter van Waleghem ende Rugger Zoethelme (Zoetheline) als ghezworene, midtsgaders Jan den Calewe, Pieter (van) Damme doude, Alaert van Guemberghe, Sandere van Lomseele, Daneel de Vleeschauwere, Heinric Beele, Joos Beert, Fransois Beele, Perchevael de Caerpentier ende Jan Kerstiaen by ons quamen te kennene ghevende by manieren van supplicatien over hemleden ende certiffuerende dies last hebbende van allen den goeden lieden vry zijnde int vleeschambacht binder zelve stede.*⁷⁹⁴

⁷⁹⁰ Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 283.

⁷⁹¹ RAK, OSAK, W 1402-1403, f° 50; RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, f° 1.

⁷⁹² RAK, OSAK, W 1413-1418, f° 138.

⁷⁹³ Bekaert, “Bijdrage tot het Kortrijkse ambachtswezen,” Bijlage IV, XXII.

⁷⁹⁴ RAK, OSAK, *Charter*, nr. 6198 (4 januari 1431 n.s.).

Warlop stelt op zijn beurt dat ondanks de ambachten er wel niet in slaagden om tot een zelfbestuur te komen, de keuren *an sich* toch min of meer in overeenstemming waren met wat de ambachten wensten, omdat deze keuren voor hen juist zekere monopolies en bescherming boden.⁷⁹⁵ Aangaande deze stelling kunnen we dus ook hier kritisch bemerken dat de deken en de gezworenen van het vleeshouwersambacht nochtans effectief werden bestuurd door vrije vleeshouwers. Bij deze kunnen we de volgende slagersfamilies opnoemen die (waarschijnlijk) een monopolie uitoefenden te Kortrijk: Beert, de Caluwe, van Wijsberghe⁷⁹⁶, Zoetheline⁷⁹⁷, van Damme⁷⁹⁸, de Vleeschauwere⁷⁹⁹, van den Sartelee⁸⁰⁰ en Kerstiaen⁸⁰¹. Meerdere telgen van deze families komen we zoals reeds bemerkt ook tegen in het Kortrijkse stadsbestuur, zoals: Beert, de Caluwe, van Wijsberghe, Zoetheline, van Damme, Kerstiaen.⁸⁰² Of al deze telgen die een schepenambt uitoefenden ook allemaal vleeshouwers van beroep waren is echter onduidelijk, gezien we jammer genoeg niet over een register beschikken omtrent deze nering. Anderzijds weten we wel dat deze families in oorsprong wel ambachtelijke families waren die in hoofdzaak hun belangen hadden in het vleeshouwersambacht.

Overigens zien we dat in 1436 de deken van de beenhouwers, *in casu*, Joos Beert jr. nog steeds aan het onderhandelen was met de schepenen van Kortrijk: “*Ten zelve daghe (30 juni) ghepresenteert Joos Beert dekene vanden Vleeschhuze die in cameren quam met zekere laste vanden ghedeputerden die buten waren, 1 kanne (wijn), 16 s.*”⁸⁰³

Op lange termijn zou deze monopolie echter niet stand houden, gezien de Raad van Vlaanderen besloot om op 14 november 1524 de keure van 1431 (n.s.) te wijzigen. In deze herziene keure, blijkt dat je vanaf nu te Kortrijk vrij beenhouwer kon worden op voorwaarde dat je bij een slager uit

⁷⁹⁵ Warlop, *De Middeleeuwen*, 141.

⁷⁹⁶ Ghiselbrecht van Wijsberghe was schepen in: 1454, 1458, 1463, 1465, 1467, 1469. Daarnaast komen we nog een Ghiselbrecht van Wijsberghe tegen als schepen in: 1482, 1488 en proost in 1485.

⁷⁹⁷ In de schepenlijst komen we een zekere Gheeraerd Zoetheline tegen in: 1406, 1408 en 1413. In de zetting van 1440 komt zijn weduwe voor in groep D. Ook Gheeraerd zijn zoon, Rogier (*Rugger*) Zoet(h)eline, de gezworene van het vleeshouwersambacht in 1431 (n.s.), vinden we in groep D van de gegoede burgerij van Kortrijk terug. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk* III, 13).

⁷⁹⁸ We komen een Pieter van Damme tegen als schepen in: 1492, 1496, 1501, 1504, 1505, 1506. Vermoedelijk gaat het hier om Pieter van Damme de Jonghe. Daarnaast komen we ook nog een Martin van Damme tegen als schepen in: 1515, 1518, 1520, en een Jan van Damme als schepen in: 1519, 1522, 1524. Vervolgens ook nog een (andere) Jan van Damme als schepen in 1551 en ten slotte, Wouter van Damme, schepen in 1552.

⁷⁹⁹ Kunnen we de familienaam de Vleeschauwere vereenzelvigen met de familie Bouchiers? Een zekere Rugger Bouchiers fs. Andries komen we in de zetting van 1440 in groep D tegen. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk* III, 14).

⁸⁰⁰ In de zetting van 1440 zien we de 3 kinderen van Jan Sartelee (van de Sartelee) voorkomen in groep D. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk* III, 15).

⁸⁰¹ In de zetting van 1477 komen we een Jan Christiaen tegen in groep D. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk* III, 19).

⁸⁰² We komen een Augustin Christiaen (Kerstiaen) tegen als schepen in: 1516, 1523, 1528, 1530, 1533 en proost in 1527.

⁸⁰³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1435-1436, f° 37 v°.

Kortrijk, één jaar en dag, het bedrijf zou hebben uitgeoefend en de gewone vergoeding binnen deze nering zou hebben betaald.⁸⁰⁴ Interessant om te zien, is dat de slagers in 1539 wel zouden revolteren, onder leiding van hun deken Willem Rogabat. Mogelijk lag deze herziene keure op hun maag?

In de 16de eeuw komen we ook nog een zekere Jan Degoudsmet sr. (1564) tegen, die beroepshalve beenhouwer was in Kortrijk, maar deze Jan kunnen we onmogelijk vereenzelvigen met zijn naamgenoot uit 1458.⁸⁰⁵ Desalniettemin, komen we in 1568 wel nog informatie tegen omtrent de “*Neerynghe van de Vleeshauwers*”, waarbij we zien dat op dat moment Joos Vanreijable deken was. Eveneens kennen we hier ook de namen van de gezworenen: Jan Degoudsmet jr., Gillis Coolin fs. Gillis, Anthéunis Vanbevelghem fs. Jacob, Jan Degoudsmet sr. Voorts was nog een bloedverwant van de deken, Marten Vanreijable fs. Willem, beroepshalve *vleeshauwer* was.⁸⁰⁶

Aanvullend kunnen we nog overige beenhouwers opsommen, alhoewel deze slagers vermoedelijk een veel kleinere rol van betekenis hebben gespeeld op economisch en politiek vlak. Concreet vinden we in 1409 een zekere Rugger de Meyere *slaghere* terug.⁸⁰⁷ Voor de rest zien we Jan Vandenhamelee fs. Jan *vleeshauwer* opduiken, alhoewel hij woonachtig was te *Herseele*⁸⁰⁸ Overigens komen we in 1445 (n.s.) Rugger Dequeyn *slaghere* tegen, alhoewel het ook gewoon om een volledige familienaam zou kunnen gaan, met name “Dequeynslaghere” en deze persoon dus mogelijk geen enkele associatie zou kunnen hebben met het ambacht zelf.⁸⁰⁹ Verder komen we in 1486 ook nog een “*zwynbezierere*” (keurmeester van de zwijnen die geslacht worden)⁸¹⁰ tegen, met name, Pieter Vandenbroucke.⁸¹¹

Aangaande de slagers hun socio-economisch profiel, stelt Pauwelyn dat ze onder de leden van zowel het vleesambacht, (alook de visverkopers)⁸¹² geen enkele gegoede burger kon aantreffen. Tevens

⁸⁰⁴ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* II, 200-1.

⁸⁰⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1564-1564, f° 22 r°, 23 juni 1564.

⁸⁰⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1568-1569, f° 178 r°, 10 maart 1568.

⁸⁰⁷ RAK, OSAK, *Weesboek Den Hasewint*, 1403-1409, f° 118bis.

⁸⁰⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 9 v°; 1442-1443, f° 101 v°; 1442-1443, f° 122 v°.

⁸⁰⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 11 v°, 20 *sporkel* 1444.

⁸¹⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=03742&citaatcompleet=beziere&domein=0&conc=true>

⁸¹¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 75 r°, 27 hoymaent 1486.

⁸¹² Aangaande de visverkopers, bemerkt Pauwelyn dat zij maximaal een belasting betaalden van 18 s.p., hetgeen een vermogen inhoudt van 50 £ gr. Tevens noemt ze een aantal Kortrijkse visverkopers bij naam: Lamsin Icx (18 s.p.), Rugger Den Trompere, (12 s.p.), Pieter Van den Broucke (8 s.p.) en Jan Joye alias Hazar (8 s.p.). (ARA, Rekenkamer, nrs. 33223-33236, 1477 tot 1490; Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk*, 201). Voorts kennen we nog een naam die we vermoedelijk aan deze nering kunnen associëren: Joos de Clerc *visschere* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 154 v°); Adriaen Oste alias Devisschere. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 129 v°). Verder vinden we in het register van het lakenwerversambacht in 1420, ook nog “*versch visschere*” Gheraerd de Ghildolf terug. (Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 85).

waren de beenhouwers volgens haar zelfs helemaal niet vertegenwoordigd in de zetting van 1477.⁸¹³ In mijn analyse heb ik wel een aantal vleeshouwers kunnen terugvinden, zoals: Jan de Caluwe (groep B in 1440), Rugger Zoeteline (groep D in 1440) en Jan Kerstiaen (groep D in 1477). Desondanks, moeten we wel altijd voorzichtig zijn bij het identificeren van personen. Zo hebben bijvoorbeeld al verscheidene historici tegen de lamp gelopen bij het opsporen van dé Jan Breydel in het begin van de 14de eeuw, totdat de Brugse historicus Bernard Schotte heel duidelijk aantoonde dat er circa 1302 maar liefst (minstens) drie personen waren in Brugge die deze naam op dat moment droegen.⁸¹⁴

3.4.3 De brouwers

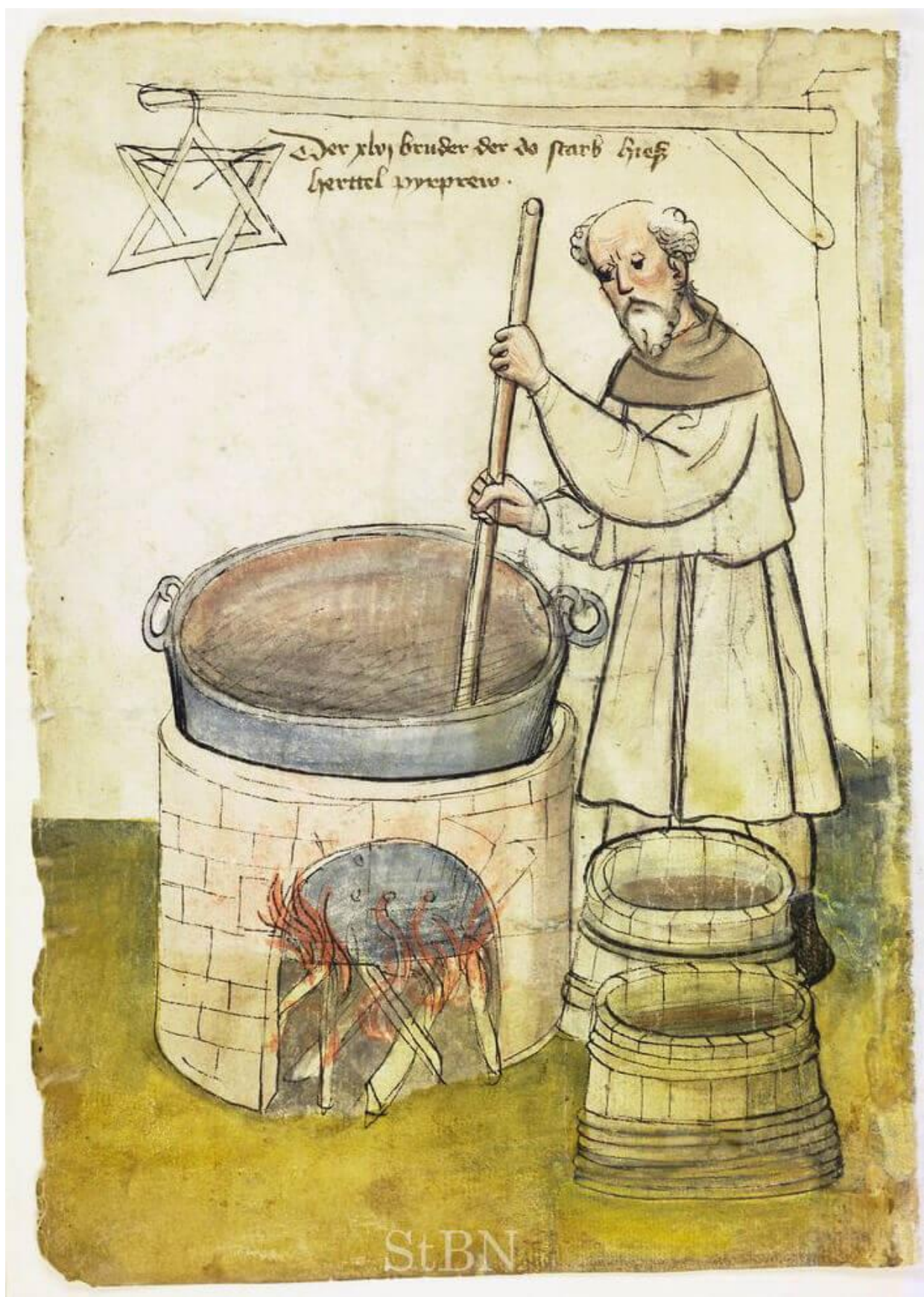
De ambachten uit de voedingsnijverheid die we nu nog moeten nakijken, zijn de neringen die gelieerd kunnen worden met de drankbevoorrading. Een belangrijk gegeven waar we ons van bewust moeten zijn, is het feit dat men tijdens de middeleeuwen zelden water dronk, wegens het risico op besmettingsgevaar.⁸¹⁵ Dit zal uiteraard voor de brouwers en de wijnverkopers wel goed nieuws zijn geweest, gezien dit de vraag naar bier en wijn uiteraard positief zal hebben beïnvloed.⁸¹⁶

⁸¹³ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 201.

⁸¹⁴ Demets, *Breydel*, 73-4.

⁸¹⁵ *In medieval Europe, beer was often considered safer to drink than water due to the brewing process, which involved boiling and fermentation, effectively killing harmful bacteria.* (Kostas Chalastras, "Beer as a cultural and economic staple in Medieval Europe," *HistoriaScripta*. (2024), geraadpleegd 13.05.2026, <https://www.historiascripta.org>).

⁸¹⁶ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 201-2.

Afbeelding 17: Een brouwer roert in zijn brouwketel (Pyrrew, 15de eeuw)⁸¹⁷

⁸¹⁷ The brewer stirs the brewing pan set on a brick fireplace with a long stick. There are two tubs with the brewing ingredients on the floor. Above the master brewer, a hexagram, "the brewer's star," hangs on an outrigger arm, which is probably to be understood as a protective symbol. (Herttel Pyrrew, *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung I* (Neurenberg: Stadtbibliothek im Bildungscampus Nürnberg, 1425), Amb. 317.2°, f° 20 v°).

Volgens Unger kunnen we de transformatie van het brouwersambacht tijdens de middeleeuwen en de vroegmoderne tijd, onderverdelen in acht ontwikkelingsfasen.⁸¹⁸ Deze fasen zijn in hoofdzaak gebaseerd op de productievormen, waarbij de eerste twee fasen louter betrekking hebben op een huishoudelijke productie. De eerste fase, “*household production*”, is het brouwen van bier gericht op huishoudelijke consumptie. Deze vorm van productie zien we tijdens de vroege middeleeuwen overigens terug in praktisch alle ambachten. Omdat deze activiteiten vaak werden gezien als huishoudelijke karweien, werden ze dan ook meestal uitgevoerd door vrouwen. Uiteraard was het brouwen van bier tijdens de vroege middeleeuwen eveneens een huishoudelijke aangelegenheid, waarbij hoofdzakelijk vrouwen verantwoordelijk waren voor de productie.⁸¹⁹

De tweede fase kunnen we aanschouwen als een “*household industry*”, waarbij het ambacht wordt uitgeoefend door specialisten. Concreet is de productie dan in handen van een klein aantal ambachtsmeesters, die meestal halftijds bier brouwden. Volgens Unger, werd dit in hoofdzaak nog steeds door vrouwen uitgeoefend. Het is pas vanaf de derde fase, “*the emergence of individual workshops with some commercial activity*”, dat de mannen het productieproces beginnen over te nemen. De productie vindt dan plaats gedurende een gedeelte van het jaar, terwijl het overige gedeelte wordt besteed aan landbouwactiviteiten. De ambachtslieden werken tijdens deze fase al in een meer geïsoleerde ruimte en de productie wordt gewijd aan meer lucratieve markten.⁸²⁰

Meer distinctief is de vierde fase, “*category of nucleated workshops*”. Hierbij zijn individuele werkplaatsen samen gegroepeerd en vormen ze een nauw geclusterd industrieel complex. De specifieke reden waarom ze worden samengebracht, heeft te maken met het gemakkelijker toegang krijgen tot: materialen, arbeid, markten, enz. In deze fase is er een duidelijk verschil in productieniveau. De onderlinge concurrentie tussen de brouwerijen resulteert tot betere kwalitatieve goederen en producenten besluiten ook om met elkaar samen te werken, waarbij zelfs al vennootschappen worden opgericht om samen kapitaal te vergaren. Op deze wijze kunnen ze dan samen in materiaal investeren die ze onderling kunnen gebruiken. Gezien tijdens deze fase, de schaal en de markt al groter is, zien we al snel tussenpersonen opduiken, die zich bezighouden met de distributie van de output. Belangrijk om te bemerken, is dat tijdens deze fase het ambacht exclusief een mannelijke aangelegenheid is geworden. Tot slot zien we deze fase in West-Europa tijdens de

⁸¹⁸ Deze 8 productiefasen neemt hij over van de Britse archeoloog Peacock, die deze productieverhoudingen onderscheidde binnen het pottenbakkenambacht. Unger meent dat deze 8 productiefasen ook kunnen toegepast worden op andere ambachten, zoals onder meer het brouwersambacht. (Richard W. Unger, *Beer in the Middle Ages and the Renaissance* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007), 11; D.P.S. Peacock, *Pottery in the Roman World: an Ethnoarchaeological approach* (Londen: Longman, 1982), 8).

⁸¹⁹ Unger, *Beer in the Middle Ages*, 11.

⁸²⁰ Unger, *Beer in the Middle Ages*, 11-2.

centrale en late middeleeuwen, terwijl de vijfde fase, “*the manufactory*”, voor het brouwen van bier, pas vanaf de 17de eeuw zal opkomen in onder meer: de Lage Landen, Engeland, Duitsland en Scandinavië.⁸²¹

Met betrekking tot de laatmiddeleeuwse, Kortrijkse brouwerijen weten we dat zij niet alleen produceerden voor de stad, maar ook voor de kasselrij. Daarnaast waren brouwerijen watergebonden, vandaar dat we ze terugvinden langs de Leie of langs de stadsgrachten. In 1452 troffen we ze aan buiten de Kanunnikpoort, in 1484 buiten de Steenpoort, in 1490 in de Rijselsestraat, in 1504 in de Leiestraat, in 1524 bij de Leiebrug en in 1525 ook nog aan de kring bij de Doorniksepoort.⁸²² De meeste hadden een afvoerbuis naar de grachten of de Leie en betaalden daarom een erfdiens aan de stad.⁸²³ Pauwelyn bemerkt dat op basis van de wezerijregisters uit de 15de eeuw, er ons drie brouwerijen bekend zijn. Deze brouwerijen waren eigendom van enkele kapitaalkrachtige burgers van de stad.⁸²⁴

Zo betaalden Willem van den Dale en Arend Vuierman tussen 1430 en 1440 aan de stad een erfelijke rente voor het gebruik van een pompinstallatie aan de Leie “*omme water te hebbene dienende tziner brauwerie in de Leyestate.*”⁸²⁵ De familie van den Dale trad overigens 16 maal op als pachter van de bieraccijnzen. Na 1450 was er ook nog een brouwerij van Hendrik Maelfait. Bij het overlijden van Hendrik in circa 1463 erfde zijn zoon, Michiel, naast delen in onroerende goederen, 50 £ gr. In 1476 werd van deze som 10 £ gr. genomen “*om nieu braualaem mede te copene ende thuus te reparerenen.*” In de zetting van 1477 wordt de weduwe Maelfait inderdaad *brausteringhe* genoemd.⁸²⁶ Verder werd het brouwerijalaam van nog een andere Kortrijkse brouwer, met name, Jan van Crudenberghe als volgt geschat: “*8 £ 13 s. 4 d.gr. uit welcke buten es bliven in prysen de steenin verghietcupe en den hast.*”⁸²⁷

Met betrekking tot de sociale verhoudingen binnen het brouwersambacht zelf, meldt Pauwelyn dat de brouwers die werden vermeld in de *keurgherechten* vooral behoorden tot de lagere klassen en dat

⁸²¹ Unger, *Beer in the Middle Ages*, 12.

⁸²² RAK, OSAK, 1715, f° 5; 1731, f° 4; 1739, f° 2; 1773, f° 5; 1814, f° 26; 1852, f° 80; ARA, *Rekenkamer*, nr. 33268, f° 6; 33269, f° 36; Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 248.

⁸²³ RAK, OSAK, 1873, f° 80; 2902; 2909; 2918; Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 248.

⁸²⁴ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁸²⁵ ARA, *Rekenkamer*, 1433-1434, nr. 33180, f° 3.

⁸²⁶ RAK, OSAK, *Weesboek Den Hert*, 1462-1463, f° 9; Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 204-5.

⁸²⁷ RAK, OSAK, *Weesboek Den Hert*, 1462-1463, f° 15.

zij wellicht leden waren van een brouwersambacht.⁸²⁸ Concreet zien we dus ook bij de brouwers, net als bij de reeds besproken ambachten, een grote variabiliteit qua socio-economisch profiel tussen de brouwers onderling, waarbij we aan de ene kant van het continuüm de loonarbeiders zien en aan de andere kant de welgestelde eigenaars. Aangaande het bierverbruik zelf kunnen we deze het best nagaan in de accijnsverpachtingen. Een nauwkeurige evolutie is niet te volgen, omdat men door de opeenvolgende verhogingen van de accijnzen rekening moet houden met de nieuwe tarieven, waarvan we bovendien niet zeker zijn of ze ook daadwerkelijk werden toegepast. Als uitgangspunt neemt Pauwelyn daarom de jaren 1439-1440, omdat op dat moment beide accijnzen gelijk stonden.

Verhoging van het aksijnstarief	Jaar	Wijnaccijns	Bieraccijns
voor 10 jaar	1439	3.120 £ p.	3.200 £ p.
	1440	5.180	5.720
	1447	2.710	5.380
6 jaar	1448	3.150	6.100
	1452	3.330	7.375
6 jaar	1453	4.180	7.650
	1458	3.250	7.780
10 jaar	1459	5.040	9.260
	1470	3.420	8.130
15 jaar	1471	3.020	9.700
10 jaar	1486	3.325	7.400
3 jaar	1495	3.075	7.650

Tabel 3: Verhoging accijnstarieven op wijn en bier (Pauwelyn)⁸²⁹

Wanneer we nu een vergelijking maken tussen de twee soorten accijnzen, schijnt de wijnverkoop merkbaar gedaald te zijn ten voordele van het bier. Vertrekkend van een gelijk beginpunt in 1440 is de wijnaccijns op het einde van de eerste termijnverhoging reeds op de helft gevallen, de bieraccijns daarentegen is stabiel gebleven. Bij de vierde verhoging in 1459 blijft de wijnaccijns dezelfde waarde behouden als in 1440, terwijl de bieraccijns met drie vijfden gestegen is. Hoewel dus de bieraccijns in de 15de eeuw een voorsprong heeft gekregen op de wijnverkoop, mogen we anderzijds laatstgenoemde zeker niet onbelangrijk achten.⁸³⁰ De accijnzen geheven op *uutlantschen biere* waren zeer miniem, in 1438 bedroegen zij slechts 47 £ p. op 664 £ p. Kortrijks bier (accijns van drie maanden).⁸³¹ Voor 1436 mocht elke brouwer maar 40 vaten bier brouwen per week, maar deze maatregel werd nietig verklaard in het charter van de accijnsverhoging van 10 oktober 1436.⁸³²

⁸²⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 205.

⁸²⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁸³⁰ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁸³¹ ARA, *Rekenkamer*, 1438-1439, nr. 33185.

⁸³² ADN, Série B, *Chambre des Comptes*, Trésor des Chartes, 1380, nr. 15678.

Over de toepassing van een bepaald reglement van bieraccijnzen spreken de volgende posten uit de Kortrijkse stadsrekeningen tijdens de tweede helft van de 15de eeuw en de eerste helft van de 16de eeuw: *Betaelt vanden langhe ende corte kerven omme te kervene de brauten ende tuutvoeren vanden brauwers, 11 s. p.*⁸³³; *Betaelt vanden langhe ende corte kerven daerup men telken quaertiere ghekeerft heift de brauten vander bierassise die in der steden handen was ende tuutvoeren vanden bier, 28 s. p.*⁸³⁴; *Van Janne de Cueninc, Janne vanden Houte ende Janne vander Woestine, brauwers, van dat zy bier te Curtricke ghebrauwen meer vercocht hebben dan twee inghelsche den stoop, jeghen d'oude costume ende tproffyt van minen gheduchten heere...*⁸³⁵; *Van Boudinne van den Eeckoute ooc brauwere een boete van versch up stelle ghegoten thebbene*⁸³⁶; *Van Dieric de Huevele ende Jan Despersins ghecallengiert van dat huerlieder bier te oelyc was...*⁸³⁷

Om op zoek te gaan naar overige informatie omtrent Kortrijkse brouwers en brouwerijen, kunnen we de akten en contracten onder de loep nemen. Hierin komen we in 1439 Jan van Coudenbergh *de brauwere* tegen.⁸³⁸ Overigens komen we de bekende Kortrijkse steenbakker Jan van Vlenke tegen. In 1439 was hij schuldig aan *Nanne sCroucx*, de weduwe van Jan Dedach, en als borg stelde de steenbakker het huis “*Den Roland*” en een *brauwerie anden nieuwen steeghere vander Leye*.⁸³⁹ Eigenaars van steenbakkerijen waren volgens van Oosten ook vaak eigenaars van een brouwerij die een onderdeel vormde van de steenbakkerij. De steenbakkerijen in de late middeleeuwen staan volgens van Oosten bekend als plaatsen waar veel gedronken werd. Vaak waren steenbakkerijen vrijplaatsen voor de verkoop van accijnsvrij bier, alhoewel deze in theorie enkel en alleen voor de werknemers toegankelijk waren, blijkt dit in de praktijk niet altijd het geval te zijn geweest.⁸⁴⁰

In datzelfde jaar zien we dat Jan van Heule fs. Jan *brauwere* was⁸⁴¹ alsook was diens zoon, Simon van Heule alias Debrauwere fs. Jans uit Wervik, beroepshalve brouwer.⁸⁴² Tevens komen we de

⁸³³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1481-1482, f° 53.

⁸³⁴ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1482-1483, f° 55; 1486-1487, f° 65.

⁸³⁵ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1473-1474, f° 11.

⁸³⁶ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1478-1479, f° 13.

⁸³⁷ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1548-1549, f° 11 v°.

⁸³⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 58 r°, 8 wedemaend 1439.

⁸³⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 70, 6 september 1439.

⁸⁴⁰ Van Oosten, “De Leidse steen des aanstoots,” 22; 87.

⁸⁴¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 74, 5 octobre 1439.

⁸⁴² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 151, 23 maerte 1448.

naam van Jan van den Dale *brauwere*⁸⁴³ tegen, alsook Jan Willecomme fs. Maes *brauwer*.⁸⁴⁴ In 1440 (n.s.) was Rael Poytevyne *de brauwere* woonachtig in de Doorniksestraat.⁸⁴⁵ Daarnaast komen we de locatie van een “*brauwerie*” tegen, wanneer Olivier Gosseel fs. Loeys 21 p. ontvangt van Roelant Anya *vande aflossinghe van een rente op de husen ende erven geheten de Brauwerie op den Nieuwen Aert tussen den ghewaghe ende den cleenen straetkin gaende ten stegher vande Leye*.⁸⁴⁶ In 1442 komen we de brouwerij van Jan Eghels fs. Oste tegen, gelegen buiten de *Dornicpoorte*.⁸⁴⁷

In 1445 (n.s.) en 1447 komen we opnieuw Jan van den Dale fs. Gillis tegen maar naast zijn naam staat nu vermeldt: “*cleen bierbrauwere*.”⁸⁴⁸ Dezelfde omschrijving komen we overigens ook tegen in de lening van 1436. Dit is zeer interessant, omdat we weten dat de familie van den Dale tijdens de tweede helft van de 15de eeuw, één van de meest dominante brouwerfamilies zal worden van Kortrijk. Bij deze betekent dit dat de familie van den Dale tijdens de 15de eeuw opgeklommen is van “kleine tot grote bierbrouwers” en dit op relatief korte tijd. Dit lijkt ook te kloppen als we deze familienaam opzoeken in de zetting van 1440 en 1477. In 1440 vinden we de brouwer Willem van den Dale fs. Zoetaert tegen, die belast wordt voor 8 lb. p. op een vermogen van 200 lb. tot 300 lb. gr. (klasse C). Tevens vinden we in 1440 de weduwe van Daniel van den Dale terug, die belast werd voor 6 lb. p. en dus over een vermogen beschikte tussen de 100 lb. tot 200 lb. gr. (klasse D). Ook komen we Gilleken en Gheenken van den Dale fs. Jan tegen in klasse D, alsook Coppin en Maeyken van den Dale fii. Daniel, eveneens in klasse D van de gegoede burgerij van Kortrijk.⁸⁴⁹

Wanneer we vervolgens kijken naar de zetting van 1477 dan vinden we de zoon van brouwer Willem van den Dale, met name Jan van den Dale al onmiddellijk terug in groep A van de gegoede burgerij, met een vermogen groter dan 500 lb. gr. Tijdens deze zetting werd hij belast voor 9 lb. p en tijdens de lening van 1488 was hij goed voor 12 lb. p. Daarnaast komen we in de zetting van 1477 ook de verver, Jan van den Dale fs. Willem tegen in groep C, met een geschat vermogen van 200 lb. tot 300 lb. gr. Hij betaalde 3 lb. 12 s.p. Voorts zien we in groep D, (geschat vermogen van 100 lb. tot 200 lb. gr.): Wouter van Dale, de weduwe van Jacop van den Dale en Lauwers van den Dale.⁸⁵⁰

⁸⁴³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 76, 12 octobre 1439.

⁸⁴⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 104, 28 laumaend 1439.

⁸⁴⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 113 v°, 7 maerte 1439.

⁸⁴⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 202, 5 wedemaent 1441.

⁸⁴⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1442-1443, f° 18 v°, 8 april 1442.

⁸⁴⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 3 v°; 1446-1448, f° 101; 1446-1448, f° 102.

⁸⁴⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk III*, 12-4.

⁸⁵⁰ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk III*, 16-9.

Een andere zinvolle vraag die we ons kunnen stellen, is of deze socio-economische vooruitgang zich ook afspiegelt in een politieke vertegenwoordiging? Het antwoord is hier duidelijk positief, want we zien al in 1368 een zekere Hendric van den Dale als schepen zetelen in de Kortrijkse magistraat. Vervolgens komen we in 1437 Daniel van den Dale tegen als schepen en in 1439 zien we in dezelfde hoedanigheid de brouwer Willem van den Dale optreden. Deze Willem van den Dale zal ook de eerste van zijn familie zijn die het proostschap op zich zal nemen in: 1445, 1453 en 1461. Daarnaast zal hij ook nog schepen zijn in: 1466, 1450, 1455. Ook Jacop van den Dale komen we in 1465 en 1474 tegen als schepen. Zijn echtgenote, in 1477 als weduwe, hebben we zopas in de zetting van 1477 teruggevonden met een geschat vermogen van circa 100 lb. tot 200 lb. gr. (groep D). Ook de verver Jan van den Dale, die in de zetting van 1477 in groep C zat, vinden we als schepen in 1484, 1498, 1516, 1521 terug, alsook als proost in: 1489, 1497, 1504, 1505 en 1530. Opnieuw is dit een belangrijke vaststelling, gezien we hier voor de 15de eeuw, opnieuw verscheidene, welgestelde en zelfstandige ambachtslieden, in het Kortrijkse stadsbestuur kunnen terugvinden.

Wanneer we verder de bronnen bestuderen, vinden we in 1446 de brouwer Paesschaert Snellaert terug die zelf ook eigenaar was van een brouwerij.⁸⁵¹ Verder komen we in 1447 in de kasselrij Kortrijk, meester Alaerd van der Poorte (Alart de la Porte⁸⁵²) tegen wanneer hij zijn goed in Dottenijs, *8 bunderen ende 1 half lands ofte daerontrent medgaders de brauwerie* verhuurt aan Rugger Scaerpereel.⁸⁵³ Een overige eigenaar van een brouwerij, staande in de *Zweveghemstrate* buiten de *Steenpoorte*, is die van Rugger Vandercarniere fs. Colaerts, die overigens woonachtig was te Lendeledede. Dus de kans is hier groot dat hij louter eigenaar was van een brouwerij, maar beroepshalve niet noodzakelijk brouwer was. Mogelijk verhuurde hij zijn brouwerij aan Kortrijkse pachters die wel het ambacht van brouwer uitoefenden. In hetzelfde pachtcontract, staat overigens vermeld dat Rugger Vandercarniere, een goed van 35 bunderen, gelegen te Lendeledede, huurde van de Kortrijkse linnenhandelaar, Denys van der Spiere. Rugger Vandercarniere stelde voor het huren van het goed, zijn brouwerij als borg.⁸⁵⁴

In 1452 (n.s.) komen we Jan 't Kint *brauwere* tegen als schepen van Kortrijk.⁸⁵⁵ Zijn naam komen we trouwens ook tegen in de stadsrekeningen van 1454-1455, alsook die van de brouwer, Boudin

⁸⁵¹ RAK, OSAK, *Akten en contracten*, 1444-1445, f° 133, 3 octobre 1446.

⁸⁵² <https://www.bourgondische-ambtenaeren.ugent.be>

⁸⁵³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 52 v°, 22 wedemaent 1447.

⁸⁵⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 72 v°, 28 hoymaent 1447.

⁸⁵⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 126, 14 wedemaend 1451.

de Cueninc in 1454-1455.⁸⁵⁶ Daarnaast zien we dat Gillis Maelfeyt *brauwere*, aan zijn bastaardzoon Masekin, 6 p. geeft en aan Loykin, Jooskin en Grietkin, *zinen ghetrauden kinderen* 50 p. van hun moeder Prone Vandenbossche, hetgeen ons een indicatie geeft omtrent zijn financieel profiel.⁸⁵⁷

In 1453 komen we Jan de Vriend(t) fs. Wouter *brauwer*⁸⁵⁸ tegen, die van de weduwe van Heinric Ervaerd een brouwerij koopt *met den halame jeghens over thospitael van OnserVrauwen*.⁸⁵⁹ Een paar maanden later zien we dat het Kortrijkse stadsbestuur hem de toelating geeft om *te moghen makene neffens zinen huuse ende brauwerie inde Leye een stakyts naer tuutwysen vanden ouden stakytse daer an staende omme dat te lukene ende daeraf te ghebruuckene mids betalende 2 s.*⁸⁶⁰ Ten slotte, zien we dat in 1454 Katheline Vandenbroucke, weduwe van Heindricke Ervaert, van Jan de Vriend(t), 44 p. ontvangt voor de verkoop van haar brouwerij.⁸⁶¹ Overigens vinden we heel wat bloedverwanten van Jan de Vriend(t) terug in de Kortrijkse stadsmagistraat en dit van 1389 tot 1510, zoals onder meer: Maertin de Vriend(t) en de drapiers: Wouter, Rogier, Gaspar en Denys de Vriendt.

Een zeer interessante verkoopakte uit 1454, is wanneer Wouter Maelfeyt fs. Jan het huis “*De Bierkercke*” in de Doorniksestraat, gelegen tussen “*De Clocke*” en het huis van Rugger van den Brande, verkoopt aan Frootin Odevare fs. Pieter. We zien hierbij dat het huis “*de Clocke*” op dat moment al in het bezit was van Frootin Odevare, maar vooral belangrijk, is dat er een clause in dit contract is opgenomen, die enerzijds stelt dat Frootin Odevare, *over zinen hoiren en naercommers zullen tappene, vercoepene, peneghen*, dus in het klein verkopen, in het huis “*De Bierkercke*” van het bier van Wouter Maelfeyt zijn brouwerij staande op de *Overleye* alsook was dezelfde voorwaarde van toepassing in “*De Clocke*”. Anderzijds wordt er in deze clause ook nog bemerkt dat indien Frootin Odevaere en familie, bier zou verkopen dat afkomstig zou zijn van andere brouwerijen, zij een boete moeten betalen van 20 p.⁸⁶²

In 1455 zien we dat Boudin Decueninc fs. Joos een brouwerij kocht staande buiten de Leiepoort van Jan Derykere, waarbij Boudin jaarlijks een rente moet betalen van 16 p.⁸⁶³ In 1458 zien we dat Gillis

⁸⁵⁶ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1450-1451, f° 33 v°; 1454-1455, f° 11.

⁸⁵⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 208 v°, 4 april 1452.

⁸⁵⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 251, 27 *sporkele* 1455.

⁸⁵⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 226, 16 *wedemaend* 1453.

⁸⁶⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 272 v°, 21 *decembre* 1453.

⁸⁶¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 118, 28 *novembre* 1454.

⁸⁶² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 91 v°, 27 *ougst* 1454.

⁸⁶³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1453-1456, f° 208, 23 *octobre* 1455.

Maelfait brouwer was.⁸⁶⁴ Bij deze waren dus meerdere telgen van deze Kortrijkse schepenfamilie beroepshalve brouwer. In datzelfde jaar had Jan Melbaert een huis en brouwerij staande aan de *Steenpoorte*.⁸⁶⁵ In 1463 was er een geschil tussen Rugger Hameyde en Rugger Galebin omtrent het putten van water uit de *steenputte*, voor laatstgenoemde zijn brouwerij. Tevens wordt melding gemaakt dat Rugger Galebin de eigenaar was van “*tScaec*” op de Markt.⁸⁶⁶ “*tScaec*”, tegenwoordig hotel Damier genaamd, is overigens het oudste hotel van België, dat dateert uit 1398.⁸⁶⁷

In datzelfde jaar, zien we dat Wouter Tanghe eigenaar was van een brouwerij staande buiten de *Canuencpoorte*, waar de steenbakkerijen van Jan van Welsen alias Coenkin, alsook van diens zoon Lauwers van Welsen alias Coenkin was. Laatstgenoemde kocht in dat jaar de steenbakkerij van Pieter Tanghe, fs. Gillis, hetgeen dus voorheen toebehoorde aan de steenbakker Gillis Tanghe.⁸⁶⁸ Concreet zien we dus hier opnieuw, dat er een brouwerij verbonden was met een steenbakkerij.

Zoals reeds vermeld, hadden niet alleen eigenaars van steenbakkers vaak een brouwerij, maar tevens ook gegoede personen die actief waren in de lakennijverheid. Een voorbeeld hiervan was de zeer welgestelde lombardenfamilie Anya. Voor het jaar 1450, was Roeland Anya fs. Pieter, niet alleen stadsontvanger (1433 en 1434), maar ook eigenaar van één van de drie grote ververijen staande in Kortrijk.⁸⁶⁹ Na zijn overlijden zien we dat in 1464, Berteloot Anya, fs. Berthelmeeux, de helft van zowel: een brouwerij, een ververij, een molen en twee huizen verkoopt aan zijn broer Matheus Anya. Voorts wordt nog bemerkt dat aangaande Roelant Anya zijn overlijden, Berteloot Anya enkel en alleen de helft van alle goederen en *catheyl*en (vee of andere roerende goederen)⁸⁷⁰ aan zijn broer Matheus verkoopt die gelegen zijn in de stad en kasselrij Kortrijk. De goederen gelegen in *Piemont* (Piëmont, Noord-Italië) behoren echter aan hen beiden gemeenschappelijk toe.⁸⁷¹ Het is dus duidelijk dat de familie Anya financieel niets te kort kwam, hetgeen ook blijkt uit het profiel van Roeland Anya tijdens de zetting van 1440, waar hij gezet werd op een vermogen groter dan 500 lb. gr. (groep A) en 28 lb. 16 s.p. betaalde. Voorts leende hij in 1436 met betrekking tot de gedwongen

⁸⁶⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 250 r°, 21 wedemaent 1458.

⁸⁶⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 287 v°, 15 octobre 1458.

⁸⁶⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 113 r°, 15 sporkele 1462.

⁸⁶⁷ *Hotel Damier*, <https://www.hoteldamier.be>.

⁸⁶⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 130 r°, 26 sporkele 1462.

⁸⁶⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 197.; ARA, *Rekenkamer*, nr. 33180-33181.

⁸⁷⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=20844&betekenis=katheyl&domein=0&conc=true>

⁸⁷¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 264 v°, 28 meye 1464.

lening, 72 lb. p.⁸⁷² In 1472 (n.s.) besluit Matheus *Ania*, woonachtig te Wervik, vijf huizen staande op de “*nieuwen aert*”, men name: een brouwerij, een ververij en drie huizen, te verkopen aan de Kortrijkzaan, Willem de Dobbelare fs. Jan. Laatstgenoemde is Matheus Anya hiervoor 100 p.gr. schuldig.⁸⁷³ In 1481 zien we dat de voogden van Jan de Dobbelare fs. Willems, de helft van vier huizen, incluis brouwerij en ververij, behorende aan Boudin Vandeneechoute, verkopen aan Willem Lours.⁸⁷⁴ Bij deze leid ik af dat Boudin dus de pachter is van onder meer deze brouwerij.

Verder zien we dat er ook wrijvingen waren tussen de eigenaars van brouwerijen onderling, zoals in 1464 tussen Joos Maelfait, als erfachtige van een brouwerij van de familie Viverman staande in de *Leystrate* enerzijds en Willem van den Dale anderzijds. De twist had betrekking tot een “*lodin conduit*” (waterafvoerbuis)⁸⁷⁵ tussen de Leie en Joos Maelfait zijn brouwerij, waarbij Willem van den Daele stelde dat hij ook recht had op een “*tacq*” (vertakking)⁸⁷⁶ hiervan dienende zijn brouwerij eveneens liggende in de *Leystrate*.⁸⁷⁷ Daarnaast zien we in 1465 dat Willem Lours fs. Pieter, zijn brouwerij “*De Croone*”, staande op Overbeke, verkoopt aan Jan Kerspiaen.⁸⁷⁸

In 1467 zien we een voorbeeld van een tavernier, Joos Vanbrabant uit Menen, die een schuld heeft bij Wouter Vangremberghe *brauwere* en waarbij eerstgenoemde voor een termijn van vijf jaar, bier zal kopen en serveren afkomstig van Wouter Vangremberghe. Indien Joos Vanbrabant zich hier niet zou aan houden, dat zal hij een boete moeten betalen van 51 p.⁸⁷⁹ In datzelfde jaar komen we ook nog de locatie te weten van een brouwerij genaamd “*tVerkin*” gelegen in de *Rysselstrate*, waar de eigenaar, Jan Vandenbroucke fs. Daniel, zijn brouwerij verkoopt aan zijn broer, Willem.⁸⁸⁰ Een jaar later zien we dat Rugger Decorte fs. Pieter zijn brouwerij verkoopt aan Joos Roose fs. Nicasis, gelegen op de hoek van de *Conventstrate*⁸⁸¹, alsook dat Jan Kerspiaen zijn brouwerij “*De Croone*” in de *Harlebeicstrate* verkoopt aan Willem van de Gavere.⁸⁸²

⁸⁷² Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk*, III, 11.

⁸⁷³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1471-1472, f° 14 r°- 15 r 15 *sporkle* 1471.

⁸⁷⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 32 v°, 30 april 1481.

⁸⁷⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=07183&betekenis=conduit&domein=0&conc=true>

⁸⁷⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=56996&betekenis=tac&domein=0&conc=true>

⁸⁷⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 269 r°, 25 *wedemaend* 1464.

⁸⁷⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1464-1465, f° 159 v°, 19 *decembre* 1465.

⁸⁷⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1469, f° 54 v°, 28 *hoymaent* 1467.

⁸⁸⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1469, f° 67 v°, 16 *septembre* 1467.

⁸⁸¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1469, f° 107 v°, 4 *wedemaent* 1468.

⁸⁸² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1469, f° 207 v°, 30 *hoymaend* 1469.

In 1473 komen we de Rael Puetivin alias *brauwere*⁸⁸³ tegen en een jaar later zien we dat Joos van den Houte fs. Joos, de brouwerij “*tSchemynkelo*” huurt van Kersposselse Mergaert, die gelegen is buiten de Leiepoort.⁸⁸⁴ In 1478 was meester Wouter Tanghe, priester, eigenaar van een *watermuelen* met een vijver, alsook van een *quareelstic metter brauwerie buter Canneuncpoorte*.⁸⁸⁵ Opnieuw zien we hier dus dat er een brouwerij aanwezig was in een steenbakkerij. Rond dezelfde periode zien we dat Jan Melbaert zijn brouwerij dat hij en zijn “voorzaten” vroeger bezat en gebruikte, staande *op de vivere neffens den torre ande Steenpoorte*, verkoopt aan Maylinne Nys fs. Ruggers.⁸⁸⁶ Voorts zien we ook nog dat Fransoys van de *Serteele* in 1479 eigenaar is van zowel een brouwerij, alsook een ververij in Pamele te Kortrijk, *tusschen beede de Leyen*.⁸⁸⁷ In datzelfde jaar zien we dat Catheline Vandenbroucke samen met haar echtgenoot Gillis Vanderbeke hun brouwerij staande naast de Leybrugghe verkopen aan Joos Rooze.⁸⁸⁸ Ten slotte zien we in 1479 ook nog de naam Oste vanden Berghe *brauwere* woonachtig in de *Rysselstrate* opduiken⁸⁸⁹, alsook komen we te weten dat Joos Vanthuenebrouc zijn brouwerij, genaamd “*dEeke*” staande in de Doorniksestraat verkoopt aan Wouter Maelfait fs. Jans.⁸⁹⁰

In 1480 (n.s.) besluiten Joos Odevaere fs. Jans en Joos Odevaere fs. Joos hun brouwerij “*tMoeriaens Hoof*” staande in de *Zweveghemstrate* te verkopen aan Jan van den Neste *brauwere*.⁸⁹¹ Laatstgenoemde kocht daarnaast in 1484 ook nog het huis “*De Belle*” in de Leiestraat aan van Jaspaer de Vriend(t).⁸⁹² In 1481 (n.s.) zien we dat meester Jan Vanbeversluus eigenaar is van een brouwerij staande in de Visschersstraetkin, hetgeen de voortijds de brouwerij was van Matheus Vancoudenberghe. Jan Vanbeversluus doet vervolgens een gift aan Pauweline Vlericx fa. Jans, door 1/6 van twee huizen aan haar te geven, waaronder zijn brouwerij.⁸⁹³ In dezelfde periode besluit Bernaerd Noppe om zijn deel van een brouwerij staande in de Rijselstraat te verkopen aan de brouwer Oste van den Berghe.⁸⁹⁴ Overigens zien we dat in 1481 Jan Hinnekin fs. Ruggers uit Menen,

⁸⁸³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1473-1474, f° 40 v°, 17 meye 1473.

⁸⁸⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1473-1474, f° 157 v°, 16 meye 1474.

⁸⁸⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 54 r°, 28 oust 1478.

⁸⁸⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 93 r°, 22 decembre 1478.

⁸⁸⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 127 v°, 19 oust 1479.

⁸⁸⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 147 r°, 20 novembre 1479.

⁸⁸⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 151 r°, 11 decembre 1479.

⁸⁹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 192 v°, 30 decembre 1479.

⁸⁹¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1477-1480, f° 209 v°, 1 sporkele 1479.

⁸⁹² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 58 r°, 17 hoymaent 1484.

⁸⁹³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 2 v°, 9 lauwe 1480.

⁸⁹⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 18 v°, 17 maerte 1480.

eigenaar was van “*tScaec.*”⁸⁹⁵ In datzelfde jaar komt Jan van de Woestine voor 50% in het bezit van de brouwerij “*De Vueghelenzan*” staande buiten de Leiepoort.⁸⁹⁶ In 1481 komen we ook nog de naam van een andere brouwer tegen, met name Joos Terryn,⁸⁹⁷ die in de zetting van 1477 in groep D zat⁸⁹⁸, en zien we dat Joos ‘t Kint fs. Jans eigenaar is van een brouwerij staande in de *Zweveghemstrate*⁸⁹⁹ alsook van een brouwerij staande buiten de Steenpoort.⁹⁰⁰

In 1482 verkoopt Fransoys van de *Serteete* fs. Oste, zijn brouwerij en ververij staande in de Leiestraat, alsook zijn pottenbakkerij staande buiten de Rijselpoort, aan de Brugse Magdeleenen Vandercoutere, weduwe van Zegheren Cordier.⁹⁰¹ Zoals we daarnet hebben gezien, had de familie van der *Serteete* (Sarteele) ook banden met het vleeshouwersambacht. Daarnaast zien we dat Magdeleene Vandecoutere instemt met de lossing van Fransoys zijn rente en dat vervolgens laatstgenoemde een rente aan Magdeleenen verkoopt bezet op zijn huis “*Den Zwaarten Leeuw*”. Finaal stemt Magdeleene in met de *lossinghe mids overlegghende den penninck zestiene*.⁹⁰²

Rentekoop was tijdens de tweede helft van de 15de eeuw zeer populair geworden in Kortrijk, voor 1450 waren slechts 37% van de rentekopers Kortrijkzanen, gedurende de jaren 1433 tot 1473 waren het er al 55% en van 1474 tot 1496 waren 78% van de rentekopers Kortrijkzanen.⁹⁰³ Deze evolutie kan in verband gebracht worden met de stadseconomie en in bijzonder de lakennijverheid. Gedurende de hoogconjunctuur van 1400 tot 1425, waren het uitsluitend vreemdelingen die hun geld investeerden in lijfrentenverkoop. Tijdens de depressie van de lakenindustrie (1430-1470) steeg het aandeel van de Kortrijkse rentehouders significant. Pauwelyn stelt dat dit te verklaren valt omdat het kopen van lijfrenten als een vaste herbelegging werd aanzien, zodat men er in tijden van economische zwakte een gewaarborgd jaarlijks inkomen van verwachtte, dat niet onderhevig was aan de schommelingen en risico’s van handel en nijverheid. Voorts valt op dat 60% van de Kortrijkse lijfrenteniers behoorden tot de gegoede stand en 52% behoorden tot schepenfamilies. Behalve voor de welgestelde klasse, waren de andere rentekopers vooral: vrouwen, jonge meisjes, begijnen,

⁸⁹⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 56 v°, 16 *hoymaent* 1481.

⁸⁹⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 70 v°, 20 *oust* 1481.

⁸⁹⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 76 r°, 17 *septembre* 1481.

⁸⁹⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk III*, 19.

⁸⁹⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 94 v°, 9 *novembre* 1481.

⁹⁰⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 112 v°, 24 *decembre* 1481.

⁹⁰¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 158 v°, 5 *wedemaent* 1482.

⁹⁰² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 159 r°.

⁹⁰³ ARA, *Rekenkamer*, 1453-1496, nrs. 33199 tot 32240; Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 205.

kloosterzusters en priesters. De gegoede burgers kochten graag lijfrenten voor hun dochters omdat hun zonen op een andere wijze bevoordeeld waren in de erfenis, namelijk door een ruimer aandeel in het grondbezit. De lijfrenten werden vaak uitgeschreven ten voordele van minderjarige kinderen, hierdoor had de rentenier de kans het geïnvesteerde kapitaal lange tijd te laten opbrengen. Wanneer een rente werd gekocht aan de penning 9, had men na 9 jaar zijn kapitaal terug gewonnen. Een jaarlijkse rente kon variëren van 6 £ p. tot 168 £ p. per jaar, maar de meest voorkomende waren: 12 £, 24 £ en 36 £ p. per aankoop.⁹⁰⁴

Een ander voorbeeld van een soortgelijk geval is dat van Magdeleene Vandereeke, weduwe van Joos Maelfait, die een rente verkoopt aan Denys Hespeel, bezet op eerstgenoemde haar brouwerij. Denys gaat vervolgens akkoord met de lossing mits *overlegghende den pennync vichtiene*.⁹⁰⁵ Tevens zien we dat Joos Rooze fs. Casins aan dezelfde Denys Hespeel ook een rente verkoopt bezet op zijn brouwerij staande aan de *Leybrugghe*.⁹⁰⁶ Nog zo'n casus, is dat Ysoie Robe, weduwe van Jacop van den Dale, aan de voogden van Jan Doosterlync fs. Jans, een rente verkoopt bezet op Ysoie haar huis en haar brouwerij staande in de Leiestraat. Jan Robe en Rugger Vantroyes als voogden zijnde van Jan Doosterlync, *consenteren lossinghe tallen tyden mids overlegghende ende betalende voor elken penninc 16 penninghen*. Tevens verkoopt Rugger Vandenhecke eveneens aan de twee voogden van Jan Doosterlync een rente.⁹⁰⁷ Finaal zien we dat ook Joos 't Kint fs. Jan, aan Jan van de Gavere een rente verkoopt bezet op zijn brouwerij staande buiten de *Steenpoorte* in de *Zweveghemstrate*.⁹⁰⁸

In 1482 zien we dat de roodverver Jan de Clerc een brouwerij in de *Visscherstraetkin* aankoopt⁹⁰⁹ en zien we dat in 1485 (n.s.) Olivier van Sarseghem fs. Michiels, eigenaar is van een brouwerij staande *binden stede by der baescamere tussen Jan Hameyde ende de plaetse also men ter zelve baescamere waerts gaet*.⁹¹⁰ Overigens zien we ook nog in hetzelfde jaar dat Joossine van den Dale, weduwe van Willem Vandenbroucke, eigenares is van een brouwerij staande op het erf van wijlen meester Wouter Tanghe, buiten de *Canuencpoorte*.⁹¹¹ Verder bezat in 1485 ook Olivier Deboosere

⁹⁰⁴ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 205-7.

⁹⁰⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 161 r°, 10 wedemaent 1482.

⁹⁰⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 213 v°, 18 decembre 1482.

⁹⁰⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 125 v°, 25 octobre 1483.

⁹⁰⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1482-1483, f° 184 r°, 26 hoymaent 1483.

⁹⁰⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 181 r°, 28 oust 1482.

⁹¹⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 114 v°, 16 laumaend 1484.

⁹¹¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 186 r°, 25 octobre 1485.

fs. Gillis een brouwerij staande buiten de *Steenpoorte*.⁹¹² In 1486 zien we dat Jan van Gistel alias *pointere* (hoofdpointer), in het bezit is van een brouwerij staande in de *Langheeststrate*, tussen de *grooten torre* van de *Steenpoorte* en de weduwe van Joos Maelfait.⁹¹³ Verder zien we in hetzelfde jaar dat Joossine Callins schuldig is aan Cathelinen *Willecoms* (Willecommes) en dat eerstgenoemde belooft om negen jaar lang *te tappene binnen hueren huuse gheheeten Den Peilgrim vanden biere dat men brauwen zal in zelfs Catheline Willecoms brauwerie staende buter Canuencpoorte zonder eenich ander bier den zelve termyn gheduerende in huer huus te moghen vercoopene, evenverre dat men huer goed drinkelic bier levert ghelyk andere tappers*.⁹¹⁴

In 1487 (n.s.) verkoopt Cachu Dellaeys aan Ghyselbrecht van Welsenens alias Coenkin een huis wezende een brouwerij toebehorende Joos 't Kint in de *Zweveghemstrate*⁹¹⁵ en zo'n anderhalve maand later verkoopt Ghyselbrecht van Welsenens sr. deze brouwerij aan Kerspinen Coucke, de weduwe van Jan 't Kint, die het op haar beurt geeft aan de kinderen van Joos 't Kindt.⁹¹⁶ In dezelfde periode zien we dat brouwer Gillis Blondeels woonachtig was in het huis "*dEeke*" staande in de Doorniksestraat.⁹¹⁷ Ook zien we dat Jan Nyffele ¼ van een brouwerij "*De Lelye*" staande in de *Rysselstrate*, verkoopt aan Daniel van den Berghe⁹¹⁸ en dat Catheline Reyniers, weduwe van Triestram Vanderbeke, haar brouwerij in de *Rysselstrate* verkoopt aan Oste van den Berghe fs. Michiels.⁹¹⁹ Overigens was Oste *Tutin* (Stutin) eigenaar van een herberg en brouwerij genaamd "*Ter Steenbrughe*" staande in Harelbeke naast *Den Gavere*, die hij verhuurde aan Jan Vanlerberghe.⁹²⁰ Finaal zien we dat op 31 december 1487 Fransoys van de *Serteele* zijn brouwerij en ververij staande in de *Leystrate* in Pamele verkoopt aan *Janne Denhuls fs. Willems*.⁹²¹

In 1488 zien we dat Catheline Willecoms haar huis "*Den Rooden Schilt*" op de markt verkoopt aan Jan Hinnekin *brauwere*, staande naast laatstgenoemde zijn huis "*tScaec*" en het huis van Willem

⁹¹² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1483-1485, f° 197 r°, 5 decembre 1485.

⁹¹³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 68 r°, 27 wedemaent 1486.

⁹¹⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 86 v°, 25 septembris 1486.

⁹¹⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 133 v°, 11 sporekele 1486.

⁹¹⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 148 r°, 28 maerte 1486.

⁹¹⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 152 r°, 21 april 1487.

⁹¹⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 162 r°, 18 meye 1487.

⁹¹⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 194 v° - 195 v°, 29 septembris 1487.

⁹²⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 203 r°, 22 octobre 1487.

⁹²¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 219 r°, 31 decembre 1487.

Vancaelberghe, genaamd “*Den Olyfant*.”⁹²² Tevens zien we dat Denys Vandermandelt fs. Gillis een brouwerij bezit *int straetkin van Vyanden tusschen tVisscherstraetkin* en de Leie.⁹²³ In 1489 zien we dat Maertin Steyt *doude* aan zijn zoon, Maertin Steyt *de jonghe*, als zijn goederen geeft: een huis in de Doorniksestraat, een *raemhof op den Neveldrisch* en de helft van een brouwerij staande in Pamele.⁹²⁴ Daarnaast zien we dat de overige helft van deze brouwerij in 1490 (n.s.) in het bezit was van Boudin Vanlede.⁹²⁵ In datzelfde jaar zien we dat Joos Terryn *brauwer* uit Kuurne, het goed “*Ter Popert*” in Kuurne huurt van Jan de Tollenare en dat de pacht zal eindigen op 1 mei 1491. Joos Terryn belooft samen met Simon Vandenackere *brauwer* de onkosten te zullen betalen.⁹²⁶ Ten slotte zien we in 1490 nog dat Joos van Saerseghem fs. Michiels 1/8 van een brouwerij staande in *doude Casteelstrate* verkoopt aan Jan Debaremaker⁹²⁷ en vervolgens zien we dat Joos Terryn en Jan van den Houte, eerstgenoemde voor 1/8 en laatstgenoemde voor 1/40, hun delen van een brouwerij staande in *doude Casteelstrate* verkopen aan Willem van Saerseghem.⁹²⁸

In 1492 zien we dat Boudin Vanlede *brauwer* fs. Heindric, belooft *scadeloos te quitenen* Oste van den Berghe *brauwere*, Jan Desfresnes en Daniel Deryke alias Vanreus van een *borchtacht van 2500 ponden pars. ter cause van alzulke verscheedinghe van renten ende van de pachte van de bierassisen*, borg: Lauwers de Hondt uit Izegem, Jan Maelfeyt *brauwere*, Joos Nyffele, Maertin Buerse, Maertin Steyt en Joos Schellync.⁹²⁹ Boudin Vanlede was trouwens eigenaar van een brouwerij te Pamele en was onderamman van Kortrijk in 1497. De brouwer Oste van den Berghe fs. Jan was schepen te Kortrijk in: 1464, 1466, 1468, 1470 en proost in 1478.

In 1492 komen we de namen van de volgende twee brouwers tegen, Jan Maelfeyt fs. Jans *brauwere*⁹³⁰ en Maeylin Nys fs. Ruggers *brauwere*. Laatstgenoemde was zelf ook eigenaar van een brouwerij, staande op *Neveldrisch by de Waterpoorte*.⁹³¹ In 1493 (n.s.) zien we dat Zoetaert Vanlanghevelde in het bezit komt van het huis en de brouwerij van wijlen *Jan van Ghestele*, staande

⁹²² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 237 r°, 9 septembre 1488.

⁹²³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f° 253 v°, 21 novembre 1488.

⁹²⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 51 r°, 29 hoymaent 1489.

⁹²⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 93 v°, 16 sporcle 1489.

⁹²⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 137 r°, 9 octobre 1490.

⁹²⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 141 v°, 18 novembre 1490.

⁹²⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 143 v°, 21 novembre 1490.

⁹²⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 18 r°, 7 wedemaent 1492.

⁹³⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 19 r°, 16 wedemaent 1492.

⁹³¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 20 v°, 2 hoymaent 1492.

in de *LangeSteenstrate streckende lancx ende neffens der steden veste ende viercruuten torre ande Steenpoorte*.⁹³² In hetzelfde jaar zien we dat Heindric Maelfeyt, priester een brouwerij bezit staande in de Leiestraat.⁹³³ Ook zien we nog in november van dat jaar dat Heindric Devollere genoodzaakt is om de helft van zijn huis en brouwerij te verkopen *by ghebreke van onbetaelde ernelicke renten*. Deze brouwerij, “*tScuercapproen*” staande in de Leiestraat was voorheen eigendom van wijlen Gillis Maelfeyt fs. Joos. Verder wordt nog in de akte vermeld dat: *op 18 laumaent 1492* (18 januari 1493 n.s.) *wettelick te pande ghedaen was by vonnesse van scepenen van Kortrijk omme van dien te ghebrukene ghelyc van zinen anderen vryen ende properen goed*.⁹³⁴

In 1493 zien we verder dat Pieter Lours fs. Willems, zijn roodververij staande op de *Nieuwen Aerd int straetkin van Vyanen*, aan de verver Joos Moerman verkoopt, maar dat eerstgenoemde wel nog in het bezit blijft van zijn brouwerij die staat naast zijn zopas verkochte roodververij.⁹³⁵ Verder zien we dat Gillis Vanderleuwere fs. Nycasis een brouwerij heeft staande in de Doorniksestraat.⁹³⁶ Op 5 december 1494 zien we dat Jan Rooze zijn deel van een brouwerij staande bij *den pellorine* (schandpaal?)⁹³⁷ verkoopt aan Ghyselbrecht van Welsenenes en er wordt tevens bemerkt: *daer Fransoys Salmer brauwere op den dach van heden inne wuent*. Met andere woorden zie je hier dat Jan Rooze initieel de eigenaar was van deze brouwerij en dat Ghyselbrecht van Welsenenes sr. de nieuwe eigenaar wordt van deze brouwerij, maar dat Fransoys Salmer, als brouwer en pachter zijnde, effectief woont in deze brouwerij en de eigenlijke ambachtsman is.⁹³⁸ Voorts zien we dat dezelfde Ghyselbrecht ook nog de helft van brouwerij “*tScuercapproen*” staande in de *Leyestrate* van Jan Vandercarniere aankoopt. De overige helft behoorde toe aan meester Heyndric Maelfeyt.⁹³⁹ Overigens zien we dat Jan Rooze *doude*, 1/5 van een brouwerij staande in de *Conventstrate* koopt van zijn broer Rugger Rooze fs. Joos⁹⁴⁰ en in 1497 zien we dat Kerspiaan van den Dale fs. Joos 1/5 van de brouwerij, staande bij de *pelloryne*, verkoopt aan Ghyselbrecht van Welsenenes.⁹⁴¹

⁹³² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 77 r°, 17 *sporquele* 1492.

⁹³³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 109 r°, 7 *wedemaent* 1493.

⁹³⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 141 r°, 15 *novembre* 1493.

⁹³⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 143 v°, 26 *novembre* 1493.

⁹³⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 195 r°, 2 *oust* 1494.

⁹³⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=42163&betekenis=pellorijn&domein=0&conc=true>

⁹³⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 212 v°, 5 *decembre* 1494.

⁹³⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 14 r°, 9 *maerte* 1494.

⁹⁴⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 74 v°, 15 *maerte* 1495.

⁹⁴¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 183 r°, 30 *octobre* 1497.

Ten slotte zien we dat op 4 november 1497 Ghyselbrecht van Welsenenes alias Coenkin de drie delen van zijn brouwerij verkoopt aan Jan Rooze *doude*.⁹⁴² Ghyselbrecht zelf was in zijn eerste huwelijk gehuwd met Katheleyne Fierins, maar in een tweede huwelijk met Pauweline Rooze. Deze Pauweline was de dochter van Joos Rooze en de zus van Jan en Rugger Roose. Overigens zal Ghyselbrecht van Welsenenes sr. zoals reeds bemerkt, twee zonen hebben die proost van Kortrijks zullen worden, de eerste was Joos van Welsenenes, (zoon van Pauweline Rooze) en Ghyselbrecht van Welsenenes jr., (zoon van Katheleyne Fierins). Ten slotte zien we dat Jan Rooze fs. Joos *doude*, in 1498 een schuld had: *de nombre van 7 ghecrompen gheseghelde bellaerden bezedt op zyn huus ant pellorin wesende een brauwerie tussen Kerspiaen Vandale en Ghyselbrecht Vanwelcenes*.⁹⁴³ Klaarblijkelijk was deze Jan Rooze dus ook actief in de lakennijverheid.

In 1495 verkoopt Willem Halsberch fs. Wouters zijn brouwerij staande tussen de beide Leien in Pamele tussen Jan Braye en *sHerAlaertFablestraetkin*⁹⁴⁴, *achterwaerts uutcommende met eene poorte op den Reep* aan Jan Rooze *doude*. Tevens zien we dat laatstgenoemde schuldig is aan Willem Halsberch om vijftienhonderd *ghewichte wulle te blauwene zaetblau passerende den seghele van Kortrijk*.⁹⁴⁵ Daarnaast zien we een jaar later dat Gheeraerd Vandenbruwerne 3/8 van een brouwerij gelegen in de Leiestraat aankoopt van de voogden van de kinderen van Jan Vandemale.⁹⁴⁶ Bovendien verkoopt Guillebert Aupiet 1/5 van deze brouwerij aan *Gheeraert Vandebruwerie*.⁹⁴⁷

Voorts zien we in 1496 dat Willem de Corte, *heere van Asselt*, zijn goed genaamd “*De Brauwerie*” in Wielsbeke, acht bunder, verhuurt aan Reygnier Deboute. Vermoedelijk was dit een brouwerij of was er toch minstens een brouwerij aanwezig. Overigens vinden we de familie de Corte meermaals terug in de Kortrijkse stadsmagistraat vanaf 1415, toen de verver Pieter de Corte de eerste was van deze familie die als schepen zetelde in het stadsbestuur. Verder vinden we ook nog een zekere Adaem, Rugger en een Willem de Corte, meermaals terug als schepen, alsook werden Rugger en Willem de Corte ook nog proost van Kortrijk.⁹⁴⁸

⁹⁴² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 185 v°, 4 novembre 1497.

⁹⁴³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 209 r°, 27 sporcle 1497.

⁹⁴⁴ *Alaert Fable* was schepen van Kortrijk in: 1328, 1334, 1337, 1346, 1356 en proost in 1350. Klaarblijkelijk werd later een straat naar hem vernoemd.

⁹⁴⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 43 v° - 44 r°, 5 septembre 1495.

⁹⁴⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 70 v°, 28 sporcle 1495.

⁹⁴⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 73 v°, 12 maerte 1495.

⁹⁴⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 122 r°, 20 septembre 1496.

Verder was Jan Demesre fs. Dieryc eigenaar van een brouwerij, genaamd “*De Zwane*” staande in de *Haelebeicstrate*, naast de woning van Rufelaert van der Kindert⁹⁴⁹ en was Jan Dehulst fs. Jacops eigenaar van een brouwerij genaamd “*De Lombaerden*” staande in de *OnserVrouwenstrate*.⁹⁵⁰

In 1497 zien we dat Pieter Lours *brauwerie*, een vollerij staande op de Nieuwen Aert verkoopt aan Joos Cordier, met 3 p 12 s. p. rente telkens *Paeschen avont omme den wyn te betalen die men drinkt voor SentePietersoutaer inde SenteMaertinskerke in Curtrick*.⁹⁵¹ Met andere woorden had Pieter Lours niet alleen een brouwerij, maar tevens ook nog een vollerij. Dus niet alleen ververs hadden vaak een brouwerij, maar tevens ook gegoede vollers. De familienaam Lours (de Beer) komt eveneens frequent voor in de Kortrijkse stadsmagistraat, zelfs al vanaf het einde van de 13de eeuw. Zo was Wautiers Lours schepen in 1277. Daarnaast zien we Rugger, Ywein en Pieter Lours terug zowel als schepen, alsook als proost van Kortrijk. In 1439 was er een Pieter Lours schepen en laatstgenoemde was in 1446 deken van de draperie. In 1501 tot en met 1504 was er nog een andere Pieter Lours die hoogbaljuw van Kortrijk was.

In oktober 1498 zien we dat Bernaert Noppe de helft van een huis van Denys Vandermandelt *wesende een brauwerie metten helft vande vaerwehalaem inde Vyanestrate tussen Jan Scake de jonghe en de Vistrate, belast op 4 andere huusen van wylen Gillis Vandermandelt*.⁹⁵² In dezelfde periode zien we dat wijlen Jan Dehulst een rente verschuldigd was aan Francois van de *Serteele, bezedt op een huus wesende een brauwerie en vaerwerie*. Pieter Vandercruce als voogd van de kinderen van wijlen Jan Dehulst belooft *Francois de kosten op te legghene 10 p. gr. al zonder fraude oft malengien*.⁹⁵³ Finaal verkoopt Bernaerd Noppe de helft van een huis *wesende een brauwerie metten heilft vande vaerwerie alaem inde Vyanestrate* aan Willem Vanroubais.⁹⁵⁴

Tot zover alle activiteiten aangaande de nering van de brouwers tijdens de 15de eeuw. Voor het eerste deel van de 16de eeuw, zullen we enkel nog kort de namen van de verschillende brouwers en/of eigenaars van een brouwerij die we kunnen terugvinden overlopen: Gheeraert Vandebrouwerie⁹⁵⁵,

⁹⁴⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 138 v°, 11 maerte 1496.

⁹⁵⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 157 r°, 30 wedemaent 1497.

⁹⁵¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 185 r°, 4 novembre 1497.

⁹⁵² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 247 v°, 29 octobre 1498.

⁹⁵³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 250 r°, 16 novembre 1498.

⁹⁵⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 256 r°, 18 decembre 1498.

⁹⁵⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 96 v°, 20 wedemaent 1500.

Willem Dehulst⁹⁵⁶, Jacop van Caloen alias Brauwere fs. Wouters⁹⁵⁷, Gillis Blondeel fs. Willems *brauwere*⁹⁵⁸, Jehan Dutertre, woonachtig te Rijsel, eigenaar van een brouwerij staande in de *OnseVrauwestrade by den pellarine*⁹⁵⁹, Pieter Vanderhulst alias Cupere fs. Wyts⁹⁶⁰, Oste van den Berghe fs. Michiels⁹⁶¹, Jaenkin Lours fa. Pieters⁹⁶², Joos Cordier⁹⁶³, Arendt Bastoen *brauwere*⁹⁶⁴, Gheeraerd Delebruyere fs. Colaerts *brauwere*⁹⁶⁵, Gheeraerd Maelfeyt *brauwere* fs. Wouters⁹⁶⁶, Gillis Vandenackere fs. Oste⁹⁶⁷, Mailin Nys fs. Roegers, eigenaar van een brouwerij staande op de “Eveldriesch” aan de *Waterpoorte*⁹⁶⁸, Jan Demeer(r)e fs. Diericx *brauwere*⁹⁶⁹ en eigenaar van brouwerij “tZwaenkin” staande in de *Haerlebecstrate* (Overbeke)⁹⁷⁰, Jaquemaert Lefevre *brauwere*⁹⁷¹, Martine van den Dale (weduwe Jan Roose)⁹⁷², Willem de Costere⁹⁷³, Willem van den Berghe fs. Jans *brauwere* en eigenaar van brouwerij “Den Ovaernest” staande in de *Leystrate*⁹⁷⁴, Pieter Vanderhulst *doude*⁹⁷⁵, Tanne sGaens/ sGaeus (weduwe van Francois Salomme)⁹⁷⁶, Ghyselbrecht van Welsenens jr., eigenaar van een brouwerij staande in de *Caneuncstrate* (Overbeke)⁹⁷⁷, Olivier Kerspiaen fs. Amandts, eigenaar van een brouwerij staande in de

⁹⁵⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 96 v°, 20 wedemaent 1500.

⁹⁵⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 98 r°, 30 wedemaent 1500.

⁹⁵⁸ Gillis Blondeel *brauwere* was op 7 november 1503 één van de pachters van de *bierassise*. De andere pachters waren: Jaquemaert Lefevre, Jan Hynnekin, Daneel van den Berghe, Fransoys Salome, Kerspiaen Vandale, Willem van den Berghe, Gheeraerd Maelfeyt en Willem Maelfeyt. Allen verkennen dat zij medegezellen zijn met Gheeraert Debruyere en Jaquemaert Lefevre als pachters van de *principale bierassise ende oic vande creve van diere*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 190 v°; 1498-1500, f° 115 v°, 19 octobre 1500).

⁹⁵⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 82 r°; 1515-1516, f° 205 v°.

⁹⁶⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 130 r°, 29 april 1503.

⁹⁶¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 133 r°, 12 meye 1503.

⁹⁶² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1501-1504, f° 179 v°, 10 octobre 1503.

⁹⁶³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 37 r°, 2 hoymaent 1504.

⁹⁶⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 75 r°, 5 wedemaent 1505.

⁹⁶⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 94 r°; 1505-1507, f° 237 r°, 26 novembre 1507.

⁹⁶⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 94 v°; 1505-1507, f° 82 v°, 14 octobre 1506.

⁹⁶⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 6 v°, 1510-1511, f° 82 v°.

⁹⁶⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 51 v°, 1512-1514, f° 63 v°.

⁹⁶⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 66 r°, 1505-1507, f° 190 v°, 4 ougst 1507.

⁹⁷⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 60 r°, 14 octobre 1513.

⁹⁷¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 68 v°, 15 september 1506.

⁹⁷² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 120 r°, 28 lauwe 1507.

⁹⁷³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 169 r°, 10 meye 1507.

⁹⁷⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 216 v°, 1510-1511, f° 15 v°, 1512-1514, f° 60 v°.

⁹⁷⁵ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1510-1511, f° 37 r°, 5 meye 1511.

⁹⁷⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1510-1511, f° 86 v°, 24 novembre 1511.

⁹⁷⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 97 v°; 1512-1514, f° 115 r°.

*Conventstrate*⁹⁷⁸, Raphael Vandepoele, eigenaar van een brouwerij staande in de *Canuckstrate* (Overbeke), voorheen eigendom van Ghyselbrecht van Welsenens jr.⁹⁷⁹, Willem Hinnekin fs. Jan, voor een deel eigenaar van de brouwerij “*tScaec*” staande op de Markt, overgenomen van Pauwels Bastoen⁹⁸⁰, Maikin Algoet fa. Oliviers en echtgenote van Cornelis van Outerive fs. Jacops, eigenares van een brouwerij, dat voorheen eigendom was van haar vader, die het op zijn beurt had aangekocht van Jacop van Outerive, Maikin haar schoonvader⁹⁸¹, Willem Maelfeit fs. Wouter, eigenaar van brouwerij “*tZwaenkin*” staande in de *Haerlebecstrate* (Overbeke)⁹⁸², Pertsevael Pollet, eigenaar van een brouwerij staande in de *OnseVrauwestrate*, voorheen eigendom van Jan Dutertere⁹⁸³, Goessaert Vandenhabeele en Jan Bernaert fs. Simoens, bezitten elk voor de helft brouwerij “*De Groene Porte*”, staande tussen de *Leybrugghen* en de *steeghere vande oude pelloryne*, Roeger Deryckere woonachtig te Gent, eigenaar van een brouwerij staande tussen de beide Leien en tussen *sHerAlaertFabreelstratkin* en Jan de Vriendt.⁹⁸⁴

Finaal kunnen we dus bemerken dat heel wat eigenaars van brouwerijen, eveneens eigenaars waren van ververijen, vollerijen en/of steenbakkerijen. Deze eigenaars behoorden praktisch allemaal tot de gegoede burgerij en velen onder hen zetelden ook in het Kortrijkse stadsbestuur. Daarnaast waren er ook brouwers, die enerzijds ambachtsman waren, maar anderzijds ook zelf eigenaar waren van een brouwerij. Verder waren er ook brouwers (ambachtslieden) die een brouwerij pachtten van een eigenaar. Deze brouwers waren uiteraard minder kapitaal krachtig en komen eveneens veel minder voor onder de gegoede burgerij, noch in het stadsbestuur. Concreet lijkt het dus ook voor deze ambacht zinvol om deze nering te bestuderen als een nijverheidscontinuüm. Tot slot, zien we dat de familie van den Dale tijdens de 15de eeuw van “klein brouwer” evolueerde tot dé brouwersfamilie van Kortrijk en onderdeel werd van de financiële en politieke elite. Ook hier hebben we dus een zeer mooi voorbeeld van “ambachtsman tot stadselite” in laatmiddeleeuws Kortrijk.

⁹⁷⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 138 v°, 20 *hoymaent* 1514.

⁹⁷⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 180 r°, 22 *decembre* 1514.

⁹⁸⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 190 r°, 24 *lauwe* 1514.

⁹⁸¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1512-1514, f° 235 v°, 14 *meye* 1515.

⁹⁸² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1515-1516, f° 107 r°, 19 *april* 1516.

⁹⁸³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1515-1516, f° 205 v°, 28 *sporcle* 1516.

⁹⁸⁴ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 179 v°; RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 180 v°.

3.4.4 De wijnhandelaars

In Kortrijk waren er verscheidene gegoede burgers die voor een deel, of soms zelfs voltijds, zich met de wijnhandel bezighielden. Uiteraard kunnen we hier kritisch de vraag stellen in hoeverre we deze mensen onder de noemer van ambachtslieden kunnen plaatsen, gezien het hier eigenlijk veel meer om welgestelde handelaars gaat. Bovendien is er van een échte inheemse wijnbouw in Kortrijk ook nooit echt sprake geweest. Anderzijds worden de wijnhandelaars vaak samen besproken met de brouwers omdat beiden een belangrijke rol speelden in de drankbevoorrading van een stad. Bovendien waren sommige eigenaars van wijnhuizen tevens actieve en vooraanstaande leden van de draperie en is er op deze wijze toch minstens een verband met de ambachtelijke wereld van de lakennijverheid. Concreet zullen we deze mensen hier bespreken, zeker omwille van het feit dat velen onder hen zullen zetelen binnen de Kortrijkse magistraat.

Afbeelding 18: Mensen drinken wijn in een herberg (*Tacuinum Sanitatis*)⁹⁸⁵

⁹⁸⁵ Ibn Butlan, *Tacuinum Sanitatis*, BNF Ms. 9333.

Zoals juist bemerkt, worden wijnhandelaars dus vaak samen met de brouwers besproken, wat ook het geval is bij Pauwelyn. Vandaar dat we opnieuw de accijnzen met betrekking tot de Kortrijkse drankbevoorrading tijdens de 15de eeuw zullen bestuderen, door de wijnaccijnzen te gaan vergelijken met de bieraccijnzen.⁹⁸⁶

Verhoging van het aksijnstarief	Jaar	Wijnaksijns	Bieraksijns
	1439	3.120 £ p.	3.200 £ p.
voor 10 jaar	1440	5.180	5.720
	1447	2.710	5.380
6 jaar	1448	3.150	6.100
	1452	3.330	7.375
6 jaar	1453	4.180	7.650
	1458	3.250	7.780
10 jaar	1459	5.040	9.260
	1470	3.420	8.130
15 jaar	1471	3.020	9.700
10 jaar	1486	3.325	7.400
3 jaar	1495	3.075	7.650

Tabel 3: Verhoging accijnstarieven op wijn en bier (Pauwelyn)⁹⁸⁷

Wanneer we dit doen, dan zien we dat de bieraccijns in de 15de eeuw een duidelijke voorsprong had gekregen op de wijnverkoop. Met andere woorden schijnt de wijnverkoop dus merkbaar gedaald te zijn ten voordele van het bier.⁹⁸⁸ Vertrekkend van een gelijk beginpunt in 1440 is de wijnaccijns op het einde van de eerste termijnverhoging reeds op de helft gevallen, terwijl de bieraccijns stabiel is gebleven. Bij de vierde verhoging in 1459 blijft de wijnaccijns dezelfde waarde behouden als in 1440, terwijl de bieraccijns met drie vijfden is gestegen.⁹⁸⁹

Hoewel de bieraccijns in de 15de eeuw een duidelijke voorsprong heeft gekregen op de wijnverkoop, mogen we laatstgenoemde zeker niet onderwaarden. In het jaar 1466 werd de wijnaccijns in regie geïnd. De totale opbrengst kwam op 2.817 £ p. Dit is het totaal van een verbruiksbelasting van 16 d. p. per stoep wijn (elke stoep bevat 2,748 liter). Rekening houdend met het totaal aantal stopen en de totale stadsbevolking van Kortrijk, komt men aan een wijnverbruik van 22 liter per hoofd.⁹⁹⁰

⁹⁸⁶ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁹⁸⁷ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁹⁸⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁹⁸⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 202.

⁹⁹⁰ Voort ontfæn van den taverniers van Cortricke van der assise van den wine gheghadert bij Jan Robe ontfanghere van der stede... dar men dezelve assise int jaer verleden niet en conste verpachte... . De verpachting van de accijnzen begint in oktober zodanig dat men in 1466, drie kwart van het

Voor datzelfde jaar werden in de stadsrekeningen alle wijnverkopers vermeld met de belasting die ze op de verkoop hadden betaald. Op 26 houders van een wijnhuis waren er 14 gegoede burgers. Zij worden in de onderstaande tabel weergegeven conform de verkoopkracht van hun wijnhuis:⁹⁹¹

Naam	Aksijns	Vermogensklas in 1440 of 1477
Van den Brande Roeland	344 £ 4 s. 8 d.p.	B
Van der Banc Jan	195 £ 13 s. 4 d.p.	D
De Vechtere Willem	176 £ 18 s. 8 d.p.	C
Judyn Colaerd	156 £ 19 s.	D
Hameyde Jan	125 £ 9 s. 4 d.p.	D
Van der Gote Lodewyc	84 £ 9 s. 4 d.p.	B
Zwyn Joosse	66 £ 4 s.	D
Van Gotthem Steven	21 £ 5 s. 4 d.p.	D
Van den Gavere Jan	19 £	D
De Praterie Andries	16 £ 8 s.	D
Roben Jan	3 £ 6 s. 8 d.p.	D
Douvryn Ghildolf	32 s.	D
Scuddematte Olivier	24 s.	C
De Boetere Obrecht	9 s.	C

Tabel 4: Accijnzen op wijn (Pauwelyn)⁹⁹²

Wat onmiddellijk opvalt, is dat sommige eigenaars van wijnhuizen tevens actieve en vooraanstaande leden van de draperie waren. Zo weten we dat Andries de Praterie⁹⁹³, drapier was en dat Obrecht de Boetere⁹⁹⁴ in 1436 als drapier werd ingeschreven plus deken van de draperie werd in: 1450, 1453 en 1456. Steven van Got(t)hem⁹⁹⁵ was op zijn beurt vinder van de draperie in: 1461, 1467 en 1468, alsook was Jan van den Gavere⁹⁹⁶ vinder in 1450. Ten slotte was Jan Robe waard-makelaar.⁹⁹⁷

Voor dit gegeven kunnen we een zeer plausibele verklaring geven, gezien het logisch is dat de onderhandelingen van de drapiers met hun makelaars en vreemde kooplui meestal plaatsvond bij een goede kan wijn. Vandaar dat verschillende drapiers tevens uitbater waren van een herberg en beroepshalve vaak waard-makelaar werden. Anderzijds was iemand zoals Roeland van den Brande,

jaar per regie int en 3 maanden per verpachting. Het tared van de wijnaccijns is 16 d.p. van assise van elken stoope te wetene te 8 d.p. van der ouder assise ende te 8 d.p. van cruce van elk een stoope. (ARA, Rekenkamer, 1466-1467, nr. 33212, f° 7 v°-8).

⁹⁹¹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 203.

⁹⁹² Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 203.

⁹⁹³ ARA, *Rekenkamer*, 1486-1487, nr. 33233, f° 12 v°.

⁹⁹⁴ RAK, OSAK, *Register draperie*, f° 125 v°, 147 v°, 150 v° en 154 v°.

⁹⁹⁵ RAK, OSAK, *Register draperie*, f° 161, 167 v°, 168 v°.

⁹⁹⁶ RAK, OSAK, *Register draperie*, f° 147 v°.

⁹⁹⁷ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 203.

naast eigenaar te zijn van een wijnhuis, beroepshalve voltijds wijnhandelaar. Zijn belangstelling voor de wijn kwam tot uiting in zijn veelvuldig optreden als pachter van de wijncijns in: 1447, 1452, 1454, 1480, 1481 en 1482.⁹⁹⁸

Belangrijk om te bemerken, is dat Kortrijk zelf inzake de wijnbevoorrading volledig afhankelijk was van het buitenland. Zelfs indien men zou aannemen dat de huidige Wijngaardstraat ooit een inheemse wijnbouw zou impliceren, dan zal deze sowieso van zeer geringe betekenis zijn geweest. We weten dat in Zuid-Vlaanderen zowel niet-Westerse wijnen als Westerse wijnen in massa werden verbruikt. Niet-Westerse wijnen, zijn wijnvariëteiten uit Laag- en Hoog-Bourgondië en de gebieden ten zuiden van Parijs. Westerse wijnen daarentegen, zijn wijnen afkomstig van: Gascogne, Poitou en het Rijnland.⁹⁹⁹ In Kortrijk zelf, voerde men wijn in uit Bourgondië en de gebieden ten zuiden van Parijs, in 1427 ging het om “*Vransche*” wijn. In 1422 was die uit de Poitou afkomstig en Gascognewijn werd aangeboden op het schepenhuis in 1478. Vervolgens werd er in 1496 ook nog wijn uit Orléans en uit Beaune geserveerd.¹⁰⁰⁰

De Vlaamse kooplui zelf, of hun factors, reisden naar deze gebieden om hun aankopen te doen, onder wie ook Kortrijkzanen. In 1424 bevonden zich 15 wijnkooplieden te La Rochelle, waaronder vier van Sluis, vier van Brugge, één van Ieper, alsook één uit Kortrijk. Een met niet name gekende koopman uit Kortrijk heeft in 1458 van een burger van Parijs *39 queues et 8 feuilletes* aangekocht die hem in totaal 646 lb. 14 s. 4 d. p. kostten. Deze Kortrijkzaan moet duidelijk een vermogend iemand zijn geweest om voor 54 £ gr. wijn te kopen. Iemand die daarvoor in aanmerking komt, is uiteraard Roeland van den Brande fs. Othon. Deze wijnhandelaar werd overigens in 1477 belast op 300 tot 400 £ gr. Voorts bezat hij veruit het monopolie in de wijnverkoop in Kortrijk. Hoogstwaarschijnlijk leek het voor hem voordelig om zelf een vracht wijn te kopen in Frankrijk, zonder bijkomende kosten, zoals stapelrechten en makelaarslonen te moeten betalen. Deze extra kosten werden normaal gezien betaald op de wijnmarkten van Rijsel en Doornik.¹⁰⁰¹ In 1477 vertegenwoordigt de wijnhandel van Roeland meer dan ¼ van de totale wijnverkoop, wat neerkomt op meer dan 30.000 liter wijn op jaarbasis. Het gemiddelde wijnverbruik per inwoner wordt in dat jaar overigens op 22 liter geschat.¹⁰⁰²

⁹⁹⁸ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 204.

⁹⁹⁹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 204.

¹⁰⁰⁰ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33169, f° 52; 33174, f° 53; 33224, f° 46; 33240, f° 36; RAK, OSAK, 1759, f° 82; 1763, f° 78; Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 246.

¹⁰⁰¹ Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 204.

¹⁰⁰² Pauwelyn, *Gegoede burgerij Kortrijk I*, 131-34; 202-3; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

Daarnaast was Roeland van den Brande ook actief in de Kortrijkse stadsmagistraat. Zo was hij schepen van Kortrijk in: 1438, 1448, 1463, 1466, 1469, 1475, 1477, 1479 en werd hij proost in 1457. Tevens had hij vanaf 1443 het schoutambt van Kortrijk voor drie jaar in pacht en vervolgens nog eens van 1459 tot 1462.¹⁰⁰³ De familie van den Brande was al langer actief in de Kortrijkse stadsmagistraat. Zo was zijn grootvader, Gillis van den Brande, de eerste van zijn familie die schepen werd in 1361 en ook nog eens in 1363. Bovendien was laatstgenoemde raadsheer van Filips de Stoute en zouden twee kleinzonen van hem, *in casu*, Joos van den Brande en Jan Wielant, een belangrijke rol spelen in de hoge Bourgondische ambtenarij. Overigens zullen Gillis zijn nakomelingen in de loop van de 14de eeuw en vooral tijdens de 15de eeuw zeer dominant worden in de Kortrijkse politiek. Praktisch alle mannelijke telgen zullen schepen, schout, ontvanger of klerk van Kortrijk worden en geen enkele familie zal tijdens deze periode meer schepenen leveren dan de familie van den Brande.¹⁰⁰⁴ Voorts zullen al deze telgen uiteraard ook huwen met partners die niet toevallig tot soortgelijke adellijke en/of patricische families behoren, zoals bijvoorbeeld de families: van Vlenke, van Gistel, van Veerdegem (alias van Dadizele), van Moorsele, van Praet, Wielant, van der Poorte (de la Porte), van der Gracht, van de Woestine, d'Ydeghem, van Halewijn, van Heule, vander Meersch, van Stavele, de Vriend(t), enz.¹⁰⁰⁵

Zoals reeds bemerkt zal de kleinzoon van Gillis van den Brande, met name, Joos van den Brande, die tevens ook de broer was van Roeland de wijnhandelaar, raadsheer worden van de hertog.¹⁰⁰⁶ Bovendien trad hij ook op als persoonlijk baljuw van hertogin Isabella van Portugal. Met zijn uitgebreid netwerk, zowel in Kortrijk als aan het hof, is hij hét prototype van een “machtsmakelaar.” Als tussenpersoon slaagt hij erin om zijn toegang tot de machtige Bourgondische elite en tot openbare middelen te gebruiken om anderen van hem afhankelijk te maken. Joost en zijn familie investeren hun kapitaal in goederen op het platteland rond Kortrijk. Dat bezorgt hen een adellijke status. De familie bezit al in de 14de eeuw de heerlijkheid Bavikhove in de buurt van Harelbeke. Joost mag zich bovendien heer van Ten Ackere noemen en zijn broer Roeland, heer van Wevelgem.¹⁰⁰⁷ Deze connecties zorgden er dan ook voor dat de familie van den Brande, niet alleen deel uit maakt van het hof, maar tevens ook de hovelingen voorziet van wijn tijdens hun bezoeken aan Kortrijk. Vandaar dat een aanzienlijk deel van de wijnconsumptie staat op het conto van de

¹⁰⁰³ <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>.

¹⁰⁰⁴ Warlop, “De Middeleeuwen,” 83; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

¹⁰⁰⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114; Buylaert, *Repertorium*, 285-91; Frederik Buylaert en Miet Adriaens, *Lordship, capitalism, and the state in Flanders (c. 1250-1570)* (Oxford: Oxford University Press, 2025), 202; 217; De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 293-95.

¹⁰⁰⁶ <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>.

¹⁰⁰⁷ Jan Dumolyn, “Investeren in sociaal kapitaal: netwerken en sociale transacties van Bourgondische ambtenaren,” *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 28, nr. 4 (2002): 426-27; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

Bourgondische hertogen en hun entourage.¹⁰⁰⁸ Zoals al duidelijk is gebleken, maakte dit geslacht niet alleen deel uit van de politieke elite, maar evenzeer ook van de financiële elite van de stad. Initieel focuste de familie van den Brande zich tijdens de eerste helft van de 15de eeuw nochtans in hoofdzaak toe tot de lakennijverheid, maar men verliet deze nijverheid om zich tijdens de tweede helft van deze eeuw toe te spitsen op grootschalige wijnhandel. Deze beslissing zorgde er dan ook voor dat hun vermogen in de loop van de 15de eeuw alleen maar zou gaan toenemen, zeker gezien de economische malaise die zou plaatsvinden in de Kortrijkse lakennijverheid. Ten slotte hechtte deze familie ook waarde aan het socio-culturele, wat onder meer blijkt uit het gegeven dat enkele vrouwelijke familieleden de leiding zullen nemen van het begijnhof en andere religieuze instellingen. De familie van den Brande stonden ook nog bekend als weldoeners van de begijnen.¹⁰⁰⁹

3.5 Organisatie en structuur van de Kortrijkse edelsmeedkunst

3.5.1 Algemeen overzicht van de edelsmeedkunst

Edele metalen hebben altijd een uitzonderlijke plaats ingenomen en tot op de dag van vandaag zijn goud en zilver een waardemeter van macht en welstand. Goud was al in het vierde millennium voor Christus bekend en zilver was duizend jaar later nog zeldzaam, maar was na 1.600 voor Christus overal in gebruik. Bodenvondsten leveren heel wat Gallo-Romeins edelsmeedwerk op. Onder de Westerse scheppingen van de 12de eeuw neemt het Maaslandse edelsmeedwerk de eerste plaats in en het omvat onder meer: reliekschrijven, draagbare altaren, processiekransen enz.¹⁰¹⁰

In Europa werd goud gewonnen in: het Zevenburgs Ertsgebergte, de Harz, Bohemen, Salzburg en Karinthië. Voorts werd wasgoud gevonden in onder meer: de Elbe, de Saale, de Inn en de Donau. Na de ontdekking van de Nieuwe Wereld kwamen grote goudvoorraden naar Europa. De belangrijkste ontginningen van het kostbare metaal gebeurden in: Zuid-Afrika, de Verenigde Staten, Canada, Rusland en Mexico. Goud komt in de natuur voor in gedegen vorm, maar vrijwel altijd geallieerd met een weinig zilver. Om bruikbaar te zijn, moet zuiver goud met zilver of koper gelegeerd worden.¹⁰¹¹

¹⁰⁰⁸ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

¹⁰⁰⁹ Pauwelyn, *De goeode burgerij* I, 100; 207; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

¹⁰¹⁰ Paul Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst* VI (Kortrijk: De Leiegouw, 1979), 21.

¹⁰¹¹ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 21-2.

In de oudheid en de middeleeuwen hebben de alchimisten volhardend, maar tevergeefs gepoogd om door middel van de “steen der wijzen” onedele metalen in goud om te zetten. In de oudheid leverde Attica veel zilver aan het Westen en kenden de Feniciërs al zilverbijlen in Spanje. In Europa werd het gewonnen in het Saksische Ertsgebergte en de Harz, in Bohemen en Noorwegen. Na de ontdekking van Amerika werden door tal van Spaanse “zilverbijlen” grote hoeveelheden edelmetaal naar Europa verscheept. Vanaf de 17de eeuw waren: Amerika, Mexico, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland, Bolivia, Peru en Chili de voornaamste producenten en leveranciers.¹⁰¹²

Zilver wordt zelden als gedegen metaal gevonden, maar het wordt voornamelijk verkregen als bijproduct bij de winning van lood, koper, zink en goud. In geheel zuivere toestand is zilver, evenals goud, te zacht en ongeschikt om door de edelsmid te worden bewerkt. Vandaar dat dit dan wordt verholpen door een legering met (gewoonlijk) koper.¹⁰¹³

Vooral in oorlogstijd poogde men schatten in veiligheid te brengen. De kostbaarheden van het begijnhof, die in Gent waren “*om vreesse van der orloghen*” werden in 1414 naar Kortrijk teruggebracht en in 1437 toog de grootjuffrouw naar Gent “*om de ornamenten ende andere juweelen vander cappelle*.”¹⁰¹⁴ Naar aanleiding van de oorlog tussen hertog Maximiliaan van Oostenrijk en Lodewijk XI van Frankrijk werden in 1477 de oorkonden en de juwelen van de Kortrijkse kapittelkerk naar het klooster van de Dominicanen in Gent overgebracht.¹⁰¹⁵ Tijdens de oorlog tegen Frankrijks en diens bondgenoten (1488-1493) werd in mei 1488 een metselaar betaald, die de relieken, het zilverwerk en de voornaamste oorkonden van het kapittel in een muurholte wegborg.¹⁰¹⁶ Debrabandere bemerkt dat er talrijke gemeentelijke en kerkelijke inventarissen van edelsmeedwerk bekend zijn, alhoewel deze niet altijd betrouwbaar zijn, gezien deze werden opgemaakt naargelang de omstandigheden. Voorts vertellen deze documenten ons wel, wat voor voorwerpen werden vervaardigd, maar jammer genoeg worden de namen van de goud- en zilversmeden nooit vermeld.¹⁰¹⁷ Op de koop toe ontbreken er een aantal zeer belangrijke archiefdocumenten omtrent de Kortrijkse goud- en zilversmeedkunst, in bijzonder de spoorloos verdwenen *Register van alle de placcaeten, ordonnantien regardeerende de neeringe van de Goudt- en Silver- smeden binnen de stadt Cortryck (1515-1769)*. Dit register was in 1944 nog in het bezit van het stadsarchief van

¹⁰¹² Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 22.

¹⁰¹³ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 22.

¹⁰¹⁴ Archief OCMW Kortrijk, *Rekeningen begijnhof*, 1414-1415 en 1437-1438.

¹⁰¹⁵ RAK, OSAK, *OLV* 4, 1477-1478, 16-7.

¹⁰¹⁶ RAK, OSAK, *OLV* 4, 1487-1488, 9; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 22-3.

¹⁰¹⁷ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 23.

Kortrijk, dat toen om veiligheidsredenen gedeeltelijk in de kelders van de stadsschouwburg werd ondergebracht. Daarnaast moet er ook nog een register met de aanvaardingen van de meesters en inschrijvingen van leerjongens, alsook een register met de door de dekens opgemaakte rekeningen hebben bestaan.¹⁰¹⁸

Ondanks al deze beperkingen kunnen we gelukkig wel leunen op het jarenlange archiefonderzoek dat werd verricht door Paul Debrabandere. Zo kwam hij toch voldoende primaire bronnen op het spoor, zowel aangaande de opdrachten, alsook omtrent de edelsmeden zelf.¹⁰¹⁹ Wat hij zelf vooral markant vindt, is hoe in de loop van de eeuwen kerken en klooster hun rijkdom aan zilverwerk met zorg hebben omringd. Zo vond hij tientallen excerpten van jaarlijkse betalingen aan Kortrijkse zilversmeden, die bewijzen dat tegen Pasen en Kerstmis, het liturgisch vaatwerk met de grootste zorg werd hersteld, gereinigd en opgepoetst.¹⁰²⁰ Met andere woorden mogen historici eigenlijk de religieuze instellingen “dankbaar zijn” dat zij klaarblijkelijk al eeuwenlang zoveel waarde hebben gehecht aan materiële rijkdom.

Met betrekking tot de nering van de Kortrijkse goud- en zilversmeden zelf, weten we dat op 3 augustus 1650 de Kortrijkse edelsmeden een rekwist indienden om in de besloten stad een zelfstandig ambacht van goud- en zilversmeden te mogen oprichten. Dat werd hen op 3 oktober van datzelfde jaar toegestaan bij ordonnantie, door de muntmeesters van Philips IV in Rijsel. Voordien moesten de Kortrijkse meesters voor alles wat het uitoefenen van hun ambacht betrof naar Gent, dat het patronaatrecht over verscheidene steden van het graafschap Vlaanderen uitoefende, zoals onder meer: Kortrijk, Oudenaarde, Sint-Niklaas, enz. Eveneens in Gent werden op de gouden en zilveren voorwerpen de “*pincoenen*” of merktekens geslagen.¹⁰²¹

De Kortrijkse edelsmeden vereerden Sint-Elooi, maar ressorteerden nooit onder de nering van deze patroonheilige. De neringen van deze patroonheilige waren onder meer: de ijzersmeden, de wagenmakers, de messenmakers, de tin- en loodgieters, enz. Hoewel de edelsmeden eveneens met *haemers smedende ende wearckende waerren als smeden*, en zij door de keure van 1458 opgenomen moesten worden in de nering van Sint-Elooi, weigerden zij echter in 1560 voor het altaar van deze patroonheilige in de Sint-Maartenskerk de jaarlijkse twee schellingen parisis *kersghelt* te betalen.

¹⁰¹⁸ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmedekunst*, 5.

¹⁰¹⁹ Debrabandere bemerkt dat ondanks er over de Kortrijkse edelsmedekunst bitter weinig geschreven is, er toch een aantal belangrijke bijdragen zijn van onder meer G. Caullet en A. Deschrevel. (Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmedekunst*, 23).

¹⁰²⁰ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmedekunst*, 23.

¹⁰²¹ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmedekunst*, 25.

De goud- en zilversmeden voerden aan dat zij een “notabel ambacht” uitoefenen en dat de edelsmeden nergens in Vlaanderen iets uitstaande hadden met de ijzersmeden en overal een apart corpus vormden.¹⁰²² Ook te Brugge in 1454 kende men twee soorten leden: *notabelen* en *ghemeene*, *meeste* en *minste*. De Kortrijkse edelsmeden voerden ook een wapen: van zilver met een Sint-Elooi van vleeskleur, gekleed met een albe van zilver (zilver of wit), een tuniek van sinopel (groen), gebrodeerd van keel (rood) en een koorkap van zilver, verrijkt met goud (goud of geel) en gevoerd met keel, met aureool van hetzelfde. In de rechterhand een hamer van lazuur (blauw) met handvat van goud en in de linkerhand een kromstaf van goud, op een grasgrond van sinopel.¹⁰²³

Afbeelding 19: Het wapen van de Kortrijkse goud- en zilversmeden (Debrabandere)¹⁰²⁴

Aangaande de socio-economisch positie van de goud- en zilversmeden bemerkt Debrabandere dat zij in het algemeen behoorden tot de gegoede burgerij en dat zij financieel iets boven de middenklasse uitstegen. Daarnaast waren velen onder hen schepen of bekleedden ze een ander ereambt. Voorts concludeert Debrabandere dat er in Kortrijk talrijke dynastieën van goud- en zilversmeden waren en dat veel edelsmeden met elkaar verwant waren.¹⁰²⁵

¹⁰²² RAK, OSAK, 2066, f° 16 r° - 22 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 26.

¹⁰²³ Vertaald uit P. Lacroix – F. Seré, 168. Tegenover pagina 170 werd het gekleurde wapen opgenomen. Debrabandere heeft dit wapen lineair nagetekend en heraldisch verbeterd, nl. de abtsstaf (kromming naar binnen gekeerd) werd door hem vervangen door de bisschopsstaf (kromming naar buiten gekeerd). (Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 26).

¹⁰²⁴ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 1.

¹⁰²⁵ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 26.

Met andere woorden zien we hier dus veel gelijkenissen met onder meer de drapiers, de brouwers en de steenbakkers. Tevens was het ambacht van de goud- en zilversmeden in Brugge reeds in de 14de eeuw een belangrijk ambacht. De topperiode 1420-1490 was de grote tijd van de kunstambachten te Brugge. Ook een belangrijk aantal allochtone edelsmeden gingen in Brugge gaan wonen, waar ze de vrijheid van het ambacht en het poorterschap verwierven. Van de 44 ambachtsleden in 1454 te Brugge, zijn er 14 van bekende vreemde herkomst, van een dozijn anderen kan men uit de namen afleiden dat ze van elders waren gekomen. Bij deze was het ambacht in 1454 zeker samengesteld uit een meerderheid van “immigranten”, aldus Viaene.¹⁰²⁶

Ook interessant, is de positie van de vrouw in deze nering. We weten hieromtrent vooral informatie aangaande de weduwen van goud- of zilversmeden, zoals bijvoorbeeld dat een weduwe van een edelsmid de winkel van haar echtgenoot-vrijmeester met hetzelfde meesterwerk kon voortzetten, met behulp van “*werck-gasten*” of gezellen, waartoe ook haar zoon kon worden gerekend. Deze maatregel was evenwel geen voorrecht van de edelsmeden, omdat ook in andere ambachten de weduwen het bedrijf van hun echtgenoot mochten voortzetten. Zo hebben we al gezien dat Kortrijkse weduwen, eigenares konden worden van ververijen, steenbakkerijen en brouwerijen. Anderzijds, bemerkt Debrabandere wel kritisch dat op basis van zijn onderzoek geen enkele weduwe het tot deken bracht.¹⁰²⁷ Jammer genoeg, was dit eveneens van toepassing voor de overige ambachten die we al besproken hebben en uiteraard komen we geen enkele vrouw tegen in de Kortrijkse stadsmagistraat (1220-1555).¹⁰²⁸ Anderzijds, mogen we niet vergeten dat in België vrouwen pas vanaf 1948 voor het eerst stemrecht verkregen¹⁰²⁹ en dat we bovendien pas in 1965 met Marguerite De Riemaecker-Legot, een eerste vrouwelijke minister kregen.¹⁰³⁰

Omtrent het “meestermerk”, beschikken we een ordonnantie daterend van 8 mei 1515, dat bepaalde dat iedere edelsmid die bij ambacht of nering als meester wordt aangenomen, zijn individueel *pinsoen* of meesterteken naast zijn naam moet laten prenten op een koperen plaat, bewaard door de nering van de stad waaronder hij ressorteert. Hij moet voortaan eerst zijn merk slaan op het vervaardigde voorwerp, vooraleer hij het ter keuring op de keurkamer aanbiedt. Deze reglementering wordt in latere ordonnanties opnieuw opgenomen. Toch kan het meesterwerk ons geen honderd procent zekerheid geven over de maker. Een zoon die eerst als gezelschap bij zijn vader heeft gewerkt,

¹⁰²⁶ Antoon Viaene, “Goud- en zilversmeden in Brugge gedurende de periode 1320-1520,” *Biekorf* 70, nr. 3-4 (1969): 70.

¹⁰²⁷ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 26.

¹⁰²⁸ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 9; Zie bijlage 2.

¹⁰²⁹ Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, <https://www.igvm-iefh.belgium.be>.

¹⁰³⁰ <https://www.ugentmemorie.be>.

kan na diens overlijden meester worden en het merk van zijn vader verder gebruiken. Tevens kan de weduwe die de handelspraktijk met gezellen wenst voort te zetten, het meestermerk van haar echtgenoot blijven prenten. Daarbij komt vanzelfsprekend, dat niet alle stukken door de meester zelf werden vervaardigd, maar vaak door zijn bekwame gezellen.¹⁰³¹

Voorts moest, krachtens een ordonnantie uitgevaardigd door keizer Karel V (13 april 1551), iedere meester naast het meestermerk ook nog het stedelijk wapen van de stad waar hij woonde of waaronder hij ressorteerde, op het vervaardigde voorwerp aanbrengen. Het wapen van Kortrijk komen wij voor het eerst tegen op het chrismatorium uit circa 1575, gemaakt door een onbekende Kortrijkse meester, dat bewaard wordt in de Sint-Maartenskerk van Kortrijk.¹⁰³²

Met betrekking tot het gehalte van gouden en zilveren voorwerpen, weten we dat op basis van een ordonnantie van 1551, bekrachtigd in 1608, 1688 en 1749, het verwerkte goud tenminste 22 karaat moest bevatten en dat het fijn-zilvergehalte was vastgesteld voor *grosseryen* op 11 penningen 8 greinen en voor *minuteryen* op 11 penningen 4 greinen.¹⁰³³

3.5.2 De technieken binnen de edelsmeedkunst

In de edelsmeedkunst zijn de twee voornaamste technieken voor de vormgeving: gieten en hameren. Het gieten van metalen voorwerpen kan op twee manieren gebeuren. Voor kleine onderdelen zoals: pootjes van kannen, presenteerbladen en komfoortjes, voetjes van ampullen, dekselknoppen en oortjes, wordt het meest de zandvormmethode toegepast en voor grotere en ingewikkelder stukken de methode van het “*cire perdue*”. Eerstgenoemde methode berust in principe hierop, dat een houten of gipsten model in het natte gietzand (gemengd met klei) wordt gedrukt, voorzichtig wordt verwijderd en de hierdoor ontstane holte of vorm met vloeibaar zilver wordt gevuld. Nadien worden de gietkanalen en de luchtafvoerkanalen weggevijld en de afdruk van de korrelstructuur van het zand aan de oppervlakte weggewerkt (geciseleerd en gepolijst). Bij de methode van het “*cire perdue*” wordt het voorwerp in was gemodelleerd en vervolgens ingevormd met klei voorzien van wasstaafjes, verbonden met het wasmodel tot de buitenkant. Later zullen dit de kanaaltjes vormen waardoor vloeibaar zilver moet worden aangevoerd, nog andere wasstaafjes zijn bestemd als ontluchtingskanaaltjes. Door verhitting wordt de omhullende klei hard en smelt de was uit het kanaaltje weg. Hierdoor ontstaan de gewenste holten en lege kanalen en gaat men over tot het

¹⁰³¹ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 33.

¹⁰³² Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 35.

¹⁰³³ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 48.

ingieten van het metaal. Na afkoeling en stolling wordt nu de kleimantel verbrijzeld en worden zoals bij de zandvormmethode op het bekomen voorwerp de littekens en de onnauwkeurigheden weggevijld en dichtgesciseleerd.¹⁰³⁴

In het edelsmeedvak verstaat men onder “hameren”, het omvormen van een plaat metaal van verschillende hamers, waardoor uiteindelijk de hoofdvorm van het te maken voorwerp wordt verkregen. In de gewenste dikte en het gewenste formaat wordt uit een gegoten “staaf” door hameren de plaat zilver geplet of met de pletmolen gevormd. Zilver is zeer vormbaar en laat zich in koude toestand geduldig hameren. Dus opgløeiing van het metaal, zoals voor de ijzerbewerking, is hier niet van toepassing. De zilversmid beschikt over een groot en gevarieerd aantal hamers met gladde, gepolijste en afgeronde baan, zodat het zilver nergens wordt beschadigd. Voor specifieke onderdelen bij de laatste bewerkingen komen nog houten hamers met leer of vilt in aanmerking. Als ondergrond of draagvlak voor de zilverplaat worden diverse tassen aangewend. Een tas is een klein aanbeeldje, zonder scherpe kanten, dat in een zwaar houten blok of een bankschroef kan worden geplaatst. De tassen verschillen van vorm naargelang de zilversmid het te maken voorwerp wil “optrekken,” - dit is naar boven hameren (kannen en theepotten bijvoorbeeld worden opgetrokken) of “opdiepen”, - dit is naar beneden drijven (schalen en bladen bijvoorbeeld worden opgediept).¹⁰³⁵

Het met de hand gesmeed eetgerei, wordt gemaakt uit een rechthoekig staafje zilver, “*baguette*” genaamd. De steel wordt gerekt in een lichte curve en wordt voorzien van een verbreed steeleinde. Met behulp van een gietijzeren mal, geplaatst op een loodblok, wordt het lepelblad gemaakt en door te hameren of te “*bouwelen*” wordt de vereiste vorm verkregen. Het gestileerd blaadje of “*loffe*” op het einde van de steel ondersteunt het blad en wordt met de hand opgevijld. Het afwerken gebeurt met een vijl, waarna het voorwerp wordt gebruineerd. Voor het maken van de vork gaat men op dezelfde manier tewerk. De tanden worden uitgesneden of uitgezaagd.¹⁰³⁶

3.5.3 De Kortrijkse goud- en zilversmeden tijdens de late middeleeuwen

In 1275 wordt voor het eerst een Kortrijkse goudsmid met naam vermeld. Het betreft Hanicare, die voorkomt in de rekeningen van het sterfhuis van Rogier, heer van Mortaigne, waar hij 8 pond en 12 deniers ontving voor het maken van zes zilveren schalen, een beker met deksel en twee bekkens:

¹⁰³⁴ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 51-2.

¹⁰³⁵ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 52. Voor meer informatie omtrent de versieringstechnieken: “drijven”, “graveren,” “emaileren,” “niëlloversiering,” “filigraanversiering,” alsook met betrekking tot de afwerkingstechniek “ciselieren,” zie Debrabandere. (Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 52-5).

¹⁰³⁶ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 55.

Encore a Hanicare, lorfevre de Courtrai pour le facture de VI escueles dargent, d'un hanap a dragie et II bachins, VIII lb. XII d. Een renterol van 1314¹⁰³⁷ onthult ons de naam Clais de Goutsmet alias Nicholaus Aurifaber, van wie een Latijnse oorkonde vermeldt dat hij in 1328 aan de Kortrijkse Markt woonde.¹⁰³⁸ Waarschijnlijk is hij te identificeren met (of is hij de zoon van) *Colars li Orfevres ki maint a Courtrai* in 1277.¹⁰³⁹ Ten slotte woonde er in 1393 nog steeds een Clais de Goutsmet aan de Kortrijkse Markt.¹⁰⁴⁰

Onder de namen van de Brugse edelsmeden figureert Jan Van Curtricke (1366), die hoogstwaarschijnlijk van Kortrijk afkomstig was. Verder treedt in 1371, Gillis de *seltersmet*, op als getuige in een proces voor de Vierschaar¹⁰⁴¹ en in 1375 komt hij voor op een lijst van inwoners van wie de stad Kortrijk een erfenisrecht eist.¹⁰⁴² Deze toenaam kan zeker overeenstemmen met zijn beroep. Verder vermeldt de Kortrijkse stadsrekening van 1392-1393 een zekere *meestre Jan den seltersmet*.¹⁰⁴³ Mogelijk is hij te identificeren met Jan van den Hove (1385) opgenomen op de lijst van edelsmeden van Cullet en Dobbelaere. In de Kortrijkse stadsrekening van 1394 staat ook nog vermeld: “*van Talaisen der zeltersmedinghen.*”¹⁰⁴⁴

In augustus 1412 ontving Jan Stocman van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk 12 pond parisis voor het maken van twee ampullen, te gebruiken aan het hoogaltaar.¹⁰⁴⁵ Godfried Stocman werkte overigens voor de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk. In april 1431 werd hem 29 pond parisis uitbetaald voor het maken van een nieuwe ciborie, voor herstellingswerk plus het gebruikte zilver en goud.¹⁰⁴⁶ Voor het maken van een zilveren lunula om te plaatsen met het H. Sacrament in de voornoemde ciborie en voor het zilver en het goud ontving hij nog 19 pond en 17 schellingen parisis.¹⁰⁴⁷ Ten slotte ontving in april 1424 een Stocman, 10 pond en 13 schellingen parisis voor het herstellen van twee vergulde kelken.¹⁰⁴⁸

¹⁰³⁷ RAK, OSAK, Archief Onze-Lieve-Vrouwehospitaal Kortrijk, *Renterol*, 9.

¹⁰³⁸ Debrabandere, *Persoonsnamen in het Kortrijkse (1300-1350)*, 30.

¹⁰³⁹ Armand d'Herbomez, *Chartes de l'abbaye de Saint-Martin de Tournai* (Brussel: Hayez, 1898), 2: 350.

¹⁰⁴⁰ Debrabandere, *Studie van de persoonsnamen in de Kasselrij Kortrijk 1350-1400*, 163; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 57.

¹⁰⁴¹ RAK, OSAK, 2004, f° 20 r°.

¹⁰⁴² RAK, OSAK, 2004, f° 51 r°.

¹⁰⁴³ RAK, OSAK, 1707, f° 19 r°.

¹⁰⁴⁴ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33.148, f° 4 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 57-8.

¹⁰⁴⁵ RAK, OLV, 3, s.a. 1412, f° 3 v°.

¹⁰⁴⁶ RAK, OLV, 3, s.a. 1431, 10.

¹⁰⁴⁷ RAK, OLV, 3, s.a. 1431, 10.

¹⁰⁴⁸ RAK, OLV, 3, s.a. 1424, 5; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 58.

Jacob Scaec maakte in 1425 voor *messagier* Jan Biese het herkenningsteken van bode van Kortrijk.¹⁰⁴⁹ In de lijst van goud- en zilversmeden in Brugge gedurende de periode 1320-1520, vond ik onder de “*notabelen ende ghemeene*” een zekere Joris Scaec terug. Hoogstwaarschijnlijk zal laatstgenoemde een bloedverwant zijn geweest van deze Kortrijkse familie.¹⁰⁵⁰ Voorts valt de edelsmid Jacob Scaec vermoedelijk te identificeren met Jacob Scaec die zowel raadslid, schepen en proost van Kortrijk was. Bovendien zien we dat een Jacques Scaec onafgebroken hoogbaljuw van Kortrijk was tussen 1449 en 1464. In de zetting van 1440 zien we dat meester Jacob Scaec fs. Louis (Lonis), de rijkste man van Kortrijk was, met een vermogen dat geschat werd boven de 500 lb. gr. en hij het grootste bedrag betaalde van alle Kortrijkzanen, namelijk 72 lb. p.¹⁰⁵¹ Daarnaast was Jacob zijn broer, Matheus Scaec fs. Lonis, eveneens schepen en proost in Kortrijk. Verder komt Matheus in de zetting van 1440 voor in groep B. Het is zeer duidelijk dat deze adellijke familie uiteraard geen doorsnee Kortrijkse schepenfamilie was, maar één van de rijkste en machtigste politieke dynastieën van Kortrijk.¹⁰⁵² Deze familienaam zullen we overigens nog meermaals tegenkomen in het onderdeel sociale conflicten en opstanden, waaruit zal blijken dat dit geslacht zeker niet vies was van geweld om de absolute macht in Kortrijk te verwerven en te behouden.

Verder zien we dat Jan van den Moere in 1430 voor de stad Kortrijk twee zilveren bekkens leverde ter gelegenheid van de blijde inkomst van Filips de Goede.¹⁰⁵³ In juni 1429 ontving de beeldsnijder-schrijnwerker Jan Ruweel van de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk 24 schellingen parisis voor het maken van een tabernakel en het aanpassen van een ivoren beeld.¹⁰⁵⁴ Omdat hij het voornoemde tabernakel had aangepast en voor het herstellen van een zilveren kandelaar werd aan *Rogero aurifabro* 3 pond en 10 schellingen parisis uitbetaald.¹⁰⁵⁵ Hier wordt waarschijnlijk Rogier Vinke bedoeld, die in 1435, ter gelegenheid van de blijde inkomst van Filips de Goede, 6 zilveren schalen maakte met het wapen van de hertog en dat van Kortrijk.¹⁰⁵⁶ Verder weten we dat Roger Vinke in 1455 ruwe woorden uitslingerde in verband met de “*wettelichede vander stede*” naar het hoofd van Wouter van Meulebeke en hij hiervoor werd beboet.¹⁰⁵⁷ Voorts weten we over Rugger Vincke dat

¹⁰⁴⁹ RAK, OSAK, 1711, 92; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 58.

¹⁰⁵⁰ Viaene, “Goud- en zilversmeden in Brugge,” 68-9.

¹⁰⁵¹ Pauwelyn, *De gegoede burgerij* III, 11.

¹⁰⁵² Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 151-52; Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 284; De Rock, “Het bestuur van de kasselrij Kortrijk,” 299.

¹⁰⁵³ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33.177, f° 23 v°.

¹⁰⁵⁴ RAK, OLV, 3, s.a. 1429, 9.

¹⁰⁵⁵ RAK, OLV, 3, s.a. 1429, 9.

¹⁰⁵⁶ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33.182, f° 28 v°.

¹⁰⁵⁷ RAK, OSAK, 1718, f° 12 r°.

hij de zoon was van Jan Vinke en dat hij gehuwd was met Marie vanden Keldre.¹⁰⁵⁸ Een zeer gekende dynastie van Kortrijkse edelsmeden, was de familie van Ruuslede. Zo vinden we in de rekening van de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk van oktober 1413, een vermelding omtrent een betaling ten aanzien van Jan van Ruuslede, voor het reinigen van zilveren vaatwerk en andere voorwerpen, alsook voor het herstellen van een reliek.¹⁰⁵⁹ Door dezelfde kerk werd hij nog betaald: in juni 1419 voor het maken van een reliekhouder¹⁰⁶⁰, in maart 1421 voor het herstellen van zilveren kandelaars en een zilveren ampul¹⁰⁶¹, in november 1421 voor het herstellen van een zilveren kruis¹⁰⁶², in juni 1422 voor het maken van een reliekhouder van de Heilige Stefanus gegeven door Mr. Hugo Lamy¹⁰⁶³ en in januari 1432 voor het herstellen van een voet in een klein gouden kruis dat de deken gewoonlijk draagt.¹⁰⁶⁴

Het zegelsnijden of zegelsteken werd in de middeleeuwen overigens aan de edelsmeden toevertrouwd. De sigillografische kunst werd onder meer beoefend door Jan van Ruuslede, die voor de stad Kortrijk verscheidene zegelmatrijzen maakte.¹⁰⁶⁵ Tevens weten we dat hij woonde bij de Onze-Lieve-Vrouwekerk, op een stuk grond van het oud Gravenkasteel.¹⁰⁶⁶

Ook Clement van Ruuslede werd in 1432¹⁰⁶⁷ en in latere rekeningen betaald voor het snijden van stempel- of zegelmatrijzen voor de stad Kortrijk. In 1436 ontving hij 27 pond en 12 schellingen parisis voor het maken van twee zilveren ampullen voor de kapel van het stadhuis.¹⁰⁶⁸ Door de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk werd hij betaald: in juli 1446 voor het herstellen van een zilveren kandelaar, een ketting van het wierookvat en een kleine toren, voor het aanbrengen van een zilveren leeuw op de koorstaf en voor het maken van twee zilveren sleutels aan een roede van een koorkap¹⁰⁶⁹,

¹⁰⁵⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1456-1458, f° 123 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 58-9.

¹⁰⁵⁹ RAK, OLV, 3, s.a. 1413, f° 4 r°.

¹⁰⁶⁰ RAK, OLV, 3, s.a. 1419, 11-2.

¹⁰⁶¹ RAK, OLV, 3, s.a. 1421, 7.

¹⁰⁶² RAK, OLV, 3, s.a. 1421, 5.

¹⁰⁶³ RAK, OLV, 3, s.a. 1422, 7.

¹⁰⁶⁴ RAK, OLV, 3, s.a. 1432, 8; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 59.

¹⁰⁶⁵ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33.164, f° 42 r°; RAK, OSAK, 1709, f° 49 v°; ARA, RK, 33.166, f° 47 v°; ARA, RK, 33.168, f° 15 r°; ARA, RK, 33.169, f° 18 r°; RAK, OSAK, 1710, f° 20 r°.

¹⁰⁶⁶ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 60.

¹⁰⁶⁷ RAK, OSAK, 1712, f° 30 v°.

¹⁰⁶⁸ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33.183, f° 32 r°.

¹⁰⁶⁹ RAK, OLV, 3, s.a. 1446, 6.

in november 1446 voor het herstellen van relieken geschonken door Sygerus de Beka¹⁰⁷⁰, in juni 1447 voor het aanbrengen van drie edelstenen aan een monstrans en voor het herstellen van een klein kruis en een reliekkruis¹⁰⁷¹, in mei 1448 voor het herstellen van een kwispel en een zilveren sluitstuk van een witte zijden koorkap¹⁰⁷², in juni 1448 voor het herstellen van een zilveren schaal en voor twee zilveren roeden van een witte koorkap, in mei 1449 voor het zilver van twee wierookvaten en het herstellen ervan, alsook voor het herstellen van een klein kruis.¹⁰⁷³ In januari 1450 ook nog voor het herstellen van de kettingen van de zilveren wierookvaten en het zilver daartoe gebruikt¹⁰⁷⁴ en in juni 1452 ten slotte, voor het herstellen van kandelaars en relieken.¹⁰⁷⁵

Overigens werkte Clement van Ruuslede ook voor de Sint-Maartenskerk. In 1441¹⁰⁷⁶ en 1451¹⁰⁷⁷ maakte hij twee H.-Olieschrijnen met zilver door de kerk geleverd, in 1462 herstelde hij zilveren kelken en een wierookvat¹⁰⁷⁸, in 1455 ontving hij 26 pond en 8 schellingen parisis voor het vergulden van twee zilveren wierookscheepjes en voor het maken van een zilveren wierookvat.¹⁰⁷⁹ In 1456 herstelde hij de zilveren ampullen en reinigde hij twee wierookvaten en eveneens in 1456 maakte hij twee vergulde sloten van het Evangelieboek.¹⁰⁸⁰ Ten slotte weten we dat Clement van Ruuslede ook wisselaar was, want in mei 1432 trok hij in opdracht van de proosten en schepenen van de stad Kortrijk naar Doornik en elders “*nopende tondervindene vander course vander munte.*”¹⁰⁸¹ Vooral interessant voor ons verhaal, is dat hij schepenen van Kortrijk was in: 1442, 1444, 1446 en 1450. Finaal overleed hij in het jaar 1460.¹⁰⁸²

Daarnaast werkte een Joos van Ruuslede eveneens voor de Kortrijkse Sint-Maartenskerk. In 1456 ontving hij 6 schellingen parisis voor het herstellen van een H.-Olieschrijn¹⁰⁸³ en in 1458 ontving

¹⁰⁷⁰ RAK, OLV, 3, s.a. 1446, 7.

¹⁰⁷¹ RAK, OLV, 3, s.a. 1447, 10.

¹⁰⁷² RAK, OLV, 3, s.a. 1448, 10.

¹⁰⁷³ RAK, OLV, 3, s.a. 1449, 10.

¹⁰⁷⁴ RAK, OLV, 3, s.a. 1450, 6.

¹⁰⁷⁵ RAK, OLV, 4, s.a. 1452, f° 6 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 60.

¹⁰⁷⁶ RAK, SM, 59, f° 31 v°.

¹⁰⁷⁷ RAK, SM, 60, f° 8 r°.

¹⁰⁷⁸ RAK, SM, 60, f° 16 v°.

¹⁰⁷⁹ RAK, SM, 60, f° 77 r°.

¹⁰⁸⁰ RAK, SM, 60, f° 96 v°; RAK, SM, 60, f° 95 r°; RAK, SM, 60, f° 95 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 61.

¹⁰⁸¹ RAK, OSAK, 1712, f° 30 v°.

¹⁰⁸² RAK, SM, 60, f° 147 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 61.

¹⁰⁸³ RAK, SM, 60, f° 95 v°.

hij evenveel voor het herstellen van twee wierookvaten.¹⁰⁸⁴ In 1459 plaatste hij een nieuw kruisje op een schrijn¹⁰⁸⁵ en in 1460 herstelde hij het grote schrijn waarin men het H. Sacrament draagt en reinigde hij de wierookvaten.¹⁰⁸⁶ In 1467 vergulde hij een nieuw schrijn en in 1468 maakte hij een nieuwe verguld zilveren kast om een schrijn in te bewaren.¹⁰⁸⁷ In 1470 maakte hij een zilveren H.-Olievat en verguldde hij er één, reinigde twee wierookvaten en maakte een zilveren lepeltje.¹⁰⁸⁸ In 1472 reinigde hij twee wierookvaten, een schaal en twee ampullen en herstelde hij een kelk.¹⁰⁸⁹ Voorts leverde hij in 1473 twee zilveren lepeltjes, herstelde hij wierookvaten en een pin van een zilveren kandelaar.¹⁰⁹⁰ In 1474 herstelde hij een zilveren kwispel, reinigde hij de zilveren wierookvaten en maakte hij een beslag voor de ciborie.¹⁰⁹¹ In 1475 herstelde hij nogmaals een zilveren kwispel en reinigde hij de zilveren wierookvaten.¹⁰⁹² In juni 1472 werd Joos van Ruuslede door de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk 44 pond en 5 schellingen parisis uitbetaald voor het herstellen van twee wierookvaten en voor het reinigen en herstellen van veel zilveren juwelen. Het kapittel leverde hem hiervoor het nodige zilver.¹⁰⁹³ Daarnaast sneed hij ook voor de stad Kortrijk een aantal zegelmatrijzen¹⁰⁹⁴ en komt hij voor in de rekeningen bij het afsterven van de deken van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, *in casu*, Frans van Gent op 19 mei 1462. Besluitend werkte hij in 1472-1473 aan een koorkap uit de Sint-Vedastuskerk van Menen.¹⁰⁹⁵

Een andere naam van een zilversmet die ons gekend is tijdens de eerste helft van de 15de eeuw, is Jan Van Ham. Hij sneed in onder meer: 1431¹⁰⁹⁶, 1433, 1434 en 1435 voor de stad Kortrijk enkele zegelmatrijzen.¹⁰⁹⁷ Daarnaast ontving hij in juni 1437 van de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk 3

¹⁰⁸⁴ RAK, SM, 60, f° 124 r°.

¹⁰⁸⁵ RAK, SM, 60, f° 135 r°.

¹⁰⁸⁶ RAK, SM, 60, f° 150 r°.

¹⁰⁸⁷ RAK, SM, 61, f° 107 v°.

¹⁰⁸⁸ RAK, SM, 62, f° 29 v°.

¹⁰⁸⁹ RAK, SM, 62, f° 51 v°.

¹⁰⁹⁰ RAK, SM, 62, f° 63 r°.

¹⁰⁹¹ RAK, SM, 62, f° 73 r°.

¹⁰⁹² RAK, SM, 62, f° 88 v°.

¹⁰⁹³ RAK, OLV, 4, s.a. 1471, 12.

¹⁰⁹⁴ RAK, OSAK, 1723, f° 38 v°; RAK, OSAK, 1725, f° 40 r°; RAK, OSAK, 1726, f° 39 r°; RAK, OSAK, 1727, f° 45 r°; ARA, RK, 33.222, f° 43 r°; RAK, OSAK, 1730, f° 46 v° - 47 r°.

¹⁰⁹⁵ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 61-2.

¹⁰⁹⁶ ARA, RK, 33.178, f° 20 r°.

¹⁰⁹⁷ RAK, OSAK, 1713, f° 35 r°; RAK, OSAK, 1714, f° 31 v°; ARA, RK, 33.182, f° 31 v°.

pond parisis voor het herstellen en vergulden van een kelk.¹⁰⁹⁸ Verder komen we nog een edelsmid tegen die actief was in het Kortrijkse stadsbestuur. Zo was Christiaen (*Kerspiaen*) Groeninc fs. Berthelmeeus, *goudsmet*, echtgenoot van Mergriete Vanderwedaghe¹⁰⁹⁹, schepen van Kortrijk in: 1438¹¹⁰⁰, 1439 en 1442. Voorts was zijn vader, Bartholomeus Groeninc ook al schepen in 1407. Overigens was Christiaen Groeninc samen met Jan Veldom alias Scaec en Pieter Fierins, *berecker vanden gasthuze Ter Laserie*.¹¹⁰¹ Deze familie was zoals reeds gezien ook een bekende Kortrijkse verversfamilie.

Een andere Kortrijkse edelsmid, was Jan vander Cruce, waarvan we weten dat hij in 1453 twee zilveren ampullen herstelde die werden gebruikt in de kapel van het Kortrijkse stadhuis.¹¹⁰² Ook hij sneed in 1457 voor de stad Kortrijk enkele zegelmatrijzen.¹¹⁰³ Finaal overleed hij in 1460.¹¹⁰⁴

Op de reeds vermelde lijst van edelsmeden gepubliceerd door Caullet en Dobbelaere wordt de naam Ghildolf van Domirin (1455) vermeld, van wie we weten dat hij schepen was te Kortrijk in: 1457, 1465, 1470, 1472, 1474 en 1476.¹¹⁰⁵ Ghildolf was overigens ook nog eigenaar van een wijnhuis.¹¹⁰⁶

Daarnaast onthullen enkele rekeningen de naam “De Goudsmid”, maar handelen echter niet over edelsmeedwerk. Vandaar dat we hier niet zeker weten of deze familienaam overeenstemt met het beroep van goudsmid. In de rekeningen komen we onder meer een Gillis, Jan en Jakob De Goudsmid tegen.¹¹⁰⁷

Verder komen we ook nog Olivier de Rode tegen, hij werd in juni 1461 en in juni 1463 door de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk betaald voor het leveren van verscheidene voorwerpen.¹¹⁰⁸ Ook komt hij voor in de rekeningen bij het afsterven van een kanunnik van de Onze-Lieve-Vrouwekerk,

¹⁰⁹⁸ RAK, OLV, 3, s.a. 1436, 6; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 62.

¹⁰⁹⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 108bis.

¹¹⁰⁰ RAK, SM, *Oorkonde* 158, ontleed onder nr. 117 bij E. Warlop.

¹¹⁰¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 244 v°.

¹¹⁰² RAK, OSAK, 1716, f° 31 v°.

¹¹⁰³ RAK, OSAK, 1719, f° 34 r° en 38 r°.

¹¹⁰⁴ RAK, SM, 60, f° 146 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 62-3.

¹¹⁰⁵ RAK, OSAK, 900.

¹¹⁰⁶ Pauwelyn, *De goeode burgerij* I, 203.

¹¹⁰⁷ RAK, OSAK, 1140, f° 4 r°; RAK, OSAK, 1140, f° 3 r°; RAK, SM, 64, f° 45 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 63.

¹¹⁰⁸ RAK, OLV, 4, s.a. 1460, 8; RAK, OLV, 4, s.a. 1462, 9.

met name, Edmundus Munerius die overleed op 10 maart 1471. Een andere edelsmid die we kennen, is Zegher Quidouche. Hij herstelde in 1487 voor Michiel Van Biesbrouc het herkenningsteken van *messagier* van Kortrijk.¹¹⁰⁹ In 1495 ontving hij van de stad Kortrijk 48 schellingen parisis voor het maken van zegelmatrijzen voor de *waerderers vanden ledere*.¹¹¹⁰ Overigens was hij jaarlijks aan de stad een erfrente van 2 schellingen parisis verschuldigd, bezet op zijn huis.¹¹¹¹ Hij woonde aan de Brugsepoort, waar hij overleed in 1508.¹¹¹² Voorts was een naamgenoot van hem, Jakob Quidouche, beroepshalve *zeltersmet*, en woonde laatstgenoemde in de Korte Steenstraat.¹¹¹³ In de rekeningen van de Kortrijkse Sint-Maartenskerk van 1493 tot 1505 vinden we verder ook nog de naam van Roger Stoyaert terug. Hij werd jaarlijks betaald voor het herstellen en reinigen van allerhande liturgisch vaatwerk en andere misgerei.¹¹¹⁴

Excerpten betreffende Zegher Lours zijn talrijk en bestrijken de periode 1466-1521. Een rekening van 1512 van de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk spreekt van Zegher Lours de Oudere, wat uiteraard een Zegher Lours de Jongere veronderstelt. Debrabandere vermeldt hieromtrent dat hij de werken van deze twee edelsmeden echter niet van elkander weet te onderscheiden. Hun activiteiten vallen in elk geval grotendeels te situeren in de laatste dertig jaar van de 15de eeuw. Zo betaalde de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk in juni 1472 voor het herstellen van de relikwieën van de H. Catharina, alsook voor het maken van de zilveren pateenhouders gebruikt onder de mis.¹¹¹⁵ In juni 1474 werd een Zegher Lours betaald voor het maken van verscheidene voorwerpen en in 1475 voor het maken van een verguld zilveren kelk als gevolg van een vonnis in verband met een bloedige twist tussen een buitenpoorter van Kortrijk en kapelaan Pieter Caelbaert.¹¹¹⁶ Verder maakte hij in 1483 een kruis, in 1486 voerde hij allerhande herstellingen uit en in juni 1488 en februari 1495 voerde hij opnieuw herstellingen uit alsook reinigde hij kerkjuwelen en allerhande misgerei.¹¹¹⁷

¹¹⁰⁹ RAK, OSAK, 1732, s.a. 1487-1488, f° 48 r°.

¹¹¹⁰ ARA, RK, 33.239, f° 44 r°.

¹¹¹¹ RAK, OSAK, 1731, s.a. 1484-1485, f° 4 r°.

¹¹¹² RAK, OSAK, WR, 38, f° 15 r°; RAK, SM, 65, f° 25 r°.

¹¹¹³ RAK, OSAK, 777³, f° 3 r°.

¹¹¹⁴ RAK, SM, 63, f° 9 v°; RAK, SM, 65, f° 10 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmedekunst*, 64.

¹¹¹⁵ RAK, OLV, 4, s.a. 1472, 12.

¹¹¹⁶ RAK, OLV, 4, s.a. 1474, 12; RAK, OLV, 4, s.a. 1475, 14.

¹¹¹⁷ RAK, OLV, 4, s.a. 1483, 12; RAK, OLV, 4, s.a. 1486, 10; RAK, OLV, 4, s.a. 1488, 10; RAK, OLV, 4, s.a. 1495, 11.

Vanaf 1500 werd hij vergoed voor het herstellen van de koorstokken, alsook voor verscheidene werken en herstellingen en ten slotte in 1521 vervaardigde hij ook nog een zilveren kruis.¹¹¹⁸ In 1486 toonde kanunnik Andreas Biese aan de deken en het vergaderde kapittel een zilveren beeld van de apostel St.-Andries, door die Zegher Lours werd gemaakt, alsook schonk de kanunnik het beeld aan het kapittel zelf. Verder vonden we de naam van deze edelsmid ook terug in de testamentaire-rekeningen bij het overlijden van verscheidene kanunniken van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk: Edmundus Munerius, 1471, Jean Bayart, 1481 en Jean Pouchon, 1486.¹¹¹⁹ Voor de Sint-Maartenskerk van Kortrijk werd in 1470 de ciborie van het H. Sacrament verguld¹¹²⁰ en voor de Leprozerij maakte hij in 1466 een reliekhouders en in 1475 de *casse van eenen helichdomme*.¹¹²¹

Ten slotte zijn er ook nog opdrachten vanwege de stad Kortrijk bekend: in 1476, 1488 en 1498 het herstellen van de respectievelijk de pateenhouder, de kelk en allerhande misgerei gebruikt in de kapel van het stadhuis, tussen 1488 en 1500 zijn er tevens talrijke betalingen voor het snijden van zegelmatrijzen.¹¹²² De familie Lours komt overigens meermaals voor in de schepenlijsten.¹¹²³

Op het einde van de 15de eeuw komen we nog de goudsmid Jan van den Berghe tegen, waarvan we enkel weten dat hij aan de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk jaarlijks 3 pond parisis rente op zijn huis en erf gelegen in de Steenstraat betaalde.¹¹²⁴ Ten slotte kunnen we de 15de eeuw afsluiten met de bemerking dat op de stempelplaat van de Gentse edelsmeden, bewaard in het Bijlokemuseum van Gent, er melding wordt gemaakt van een zekere *Joos Van Curterijc*, mogelijk was deze edelsmid dus afkomstig van Kortrijk.¹¹²⁵

Gezien deze scriptie naast de middeleeuwen, ook nog een klein stuk van de vroegmoderne tijd bevat, zullen we hier nog kort een overzicht geven van de Kortrijkse edelsmeden uit de eerste helft van de 16de eeuw: Pieter Stoyaert, hij werkte in hoofdzaak voor de Sint-Maartenskerk¹¹²⁶; Zegher De Rue,

¹¹¹⁸ RAK, OLV, 5, s.a. 1500, 8; RAK, OLV, 5, s.a. 1500, 9; RAK, OLV, 5, s.a. 1512, 11; RAK, OLV, 5, s.a. 1521, f° 7 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 64-5.

¹¹¹⁹ RAK, OLV, *Acta Capituli*, 1466-1489, s.a. 1486, f° 79 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 65.

¹¹²⁰ RAK, SM, 62, f° 39 r°.

¹¹²¹ RAK, OSAK, 777, f° 14 r° - 14 v°; 777², f° 6 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 66.

¹¹²² ARA, RK, 33.222, f° 43 r°; RAK, OSAK, 1732, s.a. 1488-1489, f° 64 r°; RAK, OSAK, 1736, f° 47 v°; RAK, OSAK, 1731, s.a. 1480-1481, f° 43 v°; RAK, OSAK, 1738, f° 29 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 65-6.

¹¹²³ Zie bijlage 2.

¹¹²⁴ RAK, OLV, 5, s.a. 1506, 4.

¹¹²⁵ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 66.

¹¹²⁶ RAK, SM, 66, f° 18 v°; 69, f° 44 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 67.

werd op 16 mei 1521 aangesteld als edelsmid van de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk en volgde bij deze Zegher Lours op. Tevens komt Zegher De Rue ook voor in de testamentaire-rekeningen bij het afsterven van de kapelaan van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, Ghislain Noppe, daterend 23 augustus 1532. Deze kapelaan was een telg van de gekende Kortrijkse drapiersfamilie die al meermaals in deze scriptie aan bod is gekomen; Roger Quidouche, zilversmid.¹¹²⁷

Tijdens de 16de eeuw was in bijzonder de familie Aelbrecht alias Van Cleven, een ware dynastie van edelsmeden. We zien onder meer: Jan Aelbrecht I, Jan Aelbrecht II, laatstgenoemde was gehuwd met Jeankin Quackelbeen.¹¹²⁸ Beiden werkten voor de Kortrijkse Sint-Maartenskerk¹¹²⁹ en Jan Aelbrecht II werkte daarnaast ook voor de stad Kortrijk, meer bepaald met betrekking tot diverse stukken zilverwerk, zeker stukken van goud, alsook herstellde hij kerkgerei dat werkt gebruikt in de kapel van het stadhuis.¹¹³⁰ Pieter Aelbrecht, hij vervaardigde in 1550 drie kopjes, één aan de koning van de kruisboog, één aan de koning van de handboog en ook nog één ter gelegenheid van de bruiloft van de Kortrijkse schepen, Olivier van der Kindert.¹¹³¹ Daarnaast was er ook nog een Jacques Aelbrecht de Oude, en hij werd op 8 juni 1545 aangesteld tot goudsmid van het kapittel van de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk. Uiteraard was er ook nog een Jacques Aelbrecht de Jonge, eveneens beroepshalve edelsmid en hij was gehuwd met Elisabeth *Adyn* (Adin).¹¹³²

Voorts komen we ook nog een Thomas Van Ommeslaghe als edelsmid tegen die vooral actief was voor de Kortrijkse Sint-Maartenskerk, alsook was hij gehuwd met de weduwe van Jan Aelbrecht I.¹¹³³ Verder komen we ook nog de goudsmid en snijder van zegelmatrijzen, Denijs Adin tegen, die zowel werkte voor de stad Kortrijk en de Kortrijkse Sint-Maartenskerk.¹¹³⁴

Nog een gekende Kortrijkse familie die bestond uit zowel edelsmeden als kunstschilders, was de familie Derickere alias van Reulx.¹¹³⁵ Dieric Derickere was woonachtig op de *fruitmaerct* en was

¹¹²⁷ RAK, OSAK, 2066, f° 16 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 67-8.

¹¹²⁸ RAK, SM, 71, f° 11 v°.

¹¹²⁹ RAK, SM, 69, f° 62 v°; RAK, SM, 72, f° 47 r°; f° 43 r°.

¹¹³⁰ RAK, OSAK, 760⁵, f° 8 v°; f° 7 v°; RAK, OSAK, 1759, f° 75 r°; RAK, OSAK, 1764, f° 80 r°; RAK, OSAK, 1766, f° 109 r°; RAK, OSAK, 1768, f° 157 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 68-9.

¹¹³¹ RAK, OSAK, 1750, f° 48 v°; f° 54 r°; f° 51 v°.

¹¹³² RAK, SM, Oorkonde 388, ontleed onder nr. 420 bij E. Warlop; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 70.

¹¹³³ RAK, SM, 70^a, f° 24 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 71.

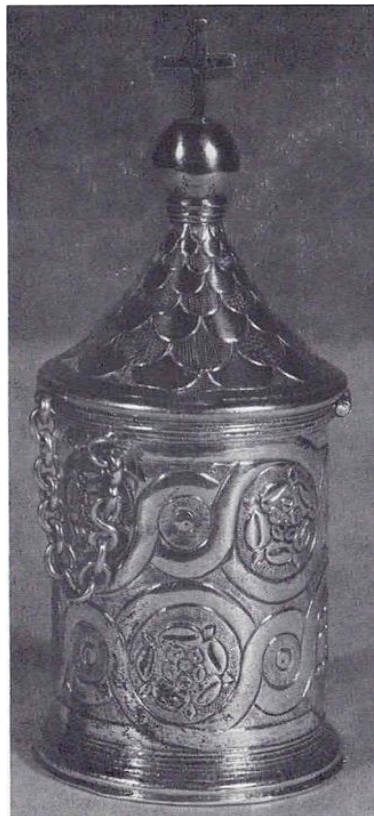
¹¹³⁴ RAK, OSAK, 1750, f° 37 r°; f° 52 v°; f° 44 v°; 1751, f° 47 r°; f° 42 r°; f° 48 v°; RAK, SM, 71, f° 32 r°; 72, f° 33 r° en 40 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 71.

¹¹³⁵ De spelling van deze familienaam varieert: Deryckere, Derickere, van Reux, van Reulx. (Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 71).

ook nog deken van de rederijkerskamer “De Kruisbroeders.”¹¹³⁶ Voorts was hij gehuwd met Mayken van West en hadden samen vier kinderen: (schilder) Bernard, (edelsmid) Steven, Copkin en (schilder) Maerten. *Dierick de zelvezmedt* treffen we overigens aan in een testament bij het overlijden op 10 maart 1546 van Adrien Thibaut, zanger van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk en kapelmeester van keizer Karel V. Ten slotte overleed hij voor 27 augustus 1582¹¹³⁷ en weten we dat zijn zoon, Steven, de *winckele van zilverwercke* op 27 augustus 1582 overerfde van zijn overleden vader. Interessant hier, is dat we ook de schatting van deze zilverwerkwinkel kennen, met name 495 pond en 9 schellingen parisis.¹¹³⁸ Steven Derickere zelf was zowel actief in Kortrijk en Rijsel en werkte voor de Kortrijkse Sint-Maartenskerk waar hij onder meer een zilveren kelk en een chrismatorium (oliedoos) maakte.¹¹³⁹ Voorts vindt men zijn meesterwerk op de koperen stempelplaat van de Kortrijkse meesters, bewaard in het Bijlokemuseum in Gent.¹¹⁴⁰

Afbeelding 20: Meesterwerk van Steven Derickere (Bijlokemuseum Gent)

Afbeelding 21: Chrismatorium (Derickere, 1603)

¹¹³⁶ RAK, OSAK, WR, 49, f° 7 v°.

¹¹³⁷ RAK, OSAK, WR, 49, f° 7 v°.

¹¹³⁸ RAK, OSAK, WR, 49, f° 7 v°.

¹¹³⁹ RAK, SM, 73, f° 45 r°; 74, f° 37 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 71-2.

¹¹⁴⁰ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 72.

Verder treffen we ook nog de *goudtsmet* Philip Bargibau¹¹⁴¹, de edelsmid Nikolaas Arsen¹¹⁴² en de edelsmid Laureyns Weyns¹¹⁴³ aan, waarvan we van de twee laatstgenoemden over hun meesterstempel beschikken.¹¹⁴⁴

Afbeelding 22: Meesterstempel van N. Arsen (Ieper, 1591)

Afbeelding 23: Meesterstempel van L. Weyns

Finaal moeten we zeker nog de Kortrijkzaan Maerten Maelfeit, zoon van Maerten, vermelden.¹¹⁴⁵ Rosenberg bemerkt dat hij voor 1566 naar Duitsland emigreerde, waar hij in 1569 meester in Neurenberg werd, alsook weten we dat hij ook nog in Venetië is geweest.¹¹⁴⁶ Hij is vooral bekend voor het vervaardigen van een vergulde kan en een vergulde beker.¹¹⁴⁷

Afbeelding 24: Vergulde kan (Maelfeit, ca. 1580)

Afbeelding 25: Vergulde beker (Maelfeit, ca. 1580)

¹¹⁴¹ RAK, OSAK, 1774, f° 63 v°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 74.

¹¹⁴² Zijn naam kent verschillende spellingsvormen: Nikolaas Haerse, Aertsen, Artsen, Nicolais Arsen. Deze edelsmid is te identificeren met Nicolais Arsen, die op de stempelplaat van de Ieperse edelsmeden figureert voor het jaar 1591. (RAK, *Registers van de nieuwe poorters*, Reg. I, f° 63 r°; Z.n. Tentoonstelling Rijksse en Ieperse kerkelijke edelsmeedkunst, 55; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 74).

¹¹⁴³ RAK, OSAK, 1792, f° 62 r°; Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 76.

¹¹⁴⁴ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 74-6.

¹¹⁴⁵ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 74-7.

¹¹⁴⁶ Marc Rosenberg, *Der Goldschmiede Merkzeichen III* (Frankfurt am Main: Frankfurter Verlags-Anstalt a.-g., 1922), 113.

¹¹⁴⁷ Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 74-7.

3.6 De Kortrijkse gegoede burgerij tijdens de 15de eeuw

3.6.1 Sociale analyse van de gegoede burgerij

Pauwelyn schatte de totale bevolking van Kortrijk in het jaar 1440 op ongeveer 5.317 inwoners. Belangrijk om hierbij te vermelden, is dat bij de zetting van 1440 enkel belastbare burgers voorkomen. Uiteraard waren er in Kortrijk ook mensen die tot de niets-bezittende klasse behoorden. Deze armen waren dus ontslagen van directe belastingen. Prevenier maakte echter een schatting van zo'n 9.517 inwoners, maar hij beschouwde dit zelf als te hoog ingeschat. Overigens telde de hele kasselrij wellicht circa 45.000 inwoners.¹¹⁴⁸ Stabel op zijn beurt gaat uit van ongeveer 7.000 inwoners.¹¹⁴⁹ Callewier schat dat Kortrijk tijdens de 15de eeuw ergens tussen de 5.000 en de 9.000 inwoners telde. Belangrijk hier, is dat Kortrijk op dat moment amper moest onderdoen voor Dijon, de hoofdstad van Bourgondië, waarvan de bevolking rond 1400 op 10.000 inwoners wordt geschat. Verder was het Kortrijkse bevolkingscijfer vergelijkbaar met dat van steden als Amsterdam, dat pas in de 17de eeuw een wereldstad zou worden, Bergen, hoofdstad van Henegouwen, of Leiden, het belangrijkste industriële centrum van Holland. Uiteraard waren Gent, Brugge en Ieper beduidend grotere steden, maar daarna volgde wel Kortrijk, samen met Oudenaarde, Dendermonde, Aalst, enz. De Groeningestad was uiteraard veel groter dan: Wervik, Menen, Harelbeke, Deinze en Tielt. Deze naburige stadjes maakten allemaal deel uit van de kasselrij Kortrijk. Dit was het omliggende platteland, met een eigen bestuur. In de praktijk was de invloed van de stad Kortrijk op de kasselrij erg groot, omdat het merendeel van de inwoners van de omliggende dorpen ook buitenpoorter waren van Kortrijk. Ten slotte, betekende dit dat ze voor de rechtspraak en administratie grotendeels afhankelijk waren van het Kortrijkse stadsbestuur. De kasselrij Kortrijk op haar beurt was dan weer een onderdeel van het Gentse kwartier.¹¹⁵⁰

Met betrekking tot de sociale analyse, stelt Pauwelyn dat het aantal armen in 1440 waarschijnlijk niet zo buitengewoon groot moet zijn geweest, omdat juist deze groep mensen tot de meest kwetsbaren behoorden tijdens de hongersnood van de voorgaande jaren. Bovendien, kwamen er ook in 1440 onder de belaste poorters mensen voor die omwille van hun armoede niet hebben betaald. Zo kwam er tijdens deze zetting 18 posten voor, die vrij waren van belasting: 2 Lombarden betaalden

¹¹⁴⁸ Walter Prevenier, "La démographie des villes du comté de Flandre aux XIIIe et XVe siècles. Etat de la question. Essai d'interprétation," *Revue du Nord* 65, nr. 257 (1983): 262.

¹¹⁴⁹ Peter Stabel, "Bestuur en openbare financiën in Kortrijk in de late Middeleeuwen en de vroege moderne tijd (14de-16de eeuw)," *De Leiegouw* 32 (1990): 160.

¹¹⁵⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 9; Niklaas Maddens, "Kasselrij Kortrijk," in *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, eds. Walter Prevenier en B. Augustyn (Brussel: Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën: Studia 72, 1997), 363-74.

niet wegens een ordonnantie van de stad, 1 gevangene betaalde ook niet, alsook waren er 15 armen, “*omme godswille niet*” in staat om financieel bij te dragen.¹¹⁵¹ Overigens weten we dat in 1447 vanwege de stad aan 67 armen, aalmoezen werden uitgedeeld.¹¹⁵² Dit aandeel blijft een minimum, maar het is de enige bron hieromtrent. Besluitend moet wel bemerkt worden, dat wanneer we spreken over circa 5.317 inwoners, hierbij de godshuizen en kloosters niet inbegrepen zijn, gezien kerkelijke instellingen gewoonlijk waren vrijgesteld van directe belastingen. Algemeen stelt Pauwelyn dat Kortrijk anno 1440 een kleine stad is van dus ongeveer 5.300 inwoners¹¹⁵³, hetgeen ongeveer de helft is van de stad Ieper toentertijd.¹¹⁵⁴

Wanneer we het nu hebben over een sociale analyse, moeten we eerst bepalen volgens welke norm we de gegoede burgerij van de middenklasse zullen onderscheiden. Pauwelyn legt de grenswaarde tussen deze beide klassen op een vermogen van 100 £ groten. Verder bemerkt ze dat een fortuin van 100 £ groten niet alleen nodig was om administratieve ambten te bekleden, maar tevens ook in de handel en industriële bedrijvigheid van de 15de eeuw bleek een dergelijk bedrag noodzakelijk om een firma van enig formaat op te richten. Pauwelyn besluit hieromtrent dat een gegoede burger van Kortrijk in de 15de eeuw een persoon was die qua fortuin in staat was om zijn beroepsbelangen en, indien hij ambities had voor ereambten, zijn magistraatstaak met succes uit te oefenen. Op basis van een aantal casussen besluit ze dat dit fortuin als minimumwaarde niet lager mocht zijn dan 100 £ groten, alhoewel dit voor alle duidelijkheid hier wel om een artificiële grenswaarde gaat.¹¹⁵⁵

De zetting van 1440 biedt de mogelijkheid het aantal gegoede burgers uit de totale stadsbevolking af te zonderen. Zoals zopas werd bemerkt, gaat het begrip “gegoedheid”, gepaard met een fortuin van 100 £ groten. De directe belasting van 1440 werd geheven “*selon sa faculté et puissance*” volgens een hoger vermeld barema. De gegoede burgerij werd aldus gescheiden van de middenklasse door de aanslag van 3 £ 12 s. p. (op 100 £ gr.) Belangrijk om hier te melden, is dat het fortuin van de personen, getaxeerd op 100 £ groten niet betekent dat deze mensen over een buitengewone rijkdom beschikten. Het gaat hier dus om een minimumvermogen dat niettemin op voelbare wijze het fortuintje van de middenklasse overschrijdt.¹¹⁵⁶

¹¹⁵¹ RAK, OSAK, *Register der poorters 1440*, f° 26-27; Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 165.

¹¹⁵² RAK, OSAK, *Stadsrekening 1447*, f° 51.

¹¹⁵³ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 166.

¹¹⁵⁴ Stadsbevolking van Ieper: 1412 (10.736 inwoners); 1431 (10.523 inwoners); 1437 (9.390 inwoners); 1491 (7.626 inwoners). (Henri Pirenne, “Les dénombrements de la population d’Ypres au XVe siècle (1412-1506). Contribution à la statistique sociale du moyen âge,” *Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte* VSWG 1 (1903): 1-32).

¹¹⁵⁵ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 168-71.

¹¹⁵⁶ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 171.

Verder kan men een verschil bemerken tussen belastingplichtigen getaxeerd op 3 £ p. of op 3 £ 12 s. p. De eerste groep investeert zijn kapitaal bij voorkeur in de aankoop van huizen en houdt nog een aanzienlijk bedrag vrij in geldwaarde (20 £ tot 40 £ groten). De tweede daarentegen belegt zijn kapitaal eerder in landerijen en lenen, terwijl zijn baar geld omtrent hetzelfde blijft als bij de vorige klas. Ook hecht deze laatste groep meer belang aan erf- en lijfrenten: 4 personen op 9, tegenover 1 op 8 in het laatste geval. De personen die respectievelijk een belasting betaalden van 4 £ en van 5 £ 8 s. p. onderscheiden zich van de lager aangeslagen groepen, door een ruimer aandeel in roerende en onroerende bezittingen. Volgend schema van het gemiddeld vermogen van deze groepen toont een duidelijker onderscheid:

	3 £	3 £ 12 s. p.	4 £ tot 5 £ p.
Land en lenen	2,7 bunder	9,5 b.	13,2 b.
Huizen	1 huis	1 huis	4 huizen
Renten	4 s. 2 d. p.	4 £ p./jaar	1315 d. p.
Kapitaal	35 £ gr.	32 £ gr.	60 £ gr. +

Tabel 5: Het gemiddelde vermogen van de groepen (Pauwelyn)¹¹⁵⁷

De aanslag van 3 £ 12 s. p. scheidt de middenklasse van de gegoede burgerij door een hoger aandeel in het grondbezit. Bij deze kunnen we stellen dat naast beroep en ereambten ook het grondbezit tot de componenten behoren van het patriciaat. Een vermogen van 100 £ groten vormt echter de minimumbasis waarop deze drie pijlers mogen rusten. Dankzij een verantwoorde grenswaarde kunnen wij nu de lijst opmaken van de rijke poorters van Kortrijk. Al diegenen die meer dan 3 £ 12 s. heeft betaald, wordt in tabel I opgenomen.¹¹⁵⁸ Hierbij wordt ook een vergelijking gemaakt met de personen die deel hebben genomen aan de lening van 1436.¹¹⁵⁹ Pauwelyn bemerkt dat gezien we niets weten over de basis van de gedwongen lening en een vermogensvergelijking uit de zetting van 1440 geen eenvormigheid aanduidt, heeft ze in haar tabel, enkel die personen opgenomen die ook in de zetting als gegoede burgers fungeren.¹¹⁶⁰

De vergelijking met gegevens uit de tweede helft van de 15de eeuw zou zeer interessant zijn. Het best leent zich daartoe de zetting van 1477, waarin het grootste aantal belastingplichtigen expliciet

¹¹⁵⁷ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 173.

¹¹⁵⁸ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 173. Voor tabel I, zie bijlage 3 "Gegoede burgers in 1436-1440."

¹¹⁵⁹ De lening van 1436, geheven om de toch naar Calais te bekostigen, bracht in totaal 10.695 £ p. op, 502 personen namen eraan deel, waaronder 75 rijke lieden die ook in 1440 tot de bezittende klasse behoorden. (ARA, *Rekenkamer*, speciale rekening, 1436, nr. 33528).

¹¹⁶⁰ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 173-74.

vermeld staat, terwijl in 1478 met *dizaines* werd gewerkt. De aanslagvoet van 36 s. p. in 1477 stemt, naar de vermogensstructuur van de betrokkenen, het best overeen met de klasse van 3 £ 12 s. p. in 1440 (+ 100 £ gr.). De lijst van tabel II bevat de namen van al diegenen die in de zetting van 1477 een minimum van 36 s. p. hebben betaald. Zoals voor 1440, worden hierin ook de personen opgenomen die in 1488 aan de aflossing van het losgeld, wegens de inname van de stad, onder de vorm van een lening, hebben meegewerkt.¹¹⁶¹ Daar wij ook voor deze lening geen vaste basis kennen, noch de manier van inning, is het onmogelijk een afzonderlijke schifting te maken.¹¹⁶²

De studie van één klasse heeft weinig betekenis indien men de verhouding niet ziet tot het ruimere sociale milieu van de gehele stadsbevolking. De welgestelde klasse maakt in 1440 zo'n 8,9% en in 1477 zo'n 9,5% van de totale bevolking uit. Het enigszins stijgend percentage van 0,6% komt helemaal niet door een momentele economische welvaart, maar door de inwijking die zeer groot was gedurende de jaren 1459-1476. De voornaamste reden waarom enkele gegoede buitenpoorters de rangen van hun collega's in de stad zijn komen aanvullen, kan wel de hogere en daarbij regelmatige fiscaliteit in de kasselrij zijn geweest. Gering in aantal overheersen ze door hun financiële positie toch de meerderheid van de bevolking.¹¹⁶³

In 1440 is het aandeel van het totaal geïnd bedrag van de rijke burgers 50,8% en in 1477 is dit 65%. Dit laatste cijfer is zo hoog omdat slechts 43% van de totale bevolking aan deze zetting heeft deelgenomen. Hoe de verhoudingen zijn tussen de verschillende klassen, kan men op de tabellen volgen. De lagere bevolkingsgroepen worden naar hun vermogen in vier klassen ingedeeld:¹¹⁶⁴

¹¹⁶¹ Van de 446 personen die aan de gedwongen lening hebben deelgenomen zijn er 76, die men in de zetting van 1477 onder de rijke burgers kan terugvinden. (ARA, *Rekenkamer*, nr. 33233, f° 15 v° 20).

¹¹⁶² Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 174.

¹¹⁶³ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 174.

¹¹⁶⁴ Pauwelyn, "De gegoede burgerij," 174-175.

1440

Klassen	Aant. pers. belast		Tot. bev.	Geïnd bedrag			Gemiddelde aanslag
	Tot.	%	%	Tot.	%	%	
+ 100 £ gr.	166	9,6	8,9	1566 £		50,8	9 £ 7 s. 10 d.
50 à 100 £	194	10,9	10,4	502 £		16,4	2 £ 16 s. 10 d.
20 à 50 £	478	27,1	25,8	496 £	10 s. 8 d.	16,2	20 s. 8 d.
10 à 20 £	832	47,1	44,9	486 £	3 s. 4 d.	15,8	11 s. 8 d.
5 à 10 £	94	5,3	5	25 £	6 s. 2 d.	0,8	5 s. 4 d.
	1764	100	95,0	3076 £	2 d.		

1477 ⁵⁵

+ 100 £ gr.	173	22	9,5	679 £	2 s.	65	3 £ 18 s. 6 d.p.
50 à 100 £ gr.	182	23	10,0	198 £	16 s.	19	22 s.
17 à 50 £ gr.	429	65	23,5	165 £	13 s. 2d.	16	7 s. 6 d.p.
	784	100	42,0	1043 £	11 s. 2 d.p.		

Tabel 6: Gemiddelde aanslag in 1440 en 1477 (Pauwelyn)¹¹⁶⁵

¹¹⁶⁵ Pauwelyn, "De gegoede burgerij," 174-175.

Bij deze kunnen we de Kortrijkzanen in 1440 op basis van hun vermogen in vijf klassen opdelen:¹¹⁶⁶

	<u>Naam klasse + percentage bevolking 1440</u>	<u>Vanaf hoeveel lb. gr.</u>	<u>Beschrijving klasse</u>
1/	De gegoede burgerij (8,9%)	Vanaf 100 lb. gr.	Hiertoe behoorden: adel, grootgrondbezitters, lombarden, laken-, lijnwaad- en linnenhandelaars, grand drapiers, ververs, grauwwerkers, makelaars, wijnhandelaars, brouwers en steenbakkers. Ook waren zij werkgevers. Deze stedelijke elite bezat ook het monopolie over alle belangrijke magistraatsfuncties (patriciaat).
2/	De middenstandsklasse (10,4%)	50 tot 100 lb. gr.	Deze klasse bestond voornamelijk uit zelfstandige ondernemers of hogere bezoldigde ambtenaren. Zij hebben een ruim aandeel in de accijnzenverpachting en traden sporadisch op als lijfrentehouders.
3/	De hogere ambachtsklasse (25,%)	20 tot 50 lb. gr.	Het vermogen was voor deze groep relatief belangrijk, want er werd in beperkte mate geïnvesteerd in accijnzenverpachting, net zoals in huizeigendom. Ambachtslieden uit de voedingssector, zoals de bakkers en beenhouwers, behoorden o.a. tot deze klasse.
4/	De lagere ambachtsklasse (44,9%)	10 tot 20 lb. gr.	Deze klasse verdiende genoeg om te overleven, maar had niets op overschot. Beroepshalve waren zij werknemers. Grondeigendom was erg zeldzaam, sommigen onder hen bezaten wel nog huisjes die buiten het centrum waren gelegen.
5/	De niets-bezittende klasse (10%)	5 tot 10 lb. gr.	Deze groep bestaat uit: “paupers” (armen 5%), ongeschoolde arbeiders en niet-poorters (5%). Zij bezaten geen vermogen. Bij deze is er in de stadsrekeningen, noch in de weesboeken, geen spoor van hen terug te vinden.

Tabel 7: De vijf klassen te Kortrijk, 1440

De laagste groep, **de niets-bezittende klasse** (5 tot 10 £ groten) is enkel vertegenwoordigd in de zetting van 1440 en is zowel qua aantal, als vermogen van zeer geringe betekenis. Deze groep bestaat gedeeltelijk uit de “paupers” van de stad. Van deze mensen hun activiteiten is jammer genoeg geen enkel spoor in de documenten teruggevonden. Voorts bestaat deze groep ook uit ongeschoolde arbeiders, zoals bijvoorbeeld een groep arbeiders¹¹⁶⁷ die in 1436 stadswerken uitvoerden aan de vesten. Ook van deze mensen is er bijvoorbeeld in de weesboeken niets terug te vinden, gezien zij in feite ook over geen vermogen beschikken. De “paupers”, ongeschoolde arbeiders en de niet-poorters maken in 1440 zo’n 10% van de bevolking uit¹¹⁶⁸, en hun gemiddelde aanslag in 1440 bedroeg 5 s. 4 d. Het is wellicht omwille van hun financiële onmacht dat zij in de zettingen van 1477 en 1478 niet meer of slechts gedeeltelijk werden opgenomen. De minimumwaarde waarop men in 1477 heeft getaxeerd, is 17 £ grote en in 1478 heeft men dit opnieuw verlaagd tot op 8 £ 6 s. groten.¹¹⁶⁹ Overigens zien we dat het percentage van de armen, 5% in 1440 steeg tot 18% op het

¹¹⁶⁶ Pauwelyn, “De gegoede burgerij,” 174-80; Callewier, “Poorteriej en bevolkingsdynamiek Kortrijk,” 94-5.

¹¹⁶⁷ Het dagloon van delvers die werken aan de vesten en aan de broel uitvoerden, was 5 s. p. Hun gemiddelde aanslag van 5 s. 4 d. p. komt dus overeen met een dagloon van ongeschoolde arbeiders. (A.R.A., *Rekenkamer*, Nr. 33183, f° 14).

¹¹⁶⁸ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 11.

¹¹⁶⁹ De minimaanslag in 1440 is 3 s.p. en komt overeen met een vermogen van 5 £. De minimaanslag in 1477 is 6 s. en komt overeen met een vermogen van 17 £ gr. De minimaanslag in 1478 is 2s. 6d. en komt overeen met een vermogen van 8 £ 6 s.g. (Pauwelyn, “De gegoede burgerij,” 176).

einde van de 15de eeuw.¹¹⁷⁰ Gezien deze mensen financieel niet beschikten over de nodige middelen, zien we dat zij dan ook niet meer voorkomen in de lijsten van 1477 en 1478.¹¹⁷¹

De voorlaatste groep in onze tabel, **de lagere ambachtsklasse** (10 tot 20 £ groten), verzamelt de belastingplichtigen uit 1440 van 7 s. 2 d. p. tot 14 s. 5 d. p., hetgeen dus overeenkomt met de vermogens van 10 £ tot 20 £ gr. Ook deze groep is niet vertegenwoordigd in 1477, maar wel in 1478. Omwille van de werking met de *dizaines* is het onmogelijk voor 1478 een dergelijk schema op te maken als voor 1440 en 1477. Aldus hebben wij geen vergelijkingspunt met 1440. De lagere ambachtslieden vertegenwoordigen bijna de helft (44,9%) van de gehele bevolking, alhoewel zij qua kapitaalkracht slechts 15,8% naar voor brengen. Hun gemiddelde aanslag van bijna 12 s. p. betekende een loon van twee dagen arbeid voor een niet-geschoolde werkman en een anderhalve dag voor een meester in het ambacht. Zo betaalden bijvoorbeeld Gillis Bochout en Olivier Van den Faille in de zetting 12 s. p. en verdienden ze als delvers van de stadswallen in 1436, 5 s. p. per dag. Hierbij zien we dus dat sommige delvers tot de niets-bezittende klasse behoorden, terwijl de twee zopas besproken delvers, op basis van hun aanslag in 1440, tot de lagere ambachtsklasse behoorden. Ook de meester-timmerman, *in casu*, Jan De Hondt, bedroeg in dezelfde rekening van 1436, 7 s. 1 d. p. per dag en zijn aanslag in 1440 bedroeg 12 s. p.¹¹⁷² De soldij, uitbetaald voor de tocht naar Calais, bedroeg voor de soldaten 10 s. p. per dag, hetgeen dus meer is dan een normaal arbeidersloon. Jan Blanckaert, die beroepshalve voller was, ontving 10 s. p. per dag als soldij en betaalde in 1440 eveneens 10 s. p.¹¹⁷³ Concreet hadden mensen die onder de noemer vielen van “de lagere ambachtsklasse”, qua vermogen enkel het hoogstnodige om te leven en indien ze huisjes bezaten, lagen die buiten het stadscentrum gelegen. Grondeigendom hadden zij dus zelden en indien dit toch van toepassing was, kwam dit vooral door een erfenis van familieleden. Economisch waren deze mensen totaal afhankelijk van de hogere standen en in het bijzonder van de gegoede burgers die hun werkgevers waren.¹¹⁷⁴

De hogere ambachtsklasse (20 tot 50 £ groten) vindt men zowel in de zetting van 1440 alsook in de zetting van 1477 terug. Voor 1440 gaat het om de personen die een belasting hadden betaald van 14 s. 5 d. p. tot 36 s. p. en in 1477 vanaf de minimumaanslag van 6 s. tot 18 s. p. Zij worden aldus

¹¹⁷⁰ In 1447 worden er in de stadsrekeningen 67 armenposten genoteerd. In 1451 zijn er 105, in 1476 worden er 330 genoteerd en in 1490 zelfs al 340. (ARA, Rekenkamer, Nr. 33193, f° 46; nr. 33197, f° 40 v°; nr. 33223, f° 48; nr. 33236, f° 44 v°).

¹¹⁷¹ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 175-76.

¹¹⁷² ARA, *Rekenkamer 1436*, nr. 33183, f° 14; R.A.K., OSAK, *Register van de poorters 1440*, f° 11-23 v° 25; v° 23, 12.

¹¹⁷³ ARA, *Rekenkamer, speciale rekening*, nr. 33527.

¹¹⁷⁴ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 176-78.

belast op een vermogen van 20 £ gr. (17 voor 1477) tot 50 £ groten. Hun aantal bedroeg 25% van de totale bevolking in 1440 en daalde een klein beetje in 1477. Daar tegenover is hun kapitaalkracht stabiel gebleven. De gemiddelde aanslag van 1440, namelijk 20 s. 8 d. p. betekent iets meer dan het dagloon van een meester en zijn gezelschap. Voor 1477 valt de gemiddelde aanslag op minder dan de helft en vertegenwoordigt maar een half dagloon. Zo ontving de zager Pauwels van Halle en zijn gezellen als dagloon 16 s. p. en betaalden ze in 1440 16 s. p.¹¹⁷⁵ Hier is het vermogen reeds belangrijker en heeft al een vaste gestalte aangenomen in de weesboeken. Hun investeringen reikten nog niet verder dan de aankoop van enkele huizen. Toch manifesteerden zij zich reeds op menig ander vlak. Een gedeelte van deze stand heeft in 1436 deelgenomen aan de gedwongen lening ten voordele van de tocht naar Calais en in 1488 bij de inname van de stad. Zo zien we bijvoorbeeld dat de brouwer, Wouter Maelfait in de zetting van 1477, 12 s. p. betaalde en zijn echtgenote in de lening van 1488, als weduwe, 24 £ p.¹¹⁷⁶ Het ging wel om een verplichte deelname, niettemin werden zij aldus systematisch aangesloten bij de hogere standen. Deze tendens komt ook tot uiting in hun aandeel bij de accijnsverpachting. Sommige traden op als pachters van het ongeld in de laagst gekwalificeerde accijnzen.¹¹⁷⁷

De middenstandsklasse (50 tot 100 £ groten) is de groep die in 1440 36 s. tot 3 £ 12 s. p. en in 1477, 18 s. tot 36 s. p. heeft betaald. Dit is een belasting op een vermogen van 50 tot 100 £ groten. Zij vertegenwoordigt 10% van de totale stadsbevolking. Haar aandeel in de zetting is wat kapitaal betreft gelijkwaardig aan dat van de lagere groep die 25% van de bevolking omvat. De gemiddelde aanslag van de middenstand komt op 2 £ 16 s. 10 d. in 1440 en 22 s. p. in 1477. De omrekening in loonwaarden gaat wel op voor loonarbeiders, maar niet voor stukloon, zoals aan de wevers en vollers wordt uitbetaald. Het is enigszins mogelijk dit te doen voor de vast-bezoldigde stedelijke ambtenaren, maar het is zeer moeilijk voor die middenstanders en gegoede burgers die als zelfstandige ondernemers zich niet gebonden achten aan loonsverhoudingen. Als voorbeeld voor deze middenstandsklasse, kunnen we de stadspensionaris Andries van Belle nemen. Hij betaalde in 1440 een belasting van 36 s. p. en ontving in datzelfde jaar voor zijn ambtelijke reisvergoedingen 50 s. p. per dag. Daarenboven had hij een jaarlijks inkomen van 100 £ p.¹¹⁷⁸

¹¹⁷⁵ ARA, *Rekenkamer 1436*, nr. 33183, f° 14; RAK, OSAK, *Register van de poorters 1440*, f° 4 v°.

¹¹⁷⁶ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33233, f° 18.

¹¹⁷⁷ Voorbeelden van deze laagste accijnsverpachtingen waarin deze stand optreedt: *Aerdgeld, kelchiede, medeakijns, schaap, ijzer, peltrye en klederakijns*. Zo pachtte Karel Braem de klederaccijns in 1439 en 1440 voor 21 £ p. en 20 £ p., en betaalde in 1440 een belasting van 20 s. p. (ARA, *Rekenkamer*, nr. 33186, f° 6; RAK, OSAK, *Register van de poorters 1440*, f° 11 v°). Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 178-79.

¹¹⁷⁸ RAK, OSAK, *Register van de poorters 1440*; ARA, *Rekenkamer*, nr. 33186, 1440-1441, f° 18 v° 19; Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 180.

Finaal hebben we nog **de gegoede burgerij** (vanaf 100 £ groten). Tot nog toe werd de gegoede stand besproken als een eenheidsgroep. Een differentiëring van deze stand is wel gewenst, gezien de grenswaarde die werd vooropgesteld en die een vermogen uitmaakt van 100 £ groten, immers nog geen buitengewone rijkdom betekent. Inderdaad, er is een ontzaglijk groot verschil tussen een belasting van 3 £ 12 s. p. (1440) / 36 s. p. (1477) en de hoogste schatting van 72 £ p. (1440) / 18 £ p. (1477). Er liggen met andere woorden een hele reeks schakeringen tussen deze extreme aanslagen. Een classificatie aanbrengen in de gegoede stand vergt wellicht weer een te theoretische afbakening, maar dit blijkt de enige manier te zijn om enkele aspecten uit de gegoede stand zelf te belichten. Pauwelyn verdeelt daarom deze welgestelde klasse in vier groepen: Groep A: omvat alle burgers die een belasting betaald hebben van meer dan 18 £ (1440) / 9 £ p. (1477) en dus een vermogen hoger dan 500 £ gr. (1440 en 1477). Groep B: een belasting van 10 £ 16 s. p. / 5 £ 8 s. p. tot 36 £ p. / 9 £ p. en een vermogen van 300 tot 500 £ gr. Groep C: een belasting van 7 £ 4 s. p. / 3 £ 12 s. p. tot 10 £ 16 s. p. / 5 £ s. p. en een vermogen van 200 tot 300 £ gr. Groep D: een belasting van 3 £ 12 s. p. / 36 s. p. tot 7 £ 4 s. p. / 3 £ 12 s.¹¹⁷⁹

Gemakshalve heeft Pauwelyn de volgende tabellen opgemaakt, waarbij we deze gegoede stand qua aantal en kapitaalkracht kunnen volgen, eerst voor 1440 en vervolgens voor 1477:

Zetting van 1440						
Groep	Aantal		Geïnd bedrag		Gemid.	
	Tot.	%	Tot.	%	<i>aanslag</i>	
D 100 tot 200 £ gr.	100	60,5	430 £ 7 s.p.	27,5	4 £ 7 s.	
C 200 tot 300 £ gr.	23	13,5	173 £ 8 s.p.	11,1	7 £ 10 s.	
B 300 tot 500 £ gr.	18	11,0	220 £ 16 s.p.	14,1	12 £ 4 s.	
A meer dan 500 £ gr.	25	15,0	740 £ 13 s.p.	47,3	29 £ 12 s.	
	166	100	1565 £ 4 s.p.	100		

Zetting van 1477						
	Tot.	%	Tot.	%		
D	101	58,3	220 £ 12 s.	32,4	2 £ 4 s.p.	
C	46	26,6	190 £	27,9	4 £ 2 s.p.	
B	11	6,4	67 £ 12 s.	9,8	6 £ 2 s.p.	
A	15	8,7	202 £ 18 s.	29,9	13 £ 10 s.p.	
	173	100	679 £ 2 s.	100		

Tabel 8: Gegoede stand 1440 en 1477 (Pauwelyn)¹¹⁸⁰

¹¹⁷⁹ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 181-82.

¹¹⁸⁰ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 182.

Het totaal aantal is ongeveer gelijk gebleven met een lichte tendens tot stijging, maar er heeft zich een merkwaardige verschuiving voorgedaan binnen de klasse zelf. Alleen groep D is stabiel gebleven en groep C is in 1477 verdubbeld ten nadele van groep B en groep A. Inderdaad in 1440 maken de twee hoogste groepen samen 26% uit van de gegoede stand en in 1477 slechts 15,1%. Deze verschuiving merkt men ook op in de twee grote leningen van 1436 en 1488. Gezien de basis van de leningen niet is gekend, slaan de volgende cijfers terug op deelnemers die ook in de zettingen van 1440 en 1477 zijn voorgekomen en aldus onder een bepaalde groep ressorteren.¹¹⁸¹

Lening van 1436				
Groepen	Aantal	Bedrag	Gemidd. geleend bedrag	Gemidd. aanslag op totaal
D	43	1540 £	35 £ p.	21 £ p.
C	7	348 £	49 £ p.	
B	6	204 £	34 £ p.	
A	18	2376 £	132 £ p.	
	74	4468 £		
Lening van 1477				
D	40	1683 £ 9 s.	42 £	36 £ p.
C	24	2018 £ 11 s.	83 £ 12 s.p.	
B	7	520 £	74 £ 6 s.p.	
A	5	940 £ 17 s.	188 £ 3 s.p.	
	76	5162 £ 7 s.p.		

Tabel 9: Lening van 1436 en 1477 (Pauwelyn)¹¹⁸²

Op een totaal van 75 uitleners zijn er in 1436 en in 1477 een 40-tal uit groep D, maar de groepen B en A samen zijn van 1436 naar 1477 op de helft gedaald. De verschuiving in aantal gaat gepaard met een vermindering van kapitaalkracht van de gegoede stand. In 1440 werd deze belast op een globaal vermogen van 43.500 £ gr. terwijl dit in 1477, 39.900 £ gr. bedroeg. Onder groep A van 1440 waren er zeven families die meer dan 1.000 £ gr. bezaten in 1477 vijf met een kapitaalkracht van 1.000 £ gr. In 1440 was het hoogst geschat vermogen dat van Jacop Scaec, zoon van mr. Louis Scaec, met 2.000 £ groten en in 1477 waren het de families Roeland De Gaend, Willem de Corte, Matheus Scaec en de twee weduwen de Tollenare, elk met een vermogen van 1.000 £ gr.¹¹⁸³

¹¹⁸¹ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 182-83.

¹¹⁸² Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 183.

¹¹⁸³ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 183.

De vermindering van de kapitaalkracht is voor een groot deel te wijten aan de economische depressie in de lakennijverheid (1440-1470). Het geschat fortuin van de families die in beide zettingen voorkomen geeft ons een middel om de verschuivingen van het kapitaal in dalende of stijgende richting te volgen. Er zijn op de 42 families, 11 die overgegaan zijn naar een hogere groep, 15 zijn in dezelfde groep gebleven en 14 zijn gedaald.¹¹⁸⁴ De daling in kapitaalkracht is veel gevoeliger dan de stijging, wat merkbaar is in de tabellen.¹¹⁸⁵

<i>Dalende kapitaalkracht</i> ⁸⁴		
<i>Families</i>	<i>1440</i>	<i>1477</i>
De Rikere	A	B C
De Vriend	A	A C
Maelfait	A	D
Noppe	A	C
Ruebin	A B D	C
Van den Bussche	A	C
Danins	B	D
Hameyde	B	D
Cammelin	B	D
Robe	B D	D
Snellaert	C	D
Van den Gavere	C	D
Wandele	C	D
Van de Putte	C	D
<i>Stijgende kapitaalkracht</i> ⁸⁴		
Scaec	D B A	A
Van den Brande	D B A	C B A
Gosseel	D C	B
Lours	D C	A
Van den Dale	D C	D C A
Bouchier	D	C
De Clerc	D	C B
Van den Banc	D	D C
Van den Broucke	D	C
Van den Hecke	D	B
Van den Rade	D	D C

⁸⁴ Voor zover het mogelijk was, werd de evolutie van het kapitaal nagegaan bij verschillende leden van eenzelfde familie.

Tabel 10: Dynamische analyse van de kapitaalkracht in de 15de eeuw (Pauwelyn)¹¹⁸⁶

¹¹⁸⁴ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 182-84.

¹¹⁸⁵ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 184.

¹¹⁸⁶ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 184.

Een status quo treft men aan bij de volgende families: Denys, Groeninc, Haesteghe, de Hond(t), Caelbaert, van Cattenbeke, Cloet, de Corte, van Coeyeghem, Crommelin, Keest, van Maldeghem, Pipe, de Tollenare en Wulveric.¹¹⁸⁷

Het is typisch dat de families met afnemend fortuin alle leden waren van de draperie, terwijl deze met een stijgende tendens in hun kapitaalkracht, hoofdzakelijk personen waren die de lakennijverheid verlaten hadden zoals de families: van den Brande (wijnhandelaars), van den Dale (brouwers) en Denys van der Spiere (vlasnijverheid). Ook families die zich hadden gespecialiseerd in een bepaalde tak van de nijverheid gingen erop vooruit, zoals bijvoorbeeld de familie De Clerc, als rood- en blauwververs.¹¹⁸⁸

Het vermogen van de verschillende groepen kan men illustreren aan de hand van enkele akten uit de weesboeken. Het gaat hier natuurlijk om een benadering van een stabiel fortuin, al dan niet volledig naargelang de erfenis het resultaat is geweest van het overlijden van één of van beide ouders.¹¹⁸⁹

<i>Gemiddeld fortuin van de groepen</i> ⁸⁵						
Groepen	Jaar v. zetting	Land	Huizen	Kapitaal	Renten Aandeelhoud- der voor :	
D	1440	delen in 10 b.	delen in 2,2	33 £ gr.	33,3 %	
	1477	» » 7 b.	» » 1,6	51 £ gr.	40,9 %	
C	1440	» » 15 b.	» » 1,3	58 £ gr.	66,9 %	
	1477	» » 12,5 b.	» » 2,0	129 £ gr.	75,0 %	
B	1440	» » 21 b.	» » 3,0	62 £ gr.	100,0 %	
	1477	» » 18 b.	» » 2,5	99 £ gr.	66,6 %	
A	1440	» » 51 b.	» » 3,2	60 £ gr.	57,1 %	
	1477	» » 44 b.	» » 1,0	122 £ gr.	40,0 %	

Tabel 11: Gemiddeld fortuin van de groepen (Pauwelyn)¹¹⁹⁰

De vermindering van kapitaalkracht die reeds hoger theoretisch werd bevestigd, wordt hier opnieuw duidelijk in de omschrijving van de rijkdom van de verschillende groepen. De onroerende goederen zijn hierin doorslaggevend. Telkens opnieuw is er in 1477 een vermindering vast te stellen van het grondbezit (16%). Daartegenover doet zich een stijging voor van 47% wat betreft het liggend

¹¹⁸⁷ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 185.

¹¹⁸⁸ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 185.

¹¹⁸⁹ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 185.

¹¹⁹⁰ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 185.

kapitaal of “*inhavelicke cateylen*.” In de eerste helft van de 15de eeuw waren de rentehouders hoofdzakelijk leden van de hoogste twee groepen. In 1477 constateert men op dit vlak een democratisering ten voordele van de lagere klassen D en C.¹¹⁹¹

3.6.2 De Kortrijkse magistratuur: een gesloten elite?

In dit onderdeel zullen we nagaan hoe Pauwelyn op basis van haar sociaal-economische analyse, de mate van openheid of geslotenheid binnen de Kortrijkse stadsmagistratuur omschrijft. Hieromtrent bemerkt ze dat de imponerende positie van de gegoede stand te Kortrijk tot uiting komt in haar sterke invloed op de stadszaken, de beroepsbelangen en tenslotte geheel haar speciale houding. Tevens stelt ze dat de stad Kortrijk, waar de overwinning van 1302 de democratische revolutie aankondigde, hiervan zelf nooit een verwezenlijking heeft gezien binnen haar stadsmuren.¹¹⁹²

Voorts stelt ze dat de politieke medezeggenschap steeds beperkt is gebleven tot welbepaalde klassen van de Kortrijkse bevolking, namelijk de gegoede stand en in geringe mate de middenstand. De lagere ambachtsklassen werden over het hoofd gezien, omdat hun besturen precies in handen waren van dezelfde mensen die reeds vroeger het politiek gezag uitoefenden. Om dit te illustreren, verwijst Pauwelyn naar de dekens en vindere van de draperie, waarbij ze poneert dat deze behoren tot de gegoede klasse en dat we velen onder hen kunnen terugvinden onder de stadsmagistraten. Ook maakt ze hierbij de bemerking dat op vijf bestuursleden (één deken en 4 vindere), er telkens twee tot drie schepenen zijn.¹¹⁹³

Anderzijds kunnen we hierbij uiteraard wel de kritische bemerking maken dat dit automatisch ook betekent dat eigenlijk de helft van deze vijf bestuursposities, echter niet uit schepenen worden ingevuld. Warlop had hieromtrent al de bemerking gemaakt dat de Kortrijkse ambachtslieden poogden de opgelegde organisatie in handen te krijgen en de organen, nodig voor een autonoom bestaan, te vormen en dat men vooral vanaf het laatste kwart van de 13de eeuw stapsgewijs rekening begon te houden met het advies van deze ambachtslieden bij het opstellen van ambachtskeuren en statuten. Tevens bemerkt Warlop dat op het einde van de 13de eeuw men ook ambachtslieden begon toe te voegen tot de dekens en vindere, omwille van hun technische kennis.¹¹⁹⁴ Bovendien hebben we zelfs gezien dat Jan de Caluwe als vleeshouwer wel degelijk deken van zijn nijverheid werd.

¹¹⁹¹ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 185-86.

¹¹⁹² Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 186.

¹¹⁹³ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 186.

¹¹⁹⁴ Warlop, “De middeleeuwen,” 140.

Wat eigenlijk betekent dat dit net zoals in Brugge na 1302, er toch een bepaalde “democratische omwenteling” had plaatsgevonden in Kortrijk. Of dit eveneens ten gevolge was van de Guldensporenslag zal straks moeten blijken in het onderdeel van de sociale conflicten en opstanden.

Overigens maakt Pauwelyn ook nog de opmerking dat de solidariteit binnen het ambacht van de vollers nooit verder is gegaan dan een staking voor loonsverhoging, waarbij geen politieke ambities een rol speelden. Hierbij verwijst Pauwelyn naar de werkstaking te Kortrijk in de 15de eeuw.¹¹⁹⁵ Ook hier kunnen we kritisch bemerken dat Pauwelyn bij haar sociaal-economische analyse, de Kortrijkse sociale conflicten en opstanden niet/ nauwelijks heeft bestudeerd en ze enkel met betrekking tot de werkstaking in Kortrijk tijdens de 15de eeuw verwijst naar een artikel van Sevens uit 1926. Bij deze zullen we dus in het volgende hoofdstuk van deze scriptie zelf kritisch moeten nagaan in hoeverre deze stelling klopt.

Concreet stelt Pauwelyn dat de Kortrijkse magistratuur dus hoofdzakelijk bestaat uit de rijke poorters van de stad, gezien de proosten, schepenen, alsook de bijzonderste bezoldigde stadsambtenaren tot de gegoede burgerij behoorden. Voorts verwijst ze hierbij ook naar een artikel van Van Uytven, waarin werd verwezen naar het aristocratische karakter van de Kortrijkse magistratuur op het einde van de 15de eeuw, alhoewel we moeten attenderen dat Van Uytven bij zijn analyse voor Kortrijk enkel zijn resultaat baseerde op de lening van 1488.¹¹⁹⁶

Met andere woorden gaat het dus om één specifieke momentopname en niet om een “dynamische” analyse. Opmerkelijk genoeg bemerkt Pauwelyn dat de verdeling van het aantal zetels van proosten en schepenen over de verschillende groepen van de bezittende klasse zelf, nochtans kan worden nagegaan door middel van de zettingen van 1440 en 1477. Zo werden er tussen 1433 en 1494 er jaarlijks twee proosten en negen schepenen aangesteld en hierbij zien we dat van de 668 te begeven zetels door 189 families werden bekleed, waarvan men er 127 (67%) met zekerheid kan onderbrengen in de vier groepen van het patriciaat. Vreemd genoeg bemerkt Pauwelyn niet dat dit automatisch ook betekent dat 1/3 (33%) van de Kortrijkse magistraten tijdens deze periode echter niet tot de gegoede burgerij behoorde. Verder heeft ze deze 127 magistraten die onder de noemer van gegoede burgerij vallen, verdeelt over vier groepen, waarvan de resultaten in de onderstaande tabel worden weergegeven:¹¹⁹⁷

¹¹⁹⁵ Sevens, “Een werkstaking te Kortrijk,” 50-7; Pauwelyn, “De gegoede burgerij,” 186.

¹¹⁹⁶ Van Uytven, *Plutokratie in de “oude democratieën der Nederlanden,”* 373-409; 388-89; Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 187.

¹¹⁹⁷ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 187.

Groep	Gegoede burg.		Schepenen & Proosten		Zetels : Schepenen		Zetels : Proosten		% Sch. & Pr. op totale groep
1440									
	Tot.	%	Tot.	%	Tot.	%	Tot.	%	
D	100	60,5	23	33,8	69	25,4	12	11,5	23,0
C	23	13,5	14	20,5	53	19,6	17	16,3	60,8
B	18	11,0	13	19,2	75	27,5	40	38,5	72,2
A	25	15,0	18	26,5	75	27,5	35	33,7	72,0
1477									
D	101	58,3	22	37,5	76	29,0	10	15,3	21,7
C	46	26,6	18	30,5	80	30,5	11	16,9	39,1
B	11	6,4	8	13,4	43	16,4	13	20,0	72,7
A	15	8,7	11	18,6	63	24,0	31	47,6	73,3

Tabel 12: Magistraten uit de gegoede burgerij (Pauwelyn)¹¹⁹⁸

In deze tabel zien we dus in de derde kolom de totale aantal schepenen en proosten, met name 127 magistraten die zoals reeds bemerkt 67% van de Kortrijkse magistraten vormde in de periode tussen 1433 en 1494. Verder zien we dat het hoogste aantal zetels, vooral van de proosten, geleverd wordt door de hoogste twee groepen A en B. Met andere woorden de meest prestigieuze positie binnen het stadsmagistraat is vooral weggelegd voor de rijksten van Kortrijk.¹¹⁹⁹

Pauwelyn stelt dat wat bevestigd wordt voor de magistraten, ook van toepassing is voor de belangrijkste bezoldigde stadsambtenaren: pensionarissen, stadsontvangers en klerken. Zo werd te Kortrijk de twee ontvangers¹²⁰⁰ benoemd door de commissarissen van de hertog in overleg met de magistraat. Zij werden gekozen uit dezelfde familie als de schepenen en de proosten. De 135 te begeven zetels waren in handen van 38 families, hetgeen 50 verschillende personen zijn. Alle, behalve drie, behoorden tot de gegoede stand: 18% uit klasse D en klasse C, 20% uit klasse B en 28% uit klasse A. Het ambt van tesaurier eiste een flink fortuin, de stadsontvangers moesten immers gewoonlijk op het einde van elk ambtsjaar de tekorten voorschieten en dit zonder interest. Niettegenstaande dit weinig aantrekkelijk gebruik, bleef het ambt gedurende de 15de eeuw volgens Pauwelyn fel gegeerd. Enkele personen verkregen zelfs het voorrecht het ambt levenslang uit te oefenen, zoals bijvoorbeeld de makelaar, Jan Robe, die in 1459 door de commissarissen van de hertog voor het leven werd benoemd tegen een borgsom van 50 £ gr.¹²⁰¹ De familie Van Waes heeft

¹¹⁹⁸ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 187.

¹¹⁹⁹ Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 187.

¹²⁰⁰ Op deze regel waren er wel een aantal uitzonderingen: de jaren 1439 t.e.m. 1441, slechts 1 ontvanger; het jaar 1480, 6 ontvangers; het jaar 1481, 4 ontvangers; de jaren 1488-1489-1490, 3 ontvangers. (Pauwelyn, "De gegoede burgerij I," 187).

¹²⁰¹ Baekelandt, *Filips de Goede en de stad Kortrijk*, 79-80.

datzelfde ambt onafgebroken gedurende 23 jaar uitgeoefend.¹²⁰² Ook de pensionarissen en klerken, op het einde van de 15de eeuw secretarissen genoemd, behoorden gewoonlijk tot de rijke burgers van de stad. De pensionaris werd vast benoemd door de schepenen, die zelf slechts tijdelijk waren aangesteld. De pensionaris trad op als juridisch raadgever van de schepenen en als onderhandelaar met andere steden. Hij was de best bezoldigde ambtenaar met een jaarlijkse wedde van 100 £ p., zijn reisvergoedingen niet inbegrepen (50 s. p. per dag). Van 1433 tot 1496 zijn ons zeven pensionarissen bekend: Andries Van Belle (1429-1460) middenstand, Maerten van den Banc (1460-1465) groep D, Adriaan Drabbe (1476-1478) niet gezet, Robrecht van den Heede (1476-1478) groep A, Jan van Brabant (1480-1482) niet gezet in 1477, Pieter van der Spiere (1483-1487) groep A en Jan van der Kerrest (1488-1495) niet gezet. Alleen van der Banc en van der Spiere behoorden tot schepenfamilies.¹²⁰³

De stadsklerken van Kortrijk, secretarissen van de schepenen, zorgden voor het administratief werk en vergezelden de proosten en schepenen vaak op hun reizen. Zij kochten hun ambt en werden vast benoemd, gewoonlijk voor het leven. Gezien de hoge koopsom konden enkel rijken in aanmerking komen voor dit ambt. Joos Van Steeland kocht in 1437 zijn *clercscepe* voor 60 £ gr., Jan Van Brabant deed dit in 1480 voor de merkwaardige som van 150 £ gr.¹²⁰⁴ Ywein Gheys betaalde in 1462 als klerk bij de weesheren 432 £ gr.¹²⁰⁵ Het salaris was volledig afhankelijk van hun administratieve diensten. Het schrijven van het kleinste kwijtingsbriefje vergde een bijzondere betaling. Juist deze secundaire inkomsten maakten hun ambt zo buitengewoon aantrekkelijk. Eigenlijk was het tarief wel bepaald, maar in de praktijk zullen de administratiekosten wel rekbaar zijn geweest. In dit opzicht werden in 1497 de salarissen van de weesheren en hun klerk geregeld. Zo kostte bijvoorbeeld het volledig beschrijven van één erfenis gewoonlijk 2 s. groten.¹²⁰⁶ Alleen de lager bezoldigde bedienden met uitvoerende macht zoals: “*messagiers*”, *stedeknapen*, “*paysiers*” en “*artilliers*” behoorden tot de lagere klassen.¹²⁰⁷

Finaal stelt Pauwelyn, dat de magistraten en de stedelijke ambtenaren een “enge, gesloten groep” vormden. Tevens meent ze dat verschillende vooraanstaande schepenfamilies van de 14de eeuw, ook tijdens de 15de eeuw in de magistraat zetelden:

¹²⁰² Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 187-88.

¹²⁰³ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 188.

¹²⁰⁴ ARA, *Rekenkamer, speciale rekeningen*, nr. 33528. Na het afsluiten van de rekening.

¹²⁰⁵ ARA, *Rekenkamer*, nr. 33208, 1462-1463, f° 3.

¹²⁰⁶ RAK, OSAK, *Perkamenten Privilegiebouck*, f° 39; Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 188-89.

¹²⁰⁷ Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 189.

Van Ackere 5 (1346-1423),	Hameyde 6 (1343-1478),
Van der Beke 2 (1356-1459),	Van den Leene 5 (1353-1469),
Van den Brande 11 (1393-1494),	Lours 3 (1364-1468),
Cammelin 3 (1390-1483),	Pipe 3 (1390-1469),
Cattenbeke 3 (1352-1488),	Robe 3 (1363-1484),
De Clerc 2 (1361-1490),	Scade 3 (1361-1481),
Crommelin 9 (1305-1476),	Scaec 15 (1311-1485),
Van den Dale 5 (1368-1488),	Tkint 3 (1350-1473),
Denijs 6 (1378-1466),	De Tolnare 9 (1324-1494),
Dibboud 5 (1352-1442),	De Vriend 4 (1389-1492),
Fierins 5 (1352-1474),	Wulveric 6 (1320-1483),
Van Gothem 2 (1332-1476),	Van Yseghem 4 (1316-1432).

Tabel 13: Aantal magistraten per familie in de 14de en 15de eeuw (Pauwelyn)¹²⁰⁸

Dé grote vraag die we hier kunnen stellen, is in hoeverre we deze patriciërfamilies zomaar onder eenzelfde noemer mogen onderbrengen en poneren dat al deze families vaste waarden zijn in de Kortrijkse stadsmagistraat en dat zij dus een “enge, gesloten groep” vormden? Op basis van onze diepgaande analyse van de ambachten, hebben we al gezien dat verscheidene van deze families duidelijk vanuit de ambachten zijn “groot geworden” en stapsgewijs dankzij hun financiële vooruitgang ook de stap naar het stadsbestuur konden maken, zoals bijvoorbeeld de families: de Clerc, van den Dale, Denys, Dibboud, Fierins, Pipe, ’t Kint, enz.

Bij deze kunnen we het profiel van de zopas opgenoemde families totaal niet vergelijken met die van families zoals: van den Brande, Scaec en de Tollenare. Hoe het nu precies mogelijk was dat in oorsprong ambachtelijke families in staat blijken te zijn om toch stapsgewijs in het stadsbestuur te infiltreren, zullen we nu nagaan in de sociale conflicten en opstanden te Kortrijk tijdens de periode van circa 1250 tot 1555. Op deze manier zullen we dan mogelijk een gedegen antwoord vinden op onze onderzoeksvraag en de precieze impact van 1302 kunnen achterhalen.

¹²⁰⁸ Pauwelyn, “De geëde burgerij I,” 189.

4. Kortrijkse sociale conflicten en hun rol in Vlaamse opstanden

De eerste echte confrontatie tussen de belangrijkste Vlaamse steden en de graaf van Vlaanderen vond plaats in de jaren 1127-1128, tijdens de zogenaamde “communale” fase van de Vlaamse stedelijke opstanden.¹²⁰⁹ In dit onderdeel van deze scriptie zullen we onze focus in hoofdzaak leggen op de laatmiddeleeuwse sociale conflicten in Vlaanderen (1280 – 1555) en in bijzonder de rol die Kortrijk hierin speelde. Desalniettemin, zijn we toch genoodzaakt om enkele fundamentele zaken aangaande de eerste, “communale” fase (1127-1128) te verduidelijken. Dit zal ons in staat stellen om een beter beeld te krijgen van de algemene situatie op het einde van de volle middeleeuwen, alvorens ons dan volop toe te spitsen op het “rebelse” laatmiddeleeuwse graafschap Vlaanderen.

Tijdens deze gehele analyse van sociale conflicten en opstanden, zal uiteraard grondig de rol van Kortrijk en de Kortrijkzanen worden verduidelijkt, en zullen we de stad aan de Leie met andere steden binnen het graafschap Vlaanderen, alsook daarbuiten, vergelijken. Op deze manier zullen we dan kunnen nagaan in hoeverre er nu al dan niet sprake was van een “democratische omwenteling”¹²¹⁰ in de Guldensporenstad zelf, niet alleen omtrent 1302, maar ook tijdens de 14de, 15de én de eerste helft van de 16de eeuw in het algemeen. Om al deze “collectieve acties”¹²¹¹ te bestuderen, zullen we gebruikmaken van concepten van verscheidene theoretici, plus recent historisch onderzoek bespreken en finaal ook nog hier en daar een aantal eigen inzichten pogen toe te lichten.

4.1 De communale beweging en het “sociaal contract” (1127-1128)

Samen met Noord- en Centraal-Italië behoorde het graafschap Vlaanderen tot de dichtst geürbaniseerde gebieden van middeleeuws Europa.¹²¹² Sinds de 11de eeuw werd het urbanisatieproces gestimuleerd door economische ontwikkelingen zoals een progressieve landbouw en een specialisatie in een exportgeoriënteerde industriële productie.¹²¹³

¹²⁰⁹ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 372-74.

¹²¹⁰ Volgens Van Werveke, werd op het Groeningeveld te Kortrijk, “Vlaanderens vrijheidsoorlog” uitgevochten, waarbij de Vlaamse ambachtsmilities een roemrijke overwinning behaalden op het Franse ridderleger. (Hans Van Werveke, “Avesnes en Dampierres. Vlaanderens Vrijheidsoorlog 1244-1305,” *Algemene geschiedenis der Nederlanden* II (1950): 306-37; Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 1; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 1-2.

¹²¹¹ “A collective action consists of people’s acting together in pursuit of common interests.” (Charles Tilly, *From mobilization to revolution* (Reading: Addison-Wesley, 1978), 7). Dumolyn en Haemers zien rebellie en opstanden als een vorm van collectieve acties. (Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 372).

¹²¹² Voor een overzicht van de Vlaamse geschiedenis, zie Nicholas. (David M. Nicholas, *Medieval Flanders* (Londen: Addison Wesley, 1992).

¹²¹³ Erik Thoen, “A ‘commercial survival economy’ in evolution: The Flemish countryside and the transition to capitalism (Middle Ages – 19th century),” in *Peasants into farmers? The transformation of rural economy and society in the Low Countries (Middle Ages-19th century) in light of the brennerdebat*, eds. Peter M.C. Hoppenbrouwers en Jan L. van Zanden (Turnhout: Brepols, 2001), 105-11.

Het stedelijke karakter van het graafschap bepaalde de politieke en culturele oriëntatie, de organisatie van de economie, en de structurering van de sociale verhoudingen. Het demografische en economische belang determineerde systemen van interactie tussen commerciële *gateways* en een industrieel achterland, tussen internationale en interregionale handelscentra, regionale en lokale markten, en tussen stad en platteland.¹²¹⁴ De dichte concentratie van rijkdom maakte het de steden mogelijk een significante autonomie te verwerven, maar de permanente stedelijke aspiratie om regionale macht te verwerven werd uiteindelijk gedwarsboemd door de vorsten en hun centrale regeringsorganen.¹²¹⁵

De eerste serieuze aanvaring tussen de belangrijkste steden van het graafschap Vlaanderen (Gent, Brugge en Ieper) en de feodale vorst (de graaf van Vlaanderen, als vazal van de Franse koning), vond plaats in de jaren 1127-1128. Bij deze vormt deze periode dan ook het startpunt van de eerste, “communale” fase van de Vlaamse stedelijke opstanden.¹²¹⁶

De moord op de kinderloze Vlaamse graaf Karel de Goede, op 2 maart 1127 in de Brugse Sint-Donaaskerk door de clan van de Erebalds, creëerde een machtsvacuüm waarin de Vlaamse steden zich emancipeerden van hun feodale heer. De Normandische vorst Willem Clito (kleinzoon van Willem de Veroveraar), die door de Franse koning Lodewijk VI in april 1127 tot de nieuwe graaf werd benoemd, toonde weinig sympathie voor de ideeën van stedelijke vrijheid, laat staan het zelfbestuur van de Vlaamse steden.¹²¹⁷

Deze steden in het graafschap Vlaanderen werden geregeerd door een rijke elite die zijn kapitaal had opgebouwd tijdens de economische *boom* van de 12de eeuw. Het conflict tussen de dynastieke logica van de grote feodale heren, die de elite verantwoordelijk hield voor de achteruitgang in handel en industrie (veroorzaakt door een Engels embargo van de vitale wolimport), en de fundamentele commerciële belangen van de handelaarselite barstte nu volop los.¹²¹⁸ De graaf wilde de handelswinsten afromen en het leek erop dat hij het klassieke feodale politieke systeem wilde

¹²¹⁴ Peter Stabel, *Dwarfs among giants: the Flemish urban network in the late Middle Ages* (Leuven: Garant, 1997), 271; Adriaan Verhulst, *The rise of cities in North-West Europe* (Cambridge: Cambridge University Press, 1999), 68-156.

¹²¹⁵ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 372-73.

¹²¹⁶ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 373.

¹²¹⁷ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 373; Demets, *Breydel*, 45; Edward De Maesschalck, *De graven van Vlaanderen (864-1384)* (Leuven: Uitgeverij Davidsfonds, 2019), 182-96.

¹²¹⁸ Marc Boone en Maarten Prak, “Rulers, patricians and burghers: The great and the little traditions of urban revolt in the Low Countries,” in *A miracle mirrored. The Dutch Republic in European Perspective*, eds. K. Davids, J. Lucassen (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 102; Jan Dhondt, “Les solidarités médiévales. Une société en transition: la Flandre en 1127-1128,” *Annales. Economies. Sociétés. Civilisation* 12 (1957): 529-60; Raoul C. Van Caenegem, “The Ghent revolt of February 1128,” in *Law, history, the Low Countries and Europe*, eds. L. Milis et al. (Londen, 1994), 107-12; Knut Schultz, *Denn sie lieben die Freiheit so sehr... Kommunale Aufstände und Entstehung des europäischen Bürgertums im Hochmittelalter* (Darmstadt: Wiss. Buchges, 1992), 101-31.

herinvoeren dat de Vlaamse steden net hadden overstegen. In augustus 1127 kwamen de burgers van Rijsel in opstand tegen graaf Willem Clito en zijn dienaren nadat zij een burger hadden gearresteerd tijdens de jaarmarkt. Zijn medeburgers wilden echter niet terugkeren naar een wereld geregeerd door een adellijke willekeur die het fundament zelf van hun burgerschap kon ondermijnen: de geprivilegieerde juridische status.¹²¹⁹

Na Rijsel en Sint-Omaars streed ook Gent voor haar juridische en politieke erkenning in februari 1128. Zelfs bepaalde edelen, waaronder Iwein van Aalst, kozen partij voor de burgers, omdat een autocratische graaf ook hun lokale machtsradius in het platteland in gevaar bracht. Voorts was in middeleeuws Europa, de erkenning van een nieuwe koning of een vergelijkbare vorst (*in casu*, graaf) door zijn belangrijkste onderdanen niet alleen een vereiste, maar ook conditioneel. In de praktijk hield dit in dat hun vertegenwoordigers werden uitgenodigd om als vazallen of pseudovazallen (bijvoorbeeld in het geval van steden) een eed van trouw te zweren. De implicatie was dat de instemming hierna kon worden ingetrokken, precies zoals vazallistische trouw of een leenband kon worden opgezegd. Een vroeg voorbeeld van een dergelijke handeling vond dus plaats in het graafschap Vlaanderen in 1128. Gezien Willem Clito de voorwaarde schond door de privileges van het land en in bijzonder die van de snel groeiende steden, niet te respecteren, had hij als het ware contractbreuk gepleegd.¹²²⁰

Vandaar dat de burgers van Gent bij monde van Iwein van Aalst het volgende verzoek richtten ten aanzien van de graaf. De grafelijke klerk, Galbert van Brugge, omschreef het als volgt:

“Heer graaf, als het uw bedoeling was om onze stadsgenoten, uw burgers, en ons, hun vrienden, naar recht te behandelen, dan had gij ons niet moeten bestoken met verderfelijke belastingen en vijandige kwellingen. Integendeel, gij had ons moeten beschermen tegen de vijanden en ons met ere moeten behandelen. Welnu, het recht en de heilige eden die wij in uw naam hadden gezworen aangaande de kwijtschelding van tol, de bekrachtiging der vrede en de andere rechten (door de bewoners van dit land verkregen van de voorgaande goede graven... en van u) hebt gij zelf persoonlijk verbroken, en uw en onze trouw, die we daaromtrent gezamenlijk hebben gezworen, hebt gij geschonden. (...) Roep, als het u belieft, uw raad bijeen te Ieper ... en mogen de leiders van beide kampen en onze medepairs en alle vroede mannen onder de geestelijken en de leken samenkomen in vrede en ongewapend, kalm van gemoed en weloverwogen, zonder arglist en kwade bedoelingen,

¹²¹⁹ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 373.

¹²²⁰ Willem P. Blockmans en Peter C.M. Hoppenbrouwers, *Eeuwen des ondersheids: een geschiedenis van middeleeuws Europa* (Amsterdam: Prometheus, 2002), 192-93.

*en dat zij een oordeel vellen! Als gij dan zonder schade voor de eer van het land de grafelijke macht nog kunt behouden, wil ik dat gij die behoudt. Wanneer gij echter iemand zijt die laat ik maar zeggen buiten de wet staat, een trouweloze konkelaar, een eedbreker, ga dan weg uit het graafschap en laat ons het toevertrouwen aan een geschikt man die de wet respecteert. Wij zijn immers de bemiddelaars tussen de koning van Frankrijk en u: iets waardigs in dit graafschap kunt gij niet doen wanneer het tegen onze raad en de eer van dit land in gaat.”*¹²²¹

Deze opmerkelijk heldere en vroege verwoording van de beginselen van constitutioneel bestuur onder controle van de vertegenwoordigers van de drie standen komt voort uit de feodale contractnotie: een vazal had verzetsrecht als hij door zijn leenheer onheus was behandeld (*ius resistendi*). Hier is dit recht uitgebreid over alle “burgers”, het was gegrond in de trouw die vorst en onderdanen jegens elkaar hadden gezworen op basis van de wet.¹²²²

Willem Clito wees het voorstel echter onmiddellijk af, verwierp de manschap die de zegsman eerder had gedaan en daagde hem uit tot een tweegevecht. Met andere woorden, weigerde de Vlaamse graaf het graafschap te beschouwen als een openbaar ambt, waarvan de uitoefening onderworpen was aan de beoordeling door “de meest verstandige vertegenwoordigers” van de drie standen die in zijn raad waren verenigd. De voorgestelde bijeenkomst van een uitgebreide grafelijke raad werd nooit gehouden en op het einde van heel dit relaas, beslisten de wapens de finale uitkomst. Tot ieders verbazing versloeg deze coalitie Willem Clito, die sneuvelde op het slagveld. De nieuwe graaf Diederik van den Elzas smeedde een pact met de derde stand, waardoor dit de eerste gelegenheid werd waarbij de burgers een determinerende politieke rol speelden in de Vlaamse geschiedenis, alhoewel tot een standenvergadering zoals die in 1128 was aangekondigd, is het toen nooit gekomen.¹²²³

Volgens de burgers moest de politieke autoriteit dus op een legitieme basis berusten die niets anders was dan een contract tussen de vorst en zijn volk, inclusief het recht op weerstand tegen een onrechtvaardige heerser. Dit nieuwe principe van “constitutionalisme” en volkssoevereiniteit werd dé politieke basis van de Vlaamse maatschappij.¹²²⁴ Voorts zouden “*social-contract theories*” tijdens de 17de en 18de eeuw frequent opduiken, zoals bijvoorbeeld bij: Thomas Hobbes, John Locke en

¹²²¹ Galbert van Brugge, *De moord op Karel de Goede: dagboek van de gebeurtenissen in de jaren 1127-1128*, vert. Albert Demyttenaere, inleiding Raoul C. van Caenegem (Leuven: Davidsfonds, 2000), 234-35.

¹²²² Blockmans en Hoppenbrouwers, *Eeuwen des onderscheids*, 193.

¹²²³ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 373; Blockmans en Hoppenbrouwers, *Eeuwen des onderscheids*, 193.

¹²²⁴ Van Caenegem, “The Ghent revolt,” 110; Boone en Prak, “Rulers,” 101; Willem P. Blockmans en Raymond Van Uytven, “Constitutions and their application in the Netherlands during the Middle Ages,” *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 47 (1969): 398-424.

Jean-Jacques Rousseau.¹²²⁵ Algemeen stellen deze theorieën dat de leden van een gemeenschap reden hebben om akkoord te gaan en het naleven van de fundamentele sociale regels, wetten, instellingen en maatschappelijke principes, zolang een regering rechtvaardig en legitiem handelt. Indien dit echter niet het geval zou zijn, dan heeft het volk het recht om dit regime niet trouw te zijn, te rebelleren én zelfs de koning fysiek te elimineren, aldus John Locke.¹²²⁶

Aangaande deze *Kommunebewegung* van de 12de en 13de eeuw, die trouwens ook in andere delen van Europa plaatsvond¹²²⁷, zouden vele Vlaamse steden (en plattelandsgemeenschappen), “constitutionele” privileges verkrijgen die het stadsbestuur regelden en de rechten van de graaf en de heren beperkten. De Vlaamse steden bezaten nu een grote mate van politieke autonomie ten opzichte van de vorst, die niet machtig genoeg was om hieraan weerstand te bieden. Van de nood een deugd makend begonnen de graven van de machtige steden te steunen om de derde speler op het politieke veld, de adel, te verzwakken. De belastingen die de steden betaalden, waren in zeker opzicht beschermingsgelden tegen deze gemeenschappelijke rivaal, die nooit een sterke speler zou worden in middeleeuwse Vlaamse politiek.¹²²⁸

4.2 Kortrijk en de Vlaamse Opstand (1297-1305)

Na de periode van “communale emancipatie” (1127-1128) begon een nieuwe fase van “civiele emancipatie” (1280-1302). De steden waren nu op sociaal vlak veel heterogener geworden. In de bronnen vinden we voorts een diverse terminologie terug om sociale groepen in het stedelijke landschap te onderscheiden, zoals bijvoorbeeld: “De arme mensen die met hun handen werken” versus “de rijken.”¹²²⁹

Stapsgewijs begonnen de spanningen tussen de sociale groepen echter toe te nemen. Onder leiding van rijke lakenhandelaren werden de arbeiders van de textielindustrie geleidelijk georganiseerd in

¹²²⁵ Thomas Hobbes, *Leviathan or the matter, forme, & power of a common-wealth ecclesiastical and civill* (Londen: Andrew Crooke, 1651); John Locke, *Two Treatises of Government* (Londen: Awnsham Churchill, 1690); Jean-Jacques Rousseau, *Du contrat social ou Principes du droit politique* (Amsterdam: Marc-Michel Rey, 1762).

¹²²⁶ Locke, *Two Treatises of Government* II, chapter III, section 16; Fred D’Agostino, Gerald Gaus en John Thrasher, “Contemporary Approaches to the Social Contract,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), Spring 2024 Edition, geraadpleegd 10.04.2026, <https://www.plato.stanford.edu>; Fred D’Agostino, *Free public reason: Making it up as we go along* (New York: Oxford University Press, 1996), 23.

¹²²⁷ Verhulst, *The rise*, 125-31.

¹²²⁸ Willem P. Blockmans, “Voracious states and obstructing cities: an aspect of state formation in preindustrial Europe,” *Theory and Society* 18 (1989): 750.

¹²²⁹ “Arme mensen die met hun handen werken” versus “de rijken” (Damme, 1280 en Gent, 1397). Verder sprak men ook over: “*majores oppidani meliores burgenses*” vs. “*ille de communitate qui opus mechanicum exercebant*” (Gent, 1308); “*Le commun*” vs. “*les boins de la ville*” (Ypres, 1320-1332); In Brugge (13de eeuw) sprak men van de “volksklasse” (onafhankelijke vaklui, zelfstandige ambachtsmeesters, migranten, loonarbeiders en armen) vs. de “commerciële elite”. (Demets, *Breydel*, 48); (Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 373-74.)

ambachtsgilden en daarnaast ontstond er tussenin een nieuw soort middenklasse, bestaande uit kleine warenproducenten in de ambachtsgilden.¹²³⁰ Het probleem hierbij, was dat de gewone mensen op dat moment niet konden deelnemen aan het politieke en juridische leven. Dit ongenoegen nam ten gevolge van verscheidene economische dieptepunten tijdens de tweede helft van de 13de eeuw toe en mondde meermaals uit tot opstanden. Zo vonden in 1245 de eerste stakingen (“*takehans*”) plaats in Douai en tijdens de jaren 1252 en 1274 gingen ook textielarbeiders van Gent in staking. In 1280 verspreidde een algemene revolutie zich over het graafschap Vlaanderen, zoals onder meer te Doornik in 1279-1281, Sint-Omaars in 1280-1283, Ieper in 1281 (“*Cockerulle*”)¹²³¹, Brugge in 1280-1281 (“*Moerlemaye*”)¹²³² en Gent in 1280. Los van het gegeven dat de revoltes rond 1280 weliswaar allemaal hun specifieke kenmerken hadden, wordt hun gelijktijdigheid verklaard door de algemene recessie in handel en industrie.¹²³³

Finaal zou deze opstandsgolf meer dan een jaar aanslepen. Gwijde van Dampierre liet het aan zijn oudste zoon, Robrecht van Bethune over om de klus te klaren. De onderhandelingen met de opstandelingen verliepen echter zeer moeizaam. Uiteindelijk werd de opstand de kop ingedrukt en legde de graaf de Vlaamse steden monsterboetes op. Brugge diende bijvoorbeeld honderdduizenden ponden af te lossen. In theorie mocht de stad dit niet afbetalen door de belastingen op voedingswaren te verhogen, maar in de praktijk gebeurde dat uiteraard wel. Daarnaast was deze bestraffing echter niet alleen nefast voor de Brugse opstandelingen en de gewone bevolking. De graaf keerde zich ook tegen het koopliedenregime in het stadsbestuur en zou voortaan specifieke individuen aanwijzen, ook afgevaardigden van het volk, aan wie de schepenen jaarlijks verslag moesten uitbrengen over het financieel bewind van de stad. Bij deze jaagde de graaf zo ook de kooplieden-ondernemers tegen zich in het harnas.¹²³⁴

Tijdens al deze opstanden protesteerde men tegen twee aanstootgevende praktijken: enerzijds de financiële excessen, in de vorm van zware belastingen, uitbuiting van de goederen plus het werk van

¹²³⁰ Trio, *Omtrent 1302*, 51.

¹²³¹ De naam “*Cockerulle*” verwijst naar de boosaardige kreten en het helse lawaai van de opstandelingen. (Demets, *Breydel*, 53)

¹²³² In september 1280 woedde er een hevige brand in het Brugse belfort, waarbij het bovenste houten deel volledig afbrandde. Dit was een catastrofe voor de stedelijke bevolking, omdat in Vlaamse belforten de belangrijkste privileges werden bewaard. Graaf Gwijde van Dampierre stond echter niet te springen om die administratie snel terug in orde te brengen. Dit bleek dé symbolische druppel te zijn voor het Brugse volk, waarbij er een intense opstand uitbrak, de zogenaamde “*Moerlemaye*” (“*moerelen*” betekent schreeuwen of morren). Concreet werd er in Brugge een coalitie van *nouveaux riches* en ambachtlieden gevormd, die tegen de oude machtsclans waren gekeerd. Voorts spanden eerstgenoemden hierbij de gewone misnoegde handwerklieden en burgers voor hun kar. (Demets, *Breydel*, 53)

¹²³³ Marc Boone, “Social conflicts in the cloth industry of Ypres (Late 13th – early 14th centuries): the Cokerulle reconsidered,” in *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders: Archaeological and Historical Contributions*, eds. Marc De Wilde, Anton Ervynck en Alexis Wielemans (Zellik: Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, 1998), 147-53.

¹²³⁴ Demets, *Breydel*, 53-4.

het volk¹²³⁵, corruptie, enz. Anderzijds werd ook het slecht beleid, in de vorm van arbitraire beslissingen, oneerlijke rechtspraak, ongeoorloofd gebruik van machtsmiddelen, schendingen van rechten, enz. aangeklaagd. Stijgende belastingen tijdens negatieve economische situaties hebben altijd de neiging het volk in oproer te brengen, maar als onderdeel van de commune, was de werkende burger er eerder over bezorgd dat zijn stad goed werd bestuurd.¹²³⁶

Concreet klaagden de burgers de onrechtvaardige verdeling en de ongepaste toepassingen van de belastingen door stedelijke oligarchen aan, niet de belastingen zelf. Voorts wogen de taksen zwaarder voor de armen, hetgeen veel ongenoegen losmaakte. In een volgend stadium eisten de rebellen, steeds met de lakensector als “rebelse voorhoede”, een directe controle over de stadsfinanciën en over het stedelijk beleid door middel van politieke vertegenwoordiging.¹²³⁷ Bovendien hadden de ambachten voor de Guldensporenslag ook geen enkele autonomie. Hun deken die het bestuur en de controle van het ambacht in handen had, stamde uit de commerciële elite en was dus geen ambachtsman, maar wel een koopman-ondernemer. Hoewel ambachtslieden en vooral ambachtsmeesters voor 1302 wel werden geraadpleegd voor technische zaken, hadden zij geen eigen beslissingsrecht. Het recht tot zelfbestuur was dan ook één van de grote eisen van de opstandsgolf tijdens de jaren tachtig van de 13de eeuw én vormde de directe aanleiding voor de gebeurtenissen rond 1302.¹²³⁸

In 1302 vond de zelfbewuste middenklasse bondgenoten onder rijke burgers aan wie een plaats in het stadsbestuur was ontzegd, alsook bij de graaf, die op dat moment werd geconfronteerd met een agressieve annexatie van zijn graafschap door de Franse koning Filips IV de Schone. Die laatste werd op zijn beurt gesteund door de patriciërs uit de steden. Het gevolg van deze uitzonderlijke synchroniciteit van conflicten is welbekend. Het Franse leger werd vernederd tijdens de Slag bij Kortrijk (11 juli 1302), een gebeurtenis die de middeleeuwse wereld choqueerde. De ambachtsgilden namen de macht over en vestigden zich als een belangrijk deel van het politieke lichaam binnen de belangrijkste Vlaamse steden. Vandaar dat Blockmans stelt, dat deze “Guldensporenslag” een ware sociale en politieke revolutie was.¹²³⁹ Interessant hier, is om te zien dat er een tweevoudige verticale

¹²³⁵ Hier kunnen we denken aan het “Pareto-optimum”, wat staat voor een dusdanige verdeling van de middelen dat niemand er op vooruit kan gaan, zonder dat iemand anders er op achteruit gaat. (Carl Devos, ed., *Een plattegrond van de macht. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen* (Gent: Academia Press, 2025), 152).

¹²³⁶ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 375.

¹²³⁷ Mathijs Speecke, “Het eerste ‘democratische’ regime van Brugge 1302-1310. Een herziening,” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 154 (2017): 233-98; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 27.

¹²³⁸ Demets, *Breydel*, 49-50.

¹²³⁹ Willem P. Blockmans, “The impact of cities on state formation: three contrasting territories in the Low Countries, 1300-1500,” in *Resistance, representation and community*, ed. P. Blickle (New York, 1997), 262-63.

alliantie ontsproot tussen enerzijds, elk op hun niveau, ondergeschikte groepen en anderzijds machthebbende groepen. Mogelijk zouden we dit gegeven kunnen verklaren als een clash tussen historiciteitsregimes.¹²⁴⁰ Hierbij houden dan de ondergeschikte groepen, de graaf van Vlaanderen, die ondergeschikt was ten aanzien van de Franse koning, alsook de middenklasse, die ondergeschikt was aan het “oud-patriciaat”, er volgens mij een “progressief historiciteitsregime” op na. Dit historiciteitsregime kenmerkt zich door de drang naar vooruitgang, rechtvaardigheid plus economische en politieke inspraak. Deze “progressieve” houding vond mijns inziens een breedgedragen draagkracht bij het volk en kenmerken hiervan zien we al terug bij de Erembalds tijdens de volle middeleeuwen.¹²⁴¹

De machthebbende groepen daarentegen houden er dan weer een “conservatief historiciteitsregime” op na, waarbij de Franse koning, als leenheer van de graaf van Vlaanderen, samen met het stadspatriciaat, dat heerste over de burgers, steevast poogden om de oude, feodale machtsstructuren en de hierbij gepaard gaande standenmaatschappij te behouden.

Maar welke rol speelden de Kortrijkzanen nu in deze Vlaamse Opstand? We weten dat de kleinere steden die in de Gentse invloedssfeer lagen, behalve Oudenaarde en Kortrijk, opmerkelijk afwezig waren in 1302. Voorts valt te bemerken dat over de politieke gebeurtenissen in de kleinere Vlaamse steden bijzonder weinig geweten is, noch over hun bijdrage aan de militaire inspanningen in 1302.¹²⁴² Omtrent de Vlaamse edellieden die graafgezind waren aan het begin van deze Vlaamse Opstand, weten we dat onder meer Wouter van Nevele, burggraaf van Kortrijk en heer van Nevele, de Vlaamse graaf trouw was en deelnam aan de verdediging van Rijsel (17 juni 1297).¹²⁴³ Voorts werden verscheidene aanhangers van de graaf in 1300 in hechtenis genomen in Frankrijk: Wouter van der Gracht (vader van Diederik), Diederik van der Gracht (die later van kamp veranderde),

¹²⁴⁰ Het idee van een botsing tussen historiciteitsregimes komt van Aerts en Bevernage, die een eigen interpretatie hebben gegeven aan François Hartogs’ “*régimes d'historicité*”. (François Hartog, *Régimes d'historicité. Présentisme et expériences du temps* (Parijs: Le Seuil, 2003); Koen Aerts en Berber Bevernage, “Haunting pasts: Time and historicity as constructed by the Argentine madres de Plaza de Mayo and radical Flemish nationalists,” *Social History* XXXIV, nr. 4 (2009): 391-408).

¹²⁴¹ Deze clan was namelijk in oorsprong zelfs van onvrije afkomst en Bertulf, hoofd van de Erembalds, die aan het hoofd stond van de fiscale administratie in Brugge, legde geregeld de oude wetgeving naast zich neer, wat hem door de graaf zwaar werd aangerekend. Bovendien blijkt uit het relaas van Galbert van Brugge, dat Bertulf, alvorens de moordpartij op Karel de Goede in 1127, erg populair was bij de Brugse bevolking. (De Maesschalck, *De graven van Vlaanderen (864-1384)*, 181).

¹²⁴² Trio, *Omtrent 1302*, 58-9; Hendrik Callewier, “Een charter van Filips van Chieti voor de stad Kortrijk en de jaarmarktencyclus van het graafschap Vlaanderen,” *Handelingen van het genootschap voor Geschiedenis* 159 (2022): 3-18.

¹²⁴³ De volgende graafgezinde ridders namen deel aan de verdediging van Rijsel: Willem van Mortagne (heer van Dossemer), Raas van Liedekerke, Wouter van Nevele (burggraaf van Kortrijk), Geraard van Zottegem (heer van Zottegem en burggraaf van Gent), Wouter van Hondschote, Robert van Montigni (heer van Monigni), Geraard de Moor (heer van Wessegem), Olivier van Aishove (heer van Aishove), Jan van Gistel (heer van Gistel), Goswin van Erpe (heer van Erpe), Geraard van Vertbois (heer van Vertbois), Diederik van Hondschote, Baudouin van Auberchicourt (heer van Auberchicourt), Willem van Gistel en Jan van Praat (heer van Praat), Hellin van Armentières (heer van Armentières), Willem van Nevele, Wouter van Halewijn, Geraard van Rode (heer van Rode) en Jan van Rode (heer van Ingelmunster). Nadien besloten een aantal onder hen om toch van kamp te wijzigen en de Franse koning te steunen: Jan en Willem van Gistel, Jan van Praat, Wouter van Halewijn en Robert de Montigni. (Jan F. Verbruggen en David D. Fergusson, *The battle of the golden spurs (Courtrai, 11 July 1302). A contribution to the history of Flanders' war of liberation, 1297-1305*, ed. Kelly DeVries, 13 (Woodbridge: Boydell & Brewer, 2002), 165-66).

Geraard van Hoorne, Jan de Tollenare, Willem van Nevele, Zeger van Kortrijk, Wouter van Nevele, Philips van Maldeghem¹²⁴⁴ en Rogier van Gistel.¹²⁴⁵

Na de nederlaag te Bulskamp, viel Kortrijk op 3 september 1301 in Franse handen. Daarnaast werd er een groot garnizoen gelegd, moest men een aanzienlijke oorlogsschatting betalen en werden 25 vooraanstaande Kortrijkse poorters als gijzelaars naar Doornik gestuurd. De namen van deze poorters die onder leiding van Jacques de Châtillon werden gegijzeld, waren: *Jehans Potars* (Jehan Pottaers was raadslid in 1295 en schepen in 1295, 1300 en 1305)¹²⁴⁶, Gilles Tacons, Michiel de Wich, *Jehans Hiérens* (Jehan Harens/Harinch was schepen in 1305), meester Piérès li Barbieres, Ghilbiers li Amans, Wetins Scoeten, Hanekins Hiérens, Mounins Brubbiert, Hanins Lane Zoene, *Weitins Soris* (familie van Simon Sorijs, raadslid in 1295?), Hanins Steven, Ghizelins Steven, Ghizelins li Potghietre, *Piérès Grouninch* (Groeninc), Daniel de Lescluze, *Estasses Hameide* (Hameyde), Mestre Symons li Mires, Estasses Symons, Josses Zoetars, Zare Steven, Gérars Croboen, Gilles de Loe, Giselins de Loe en Lambiers li Peskieres.¹²⁴⁷ Om de bevolking nog meer in toom te houden, werd er ook nog een dwangburcht gebouwd. Het was duidelijk dat Kortrijk een Frans bolwerk was, dat volledig in handen lag van de Leliaards.¹²⁴⁸

Naast de namen van deze poorters komen we hier en daar ook wat informatie tegen aangaande de graafgezinde Kortrijkse families, alsook kunnen we gedeeltelijk een antwoord formuleren op Warlop zijn vraag, omtrent welke Kortrijkzanen zich hebben verbrand aan de Franse lelie? We weten onder meer dat: de Kortrijkse hoogbaljuw, schildknaap Willem van Mosschere (broer of neef van proost en raadslid (1295) Rogier van Mosschere?), ridder Wouter van Halewijn, ridder Boudewijn van de Woestine, Rogier van Belleghem, Rogier van Marke (raadslid in 1295), Simon Boetelin (proost in 1274, raadslid in 1295 en schepen in 1295) en Laurens David (*Davyts*), allemaal leenmannen van de koning van Frankrijk waren.¹²⁴⁹ Deze “*homes de nostre seigneur le Roy*” waren in hun hoedanigheid als leenman, leenplicht verschuldigd aan de Franse koning. Dit hield in dat ze onder meer hun leenheer militair moesten bijstaan. Concreet weten we dat een aantal onder hen in mei 1302 door Jacob van Châtillon werden opgeroepen om het opstandige Brugge te bedwingen.

¹²⁴⁴ Telgen van dit geslacht zullen later in het Kortrijkse stadsbestuur zetelen: Willem van Maldeghem, schepen van Kortrijk in 1419 en 1420; Rugger van Maldeghem, schepen in: 1440, 1445, 1447, 1454, 1459, 1463, 1467, 1470, 1472, 1482, 1484 en proost in: 1442, 1449, 1458, 1465, 1474, 1481. (Zie bijlage 2, Lijst van de Kortrijkse magistraten 1220-1555).

¹²⁴⁵ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 174-75.

¹²⁴⁶ Zie bijlage 2 (Lijst van de Kortrijkse magistraten 1220-1555).

¹²⁴⁷ Archives de Tournai, *parchemin annexé au recueil*, n° 336; Léo Verriest, “Le registre de la ‘loi’ de Tournai, de 1302 et listes des otages de Bruges (1301) et de Courtrai, documents inédits,” *Bulletin de la Commission royale d’histoire. Académie royale de Belgique*. Tome 80 (1911): 369-527.

¹²⁴⁸ José Vanbossele, “De vesting Kortrijk”, *De Leiegouw* XIX (1977): 165; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 28-9.

¹²⁴⁹ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 9; 12.

Twee van hen, de Kortrijkse hoogbaljuw, Willem van Mosschere en Wouter van Halewijn, werden tijdens de “Brugse Metten” gevangen genomen.¹²⁵⁰

Overige relevante edellieden die eveneens werden gevangengenomen tijdens de Brugse Metten, waren: Wouter van Heule, Rogier van Lichtervelde, Ghildolf van Gruuthuse¹²⁵¹, Pieter de Deurwaerder¹²⁵², Diederik van der Gracht fs. Wouter (schoonzoon van Simon Boetelin)¹²⁵³, Willem van den Hove¹²⁵⁴, Jan van Harelbeke, Daniel *Scaec* (Scaec), Pieter van der Ameyde, Jan van *Coeyenghem* (van Kooigem).¹²⁵⁵

Aangaande de Kortrijkse hoogbaljuw, schildknaap Willem van Mosschere, weten we dat hij initieel een getrouwe was van de Vlaamse graaf. Echter besloot hij na de val van Rijsel om van kamp te veranderen en we zien dat hij al op 16 juli 1299 werd vergoed voor geleden schade in dienst van Frankrijk.¹²⁵⁶ Voorts kreeg hij de geconfisqueerde goederen van Jacob van Deinze, kanunnik in Kortrijk, en daarbovenop ook nog de graantol van Kortrijk, waarvan de helft voordien aan de Gentse liebaard Willem de Pape toebehoorde. Verder weten we dat hij dus deelnam aan de strafexpeditie tegen de Bruggelingen, waar hij in de nacht van de Brugse Metten (18 mei 1302) samen met dertien van zijn wapenknechten werd gevangengenomen en werd opgesloten in het huis van Jacob Schinkel. Willem van Mosschere bleef zeker tot na 11 juni gevangen, gezien zijn bewakers, Jacob van Zeeland *ende zine gheselscepe, volders, die den baillui van Curtrike wachten*, werden uitbetaald.¹²⁵⁷

¹²⁵⁰ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 12; Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 171.

¹²⁵¹ Een belangrijk deel van het grondbezit van de familie *van den Gruuthuse*, bevond zich in de kasselrij Kortrijk, in de roede van Tielt. (De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 285).

¹²⁵² Verwant met de latere adellijke familie van Halewijn alias de Deurwaerder uit Bellegem? (Piet Boncquet, “Heerlijkheid en leen in Bellegem (XIIIde-VVde eeuw),” *De Leiegouw* 24 (1982): 276-78; 281-82; 286; 301-2; Rik Castelain, “Enkele lenen in Bellegem en Outrijve XIVde en CVde eeuw,” *De Leiegouw* 30 (1988): 297-302).

¹²⁵³ Jules Colens, “1302 le compte communal de la ville de Bruges,” *Annales de la Société d’Emulation* (Brugge: Louis de Plancke, 1886), 86; Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 16.

¹²⁵⁴ Afkomstig uit Bellegem? (Castelain, “Enkele lenen in Bellegem,” 299-301).

¹²⁵⁵ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 171-72.

¹²⁵⁶ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 168.

¹²⁵⁷ Colens, *1302 le compte communal de la ville de Bruges*, 175.

Afbeelding 26: De Brugse Metten (The Courtrai Chest, New College, Oxford)¹²⁵⁸

Tijdens de Brugse Metten werden veel Leliaards en Fransen in de pan gehakt. Zij die wisten te ontsnappen zochten hun toevlucht tot het kasteel van Kortrijk.¹²⁵⁹ Toen Gwijde van Namen begin juni naar Kortrijk kwam, hadden de Leliaards zich ondertussen allemaal uit de voeten gemaakt en leverde de stad en de kasselrij Kortrijk zich spontaan aan hem over.¹²⁶⁰ Filips IV de Schone zond daarop snel een machtig ridderleger onder leiding van Robrecht van Artois naar Vlaanderen om orde op zaken te stellen. Op 11 juli 1302 brak finaal de strijd los en na korte, maar hevige gevechten, moest het Franse ridderleger buigen voor het Vlaamse voetvolk.¹²⁶¹ Op basis van de *Annales Gandenses*, weten we ook dat de stad Kortrijk vanuit de burcht zwaar werd bestookt. Zo gooiden ze vanuit het kasteel met vuur en staken ze verscheidene huizen in brand.¹²⁶² Bovendien weten we dat de Kortrijkse hoogbaljuw, Willem van Mosschere, in de buurt van zijn woning aan de Pottelberg op

¹²⁵⁸ On the top-right panel, we see the “Bruges Matins”, the bloody massacre of occupying French troops at the hands of the Bruges townspeople. To the left of this, either side of the chest’s lock, the people of Bruges present the keys of the city to Gui de Namur and Willem van Jülich, son and grandson respectively of the count of Flanders, Gui de Dampierre, and leaders of the Flemish contingent in the battle. (Mason, “The Courtrai Chest,” 2).

¹²⁵⁹ Vanbossele, “De vesting Kortrijk,” 165-6; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 29.

¹²⁶⁰ José Vanbossele en Niklaas Maddens, *De Annales Gandenses: Een eigentijdse kroniek van de Vlaamse Vrijheidstrijd, 1297-1310* (Kortrijk: De Leiegouw, 2008), 71-2.

¹²⁶¹ Vanbossele, “De vesting Kortrijk,” 166-8; Maurice Vandermaesen, “Vlaanderen en Henegouwen onder het huis van Dampierre 1224-1384,” *Algemene geschiedenis der Nederlanden* 2 (1977): 412; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 29.

¹²⁶² Vanbossele en Maddens, *De Annales Gandenses*, 76-7; Callewier, “Een charter van Filips van Chieti,” 3-18; Hendrik Callewier, *Inventaris van de verzameling van de oorkonden met blauw nummer* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2022), 41.

11 juli 1302 als verrader werd onthoofd.¹²⁶³ De Kortrijkse hoogbaljuw was uiteraard niet de enige die zich “had verbrand aan de Franse lelie”. Zo was de kasteelbewaarder van het kasteel in Kortrijk, Geraard, gezeid *le fol du Houvier-Peronne*, bevelhebber van een afdeling zware ruiters en sneuvelde hij eveneens op het slagveld. In de dodenlijst van de Groeningeabdij werd hij opgetekend als *de grave van nielle*.¹²⁶⁴

Verder bemerkt Vanbossele, dat Wouter Lours (schepen in 1277 en raadslid in 1295) loyaal was ten aanzien van de Franse koning, gezien hij in de confiscatierekeningen van 1304-1305 als een vijand van de graaf staat gecatalogeerd. Een kritische bemerking die we hierbij kunnen maken, is dat in deze confiscatierekeningen expliciet staat: “*Clai Lours anemi*.” Bij deze meen ik dat het hier niet om deze Kortrijkse magistraat zelf gaat, maar wel om zijn zoon, Klaas (*Clai/ Clay*) Lours. Laatstgenoemde was poorter van Kortrijk en was gehuwd met Katarina van Beveren. Ten slotte, stichtte hij in 1315 een kapelanij in de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk en overleed hij voor 1349.¹²⁶⁵

Omtrent Klaas Lours zijn vader, de Kortrijkse magistraat Wouter Lours, weten we dat hij voor juli 1281, graaf Gwijde van Dampierre duizend pond leende, hetgeen een voor die tijd aanzienlijk bedrag was.¹²⁶⁶ Voorts zetelde Wouter Lours ook in het feodale hof van gravin Beatrijs.¹²⁶⁷ Naast Klaas, had hij ook nog twee andere zonen, Jan Ronghe (raadslid in 1295) en (waarschijnlijk) Robrecht Lours, monnik in de Doornikse Sint-Maartensabdij. Verder had hij ook nog twee dochters, Katarina (koordame in de Groeningeabdij) en Margareta. Omtrent Jan Ronghe (raadslid in 1295) weten we dat hij gehuwd was met Maria van Marke, dochter van Rogier van Marke (raadslid in 1295). Zoals reeds bemerkt in deze scriptie, was Jan Ronghe erfgenaam van de kerkhoftol (tol geheven op laken, linnen en kleine dekens).¹²⁶⁸ Over deze Kortrijkse raadslid, weten we dat hij in de confiscatierekeningen uitdrukkelijk wordt omschreven als: “*Jehan Ronghe anemi*.” Vooral interessant, is om hier te zien dat nochtans zijn schoonvader, raadslid Rogier van Marke, partijganger scheen te zijn van de Vlaamse graaf.¹²⁶⁹ Misschien was dit ook het geval voor zijn eigen vader, Wouter Lours? Finaal stichtte Jan Ronghe in 1308 een kapelanij in de Kortrijkse Sint-Maartenskerk

¹²⁶³ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 15.

¹²⁶⁴ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 13.

¹²⁶⁵ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 12-4.

¹²⁶⁶ Gaillard, *Chartes*, 348; Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 12-4.

¹²⁶⁷ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 12-4.

¹²⁶⁸ Mussely, 83; Debrabandere, 111; 114; 132; Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 14.

¹²⁶⁹ Vanbossele, “Een verloren gewaande oorkonde,” 12.

voor de zielsrust van zijn echtgenote, zijn schoonvader, alsook voor zichzelf.¹²⁷⁰ Een ander persoon waarover we informatie weten aangaande diens politieke voorkeur, was de waard-drapier en wijnhandelaar Simon Boetelin. Deze Kortrijkse raadslid, schepen en proost was kennelijk graafgezind, gezien we in de Brugse stadsrekening van 1302 een uitgave geboekt zien van 30 pond voor wijn gekocht bij *Symoen Boetelins te Curtrike*.¹²⁷¹

Aangaande middeleeuwse oorlogsvoering, kan de tactiek van de Vlamingen overigens ook als revolutionair worden aanschouwd, omdat voor het eerst op grote schaal een cavalerie werd verslagen door een infanterie. Dit was een primeur, los van de Zwitserse boeren die het daarvoor wel al op kleinere schaal hadden toegepast. Daarnaast zouden de Schotten in 1314 dezelfde methodiek hanteren om de Engelse cavalerie te verslaan tijdens de Slag bij Bannockburn.¹²⁷²

Afbeelding 27: Mislukte charge van de Franse ridders (The Courtrai Chest, New College, Oxford)¹²⁷³

¹²⁷⁰ Mussely en Molitor, *Cartulaire de l'ancienne église collégiale*, 218; Vanbossele, "Een verloren gewaande oorkonde," 14.

¹²⁷¹ Colens, *1302 le compte communal de la ville de Bruges*, 114; Vanbossele, "Een verloren gewaande oorkonde," 16.

¹²⁷² Gustav Köhler, *Die Entwicklung des Kriegswesens und der Kriegführung in der Ritterzeit: von Mitte des 11. Jahrhunderts bis zu den Hussitenkriegen* (Breslau: Koebner, 1886), 216-49; Hans Delbrück, *History of the art of war. Medieval warfare* (Lincoln: University of Nebraska Press, 1990), 431-38; Charles Oman, *A history of the art of war in the Middle Ages* (Londen: Greenhill, 1991), 112-18; Ferdinand Lot, *L'Art militaire et les armées au moyen âge, en Europe et dans le proche Orient* (Parijs: Pavot, 1946), 252-64; Howard W. Koch, *La guerre au Moyen Age* (Parijs: P.M.L. Editions, 1989), 147-51; Jan Frans Verbruggen, Sumner Willard en R.W. Southern, *The art of warfare in Western Europe during the Middle Ages: From the eighth century to 1340 II* (Woodbridge: Boydell Press, 1997); Sergio Boffa, "Het belang van de veldslag bij Kortrijk (1302) in de middeleeuwse militaire geschiedenis," *1302 Revisited* (2003): 20; Scott Manning, "Battle of Bannockburn," *Encyclopedia Britannica*, January 8, 2025, geraadpleegd 04.01.2026, <https://www.britannica.com>; Blockmans en Hoppenbrouwers, *Eeuwen des onderscheids*, 510.

¹²⁷³ On the 3rd row of the chest, to the right, or in the picture above, we can see in the upper part, the moment when the French cavalry was stymied by the Flemish row of pikes, lodged in the ground and pointing diagonally upwards. Once the French nobles had lost the advantage of speed and

Met betrekking tot de graafgezinde troepen, stelt Verbruggen dat er op 11 juli 1302, drie grote divisies waren. De rechter vleugel werd gevormd door Brugse milities, centraal stonden de mannen van de Brugse Vrije en de linkervleugel werd gevormd door mannen uit het oostelijke deel van Vlaanderen, inclusief de Gentenaar Jan Borluut en zijn volgers.¹²⁷⁴ Verder stelde Jan van Renesse zich op achter de divisies met de reservetroepen. De Ieperse ambachtslieden ten slotte, werden gepositioneerd voor het kasteel van Kortrijk. Omtrent de stad Gent, weten we dat de aanhangers van de Franse koning daar nog steeds aan de macht waren, alsook in Ieper trouwens, vandaar er namens stad Gent, geen milities naar Kortrijk werden gestuurd.¹²⁷⁵ In totaal stelt Verbruggen dat het Vlaamse leger bestond uit circa 8.000 tot 10.500 zwaar bewapende krijgslieden. Indien we de helpers hieraan toevoegen, dan komen we aan 8.500 à 11.000 personen.¹²⁷⁶

Concreet weten we ook dat de broers, ridder Daniel en ridder Olivier van Belleghem, afkomstig uit Bellegem (kasselrij Kortrijk), hebben deelgenomen aan de Guldensporenslag. Tijdens deze veldslag verloor Daniel overigens twee paarden en Olivier één paard.¹²⁷⁷ Ook relevant voor ons verhaal, is dat er tijdens de Slag bij Kortrijk, 31 gilden vertegenwoordigd waren: 1/ de vissers, 2/ de handschoenmakers, 3/ de vollers, 4/ de wevers, 5/ de tapijt- en tijkwevers, 6/ de lamvachtmakers (“*lambskin makers*”), 7/ de smeden, 8/ de makelaars, 9/ de huisinrichters (“*house decorators*”), 10/ de kruideniers, 11/ de hooihandelaars, 12/ de barbiers, 13/ de matrasmakers, 14/ de metselaars, 15/ de timmerlieden, 16/ de buidelmakers, 17/ de schippers, 18/ de wijndragers, 19/ de oude wolhandelaars, 20/ de fruithandelaars, 21/ de molenaars, 22/ de kaarsmakers, 23/ de wolscheerders, 24/ de kleermakers, 25/ de wijnhandelaars, 26/ de tegelaars, 27/ de schoenmakers, 28/ de zagers, 29/ de ververs, 30/ de leerlooiers en 31/ de slaggers.¹²⁷⁸

Omtrent de Franse troepenmacht, blijkt het moeilijker te zijn om een concreet aantal te achterhalen. Verbruggen schat de Franse cavalerie op minstens 2.500 man sterk, exclusief de troepen van de graaf van St Pol en de graaf van Boulogne en Auvergne. Verder schat de *Chronique tournaisienne*

momentum, the Flemish hacked them and their horses down with their rudimentary “goedendags”. On the lower part of the picture, we can see the aftermath of the battle, in which the Flemish can be seen collecting booty from the mutilated French corpses. (Mason, “The Courtrai Chest,” 4).

¹²⁷⁴ The Bruges communal army present at Courtrai consisted of the following: council and entourage (60 soldiers and 30 auxiliaries), crossbowmen (320 soldiers and 160 auxiliaries) and guildsmen (between 2060 and 3090). This gives a total of 2440 or 3470 heavily armed soldiers and 190 helpers carrying lighter weapons. The Bruges Franc, ca. 3000 and East Flanders, ca. 300. (Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 160-1).

¹²⁷⁵ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 152.

¹²⁷⁶ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 161.

¹²⁷⁷ In totaal waren er zo’n 55 ridders en 32 schildknapen vanuit Vlaanderen, 9 buitenlandse ridders en 17 buitenlandse schildknapen. Voor de namen van al deze ridders en schildknapen die tijdens de Slag bij Kortrijk onderdeel vormden van de Vlaamse troepen, zie o.m. Verbruggen. (Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 179-181; Wyffels en Vandewalle, 74-84)

¹²⁷⁸ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 156.

het leger van Jacques de St Pol rond 1300 op zo'n 2.500.¹²⁷⁹ Ten slotte was er naast de cavalerie ook nog infanterie, die minstens uit 531 soldaten bestond.¹²⁸⁰ Concreet stelt Verbruggen, dat als we aannemen dat elke formatie van ridders bestond uit een gemiddelde van 250 man, we in een totaal uitkomen rond zo'n 2.500 cavalisten. Desalniettemin, werd op het slagveld zelf besloten om het leger op te splitsen in drie formaties. Twee formaties moesten chargeren en één formatie moest blijven staan als reserve. De twee *bataelgen* die aanvielen, bestonden overigens uit acht formaties van ridders, met een achterhoede van twee formaties. Deze schatting van de aanvallende eenheden, loopt volgens Verbruggen synchroon met het aantal gesneuvelde ridders en schildknapen.¹²⁸¹ Finaal behaalden de troepen van de Vlaamse graaf op de Groeningekouter dus een markante overwinning en konden vooral de ambachten eindelijk triomferen.

Echter was met deze Guldensporenslag de strijd tussen Vlaanderen en Frankrijk niet ten einde. De daaropvolgende jaren waren een aaneenschakeling van gewapende conflicten, zoals onder meer de Slag bij Pevelenberg op 18 augustus 1304, waarbij we hier wel expliciet weten dat Kortrijkzanen actief aanwezig waren. Zo weten we bijvoorbeeld dat Rogier van Marke (raadslid in 1295) en schoonvader van Jan Ronghe (raadslid in 1295), sneuvelde tijdens deze veldslag.¹²⁸² Uiteindelijk verliep dit alles met een wisselend succes voor de Vlamingen, dat vervolgens afgewisseld werd met vredesonderhandelingen die in 1305 finaal uitliepen op een verdrag.¹²⁸³

Dit verdrag van Athis-sur-Orge, bracht zware financiële lasten voor de Vlaamse steden met zich mee en daarnaast verloor men ook de steden: Rijsel, Dowaaï en Oorschie aan het Franse koninkrijk. Concreet betekende de overwinning van 1302 echter niet dat de ambachten nu volledig de macht in handen hadden genomen. Na 1305 bestonden de schepenbanken uit een mengeling van radicalen, gematigde vertegenwoordigers van de ambachten en traditionele patriciërs. Belangrijk om hier te melden, is dat de herstelbetalingen zoals gestipuleerd in het verdrag van Athis-sur-Orge, overigens een belangrijke grondslag vormden van de overheidsfiscaliteit, en dus van de staatsvorming in het graafschap Vlaanderen en in de hele Nederlanden.¹²⁸⁴

¹²⁷⁹ *Chronique tournaisienne*, in: *Chronique artésienne*, 34-5.

¹²⁸⁰ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 188.

¹²⁸¹ Verbruggen, *The battle of the golden spurs*, 192.

¹²⁸² Vanbossele, "Een verloren gewaande oorkonde," 16.

¹²⁸³ Vanbossele en Maddens, *De Annales Gandenses*, 130-1; Jan F. Verbruggen, "De slag bij de Pevelenberg (18 aug. 1304)," *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 6 (1952): 169-98.

¹²⁸⁴ Vandermaesen, "Vlaanderen en Henegouwen," 414-15; Trio, *Omtrent 1302*, 60.

Ten gevolge van dit verdrag, zag graaf Robrecht zich vanaf 1307 genoodzaakt om de banden met de rijke patriciërs weer aan te halen. Dat verwekte opnieuw gemor bij het volk en zo verdween dan ook het kortstondige en toevallige bondgenootschap tussen de graaf en het gemeen. Het grafelijk gezag werd hersteld, maar de kosten moesten wel door de onderdanen worden betaald. Hierdoor ontstond er groeiende weerstand tegen de herstelbetalingen alsook tegen de aanwezigheid van koninklijke ambtenaren in het graafschap. Het tijdperk van de reactie was duidelijk aangebroken. Koning, graaf en patriciërs hadden nu dezelfde belangen, zodat de morele orde kon worden hersteld tegenover de “arrogantie van het gepeupel.” Desalniettemin, moeten we hier bemerken dat de graaf anderzijds toch besloot om een aantal privileges aangaande de ambachten te herbevestigen, gezien hij de medewerking van de Gentse stadsmilitie tegen Frankrijk in 1314 opnieuw nodig had.¹²⁸⁵ Kortom, zien we hier dat middeleeuwse coalitievormingen eigenlijk zeer pragmatisch werden geconstrueerd en men bovendien probleemloos kon omschakelen van historiciteitsregime, op basis van wat iedere sociale groep op dat moment het beste uitkwam.

Over de directe weerslag van de Guldensporenslag voor de stad Kortrijk zelf, kunnen we bemerken dat los van de grote materiële schade, er binnen het stadsbestuur hoogstwaarschijnlijk geen “democratische omwenteling” plaatsvond.¹²⁸⁶ Dit kunnen we vermoeden op basis van drie gegevens: 1/ de Kortrijkse ambachten, in tegenstelling tot die van Brugge, Gent en in mindere mate Ieper¹²⁸⁷, hadden na 1302 geen vaste vertegenwoordiging in de stadsmagistraat. 2/ We op basis van de (zeer geringe) familienamen waarover we beschikken na 1302, niet echt grote wijzigingen zien in het stadsbestuur. (We moeten hier echter wel kritisch bemerken, dat we deze aanname doen, op basis van slechts vier gekende namen van Kortrijkse schepenen voor het jaar 1305).¹²⁸⁸ Indien we over meer namen zouden beschikken, zou dit ons in staat stellen om nauwkeurigere conclusies te trekken. 3/ We straks in 1325 zullen zien dat er plots een zéér radicale wijziging in het stadsbestuur zal plaatsvinden. Indien we er zouden vanuit gaan dat er in Kortrijk al na 1302 een bepaalde “democratische evolutie” zou hebben plaatsgenomen, dan stel ik mij de vraag waarom er dan in 1325 op een nogal “revolutionaire” wijze een ware stadsgreep zal plaatsvinden?

¹²⁸⁵ Trio, *Omtrent 1302*, 60-2.

¹²⁸⁶ Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte”, 297.

¹²⁸⁷ Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 28.

¹²⁸⁸ Deze 4 schepenen waren: Alyxandres Crommelin, Jehan Harens (Harinch), Jehan Masier en Jehan Pottaers. Van deze 4 namen, is er slechts één nieuwkomer, i.c. A. Crommelin. Jehan Harens was al in 1295 raadslid, Jehan Masier was vermoedelijk een bloedverwant van raadsman Henri Masière (1295) en Jehan Pottaers was in 1295 al schepen en raadsman, alsook schepen in 1300. (Zie bijlage 2 (Lijst van de Kortrijkse magistraten 1220-1555).

Algemeen kunnen we momenteel stellen dat op basis van de (geringe) gegevens waarover we beschikken, de macht in Kortrijk in handen bleef van een financieel-economische elite, het patriciaat. Voorts moeten we ook kritisch bemerken, dat bijvoorbeeld te Gent, het weversambacht reeds in de 14de eeuw geen homogene vereniging meer was. Deze groep kende zelfs sociale en politieke tegenstellingen die soms sterk op de voorgrond konden treden. De situatie van de 14de-eeuwse Gentse wevers illustreert hoe de ambachten in Vlaanderen na hun “democratische” strijd van 1302 een differentiatieproces ondergingen. De emancipatie van de ambachten had enkel tot de integratie van de *happy few* in het stedelijke bestuur geleid. Overigens leunden deze “geëvolueerde wevers” eigenlijk dichter aan bij de hoge burgerij van de stad, dan tot de categorie van gewone ambachtslieden. Vandaar dat Saelens hier spreekt van het “verraad van de ambachtsman.”¹²⁸⁹

4.3 Kortrijk en de Kust-Vlaamse Opstand (1323-1328)

De financiële druk veroorzaakt door de zware belastingen en een groeiende economische malaise¹²⁹⁰ begonnen zwaar door te wegen op het eenheidsfront van de ambachtsgilden en hun bondgenoten. Tijdens de derde fase van de Vlaamse opstandigheid, het tijdperk van de zogenaamde “stadsstaat” (1305-1360), begon de eenheid te desintegreren.¹²⁹¹

Een ware machtsstrijd overspoelde overigens het graafschap, want enerzijds stonden verschillende ambachten tegenover elkaar en anderzijds bleven gilden en patriciërs elkaar bestrijden toen die laatsten hun politieke macht wilden terugwinnen.¹²⁹² Hierdoor braken er dan ook opnieuw verscheidene opstanden uit: Sint-Omaars (1306)¹²⁹³, Gent (1304, 1311 en 1313)¹²⁹⁴, Ieper (1303-1304)¹²⁹⁵, Brugge (1309-1310) en Aardenburg (1309-1311).¹²⁹⁶

¹²⁸⁹ Trio, *Omtrent 1302*, 62; Saelens, “Het verraad van de ambachtsman,” 4.

¹²⁹⁰ Thoen, “A ‘commercial survival economy,’” 111-38.

¹²⁹¹ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 376.

¹²⁹² Paul Rogghé, “Gemeente ende vrient. Nationale omwentelingen in de XIVe eeuw,” *Handelingen van het Historisch Genootschap te Brugge* 89 (1952): 103.

¹²⁹³ Gilles P. Hennequin, “La révolte des bourgeois de Saint-Omer de 1306, et ses conséquences,” *Bulletin trimestriel de la Société Académique des Antiquaires de la Morinie* 18, nr. 345 (1955): 417-44.

¹²⁹⁴ Victor Fris, “Les origines de la réforme constitutionnelle de Gand de 1360-1369,” *Annales du XXe congrès de la fédération archéologique et historique de la Belgique* 3 (1907): 428; Marc Boone, “Het ‘charter van Senlis’ (november 1301) voor de stad Gent. Een stedelijke constitutie in het spanningsveld tussen vorst en stad (met uitgave van de tekst),” *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 57 (2003): 21-3.

¹²⁹⁵ Dieter Viaene, “De drang naar macht. De Ieperse stadsmagistraat in de veertiende eeuw (1328-1383),” *Handelingen van het Historisch Genootschap te Brugge* 141 (2004): 13-9; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 28-30.

¹²⁹⁶ Carlos Wyffels, “De oudste rekening der stad Aardenburg (1309-1310) en de opstand van 1311,” *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap* (1949/50): 10-1.

Cruciaal voor de mededingers was de machtsdeelname en de controle over de stedelijke hulpbronnen, in bijzonder het economische en financiële management van de stad.¹²⁹⁷ De economische moeilijkheden van de 14de eeuw verhoogden daarnaast de latente spanningen binnen de gilden die verschillende sociale groepen omvatte. Deze strijd kon intens zijn omdat ambachtslieden die voor de lokale markt werkten, andere belangen hadden dan diegenen die voor de internationale handel produceerden. De eersten wilden vooral politieke stabiliteit en stabiele prijzen om hun waren te kunnen verkopen, terwijl laatstgenoemden veel meer afhankelijk waren van de internationale politiek en van de grondstoffenprijzen.¹²⁹⁸

Een klassiek voorbeeld vormen de talloze gevechten tussen wevers en vollers over loonconflicten.¹²⁹⁹ Dit sociaal conflict werd bovendien vaak vermengd met de sociale en politieke conflicten tussen de textielambachten en de patriciërs. In Gent bijvoorbeeld waren er op verschillende momenten allianties tussen de patriciërs en de vollers tegen hun gemeenschappelijke vijand, de wevers. Voorts bestonden er ook spanningen tussen kleine warenproducenten, die hun eigen productiemiddelen bezaten, en de loonarbeiders, die hun arbeidskracht aan andere meesters moesten verkopen. Deze tegenstellingen dragen bij tot het verklaren van de frequentie en de intensiviteit van de machtsstrijd in de belangrijke textielcentra.¹³⁰⁰

Vanaf 1323 begon de zogenaamde “boerenopstand”. Deze opstand en het diepliggend ongenoegen vond al zijn oorsprong in de Vlaamse Opstand van 1297-1305 en zou nog blijven voortzinderen tot aan het einde van de 14de eeuw. Vooral het gegeven dat op 17 september 1322, graaf Robrecht van Béthune te Ieper overleed en deze door zijn kleinzoon, Lodewijk II van Nevers, werd opgevolgd als de nieuwe graaf van Vlaanderen, leidde tot grote wijzigingen in de beleidsvoering te Vlaanderen.¹³⁰¹ Lodewijk II van Nevers, die vanaf nu als Lodewijk I van Vlaanderen door het leven ging, genoot waarschijnlijk zijn opvoeding aan het koninklijk hof te Parijs en bij zijn ouders te Nevers, ver van het oproerige Vlaanderen. Dit moest dan ook een waarborg zijn voor een toekomstige pro-Franse

¹²⁹⁷ Dit omvatte het vastleggen van belastingvoeten, marktreguleringen, loon- en prijsniveaus en arbeidsomstandigheden. (Michel Mollat en Philippe Wolff. *Ongles bleus, Jacques et Ciompi: les révolutions populaires en Europe aux XIVe et XVe siècles* (Parijs: Calmann-Lévy, 1970), 282).

¹²⁹⁸ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 376.

¹²⁹⁹ Raf Verbruggen, *Wapenninghe, meute ende beroerte: het collectief geweld van de 14de-eeuwse ambachten in de grote Vlaamse steden* (Gent: Universiteit Gent, 2002), 65-6; Espinas en Pirenne, *Recueil* II, 402; 533-37, III, 740-44; Een gelijkaardige rebellie nam plaats in Douai in 1322: (Martha C. Howell, “Achieving the guild effect without guilds: crafts and craftsmen in late medieval Douai,” in *Les métiers au moyen âge. Aspects économiques et sociaux*, eds. P. Lambrechts en J.-P. Sosson (Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain, 1994): 110-11; Meer algemeen: Christian Sieg’l, *Arbeitskämpfe seit dem Spätmittelalter* (Keulen: Böhlau, 1993).

¹³⁰⁰ Zo waren er in Gent maar liefst 13 confrontaties tussen 1311 en 1375. (David M. Nicholas, *The Van Arteveldes of Ghent: the varieties of the vendetta and the hero in history* (Leiden: Brill, 1988); Henry S. Lucas, *The Low Countries and the Hundred Years’ War, 1326-1347* (Ann Arbor: University of Michigan, 1929); Marc Boone en Hanno Brand, “Vollersoproeren en collectieve actie in Gent en Leiden in de 14^e en 15^e eeuw,” *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 19 (1993): 168-93; Julius Vuylsteke, “‘De Goede Disendach,’ 13 Januari 1349,” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 1 (1984): 9-47.

¹³⁰¹ Vandermaesen, “Lodewijk II van Nevers,” 523-25.

politiek wanneer hij de grafelijke titel van Vlaanderen zou erven.¹³⁰² Voorts maakte hij pas zijn eerste rondreis in Vlaanderen in het jaar 1318. Vervolgens huwde Lodewijk met Margaretha van Frankrijk, dochter van de toenmalige Franse koning, Filips V van Frankrijk.¹³⁰³ Toen Lodewijk effectief de nieuwe graaf van Vlaanderen werd in 1322, beloofde hij, in tegenstelling tot zijn voorgangers, zijn loyaliteit aan de nieuwe Franse koning, Karel IV van Frankrijk, die in 1322 diens broer en vader van Margaretha had opgevolgd.¹³⁰⁴ Op deze manier kregen de Fransgezinde Leliaards plots weer perspectieven omtrent het invullen van belangrijke ambten in het graafschap Vlaanderen.¹³⁰⁵ Ook Lodewijk zijn beleidsvoering aangaande de Sluisaffaire had zeker geen meerwaarde voor diens aanzien in Vlaanderen. *A fortiori* zorgde de verhoogde fiscale druk ten gevolge van het Verdrag van Athis-sur-Orge (1305) en de verschuldigde bedragen in het kader van het “Transport van Vlaanderen”, voor toenemende frustraties bij de Vlamingen.¹³⁰⁶ We beschouwen deze opstand van Kust-Vlaanderen (1323-1328) als een gedeeltelijk stedelijke rebellie, omdat ze niet zuiver landelijk was. Tegen een achtergrond van fiscale druk en een groeiende sociaal-politieke ongelijkheid, ontwikkelde er zich een reële coalitie tussen machteloze burgers en boeren. Ieper en Brugge sloten zich aan bij de rebelse boeren, alsook honderden Gentse wevers. Bovendien verbond ook Kortrijk zijn lot aan die van de opstandelingen.¹³⁰⁷

Deze rebellen, onder leiding van Niklaas Zannekin¹³⁰⁸, Zeger Janssone¹³⁰⁹, Willem de Deken en Willem de Pape in het Kortrijkse¹³¹⁰ slaagden er overigens in een alternatieve regering te vormen, hun eigen ambtenaren te benoemen en een werkelijk “revolutionaire” situatie van dubbele macht te creëren. Echter lijkt het er op dat de landslieden wel radicalere eisen hadden, en in feite poogden de

¹³⁰² Verdermaesen, “Lodewijk II van Nevers,” 523-25.

¹³⁰³ TeBrake, *A plague of insurrection*, 47.

¹³⁰⁴ Verdermaesen, “Lodewijk II van Nevers,” 523-25.

¹³⁰⁵ Sabbe, *Vlaanderen in opstand 1323-1328*, 14; Frantz Funck-Brentano, *Annales Gandenses* (Parijs: Picard, 1896), 97; Stadsarchief Brugge (SAB), *Stadsrekening*, 1311, f° 27 v°; 1312, f° 18.

In 1318 werd Colard Cortscoef zelfs burgemeester van de Raad. (SAB, *Stadsrekening*, 1318, f° 15 v°; Jan F. Verbruggen, “Liebaards en leliaards onder de poorters van Brugge in 1297 en 1302,” *De Leiegouw* 20, nr. 1 (1978): 72; 75.

¹³⁰⁶ TeBrake, *A plague of insurrection*, 45-51; Sabbe, *Vlaanderen in opstand 1323-1328*, 14; Maurice Vandermaesen, “Vlaanderen en Henegouwen onder het huis van Dampierre, 1244-1384,” in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden* (Haarlem, 1982), II: 421.

¹³⁰⁷ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 377.

¹³⁰⁸ Adriaan E. Verhulst, “Zannekin, Clais,” in *Lexikon des Mittelalters*, 10 vols (Stuttgart: Metzler, 1977-1999), vol. 9, cols 473-474, in *Brepolis Medieval Encyclopaedias-Lexikon des Mittelalters Online*.

¹³⁰⁹ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 83.

¹³¹⁰ Ce Guillaume de Pape avait, en effet, d’après une déclaration du Comte du 20 février 1350, joué à Courtrai e même rôle que Nicolas Zannekin à Furnes et Sohier Janssone dans le Franc de Bruges, “als, in tiden verleden, ute overhoricheden van denghenen, die in dandre muete contrarie waren in onse land van Vlaendren onsen gheminden here ende vader, daer God de ziele of hebben moete, ghelijc Colin Sandekine ende sine partie int Westland, Segher filius Jhans, ende sine partie int Vrye, Willem de Pape ende sine partie in Curtrike, ende eldere in meneghen steden.” (Thierry de Limburg-Stirum, *Cartulaire de Louis de Male, comte de Flandre (1348 à 1358)* II (Brugge: De Plancke, 1898-1901), 323, n° CCCLV: f° 59 v°; Warlop, “De middeleeuwen,” 37).

bestaande sociale verhoudingen op het platteland omver te gooien, terwijl de burgers dat niet deden en meer geneigd waren tot compromisvorming. Vanaf de zomer 1326 begon de revolutie écht een radicaal karakter aan te nemen, want nu was naast de adel en het stadspatriciaat, ook de geestelijkheid mikpunt van de volkswoede. De reden hiervoor dient gezocht te worden in het misbruik dat de kerkelijke overheid van het interdict had gemaakt en ook in het feit dat vele geestelijken, uit schrik voor een totale ommekeer van de gevestigde orde, partij kozen voor de gegoeden. Met andere woorden, zien we hier duidelijk dat veel geestelijken er klaarblijkelijk een “conservatief historiciteitsregime” op nahielden.¹³¹¹

Eén van de meest markante gebeurtenissen tijdens deze opstand, was de gevangenneming van Lodewijk II van Nevers in Kortrijk omstreeks 17 juni 1325.¹³¹² Nochtans vond Lodewijk het initieel aangewezen om zich naar Kortrijk te verplaatsen, gezien het op dat moment nog één van de veilige plaatsen was binnen zijn graafschap.¹³¹³ Tevens poogde hij en zijn entourage met veel machtsvertoon potentiële oproerkraaiers te Kortrijk af te schrikken en wenste hij een afvaardiging van zes Bruggelingen die in Kortrijk verbleven om de stad voor de opstand te winnen, aan te houden.¹³¹⁴

Lodewijk had overigens een paar jaar daarvoor ook al voor beleving gezorgd in Kortrijk toen hij met een paar vrienden in de nacht van Sint-Catharine (24 november 1319¹³¹⁵) een bezoekje bracht aan Catherine Crommelin. Zij was de dochter van de Kortrijkse magistraat Wouter Crommelin¹³¹⁶ en de echtgenote van Wouter Masier (*Masière*).¹³¹⁷ Laatstgenoemde was echter absoluut niet te spreken over het gedrag van zijn vrouw gedurende zijn afwezigheid. Bij zijn terugkomst mishandelde hij haar zelfs zo zwaar, dat ze uit angst voor haar leven besloot om uit een raam te springen. Vervolgens vreesde Wouter Masier op zijn beurt voor zijn toekomst en vroeg hij aan zijn vrouw om namens hem gratie te smeken bij Lodewijk. Uiteindelijk besloot Lodewijk om hier voor

¹³¹¹ Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden,” 68; Thierry de Limburg-Stirum, *Codex diplomaticus Flandriae inde ab anno 1296 ad usque 1325 ou Recueil de documents relatifs aux guerres et dissensions suscitées par Philippe-le-Bel, roi de France, contre Gui de Dampierre, comte de Flandre*, 2 vols. (Brugge: De Zuttere, 1889), 374-78; *Chronicon comitum Flandrensium*, ed. J.J. de Smet, *Corpus chronicorum Flandriae*, I, 1837: 199-200. Volgens de bepalingen van het Verdrag van Athis (1305), kon de koning de Vlamingen bedreigen met “interdikt” (= kerkelijke straf die bepaalde rechten ontnemt, maar zonder uitsluiting van de kerkgemeenschap) en “excommunicatie” (Frantz Funck-Brentano, *Les origines de la guerre de Cent ans: Philippe le Bel en Flandre*, XXXIV (Parijs: Champion, 1897), 500).

¹³¹² Maurice Vandermaesen, “Kortrijk in vuur en bloed. De gevangenneming van graaf Lodewijk II van Nevers omstreeks 17 juni 1325,” *De Leiegouw* 32 (1990): 149.

¹³¹³ Vandermaesen, “Kortrijk in vuur en bloed,” 150.

¹³¹⁴ Warlop, “De middeleeuwen,” 37; Jan Dumolyn en Milan Pajic, “Enemies of the count and of the city: The collective exile of Rebels in fourteenth-century Flanders,” *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 84, nr. 3-4 (2016): 493. Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 42.

¹³¹⁵ Grotefend, *Tashenbuch der Zeitrechnung*, 173.

¹³¹⁶ Wouter Crommelin was schepen van Kortrijk in: 1316, 1329 en 1334. (Zie bijlage 2)

¹³¹⁷ Wouter Masiere zou later schepen worden van Kortrijk in 1328. (Zie bijlage 2)

een groot deel op in te gaan en werd Wouter Masier eerst op bedevaart gestuurd naar Sint-Gillis in de Provence en vervolgens ook nog eens naar *Saint-Andrews* in Schotland.¹³¹⁸

Tot zover Lodewijk zijn vorig bezoek aan Kortrijk in 1319. Toen hij in 1325 opnieuw in de Guldensporenstad toekwam, werden de Brugse rebellen onmiddellijk gearresteerd en in de gevangenis gegooid. De Bruggelingen van hun kant beschouwden deze daad als een provocatie en rukten daarom op naar Kortrijk. Toen het bericht binnenliep dat de Bruggelingen in aantocht waren, geraakten de edelen in de omgeving van de graaf in paniek.¹³¹⁹

Vervolgens kwam men op het idee om het niet versterkte deel van de stad, Overleie, in brand te steken en aldus de Bruggelingen te beletten langs daar de stad binnen te dringen. Door de sterke wind die vanuit het noorden opstak, vatten ook de huizen die aan de zuidelijke kant van de Leie in de eigenlijke stad gelegen waren vuur. De brand veroorzaakte een enorme opschudding en de Kortrijkzanen gaven hierbij de graaf en zijn entourage de schuld. Zeker toen hij met zijn edelen poogde om er vanonder te muizen, escaleerde de situatie compleet. Een razende menigte, inclusief vrouwen, stortte zich op de grafelijke troepenmacht af en uiteindelijk vond er een ware slachting plaats, waarbij trouwens ook veel Kortrijkzanen sneuvelden.¹³²⁰

In deze tumult raakten de graaf en zo'n zestal edelen afgezonderd en gevangengenomen. De ochtend daarop werd Lodewijk door de Kortrijkzanen aan de Bruggelingen uitgeleverd en besloten ze om de graaf naar hun stad over te brengen. Alvorens zijn vertrek moest de graaf wel nog met lede ogen aanzien hoe zijn naaste edellieden brutaal werden afgeslacht.¹³²¹ Lodewijk zelf werd niet vermoord, maar wel op een klein paardje gezet richting Brugge, waar hij vervolgens ook werd opgesloten.¹³²² Mogelijk waren de Bruggelingen de stunt van de Erebaldis nog niet vergeten en wilden ze absoluut vermijden om in zo'n onmogelijke situatie terecht te komen. Vooral belangrijk voor ons verhaal, is dat na deze dramatische gebeurtenissen er een deel van het Brugse leger nog een tijdje te Kortrijk bleef, om de nieuwe "volkspartij" die nu de macht had verworven, te ondersteunen.¹³²³

¹³¹⁸ ADN, *Série B*, 756/5253; Abbé Dehaisnes en J. Finot, *Inventaire sommaire des Archives Départementales antérieures à 1790: Nord, archives civiles, série B*, I, 2e éd., 2e partie (Lille: L. Danel, 1906), 29; Mussely, *Inventaire des archives de la ville de Courtrai* I, 95; François-L. Ganshof, "Pèlerinages expiatoires flamands à Saint-Gilles pendant le XIVe siècle," *Annales du Midi* LXXVIII (1966): 403-4; Jozef B. Cannaert, *Bydragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen* (Gent: F. en E. Gyselynck, 1835), 105; Ernest Rembry, *Saint Gillis: sa vie, ses reliques, son culte en Belgique et dans le Nord de la France: essai d'hagiographie* (Brugge: Gailliard, 1881), 36-7; Antoon Viaene, "De pelgrimage van Sint-Andries in Schotland in het oude Vlaamse strafrecht," *Biekorf* 73, nr. 3-4 (1972): 66-7.

¹³¹⁹ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 42.

¹³²⁰ Vandermaesen, "Kortrijk in vuur en bloed," 152; Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 42-4.

¹³²¹ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 44.

¹³²² Jan Dumolyn, "Guild politics", 36.

¹³²³ Dat blijkt uit een post van de Ieperse stadsrekening van 1325 voor de week van 29 juni tot 6 juli: "A 1 messagier, venant de Courtray de par ciaux
226

De gevangenneming van Lodewijk had verstrekkende gevolgen voor het verdere verloop van de opstand. Zannekin, die aan het hoofd stond van de Veurnenaars rukte op naar Ieper.¹³²⁴ Te Ieper hadden de patricische machthebbers, die van de slachting in Kortrijk op de hoogte waren gebracht, besloten om uit angst voor het volk de stad in alle stilte te verlaten. Aan de hand van de Ieperse stadsrekening van 1325 stellen we vast dat de machtsovername door het gemeen plaatsvond op 15 juni, toen Michiel Fierton, lid van de volkspartij, als nieuwe stadsontvanger optrad.¹³²⁵ De vraag die wij ons kunnen stellen, is of het op dat moment eveneens om een “volkspartij” ging in Kortrijk zelf?

Hoogstwaarschijnlijk wel, gezien in de lijst van de Kortrijkse magistraten tijdens de 13de en 14de eeuw duidelijk vaste patronen van frequent voorkomende familienamen terugkeren, met uitzondering van onder meer de jaren 1326-1327. Interessant hierbij is dat behalve Jhan Piers¹³²⁶, geen enkele andere schepen van deze “volkspartij” deel uitmaakte van het schepenbestuur alvorens de “stadsgreep” van 1325. In hoeverre de familie Dibboud al in 1320 in het stadsbestuur voorkwam is onduidelijk¹³²⁷, maar we hebben deze familienaam wel al besproken toen we het ambacht van de vollers onder de loop namen en hebben toen gezien dat Wouter Dibboud rond 1335 een huis had dat men “*Dibbouds Raamhof*” noemde.¹³²⁸ In 1326 en 1327 zijn we voor het eerst de naam Symoen Dibboud voorkomen als schepen van de volkspartij. Deze familie was initieel misschien afkomstig uit Brugge, maar komt al in Kortrijk voor sinds het begin van de 14de eeuw. Verder zal deze familie na de val van de Kortrijkse volkspartij opnieuw voorkomen in het stadsbestuur vanaf 1352.¹³²⁹

Overigens valt het ook op dat in 1303 te Ieper, er al een soortgelijke “stadsgreep” (de zogenaamde “schepenmoord van Ieper”) had plaatsgevonden, waar eveneens een “volkspartij”, bestaande uit wevers en vollers, zeer kort aan de macht kwam. De meest plausibele verklaring voor het feit dat dit zowel in Ieper en Kortrijk plaatsvond, is vermoedelijk ten gevolge van hun zeer beperkte, of zelfs

de Bruges, 4 s.” (Guillaume Des Marez en Emile H. de Sagher, *Comptes de la ville d'Ypres de 1267 à 1329*, 2 vols. (Brussel: Kiessling, 1909), 459; Sabbe, *Vlaanderen in opstand 1323-1328*, 44).

¹³²⁴ Verhulst, ‘Zannekin, Clais’, *Lexikon des Mittelalters*.

¹³²⁵ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 45.

¹³²⁶ Mogelijk fungeerde Jhan Piers een beetje zoals Jan van Houtkerke te Ieper (tijdens het Artevelderegime) waarbij iemand uit het “oud patriciaat” besloot om zijn lot met de rebellen te verbinden. (Viaene, “De drang naar macht,” 3-42; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 34).

¹³²⁷ Het is niet zeker of Jhan Dibboud in 1320 schepen was geweest te Kortrijk. (Zij bijlage 2).

¹³²⁸ 1327 dat Woutre Dibboud poertre van Curtrike ende Kateline sijn wettelijc wijf... hebben ghenomen... te ennen herveliken pachte een huus ende herve staende up de beke te Alaerts Fabels waert... ende de herve daer de ramen up staen die hebben si oech ghenomen... hervachtechede daer de ramen up staen tsiighen de Leye. (RAK, OSAK, Archief Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, *Charters*, 94); 1356 in de Leyestrate ande noortzide vander Leye bi der nieuwer Leye alsoemen gaet ten ramen waert die Wouters Dibbouts waren (RAK, OSAK, Archief Onze-Lieve-Vrouwehospitaal, *Charters*, 93); (Debrabandere, *Kortrijkse plaatsnamen voor 1400*, 62).

Toen men het Nieuwe Kasteel bouwde in Kortrijk vanaf 1394, werden de bewoners van het bouwterrein onteigend en kregen ze een woonplaats toegewezen aan de overkant van de Leie, op het gebied dat nog steeds bekend stond als “*Dibbouds Raamhof*”. (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, f° 18 v°, 1396; D’haene, “Toponymie en stadscartografie,” 101).

¹³²⁹ Zie bijlage 2.

geen enkele, vertegenwoordiging in hun respectievelijke stadsbesturen.¹³³⁰ Anderzijds kwam er te Ieper in 1325 opnieuw een opstandige partij aan de macht, maar hierbij ging het eerder om een soort co-bestuur van enerzijds ambachtslieden uit de lakennijverheid en anderzijds vertegenwoordigers uit het “oud-patriciaat.” Deze vorm van co-bestuur kwam overigens ook voor te Antwerpen in 1477, tijdens de zogenaamde “*Quaeye Werelt*”, maar daar kwamen de ambachtslieden niet allemaal eenzijdig uit de textielsector.¹³³¹

Terugkerend naar Kortrijk, kunnen we onze stelling van een kortstondig Kortrijkse “volkspartij” verder ondersteunen, door te bemerken dat er overigens pas vanaf het jaar 1328 opnieuw (familie)namen voorkomen die ook al voor de “stadsgreep” van 1325 in het stadsbestuur zetelden.¹³³² Bij deze zou er hierbij gesuggereerd kunnen worden dat deze (familie)namen behoren tot het “oud-patriciaat”, in tegenstelling tot de (familie)namen uit de periode van 1326-1327. Als we daarnaast rekening houden met artikel II van de Keure uit 1324, dat de vernieuwing van de schepenen plaatsvond tussen 7 en 18 januari, kunnen we afleiden dat de schepenen anno 1328 dus mogelijk al zetelden vanaf januari 1328.¹³³³

In elk geval kunnen we bemerken dat Lodewijk op 24 juni 1328, vanuit Parijs en dit twee maanden voor de Slag bij Kassel, een wel zéér gunstige brief stuurde jegens Kortrijk, waarin hij zich plots bereidwillig toonde om de Kortrijkzanen amnestie te verlenen, ondanks alles wat zich in de voorgaande jaren had afgespeeld. Hiervoor moesten de burgers dan wel de stad aan zijn gezag en dat van de graaf overgeven en zich ook expliciet gaan distantiëren van de “ongehoorzamen” en de Brugse en Ieperse rebellen.¹³³⁴ Gezien de toenmalige schepenen uit 1328 duidelijk niet meer diegenen waren van de “volkspartij”, plus het feit dat Lodewijk zich op dat moment weer tolerant opstelde ten aanzien van de “goede lieden van de stad en kasselrij Kortrijk”, lijkt dit te wijzen dat de Franse koning en de graaf in deze nieuwe schepenen een duidelijke bondgenoot zagen.

Dit vermoeden blijkt te kloppen op basis van een brief die de Kortrijkse schepenen op 9 september 1328 ten aanzien van Lodewijk schreven, waarbij de magistraten zelfs enkele vooraanstaande medeburgers hadden ingeschakeld om namens de stad, vergiffenis te vragen aan Lodewijk voor de

¹³³⁰ Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 28-30.

¹³³¹ Sarah Smolders, “De opstand in Vlaanderen van 1323 tot 1328 vanuit Iepers perspectief. Bijdrage tot de beeldvorming van een middeleeuwse stad” (masterproef, KU Leuven, 2001); Dumolyn, *De meest gepolariseerde stad*, 32; 36-7; Everaert, *Macht in de metropool*, 41.

¹³³² De familienaam Fabel komt al voor in 1311, alsook de familienaam Masier, 1295 (raadslid) en 1305. Ten slotte kwam ook de familienaam Soris (Sorijs) voor in de raadsleden van 1295.

¹³³³ Zie bijlage 1, A, Keure van 1324, Art. 2; Warlop, “De geschiedenis van Kortrijk,” 70.

¹³³⁴ Charles Mussely, *Inventaire des archives de la ville de Courtrai* (Kortrijk: Mussely-Boudewyn, 1854), 108, nr. XXIV.

opstanden. Deze bemiddelaars waren uiteraard niet van de minste: Rogier de Tollenare (schepen in 1324), Sohier Brixis (zal proost worden in 1329), Willamme de Hulst, Daniel Boetelin (schepen in 1325)¹³³⁵, Gille Cammelin, Symon Leeman (schepen in 1320), Willamme Scaviel, Daniel de Nokere, Mathis Martin, *Hanin Biert* (Jan Beert?) en *Jaquème le Grave* (zal schepen worden in 1332).¹³³⁶ Veel van deze personen behoorden duidelijk tot het “oud-patriciaat” en sommigen ook tot de adel.¹³³⁷ Een ander argument dat hier eveneens voor pleit, is een andere brief van de Franse koning aan de stad Kortrijk uit 1329. Daarin ging de vorst akkoord om een belasting te heffen op de ambachten van de lakennijverheid, gezien de erbarmelijke situatie van Kortrijk werd veroorzaakt door diegene die de macht hadden gegrepen namens de rebellen.¹³³⁸

Concreet stemde Lodewijk dus in dat de Kortrijkse schepenen voortaan een taks mochten heffen op: de wevers, de vollers en de scheerders.¹³³⁹ Met andere woorden, kunnen we hier afleiden dat de Kortrijkse “volkspartij” dus bestond uit ambachtslieden die werkzaam waren in de lakennijverheid.¹³⁴⁰ Op de koop toe was de leider van de Kortrijkse rebellen, Willem de Pape, beroepshalve voller.¹³⁴¹ Hij werd uiteindelijk samen met 33 andere opstandelingen uit Kortrijk verbannen, alhoewel deze rebellen in 1338 gratie zouden krijgen van de graaf van Vlaanderen. Bovendien kennen we deze rebellen ook bij naam: *Willaume le Pape* (Willem de Pape fs. Simon), *Costin Tsocx* (sic), Jehan Posch, Loauwers Achter Oust, Martin Mont, Pières *de le Porte* (van der Poorte), Fierin *de le Porte* (van der Poorte), Inghelram *de le Porte* (van der Poorte), Marie *sPapen* (de Pape), *Licx de Monnes* (Felix de Monc), Stasin Roelin, Robin le Croec, Hanin (Jhan) Maes, Boudin Leude, Michiel Bunnrevoet, Hanin Vorke, Hannin dou Marchiet, Jehan Quistenaghele, Gillis de Loinge, Gillis de Mouden, Jehan Dieraert, Heine de Berchem, Gillekin Lambay, Jehan de l’Atre (Jan van den Kerchove), Sohier le Drayere, Willaume Hulsin, Coppin Macoureis, Mathis Tandekin, Hanin Meeble, Weitin Vaye, Lodekin le Lombard, Jehan de l’Arbre, Willaume Humont en Quade Hanne.¹³⁴²

¹³³⁵ Gaillard, *Inscriptions funéraires*, 334.

¹³³⁶ Mussely, *Inventaire*, 110-11, nr. XXVI.

¹³³⁷ Buylaert, *Repertorium*, 93-100; 673-75; Mathijs Speecke, Miet Adriaens, Pieter A. Donche, Jesse Hollestelle en Frederik Buylaert, *Repertorium van de hogere heerlijkheden van het graafschap Vlaanderen (c. 1360 – c. 1570)* (Gent: Skribis, 2023), 284; 515-16.

¹³³⁸ Espinas en Pirenne, *Receuil*, 649-652; Dumolyn, “Guild politics”, 43; Warlop, “De middeleeuwen,” 37-8; Stabel, *De kleine stad*, 131.

¹³³⁹ Espinas en Pirenne, *Recueil*, I, 652; Dumolyn, “Guild politics”, 43.

¹³⁴⁰ Dumolyn, “Guild politics”, 43. Alhoewel zij zeker niet tot de elite van de lakennijverheid behoorden, gezien hun familienamen niet terug te vinden zijn onder de *grand drapiers*. (Haquette, *Les nébuleuses drapières*, 86).

¹³⁴¹ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 56.

¹³⁴² ADN, *Inventaire sommaire*, t. I, p. 135; Copie authentiquée par Jules Leglay, employé de la section historique, aux archives de Courtrai, *Inventaire Mussely*, t. I, (1854), p. 117, n° XXXIV; Napoléon de Pauw, “L’enquête sur les capitaines de Courtrai sous Artevelde (1338-1340),” *Bulletin de la Commission royale d’Histoire* 79 (1910): 283-84).

Gezien de opstand van 1323-1328 jarenlang de gevestigde sociale orde in Vlaanderen had verstoord, zou de repressie van de koning en de graaf dan ook onverbiddelijk zijn. Een echt schrikbewind brak los, waarbij er commissies werden opgericht, klopjachten werden gehouden, goederen in beslag werden genomen plus financiële, juridische en administratieve maatregelen werden opgelegd. Zo werden de keuren en de privileges van de oproerige steden en kasselrijen door de graaf verbeurdverklaard en kwam ook de keuze en de aanstelling van de schepenen weer volledig in handen van de graaf, die nu ook de ambtstermijn van de schepenen na hun ambtsjaar mocht verlengen.¹³⁴³

Ten slotte werden de leiders onder de rebellen op een vernederende en gruwelijke wijze terechtgesteld. Het “spektakel” van hun executie was bedoeld om elkeen de lust te ontnemen om ooit nog tegen de gevestigde orde in opstand te komen. Met andere woorden, het “progressief historiciteitsregime” dat onder het volk leefde, moest door de machthebbers keihard de kop worden ingedrukt.¹³⁴⁴

4.4 Kortrijk tijdens het Artevelderegime (1338-1345)

Aan het begin van de Honderdjarige Oorlog, tussen 1337 en 1345, werd Gent geregeerd door de deken van de wevers, Jacob van Artevelde. Die zocht naar internationale hulp om zijn autocratische regime aan het hele graafschap op te leggen. Hij vond deze vooral bij de Engelse koning, die op dat moment tot koning van Frankrijk was uitgeroepen. Op deze manier ontwikkelde Jacob van Artevelde een alternatief voor het monarchale centralisme, zoals dat ook gebeurde in de Noord-Italiaanse steden, maar dan niet zo verregaand.¹³⁴⁵

Zijn model conceptualiseerde een staatsorganisatie gebaseerd op de autonome macht van de grote steden die het omliggende platteland domineerden om de economische belangen van de ambachten te garanderen. De strakke gildenstructuur, gebaseerd op corporatieve solidariteit, genereerde een politieke cultuur van “pre-republikanisme” in de machtige steden die de stedelijke ruimte zelf wilden regeren. Hun centrumpositie in het Europese economische systeem voorzag de steden in zulk een overvloed aan hulpbronnen dat de vorsten geen andere keuze hadden dan hen een uitgebreide

¹³⁴³ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 79.

¹³⁴⁴ Sabbe, *Vlaanderen in opstand*, 83.

¹³⁴⁵ Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden,” 68; Zie overigens de verschillen aangaande het denken van de Noord-Italiaanse steden en Firenze, die er volgens mij ook een “progressief historiciteitsregime” op nahielden, in contrast met Rome en hun “conservatief historiciteitsregime.” (Hans Baron, “Das Erwachen des Historischen Denkens im Humanismus des Quattrocento,” *Historische Zeitschrift* 147 (1933): 5-20).

autonomie toe te staan.¹³⁴⁶ Nochtans was Jacob van Artevelde politiek uitgeschakeld wanneer de cruciale Engelse hulp wegviel en hij het slachtoffer werd van de rivaliteiten in zijn eigen stad.¹³⁴⁷ De graaf steunde overigens voormalige patriciërs, die de wevers uit de stad verbanden.¹³⁴⁸

Te Kortrijk zelf mocht Willem de Pape en 33 van zijn handlangers op 25 september 1338 naar Kortrijk terugkeren, ondanks ze voorheen werden verbannen, “*pour cause des esmuetes darrainement passées.*”¹³⁴⁹ Lodewijk II van Nevers verleende hen gratie omdat hij in de gunst wilde komen van zijn steden. Op deze wijze zouden zij dan mogelijk zijn kant kiezen en niet die van de Engelsen.¹³⁵⁰ De terugkeer van Willem de Pape was echter geen lang leven beschoren, gezien hij enige tijd later werd vermoord door Jan 't Kint en diens broer Oste.¹³⁵¹ Omwille van het gegeven dat er kort na deze moord een pro-Artevelderegime aan de macht kwam in Kortrijk, werd Jan 't Kint op zijn beurt verbannen. Klaarblijkelijk had dit nieuw regime sympathie voor de rebellen en de volkspartij van 1325-1327 en kon de moord op Willem de Pape absoluut niet worden gesmaakt. Verder valt het ook op dat er in de schepenlijst van Kortrijk een hiaat opduikt vanaf 1338 tot 1345, met uitzondering van de twee gekende schepenen uit het jaar 1343, met name: Rugger de Costre en Goesin Hameyde. Eerstgenoemde was een gekende Kortrijkse magistraat, die al schepen was geweest in 1324 en 1328. Goesin Hameyde zien we pas voor het eerst in Kortrijk opduiken als schepen in 1343 en vervolgens in 1347 als proost.¹³⁵²

Tijdens de Honderdjarige Oorlog (1337-1453) sloot Kortrijk zich dus aan bij de Gentenaren en kozen ze partij voor de Engelse koning in plaats van de graaf van Vlaanderen en diens leenheer, de koning van Frankrijk. Dat Kortrijk stevig in de greep van de Gentenaren zat, blijkt uit de aanstelling van twee kapiteins door Jacob van Artevelde, met name: Jean Van Abbinsvoerde en Gérard Thoen. Tegen hen werden overigens verscheidene klachten neergelegd: “*bi den bedreeghe, bedwangheden, orriblen worden ende vreezen... bin der tijd van haren hoeftmanscepe.*”¹³⁵³ Voorts kennen we ook

¹³⁴⁶ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 378.

¹³⁴⁷ Frans de Potter, “Het geslacht der Artevelden in de veertiende eeuw en de nalatenschap van Philip Van Artevelde,” *Mémoires de l'Académie royale de Belgique* 22 (1872): 9.

¹³⁴⁸ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 378.

¹³⁴⁹ *Inventaire sommaire des Archives du Département du Nord*, I (Lille, 1863), 135.

¹³⁵⁰ Dumolyn en Pajic, “Enemies of the count,” 493.

¹³⁵¹ Le Comte de Flandre autorise la Ville de Gand à procéder à une enquête touchant le meurtre de Guillaume de Pape, bourgeois de Courtrai, par les frères Oste et Jean 't Kint (4 octobre 1338) (Prudens Van Duyse en Edmond De Busscher, *Inventaire analytique des chartres et documents appartenant aux archives de la Ville de Gand* (Gent: Annoot-Braeckman, 1867), n° 389); De Pauw, “L'enquête sur les capitaines,” 284-85.

¹³⁵² Verder zal pas in 1386 nog een zekere Joos Hameide opnieuw in het stadsbestuur zetelen, schepen in: 1386, 1390, 1392, 1394, 1395, 1399, 1402, 1404, 1409 en proost in: 1398, 1401, 1406 en 1420. Vanaf 1420 zien we Joos Hameide junoir eveneens in het stadsbestuur opduiken. (Zie bijlage 2).

¹³⁵³ De Pauw, “Courtrai sous Artevelde,” 234-35.

nog de namen van hun ontvangers: Daniel van den Leene, Liévin Mussche, Roger de Costre (schepen in 1324, 1328 en 1343), Roger Lomba(e)rt, Jean Bollaert (schepen in 1329 en 1332) en Sohier Crommelin (drapier). De Pauw stelt verder dat Kortrijk tijdens deze regeerperiode werd bestuurd door een raad van negen mannen: een proost, wethouders en raadsleden. Verder werd de baljuw vervangen door twee kapiteins die namens de Drie Steden, burgerlijke en militaire taken vervulden. De kapiteins bemoeiden zich verder ook met de zaken van de burgers en de gilden, waarbij ze duidelijk niet vies waren om hun macht te misbruiken, met name door salarissen en geschenken aan te nemen. Anderzijds voerden de Drie Steden wel een onderzoek in 1340, omwille van de talrijke klachten die tegen de twee kapiteins werden neergelegd. De Pauw vermoedt dat één van de kapiteins werd veroordeeld en uit Vlaanderen werd verbannen, terwijl de andere werd vrijgesproken en kort daarna benoemd werd tot baljuw van Oudenaarde.¹³⁵⁴ Overigens hadden de Gentenaren tot 1347 ook nog een sterk leger in Kortrijk aanwezig, alhoewel het nooit tot een zwaar militair treffen kwam.¹³⁵⁵

Anderzijds kunnen we ook door te kijken naar wie er precies een klacht neerlegde tegen de kapiteins van Jacob van Artevelde, de tegenstanders van het Artevelderegime opsporen: Vooreerst zien we de adellijke familie van Belleghem opduiken. De twee kapiteins hadden namelijk samen met Ghisellin de Paeu¹³⁵⁶ geld afgeperst van Henri de Paeu en de dochter van ridder Olivier van Belleghem.¹³⁵⁷ Voorts dienden Jean Rollaerd, Gérard 't Kind en "anderen", een klacht neer wegens afpersing toen ze werden gegijzeld. Verder werden er ook nog klachten neergelegd wegens afpersing door: Simon Pieters, Guillaume Marin, Danin Spillekin, Catherine van den Dale (Hoogdele), Boudewijn Scaec, Catherine Jaquemijns, Arnoud van Hameghem, Jean Raceul, Nicolas Marsiliaen, Wouter van der Gracht, Pierre van der Woestine (Ingelmunster), Hannekin de Visscher (Ingelmunster), Sohier Cortbeen (metselaar), Jean van der *Weidhaghe*, Ghiselbert de Kersemakere. Ten slotte zien we ook dat Jean Van Abbinsvoerde en Gérard Thoen gepoogd hebben om een loonsverhoging voor de vollers te verhinderen.¹³⁵⁸

Ook in Ieper kwam er in deze periode een pro-Artevelderegime aan de macht. Voorts zouden de Ieperse ambachtslieden tussen 1338-1348 deel uitmaken van het stadsbestuur en bestond dit nieuwe

¹³⁵⁴ De Pauw, "Courtrai sous Artevelde," 255.

¹³⁵⁵ Vanbossele, "De vesting Kortrijk," 172.

¹³⁵⁶ Ghisellin de Paeu was vermoedelijk een Gentse brouwer in 1338. Voorts was hij ook betrokken in de expeditie naar Biervliet met Artevelde. (De Pauw, "Courtrai sous Artevelde," 248). Overigens komt de familie de Paeu vanaf 1458 ook voor in het Kortrijkse stadsbestuur, cf. Steven de Paeu, Willem de Paeu en François de Paeu. (Zie bijlage 2)

¹³⁵⁷ De Pauw, "Courtrai sous Artevelde," 248.

¹³⁵⁸ De Pauw, "Courtrai sous Artevelde," 250.

opstandige regime uit een brede klassencoalitie. Het aandeel van de ambachtslieden bestond voornamelijk uit wevers-drapiers die de macht in de stad in handen hadden. De vollers en de andere ambachtslieden hadden anderzijds veel minder inspraak in het Ieperse beleid. Persoonlijk vermoed ik dat dit ook in Kortrijk het geval was, gezien heel wat (familie)namen onder de rebellen vanaf 1366 terug te vinden zijn in het register van de draperie.¹³⁵⁹ Bovendien weten we ook dat er in Kortrijk omstreeks 1340 zowel geschillen bestonden tussen de wevers en de vollers, maar ook tussen *andere neringhen onderlinge*.¹³⁶⁰ Bovendien hebben we zopas gezien dat de twee kapiteins van Jacob van Artevelde, een loonsverhoging voor de vollers hadden pogen te voorkomen. Al deze spanningen vallen hoogstwaarschijnlijk te verklaren door het feit dat de wevers-drapiers een dominantere rol mochten spelen ten aanzien van de overige ambachten. Verder was er mogelijk ook in Kortrijk een soort van brede klassencoalitie tussen enerzijds familienamen die al voor het Artevelderegime in het stadsbestuur voorkwamen en nieuwe familienamen (vermoedelijk hoofdzakelijk ambachtslieden, in hoofdzaak wevers-drapiers).

Concreet vinden we de volgende familienamen al voor het pro-Artevelderegime in de Kortrijkse stadsmagistraat terug: de Costre, Crommelin, Fabel, Wicke, van Beveren, de Tollenare, de Grave, Stutin en de Ase. Familienamen die we pas voor het eerst zien opduiken sinds het Artevelderegime zijn: Hameyde, van den Leene, Wenemare, de Clerck, Bollaert¹³⁶¹, van den Ackere, Coep, Maartin, van der Verheeke, de Monc, van der Meersch, de Vaerwer en van Coppenhole.

Verder kennen we ook nog de namen van de 32 Kortrijkzanen die een bondgenootschap met Jacob van Artevelde aangingen: Arnoud van der Manhaghe, Ghiselin van der Camere, Gillis Bec, Willem de Zagher, Pieter van Lauwe, Zegher van Ghend, Casis de Brune, Willem Lippin, *Roeger van Gotheem* (Roger van Gothem, was al schepen in 1332), Hannin Godebrecht, Boudin Keuse, Gillis *Moenins* (fs. Felix de Monc?), Zegher Andries, Hannin den Visscher (diende nochtans een klacht neer in 1340 tegen de kapiteins van Jacob van Artevelde, of gaat het hier om naamgenoot?), Hannin van den Oenackere, Hannin van den Ackere (*lininweuere*), Hannin van den Putte f. Putkin (*temmermans*), Weytin van den Ackere (*bastard*), Hannin van Walegheem, Pieter van der Poorte, Weytin de Vroede, Hannin de Wachtere (*bastard*), Jan van Dienst, Willekin de Corte, Hannin de Fraye (*de blasere*), Boudin van Ghend, Pieter van Ghend (drapier), Weytin *de Bere* (de Beer/Beert?), Lodewijc Wicke (schepen in 1346), Weytin de Mol, Hannin van den Ghehuchte en Gillis

¹³⁵⁹ RAK, OSAK, *Register draperie*, 1366-1418; Haquette, "Les nébuleuses drapières," 101-20.

¹³⁶⁰ Nicholas, *The van Artevelde*, 34; Dumolyn, "De meest gepolariseerde stad," 33-5; Warlop, "De middeleeuwen," 146.

¹³⁶¹ Leverde wel al één raadslid in 1295, maar nog nooit een schepen, noch proost. (Zie bijlage 2)

de Vriend(t).¹³⁶² Van al deze personen zullen we de volgende familienamen nog na het (eerste) Artevelderegime zien opduiken in het Kortrijkse stadsmagistraat: van Lauwe (vanaf 1427), van Gothem (opnieuw vanaf 1474), Andries (vanaf 1544 als onderamman, vanaf 1549 als schepenen), van den Ackere (al tijdens en na het Artevelderegime), van der Poorte (vanaf 1363), de Wachtere (enkel als amman, vanaf 1490 en schout in 1493), de Corte (vanaf 1415), de Monc (enkel nog in 1360 en 1361), Beert (vanaf 1449), Wicke (zat al voor het Artevelderegime in het stadsbestuur plus ook tijdens het regime en zal ook nog na het regime in het stadsbestuur voorkomen) en de Vriendt (vanaf 1389).¹³⁶³

Voorals markant, is dat de familienaam Andries tijdens de late middeleeuwen een zeer bescheiden rol speelt, terwijl juist deze naam tijdens de jaren 1650-1700 zal uitgroeien tot één van de dominantste politieke dynastieën van Kortrijk. Maddens schrijft aangaande de vroegmoderne tijd hieromtrent zelfs: “Personen met een Andries in hun stamboom, maakten dus meer kans dan anderen om schepenen te worden.”¹³⁶⁴

Eén van de belangrijkste kopstukken gedurende het pro-Artevelderegime in Kortrijk, is mijns inziens, Felix de Monc.¹³⁶⁵ Deze persoon zijn we trouwens al tegengekomen toen we de lijst aanschouwden van de Kortrijkse rebellen die na de Kust-Vlaamse Opstand werden verbannen. Samen met Willem de Pape mocht hij eveneens op 25 september 1338 terugkeren en tien jaar later zien we hem plots voor de eerste keer opduiken in het Kortrijkse stadsbestuur. Markant genoeg mocht hij dat al onmiddellijk doen in de hoedanigheid van proost, alsook nog eens in het jaar daarop, in 1349.¹³⁶⁶ Ondanks we dus amper twee schepenen kennen van het pro-Artevelderegime tussen 1338-1345, kunnen we wel aannemen dat Felix de Monc tijdens deze jaren een significante rol in Kortrijk heeft gespeeld. Dit vermoeden kunnen we onderbouwen, door te kijken in de Gentse stadsrekeningen. Daarin zien we dat op 27 oktober 1341 een Gentse schepenen speciaal naar Kortrijk kwam voor Felix de Monc.¹³⁶⁷ Vervolgens zien we in de stadsrekening van 1344-1345, dat stad Gent

¹³⁶² ADN, Série B, *Chambre des comptes* 1596, Premier registre des chartres f° 30 r° tot en met f° 35 v°; De Pauw, *Cartulaire historique et généalogique des Artevelde*, 709-34; Wilfried Beele, “Bondgenoten van Jakob van Artevelde in Kortrijk en Deinze,” *De Leiegouw* 7 (1965): 233-40; RAK, OSAK, *Register draperie*, 1366-1418; Haquette, *Les nébuleuses drapières*, 101-20.

¹³⁶³ Zie bijlage 2.

¹³⁶⁴ Maddens, “De nieuwe tijd,” 217.

¹³⁶⁵ De spelling van zijn naam varieert: *Licx de Monnes*, *Lux de Monec*.

¹³⁶⁶ Zie bijlage 2.

¹³⁶⁷ “27 okt 1341. It. scep. Ja. van Wackine voer in s. Sy. ende s. Juden avonde te Curter. daer Lux de Moenc b... hilt, van 3 daghen, 12... .” (Napoleon De Pauw en Julius Vuylsteke, *De rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Jacob van Artevelde* (Gent: Algemeene Boekhandel van Ad. Hoste, 1880), 114).

hem een gift gaf, een “*hanap*” (drinkbeker/ drinkschaal)¹³⁶⁸, omdat “*Felix sMoenex dochter, doe soe huwede.*”¹³⁶⁹ Het gebruik van giften en de functie die ze kunnen vervullen zijn sterk afhankelijk van de context¹³⁷⁰, maar hier lijkt het vooral een manier te zijn om Felix de Monc nauw aan de Gentse zijde en belangen te verbinden. Zijn dochter trouwde overigens met Wouter Masier (die waarschijnlijk nauw verwant was aan de Wouter Masier die in 1319 zijn vrouw had mishandeld). Daarnaast weten we ook nog dat hij in de jaren 1345-1348 namens de stad Gent de opbrengsten van de inbeslagnames in Kortrijk ontving.¹³⁷¹ Op 8 maart 1349 kwam een einde aan zijn “collaboratie” met de Gentenaars, toen graaf Lodewijk van Male (die ondertussen zijn vader was opgevolgd die was gesneuveld tijdens de Slag bij Crécy op 26 augustus 1346), Felix de Monc zijn veiligheid garandeerde alsook zijn goederen, op voorwaarde dat hij zich levenslang in hechtenis zou laten nemen in het kasteel van Rupelmonde. Daaropvolgend zien we dat *Felix den Moenc, van Curtrike* op 26 maart 1349 een kwijting wordt verleend, na het betalen van 1000 *livres*.¹³⁷²

Uiteindelijk werd al in 1347 vrede gesloten met Lodewijk van Male. Voor Ieper weten we dat na de val van het pro-Artevelderegime, er geen zware repressies volgden omdat Lodewijk op dat moment vooral poogde om zijn macht te consolideren. Hoogstwaarschijnlijk was ook dit van toepassing voor Kortrijk.¹³⁷³ Wel weten we dat de Lodewijk van Male in 1348 één van de kapiteins te Kortrijk veroordeelde en uit Vlaanderen verbande. Over het lot van de andere kapitein is echter niets geweten.¹³⁷⁴ Daarnaast zien we ook dat na het verdwijnen van het pro-Artevelderegime te Kortrijk, de verbannen Jan 't Kint mocht terugkeren én hij in 1350 al het ambt van schepen mocht uitoefenen. Klaarblijkelijk werd hij door het post-Artevelderegime van iedere blaam gezuiverd. Nadien zou Jan 't Kint stellen dat zijn verbanning hem werd opgelegd door de wil van Jacob van Artevelde, de wevers en de andere steden die toentertijd Vlaanderen bestuurden. Deze pro-Artevelderegimes zouden volgens hem hierbij dan ook tegen de wetten en gewoonten van Kortrijk en Vlaanderen

¹³⁶⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=31795&article=hanap&domein=0&conc=true>

¹³⁶⁹ De Pauw en Vuylsteke, *De rekeningen der stad Gent* II, 457.

¹³⁷⁰ Martha C. Howell, *Commerce before capitalism in Europe, 1300-1600* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010), 157-59; Niels Fieremans, “Geven om te nemen? Giften als informele macht voor de Gentse politieke elite (1465-1485),” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 73, nr. 1 (2023): 61. Met betrekking tot giften als onderdeel van een prebureaucratische, patrimoniale patronagerelatie, zie Damen, Blockmans en Dumolyn. (Mario Damen, *De staat van dienst, De gewestelijke ambtenaren van Holland en Zeeland in de Bourgondische periode (1425-1482)* 36 (Hilversum: Hollandse Studiën, 2000), 177; Willem P. Blockmans, “Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden, *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 11 (Amsterdam, 1985), 231; Jan Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen (1419-1477)* (Antwerpen: Garant, 2003), 92-97.

¹³⁷¹ De Pauw en Vuylsteke, *De rekeningen der stad Gent* III, 172; 282.

¹³⁷² De Limburg Stirum, *Cartulaire*, I, 30, n° XXIV; I, 266, n° CCLXXXIII.

¹³⁷³ Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 31-2; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 35.

¹³⁷⁴ De Pauw, “Courtrai sous Artevelde,” 255.

hebben gehandeld, aldus Jan ‘t Kint¹³⁷⁵ In het post-Artevelderegime, zien we ook een aantal nieuwe families voor het eerst opduiken, zoals onder meer: van der Heule (vanaf 1352), Fierins (vanaf 1352) en Damman (vanaf 1353). Verder was het verhaal van Felix de Monc na de ondergang van het Artevelderegime in Kortrijk nog niet volledig uitgespeeld. Omtrent Ieper is het geweten dat er ook nog in 1359-1361 een revolutionaire periode zou uitbreken.¹³⁷⁶ Op basis van de samenstelling van het Kortrijkse stadsbestuur tijdens deze jaren, lijkt het gegrond om er van uit te gaan dat dit in 1360 en 1361 ook van toepassing was voor Kortrijk. Voor Ieper vallen deze “revolutionaire golven” te verklaren door het gegeven dat, wat de grote steden betreft, de Ieperse gilden in de zwakste positie stonden ten opzichte van de patriciërs. Vandaar dat we dit soort van “uitbarstingen van onderuit” zien, waarbij de Ieperse ambachten er toch tijdelijk in wisten te slagen om in het stedelijke bestuur sterk vertegenwoordigd te zijn. Vooral belangrijk voor ons, is dat deze revolutionaire periodes van: 1325-1328, 1338-1348, 1359-1361 te Ieper wel zeer toevallig synchroon lopen met machtswijzigingen in het Kortrijkse stadsbestuur.

Vandaar dat de revolutionaire episode van 1360-1361 een ideaal moment was voor de *comeback* van Felix de Monc. Sinds het einde van het pro-Artevelderegime kwam laatstgenoemde nergens meer in het stadsbestuur voor, tot hij plots opnieuw proost werd in 1360 én eveneens in 1361. Bovendien zetelde hij in 1360 samen met zijn schoonzoon, schepen Wouter Masier.¹³⁷⁷ Tijdens deze periode zien we ook de familie Trioel voorkomen, waarvan we weten dat deze familienaam voor 1360 slechts één keer voorkwam in het stadsbestuur in 1329. Dit was ook het geval voor de familie Adaems, die voorheen eveneens slechts één keer voorkwam in 1311. Verder zien we tijdens deze revolutionaire periode een familienaam terug die voorheen enkel eenmalig had gezeteld in de volkspartij van 1327, namelijk de familie Maes. Na deze periode, zullen ze ook nog meermaals zetelen in het Kortrijkse stadsbestuur. Sinds het Artevelderegime hebben we kennis leren maken met de familie van den Leene. Deze familie zal ook na het Artevelderegime voorkomen in de schepenlijsten, alsook tijdens de revolutionaire periode in 1360, net als de familie van Coppenhole. Ook duikt de naam Wenemare opnieuw op en zien we een aantal nieuwkomers: van Langemersch, van den Brande, Bouchout, van Hoeghenweughe, Bloc, van der Steenbrugghe en Scade.¹³⁷⁸ Het feit dat we juist tijdens deze periode plots een aantal nieuwe namen zien opduiken, heeft ook te maken met het feit dat Lodewijk van Male op 8 januari 1360 het aantal schepenen van zeven naar dertien

¹³⁷⁵ De Pauw, “Courtrai sous Artevelde,” 21-3; Dumolyn en Pajic, “Enemies of the count and of the city,” 493.

¹³⁷⁶ Verbruggen, *Wapenninghe*, 81; Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 378 ; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 36-7.

¹³⁷⁷ Zie bijlage 2.

¹³⁷⁸ Zie bijlage 2.

had opgetrokken.¹³⁷⁹ Waarschijnlijk poogde hij op deze manier subtopfamilies een extra kans te geven om te infiltreren in het Kortrijkse stadsbestuur en vooral om zo geen nieuwe revolutionaire golf in Kortrijk te zien plaatsvinden. Desondanks, zien we dat er dus toch, net zoals in Ieper, er een nieuw bewind in Kortrijk aan de macht kwam.

Uiteindelijk zou deze revolutionaire golf van 1360-1361 toch het laatste wapenfeit van Felix de Monc blijken te zijn. We zien namelijk dat hij en zijn zoon ditmaal verbannen worden uit het graafschap Vlaanderen en dat al zijn goederen worden verbeurd verklaard, zoals onder meer zijn woning in het *Wijngaerdstraetkin* in de buurt van de Sint-Maartenskerk. Deze woning werd op 22 december 1363 aan Catherine Odewijns geschonken.¹³⁸⁰ Verder zal zijn dochter op 10 december 1375 een antwoord ontvangen van de Raad van Vlaanderen met betrekking tot haar terugvorderingsactie omtrent één van de geconfisqueerde woningen van Felix de Monc. In haar verzoek had de weduwe van Wouter Masier geargumenteed dat op basis van het feit dat zij en haar broer bastaarden waren van Felix, alsook dat haar vader en broer waren verbannen uit Vlaanderen wegens oproer, zij meende dat ze voor één van deze huizen in aanmerking kwam. De Raad van Vlaanderen volgde echter deze redenering niet en wees finaal haar terugvordering af.¹³⁸¹

4.5 Kortrijk tijdens de Gentse Oorlog (1379-1385)

Het tijdperk waarin de zwakke graven van Vlaanderen slechts toeschouwers waren aan de zijlijnen van de politieke arena, kwam tot een einde in de vierde periode van de Vlaamse stedelijke opstanden (1379-1453). De vooravond van deze fase, de Gentse Oorlog (1379-1385), vertoonde verscheidene gelijkenissen met opstanden in voorgaande jaren, alsook viel ze chronologisch samen met “*les années révolutionnaires*”, een golf van sociaal-politieke opstanden in Europa.¹³⁸²

Tijdens de Gentse Oorlog, die zich over het hele graafschap verspreidde, stond Filips van Artevelde, op tegen de graaf en dit opnieuw met de steun van Engelse troepen. Deze keer was de alliantie tussen ambachten van verschillende steden echter niet succesvol. In 1380 werden Brugse wevers die de Gentse rebellen ondersteunden, verpletterd door de Brugse patriciërs en ambachtsslieden die voor de

¹³⁷⁹ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 165.

¹³⁸⁰ *Registre des chartes* (1358-1363) à Lille, f° 89 (Godefroy, n° 9049), *Brugghe*, 22 september 1363.

¹³⁸¹ Gaillard, *Archives du Conseil de Flandre*, 157; Napoléon De Pauw, ed., *Bouc van der Audiencie. Acten en sentencien van den Raad van Vlaanderen in de XIVe eeuw* (Gent: A. Siffer, 1901), 807, n° 1711; De Pauw, “Courtrai sous Artevelde,” 247.

¹³⁸² Hoewel er geen strikte gelijktijdigheid was en de gebeurtenissen in verschillende regio's zonder twijfel verschillende karakters hadden, waren grote delen van Europa getuige van opstanden tijdens die jaren, waarvan de bekendste de Engelse *Peasants Revolt* (1381) en de revolutie van de *Ciampi* in Firenze zijn. (Mollat en Wolff, *Ongles bleus*, 139-142; Alessandro Stella, *La révolte des Ciampi, les hommes, les lieux, le travail* (Parijs: Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1993); Rodney H. Hilton en Trevor H. Aston, eds., *The English rising of 1381* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984); Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 378).

lokale markt werkten.¹³⁸³ Na de slag bij het Beverhoutsveld (1382), een overwinning voor de Gentse opstandige troepen over de Brugse militie, nam er ook kortstondig een opstandig ambachtsregime de macht over in Ieper. Zoals we reeds besproken hebben, waren de ambachtsgilden te Ieper slechts tijdens de revolutionaire golven echt dominant in het stedelijke bestuur gedurende de revolutionaire periodes van: 1325-1328, 1338-1348, 1359-1361 en 1382.¹³⁸⁴ Tevens hebben we juist gezien dat dit zeer synchroon loopt met wat we zien in Kortrijk, waarin we de volgende revolutionaire golven zien: 1326-1327, 1338-1349 en 1360-1361. Ook voor de jaren 1381 tot 1385 zien we opnieuw een hiaat voorkomen in de Kortrijkse schepenlijsten, wat hoogstwaarschijnlijk wijst op een nieuwe Kortrijkse opstandsgolf.¹³⁸⁵ Gezien al deze gelijkenissen tussen beide steden, zouden we Kortrijk misschien mogen omschrijven als de “kleine broer” van Ieper?

Het economische landschap was veranderd. Geconfronteerd met handelsmoeilijkheden en buitenlandse concurrenten hadden de Vlaamse kooplieden en ondernemers op een succesvolle manier de structuur van de textielnijverheid gewijzigd. Na de zware crisis van de 14de eeuw had de productie van luxegoederen en de zogenaamde “lichte draperie” de industriële productie van de “zware draperie” vervangen.¹³⁸⁶ De vollers werden minder belangrijk in de productie van lakens en daardoor ebde hun politieke macht weg.¹³⁸⁷ De wevers bleven integendeel een politiek bewuste groep die stevast klaarstonden om hun rechten te verdedigen.¹³⁸⁸

De fragmentatie van het economische landschap in een bredere reeks middelgrote ambachtsgilden en de dalende industriële productie van textielgoederen, verzwakten de economische aanleidingen tot rebellie. Bovendien ontwikkelde er zich sinds 1360 een machtsevenwicht tussen de verschillende ambachten, dat zich weerspiegelde in vastgelegde systemen voor de verdeling van economische en sociaal-politieke functies binnen de grote steden.¹³⁸⁹ Opstanden waren dus niet langer nodig om

¹³⁸³ Raymond Demuyne, “De Gentse Oorlog (1379-1385), oorzaken en karakter,” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent V* (1951): 305-18; Jacques Mertens, “Twee weversopstanden te Brugge (1387-1391)” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 110 (1973): 6-7.

¹³⁸⁴ Verbruggen, *Wapenninghe*, 81; Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 378 ; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 36-7.

¹³⁸⁵ Zie bijlage 2.

¹³⁸⁶ Marc Boone, “L’industrie textile à Gand au bas moyen âge ou les ressources successives d’une activité réputée moribonde,” in *La draperie ancienne des Pays-Bas. Débouchés et stratégies de survie, 14e-16e siècles*, eds. Marc Boone en Walter Prevenier (Leuven: Garant, 1993), 15-61; Johan Dambruyne, *Mensen en centen. Het 16de eeuwse Gent in demografisch en economisch perspectief* (Gent: Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, 2001), 356-63; Martha C. Howell en Marc Boone, “Becoming early modern in the late medieval Low Countries. Ghent and Douai from the fourteenth to the sixteenth century,” *Urban History* 23 (1996): 306-11; Peter Stabel, *Dwarfs among giants: the Flemish urban network in the Late Middle Ages* (Leuven: Garant, 1997), 138-58; Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 379.

¹³⁸⁷ Boone en Brand, “Vollersoproeren,” 192-3; Haemers, *De Gents Opstand*, 44-6.

¹³⁸⁸ Zoals in 1387 en 1391 in Brugge en in 1428-1492 in Ieper. (Mertens, “Twee weversopstanden”; Isidoor L.A. Diegerick, *Les drapiers yprois et la conspiration manquée. Episode de l’histoire d’Ypres (1428-1429)* (Ieper: Vandecasteele-Werbrouck, 1856); Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden,” 69).

¹³⁸⁹ Marc Boone, *Gent en de Bourgondische hertogen, ca. 1384 – ca. 1453. Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces* (Brussel: Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1990), 58-93; Jacques Mertens, “Woelingen te Brugge tussen 1359

politieke eisen te laten inwilligen, omdat vertegenwoordigers van de ambachten deelnamen aan het stadsbestuur en zij nu politieke verandering op een wettelijke manier konden vragen.¹³⁹⁰

Desondanks, brak op het einde van Lodewijk van Male¹³⁹¹ zijn bewind de tweede Gentse opstand uit, waarbij Kortrijk een speelbal werd tussen de grafelijke partij en Gent. De aanleiding tot de opstand was het graven van een kanaal tussen Brugge en Deinze, wat economisch heel nadelig zou uitvallen voor de Gentenaren. De Gentse schippers verzamelden zich daarom onder leiding van Jan Yoens en kregen de steun van wevers en vollers, wiens sociale toestand al even uitzichtloos was. Vervolgens trokken deze “Witte Kaproenen”, door heel Vlaanderen om steun van andere steden te verwerven.¹³⁹² Zowel Kortrijk, Ieper en Brugge sloten zich in september 1379 bij deze beweging aan. In Kortrijk waren het vooral de kleine landbouwers die omwille van hun precaire, sociaal-economische situatie tot de opstand gemotiveerd waren, in tegenstelling tot in andere steden, zoals Brugge, Ieper en Veurne, waar vooral de sociale laag van vrije boeren bereid waren om in opstand te komen. Verder weten we dat Kortrijkse kruisboogschutters al in 1379 de Gentenaars hadden geholpen om bij Ieper het leger van de graaf te verslaan.¹³⁹³ Echter moeten we wel bemerken dat niet alle Kortrijkzanen de kant van de Gentenaars kozen. Zo bleef de rijkste en machtigste familie van Kortrijk, de familie Scaec, trouw aan de graaf en de hertog tijdens deze opstand. Overigens werd Mathijs Scaec in 1382 ook voor het eerst ridder genoemd, een verheffing die wellicht een beloning was voor zijn loyaliteit.¹³⁹⁴

Na de dood van Jan Yoens zag Lodewijk van Male zijn kans, maar niettemin werd zijn leger toch verslagen. In 1380 werd er een bestand gesloten, waarbij Brugge en Ieper bereidwillig waren om zich weer te schikken naar de graaf. De Gentenaren daarentegen verwierpen elk grafelijk gezag en namen zelfs de wapens weer ter hand. Hierbij bleef Kortrijk de Gentenaren onvoorwaardelijk steunen en in 1380 werd de stad bovendien de draaischijf van de militaire operaties.¹³⁹⁵ Zo werd

en 1361,” *Album Carlos Wyffels* (1987): 325-26; Marc Boone en Maarten Prak, “Rulers, patricians and burghers: the great and the little traditions of urban revolt in the Low Countries,” in *A Miracle Mirrored. The Dutch Republic in European Perspective*, eds. K. Davids en J. Lucassen (Cambridge: Cambridge University Press, 1995), 106.

¹³⁹⁰ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 379.

¹³⁹¹ Zijn nefaste inflatoire politiek had bovendien steeds scherpere gevolgen voor de levensstandaard. (Hans Van Werveke, “Currency manipulation in the Middle Ages: the case of Louis de Male, Count of Flanders,” *Transactions of the Royal Historical Society* 4, nr. 31 (1949): 115-27; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 35-6).

¹³⁹² Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 32.

¹³⁹³ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

¹³⁹⁴ Debrabandere, “Persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk,” 272; Jan Dumolyn en Filip Van Tricht, “Adel en nobiliteringsprocessen in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen: een status quaestio,” *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 115, nr. 2 (2000): 205-6; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 32.

¹³⁹⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

Kortrijk een verzamelplaats voor opstandelingen en deed het in augustus 1380 zelfs dienst als uitvalbasis en vluchtoord.¹³⁹⁶ Na een nederlaag lieten de Gentenaren Kortrijk echter onbeschermd achter, waardoor de stad in handen van het grafelijk leger viel. Zware repressies volgden hier niet, behalve de gijzelneming van 200 poorters uit de kasselrij Kortrijk, die richting Rijsel en Dowaaï werden gebracht. Daarnaast werd er in Kortrijk zelf ook nog een garnizoen gelegd. Meermaals poogden de Gentenaren om Kortrijk opnieuw onder hun controle te brengen, maar telkens zonder enig succes. Concreet bleken de Gentenaars enkel in staat te zijn om de buitenwijken van Kortrijk te verwoesten¹³⁹⁷

De toestand voor Gent zag er weinig rooskleurig uit en in deze penibele situatie kwam Filips van Artevelde, zoon van Jacob, ten tonele. Hij werd verkozen tot kapitein-generaal en stelde in Gent orde op zaken. Gezien onderhandelingen niets opleverden, kwam het op 3 mei 1382 op het Beverhoutsveld tot een treffen met de grafelijke troepen. Tegen alle verwachtingen in behaalden de Gentenaren de overwinning en op korte termijn stond heel Vlaanderen, behalve Oudenaarde, onder Filips zijn gezag.¹³⁹⁸ Na deze overwinning trok Filips van Artevelde naar Kortrijk, waar de inwoners en het stadsbestuur hem opnieuw trouw zwoeren.¹³⁹⁹ Voor Lodewijk van Male, die overigens slechts ternauwernood wist te ontsnappen, resteerde er uiteindelijk maar één oplossing om zijn graafschap nog te heroveren, namelijk de hulp inroepen van zijn neef en leenheer, de jonge Franse koning Karel VI.¹⁴⁰⁰ Een Frans ridderleger rukte spoedig op naar Vlaanderen en in Westrozebeke vond op 27 november 1382 een bloedig gevecht plaats, waarbij de Vlamingen de nederlaag leden en duizenden onder hen sneuvelden.¹⁴⁰¹ De Kortrijkzanen leverden hierbij een aanzienlijk deel van de Vlaamse troepen.¹⁴⁰²

¹³⁹⁶ Vanbossele, “De vesting Kortrijk,” 175; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 32.

¹³⁹⁷ Vanbossele, “De vesting Kortrijk,” 176; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 32-3; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

¹³⁹⁸ Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 33; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

¹³⁹⁹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

¹⁴⁰⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

¹⁴⁰¹ Vandermaesen, “Vlaanderen en Henegouwen,” 438; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 33.

¹⁴⁰² Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

De Franse hofdichter Eustache Deschamps vond deze Franse overwinning duidelijk een ideaal moment om de draak te steken met de rebellen en vanzelfsprekend ook om zijn vorst te loven:

*“Uw vijanden verslagen op het veld,
Ieper, Brugge, Kortrijk en Gent doen zwichten.
Acht de Vlamingen niet meer dan as,
Die overwonnen waren in korte tijd.”*¹⁴⁰³

Afbeelding 28: De Slag bij Westrozebeke (Kroniek van Jean Froissart, 1405)

¹⁴⁰³ Frans Hugaerts, *Heel dit valse land of hoe de Franse hofdichter Eustache Deschamps Vlaanderen zag in de laatste jaren van de veertiende eeuw* (Zele: Reinaert, 1984), 37-9; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

Ook hier kennen we opnieuw de namen van de Kortrijkse rebellen, alsook zijn we op de hoogte van hun sociale status. Uit de textielnijverheid kwamen de wevers Jan en diens zoon, Clais De Coc(k). De rebellen die over een groot landbouwbedrijf beschikten waren: Bertelmeus De Coninc, Daniel Vanden Bussche, Roeger Van Coppenhole, Olivier De Coninc, Roeger Bolenghier, Roeger Van Larberghe, Joris De Brune. De opstandelingen die over een klein landbouwbedrijf beschikten waren: Lamsin De *Calewe* (de Caluwe)¹⁴⁰⁴, Adaem De Smet, Zegher De Haec, Boudin Vanden Briele, Pauwels De Ticheldeckere, Jan Cobboud, Jan De Meyere (en zijn vrouw), Gillis Commijn, Boudin Van Loosere, Lodewijc Adaems, Jan De Meester, Pieter Vanden Walle, Daniel Camfin, Jan en Stasin Morijn (broers), Willem Van der Wedaghe, Oste De Buc¹⁴⁰⁵, Pieter Vander Beke, Heynric Vander Caent (en zijn vrouw), Gheeraerd Vander Houve, Gillis Stalpaerd. De leenmannen waren: Daniel de Rike (de Ryckere), Jan de Grave, Willem Key, Gillis Craye¹⁴⁰⁶ (en zijn vrouw). Onder de handelaars vinden we olieslager Jan Maes en zijn echtgenote terug, alsook nog de schoenmaker Jan van den Dale¹⁴⁰⁷. Finaal waren de bezitlozen onder de rebellen nihil.¹⁴⁰⁸

Een groot deel van de Kortrijkzanen vreesden ondertussen voor represailles, omdat ze tijdens de opstand resoluut de zijde van de Gentenaars hadden gekozen. Een schildknaap van Filips van Artevelde had de stad kort daarvoor op de hoogte gebracht van de nederlaag in Westrozebeke. De meeste inwoners die niet tijdens de slag waren gesneuveld, hadden de stad halsoverkop verlaten en hun meest kostbare goederen verborgen. Onmiddellijk na de slag trekt Lodewijk de Haze, bastaard van Vlaanderen, met 200 ruiters spoorslags naar Kortrijk en neemt de stad in zonder slag of stoot. Vrouwen en mannen, arm en rijk, vluchtten in doodsangst naar de kerken en verschuilden zich in de kelders.¹⁴⁰⁹ De troepen plunderden Kortrijk op dat moment een eerste keer en volgens een Fransgezinde kroniekschrijver is het die eerste nacht al roven, moorden en verkrachten wat de klok slaat. Er wordt daarbij ook geen onderscheid gemaakt tussen geestelijke en wereldlijke personen, gehuwd of ongehuwd, jong of oud. Bij gevolg laten dan ook heel wat Kortrijkzanen het leven.¹⁴¹⁰

¹⁴⁰⁴ In 1435 en 1441 zullen we de beenhouwer Jan de Caluwe tegenkomen in de schepenlijst van Kortrijk. Mogelijk was deze Jan een bloedverwant van Lamsin de *Calewe* (Caluwe)? (Zie bijlage 2).

¹⁴⁰⁵ Kritische bemerking: Er was een zekere Willem de Buc schepen te Kortrijk in 1326 en 1327, de jaren waar de Kortrijkse “volkspartij” het voor het zeggen had. Mogelijk gaat het hier om een voorouder of bloedverwant?

¹⁴⁰⁶ Kritische bemerking: We zien de familie Craye vanaf 1420 infiltreren in het Kortrijkse stadsbestuur: Willem Craye, schepen in 1420, 1423, 1434 en proost in 1429. Mr. Ampleunis Craye, schepen in 1436, 1438, 1442 en proost in 1441. Joos Craye, schepen in 1448.

¹⁴⁰⁷ De familie van den Dale zien we voor het eerst opduiken in de stadsmagistraat in 1368. Vanaf 1437 zal deze familie zeer dominant worden in het Kortrijkse stadsbestuur. Deze familie is een mooi voorbeeld van een echte ambachtelijke familie (o.m. ververs en brouwers) die stapsgewijs tot de economische en politieke top van Kortrijk doorstroomde.

¹⁴⁰⁸ ARA, *Confiscatierekening*, nr. 1163; John Desreumaux, “Sociaal-economische achtergrond van de Kortrijkse rebellen uit het confiscatieregister van 1383,” *De Leiegouw* 42 (2000): 29-42; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 33.

¹⁴⁰⁹ Napoléon De Pauw (ed.), *Jehan Froissart's Cronyke van Vlaenderen, getranslateert uutten franssoyse in duytscher tale by Gerijt Potter van der Loo in de XVe eeuw* I (Gent: A. Siffer, 1889), 337; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

¹⁴¹⁰ De Pauw, *Jehan Froissart's Cronyke* I, 338; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 18.

Enkele dagen later, op 1 december 1382, komen de hertog en de amper 14-jarige Karel VI van Frankrijk plus hun troepen aan te Kortrijk. Vervolgens wordt beslist om de stad als verblijfplaats te kiezen voor de onderhandelingen te starten met de rebellen. Een delegatie uit Brugge, valt onmiddellijk op de knieën en smeekt om vergiffenis.¹⁴¹¹ De onderhandelingen met Gent daarentegen, dat de leiding over de opstand had genomen, verliep echter veel moeizamer. Na herhaaldelijk overleg in Kortrijk, laten de verslagen Gentenaars tot ieders verbazing weten niet akkoord te gaan met de vredesvoorwaarden van de Franse vorst. Een deel van het Franse leger was ondertussen al ontbonden en met de winter voor de deur moet Karel VI noodgedwongen afzien van een beleg van Gent. Dit gegeven zorgde uiteraard voor de Gentenaars voor de nodige *leverage* om te onderhandelen met de Franse koning. Laatstgenoemde en zijn edelen zijn op dat moment vermoeid, want ze hebben al die tijd in het veld gelegen, *in het slijk, in de koude en het vuile regenweer*.¹⁴¹² De koning laat in Kortrijk vervolgens een garnizoen van 300 soldaten achter en vertrekt op 18 december samen met Filips de Stoute naar Doornik. Ze blijven er tot Kerstmis. Daarna keren ze terug naar Parijs, waar ook een opstand in de kiem moest worden gesmoord.¹⁴¹³

Ondanks een smeekbede van de graaf van Vlaanderen, geeft de jonge Franse koning kort voor zijn vertrek nog het bevel om de stad in brand te steken. Lodewijk van Male valt op zijn knieën, maar de 14-jarige Karel VI is onverbiddelijk:

*“Mijn neef, ik heb u geholpen en zodanig gered, dat uw vijanden vernietigd zijn. Echter, ten tijde van wijlen mijn vader had u een alliantie met onze vijanden, de Engelsen, en was u hen erg gunstig gezind. Onthoud u daar voortaan van, en u zal in mijn gratie blijven. Maar wat Kortrijk betreft, zal ik doen wat ik wil.*¹⁴¹⁴

Dit was een startsein voor een ongeziene plundering en vernieling van de stad. Bretoense huurlingen, die al een tijd geen soldij hadden ontvangen, sloegen massaal aan het roven en verkrachtten erop los. Tientallen personen worden: gefolterd, onthoofd of *gheslegghen van den Bortoenen in haghende in bosschen*. De “Bretoense furie” kost aan honderden inwoners het leven en maakt de stad quasi met de grond gelijk. Sommigen bronnen stellen, dat er na afloop amper nog zeven huizen recht

¹⁴¹¹ De Pauw, *Jehan Froissart's Cronyke*, I, 340; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19.

¹⁴¹² De Pauw, *Jehan Froissart's Cronyke*, I, 349; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19.

¹⁴¹³ Richard Vaughan, *Philip the Bold: the formation of the Burgundian state* (Cambridge: Harvard University Press, 1962), 27; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19.

¹⁴¹⁴ Vrij vertaald door Callewier naar: Brugière de Barante, *Histoire des ducs de Bourgogne de la maison de Valois, 1364-1477*, I (Parijs: Imprimerie de Fain, 1826), 290; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19; 181.

stonden in de stad.¹⁴¹⁵ Despriet bemerkt hieromtrent, dat het huis dat vanaf 1406 de naam “*den Roeland*” zou krijgen, maar voorheen in 1370 bekendstond als het “*Groothuis*”, de stadsbrand van 1382 zou hebben overleefd. Voorts stond dit huis tijdens de 14de eeuw ook bekend als het “*huus ten lombarden*.” Zoals reeds gezien, zou “de Roeland” rond 1405 eigendom zijn geweest van Beatrijs van den Leene, weduwe van Jan Scouden. Vanaf 1413 was steenbakker Jan van Vlenken de eigenaar, laatstgenoemde zou net zoals de vorige eigenares de woning verhuren aan de stad als lakenhalle, alhoewel Jan van Vlenke zou beslissen om de huurprijs op te trekken van 42 lb. par. tot 72 lb. par. per jaar. Verder zou ook nog de Kortrijkse schepen, Ghildolf van Halewijn alias de Deurwaerder eigenaar zijn van 1504 tot 1518 en vervolgens deeleigenaar, samen met Jan van Heule. Op 21 mei 1571 zou stad Kortrijk de woning aankopen en werd er in 1562 de Heilige Geest school (arme jongens) opgericht door Jan van Tombe.¹⁴¹⁶ Heden ten dage, wordt deze woning staande op de Grote Markt 19, het “Stadspaleis Den Roeland” of ook wel “Patria” genaamd.¹⁴¹⁷

Afbeelding 29: “Stadspaleis Den Roeland”, alias “Patria” (Allaert)¹⁴¹⁸

¹⁴¹⁵ Callewier, *Bourgonde aan de Leie*, 19.

¹⁴¹⁶ Despriet, 2000 jaar Kortrijk, 291-92.

¹⁴¹⁷ *Inventaris: Vlaanderen is erfgoed*, <https://www.inventaris.onroerenderfgoed.be>.

¹⁴¹⁸ Deze foto werd overgenomen van de volgende website: <https://www.allaertaluminium.be>

Interessant om te weten, is dat bij opgravingen op Overleie in 2022, de brandlaag van 1382 nog steeds te zien is¹⁴¹⁹ en bovendien stootten meer dan 600 jaar later archeologen in het begijnhof op een nagenoeg intacte beker met twaalf gouden munten. De eigenaar had ze in allerijl verborgen uit angst voor de plunderende Bretoenen. Vermoedelijk heeft hij de ramp niet overleefd, waardoor de muntschat onder het puin en de as bedolven geraakte.¹⁴²⁰

Afbeelding 30: Opgegraven muntschat uit het begijnhof (Callewier)¹⁴²¹

Besluitend boette Kortrijk, eens het bolwerk van militaire acties, dus zwaar voor dit Gentse avontuur. Bovendien kwam hun associatie met de Guldensporenslag hen uiteraard ook niet ten goede. Op de koop toe, hadden Franse edelen ook nog een groot aantal kinderen uit de stad ontvoerd, vooral jonge mannen en maagden.¹⁴²²

¹⁴¹⁹ Peter Lanssens, “Opgravingen op Overleie gaan terug tot Slag bij Westrozebeke in 1382, toen Fransen Kortrijk in brand staken,” *Het Laatste Nieuws (regio Kortrijk)*, 31.03.2022.

¹⁴²⁰ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 114; Despriet, Goddeeris en Beekmans, *Kortrijk 1382*, 5-23; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19; 181.

¹⁴²¹ Deze foto werd overgenomen van Hendrik Callewier. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 20)

¹⁴²² De Pauw, *Jehan Froissart's Cronyke*, I, 350; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 19; Dupont, “Het Kortrijkse stadsbestuur,” 33.

Korte tijd later stuurden de hertog van Bourgondië en de graaf van Vlaanderen een nieuwe kapitein naar Kortrijk, om toezicht te houden op de stad en te vermijden dat ze opnieuw in handen van de Gentenaars zou vallen. Volgens de Franse kroniekschrijver, Froissart, zou Kortrijk er na 1382 als volgt hebben uitgezien: “*De stad was zodanig verbrand en verwoest, dat er bijna niemand meer woonde. Ook waren er amper nog daken overeind gebleven in de stad om een mens onder te logeren of een paard onder te laten staan.*”¹⁴²³

Overigens zou Lodewijk van Male, omwille van de rebelse rol die Kortrijk speelde tijdens de Gentse Oorlog (1379-1385), kort voor zijn overlijden op 31 januari 1384, beslissen om toch niet begraven te worden in de Kortrijkse Gravenkapel, maar wel in de Sint-Pieterskerk van Rijsel.¹⁴²⁴

Verder bevestigen archiefbronnen de grote impact van de ramp van 1382. Volgens een confiscatieregister zijn er ongeveer 1.500 personen uit de omgeving van Kortrijk als rebellen gevlucht, gedood, als gijzelaars meegenomen, of gewoon het slachtoffer geworden van plunderende soldaten.¹⁴²⁵ Minstens 33 Kortrijkse poorters zijn bij de slag zelf gesneuveld, in handen gevallen van de Bretoenen of gevlucht.¹⁴²⁶ Sommigen keerden pas jaren later terug, wellicht na het betalen van losgeld. Een zekere Pieter Hellebrouc, dook pas 13 jaar later weer op na *dat hi wech gevoert was van de Bortoenen*.¹⁴²⁷

Omtrent het aandeel van de Bourgondische hertog in de verwoesting van Kortrijk, weten we dat hij op 8 december 1382 in Kortrijk een deel van zijn troepen betaalde en hij pas op 20 december 1382, dus na de vernielingen, het grootste deel van zijn leger zou gaan ontbinden.¹⁴²⁸ Hij nam actief deel aan de plunderingen van de stad door het uurwerk met uurslager op de toren van het belfort te laten demonteren en over te brengen naar Dijon, de hoofdstad van zijn hertogdom. In Kortrijk zelf, komt er pas in de loop van de 15de eeuw een nieuwe klok met uurslager, bekend als “Manten”, die later het gezelschap van “Kalle” zou krijgen. Deze klokkenslagers zouden wel tijdens de brand van de Sint-Maartenskerk in 1862 verloren gaan en in 1961 zou er voor het Kortrijkse belfort, een nieuwe “Manten en Kalle” worden ontworpen. De oorspronkelijke klokkenslager van Kortrijk, is overigens

¹⁴²³ De Pauw, *Jehan Froissart's Cronyke*, I, 393; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 20.

¹⁴²⁴ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 17.

¹⁴²⁵ Desreumaux, “Sociaal-economische achtergrond van de Kortrijkse rebellen,” 143.

¹⁴²⁶ Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 113.

¹⁴²⁷ RAK, OSAK, *Stadsrekening 1396-1397*, f° 22 r°; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 20.

¹⁴²⁸ Jean Rauzier, *Finances et gestion d'une principauté au XIVe siècle. Le duché de Bourgogne de Philippe le Hardi (1364-1384)* (Parijs: Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 1996), 651-54.

heden ten dage nog steeds op de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Dijon terug te vinden.¹⁴²⁹ Naast alle materiële schade, lag het politieke en economische leven volledig lam en bovendien werden de keuren en privileges geconfisqueerd. Deze zouden pas in 1386 door Filips de Stoute worden teruggegeven, mits hier en daar wijzigingen. Zo werd “communie” (“gemeente”) roepen verboden, omdat het zorgde voor samenscholingen en oproer.¹⁴³⁰ Voorts werd een woning ook niet meer in brand gestoken (“*droit d’arsin*”), wanneer een niet-poorter een poorter had verminkt of gedood, hetgeen eveneens een typisch communaal voorrecht was dat nu werd beknot. Ten slotte werd artikel 7: “*dat gheen poorter noch poortesse van Curtrijcke mach wese achterhaelt noch bedreghen van eeneghen faiten te doen doene.*” nietig verklaard, omdat het aanzette tot slecht gedrag. Kortom, de bedoeling van deze wijzigingen zijn duidelijk: de privileges die aanleiding konden geven tot opstandig gedrag werden herroepen.¹⁴³¹

Kortrijk zou lange tijd nodig hebben om zijn wonden te likken. De wederopbouw van de stad zou meer dan 70 jaar duren, maar dit bood tijdens deze Bourgondische periode wel de kans aan sommige ambachtslieden, in bijzonder die uit de bouwnijverheid, om er sterk op vooruit te gaan.¹⁴³² Verder zou Filips de Stoute wel enkele economische steunmaatregelen lanceren om de zwaar beproefde Vlaamse steden, zoals: Kortrijk, Damme, Ieper en Oudenaarde, er bovenop te helpen. In 1386 verleende de hertog de stad Kortrijk meermaals uitstel van betaling van achterstallige renten en belastingen. Ook geeft hij herhaaldelijk toestemming om buitengewone belastingen te heffen op onder meer wijn en bier, met als doel de wederopbouw te financieren. In 1394 zou hij ook nog maatregelen nemen om ontvolking tegen te gaan. Verder zou Filips de Stoute ook een aandeel hebben in het opstarten van de wederopbouw van Kortrijk, door onder meer in 1386 in te stemmen Kortrijk volledig te ommuren. Dit initiatief maakt deel uit van de hertog zijn groter plan om diverse Vlaamse steden te versterken en nieuwe kastelen op te trekken.¹⁴³³ Verder verbleef Filips de Stoute in 1389 tien dagen in Kortrijk en inspecteerde hij de werken aan de vesting.¹⁴³⁴

¹⁴²⁹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 21-3.

¹⁴³⁰ Desalniettemin, kunnen we in het verbanningsboek wel een concrete casus terugvinden, waarbij een zekere Jane vander Strate, op 19 juni 1466, tevergeefs beroep deed op deze “communeroep”. (RAK, OSAK, nr. 2081, *Verbanningsboek*, 19 juni 1466, f° 15 r°; Renier, “Vrouwencriminaliteit in de kasselrij Kortrijk,” 90-1; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 25.

¹⁴³¹ Callewier, “Poortelij en bevolkingsdynamiek,” 24-5; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 28.

¹⁴³² Sommige families konden ook infiltreren in het Kortrijkse stadsbestuur, zoals bv. de families: van Vlenke, Tanghe, van Welsenens en Pauwels. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, 27 *hoymaend* 1453; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* II, 188; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114-15; Pauwelyn, *De gegoede burgerij* III, 11-5.

¹⁴³³ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 26.

¹⁴³⁴ Van Nieuwenhuysen, *Les finances du duc*, 415; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 26.

Al deze plannen waren zeer ambitieus en uiteraard kostten ze handenvol geld. Dit bracht dan weer met zich mee, dat Kortrijk met gigantische financiële tekorten zou worden geconfronteerd. Voor de financiering van deze ongeziene bouwcampagne gaat het stadsbestuur in 1388 een eerste van vele leningen aan. Zowel Filips de Stoute, als Filips de Goede, legden de stad als gevolg van de enorme uitgaven herhaaldelijk erg strenge begrotingsmaatregelen op.¹⁴³⁵

4.6 De Kortrijkse staking (1420-1434)

Voor al tijdens de 15de eeuw monopoliseerden kleine elites van de meer welgestelde gildenmeesters de politieke functies binnen de ambachten en in het stadsbestuur.¹⁴³⁶ Volgens de “ijzeren wet van de oligarchie”, produceert namelijk elke organisatie haar eigen elite: “*Wer Organization sagt, sagt Tendenz zur Oligarchie.*”¹⁴³⁷ Klaarblijkelijk, bleek dit fenomeen dus ook van toepassing te zijn in de ontwikkeling van de middeleeuwse ambachten. Verder waren sociale verdelingen nu dieper geworteld en verbreedden zich nog onder druk van de belangrijkste politieke evolutie van de late middeleeuwen: de vorming van moderne staten. Net zoals tijdens de Gentse Oorlog, stonden de Vlaamse ambachtsgilden tegenover hun graaf, die nu de machtige hertog van Bourgondië was.¹⁴³⁸ De Bourgondische dynastie vestigde een gesofisticeerde en effectieve staat in de middeleeuwse Nederlanden.¹⁴³⁹ Hun centralisatieprogramma omvatte de opbouw en versterking van centrale juridische instellingen, zoals de Raad van Vlaanderen als een beroepshof voor de lokale schepenbanken, en het ondermijnen van de macht van de “Vier Leden van Vlaanderen” (Gent, Brugge, Ieper en het Brugse Vrije), die als representatief orgaan bevoegd waren om belastingen goed te keuren. Geleidelijk concentreerde de Bourgondische staat de coërcieve macht door steeds meer de financiële middelen van zijn onderdanen af te romen en door een toenemende coöptatie van pro-vorstelijke sociale en politieke netwerken onder de stedelijke politieke elites. Tegen de Bourgondische centralisatiepolitiek vonden twee grote opstanden plaats, die van Brugge in 1436-1438 en die van Gent in 1449-1453. Deze twee opstanden gaven overigens nog steeds uitdrukking aan interne sociale en politieke tegenstellingen.¹⁴⁴⁰

¹⁴³⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 27.

¹⁴³⁶ Boone, *Gent*, 58-93.

¹⁴³⁷ Robert Michels, *Sozialismus und Fascismus als politische Strömungen in Italien* (München: Verlag Meyer & Jessen, 1925), 33; Devos (ed.), *Een plattegrond van de macht*, 154.

¹⁴³⁸ Cf. de Brugse opstanden (1411, 1436-38) en de Gentse revoltes (1401, 1406, 1411, 1423, 1432, 1437, 1440, 1449-53). (Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 379).

¹⁴³⁹ Willem P. Blockmans, “Princes conquérants et bourgeois calculateurs. Le poids des réseaux urbains dans la formation des Etats,” in *La ville, la bourgeoisie et la genèse de l’Etat moderne (XIIe-XVIIIe s.), actes du colloque de Bielefeld, (1985)*, eds. N. Bulst en J.-Ph. Genet (Parijs: Editions du CNRS, 1988): 167-81.

¹⁴⁴⁰ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 380; Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 42.

In 1385 moest de Bourgondische hertog nog een *modus vivendi* met het rebelse Gent accepteren als de prijs die moest betaald worden om graaf van Vlaanderen te worden, maar de Bourgondische macht werd desondanks versterkt door het verwerven van nieuwe territoria in de Nederlanden. Eens de macht van de hertogelijke staat was geconsolideerd, kwamen de groeiende politieke ambities van de Bourgondiërs in open conflict met een deel van de stedelijke elites en met de ambachten in de laatste bolwerken van verzet, hetgeen duidelijk werd tijdens de langdurige, maar uiteindelijk falende revoltes te Brugge en Gent.¹⁴⁴¹

In de loop van deze opstanden contesteerden de ambachtslieden niet alleen het centraliserende beleid van de Bourgondische staat, maar ook de afname van hun deelname in de stedelijke politiek. Kleinere groepen van stedelijke elites monopoliseerden steeds meer de besluitvorming en de vorst trok deze elites aan en rekruteerde ze om de ambities van de staat te verdedigen. Voorbeelden van dergelijke “Kortrijkse” families, of toch families die een Kortrijkse connectie hebben, die aan het hof van de hertog werkten waren onder meer: van der Poorte, Wielant, van den Brande, van der Gracht, van Kooigem, Pipe en vermoedelijk ook nog: van de Kerchove, Patin en van den Berghe.¹⁴⁴² In de meeste steden werkte deze politiek vlot en de 15de-eeuwse politieke elites werden volgzamer dan hun voorgangers. In tegenstelling tot de middenklasse en de gewone ambachtslieden waren de stedelijke oligarchen minder afhankelijk van de stedelijke privileges om hun economische rijkdom en politieke macht te verzekeren. Aldus ondermijnden ze de corporatieve solidariteit in de stad die ze verondersteld waren te vertegenwoordigen.¹⁴⁴³ Zelfs de politieke leiders van de ambachten maakten van de gelegenheid gebruik om persoonlijk profijt uit hun positie te halen. Zij werden dan leveranciers van goederen en diensten voor de stad.¹⁴⁴⁴

Gefrustreerde leden van de stedelijke elites die niet door de vorst waren benaderd konden een bondgenootschap smeden met de machteloze ambachtslieden om hun dalende vertegenwoordiging in het stadsbestuur te betwisten. Maar als gevolg van stedelijke rivaliteiten, een gebrek aan steun door anderen die de staatsmacht in vraag stelden en de overweldigende kracht van zo’n machtige vijand, konden rebelse allianties van burgers er niet in slagen om de goede tijden terug te brengen waarin lokale potentaten onafhankelijk over het stedelijk beleid beschikten. Opmerkelijk genoeg stelden de onderdanen nooit de autoriteit van de vorst in vraag. Ondanks alles bleef de hertog van

¹⁴⁴¹ Boone en Prak, “Rulers,” 107.

¹⁴⁴² Jan Dumolyn, “Het hogere personeel van de hertogen van Bourgondië in het graafschap Vlaanderen (1417-1477)” (PhD diss., Universiteit Gent, 2001), 4: 804-1341; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 109-18.

¹⁴⁴³ Blockmans, “The impact,” 270.

¹⁴⁴⁴ Dumolyn en Haemers, “Patterns of urban rebellion,” 380.

Bourgondië de natuurlijke en legitieme heer, die slechte adviezen ontving van gewiekste raadsheren. Zijn onderdanen hadden de perceptie, soms terecht, dat het niet de vorst was die verantwoordelijk was voor de zware belastingen, maar zijn corrupte ambtenaren en de omgekochte stedelijke oligarchen.¹⁴⁴⁵ Het resultaat van de sociaal-politieke strijd was voorspelbaar. Door hun investeringen in sociaal en politiek kapitaal, en meer bepaald door binnen adellijke geslachten te huwen, feodale gronden te verwerven en vorstelijke ambten te bezetten, was een groeiend gedeelte van de stedelijke, politieke elite bereid de politieke autonomie van de stad op te geven in ruil voor de consolidatie van hun persoonlijke ambities.¹⁴⁴⁶

Daarnaast vond er in Kortrijk zelf, rond half maart 1420 een “*ledichganghe*” (werkstaking) plaats, hetgeen een geschil was tussen de vollers en de wevers. Belangrijk hier, is om te bemerken dat de Kortrijkse lakennijverheid op dat moment volop bloeide. Hun hoogtepunt vond namelijk plaats rond 1425. Met andere woorden valt deze staking onder de noemer van “relatieve deprivatie”, wat betekent dat het juist in tijden van een opwaartse conjunctuur is, dat de lagere gefrustreerde klassen hun deel van de koek poogden op te eisen.¹⁴⁴⁷ Na mislukte bemiddeling trokken op 19 maart 1420 drie Kortrijkse schepenen naar Gent om de Raad in te lichten omtrent deze problematiek.¹⁴⁴⁸

De onderliggende oorzaak ging terug op een beslissing die Filips de Stoute in 1390 had gemaakt omtrent het loon van de vollers. Toen eisten laatstgenoemden namelijk een hoger loon wegens de toegenomen inflatie. Concreet eisten de vollers 41 groten, maar de wevers weigerden hiermee in te stemmen, gezien zij enkel bereidwillig waren om hen 32 groten te geven. Uiteindelijk besliste Filips de Stoute toen om het loon van de vollers vast te leggen op een halve nobel of 36 groten per laken, hetgeen de gulden middenweg was. Filips de Stoute hoopte hiermee beide partijen te kunnen verzoenen, maar door de munthervorming bracht dit voor de vollers een reële loonsverhoging met zich mee. Hierdoor steeg vervolgens de prijs van het laken en verzwakte dit dan weer de concurrentiepositie van het Kortrijkse laken op de internationale markt.¹⁴⁴⁹ Bovendien bevestigde

¹⁴⁴⁵ Willem P. Blockmans, *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van Middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)* (Brussel: Koninklijke academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België, 1978): 588-92; Boone, *Gent*, 238-42; Dumolyn, *De Brugse opstand*, 335-44; Haemers, *De Gentse opstand*, 423-36.

¹⁴⁴⁶ Blockmans, “Voracious states,” 753; Charles Tilly, “Warmaking and statemaking as organized crime,” in *Bringing the state back in*, eds. Dietrich Rueschmeyer, Theda Skocpol en Peter B. Evans (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 169-91; Jan Dumolyn, “Investeren in sociaal kapitaal. Netwerken en sociale transacties van Bourgondische ambtenaren,” *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 28 (2002): 417-38.

¹⁴⁴⁷ Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 31.

¹⁴⁴⁸ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1419-1420, f° 23 r°; Theodoor Sevens, “Eene werkstaking te Kortrijk in de eerste helft der XVe eeuw,” *Handelingen van de koninklijke Geschied- en Oudheidkundige kring van Kortrijk* 5 (1926): 50.

¹⁴⁴⁹ Paul Bonenfant, John Bartier en Andrée Van Nieuwenhuysen, *Ordonnances de Philippe le Hardy, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur, 1381-1419 I* (Brussel: Commission royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de Belgique, 1965), 385-87; Espinas en Pirenne, *Recueil de documents*, 668-69; Andrée Van Nieuwenhuysen, *Les finances du duc de Bourgogne Philippe le Hardy (1384-1404). Economie et politique* (Brussel: Editions de l’université de Bruxelles, 1984), 226-27; Hans van Werveke, “De economische en sociale gevolgen van de muntpolitiek der graven van Vlaanderen (1337-1433),” in *Miscellanea Mediaevalia verspreide opstellen over economische en sociale geschiedenis*, ed. Hans van

Jan zonder Vrees in 1419 dat het loon van de vollers nog steeds een halve nobel bedroeg, maar door de muntontwaarding had dit er voor gezorgd dat de waarde van de nobel was toegenomen tot 42 groten. De wevers van hun kant weigerden om het loon van de vollers navenant te laten toenemen, waardoor de spanningen tussen beide ambachten verder opliepen.¹⁴⁵⁰

In mei 1420 ontstonden er rellen op de Grote Markt waarbij voller Hannin de Winter, een gezworene van de nering van de wevers, met name Pieter Nys, dood sloeg. Vervolgens verschansten de moordenaar en zijn aanhangers zich in de toren van de Sint-Maartenskerk.¹⁴⁵¹ Omdat er dagelijks veel vollers in de omtrek van de kerk kwamen en zij daarnaast ook nachtelijke vergaderingen hielden, vreesden de Kortrijkse magistraten verdere escalatie. Voorts sloegen de Winter en kompanen vanuit de kerktoren op bekkens. Misschien poogden zij op deze manier het geluid van de klokken van de Sint-Maartenskerk te imiteren, met als doel de communale mobilisatie in handen te hebben?¹⁴⁵² Daarnaast poogden de vollers in de straten ook nog om de Steenpoort open te breken. Meteen stuurde het stadsbestuur boden naar Gent om de Raad van Vlaanderen in te lichten omtrent de stand van zaken, alsook om advies in te winnen.¹⁴⁵³

De Raad besloot om kordaat in te grijpen door de hoogste gerechtsofficier van het land, de soevereinbaljuw van Vlaanderen, naar Kortrijk te sturen.¹⁴⁵⁴ De repressie was genadeloos. Minstens elf muiters werden onthoofd en hun geradbraakte lichamen werden op de Gemene Weide tentoongesteld. Daarnaast werden hun hoofden aan de stadspoorten op staken gespietst, om op deze manier een duidelijk voorbeeld te stellen. Hoofdzakelijk was de intentie hier, om vooral de vollers af te schrikken om in de toekomst ooit nog in opstand te komen¹⁴⁵⁵, wat mij wat doet denken aan de tactiek van de Engelsen toen zij in 1305 William Wallace terechtstelden.¹⁴⁵⁶

Desondanks deze repressie besloten oproerkraaiers om hier en daar toch nog van zich te laten horen, want zowel in Overleie, buiten de Steenpoort en zelfs in het midden van de stad werden er branden gesticht. Hierbij stond onder meer herberg “*de Zwane*” op 27 augustus 1420 in lichter laaie. De

Werveke (Gent: E. Story-Scientia, 1968), 243-54; Stabel, *De kleine stad*, 153-54; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 133.

¹⁴⁵⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 133-34.

¹⁴⁵¹ RAK, OSAK, *Stadsrekening Kortrijk 1419-1420*, f° 24 v°; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 133-34; Sevens, “Eene werkstaking te Kortrijk,” 51-2.

¹⁴⁵² Dumolyn, “De meest gepolariseerde stad,” 36-7.

¹⁴⁵³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1419-1420, f° 30 v°; Sevens, “Eene werkstaking te Kortrijk,” 52-3.

¹⁴⁵⁴ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1419-1420, f° 39 v°.

¹⁴⁵⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 134-35.

¹⁴⁵⁶ Britannica Editors, “William Wallace,” *Encyclopedia Britannica*, geraadpleegd 13.03.2026, <https://www.britannica.com>.

pyromanen van dienst waren: Hannekin den Brauwere, Jan den Mol en Hannekin den Lanhe. Met betrekking tot deze herberg zelf, weten we dat deze in het midden van de 15de eeuw werd uitgebaat door *makelaere ende herbergier* Jaspar van der Vichte.¹⁴⁵⁷

Op de koop toe vond er een jaar later, tijdens nieuwe rellen, ook nog een geval van verbale agressie plaats, waarbij één van de stakers nogal fel tekeer ging tegen de deken van de wevers. Concreet krijste staker Daniel Ramaer ten aanzien van Otto van den Brande: “*Ja, ja! Heer dekene; belede nu, also ghi int jaer verleden daedt, als ghire ellevene daedt onthoofden.*”¹⁴⁵⁸

Naast het sociaal conflict tussen arbeiders en ondernemers in de lakennijverheid, vond er in de herfst van 1422 ook nog een gewelddadige vetestrijd plaats tussen de “vrienden en *maghen*” van Jan Gillioen en Pieter Pipe. Deze twee aanzienlijke personen en hun clans streden op dat moment om de politieke en economische suprematie in Kortrijk. Voorts was deze beruchte familievete op dat moment, eigenlijk een dieptepunt van bijna twee eeuwen strijd tussen verscheidene families die hun rijkdom in hoofdzaak te danken hadden aan hun jarenlange activiteiten binnen de lakennijverheid.¹⁴⁵⁹

De Gillioens vinden we vanaf 1367 terug in de Kortrijkse schepenlijsten en waren verder nauw verwant aan verscheidene adellijke families, zoals de geslachten: De Tollenare, van Kooigem en Scaec.¹⁴⁶⁰ De bakermat van de Gillioens¹⁴⁶¹, ligt in Wervik. Daar verwerven ze heel wat goederen, waaronder de heerlijkheid “Te Gillioen.”¹⁴⁶² In de tweede helft van de 14de eeuw zijn ze al geallieerd met de familie Scaec.¹⁴⁶³ In 1386-1387 komt Jan Gillioen, na het overlijden van Maarten Scaec, in het bezit van een leen in Oekene. Mogelijk was hij dus gehuwd met een telg van dit geslacht. Tijdens de tweede helft van de 14de eeuw treedt de familie toe tot het Kortrijkse stadsbestuur. Jan Gillioen wordt als schepen vermeld in 1367, 1377 en Wouter Gillioen in 1379. Zijn twee kleinzonen, Jan en Wouter, zullen op hun beurt de protagonisten worden in de vete van 1421-1424.¹⁴⁶⁴

¹⁴⁵⁷ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1419-1420, f° 40 v°; RAK, OSAK, *Ghed. In Camere 1458-62*, niet gefol., geding Stake tegen Vichte, 1461; Mus, “De verhouding van de waard tot de drapier,” 157; RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1419-1420, f° 37 r°; Sevens, “Eene werkstaking te Kortrijk,” 54.

¹⁴⁵⁸ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1420-1421, f° 21 v°.

¹⁴⁵⁹ Sevens, “Eene werkstaking te Kortrijk,” 55; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 202.

¹⁴⁶⁰ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 204.

¹⁴⁶¹ Ook deze familie kent verscheidene spellingsvormen, zoals o.m.: Gillioen, Julioene, Gilloen, Gelioen.

¹⁴⁶² Desreumaux, *Sociaal-economische achtergrond*, 589; 591; 714; 838-39; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 208.

¹⁴⁶³ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 209.

¹⁴⁶⁴ Volgens de submittie van de vrede in 1424 waren de broers Wouter en Jan, zonen van Jan. (RAG, *RIV*, nr. 2345, f° 424 r°). Laatstgenoemde was op zijn beurt vermoedelijk de zoon van Wouter Gillioen. (RAK, OSAK, *Wezerijregisters*, nr. 4, f° 163 r°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 209).

Omtrent de familie *de Tolnare* (de Tollenare), weten we dat Rogier de Tollenare, al in het Kortrijkse stadsbestuur zetelde sinds 1233. Voorts maakte deze familie sinds de eerste helft van de 14de eeuw deel uit van de Vlaamse adel. Hun oorsprong kunnen we situeren in Marke, waar de familie haar naam geeft aan het nog bestaande “*Goed te Tollenaers*.” Voorts beschikken ze ook over diverse andere heerlijkheden, voornamelijk in de omgeving van Kortrijk.¹⁴⁶⁵ Aan het begin van de 15de eeuw, is Geraard de Tollenare de leidende figuur van de familie in Kortrijk. Hij is zes keer proost en schepen in de periode 1415-1426 en heer van het goed “*ter Heule*” in Aalbeke en Moeskroen. Zijn broer, Daneel koopt in 1402 de heerlijkheid “*te Ferrants*” in Kuurne en speelt een belangrijke rol in de vete van 1421-1424.¹⁴⁶⁶ Verder maakte hij in deze periode ook nog deel uit van het bestuur van het vollersambacht.¹⁴⁶⁷

Met betrekking tot de familie Scaec, kunnen we zonder meer stellen dat ze dé machtigste en rijkste familie van laatmiddeleeuws Kortrijk was en dus dé politieke dynastie uit deze periode. Hun bezittingen strekten zich uit over de ruime regio Kortrijk.¹⁴⁶⁸ Vanaf 1311 tot 1485 waren ze min of meer onafgebroken vertegenwoordigd in het stadsbestuur. Voor 1400 schopten er al acht telgen het tot schepen of proost van de stad, samen goed voor 31 ambten. Geen enkele familie deed beter!¹⁴⁶⁹ Mathijs Scaec, die herhaaldelijk proost was tussen 1350 en 1389, ontpopte zich tot een trouwe bondgenoot van graaf Lodewijk van Male en diens schoonzoon, de Bourgondische hertog Filips de Stoute. In dezelfde periode traden diverse telgen van deze familie in dienst van de vorst. Zo was Clais Scaec achtereenvolgens baljuw van: Hulst, Blankenberge en Oostende (1384), Sint-Winoksbergen (1385-1390), Ieper (1390-1394) en Aalst (1394-1397).¹⁴⁷⁰ Jan Scaec was op zijn beurt baljuw van: Veurne (1367-1368, Gent (1372), de Vier Ambachten (1372-1373) en Ieper (1373-1376).¹⁴⁷¹ Zeger Scaec ten slotte, was baljuw van Harelbeke (1385-1393).¹⁴⁷²

¹⁴⁶⁵ In Aalbeke, Bavikhove, Bellegem, Deerlijk, Gullegem, Kuurne, Lampernisse, Marke, Rekkem en Zwevegem. (Desreumaux, *Sociaal-economische achtergrond*, 644-48; Pauwelyn, *De gegoede burgerij* I, 203-4; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 208).

¹⁴⁶⁶ Buylaert, *q*, 673-75; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 153-54; Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 298; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 208.

¹⁴⁶⁷ In 1427 wordt Daneel de Tollenare genoemd als voormalig deken van de vollers. (ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33174, f°25 v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 208).

¹⁴⁶⁸ Zoals onder meer: Aalbeke, Beveren-Leie, Deerlijk, Desselgem, Gullegem, Heestert, Kanegem, Kortrijk(-buiten), Marke, Oekene, Oostrozebeke, Rollegem, Tielt, Waregem, Wevelgem en Zwevegem. (RAK, OSAK, Wezerijregisters, nr. 8, f° 132 r°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 205).

¹⁴⁶⁹ Dupont, “Onderzoek naar het democratische gehalte,” 284; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 205.

¹⁴⁷⁰ Van Rompaey, *Het grafelijk baljuwsambt in Vlaanderen*, 214.

¹⁴⁷¹ Nowé, *Les baillis comtaux de Flandre*, 154; 310; 380; 385-86; 390; 394; 402.

¹⁴⁷² Van Rompaey, *Het grafelijk baljuwsambt in Vlaanderen*, 627.

In 1382 werd Mathijs Scaec voor het eerst “ridder” genoemd.¹⁴⁷³ Deze verheffing tot de adelstand was wellicht een beloning voor zijn trouw aan de graaf en de hertog tijdens de Gentse Opstand (1379-1385).¹⁴⁷⁴ Zoals we al hebben gezien, koos de stad Kortrijk de zijde van de Gentenaars, in tegenstelling tot de familie Scaec.¹⁴⁷⁵

De steile opgang van de familie Scaec gaat gepaard met heel wat geweld. Zo werd in het begin van de 14de eeuw Rogier Scaec al in onduidelijke omstandigheden in Kortrijk vermoord door Willem 't Kint¹⁴⁷⁶, alhoewel laatstgenoemde gratie kreeg van de graaf.¹⁴⁷⁷ In 1338-1339 was Boudin Scaec op zijn beurt betrokken in een vete met Rogier van Rameis en verwanten.¹⁴⁷⁸ In 1357 vallen Jan, Jacob en Matthijs Scaec met enkele medestanders Simon Hameyde aan, die lid was van een rivaliserende Kortrijkse partij. Zoals we hebben gezien, was de familie Hameyde voor het eerst actief in het stadsbestuur in 1343, toen Kortrijk werd bestuurd door een pro-Artevelderegime. Tijdens de aanslag zelf, die werd uitgevoerd met messen en dolken, raakte Simon Hameyde gewond. Uiteindelijk kwam het tot een verzoening en verleende Lodewijk van Male de daders gratie.¹⁴⁷⁹ Enkele jaren later, in 1364, moet de graaf opnieuw scheidsrechter spelen. Dit keer staan de Scaecs en de Tollenares tegenover het invloedrijke en adellijke geslacht Boetelin, dat onder meer de heerlijkheid Heule bezit en tot de “*inner circle*” van de graaf behoort.¹⁴⁸⁰ Tijdens dit conflict viel er opnieuw een dodelijk slachtoffer in het kamp van de Scaecs. In een poging tot vergelding heeft Jacob Scaec één van zijn tegenstanders aangevallen. Aanvankelijk werd hij daarvoor verbannen, maar uiteindelijk schenkt de graaf hem genade. Die gunst wordt verantwoord door de feiten te minimaliseren, zo wordt de aanval omschreven als een “onnozelheid” en beperkt zich volgens de akte tot een *palmsmete* (een slag met de hand). Bovendien hadden beide partijen zich, onder druk van de graaf, verzoend. Zoals gebruikelijk ging de opgelegde vrede gepaard met strafbedevaarten voor beide partijen, schadevergoedingen en allerlei vrome stichtingen.¹⁴⁸¹

¹⁴⁷³ Debrabandere, “Persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk,” 272.

¹⁴⁷⁴ Dumolyn en Van Tricht, “Adel en nobiliteringsprocessen, 205-6.

¹⁴⁷⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 17-22; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 206.

¹⁴⁷⁶ Verder zouden er ca. 1365 ook nog twee telgen van de familie 't Kint betrokken zijn geweest in een vetestrijd tussen de clan van Steenhuuse en de clan van Gistel. (Castelain, “Gerard van Steenhuuse,” 222-23).

¹⁴⁷⁷ ADN, *Série B*, 1565; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 206.

¹⁴⁷⁸ Huys, “Schetsenen bedenkingen over veete,” 66; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 206.

¹⁴⁷⁹ De Limburg Stirum (ed.), *Cartulaire de Louis de Male, comte de Flandre 1348 à 1358*, I, Brugge: 1898, 554-55.

¹⁴⁸⁰ Buylaert, *Repertorium van de Vlaamse adel*, 93-100; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 206-7.

¹⁴⁸¹ ADN, *Série B*, 1566, f° 17 v°; 18 v°; f° 144 r°-v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 207.

In 1391 zijn de Scaecs opnieuw in een conflict verwickeld met de familie de Tollenare. Hertog Filips de Stoute legt een vrede op, maar klaarblijkelijk maakte dit niet al te veel indruk op de familie Scaec. Zeger en Lodewijck Scaec, zonen van de voorheen vernoemde Mathijs Scaec, vallen met behulp van drie handlangers de Kortrijkse stadspensionaris Jan van den Bussche aan. Laatste genoemde, was verwant aan het geslacht de Tollenare en was op dat moment de belangrijkste stadsambtenaar van Kortrijk. In deze casus is er sprake van een hinderlaag “*par embusche*” voor het huis van de proost. Jan van den Bussche kwam hierbij ten val en was zwaar toegetakeld. Omdat de Scaecs het expliciete bevel van de hertog niet respecteerde, konden ze ditmaal op minder clementie rekenen. De grafelijke raad verplichtte Zeger, die kort daarvoor nog proost was, om zijn zetel als raadslid van de stad op te geven. Daarnaast worden er zware boetes geëist en moeten de beklagden publiekelijk om vergiffenis smeken. Zeger Scaec, die ironisch genoeg op dat moment baljuw (politieambtenaar) van Harelbeke was, werd bovendien veroordeeld tot twee bedevaarten, eerst naar Onze-Lieve-Vrouw van Napels en vervolgens naar Santiago de Compostella. Lodewijck Scaec moet op zijn beurt naar Onze-Lieve-Vrouw in Riga trekken. Hun medeplichtigen ten slotte moeten op bedevaart naar *Saint-Andrews* in Schotland, Sint-Niklaas in Bari en Sint-Pieters in Rome. Finaal moet het gezelschap 40 pond groten betalen als compensatie voor de periode waarin ze preventief zijn gearresteerd uit vrees voor weerwraak, het zogenaamde “*gijzelschap*.”¹⁴⁸²

Tot zover een opsomming van de gewelddaden aangaande de familie Scaec, alvorens het conflict tussen de families Gillioen en Pipe. In dat conflict is de sterke man onder de Scaecs, ridder Lonis Scaec. Tussen 1401-1426 bekleedde hij maar liefst twaalf keer een ambt in het stadsbestuur als schepen of proost.¹⁴⁸³ Wanneer Lonis omstreeks 1430 overlijdt, laat hij een fortuin na aan zijn twee zonen, Jacob en Mathijs Scaec. Ten slotte, zien we verwantschappen tussen de familie Scaec en de volgende families: Gillioen, de Tollenare, van de Walle, van Outerive en van Kooigem.¹⁴⁸⁴

De familie van Kooigem dankt haar naam aan het gelijknamige dorp en heerlijkheid, die ze onder meer in haar bezit heeft. De stamvader van deze familie was ridder Rogier I van Kooigem (1227-1240) die overigens ook als eerste heer van Kooigem wordt omschreven.¹⁴⁸⁵ Een ander gekend figuur binnen dit geslacht, was schildknaap Jehan I van Kooigem, zoon van ridder Gerard van Kooigem en Jehanne de la Haverie. Jehan was in 1301 de heer van Kooigem, negende schepen van

¹⁴⁸² Gilliodts-Van Severen, *Inventaire des chartes*, III, 208; Viaene, “De pelgrimage van Sint-Andries in Schotland, 68; Van Rompaey, *Het grafelijk baljuwschap*, 424; RAG, *RVV*, nr. 2330, f° 138 r°-v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 207.

¹⁴⁸³ Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 151; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 207.

¹⁴⁸⁴ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 207.

¹⁴⁸⁵ Er is daarvoor wel nog een zekere Lambertus *de Coenghem* gekend, maar voor zover we weten staat hij nergens vermeld als de heer van Kooigem. (Roger Witdouck, “De heerlijkheid Kooigem,” *HKGOKK* 54 (1988): 245).

de Keure van Gent en één van de kopstukken van de Gentse burgerlijke milities in de Slag bij Kortrijk in 1302. Deze Jehan was verder tweemaal gehuwd, eerst met de erfdochter van Biez en vervolgens met Maria van der Gracht. De familie van Kooigem staat verder ook gekend om haar nauwe banden met de Guldenbergabdij van Wevelgem, waar tijdens de tweede helft van de 14de eeuw Mathilde van Kooigem (1383-1390), alsook Jacqueline van Kooigem (1465-1477), allebei abdis waren. Interessant om te zien, is dat laatstgenoemde tijdens haar bewind ook in conflict kwam met de familie Pipe, omdat Karel de Stoute op verzoek van de Pipes, de Guldenbergabdij verzocht om Mayken Pipe fa. Joos in de abdij te laten opnemen. De Guldenbergabdij wees dit verzoek af, omwille van Mayke haar zeer jeugdige leeftijd, waarop de familie Pipe besloot om op haar beurt een klacht neer te leggen bij de Hoge Raad.¹⁴⁸⁶ Verder werden verschillende telgen van de familie van Kooigem ook nog begraven in deze Guldenbergabdij, zoals: Jehan I van Kooigem en diens zoon Willem. Overigens werd ook Johanna de Tollenare eveneens abdis van deze abdij en was zij hoogstwaarschijnlijk verwant aan Maria de Tollenare, echtgenote van Jehan II van Kooigem.¹⁴⁸⁷

Met betrekking tot de rol van dit geslacht in de vetestrijd (1421-1424), zien we dat Roeland van Kooigem, zoon van schildknaap Jehan II van Kooigem en Maria de Tollenare, één van de belangrijkste leden van de partij Gillioen was. Voorts was deze Roeland schepen van Kortrijk in: 1412, 1418, 1421, 1425, 1430, 1432, 1434, 1435 en proost in: 1415, 1417, 1421, 1436. In 1421 was hij overigens schepen én (tweede) proost van Kortrijk, samen met (eerste) proost, Lonis Scaec.¹⁴⁸⁸ Daarnaast is Roeland de broer van Wulfaert, heer van Kooigem. Zelf bezit Roeland de heerlijkheid Clercamp in Warcoing en later ook Biez (iets ten zuiden van Kortrijk). In 1422 huwt hij met Catherine de Halennes fa. Gilles en Catherine Escarlade. Hun zoon, Gerard van Kooigem, werd heer van Biez en Clercamp en was schildknaap van Maria van Bourgondië. Bij zijn overlijden bezat hij als leenman minstens 140 bunder grond, dus zo'n kleine 200 hectare. In het Kortrijkse stadsbestuur zien we ook nog Jacob van Kooigem fs. Roeland¹⁴⁸⁹ opduiken als schepen in: 1459, 1469, 1485, 1486, 1493, 1494 en proost in: 1466, 1473, 1482, 1489. Jacob liep overigens in 1461 te Kortrijk een boete op van 60 schellingen, omdat hij gemeenschap had (*defloravit*) met Elisabeth sMuenx.¹⁴⁹⁰ Zou laatstgenoemde een bloedverwante zijn geweest van Felix de Monc?

¹⁴⁸⁶ Dom Paschasius Favorel, *Geschiedenis van de Guldenbergabdij te Wevelgem: Bijdrage tot de kennis van het cistercienser-kloosterwezen in Vlaanderen*, XXIX (Kortrijk: Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk, 1956): 176-77; 188-91.

¹⁴⁸⁷ Witdouck, "De heerlijkheid Kooigem," 245-48; Favorel, *Geschiedenis van de Guldenbergabdij*, 178.

¹⁴⁸⁸ Zie bijlage 2.

¹⁴⁸⁹ Jacop Vancoyeghem fs Roeland. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1469, f° 89 v°).

¹⁴⁹⁰ Witdouck, "De heerlijkheid Kooigem," 255.

De familie Pipe zijn we voor het eerst tegengekomen toen we de raadsleden van 1295 hebben besproken, waarbij we zagen dat een zekere Lamsin Pipe raadslid was. Vervolgens zullen we moeten wachten tot 1390 alvorens Jan Pipe voor het eerst het schepenenamt zou gaan opnemen.¹⁴⁹¹ Rogier Pipe sr. zou de eerste onder de Pipes zijn die het ambt van (tweede) proost zou mogen uitoefenen in 1393.¹⁴⁹² Daarnaast was Rogier senior stadsontvanger van 1393-1397, alsook zijn zoon, Rogier jr. tussen 1401-1408.¹⁴⁹³ In tegenstelling tot de voorheen besproken families, was de familie Pipe niet van adellijke afkomst,¹⁴⁹⁴ maar hadden ze wel een fortuin gemaakt als vollers. Verder beschikte de familie Pipe ook eigendommen in de regio, alhoewel in mindere mate ten aanzien van hun tegenstanders.¹⁴⁹⁵ Ook op financieel vlak was deze familie gegoed, maar wel veel bescheidener in vergelijking met de familie Scaec.¹⁴⁹⁶ Daarnaast wordt deze familie door Haquette als “*grand drapiers*” aanschouwd en vinden we ze terug als “autochtone lombarden.”¹⁴⁹⁷ Bovendien waren er ook een aantal van hen ingeschreven aan de Oude Universiteit Leuven¹⁴⁹⁸ en had hun beroemdste telg, Roeland Pipe, ondanks zijn tragisch levenseinde, als vorstelijk ambtenaar een ware blitzcarrière gemaakt. Verder zien we dat de huwelijkspolitiek van de familie Pipe hen verwant maakte met onder meer de volgende families: van Thielt¹⁴⁹⁹, Patin¹⁵⁰⁰, de Caluwe¹⁵⁰¹, Blockeel¹⁵⁰², van Rameis¹⁵⁰³,

¹⁴⁹¹ Mogelijk valt deze Jan Pipe, te identificeren met de Kortrijkse lombard, Jehan Pype (1400-1403)? RAK, OSAK, *Register van de lombarden*, nr. 900; Callewier, “Ghelt omme meer ghelts,” 196.

¹⁴⁹² Zie bijlage 2.

¹⁴⁹³ ARA, *Stadsrekeningen Kortrijk*, nrs. 33147-33158; nr. 33159, f° 34 r°; RAK, OSAK, *Wezerijregisters*, nr. 1, f° 58 v°; nr. 2, f° 29 r°. (Zowel Rogier Pipe senior, als Rogier Pipe junior, alsook dochter van Rogier senior, Margriete Pipe en haar echtgenoot, Jan de Rikere waren al allemaal overleden alvorens de partijstrijd van 1421-1424 uitbrak. (Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 207).

¹⁴⁹⁴ Misschien kwam deze familie uit Brussel, want in 1265 was er een zekere Johannes Pipe, wever, die in 1292 zijn helft van een woning als allodium aan Petrus Pipe schonk. (Archief OCMW-Brussel, *Fonds Bienfaisance*, B. 865, B. 869 (Charterverzameling van de huisarmen van de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kapelleparochie, afschrift), B. 871, f° 37 v° (Goederenregister van de huisarmen van de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kapelleparochie, kopie).

¹⁴⁹⁵ Kortrijk, Lendeledede, Lauwe, Deerlijk, Kortrijk(-buiten), Moeskroen en Rekkem. (Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 209).

¹⁴⁹⁶ RAK, OSAK, *Wezerijregisters*, nr. 1, f° 58 v°; nr. 2, f° 29 r°.

¹⁴⁹⁷ Callewier, “Ghelt omme meer ghelts,” 197.

¹⁴⁹⁸ Callewier, “Ghelt omme meer ghelts,” 196; Georges Bigwood, *La régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du moyen âge* (Brussel: Hayez, 1921), 61; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 209; Pauwelyn, *De gegoede burgerij I*, 50, 121 en 190; Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 86. Johannes Pipe in 1448, geboorteplaats: Kortrijk, bisdom: Tornacensis (https://agatha.arch.be/data/acts/MATRIKEL_00068898) en Henricus Pipe op 28 april 1458, geboorteplaats: niet gekend, bisdom: Tornacensis (https://agatha.arch.be/data/acts/MATRIKEL_00133425). Overigens speelde een mogelijke telg van deze familie, i.c. Willem Pype, een rol in de Vlaamse Opstand (1477-1492), zie Haemers. (Jelle Haemers, “Stedelijke opstanden en staatsvorming in het graafschap Vlaanderen (1477-1492): Databank ‘Vlaanderen (1477-1492)’” (PhD diss., Universiteit Gent, 2006), 6: 1664).

¹⁴⁹⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 91.

¹⁵⁰⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 105 v°.

¹⁵⁰¹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 149 v°.

¹⁵⁰² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 188 v°.

¹⁵⁰³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 211.

Sorys¹⁵⁰⁴, Scameele¹⁵⁰⁵, van Welsenens¹⁵⁰⁶, van den Leene¹⁵⁰⁷, de Corte¹⁵⁰⁸ en van Overtvelt.¹⁵⁰⁹ Voorts behoorde tot hun clan ook nog de familie Hameyde, die overigens al in 1357 betrokken was in een conflict met de familie Scaec.¹⁵¹⁰

De precieze aanleiding van de vete tussen de partijen Gillioen en Pipe is niet bekend. Wellicht bestonden er al jarenlang spanningen tussen beide groepen, die de politieke en economische macht in de stad ambieerden. Zoals zopas werd aangetoond, waren telgen van de familie Scaec en leden van de partij Gillioen al sinds het begin van de 14de eeuw betrokken bij gewelddadige vetes. Ook bij de familie Pipe is er een antecedent, want in 1414 werd Joos Pipe vermoord door Loy Groeninc.¹⁵¹¹ Om bloedwraak te voorkomen, werden toen acht personen uit beide kampen op twee verschillende plaatsen preventief vastgezet. Deze gijzelneming of *ghiselscepe* gebeurde in een *ghiselhuus*, meestal een herberg, waar de gemoederen van de betrokkenen konden bedaren. Vervolgens kwam het tot een *zoending* of een opgelegde verzoening tussen beide partijen. Daarmee was de kous niet af, want anderhalf jaar later, van 26 tot 28 januari 1416 had het stadsbestuur overleg met niemand minder dan de kanselier van Vlaanderen over de gijzelneming en de dood van Joos Pipe.¹⁵¹² Wellicht probeerde de Bourgondische hertog via zijn kanselier in het conflict te bemiddelen en zo zijn greep op de Kortrijkse elite te versterken. Ook de vrij uitzonderlijke procedure van gijzelneming wijst op het belang van de zaak. Op het eerste gezicht staat de moord op Joos Pipe los van de vete die Kortrijk in de ban hield tussen 1421 en 1424. Er lijken namelijk geen leden van de partij Gillioen bij betrokken te zijn geweest. Het incident toont echter wel aan dat de sociale opgang van de familie Pipe, net als die van de Scaecs decennia eerder, met bruto geweld gepaard ging.¹⁵¹³

Belangrijk om hier te bemerken, is zoals reeds vermeld, deze vete zich afspeelde tegen de achtergrond van een slepend sociaal conflict in de lakennijverheid. Mogelijk zette dat de bestaande spanningen op scherp. In het jaar 1421 nam de sociale onrust in Kortrijk toe. De textielarbeiders

¹⁵⁰⁴ RAK, OSAK, *Wezerijregisters*, nr. 1, f° 54 r°; nr. 2, f° 99 v°, nr. 4, f° 9 r°.

¹⁵⁰⁵ RAK, OSAK, *Wezerijregisters*, nr. 1, f° 70 r°.

¹⁵⁰⁶ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1444-1445, f° 120.

¹⁵⁰⁷ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 126 v°.

¹⁵⁰⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 148.

¹⁵⁰⁹ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 133 v°.

¹⁵¹⁰ Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk", 209.

¹⁵¹¹ RAK, OSAK, nr. 2011, f° 146 r°.

¹⁵¹² ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33162, f° 44 v°.

¹⁵¹³ Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk", 210.

gingen hierbij opnieuw in staking en op dat moment nam ook de wrevel tussen de partijen Gillioen en Pipe toe. Op 8 en 9 juni 1421 bezoekt hertog Filips de Goede Kortrijk. Hij ontbiedt het stadsbestuur en belegt een vergadering met twee agendapunten: enerzijds, de beëindiging van het conflict in de lakennijverheid en anderzijds de verzoening tussen de vrienden en *maghen* van Jan Gillioen en Pieter Pipe.¹⁵¹⁴ Enkele maanden later vergaderen proosten, schepenen en raadsleden van de stad over de vrede tussen Lonis Scaec en Roeland van Kooigem, medestanders van Jan Gillioen, en Oste Pipe, vader van Pieter Pipe.¹⁵¹⁵ De vete zal echter nog enkele jaren aanslepen. Ondertussen onderneemt de hertog ook pogingen om de werking van het stadsbestuur te verbeteren. Daartoe verhoogt hij op 9 november 1422 het aantal schepenen van zeven naar dertien. Formeel hoopt hij op deze wijze de traagheid van de rechtspraak tegen te gaan. Net daarom schraapt hij de regel dat alle zeven schepenen aanwezig moeten zijn om kennis te nemen van een zaak en verordent hij dat een uitspraak maximaal driemaal mag worden uitgesteld.¹⁵¹⁶

De bemiddeling van Filips de Goede heeft echter niet het beoogde effect, want een jaar later escaleert het conflict. Een vooraanstaand lid van één van beide partijen, met name, Jan Gillioen, wordt vermoord kort voor 20 juni 1422. Op die dag komt in Kortrijk een boodschapper met een bevelschrift van de hertogin om beide partijen te verzoenen. De dag daarop, ontvangt men in Kortrijk een andere bode met instructies van de Gentse schepenen in deze kwestie.¹⁵¹⁷ Twee Kortrijkse schepenen worden in Gent ontboden bij de hertogin (in afwezigheid van haar echtgenoot), haar raadsleden en de Gentse schepenen. Hendrik Goethals, deken van Luik en raadsheer van de hertogin, neemt daar het woord en beveelt in scherpe bewoordingen om over te gaan tot gijzelneming van leden van de partij Gillioen.¹⁵¹⁸ Het stadsbestuur, waarin de twee strijdende partijen dat jaar niet vertegenwoordigd zijn, gaat daarop effectief over tot de arrestatie van vier betrokken kopstukken van de partij Gillioen, om wraakmoorden te voorkomen. Het zijn hierbij niet de minsten die worden vastgezet: ridder Lonis Scaec, Daneel de Tollenare, Roeland van Kooigem en Jan Gillioen sr. Dit gegeven was trouwens niet voor het eerst, gezien Lonis Scaec al in 1409 onder huisarrest werd geplaatst, als aanstoker van een vete met Willem van den Brande. Merkwaardig genoeg, stonden in dat conflict de families Scaec en Gillioen tegenover Roeland van Kooigem, terwijl deze nu in de vete tussen de clans Pipe versus Gillioen, nu samen één front vormen. Benoit en Callewier concluderen hierbij gegrond dat de samenstelling van de netwerken en de partijen dus verandert van

¹⁵¹⁴ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33168, f° 46 v° - 47 r°.

¹⁵¹⁵ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33168, f° 33 r°.

¹⁵¹⁶ Baekelandt, "Filips de Goede en de stad Kortrijk," 69-71; Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk", 211.

¹⁵¹⁷ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 37 v°.

¹⁵¹⁸ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 27 v° - 28 r°.

tijd tot tijd.¹⁵¹⁹ Met andere woorden, is er duidelijk geen sprake van “eeuwige trouw en loyaliteit” tussen bepaalde partijen, maar gaat het louter om rationele, tijdelijke coalitievormingen, waarbij men hoofdzakelijk allianties aangaat om maximaal hun eigen economische (en politieke) belangen te waarborgen. Dus in beetje zoals in de huidige politiek, maar dan zonder de liquidaties.

De gijzelneming van 1422 leidt tot een storm van protest. De Kortrijkse schepenen hebben overduidelijk de situatie niet meer onder controle en wanhopig besluiten ze om opnieuw contact op te nemen tot hun Gentse collega's, *omme te treckene ten hooftvonnese*.¹⁵²⁰ De partij Gillioen voert ondertussen intense onderhandelingen om aan het huisarrest te ontkomen. Op 8 juli 1422 bespreken de Kortrijkse raadslieden een verzoek om de gijzelneming op te heffen.¹⁵²¹ Wanneer daar niet op wordt ingegaan, besluit de partij Gillioen om het recht gewoon in eigen handen te nemen en verlaten ze hun plaats van vasthouding, *in casu*, het *ghiselhuus*. Gezien de clan Gillioen zich dus boven de wet plaats vanwege het doorbreken van de opgelegde gijzelneming, worden ze hiervoor uiteraard beboet door de bevoegde baljuw.¹⁵²² Dit alles leidt tot zeer grote ongerustheid bij het Kortrijkse stadsbestuur. Op 18 juli 1422 wordt daarom een overleg georganiseerd, waarbij niet alleen de proosten, schepenen en raadsleden aanwezig zijn, maar bovendien ook nog *andere goeden liede van der steden*. Alles samen gaat het hier om maar liefst 129 personen! Dat grote aantal onderstreept duidelijk de ernst van de gehele situatie. Op 29 juli 1422 wordt er vervolgens zelfs nog een nieuwe vergadering belegd.¹⁵²³

Voor Lonis Scaec en zijn medestanders is het ondenkbaar om de moord op Jan Gillioen niet te wreken. Het is nu bang afwachten waar en wanneer de tegenzet zal komen. Omdat op 8 juli 1422 hertogin Michelle de Valois overlijdt, komt er een kortstondige rustpauze in het conflict, maar eenmaal de rouwperiode is afgesloten, besluit de clan Gillioen om toe te slaan. Kort voor 19 september 1422 worden twee leden van de clan Pipe vermoord. De aanslag op Maarten Pipe en Rogier Scameele sr. werd uitgevoerd door twee handlangers van de partij Gillioen. Niettegenstaande, beide slachtoffers echter niets te maken hadden met de moord op Jan Gillioen, blijkt hun loutere verwantschap voldoende te zijn om een doelwit te worden van de clan Gillioen.¹⁵²⁴

¹⁵¹⁹ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 212.

¹⁵²⁰ De Gentse schepenenbank diende als hoofdrechtbank, waar zaken in Kortrijk voor een hogere instantie of in beroep konden worden behandeld. (ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 28 r°; 42 r°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 212).

¹⁵²¹ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 41 v°.

¹⁵²² ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 13815, f° 3 r°.

¹⁵²³ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 41 v° - 42 r°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 212-13.

¹⁵²⁴ “*onnosel ende onsculdich zijnde van der dood van Jan Gillioen*.” (RAG, RVV, nr. 2345, f° 424 r°).

Strikt juridisch gezien, gaat het hier eigenlijk om een duidelijk voorbeeld van “*Sippenhaftung*” in laatmiddeleeuws Kortrijk. Conform dit oud-Germaans rechtsprincipe worden alle bloedverwanten (*Sippen*) van een dader verantwoordelijk gesteld (*Haftung*), ongeacht of ze zelf enige verantwoordelijkheid dragen voor bepaalde, gepleegde feiten of niet.¹⁵²⁵ Overigens was in beide wraakmoorden Zeger van Outerive betrokken. Van alle clanleden die de dodelijke aanslagen uitvoerden, genoot hij de hoogste status als voormalig schepen en deken van de vollers. Mogelijk kunnen we hem aanschouwen als de leider van de privé-militie van de clan Gillioen. Voorts zal diens ervaring als deken van de schuttersgilde van Sint-Joris hem ongetwijfeld van pas komen.¹⁵²⁶

Op 20 september 1422 poogt het Kortrijkse stadsbestuur een einde te maken aan de spiraal van geweld. Omdat beide partijen in hun huizen heimelijk bijeenkomen (“*groote vergaderinghe als hemellike in haerlieden huusen maecten*”), wordt een spoedoverleg georganiseerd met proosten, schepenen en raadsleden, in de hoop verdere escalatie te vermijden: “*om avys te vindene dat men bevellen mochte datter niet meer onghevals gheschiede.*” Het is duidelijk dat enkel een hogere overheid beide partijen kan bedaren. Een week later komt de soeverein-baljuw van Vlaanderen, ridder Felix van Steenhuuse¹⁵²⁷, heer van Steenhuize en Avelgem, de hoogste gerechtsofficier van het graafschap, aan in de stad.¹⁵²⁸ Hij moet in eerste instantie rust brengen en de partijen, die nog steeds samenschoolden, van verdere wraakacties doen afzien: “*om de goede lieden vander stede naest zine vermoghens in rusten te stellene ende in payse... ende om te doen sceedene de grote vergaderinghe die paertien aen beede zijden maecten.*”¹⁵²⁹ Enkele maanden eerder was de soeverein-baljuw ook al tussenbeide gekomen, maar dat had de moord en de wraakmoorden duidelijk niet kunnen verhinderen.¹⁵³⁰

Op 25 september 1422 vraagt de Kortrijkse stadsbode in Gent aan de Raad van Vlaanderen en de Gentse schepenen uitstel inzake een klacht van de partij Pipe.¹⁵³¹ Drie dagen later trekt een delegatie

¹⁵²⁵ Jurist dr. Marc Schweda, omschrijft “*Sippenhaft*” als volgt: “*Nach dem Prinzip der Sippenhaft mussten Familienmitglieder für Taten ihrer Angehörigen einstehen, gleich ob sie selbst daran beteiligt waren oder nicht. Sippenhaft war also eine Form der Kollektivhaftung. Das Familienmitglied haftete auch dann, wenn es sich selbst nichts hatte zu schulde kommen lassen... Das Mittelalter gilt als die Hochzeit der Sippenhaft in Deutschland.*” (Marc Schweda, “Die Rückkehr der Sippenhaft: Kartellrecht, Prozessrecht, Wettbewerbsrecht, Haftung von Muttergesellschaften nach der 9. GWB-Novelle,” 20.06.2017, geraadpleegd 03.04.2026, <https://www.lexology.com>).

¹⁵²⁶ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 42 r°; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 148. In 1427 wordt Zeger van Outerive genoemd als voormalig deken van de vollers. (ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33174, f° 25 v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 213-14.

¹⁵²⁷ Felix van Steenhuuse, zoon van Oste van Steenhuuse en Lisbette van Welle. Felix had ook nog een broer (Gerard) en een zus (Lisbette). (SAG, *Register van Gedelee*, 8, f° 65, 27 juni 1385; 9, f° 9 v°, 18 oktober 1390; Rik Castelain, “Gerard van Steenhuuse, heer van Zwevegem, en zijn familie (1350-1450), *De Leiegouw* 50, nr. 1b (2008): 220).

¹⁵²⁸ Van Rompaey, *Het grafelijk baljuwsambt*, 614; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 214.

¹⁵²⁹ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 43 r°.

¹⁵³⁰ RAG, RVV, nr. 2345, f° 425 v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 214.

¹⁵³¹ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 35 v°.

van het stadsbestuur andermaal naar Gent voor advies van de schepenen aldaar en van de Raad van Vlaanderen. De Kortrijkse schepenen willen ook weten hoe ze een nieuwe proost kunnen aanstellen, gezien de betrokkenheid van heel wat personen in de vete.¹⁵³² Dat brengt blijkbaar weinig soelaas, want op 2 november 1422 gaan vier Kortrijkse schepenen in Rijsel op audiëntie bij de hertog, die zelf net terug was uit Frankrijk. Ze dringen bij hem aan op een krachtdadige tussenkomst in de aanslepende vete: “*om hem te biddene dat hij hier in voorsien ende remedieren wilde.*” Ze verzoeken dat hij zijn gerechtsofficieren beveelt *neerenstelike ende scerpelike* recht te spreken, om een einde te maken aan de *quade en mesdadeghe* beproevingen van de stad. Bovendien stond op hetzelfde moment ook nog het sociaal conflict tussen de drapiers en de vollers op het programma.¹⁵³³

De tussenkomst van de soeverein-baljuw en de hertog heeft wellicht op korte termijn een verdere escalatie van de vete tussen de Gillioens en de Pipes vermeden. Het duurt echter nog bijna twee jaar voor het tot een échte verzoening komt, na tussenkomst van de Raad van Vlaanderen. Die zogenaamde oplegging of “submissie” van de vrede, op 20 mei 1424, gaat gepaard met een ceremonie. Beide partijen moeten plechtig beloven zich te houden aan de verzoening, die wordt bezegeld door een handdruk tussen de leden van de partijen en de raadsheren: “*en touchant pour ce leurs mains en la notre.*” Ten slotte, wordt de overeenkomst ook goedgekeurd bij handopsteking van alle aanwezige partijleden (“*en levant tous les mains au ciel*”). Indien de vrede alsnog niet zou worden gerespecteerd, dan riskeren de betrokkenen een bijzonder hoge dwangsom, namelijk 6.000 gouden helmen. Die som zou dan verdeeld worden onder de graaf, de Gentse schepenen en de tegenpartij, indien laatstgenoemde zich dan uiteraard wel aan de vrede zou houden.¹⁵³⁴

De overeenkomst voorziet bovendien ook nog in de aanstelling van een adviescommissie van vier verkozen notabelen, twee per partij, aangevuld met de bisschop van Doornik als beslissende vijfde stem. De partij Gillioen kiest voor Jan van den Berghe en Jan Camphin, beiden leden van de Raad van Vlaanderen. De Pipes, stellen van hun kant twee voormalige Gentse schepenen, *in casu*, Jan Sersimoens en Victor van der Zickelen aan. Op het eerste gezicht, blijken de commissarissen geen band met Kortrijk te hebben.¹⁵³⁵ De overeenkomst moet door minstens drie personen goedgekeurd

¹⁵³² ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 30 r°.

¹⁵³³ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33169, f° 30 r°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 214.

¹⁵³⁴ RAG, *RVV*, nr. 2345, f° 424 r° - 429 v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 215.

¹⁵³⁵ Van Coile stelt dat Jan van den Berghe, gehuwd met Katharina Raets, de zoon was van Simon van den Berghe en Margriete van Caloen (die overigens allemaal begraven werden in de Kortrijkse Sint-Maartenskerk, waarvan momenteel nog steeds een epitaaf te bezichtigen valt). Bovendien stelt ze ook dat de vader van Simon van den Berghe, commissaris Jan van den Berghe was, dus de persoon die door de partij Gillioen werd aangesteld. (Van Coile, “Als de doden konden spreken,” 194). Persoonlijk meen ik dat dit niet het geval is, en volg ik hier dus Benoit en Callewier, omdat op basis van mijn eigen opzoekingen, ik vermoed dat Simon van den Berghe, de zoon was van Severus van den Berghe en Johanna Odevaere plus de kleinzoon was van Simon van den Berghe en Jacoba de Ruffelaer alias Scaec. Het grote probleem is hier vooral de zéér frequent voorkomende naam “Jan van den Berghe”. Bij deze valt deze persoon dan ook zeer moeilijk te identificeren. Vermoedelijk was de Jan van den Berghe, die begraven werd in de Sint-Maartenskerk van Kortrijk, schepen van Kortrijk in: 1447, 1451 en 1453. Maar ook hier moeten we voorzichtig zijn, want deze Jan van den

en ondertekend worden. Uiteindelijk zet niemand minder dan de hertog zelf zijn handtekening onder het document, samen met de raadsheren en heel wat andere personen.¹⁵³⁶

De overeenkomst gaat vooraf aan het uiteindelijke vonnis van de Raad van Vlaanderen, op 18 juli 1424. Daarin wordt de hierboven beschreven verzoening (“*zoendinghe*”) van beide partijen herhaald. Ook de namen van de borgen worden herhaald, net als de dwangsom. Verder vermeldt het vonnis dat beide schepenbanken van Gent kennis hebben genomen van de zaak. Kortrijk maakt namelijk deel uit van het Gentse kwartier en de Gentse schepenbanken fungeren daarom als hogere rechtbanken, al is die positie onder druk komen te staan door de oprichting van de Raad van Vlaanderen als opperste gerechtshof.¹⁵³⁷ De aangestelde commissie brengt na ondervraging van de verdachte partijleden haar advies uit inzake de genoegdoening van de slachtoffers en beide partijen. Dat leidt tot een lange lijst aan straffen en andere bepalingen. Allereerst worden Pieter Pipe en Lodewijk Vledric, de twee moordenaars van Jan Gillioen, bestraft. Zij moeten op 25 september 1424 in het Gravensteen een voetval doen. Ze dienen op hun blote knieën en in hun ondergoed Wouter Gillioen om vergeving te smeken (“*biddende verghefnesse... kniellende elc over beede zijne knien naect in zine linecleeden*”). Wouter is de *montsoenre* van dienst, letterlijk diegene die namens de partij Gillioen de vergevingskus in ontvangst mag nemen.¹⁵³⁸ Vervolgens zal hij de daders, hun verwanten en vrienden de moord vergeven, evenwel onder een aantal voorwaarden.¹⁵³⁹

Eerst moet de clan Pipe drie jaar lang, elke dag een mis laten opdragen tot lafenis van de ziel van de vermoorde Jan Gillioen. De koster zal tijdens de offerande van elke mis de psalm “*Miserere mei Deus*” en het “*Ave Maria*” lezen. De priester zal 3 schellingen per dienst krijgen en de koster 6 Parijse ponden per jaar, met het leveren van brood, wijn en kaarsen voor alle missen. De partij Pipe moet bovendien drie jaar lang instaan voor de bedeling van 400 tarwebroden op de eerste zondag van juni. Verder moet de clan Pipe aan Wouter Gillioen en zijn verwanten 2.000 ponden zoengeld betalen. Tot slot, vergoedt de partij Pipe de Gillioens voor allerlei onkosten, samen goed voor 400 ponden.¹⁵⁴⁰

Berghe, zou verscheidene nakomelingen hebben met dezelfde naam... . Bovendien kunnen we ook nog de vraag stellen welke Jan van den Berghe, nu precies de goudsmid was die we al hebben besproken in het onderdeel van de Kortrijkse edelsmeden?

¹⁵³⁶ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 215.

¹⁵³⁷ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 216.

¹⁵³⁸ RAK, OSAK, nr. 2011, f° 108 r°.

¹⁵³⁹ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 216.

¹⁵⁴⁰ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 216.

Het gaat hier om bijzondere zware sancties. Het bedrag van het zoengeld vertegenwoordigt het equivalent van 8.000 daglonen van een ongeschoolde arbeider toentertijd.¹⁵⁴¹ Na deze collectieve straffen voor de partij Pipe, volgen de individuele sancties. Die bestaan uit verbanningen, vooral uit strafbedevaarten. Dat is een typische vorm van boetedoening in de late middeleeuwen. Deze sanctie biedt de veroordeelde de kans om uit zijn vertrouwde sociale milieu te stappen en bijgevolg ook de gemoederen van de slachtoffers te laten bedaren. In navolging van Christus, gaat men in tijdelijke ballingschap en vertrekt men op een reis die heel wat beproevingen met zich kan meebrengen. De strafmaat uit zich in de afstand: hoe zwaarder het misdrijf, hoe verder het bedevaartsoord dat moet worden bezocht. Voor de clan Pipe worden de volgende strafbedevaarten opgelegd: Pieter Pipe moet eerst naar Rome gaan en dan naar het Heilige Bloed in Wilsnack (halverwege Berlijn en Hamburg). Van alle bedevaarten dient een bewijs te worden voorgelegd aan de Raad van Vlaanderen. Na de bedevaarten wordt Pieter Pipe ook nog voor één jaar en één dag uit het graafschap Vlaanderen verbannen.¹⁵⁴² De andere moordenaar op Jan Gillioen en lid van de partij Pipe, met name, Lodewijk Vledric, wordt op zijn beurt naar Santiago de Compostella gezonden en wordt daarna voor één jaar uit het graafschap Vlaanderen verbannen.¹⁵⁴³

Voor de wraakmoorden op Maarten Pipe worden opdrachtgever Wouter Gillioen en zijn knokploeg verantwoordelijk gesteld. Deze knokploeg bestaat uit: Hannekin Bogaerd, Maarten van den Dale, Geraard van den Hecke, Maarten van den Bussche, de broers Pieter en Zeger van Outerive en Oste van Fossens. Zij moeten gezamenlijk een knieval doen. De partij Gillioen wordt op dezelfde manier gestraft als de tegenpartij, namelijk met een dagelijkse zielmis, de jaarlijkse bedeling van 400 tarwebroden, een geldelijke schadevergoeding van 1.400 Parijse ponden en een reeks bedevaarten, die elk worden gevolgd door een verbanning van één jaar uit het graafschap Vlaanderen: Wouter Gillioen (naar Rome, Italië en *Saint-Andrews*, Schotland), Hannekin Bogaerd (Sint-Niklaas in Bari, Italië), Maarten van den Dale (Sint-Salvator in Asturië, Spanje), Geraard van den Hecke (Santiago de Compostella, Spanje), Maarten van den Bussche (Sint-Paulus bij Budapest, Hongarije), Pieter van Outerive (Sint-Marcus in Venetië, Italië), Zeger van Outerive (Maria Magdalena in Saint-Baume, Provence, Frankrijk) en Oste van Fossens (Santa Maria de Finisterre, Galicië, Spanje).¹⁵⁴⁴

¹⁵⁴¹ Het normale “tarief” bij een *zoendinghe* na een moord was 200 Parijse ponden (RAK, OSAK, nr. 2011, f° 99-110 v°). We vinden ook andere bedragen, bv. 216 en 150 Parijse ponden. Het dagloon van een ongeschoolde arbeider was 5 Parijse schellingen. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 183; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 217).

¹⁵⁴² Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 217-18.

¹⁵⁴³ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 218.

¹⁵⁴⁴ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 218.

Voor de tweede wraakmoord, op Rogier Scameele, moet de partij Gillioen naast de zielmissen en broodbedelingen, ook nog een schadevergoeding van 1.000 Parijse ponden ophoesten. Daarbovenop, worden de daders ook nog individueel gestraft met een bedevaart en vervolgens een verbanning. Pieter van Outerive wordt voor zijn bedevaart naar Onze-Lieve-Vrouw in Riga, Letland, gestuurd, Zeger van Outerive naar Onze-Lieve-Vrouw in Montsarrat, Aragon, Spanje en Maarten van den Dale ten slotte, naar Onze-Lieve-Vrouw van Pie di Grotta bij Napels, Italië. Verder volgt er ook nog een genoegdoening (*beteringhe*) voor de verminking van kapelaan Pieter Spoet, die Rogier Scameele heeft pogen te beschermen tegen zijn moordenaars. Concreet moet Wouter Gillioen als opdrachtgever voor de moord op Rogier, een lijfrente van 20 ponden per jaar bekostigen en de medische onkosten ten aanzien van de chirurgijn die Pieter Spoet had verzorgd.¹⁵⁴⁵

Voor het beledigen van ridder Lonis Scaec, moeten de broers Rogier en Jan Hameyde, blootshoofds vergiffenis vragen, spijt betuigen en verklaren dat ze de belediging enkel deden door “*de hitte van bloede ende gramscepe*”. Rogier dient ook binnen de maand te vertrekken op bedevaart naar Sint-Ewoud in Thann (Elzas, Frankrijk) en Jan naar Sint-Matthias in Trier, Duitsland. Verder worden er ook nog straffen uitgesproken voor een mislukte moordpoging op Joos Hameyde. Blijkbaar had de partij Gillioen ook nog een derde wraakmoord gepland. Hierbij waren: Wouter Gillioen, Maarten van den Dale, Maarten van den Bussche en Hannekin Bogaerd van plan om een aanslag uit te voeren op Joos: “*jaegden Joos Hameyde de jonghe omme hen te grievene van zijne live*”, ondanks er op dat moment nochtans al een tussentijds vredesbestand van kracht was. Voor deze moordpoging moeten de vier schuldigen (*mesdoenders*), op de dag van de knieval vergiffenis vragen en een brooduitdeling aan de armen van de Sint-Maartensparochie financieren.¹⁵⁴⁶

De voetval van beide clans vindt effectief plaats in Gent op 25 september 1424. Het Kortrijkse stadsbestuur woont de ceremonie bij.¹⁵⁴⁷ Van een aantal daders weten we dat ze de opgelegde straffen nauwgezet hebben uitgevoerd. In het vonnisregister van de Raad van Vlaanderen zijn namelijk attesten opgenomen van de afgelegde strafbedevaarten van vijf daders.¹⁵⁴⁸ Omtrent Pieter Pipe fs. Oste, weten we dat hij in de zomer van 1425 terug in Kortrijk was en dat hij in 1427 geld leende om het huis van zijn vader aan te kopen.¹⁵⁴⁹

¹⁵⁴⁵ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 218.

¹⁵⁴⁶ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 218-19.

¹⁵⁴⁷ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33171, f° 38 r°.

¹⁵⁴⁸ Attesten van: Maarten van den Bussche (10 april 1425), Jan van den Bogaerde (17 april 1425), Pieter Pipe (15 mei 1425), Jan Hameyde (24 mei 1425) en Rogier Hameyde (24 mei 1425). (Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 219).

¹⁵⁴⁹ RAK, OSAK, *Wezerijregisters*, nr. 8, f° 75 r° - 76 v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 219.

De Pipes blijven dus actief in Kortrijk, alhoewel de tak van Pieter Pipe in de toekomst geen rol meer van betekenis zal spelen in de Kortrijkse politiek, noch daarbuiten. Anderzijds, zal Jacob Pipe, broer van de vermoorde Maarten en neef van Pieter, wel nog schepen en proost van Kortrijk worden.¹⁵⁵⁰ Zijn zoon, meester Roeland Pipe, zou het zelfs op zeer jonge leeftijd tot secretaris van Isabella van Portugal en Karel de Stoute schoppen. Verder zal deze Bourgondische topambtenaar heel wat eigendommen verwerven in Kortrijk. Desondanks, zal zijn carrière en leven abrupt tot een einde komen wanneer hij, na een eerdere mislukte poging, een tweede wanhoopsdaad onderneemt door in een waterput van het paleis op de Koudeberg te Brussel te springen.¹⁵⁵¹ Anderzijds, zal deze tak van de familie echter wel goede contacten onderhouden met sommige van hun voormalige tegenstanders. Zo zullen Roeland en Jacob Pipe als geldschietters optreden in 1440 en 1446, voor de weduwe en zoon van Lonis Scaec, die één van de voornaamste leden van de clan Gillioen was.¹⁵⁵² Van de medestanders van de Pipes, zal vooral de familie Hameyde rond het midden van de 15de eeuw in Kortrijk een zeer dominante economische en politieke positie gaan spelen.¹⁵⁵³

Benoit en Callewier merken dat het hen opvalt dat de straffen voor de partij Gillioen op een aantal vlakken vrij mild zijn. Zo wordt de belediging van Lonis Scaec zwaarder bestraft dan de poging tot moord door Wouter Gillioen en zijn handlangers op Joos Hameyde *de jonghe*. Wat de specifieke motivatie hiervoor is, is onduidelijk, misschien speelt de status en/of het netwerk van Lonis Scaec hierin een rol?¹⁵⁵⁴ We weten wel dat ridder Lonis Scaec schepen was te Kortrijk in: 1405, 1408, 1416, 1417, 1426 en proost was in: 1402, 1404, 1407, 1412, 1414, 1419, 1421, 1425. Bovendien werd hij ook al bij zijn eerste benoeming, onmiddellijk (eerste) proost van Kortrijk.¹⁵⁵⁵ Omtrent Joos Hameyde jr. zien we dat hij schepen te Kortrijk was in: 1419, 1422, 1427, 1429, 1441, 1445, en proost was in: 1433, 1443, 1450. Voorts was hij ook nog raadslid in 1448.¹⁵⁵⁶ Met betrekking tot Wouter Gillioen, zien we dat hij na zijn verbanning uit Kortrijk verdwijnt. Zijn vader, Jan Gillioen, was gehuwd met Margriete van Kooigem en op deze wijze was hij dus erfgenaam van de heerlijkheid Kooigem. Na het overlijden van Margriete, zien we Wouter Gillioen dan ook heer van Kooigem worden tot aan zijn overlijden in 1461, waarna hij werd begraven in de Dominicanenkerk. Voor zijn overlijden had hij wel zijn actieterrein verlegd naar Ieper, waar hij tussen 1444 en 1460, schepen en

¹⁵⁵⁰ Jacop Pipe werd schepen in: 1428, 1432 en (tweede) proost in: 1430. (Zie bijlage 2).

¹⁵⁵¹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 115; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 219.

¹⁵⁵² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, nr. 1, f° 126 r°; nr. 3, f° 135 v°.

¹⁵⁵³ Declercq, “Stadskern of stadsrand?”, 93-5.

¹⁵⁵⁴ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 219.

¹⁵⁵⁵ Zie bijlage 2.

¹⁵⁵⁶ Zie bijlage 2.

leenman was. Ook zijn zoon, Maarten Gillioen, maakte deel uit van het Ieperse stadsbestuur.¹⁵⁵⁷ Aangaande Zeger van Outerive, de persoon die betrokken was bij beide wraakmoorden, zien we dat hij wordt vermeld als deken van de Kortrijkse draperie in 1427 en als weesheer in 1430. Anderzijds, bemerken Benoit en Callewier wel dat het niet uitgesloten is dat het hier eventueel om een naamgenoot kan gaan. Er kwamen in 1417 namelijk twee Zegers van Outerive voor, de ene was de zoon van Gillis, terwijl de andere een zoon was Fernaguut.¹⁵⁵⁸ Verder kan ik hieraan toevoegen dat in het Kortrijkse stadsbestuur eveneens een Zeger van Outerive (waarschijnlijk dus één van deze twee, of misschien beide op verschillende momenten?), schepen was in: 1415, 1416, 1418 en (tweede) proost was in: 1432. In elk geval was een Zeger van Outerive wel de eerste van zijn familie die in 1415 schepen van Kortrijk zou worden. Volgens Castelain is de familie van Outerive trouwens een mooi voorbeeld van neerwaartse sociale mobiliteit. Families konden op sociaal vlak dus niet alleen “promoveren”, maar uiteraard ook “degraderen.” De familie van Outerive zou initieel behoren tot de heren van Outrijve, en dus afstammelingen zijn van onder meer: ridder Jan van Autrive, heer van Outrijve en schildknaap Richard van Autrive, heer van Outrijve en baljuw van Cassel. Voorts zien we ook verwantschappen met gekende adellijke geslachten uit de kasselrij Kortrijk, zoals onder meer: van Halewijn, de Tollenare, van Steenhuuse, enz. Uiteindelijk zouden Oudenaardse edellieden de heerlijkheid Outrijve opkopen, terwijl de nazaten van de dorpsheren van Outrijve als gewone boeren in het dorp bleven wonen.¹⁵⁵⁹ Hoogstwaarschijnlijk, is dus de Kortrijkse magistraatfamilie van Outerive verwant met deze in oorsprong adellijke familie.

Omtrent de familie Scaec ten slotte, kunnen we stellen dat zij op middellange termijn relatief ongehavend uit de vete van 1421-1424 zullen komen en dat ze hun status als machtigste en meest vermogende familie van Kortrijk voorlopig konden behouden.¹⁵⁶⁰ We weten al dat ridder Lonis Scaec schepen was in: 1405, 1408, 1416, 1417, 1426 en proost was in: 1402, 1404, 1407, 1412, 1414, 1419, 1421, 1425.¹⁵⁶¹ Verder werd Willem Scaec in 1424 onmiddellijk (tweede) proost van Kortrijk, zonder eerst het ambt van schepen op te nemen. Verder zou hij ook nog schepen zijn in: 1425, 1427 en nogmaals (tweede) proost in 1431. Jan Scaec was schepen in 1433 en in deze periode zien we ook nog meermaals Jan Veldom alias Scaec in het stadsbestuur opduiken, mogelijk gaat het

¹⁵⁵⁷ Egied I. Strubbe, “Gedingvoering voor het leenhof te Ieper in de vijftiende eeuw,” *Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique* 19 (1956): 138; Witdouck, “De heerlijkheid Kooigem,” 249; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 220.

¹⁵⁵⁸ RAK, OSAK, f° 92 v°; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 220.

¹⁵⁵⁹ Castelain, “Enkele lenen in Bellegem en Outrijve,” 292-302.

¹⁵⁶⁰ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 220.

¹⁵⁶¹ Zie bijlage 2.

hier om een voortzetting in vrouwelijke lijn van de familie Scaec.¹⁵⁶² Na het overlijden van Lonis, nemen zijn twee zonen het roer over. In 1440 is Jacob Scaec met voorsprong de rijkste inwoner van Kortrijk en mogelijk valt hij te identificeren met de zilversmid Jacob Scaec? In elk geval weten we wel dat Jacob Scaec fs. Lonis, grote bedragen leent aan de hertog van Bourgondië, die hem in ruil daarvoor vanaf 1449 levenslang tot (hoog)baljuw van Kortrijk benoemt. Eerder was hij overigens al schout van Brugge en baljuw van Veurne. Jacob Scaec zou overlijden in 1464.¹⁵⁶³ Zijn broer Mathijs Scaec is vooral lokaal politiek actief. Hij was raadslid in 1448 en schepen van Kortrijk in: 1442, 1448, 1450, 1452, 1456, 1458, 1460, 1462, 1465, 1469, 1473, 1477, 1478 en proost in: 1447, 1454, 1464, 1472, 1486.¹⁵⁶⁴

Een ultiem bewijs van de status van de familie Scaec, is de aanwezigheid van de broers Jacob en Mathijs Scaec op het vermaarde (en vooral extravagante) “Banket van de Fazant” (*“Le voeu du faisan”*) in het kasteel de Rihour te Rijsel op 17 februari 1454. Hierbij zwoeren ze samen met Filips de Goede en het kruim van de Bourgondische adel plechtig om op kruistocht te trekken tegen de Ottomanen.¹⁵⁶⁵ Laatstgenoemden waren namelijk verantwoordelijk voor de val van het Oost-Romeinse (Byzantijnse) Rijk in 1453, vandaar dat men het een ideaal moment vond om gezamenlijk een plechtige eedsaflegging te zweren om op kruistocht te gaan en het Heilige Land te heroveren. Verder wordt de val van het Oost-Romeinse Rijk vaak als overgangsmoment aanschouwd van de middeleeuwen naar de vroegmoderne tijd, alhoewel ook de ontdekking van Amerika in 1492 of de 95 stellingen van Maarten Luther op 31 oktober 1517 (waarmee hij de wantoestanden in de katholieke kerk aanklaagde en hij zo de protestantse Reformatie en het schisma binnen het westerse christendom inluidde), soms als overgangsmoment worden gebruikt.

¹⁵⁶² Zie bijlage 2.

¹⁵⁶³ Van Rompaey, *Het grafelijk baljuwsambt*, 146-47; 621; 632; 648; Pieter A. Donche, *Edelen en leenmannen in Vlaanderen 1437* (Berchem: Donche, 2010), 312; Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 220.

¹⁵⁶⁴ Zie bijlage 2.

¹⁵⁶⁵ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk”, 220-21; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 91.

Afbeelding 31: "Banket van de Fazant" (Rijksmuseum)¹⁵⁶⁶

Bovendien was er op het "Banket van de Fazant" nog een Kortrijkzaan aanwezig, namelijk de magistraat Geraard de Tollenare, vermoedelijk de broer van de overleden Daneel de Tollenare, die een grote rol had gespeeld in het conflict van 1421-1424.¹⁵⁶⁷

Geweld zou overigens hét handelsmerk van de familie Scaec blijven, ook in de tweede helft van de 15de eeuw. In 1455 beslechtte de Raad van Vlaanderen een nieuw gewelddadig conflict aangaande de familie Scaec, ditmaal tussen Mathijs Scaec en Willem de Corte. Beiden waren overigens schepenen van de stad Kortrijk. De aanleiding omtrent deze vete is echter onbekend en de clans blijken uit andere families te bestaan dan de vete van dertig jaar voorheen.¹⁵⁶⁸ Vervolgens zou Mathijs zijn zoon, Maarten Scaec, in 1467 op zijn beurt betrokken geraken in een uit de hand gelopen kroegruzie. Na een avond stappen krijgt Maarten het aan de stok met Hayne Willecommen, die overigens ook een telg was uit een Kortrijkse schepenfamilie. Het komt tot vechtpartijen op de Grote Markt en in de Kortrijkse straten, waarbij Maarten Scaec uiteindelijk Hayne doodslaagt. Na tussenkomst van Karel de Stoute, ontsnapt Maarten aan een zware straf en krijgt hij vergiffenis.¹⁵⁶⁹

Wanneer we echter op de *longue durée* de familie Scaec onder de loep nemen, kunnen we op deze wijze ook een bijdrage leveren aan het artikel van Benoit en Callewier. Het blijkt namelijk zo dat de familie Scaec niet alleen groot geworden is door middel van geweld, maar dat het anderzijds ook

¹⁵⁶⁶ *Vow of the Pheasant (Philip the Good and Isabella at the Feast of the Pheasant in Lille in 1454)* Copy after anonymous, c. 1500-c. 1599. Rijksmuseum Amsterdam, Object number: SK-A-4212, <https://www.rijksmuseum.nl>.

¹⁵⁶⁷ Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk", 221.

¹⁵⁶⁸ RAG, Raad van Vlaanderen (RVV), "Aken en Sententiën," nr. 2371, f° 237 r° - v°.

¹⁵⁶⁹ ADN, *Série B*, nr. 1693, f° 23 r° - 24 r°; Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 221.

hun ondergang zal teweegbrengen in Kortrijk. Concreet zien we dat Matheus Scaec zijn laatste proostschap zou gaan uitoefenen in 1486, maar dat hij en zijn familie plots spoorloos lijken te verdwijnen uit Kortrijk. De concrete aanleiding hiervoor, zou opnieuw een gewelddadig conflict zijn, waarbij ze ditmaal niet zullen kunnen rekenen op gratie van de hertog. Uiteindelijk zullen de broers Mathijs en Jacob Scaec het graafschap Vlaanderen moeten verlaten na een duel, waarbij beiden zich finaal zullen vestigen in *Märkels* (Merkholtz, Luxemburg).¹⁵⁷⁰ Bovendien zou Matheus Scaec rond 1528 de stamvader worden van de familie “Schaack” in Luxemburg, die op haar beurt uit drie takken zou bestaan: *Die Merkholtzer Linie* (gesticht in 1530 door Matheus Scaec, uitgestorven in 1850), *die Heiderscheider Linie* (gesticht in 1564 door Peter Schaaken fs. Matheus Scaec, waarbij het voorouderlijk huis in Heiderscheid sinds 1757 wordt bewoond door de familie Glösener, die via moederszijde afstamt van de familie Scaec) en *die Eschdorfer Linie* (in 1590 gesticht door Peter II Schaak, uitgestorven in 1821).¹⁵⁷¹ Finaal betekent de gedwongen emigratie dus het definitieve einde van de familie Scaec te Kortrijk en komt er zo een einde aan de rijkste en machtigste schependynastie van Kortrijk tijdens de late middeleeuwen.

Besluitend was het conflict tussen de partijen Gillioen en Pipe met drie dodelijke slachtoffers, wellicht de gewelddadigste vete in laatmiddeleeuws Kortrijk. Benoit en Callewier stellen dat het conflict in 1421-1424, moet worden gezien als een momentopname in twee eeuwen van conflicten tussen Kortrijkse families, die de politieke en economische macht in de regio onder elkaar verdeelden. De grondslag van al deze conflicten, ligt wellicht bij het gegeven dat andere families tijdens deze periode, poogden om de dominante positie van de familie Scaec te contesteren.¹⁵⁷² Verder is het duidelijk dat dergelijke vetes een stad als Kortrijk konden ontwrichten, alsook dat het lokale bestuur niet bij machte was om de partijen te verzoenen. De tussenkomst van de Gentse schepenen, waar het Kortrijkse stadsbestuur van oudsher een beroep op kon doen, en van de centrale overheid drong zich op. De optredens van zowel Filips de Goede als zijn echtgenote wijzen daarop. Toch greep de vorst vooral indirect in, via de soeverein-baljuw en de Raad van Vlaanderen. In die zin illustreert de oplegging van de vrede en het vonnis van de Raad, op de groeiende staatsvorming en de centralisatie onder de Bourgondische hertogen. Anderzijds wijst dit echter niet op een echt offensief vanwege de hertogen tegen het geweld dat werd veroorzaakt door partijstrijd.¹⁵⁷³ Vooral

¹⁵⁷⁰ Publications de la Section historique de l'Institute G.-D. de Luxembourg (Luxemburg: n.p., 1919), 16; Michel Welter, “A Schaacks,” *D’Fenster* 14 (1991): 43-5.

¹⁵⁷¹ Welter, “A Schaacks,” 44; Lucien Schaack, “Die Familie Schaack im heutigen Grossherzogtum Luxemburg,” *Jonghèmecht: Zeitschrift für heimatliches Theater, Schrift- und Volksstum* 7, nr. 1 (1932): 18-20.

¹⁵⁷² Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 221.

¹⁵⁷³ Jan Dumolyn en Kristof Papin, “Guerre privée d’un groupe de paysans flamands de la vallée de Cassel contre la ville de Saint-Omer, 1417-1422,” *Revue du Nord* 105, nr. 446 (2023): 186.

belangrijk, is dat het wellicht geen toeval is dat Filips de Goede juist in het midden van geheel deze problematiek, het aantal schepen van zeven naar dertien verhoogde. Officieel dus omwille van de te trage werking van de schepenbanken, maar in de praktijk wilde de hertog hiermee ook meer families de toegang te geven tot het stadsbestuur. Op deze manier werden de frustraties van de subtopfamilies wat bekoeld én kon er een tegengewicht worden geboden aan de dominantie van aloude families, zoals uiteraard de familie Scaec. Met andere woorden, hanteerden de Bourgondische hertogen een “verdeel-en-heers-tactiek” door onrechtstreeks in te grijpen in deze stedelijke vetes, maar grepen ze niet onmiddellijk kordaat in. Door het inschakelen van de Raad van Vlaanderen, of door het toekennen van amnestie aan één van de partijen, kon de vorst dus zijn greep op de stadsbesturen versterken. Als lachende derde partij speelde hij eenvoudigweg de ene partij tegen de andere uit én uiteraard diende hij hierbij vooral zijn eigen belang!¹⁵⁷⁴

Persoonlijk zou ik deze lange vete tussen de clans Gillioen en Pipe omschrijven als een strijd tussen het “oud-patriciaat” en het “nieuw-patriciaat”, waarbij beide families streefden naar de economische en politieke suprematie in Kortrijk. Dit loopt ook synchroon met de visie van Nietzsche omtrent het voeren van een constante strijd en de wil tot macht¹⁵⁷⁵, alsook bij Marx zijn historische analyse, met name dat er eveneens een constante strijd om de macht is, maar waarbij vooral economische motieven dé grondslag vormen.¹⁵⁷⁶ Een ander gegeven waar minder vaak het accent wordt op gelegd, is dat ondanks de begrijpelijke negatieve connotatie die geweld en constante strijd met zich meebrengt, we anderzijds op verschillende plaatsen en tijdstippen zien dat constante machtsstrijd, wel vaak mogelijkheden biedt voor voorwaartse sociale mobiliteit. Dit zien we zowel in het graafschap Vlaanderen, denk bijvoorbeeld aan de arme wever Pieter de Coninck, die het zelfs tot ridder zou schoppen,¹⁵⁷⁷ en volgens Burckhardt ook in Italië¹⁵⁷⁸, alsook zelfs in het feodale Japan.

In Japan tijdens de *Sengoku*-periode (1467-1600) werd er constant oorlog gevoerd tussen verscheidene feodale krijgsheren (*daimyo*) in hun strijd om de heerschappij.¹⁵⁷⁹ Vooral interessant en relevant voor ons verhaal, is dat Oda Nobunaga (1534-1582), afkomstig uit een lagere samoerai

¹⁵⁷⁴ Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 203; 222.

¹⁵⁷⁵ Lanier R. Anderson, “Friedrich Nietzsche,” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), geraadpleegd 03.04.2026, <https://www.plato.stanford.edu>.

¹⁵⁷⁶ Jonathan Wolff en David Leopold, “Karl Marx.”

¹⁵⁷⁷ Demets, *Breydel*, 148.

¹⁵⁷⁸ Jacob Burckhardt stelt dat het ontstaan van de moderne staat, de mogelijkheid bood voor het ontstaan van de moderne mens, juist omdat de moderne mens op zichzelf is aangewezen ten gevolge van de illegitieme, tirannieke staat, die in een permanente staat van oorlog is. Volgens Burckhardt is het dan ook juist het geweld (de constante strijd) en de tirannie, die (ironisch genoeg) de voedingsbodem zijn voor de menselijke ontplooiing. De onverschillige, maar ook economisch autonome burger, heeft “in deze tirannenstaten volle wasdom bereikt.” (Jacob Burckhardt, *De cultuur der Renaissance in Italië*, vert. Titia Jelgersma (Utrecht: Uitgeverij het Spectrum, 1960), 22; 104-6).

¹⁵⁷⁹ Hisho Saito, *A history of Japan* (Londen: Trübner & Company, 1912), 121.

familie, in 1551 de leider werd van de relatief bescheiden Oda clan.¹⁵⁸⁰ In zijn ambitie om Japan te verenigen onder een sterk centralistisch bestuur, zien we dat hij gebruik maakte van een “progressief historiciteitsregime.” Zo hanteerde hij vuurwapens én rekruteerde hij infanterie van lage afkomst, de zogenaamde *ashigaru*. Onder hen was een zekere Toyotomi Hideyoshi (1536-1598), die net zoals zijn vader een arme boer was, maar die “dankzij” de crisis en de constante oorlogvoering in Japan, in de troepen van Nobunaga de kans kreeg om stapsgewijs op te klimmen op de sociale ladder.¹⁵⁸¹ Dankzij zijn intellectuele capaciteiten en diplomatieke vaardigheden zou deze in oorsprong arme landbouwer promoveren tot samoerai en generaal¹⁵⁸² plus zou hij ook nog heer van Nagahama worden. Finaal slaagde hij er zelfs in om via alliantievorming heel Japan in 1590 te gaan verenigen.¹⁵⁸³ Vandaar dat de keizer van Japan ten slotte besloot om hem de titel van kanselier (*kampaku*) te verlenen en vervolgens ook nog die van eerste minister (*dajō-daijin*).¹⁵⁸⁴ Bij deze mogen we hier toch wel van een zéér indrukwekkend voorbeeld van voorwaartse sociale mobiliteit spreken, misschien zelfs nog indrukwekkender dan onze Brugse Pieter de Coninck?

Desalniettemin, valt te concluderen dat op het einde van de middeleeuwen, de praktijk van de bloedwraak en de daarmee gepaarde gaande spiraal van geweld op haar laatste benen liep.¹⁵⁸⁵ De samenleving tolereerde niet langer een gewelddadige oplossing voor conflicten. Daarvoor worden in de literatuur diverse verklaringen aangehaald. Een eerste is een afbrokkelend familiebesef: door een toenemende individualisering werd de solidariteit met verwanten minder belangrijk. Een tweede verklaring is een groeiende afkeer van ongecontroleerd fysiek geweld, die vooral aanwezig was bij de stedelijke middenklasse. Deze evolutie sluit ook aan bij de beschavingstheorie van Elias, die stelt dat met de staatsvorming er ook een toenemende beheersing van persoonlijke emoties vast te stellen is.¹⁵⁸⁶ Mogelijk past die tendens ook in een nieuw ideaal van mannelijkheid, vooral gelinkt aan de Italiaanse Renaissance: niet meer de brute ridder, maar de verfijnde hoveling kreeg meer aanzien?¹⁵⁸⁷ Volgens de Italiaanse econoom Pareto, is de geschiedenis een “kerkhof van

¹⁵⁸⁰ Saito, *A history of Japan*, 129.

¹⁵⁸¹ Saito, *A history of Japan*, 133.

¹⁵⁸² Saito, *A history of Japan*, 131.

¹⁵⁸³ Saito, *A history of Japan*, 134-35.

¹⁵⁸⁴ E. Teekah, "Sengoku period," *Encyclopedia Britannica*, November 17, 2025, geraadpleegd 05.04.2026, <https://www.britannica.com>.

¹⁵⁸⁵ Een andere casus van bloedwraak in Kortrijk, speelde zich af in 1458, waarbij de broers Gilles en Oste Hameye (Hameyde?) wraak namen ten aanzien van de moordenaar van hun vader, i.c. Oste van Lerberghe. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 140-41.)

¹⁵⁸⁶ John Pratt, "Norbert Elias, the civilizing process, and punishment," *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (2012; Online edn, Oxford Academic, 2 June 2014), 3, geraadpleegd 07.05.2026, <https://www.academic.oup.com>; Steven Loyal en Stephen Quilley (eds.), *The sociology of Norbert Elias*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 276; François Dépelteau en Tatiana S. Landini, *Norbert Elias and violence* (New York: Palgrave Macmillan, 2017), 92.

¹⁵⁸⁷ Hoppenbrouwers, "Bloedwraak en vete," 176-77; Benoit en Callewier, "Bloedwraak in Kortrijk," 204.

aristocratieën”, waarbij historische verandering het gevolg is van de opkomst van elites en het verdwijnen van andere.¹⁵⁸⁸ Voorts stelde hij dat de acties van de “*governing elites*”, doorslaggevend zijn voor de aard en de ontwikkeling van de hele maatschappij. Wanneer zo’n “*governing elite*”, macht uitoefent op basis van dwang en onderwerping, zoals bij de Scaecs, worden haar leden “leeuwen” genoemd. Als het besturen gebeurt op basis van: deskundigheid, list, pragmatisme en instemming, waarbij ik bijvoorbeeld denk aan de familie Wielant, worden haar leden “vossen” genoemd. Concreet hangt dus volgens Pareto de sociale verandering af, van de veranderende balans tussen “leeuwen” en “vossen” in de “*governing elites*” en uiteindelijk in de vervanging van de ene elite door de andere.¹⁵⁸⁹ Misschien kunnen we in deze optiek dan ook spreken van een veranderende “*Zeitgeist*” (tijdgeest)¹⁵⁹⁰, waarbij de pen machtiger werd dan het zwaard?

Maar laten we terugkeren naar Kortrijk zelf, want ondanks de vetestrijd in 1424 werd beëindigd, was er met betrekking tot het sociaal conflict in de lakensector nog steeds geen oplossing. In 1427 kon Filips de Goede wel een nieuwe staking vermijden, door de deken van de vollers en zijn handlangers te verbannen. Het ging hierbij om de deken Zeger van Outerive en de vollers: Diederik Joye, Jan van den Lamote, Zeger de Borghere, Boudewijn de Borghere, Goossin Carre, Coppin de Carpentier en Hannin Kesteloot. Een jaar later, in 1428, mochten zij na het betalen van een boete al terugkeren naar Kortrijk. Zoals reeds bemerkt, is het hier onduidelijk of het hier nu wel of niet om dezelfde Zeger van Outerive gaat die betrokken was in de vete tussen de partijen Gillioen en Pipe.¹⁵⁹¹

Uiteindelijk was er begin juni 1434 nog geen consensus en eisten de vollers nog steeds een halve nobel, die ondertussen zelfs al 44 groten waard was. Bovendien eisten ze daarbovenop ook nog eens een schadevergoeding. Vandaar dat de hertog op 28 juni 1434 een duidelijke beslissing nam door te stellen dat de vollers 20 jaar lang, 40 groten per stuk laken zouden krijgen. Eigenlijk besliste de hertog in het voordeel van de wevers. Filips de Goede zelf, vreesde vooral een verdere teloorgang van de lakenindustrie, wat niet alleen een bedreiging voor de welvaart van de stad zou betekenen, maar in bijzonder nefast zou zijn voor zijn eigen inkomsten!¹⁵⁹² Door deze finale beslissing van de

¹⁵⁸⁸ Devos, *Een plattegrond van de macht*, 152.

¹⁵⁸⁹ Devos, *Een plattegrond van de macht*, 152.

¹⁵⁹⁰ Dit begrip is afkomstig van Johann G. von Herder en verwijst naar een kenmerkende mentaliteit (manier van denken en handelen) van het merendeel van de bevolking in een bepaalde historische periode. (Johann Gottfried Herder, *Herder's Kritische Wälder*, 1769, Heinrich Düntzer, ed. (Berlijn: Gustav Hempel, 1878), 424; Maïke Oergel, “Johann Gottfried Herder – the ‘Inventor of Zeitgeist’?” in *Zeitgeist – How Ideas Travel: Politics, Culture and the Public in the Age of Revolution* 13, eds. Isabel Capeloa Gil, Catherine Nesci en Paulo de Medeiros (Boston: De Gruyter, 2019), 8-26.

¹⁵⁹¹ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1427-1428, f° 6 r°. Benoit en Callewier, “Bloedwraak in Kortrijk,” 218; 223.

¹⁵⁹² Jan Van Rompaey, *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië en het parlement van Mechelen* (Brussel: Paleis der Academiën, 1973), 303; Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 6; Callewier, *Bourgonidië aan de Leie*, 135.

hertog, kwam er uiteindelijk een einde aan de maar liefst 14 jaren durende werkstaking binnen de lakennijverheid.

Anderzijds, mogen we hier zeker niet vergeten te melden, dat er naast deze sociale problemen binnen deze nijverheidssector plus de machtsstrijd tussen de clans Gillioen en Pipe (1421-1424), ook nog de brouwers op hetzelfde moment besloten om over te gaan tot een collectieve staking. Het probleem hier, begon toen de Kortrijkse magistraat in 1424 van de graaf van Vlaanderen een octrooi verkreeg, waarbij ze de accijnzen op het bier mochten verhogen. Toen de magistraten deze verhoging in de praktijk wilden toepassen, besloten de brouwers dus om prompt in staking te gaan. Ondanks we niet weten in hoeverre de Kortrijkse brouwers op dat moment reeds wettelijk in een nering waren verenigd, handelden ze in 1424 in elk geval in een geest van solidariteit. De magistraat was zelfs genoodzaakt om brouwers uit de omliggende gemeenten in de kasselrij Kortrijk te contacteren met de boodschap dat zij zo snel mogelijk *hunne brouwten* naar Kortrijk moesten brengen, want de stad zat zonder bier!¹⁵⁹³ Concreet vinden we in de stadsrekening hierover het volgende terug: “*Item ghezent byden overeendraghene als boven, Gheeraerd de Tollenaere ende Willem Scaec, te wetene Gheeraerd voorseid te Meenen ende te Werveke, ende Willem voorseid te Haerlebeke, te Vive ende te Zweveghem, biddende de brauwers dat zy haestelike haerlieder bier leeden ende te Curtricke waert bringhen, up wel betalen, want byden toedoene vander inwonende brauwers groot gebrec van biere onder tghemeene was (omme dat men dassise vanden biere bij ottroy van onzen gheduchten heere hooghen wilde).*”¹⁵⁹⁴

Bovendien wijst de volgende post ook op een samenhangendheid onder de brouwers: “*Den 8ⁿ dach in hoymaant vergaderden proossten, scepenen ende raden vander stede up tvoorstel vanden brauwers die verzocht hadden zeker ordonnantie ende keuren upt bier gheordinert thebbene... .*”¹⁵⁹⁵ Vooral belangrijk hier, is dat de proosten, schepenen en de Raad, vergaderden omwille van een verzoek, *in casu*, een ordonnantie en een keure op het bier, dat de brouwers zélf (*gheordinert*¹⁵⁹⁶ *thebbene*) ten aanzien van de stadsmagistraat hadden neergelegd. Hieruit blijkt dat de brouwers als ambachtslieden duidelijk een bepaalde hefboom had om te onderhandelen. Blijkbaar deden de collectieve stakingen van de brouwers de stadsmagistraat pijn en waren laatstgenoemden genoodzaakt om te luisteren naar de grieven van de brouwers plus toch op zijn minst open te staan voor dialoog. Voorts zien we dat

¹⁵⁹³ Viaene, “Neringen en stadsofficiën te Kortrijk,” 158.

¹⁵⁹⁴ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1424-1425, f° 32; Viaene, “Neringen en stadsofficiën te Kortrijk,” 158.

¹⁵⁹⁵ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1430-1431, f° 43 v°.

¹⁵⁹⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=39916&betekenis=ordineeren&domein=0&conc=true>

in 1447-1448¹⁵⁹⁷, alsook in 1475-1476¹⁵⁹⁸, er nog aan het opstellen of wijzigen van de keure van de brouwers werd gewerkt. Kennelijk bleek deze compromisvorming een werk van lange adem te zijn.

Na de Kortrijkse staking van 1420-1434, was het belangrijkste wapenfeit van de Kortrijkzanen, hun deelname aan de veldtocht naar Calais in 1436. In 1435 had Filips de Goede in Atrecht vrede gesloten met de Franse koning. Als gevolg daarvan ging de Bourgondische alliantie met Engeland op de schop. De Engelsen hadden boos de onderhandelingstafel verlaten en bestookten vanuit Calais het omliggende platteland. Filips de Goede verklaarde hen daarom de oorlog en lichtte een leger van 30.000 man voor het beleg van Calais. Die troepen werden voornamelijk geleverd door Vlaamse steden, waarbij Gent bijna de helft van de manschappen voor hun rekening nam.¹⁵⁹⁹ Ondanks alle onenigheid vertrok de hoofdmacht op 10 juni 1436 vanuit Gent. De volgende dag was het leger op doortocht in Kortrijk en sloot de Kortrijkse delegatie aan. De Kortrijkse militie werd aangevoerd door Geraard van Gistel, kapitein van het Kortrijkse garnizoen, vergezeld van een delegatie van het stadsbestuur. De schuttersgilden sturen 20 handboogschutters en een onbekend aantal kruisboogschutters. De twee belangrijkste ambachtsgilden, namelijk de wevers en de vollers, leverden de grootste bijdrage: de deken van de wevers was van partij samen met 28 collega's en de vollers stonden paraat met 18 manschappen. De andere ambachten waren goed voor 14 afdelingen van elk 10 man. Het complete contingent van de stad telde alles samen zo'n 200 manschappen. Het omliggende platteland was op haar beurt vertegenwoordigd door de kasselrij Kortrijk. Initieel weigerde het kasselrijbestuur mee te werken, maar hierop kwamen de Witte Kaproenen uit Gent die persoonlijk gaan opeisen in de dorpen.¹⁶⁰⁰

Vanuit Kortrijk trok het gemeenteleger vervolgens via: Wervik, Loker, Armentiers en Hazebroek, naar Gravelines. Daar sloten ook de Bruggeling zich aan en uiteindelijk stond het Vlaamse leger paraat in Calais op 9 juli 1436. De belegering zelf, was echter geen succes. De noodzakelijke zeeblokkade met Bourgondische schepen uit Sluis liep uit op een fiasco. Na mislukte aanvalspogingen en een geslaagde uitval van de Engelsen, muisden de Vlaamse milities er één na één van onderdoor. Vermoedelijk kozen ook de Kortrijkzanen, samen met de Gentenaren op 28 juli 1436, eieren voor hun geld.¹⁶⁰¹ De aftocht verliep op haar beurt ook nog eens moeizaam, maar uiteindelijk zou het materiële en fysieke verlies van de Kortrijkse delegatie beperkt blijven tot: één

¹⁵⁹⁷ ghesonden Woutren de Wale te Mechelne met zekeren instructien angaende de brauwers. (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1447-1448, f° 38 v° - 39).

¹⁵⁹⁸ ... over de copie van eenen mandement angaende den keuren vanden brauwers. (RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1475-1476, f° 36 v°).

¹⁵⁹⁹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 88.

¹⁶⁰⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 88.

¹⁶⁰¹ De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 173; Dumolyn, *De Brugse opstand*, 151.

tent, twee paarden, enkele wagens en één zwaargewonde. Op 7 augustus 1436 kwam de Kortrijkse militie terug thuis, na een afwezigheid van 58 dagen. Bij deze kunnen we hier dus besluitend spreken van een “kale reis”. Bovendien waren de gevolgen van het debacle zeer groot. De stadsfinanciën waren sowieso al problematisch, maar de veldtocht zorgde ook nog eens voor een bijkomende financiële kater. De benarde situatie zorgt er uiteindelijk voor dat het stadsbestuur te rade gaat bij de hertog, die andermaal ingrijpt en de uitgaven stevig aan banden legt. Veel poorters waren klaarblijkelijk hieromtrent niet te spreken en velen weigerden dan ook om in 1437 de verhoogde accijnzen te betalen.¹⁶⁰² Het mislukte beleg van Calais was uiteraard een opsteker voor de Engelsen. Zij vielen op hun beurt al moordend, plunderend en verkrachtend binnen in Vlaanderen. De hertog was dus genoodzaakt om opnieuw om steun te vragen, maar dit keer wel om het eigen land te verdedigen. De Engelsen stootten door tot Belle en Poperinge, waar hun bevelhebber zichzelf tot graaf van Vlaanderen uitriep. In het Kortrijkse zelf, kwam er een vluchtelingenstroom op gang. Spoedoverleg was dus nodig om de streek te verdedigen. Ook de getroffen dorpen en steden in de omgeving van Kortrijk vroegen de stad Kortrijk om hulp. Op 16 augustus 1436 werd in Kortrijk echter een brief van de hertog voorgelezen, waarin de dorpen en steden werd verzocht om de wapens niet op te nemen. Klaarblijkelijk, had Filips de Goede geen vertrouwen meer in de Vlaamse milities. Op 3 september 1436 lieten Kortrijkse bodes de Gentse schepenen weten, dat de stad Kortrijk was: *“bereedde omme te helpen wederstande d’Inghelsche die men zeide wezende int Westlant.”*¹⁶⁰³

Tot overmaat van ramp weigerde een gedeelte van de Vlaamse troepen na de veldtocht van Calais de wapens neer te leggen. Hun rebellie escaleert in Brugge tot een opstand tegen de hertog. De Bruggelingen willen vooral de goede handelsrelaties met de Engelsen behouden. In de zomer en het najaar van 1437 heerste er een klimaat van burgeroorlog in Vlaanderen, met onduidelijke en voortdurend wisselende partijen en coalities. De Gentenaars van hun kant, besloten om Biervliet te bezetten. Dat kleine stadje in Zeeuws-Vlaanderen was van strategisch belang wegens de zoutproductie. Ook Kortrijk was er voor zijn bevoorrading van afhankelijk. Vandaar dat het stadsbestuur besloot om enkele lokale edelen op te trommelen om met een beperkt aantal Kortrijkse soldaten de Gentse troepen te ondersteunen. Deze Kortrijkzanen vertrokken op 11 juli 1437 en bleven te Biervliet tot en met 13 januari 1438.¹⁶⁰⁴ Ondertussen zorgde een blokkade in Sluis voor stijgende voedselprijzen en hongersnood. In Gent en op andere plaatsen kwam er een verbod op het brouwen van bier en werden van miserie honden geslacht en opgepeuzeld. Op 19 oktober 1438 greep een deel van de Gentse milities naar de wapens. Zonder de goedkeuring van de hertog, besloten ze

¹⁶⁰² De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 176; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 89.

¹⁶⁰³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1436-1437, f° 21 v°; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 90.

¹⁶⁰⁴ ARA, *Archief van de Rekenkamer*, nr. 33528, f° 14 r° - v°; Pauwelyn, “De gegoede burgerij I,” 157; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 90.

om op eigen houtje een militaire campagne te organiseren om de blokkade op te heffen. Bovendien eisten de Gentenaars dat zowel de stad, alsook de kasselrij Kortrijk, hieraan zou deelnemen. De Kortrijkzanen, die inzagen dat deze expeditie niet hun belangen, noch die van het graafschap diende, poogden dan ook (tevergeefs) om onder deze verplichting uit te komen. Op de koop toe, zou zo'n nieuwe veldtocht, zo kort na het fiasco van Calais, voor de Kortrijkse stadskas gewoonweg onbetaalbaar zijn. De Kortrijkzanen stellen formeel, dat zonder expliciete toestemming van de hertog, ze weigerden hun medewerking aan te bieden voor deze expeditie. Ondanks de hertog de stad Kortrijk initieel verbood om in te gaan op de Gentse vraag, kon de Gentse bevelhebber op 5 november 1438 toch een brief voorleggen waaruit bleek dat de hertog toch de veldtocht steunde. Finaal mocht het Kortrijkse stadsbestuur dan toch de nodige voorbereidingen treffen. Al de volgende dag vertrokken de Kortrijkse militieleden. Een delegatie van het stadsbestuur stond aan het hoofd van een veertigtal soldaten. De twee grootste ambachten, de wevers en de vollers, leverden respectievelijk 17 en 11 man, onder leiding van hun deken. Daarnaast waren er ook nog zeven compagnieën van diseniers en een aantal ambachtslui van de partij. Alles samen was de Kortrijkse delegatie 140 man sterk.¹⁶⁰⁵

Op 8 november 1438 trokken de Kortrijkzanen van Deinze naar Eeklo. Daar vervoegen ze het Gentse leger. Vandaar trekken ze vervolgens samen naar Aardenburg. Tot echte gevechten komt het echter niet en tussen Brugge en Gent werd voortdurend onderhandeld, alhoewel dit niet tot enig resultaat leidde. Ondertussen plunderden en roofden de soldaten naar hartenlust. Bovendien werd er in Aardenburg zelfs één Kortrijkzaan onthoofd omdat hij "*fake news*" had verspreid. Algemeen was het moreel bij de Gentse troepen beneden alle peil en daarnaast kwam er ook nog eens een strenge winter aan. Bovendien gingen ook nog de voedselprijzen verder de hoogte in. Van 22 tot 24 november 1438 begonnen de kleinere steden in Gent te onderhandelen over de terugtrekking van de troepen, het standpunt van Kortrijk hieromtrent was duidelijk: "*weder thuus te commene, elc in tsine.*" De aftocht verliep in mineur en de oplopende spanningen tussen de militieleden escaleerde tot rellen. Na een banaal incident kwamen de Gentse wevers in stokken met die van Kortrijk en Oudenaarde. Bij de daaropvolgende vechtpartij op de markt van Eeklo vallen twee doden en een aantal gewonden. Erger wordt voorkomen doordat enkele Gentenaars riepen: "*Al broeders! Al broeders!*" Dit incident toont eigenlijk vooral de interne verdeeldheid aan over het nut van de campagne en de hierbij gepaard gaande gebrek aan motivatie. Op 28 november 1438 was het leger in Nevele en de volgende dag werd de veldtocht definitief stopgezet.¹⁶⁰⁶ Het voorval in Eeklo had

¹⁶⁰⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 90.

¹⁶⁰⁶ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 90-1.

diepe wonden geslagen. Eén van de slachtoffers was de Kortrijkzaan Loye Vlederic¹⁶⁰⁷, die in zijn ogen werd gestoken. Dankzij een goede behandeling van de Kortrijkse stadschirurgijn werd er voorkomen dat Loye definitief zijn gezichtsvermogen zou verliezen. Op 31 november 1438 stuurden de Kortrijkse schepenen een bode naar de hertog om verslag uit te brengen over de rellen en over de onenigheid met de Gentenaars. De gemoederen waren bij de Kortrijkse troepen duidelijk nog niet bedaard, want toen deze militieleden Harelbeke bereikten, reden de schepenen hen tegemoet om hen te verwelkomen en te bedanken, maar om hen vooral op te roepen de wapens neer te leggen: “*biddende dat zij paisivelic thuusewaert elc in tsine willen trecken.*” De volgende dag waren de Kortrijkzanen finaal terug thuis en kon dit hele debacle worden afgesloten.¹⁶⁰⁸

4.7 De Kortrijkse volksopstand (1539-1540)

Zoals reeds bemerkt zien we tijdens de vijftiende eeuw, alsook tijdens de zestiende eeuw, verscheidene kleine groepen van stedelijke elites die bereidwillig waren om de politieke autonomie van hun stad op te geven in ruil voor de consolidatie van hun persoonlijke ambities. Deze families hanteerden hierbij een vaste tactiek: investeren in sociaal en politiek kapitaal en het voeren van een uitgekiemd huwelijkspolitiek, dit met zowel gelijksoortige patriciërsfamilies, alsook met adellijke geslachten. In laatstgenoemd geval, huwde het Kortrijkse stadspatriciaat dan meestal met adellijke families die woonachtig waren in hun kasselrij. Zo zien we de drapiersfamilie Noppe¹⁶⁰⁹ huwelijksallianties aangaan met de adellijke families: van der Gracht en van den Berghe, de drapiersfamilie de Vriendt met de geslachten: van der Woestine¹⁶¹⁰, van den Brande¹⁶¹¹, van Kooigem¹⁶¹², van Spiere¹⁶¹³ en van Caloen¹⁶¹⁴ en de steenbakkersfamilie van Welsenens met telgen

¹⁶⁰⁷ Haquette plaatst de familie Vlederic onder de noemer van “*grand drapier*.” Omtrent Loy Vlederic zelf, zien we in de akten en contracten, dat er een Lodin Vlederic fs. Jan was en dat hij gehuwd was met Mergriete Hardoyse. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 51; f° 185 v°; Haquette, “*Les nébuleuses drapières*,” 86) Finaal zien we in 1549 voor het eerst deze familienaam in het Kortrijkse stadsbestuur opduiken, i.c. Jan Vlederic, schepen. (Zie bijlage 2).

¹⁶⁰⁸ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 91.

¹⁶⁰⁹ Schildknaap Wouter van der Gracht, fs. Jaspar was gehuwd met jonkvrouw Dieryne Noppe. Beiden werden begraven in de Onze-Lieve-Vrouwekerk te Kortrijk. Theodoor Sevens, *St-Martenskerk te Kortrijk, van den vroegste tijd tot heden*, (Kortrijk: Beyaert, 1896): 156; Ed Dhont-de Waepenaert, *Quartiers généalogiques des familles flamandes*, (Brugge: Gailliard, 1871): 277).

¹⁶¹⁰ *Elisabet van de Woestene, wed. Rugger de Vriend*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1469, f° 211 r°).

¹⁶¹¹ *Willemine sVriends wed. Joosse van den Brande*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 42 v°).

¹⁶¹² *Jacoppe van Coeyeghem fs Roelands en Ysoeye sVriends fa Jans*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1461-1463, f° 103 r°).

¹⁶¹³ *Joncvrouwe Ysabeele van Spiere, weduwe van wylen Jaspaer de Vriendt*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1498-1500, f° 124 r°).

¹⁶¹⁴ *Philippote de Vriend, Corneel van Caloen's weduwe*. (Emiel Huys, *Geschiedenis van Gheluwe* (Kortrijk: Nys & zonen, 1891), 182.

uit de geslachten: van Halewijn alias de Deurwaerder¹⁶¹⁵ en van Hoorne.¹⁶¹⁶ Ook de familie Wielant voerde een gedreven huwelijkspolitiek met de geslachten: van den Brande, van de Kethulle, van Halewijn, de la Barre, van Vichte en van Heule.¹⁶¹⁷ Finaal zien we ook nog leden van de families: Hameyde¹⁶¹⁸, Adin¹⁶¹⁹, Denys¹⁶²⁰, Pasquier¹⁶²¹, Patin¹⁶²² en van den Dale¹⁶²³ eveneens huwen met telgen uit het geslacht van Halewijn alias de Deurwaerder.

Voorts kunnen we hieruit afleiden dat deze geslachten zeker niet weigerachtig stonden om een aantal van hun bloedverwanten te laten huwen met families uit het stadspatriciaat, gezien ze zo ook konden infiltreren in de lucratieve Vlaamse steden.¹⁶²⁴

Nochtans was de relatie tussen adellijke families en de steden voorheen niet altijd rooskleurig. Een concreet voorbeeld hiervan voor Kortrijk, vinden we in het midden van de 14de eeuw terug. Zo liet de stad Kortrijk Eulard de Mortagne, heer van Spiere, weten dat hij onder geen beding één van hun buitenpoorters mocht berechten. Buitenpoorters waren burgers die niet in de stad zelf woonden, maar tegen betaling alle juridische voorrechten genoten die de stad in kwestie kon bieden. Ze genoten in de eerste plaats fiscale vrijstellingen, maar hadden bijvoorbeeld ook het recht om in beroep te gaan bij de stedelijke schepenbank. Hierdoor vielen zij dus buiten de jurisdictie van de plattelandsheerlijkheden en de steden waakten erover dat adellijke heerlijkheidsbezitters niemand zouden berechten die aanspraak kon maken op het statuut van buitenpoorter.¹⁶²⁵

¹⁶¹⁵ Antoinette d'Halluin dit de Deurwaerdere was gehuwd met Ghyselbrecht van Welsenens. (Christophe Yernaux, "d'Halluin à Tourcoing: Dit de Deurwaerder," *Le Castelo Lillois* 48 (2020): 134); *Ghyselbrecht Vanwelsenens fs. Ghyselbrechts gehuwd met Tanne Vanhalewin fa. Ghildolfs.* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1509-1510, f° 41 v°). *Ghyselbrecht Vanwelsenens als ghetraut hebbende Tannekin Vanhalewin* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1505-1507, f° 42 v°).

¹⁶¹⁶ *Er is een proces hangende bij de Raad van Vlaanderen tussen joncheer Jan de Hornes, heer van Coyghem (eiser) en joncvrouw Barbara de Hornes, wed. Jacques van Welsenaers (verweerders), omtrent een derde van het leen de heerlichhede van Coyghem... de weduwe ziet af van haar aanspraken op het voornoemde leen en alle andere lenen uit de erfenis van haar moeder, ter compensatie verkennt en verzekert de voornoemde heer van Coyghem aan dezelfde Barbara een erfelijke rente te besetten op souffissanten grondt... Jeronimus van Welsenaers aangesteld door de Raad van Vlaanderen ter administratie vande goedinghen van Barbele de Hornes, weduwe van Jacques van Welsenaers.* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1569-1571, f° 102 r°; Tuur Struyve, *Database van de Akten en Contracten 1560-1600*. Onuitgegeven, 2020).

¹⁶¹⁷ <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>.

¹⁶¹⁸ *Marye Hameyts*, Bellegem, weduwe van Janne Vanhalewin alias Duerwaerdere. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1480-1481, f° 15 v°).

¹⁶¹⁹ Willem Adin was gehuwd met jonkvrouw Marie van Halewijn alias de Deurwaerder. (Castelain, "Enkele lenen in Bellegem en Outrijve," 301).

¹⁶²⁰ Isabel Denys was de echtgenote van Jan van Halewijn. In 1502 was "De Stallande Meers" te Bellegem, haar eigendom. (Boncquet, "Heerlijkheid en leen in Bellegem," 292).

¹⁶²¹ In 1497 werd er een huwelijkscontract afgesloten tussen Colaert Pasquier en Marie van Halewin alias de Deurwaerdere. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1498, f° 178 v°; Pauwelyn, *De gegoede burgerij I*, 169-70).

¹⁶²² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 9 v°.

¹⁶²³ *Marie van Halewin alias Duerwaerder, wed. Willem van den Dale.* (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1494-1497, f° 75 v°).

¹⁶²⁴ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 9.

¹⁶²⁵ Stabel, *Dwarfs among giants*, 94-106; Thoen, "Rechten en plichten van plattelanders," 469-90; Buylaert, *Eeuwen van ambitie*, 251-52.

Toen Eulard de Mortagne, een brief van de Kortrijkzanen ontving die hem hierop attendeerde, reageerde deze heer van Spiere furieus en dwong hij zelfs de stadsbode van Kortrijk om deze brief op te eten!¹⁶²⁶ Uiteindelijk liepen de spanningen zo hoog op dat een Kortrijkse militie besloot om het kasteel van Spiere in lichterlaaie te steken. Ook de hoge edelman, Wouter van Halewijn, heer van Halewijn, en goede vriend van Eulard, was een fervent tegenstander van de stedelijke machtsaanspraken. Wouter van Halewijn voerde onder meer een aanval uit op een groep Gentse ambachtslieden en liet zelfs enkelen onder hen ophangen. Bovendien zou Wouter, samen met Eulard, ook nog nachtelijke strooptochten gaan uitvoeren waarbij zij personen molesteerden en afpersten. Uiteindelijk slaagde de stad Kortrijk erin om het duo gevangen te nemen en na het vonnis van een speciaal tribunaal werden Wouter en Eulard op kerstavond 1351 onthoofd.¹⁶²⁷ Voorts was het spiraal van geweld daarmee nog niet ten einde gekomen, want de hoge edelman Gerard van Steenhuuse, heer van Avelgem, besloot op zijn beurt om de dood van zijn collega's te wreken door twee Gentse schepenen te vermoorden toen zij terugreisden van het in Kortrijk gevoerde proces.¹⁶²⁸

Dergelijke gewelddadige uitpattingen kwamen ook voor in andere delen in Europa tijdens de 14de eeuw en worden vaak geïnterpreteerd als symptomen van een diepgeworteld antagonisme tussen de adel en de zich profilerende steden dat pas in de 15de eeuw zou verzwakken.¹⁶²⁹ Buylaert wijst hierbij wel op enige terughoudendheid, want los van het feit dat er een onmiskenbaar conflictgeladen spanningsveld bestond tussen het adellijke streven naar heerlijke machtsuitoefening en de sterke juridische machtsontplooiing van de steden op het Vlaamse platteland, dit anderzijds niet verhinderde dat er ook intensieve contacten bestonden tussen diezelfde edelen en de stedelijke samenleving. We zien hierbij dat in de 13de en 14de eeuw er al heel wat Vlaamse edelen waren die meeprofitteerden van het ontstaan van de “rechtsstad” in Vlaanderen, door zelf poorter of buitenpoorter van een stad te worden.¹⁶³⁰ Concreet zien we bijvoorbeeld dat hoofdpointer van de kasselrij Kortrijk en erfelijk deurwaarder van de graaf van Vlaanderen, Clais de Deurwaerder¹⁶³¹, woonachtig was te Bellegem, maar ook een buitenpoorter was van de stad Kortrijk. Ook zijn collega hoofdpointer Lodewijk de Valkeneere, die woonde in Desselgem, was buitenpoorter van Kortrijk, alsook Rogier van der Woestine, woonachtig te Geluwe en Kortrijks buitenpoorter.¹⁶³²

¹⁶²⁶ De Limburg-Stirum (ed.) *Cartulaire de Louis de Male*, I, 218; 398-9; II, 295-96; Buylaert, *Eeuwen van ambitie*, 252.

¹⁶²⁷ SAB, *Groenenboek C*, f° 76 v° - 78 v°.

¹⁶²⁸ Rik Castelain, “De heren van Spiere en het Hoge Hof van Spiere (13^e-16^e eeuw),” *De Leiegouw* 46, nr. 2 (2004): 298-300; Buylaert, *Eeuwen van ambitie*, 252.

¹⁶²⁹ Buylaert, *Eeuwen van ambitie*, 252.

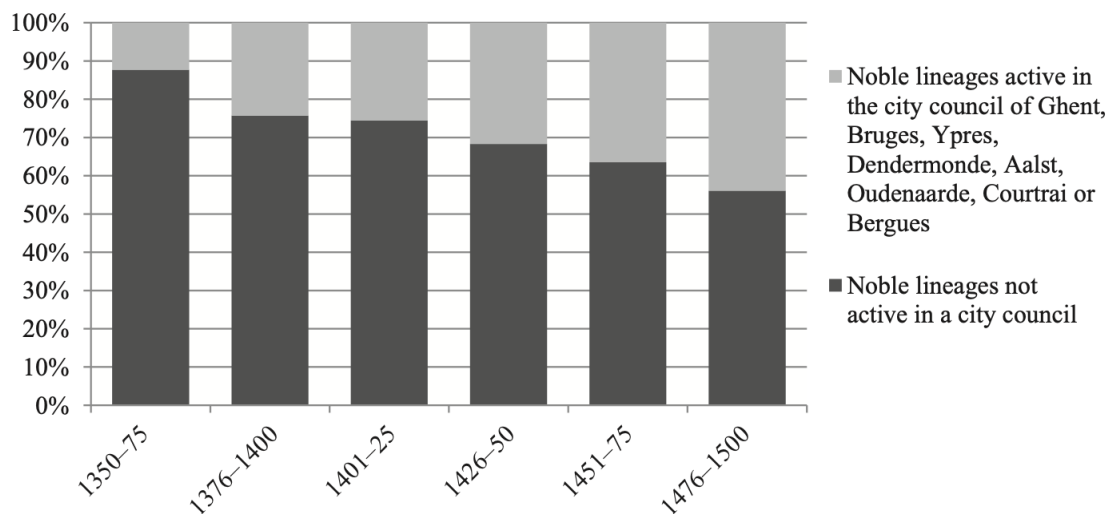
¹⁶³⁰ Buylaert, *Eeuwen van ambitie*, 252.

¹⁶³¹ Zijn nakomelingen zullen de naam van Halewijn alias de Deurwaerder dragen. (De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 286-87).

¹⁶³² De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 313.

Tijdens de 15de eeuw, en aan het begin van de 16de eeuw, zien we bovendien de volgende adellijke families voor het eerst in de Kortrijkse stadsmagistraat opduiken: van Vlencke (vanaf 1407), van der Spiere (vanaf 1409), van Maldeghem (vanaf 1419), van den Berghe (vanaf 1447), van der Gracht (vanaf 1454), van der Woestine (vanaf 1457), van Caloen (vanaf 1497) en van Halewijn alias de Deurwaerder (vanaf 1504).¹⁶³³ Een belangrijke analyse omtrent de significante toename van adellijke geslachten in de steden van het graafschap Vlaanderen, werd geleverd door Buylaert. In de onderstaande grafiek en tabel, kunnen we tussen de jaren 1350-1500 het aantal adellijke geslachten zien toenemen in: Gent, Brugge, Ieper, Dendermonde, Aalst, Oudenaarde, Bergen en Kortrijk.

THE PARTICIPATION OF THE FLEMISH NOBILITY IN THE MAGISTRACY OF EIGHT FLEMISH CITIES,
1350–1500*

Grafiek 1: De Vlaamse adel in de Vlaamse stadsmagistraat 1350-1500 (Buylaert)¹⁶³⁴

¹⁶³³ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 1 r°, 12 *sporcle* 1503. Schepen Ghildolf van Halewijn alias de Deurwaerder woonde tijdens zijn ambtsperiode (1504-1518) in het huis “De Roeland” op de Grote Markt (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 61 v°, Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 292) en in 1518 (n.s.) verhuisde hij naar Harelbeke. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 1, 23 april 1517).

¹⁶³⁴ Frederik Buylaert, “Lordship, urbanization and social change in late medieval Flanders,” *Past and Present* 227 (2015): 45. Voor zijn analyse voor Kortrijk, maakte hij gebruik van het eindwerk van Bauwens. (Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 69-133).

NOBLES IN THE GOVERNMENT OF THREE PRIMARY AND FIVE SECONDARY TOWNS
(1350–1500)*

	Noble houses active in a city council	Noble houses not active in a city council	Total of Flemish noble houses
1350–75	28 (12.3%)	200 (87.7%)	228 (100%)
1376–1400	59 (24.3%)	184 (75.7%)	243 (100%)
1401–25	64 (25.6%)	186 (74.4%)	250 (100%)
1426–50	90 (31.7%)	194 (68.3%)	284 (100%)
1451–75	97 (36.5%)	169 (63.5%)	266 (100%)
1476–1500	112 (43.9%)	143 (56.1%)	255 (100%)

Tabel 14: De Vlaamse adel in de Vlaamse stadsmagistraat 1350-1500 (Buylaert)¹⁶³⁵

Concreet zien we dat er tijdens de periode 1350-1375, slechts 12,3% adellijke families actief waren in de Vlaamse stadsbesturen, terwijl in de periode 1476-1500, maar liefst 43,9% adellijke families een magistraatsfunctie uitoefenden. Bij deze zien we dus dat in de loop van circa 125 jaar er een stijging van 31,6% plaatsvond.

Ten slotte werd er door de patriciërs ook nog getracht om feodale gronden te verwerven en zo veel mogelijk vorstelijke ambten te bezetten.¹⁶³⁶ Dankzij het staatsvormingproces konden ook heel wat schepenfamilies opklimmen op de sociale ladder en in sommige gevallen tot de adel promoveren. Het staatsvormingsproces was hierbij doorslaggevend voor ongeveer 1/3 van de tussen 1376-1500 veredelde families.¹⁶³⁷

De meeste Vlaamse ambtenarenengeslachten die tijdens de late middeleeuwen en de 16de eeuw tot de adel opklommen, deden dat niet zozeer via de ridderslag, maar bewerkstelligden dat op een meer geleidelijke manier. Ze verwierven het adeldom door het aannemen van een adellijke levenswijze (*vivre noblement*) in combinatie met een aantal andere factoren: het bezitten van (dorps)heerlijkheden, huwen met adellijke vrouwen en het uitoefenen van vorstelijk diensten. Dat proces voltrok zich tegen de achtergrond van de genese van de moderne staat, die de adel herdefinieerde in het kader van de *chose publique*. Na verloop van een aantal generaties die hoger genoemde adellijke kenmerken accumuleerden, werd het adellijke statuut van zo'n

¹⁶³⁵ Buylaert, "Lordship, urbanization and social change," 46.

¹⁶³⁶ Blockmans, "Voracious states," 753; Charles Tilly, "Warmaking and statemaking as organized crime," in *Bringing the state back in*, eds. Dietrich Rueschmeyer, Theda Skocpol en Peter B. Evans (Cambridge: Cambridge University Press, 1985), 169-91; Jan Dumolyn, "Investeren in sociaal kapitaal. Netwerken en sociale transacties van Bourgondische ambtenaren," *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 28 (2002): 417-38.

¹⁶³⁷ Buylaert, *Eeuwen van ambitie*, 249.

ambtenarenfamilie door de sociale omgeving erkend en niet langer in twijfel getrokken.¹⁶³⁸ Concreet kunnen we hier bijvoorbeeld denken aan de Kortrijkzaan Jan Wielant en zijn nakomelingen.¹⁶³⁹ Jan zijn vader, Florens Wielant, werd samen met zijn dochter als drapier ingeschreven in 1386 en werd deken van de Kortrijkse draperie in 1391.¹⁶⁴⁰ Voorts was hij schepen te Kortrijk in 1428 en 1430.¹⁶⁴¹ Florens was gehuwd met Isoye van den Brande, fa. Gillis en Marie van Vlenke. Gillis van den Brande was heer van Bavikhove, raadsheer en hofmeester van Filips de Schone. Jan Wielant zelf slaagde erin om op een tactische wijze stapsgewijs de sociale ladder op te klimmen, door te voldoen aan alle voorgaande elementen. Hij huwde met Catharina van de Kethulle, *vrouwe van Scoppeghem*, dochter van raadsheer Jan van de Kethulle en zus van raadsheer Frans van de Kethulle en de Kortrijkse kanunnik, Raso van de Kethulle. Vervolgens verwekte hij bij Catharina maar liefst twaalf kinderen.¹⁶⁴²

Een ander typisch kenmerk van de familie Wielant, was dat velen onder hen hoog opgeleid waren. Ook dit is trouwens een nieuwe tendens die we vanaf de eerste helft van de 15de eeuw in het Kortrijkse stadsbestuur aantreffen.¹⁶⁴³ De eerste Kortrijkse schepen die een universitaire opleiding had genoten, was mr. Ampleunis Craye. Hij was schepen in 1436 en had gestudeerd aan de Universiteit van Keulen, waarin hij was ingeschreven onder de naam *A. Cornicis*.¹⁶⁴⁴ Ampleunis zou gedurende zijn politieke carrière, schepen zijn in: 1436, 1438, 1442 en proost zijn in 1441. Voorts was hij in 1447 ook raadslid in Kortrijk.¹⁶⁴⁵ Op dat moment was het overigens de gewoonte dat studenten die een universitaire opleiding wensten te volgen, hiervoor naar Parijs of Keulen moesten trekken, gezien de Universiteit van Leuven pas vanaf 1425 haar deuren zou openen.¹⁶⁴⁶ Aan de Universiteit van Keulen, vinden we trouwens ook Jan Wielant zijn vader, Florens Wielant senior, terug die in 1424 student was in de rechten.¹⁶⁴⁷ Gezien het feit dat we Florens Wielant sr. nergens aantreffen met de titel van meester, zou dit kunnen betekenen dat hij daar zijn studies niet succesvol

¹⁶³⁸ Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren*, 164; Dumolyn en Van Tricht, “Adel en nobiliteringsprocessen,” 197-222.

¹⁶³⁹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

¹⁶⁴⁰ Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 105; 107.

¹⁶⁴¹ Zie bijlage 2.

¹⁶⁴² Jan Dumolyn, “De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen. Het voorbeeld van Jan Wielant (*1473), griffier en raadsheer bij de Raad van Vlaanderen,” *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België* XLII (2001): 46-7; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

¹⁶⁴³ Zie bijlage 2, alle personen waar een Mr. voor hun naam hebben staan, hebben een universitaire opleiding genoten. De eerste persoon in het Kortrijkse stadsbestuur waar we dit aantreffen, is Mr. Ampleunis Craye in 1436.

¹⁶⁴⁴ Hermann Keussen, *Die Matrikel der Universität Köln: 1389 bis 1559* (Bonn: Hermann Behrendt, 1892), 137, 1423, n° 50; Bauwens, “Bijdrage tot de geschiedenis,” 201.

¹⁶⁴⁵ Zie bijlage 2.

¹⁶⁴⁶ Katholieke Universiteit Leuven, <https://www.kuleuven.be>.

¹⁶⁴⁷ Keussen, *Die Matrikel der Universität Köln*, 137

had afgerond. Een andere Kortrijkse magistraat met de titel van meester, was mr. Jan de Rikere, alhoewel het onduidelijk is waar hij zijn diploma precies had behaald.¹⁶⁴⁸ In 1470 vinden we overigens mr. Jacop van Waes terug, die beroepshalve *cirurgien* was. Hij was in 1465 al stadsontvanger van Kortrijk geweest en vanaf 1470 zien we hem voor het eerst opduiken in de stadsmagistraat als (tweede) proost. Verder was hij ook nog schepen in: 1473, 1484, 1487, 1490, 1503 en 1511. Ten slotte zou hij ook nog het ambt van (eerste) proost op zich nemen in 1486.¹⁶⁴⁹ Verder zien we dat mr. Gheeraerd de Coc in 1465 studeerde aan de Universiteit van Leuven, waar hij als *Nyc. Coci de Cortraco*, was ingeschreven in de artes. Hoogstwaarschijnlijk, gaat het hier om Gheeraerd de Coc, want ondanks hij niet uit een schepenfamilie stamde, zou hij het wel tot schepen schoppen in: 1471, 1473 en 1479. Na Gheeraerd zullen er nog verschillende verwanten van hem zetelen in het Kortrijkse stadsbestuur, zoals: Willem de Coc, (die vanaf 1500 ook de titel van meester droeg), Jan de Coc, Cornelis de Cocle. (Of laatstgenoemde tot dezelfde familie behoorde, is onduidelijk). Verder komen we aan de Oude Universiteit Leuven, ook nog de gebroeders Fransoys en Johannes van de Brande tegen.¹⁶⁵⁰ Bauwens benoemde verder nog een aantal Kortrijkse familienamen die hij aan de Oude Universiteit Leuven kon opsporen: Noppe¹⁶⁵¹, Maelfait¹⁶⁵², Robaut¹⁶⁵³, Aelbrecht¹⁶⁵⁴ en van den Gavere.¹⁶⁵⁵

Bij deze kunnen we deze lijst ook nog verder aanvullen op basis van eigen opzoekingen: Pipe¹⁶⁵⁶, de Corte¹⁶⁵⁷, Bernaert¹⁶⁵⁸, Willaert¹⁶⁵⁹, de Molenare¹⁶⁶⁰, van den Bossche¹⁶⁶¹, de Tollenare¹⁶⁶²,

¹⁶⁴⁸ Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 202.

¹⁶⁴⁹ Zie bijlage 2.

¹⁶⁵⁰ Université catholique de Louvain (1835-1969), *Matricule de l'Université de Louvain II* (Brussel: Librairie Kiessling, 1903), 260, n° 67; 68.

¹⁶⁵¹ Bernardus Noppe, de Cortraco 28/08/1522. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00121506); Gelenus Noppe, de Cortraco 27/02/1482 (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00135598)

¹⁶⁵² Henricus Maelfiet, de Cortraco 28/02/1474. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00131777)

¹⁶⁵³ Petrus Robout, de Cortraco 28/02/1474. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00131775)

¹⁶⁵⁴ Petrus Aelbrecht, de Cortraco 30/08/1476. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00133032)

¹⁶⁵⁵ Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 203.

¹⁶⁵⁶ Johannes Pipe de Curtraco 1448. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00140921)

¹⁶⁵⁷ Petrus de Cortraco alias Corte 1437. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00142194)

¹⁶⁵⁸ Simon de Cortraco, Bernaert 29/02/1504. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00109133)

¹⁶⁵⁹ Michael de Cortraco, Willaert 29/02/1524. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00122812)

¹⁶⁶⁰ Anthonius Mollenare, de Cortraco 29/08/1525. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00123619)

¹⁶⁶¹ Guilielmus van den Bossche, de Cortraco 29/02/1524. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00122799)

¹⁶⁶² Franciscus Tollenare, de Cortraco 01/06/1530. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00076834); Jaspas Tollenare, de Cortraco 26/08/1520 (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00119983); Guilielmus Tollenare, de Cortraco 30/08/1515. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00116728)

Adin¹⁶⁶³, van Welsenens¹⁶⁶⁴, Pollet¹⁶⁶⁵, Robays¹⁶⁶⁶, Raes¹⁶⁶⁷, Petyt¹⁶⁶⁸, Burse¹⁶⁶⁹, Salomon¹⁶⁷⁰, Bernage¹⁶⁷¹, de Meyere¹⁶⁷², de Rikere¹⁶⁷³, de Hondt¹⁶⁷⁴, Denys¹⁶⁷⁵, Gheys¹⁶⁷⁶, Quackelbeen¹⁶⁷⁷, Roose¹⁶⁷⁸, Andries¹⁶⁷⁹, Coelenbier¹⁶⁸⁰, Craye¹⁶⁸¹, de Leeman¹⁶⁸², van Ghendt¹⁶⁸³, van Caloen¹⁶⁸⁴, Fabel¹⁶⁸⁵, Hasar¹⁶⁸⁶, van den Leene¹⁶⁸⁷, Crommelin¹⁶⁸⁸, van Halewijn¹⁶⁸⁹, de Clerck¹⁶⁹⁰, van

¹⁶⁶³ *Guilelmus Adin, de Cortraco* 09/05/1538. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00081272);
Hieronimus Adjn, de Cortraco 27/07/1538. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00081372);
Johannes Adin, de Cortraco 28/08/1511. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00113834)

¹⁶⁶⁴ *Gisbertus Wilsius, de Cortraco* 12/08/1547. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00087383)

¹⁶⁶⁵ *Vrias Pollet, de Cortraco* 29/08/1548. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00088207);
Joannes Polet, de Cortraco 07/05/1520. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00119879);
Raphael Polet, de Cortraco 01/08/1526. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00124186)

¹⁶⁶⁶ *Petrus Robays, de Cortraco* 19/03/1494. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00104431)

¹⁶⁶⁷ *Judocus Raes, de Cortraco* 29/08/1501. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00107700)

¹⁶⁶⁸ *Gherardus Petyt, de Cortraco* 28/02/1502. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00107889)

¹⁶⁶⁹ *Ludovicus Burze, de Cortraco* 11/08/1508. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00111739);
Johannes Burze, de Cortraco 01/08/1526 (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00124263)

¹⁶⁷⁰ *Walterus Salome, de Cortraco* 15/07/1514. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00115753)

¹⁶⁷¹ *Carolus Bernage, de Cortraco* 18/02/1516. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00116883)

¹⁶⁷² *Petrus de Meye, de Cortraco* 05/10/1519. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00119520)

¹⁶⁷³ *Bernardus Riekere, de Cortraco* 16/04/1522. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00121248);
Joannes de Rukere, de Cortraco 27/02/1533. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00078297);
Rogerus de Rykere, de Cortraco 31/08/1514. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00115940)

¹⁶⁷⁴ *Rogerus Canis, de Cortraco* 02/09/1478. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00133886)

¹⁶⁷⁵ *Judocus Denys, de Cortraco* 31/08/1534. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00079111);
Petrus Denijns, de Cortraco 30/08/1515 (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00116703)

¹⁶⁷⁶ *Rogerus Geys, de Cortraco* 25/02/1541. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00082935)

¹⁶⁷⁷ *Guilhelmus Quackelbeen, de Cortraco* 28/02/1543. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00084220)

¹⁶⁷⁸ *Cornelius Rose, de Cortraco* 28/08/1544. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00085269)

¹⁶⁷⁹ *Anthonius Andreas, de Cortraco* 01/02/1546. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00086354)

¹⁶⁸⁰ *Eligius Coulenbier, de Cortraco* 1547. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00086995)

¹⁶⁸¹ *Appollonius Cray, de Cortraco* 30/08/1494. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00104567)

¹⁶⁸² *Petrus Leemans, de Cortraco* 26/02/1518. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00118290)

¹⁶⁸³ *Jacobus Van Ghendt, de Cortraco* 15/07/1515. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00116485)

¹⁶⁸⁴ *Rolandus Caloen, de Cortraco* 28/08/1520 (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00120212)

¹⁶⁸⁵ *Petrus Faber, de Cortraco* 27/08/1527. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00124771)

¹⁶⁸⁶ *Egidius Hasart, de Cortraco* 31/08/1480. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00134917)

¹⁶⁸⁷ *Wilhelmus Leent, de Cortraco* 1436. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00143090)

¹⁶⁸⁸ *Philippus Crommelinck, de Cortraco* 27/02/1533. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00078298)

¹⁶⁸⁹ *Martinus Joannis Haelwijn, de Cortraco* 02/10/1508. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00112125)

¹⁶⁹⁰ *Johannes Clerici, de Cortraco* 01/02/1505. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00109595)

Langemersch¹⁶⁹¹, Cammelin¹⁶⁹², van der Gracht¹⁶⁹³, van Heule¹⁶⁹⁴, van Ronneke¹⁶⁹⁵, de Huudevettere¹⁶⁹⁶, Tanghe¹⁶⁹⁷, van de Poele¹⁶⁹⁸, Lours¹⁶⁹⁹, enz.¹⁷⁰⁰

Alvorens verder de familie Wielant te bespreken, wens ik toch even de aandacht te focussen op één van de Kortrijkzanen die in Leuven studeerde, met name, Willem Quackelbeen. Op 20 januari 1555 bereikte Ogier G. van Busbeke (1522-1571), als gezant van Ferdinand I, voor de eerste maal Constantinopel, nadat hij Wenen in de herfst van 1554 had verlaten. Als lijfarts had hij de Kortrijkse geleerde (filosoof, dichter, botanicus en geneesheer) Willem Quackelbeen aangeworven. Willem was de derde zoon van de magistraat, Loy Quackelbeen en Jaenkin de Crytsche.¹⁷⁰¹ Zijn vader was onder meer schepen te Kortrijk in: 1525, 1529, 1533, 1535 en 1537. Voorts was zijn moeder, de zus van de magistraat Adriaen de Crytsche. Adriaen was op zijn beurt schepen te Kortrijk in: 1523, 1525, 1536, 1541, 1545, 1547, 1555 en (tweede) proost in 1533.¹⁷⁰² De familie Crytsche zetelde in het Kortrijkse stadsbestuur sinds 1465 en de familie Quackelbeen sinds 1525. Willem Quackelbeen zelf, werd geboren in Kortrijk rond 1526-1527. Op 28 februari 1543 werd Willem op 16-jarige leeftijd ingeschreven aan de Oude Universiteit Leuven en verbleef hij als student in de pedagogie van het Kasteel (*Castrenses divites*). Hij werd op 28 maart 1545 tot licentiaat in de kunsten uitgeroepen. Van 1545 tot 1548 zette hij zijn studies aan de Leuvense universiteit verder.¹⁷⁰³ De activiteiten die hij in de loop van de eerst volgende jaren beoefende laten echter toe aan te nemen dat hij zich in de studie van de wijsbegeerte en de oude talen verdiepte. Hij werd immers in 1548 als filosoof te Wenen ontboden. Een document uit 1551 beschrijft Willem Quackelbeen als meester in de kunsten en wijsbegeerte aan het aartshertogelijk college van de Weense universiteit. Voorts gaf hij les omtrent

¹⁶⁹¹ Judocus Langhemersch, de Cortraco 28/08/1516. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00117271)

¹⁶⁹² Johannes Camerlinck, de Cortraco 28/02/1517. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00117548)

¹⁶⁹³ Georgius van der Graft, de Cortraco 04/12/1523. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00122592)

¹⁶⁹⁴ Gisleus de Heule, de Cortraco 31/08/1524. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00123070)

¹⁶⁹⁵ Heynricus Hanroke, de Cortraco 28/08/1486. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00101932); Johannes Ronneken, de Cortraco 03/03/1501. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00107521)

¹⁶⁹⁶ Petrus de Curtracon Huvetter 29/02/1516. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00116983)

¹⁶⁹⁷ Johannes Tanghe, de Cortraco 1441. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00140434)

¹⁶⁹⁸ Jacobus Van den Poele, de Cortraco 31/08/1514. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00115941)

¹⁶⁹⁹ Johannes Loers, de Cortraco 28/02/1515. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00116298)

¹⁷⁰⁰ Deze lijst is echter niet exhaustief. Hier worden enkel de meest gekende familienamen opgenoemd. Voorts zijn er veel Kortrijkzanen uit de 15de eeuw, waarvan enkel hun voornaam staat vermeld plus de toevoeging *de Cortraco*. Bijvoorbeeld: *Walterus de Cortraco*, woonplaats: Kortrijk, bisdom: *Tornacensis*, 1439. (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00143126)

¹⁷⁰¹ José Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden: Geschiedenis van de "geneeskunst" in het Kortrijkse* (Tielt: Lannoo, 1985), 22.

¹⁷⁰² Zie bijlage 2.

¹⁷⁰³ Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 22.

de filosofie van Aristoteles en genoot hij hiervoor een jaarlijkse vergoeding van 52 gulden, die als snel werd verhoogd tot 80 gulden. Tijdens zijn verblijf in Wenen werd hij niet alleen aanschouwd als een topfilosoof, maar werd hij ook geprezen als dichter.¹⁷⁰⁴

Tijdens zijn verblijf in Wenen wist Willem zijn ambt als hoogleraar filosofie te combineren met de opleiding geneeskunde. Hij promoveerde in 1555, gedurende een kort verblijf te Wenen tussen zijn eerste en tweede Turkse reis door. Van Laere bemerkt dat het niet bekend is of Ogier van Busbeke, die als student eveneens in Leuven studeerde, Willem toen al kende of niet. Wel staat vast dat zij samen Wenen hebben verlaten in de herfst van 1544 en Constantinopel op 20 januari 1555 hebben bereikt. Onderweg leerden Ogier en Willem voor het eerst, een tot dan toe in onze gewesten onbekende lentebloem kennen, met name, de tulp. Quackelbeen slaagde er overigens erin tijdens dit eerste verblijf in Turkije, de pacha van Constantinopel te genezen. In juni 1555 keerden Ogier en Willem terug naar Wenen. Tijdens deze reis bezweek één van de leden van het gevolg aan de pest. Tegen de uitdrukkelijke vermaningen van Quackelbeen in, die hen op de gevaren van de besmetting had gewezen, verdeelden ze desondanks de klederen en alle have en goed van de overledene onder elkaar. Zoals het te vrezen was, werden ze op hun beurt besmet. Gelukkig kon Quackelbeen ze genezen met afkooksel van watergamander "*Teurium Scordium*", een kruid dat Busbeke had gevonden in Turkije en had getoond aan zijn leergierige collega Quackelbeen. Laatstgenoemde kende er klaarblijkelijk de geneeskrachtige werkzaamheid van. Busbeke was van deze handeling van Quackelbeen zwaar onder de indruk en bracht dan ook in zijn briefwisseling hulde aan de wetenschappelijke kennis en de beroepsvaardigheid van zijn lijfarts. Jammer genoeg, zou de Kortrijkzaan, bij het verzorgen van een door Busbeke vrijgekochte slaaf die ziek was, zelf de besmetting oplopen. In november 1555 werden Busbeke en Quackelbeen opnieuw met een diplomatieke opdracht naar Constantinopel gestuurd. Hun verblijf op dat moment zou alles behalve rustig en aangenaam zijn verlopen, gezien ze tijdens de drie laatste jaren van hun verblijf praktisch als gevangenen hebben doorgebracht in het ambassadegebouw, waarvan zelfs een aantal vensters door de Ottomanen werden toegemetseld.¹⁷⁰⁵

Uiteindelijk zal Willem Quackelbeen overlijden ten gevolge van de pest te Constantinopel in 1561. Willem mogen we zonder meer aanschouwen als een Kortrijkse humanist, die een zeer hoog niveau bereikte in: de wijsbegeerte, de poëzie, de geneeskunde en in de plantenkunde. De reden dat zijn naam vaak ondergewaardeerd blijft, heeft zeker te maken met het feit dat hij door zijn overlijden,

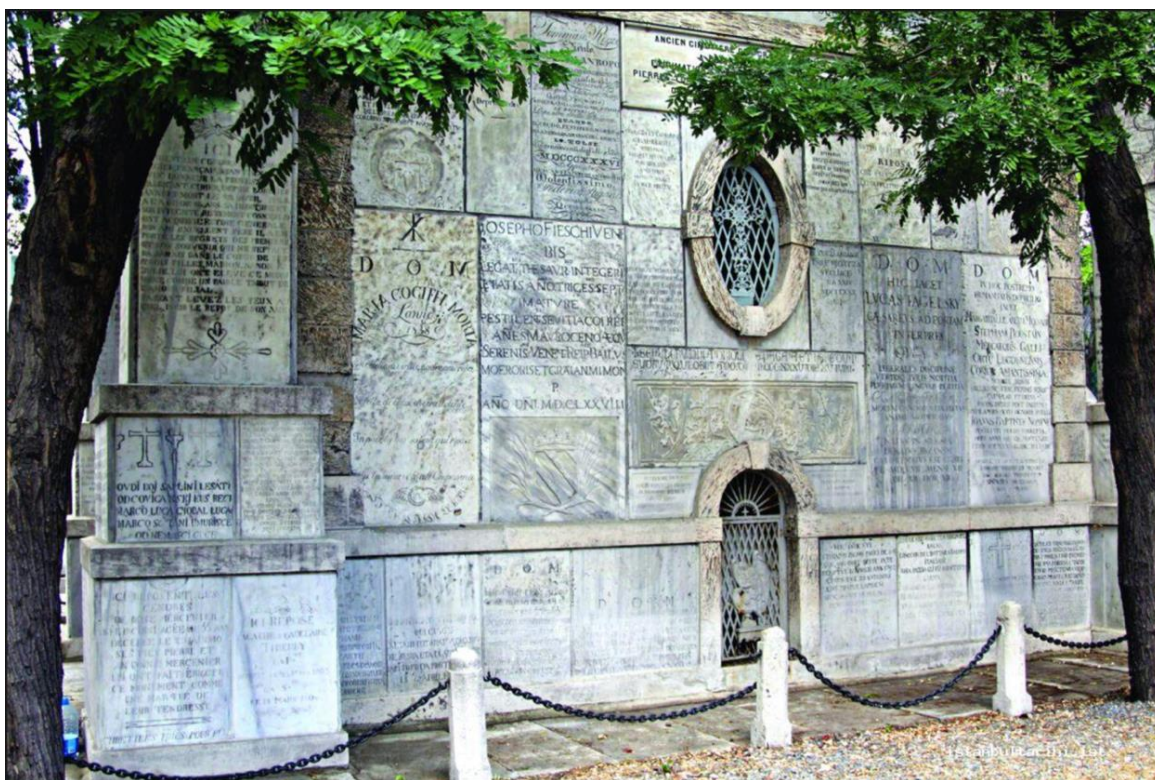
¹⁷⁰⁴ Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 23.

¹⁷⁰⁵ Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 23-5.

veel van zijn aantekeningen niet had kunnen publiceren. Desondanks, zijn we toch deels op de hoogte van zijn verdiensten in de botanica, dankzij de brieven van zijn collega Busbeke en de brief die Quackelbeen stuurde naar Matthioli, een Italiaanse arts uit Siena, die lijfarts was geweest van Ferdinand I en van Maximiliaan II en dus veel invloed had aan het Habsburgse hof.¹⁷⁰⁶

Het opschrift van Willem Quackelbeens grafsteen in het Latijn kunnen we als volgt vertalen: “*Hier rust Willem Quackelbeen, ook als Coturnossius bekend, afkomstig uit Kortrijk, aan de Lage Landen, dokter in de geneeskunde en ten zeerste onderlegd in de takken van de wijsbegeerte. Hij behartigde jarenlang de belangen van de christenheid te Constantinopel. Het werd hem niet gegund naar zijn vaderland terug te keren, maar hij werd door de Heer Christus in de hemel binnengeleid. Hij bezweek aan de pest op 8 mei 1561. Hij leefde 34 jaar lang.*”¹⁷⁰⁷

Willem Quackelbeen zijn grafsteen lag initieel in de oudste kerk van Galat, maar werd nog voor de Eerste Wereldoorlog, overgebracht naar het Latijns kerkhof van Ferikoÿ, een buitenwijk van Constantinopel.¹⁷⁰⁸ Heden ten dage, valt zijn grafsteen nog steeds te bezichtigen in Istanbul:

Afbeelding 32: Grafsteen Willem Quackelbeen in Istanbul¹⁷⁰⁹

¹⁷⁰⁶ Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 25.

¹⁷⁰⁷ Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 27.

¹⁷⁰⁸ Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 22.

¹⁷⁰⁹ The special place built from gravestones to keep bones in it. Willem Quackelbeen's stone is placed in the middle of the plastro, i.e. the foot of the wall, on the left. Pangalti Latin Catholic Cemetery, <https://www.istanbultarihi.ist>.

Wanneer we nu terugkeren naar de familie Wielant, dan zien we dat Jan zijn broer, Florens Wielant fs. Florens, rechten had gestudeerd en hij beroepshalve: klerk, pensionaris en afgevaardigde van Ieper was op Ledenvergaderingen.¹⁷¹⁰ Jan Wielant zelf had nochtans geen rechtenstudies gedaan, alhoewel hij op latere leeftijd toch een meestertitel aannam en dus honorifiek was.¹⁷¹¹ Jan begon zijn carrière als klerk van de griffier Jan van Gent en tevens zien we dat hij de adjunct van Daniel Alaerts was in een *enkwest* te Oudenaarde. Vervolgens verving hij Jan van Gent als secretaris en werd hij op deze wijze, plaatsvervangend secretaris van de hertog. Vanaf 1433 zien we hem in de hoedanigheid van griffier van de Raad van Vlaanderen terug en vanaf 1459 werd hij ook nog tot raadsheer van de Raad van Vlaanderen benoemd. Ondanks de capaciteiten waarover Jan beschikte, mag anderzijds zeker niet de invloed van zijn schoonfamilie worden onderschat.¹⁷¹² Niettegenstaande het gegeven dat Jan Wielant tijdens zijn carrière snel naar Gent verhuisde, bleef hij wel verbonden met zijn geboortestad. Hoogstwaarschijnlijk speelde hij een rol in het overbrengen van de Raad van Vlaanderen naar Kortrijk in 1439.¹⁷¹³ Voorts stuurden de Kortrijkse schepenen op 17 november 1439 een afvaardiging naar zijn huwelijk met Catharina van de Kethulle. Daarnaast komt Jan Wielant ook geregeld naar Kortrijk om als commissaris nieuwe schepenen aan te stellen en de stadsrekeningen te controleren. Voorts woonde hij in 1450 in de Kortrijkse Onze-Lieve-Vrouwekerk ook de eerste mis bij van zijn schoonbroer, kanunnik Raso van de Kethulle. Kortom, deze zoon van een Kortrijkse schepen schopte het dus zeer ver en kan dan ook als secretaris van Filips de Goede, griffier plus raadsheer van de Raad van Vlaanderen, terecht worden aanschouwd als één van de belangrijkste uit Kortrijk afkomstige vorstelijke ambtenaren.¹⁷¹⁴

Aangaande Jan Wielant zijn nakomelingen, weten we dat van de twaalf kinderen die hij met zijn echtgenote verwekte, er na zijn overlijden nog vijf in leven waren.¹⁷¹⁵ Zijn dochter, Florentine Wielant, vrouwe van Bavikhove, werd in 1451 te Ieper geboren en overleed te Vichte op 1 april 1524. Florentine was initieel gehuwd met Willem, heer van Heule, die rond 1479 burchvoogd van het kasteel van Kortrijk was. Deze Willem van Heule werd echter gedood door Gentse opstandelingen in 1487. Nadien hertrouwde Florentine met ridder Jacob, heer van Vichte, die tevens erfelijk maarschalk van Vlaanderen en raadsheer van keizer Karel V was. Een andere dochter van

¹⁷¹⁰ Stijn Bossuyt, “‘Rijke stinkers’: Editie en analyse van middeleeuwse grafinscripties te Ieper (1118-1566)” (masterproef, KU Leuven, 2000), 135; Dumolyn, “De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen,” 47.

¹⁷¹¹ Dumolyn, “De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen,” 47.

¹⁷¹² Dumolyn, “De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen,” 48; 55-6.

¹⁷¹³ Ten gevolge van een banaal conflict omtrent erfenisrechten, zal het stadsbestuur op een bepaald moment weigeren om nog langer recht te spreken. Daarop zou de Raad van Vlaanderen furieus reageren en zal Kortrijk deze kans verkijken om de nieuwe, vaste locatie te worden waar de Raad zou kunnen zetelen. Voor meer duiding hieromtrent, zie Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 141-44).

¹⁷¹⁴ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 114.

¹⁷¹⁵ Dumolyn, “De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen,” 46-7.

Jan, met name, Johanna Wielant, werd uitgehuwd in 1460 aan schildknaap Cornelis de la Barre, heer van Moeskroen. Cornelis was overigens voorsnijder van Filips de Goede, hofmeester van Margaretha van York en (hoog)baljuw van Kortrijk. Eén van Jan zijn zonen, *in casu*, Josse Wielant, werd geboren te Dendermonde op 1 mei 1452 en studeerde in 1473 in Leuven. Hij werd priester, monnik en dan prior van de Sint-Pietersabdij te Gent waar hij overleed op 16 januari 1507. Jan Wielant sr. had ook nog een zoon die zijn naam droeg, Jan Wielant jr. en deze Jan werd geboren op 15 november 1454 te Ieper. Ook deze zoon zou in Leuven studeren (1473-1474) en werd rond 1479 de heer van *Scoppeghem*. Hij zou op zijn beurt huwen met Margaretha van Boonem fa. Jan. Zijn schoonvader was overigens burgemeester van Brugge en schepen van het Brugse Vrije. Jan Wielant jr. en diens echtgenote zouden uiteindelijk in 1486 sterven ten gevolge van de pest en beiden werden begraven in de Brugse Sint-Jacobskerk.¹⁷¹⁶ Jan Wielant senior zijn meest gekende zoon was uiteraard meester Filips Wielant (1441-1520). Laatstgenoemde studeerde rechten in Leuven¹⁷¹⁷ en wordt algemeen beschouwd als de belangrijkste Vlaamse rechtsgeleerde van de late middeleeuwen. Filips Wielant werd net zoals Gillis Joye in 1472, vereeuwigd door een schilderij, ditmaal vervaardigd door Adriaen Isenbrant omstreeks 1510. Heden ten dage kan dit schilderij nog steeds worden bezichtigd in de Brugse Sint-Salvatorskathedraal.¹⁷¹⁸

¹⁷¹⁶ Dumolyn, "De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen," 47-8.

¹⁷¹⁷ *Philippus Wielant, de Gandavo* 03/03/1461 (studiegebied: *Ius Civilis*). (https://agatha.arch.be/nl/data/acts/MATRIKEL_00126499)

¹⁷¹⁸ Erfgoed, <https://www.erfgoedinzicht.be>.

Afbeelding 33: "Opdracht in de Tempel" (Isenbrant)¹⁷¹⁹

Filips Wielant staat verder ook nog bekend omwille van zijn memoriaal.¹⁷²⁰ In dit manuscript geschreven in het Middelnederlands, beschrijft hij eerst enkele eigendomstitels, zoals zijn huizen in Gent. Vervolgens begint hij zijn genealogie te verduidelijken onder de titel: "*Genealogie van minen voorouders anno 1482.*"¹⁷²¹ Hier komen zijn voorouders aan de beurt, kwartier per kwartier. Opmerkelijk, is dat hij niet begint bij "*miins vaders vader,*" maar wel bij "*miins vaders moeder.*" Misschien was zijn motief hiervoor, dat heel wat bezittingen via moederszijde afkomstig waren? Zijn memoriaal bevat talrijke documenten over onroerende bezittingen en misschien waren de genealogische gegevens wel mede bedoeld om de herkomst van die bezittingen te verduidelijken. Voorts bemerkt Donche, dat Filips Wielant zijn genealogische gegevens noteert vanuit zijn persoonlijke herinneringen. Ook informatie over zijn vrouw en haar bezittingen, hun huwelijkscontract en inlichtingen over hun kinderen worden vermeld. Bovendien komt ook nog het huwelijkscontract van zijn grootvader erin voor. Naast deze stamboomkundige notities, is er in zijn

¹⁷¹⁹ "Opdracht in de Tempel, met schenkers op de luiken, en portret van Filips Wielant en Johanna van Halewijne met H. Filippus en H. Johannes", geschilderd door Adriaen Isenbrant in 1510. Locatie: Sint-Salvatorskathedraal te Brugge, objectnummer: PWV.0301.S.034. Beschrijving paneel: Het middenpaneel stelt de opdracht in de tempel voor in een renaissance-interieur. Maria, vóór een tafel, houdt het Jezuskind in haar armen. Simeon steekt de handen uit om het kind te ontvangen. Over zijn handen is een doek gespreid. Achter hen: Jozef, de profetes Anna en een kloosterzuster (Filipinne de Gros, kleindochter van de schenkers, die mogelijks haar portret en wapenschild liet bijschilderen na de erfenis van dit schilderij in 1521). Linkerluik: de schenker, jurist Filip Wielant (+1521), zijn patroon de H. Filippus, erboven het wapenschild Wielant. Rechterluik: de schenker, Johanna van Halewijn (+1510), haar patroonheilige de H. Johannes de Evangelist, erboven het wapenschild Van Halewijn, <https://www.erfgoedinzicht.be>.

¹⁷²⁰ RAK, *Fonds d'Ennetières*, nr. 709, 94 folio's.

¹⁷²¹ RAK, *Fonds d'Ennetières*, nr. 709, f° 13.

memoriaal ook nog plaats voor de inventaris van zijn bibliotheek, nota's over de Gentse Sint-Jacobskerk en bedragen die werden betaald aan deze parochie. Finaal sluit hij zijn memoriaal af, met een eigen *curriculum vitae* op te maken tot 1483.¹⁷²²

Het fenomeen van het opstellen van een genealogie, maar in bijzonder het “genealogisch bewustzijn”, dat zich onder verscheidene ambitieuze families uit het graafschap Vlaanderen (en trouwens ook daarbuiten) begon te ontwikkelen, wordt verduidelijkt door Dumolyn.¹⁷²³ Hij stelt dat in samenhang met de nobiliteringsprocessen en met de ruimere opwaartse sociale mobiliteit, de familiestructuren binnen het milieu van de hogere ambtenaren een lineage-vorm aannamen. Dat objectief proces werd ook subjectief geïnterioriseerd en gereproduceerd onder de vorm van een genealogisch bewustzijn, een fenomeen dat voor de latere werkelijke ambtsadel van fundamenteel belang zou worden. Een concreet voorbeeld van zo'n genealogisch bewustzijn, is de genealogie van de rekenmeester Thomas Malet omstreeks 1468. Zijn schrijven wordt gekenmerkt door een opvallend toenemend familiaal bewustzijn en de adellijke aspiraties van de 15de-eeuwse raadsheren. Vooral markant, is dat Malet zelf geen bezwaar zag om zijn “familiegeschiedenis” hier en daar wat rooskleuriger en imposanter voor te stellen dan dat ze in werkelijkheid was. Zo stelde hij dat zijn voorvaders ridders waren die onder Willem van Normandië hadden gediend, tijdens diens verovering van Engeland, alsook had één van zijn voorouders deelgenomen aan de kruistocht van 129-1241. Vanaf 1285 kon hij in zijn fantasierijke vervalsing, aansluiting vinden bij een charter waarin schildknaap Eustasse Malet, ridder en heer van *Coupigny lez Fournes*, drie missen in een kapel stichtte. Die, in elk geval reële, gelijknamige familie was onze ambitieuze rekenmeester zijn aanknopingspunt om via een mengeling van kunstgrepen en onderdelen van werkelijke stambomen uiteindelijk tot zijn vader af te dalen. Zijn broers, die klaarblijkelijk niet echt hoogvliegers waren en daarnaast ook nog eens op het verkeerde pad waren geraakt, besloot Thomas Malet simpelweg niet te benoemen! Deze nauwe bloedverwanten moesten dus duidelijk voor het nageslacht worden gecensureerd. Ook zijn zusters achtte hij amper een vermelding bij naam waardig. In zijn lineage-constructie waren zij blijkbaar *quantité négligeable*.¹⁷²⁴

Dumolyn stelt, dat het in feite ook minder over zijn eigen (fictieve) voorouders ging en het vooral zijn bedoeling was om zélf een “voorouder” te worden, één van de stamvaders van zijn geslacht. De beschrijving van de laatste generaties waren natuurlijk veel betrouwbaarder. Vooral interessant om te zien, is dat Malet bijzonder veel aandacht besteedde aan het opsommen van zijn min of meer verre

¹⁷²² Pieter A. Donche, “Genealogische memorialen,” *Vlaamse Stam* 37, nr. 9 (2001): 406-7.

¹⁷²³ Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren*, 192.

¹⁷²⁴ Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren*, 192.

of dichte verwantschapsbanden met families zoals: de Lannoy, de Roubaix, de Croÿ, de Croix en van Kooigem. Ook Filips Wielant, stelde dus gelijksoortige genealogische notities op, en niet toevallig wordt de oorsprong van zijn familie eveneens teruggeprojecteerd naar een fictieve voorouder-schildknaap.¹⁷²⁵

Thomas Malet en Filips Wielant waren uiteraard niet de enigen die we kunnen betrappen op deze “creatieve invullingen” aangaande hun voorouders en hun toenemend “genealogisch bewustzijn.” Spontaan denk ik hierbij aan Jacob Breydel, die zich ook geroepen voelde om het profiel van Jan Breydel, de vleeshouwer uit 1302, wat op te krikken. Het motief van Jacob I Breydel hiervoor, was naar alle waarschijnlijkheid een poging om het anti-grafelijke verleden van zijn grootvader Jan I en van Jan II uit te wissen, in bijzonder omtrent hun aandeel in het Artevelderegime. Vandaar dat het dan ook zinvol was voor Jacob Breydel, om Jan de vleeshouwer uit 1302, expliciet te reconstrueren als een graafgezinde figuur.¹⁷²⁶ Verder is het ook hier interessant, om te zien dat Jacob I Breydel, net zoals Thomas Malet en Filips Wielant, een duidelijke hoogvlieger was in zijn familie. Hij was namelijk een succesvolle magistraat en zetelde voor een uitzonderlijke, lange periode in het Brugse stadsbestuur. Bovendien was hij eveneens zoals voorgenoemden, zéér ambitieus en wenste hij absoluut een adellijke titel in de wacht te slepen.¹⁷²⁷

Wat interessant is aangaande de evolutie in de *Zeitgeist*, is dat Demets bemerkt dat er een opvallend verschil is omtrent de beschrijving van het collectieve verhaal binnen de kroniekschrijving. Vanaf 1400 wordt de collectieve strijd stevast gekoppeld aan het succesvolle optreden van enkele prominente, sterke, mannelijke én stedelijke leidersfiguren. Zo kregen “kapitein” Jan Breydel voor Brugge en Jan Borluut voor Gent, een steeds grotere rol in verschillende versies van de Middelnederlandse prozakroniek, de *Excellente Cronike van Vlaenderen*. Kortom, in de 15de eeuw was er meer focus op de machtige geslachten, die de collectieve actie zogenaamd “bewerkstelligd” of hadden aangevoerd. Dit proces wordt in historisch onderzoek een verschuiving van het collectief, naar het “sociaal geheugen” genoemd. Waarbij we dus zien dat bepaalde machtige individuen en families, het verleden toe-eigenen. Demets voegt hier nog aan toe, dat deze evolutie niet plaats vond zonder reden. Feit en fictie gingen hand in hand in de middeleeuwse kronieken en eigenlijk deed het er weinig toe of de gebeurtenissen nu écht hadden plaatsgevonden of niet, zolang het verhaal *an sich*, maar herkenbaar was voor de lezer. Kortom, herkenbaarheid betekende in de eerste plaats dat

¹⁷²⁵ Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren*, 193.

¹⁷²⁶ Demets, *Breydel*, 115.

¹⁷²⁷ Demets, *Breydel*, 115.

het verleden refereerde aan eigentijdse politieke situaties.¹⁷²⁸ Een gelijksoortig fenomeen zien we ook terug in de memorialen, waarbij eveneens hier en daar “creatief” wordt omgegaan met het verleden en waarbij machtige figuren zichzelf plus hun familie willen vereeuwigen. In de kasselrij Kortrijk, zien we dit fenomeen bijvoorbeeld al terug bij Olivier van der Gracht, die met zijn memoriaal van start ging in 1387.¹⁷²⁹ Deze Olivier was een achterkleinzoon van Wouter van der Gracht, baljuw van Dowaaï, poorter van Brugge en in 1300 één van de gevangene van de Fransen was die samen met Gwijde van Dampierre in hechtenis zat.¹⁷³⁰ Ook in dit manuscript, bestaande uit 31 folio's, vinden we veel informatie terug over goederenbezit en inkomstenbronnen. Overigens valt op dat de onderwerpen niet in een logische volgorde staan en ze het resultaat zijn van aantekeningen van meerdere familieleden. Naast opsommingen van eigendommen, treffen we uiteraard ook genealogische gegevens aan, die handelen over geboortes en waarbij ook de namen van de doopheffers (ca. 1450) worden opgenoemd. De oudste genealogische gegevens werden opgetekend door Olivier van der Gracht. Hij vermeldt na het beschrijven van zijn eigen huwelijk in 1387, de geboortes van zijn tien kinderen. Donche, bemerkt hier dat het bij deze aantekeningen opvallend is, dat de meters en peters nauwkeurig worden genoteerd. Meestal waren er meerdere meters en peters en deze vormden dan ook een staalkaart van de personen met wie de ouders goede relaties onderhielden.¹⁷³¹

Ten slotte zien we dat Olivier zijn zoon en erfgenaam, Ghildolf van der Gracht het memoriaal van zijn vader verderzet. Deze Ghildolf was opnieuw niet toevallig een hoogvlieger binnen zijn familie, gezien hij een raadsheer was van Filips de Goede. Ook hij start zijn genealogische notities met informatie over zijn huwelijk in 1413 en vervolgens geeft hij op dezelfde wijze als zijn vader, ook informatie over de geboortes van zijn kinderen. De geboortes bleven nauwkeurig geregistreerd tot 1424, maar daarna blijkt er minder interesse te zijn in het blijven registreren van genealogische informatie. Desalniettemin, blijven er wel dichtbeschreven folio's voorkomen met een doorlopende aaneenschakeling van verwante personen, maar zonder vermelding van enig jaartal. Het geschrift is duidelijk van een veel latere datum, vermoedelijk uit de 16de eeuw. Volgens Donche is dit genealogisch fragment wellicht overgeschreven uit andere bronnen, waarbij het aantonen van verwantschappen de voornaamste bedoeling was.¹⁷³²

¹⁷²⁸ Demets, *Breydel*, 64.

¹⁷²⁹ RAK, *Aanwinsten*, nr. 2802, 31 folio's.

¹⁷³⁰ Hervé Douxchamps, “Les quarante familles belges les plus anciennes subsistantes, Gracht,” *Le Parchemin* 65, nr. 325 (2000), 62-71; Donche, “Genealogische memorialen,” 401. Voor algemene informatie omtrent de familie van der Gracht, zie Vercaemst. (E. Vercaemst, “De adellijke familie van der Gracht van Moorseele (kasselrij Kortrijk, 1220-1554)” (masterproef, KU Leuven, 1985).

¹⁷³¹ Donche, “Genealogische memorialen,” 402.

¹⁷³² Donche, “Genealogische memorialen,” 402.

Ook hier zien we dus de gelijkenis met de genealogische beschrijvingen van Thomas Malet. Een ander relevant laatmiddeleeuws memoriaal uit de kasselrij Kortrijk, is het manuscript van Jan van Dadizele. Ondanks deze persoon eigenlijk Jan van Veerdegem heette, was hij desalniettemin, verwant met de heren van Dadizele via moederslijn. Voorts behoorde dit geslacht eerder tot de lagere adel, maar desondanks, wist Jan op te klimmen op de sociale ladder, door onder meer de ambten van soeverein-baljuw van Vlaanderen en hoogbaljuw van Gent uit te oefenen. Kortom, ook hij was dus zonder meer een spraakmaker binnen zijn familie en had duidelijk ook geen gebrek aan ambities. Zijn memoriaal zelf werd in de 19de eeuw in zijn geheel gepubliceerd.¹⁷³³ Het bevond zich op dat moment in de bibliotheek van de Zwarte Zusters te Kortrijk en kwam uit de bibliotheek van Felix Goethals-Vercruysse die aldaar was ondergebracht. Jan van Dadizele zelf was de zoon van Jan en Catherina Patin en kleinzoon van Jan en Maria van der Gracht. Bij deze was hij dus ook een bloedverwant van Olivier van der Gracht, die als eerste begon met de traditie van het schrijven van een memoriaalboek in de kasselrij Kortrijk. Verder studeerde Jan in Rijsel en Atrecht, waarna hij schildknaap werd bij Simon de Lalaing, een hoveling van de Bourgondische hertog.¹⁷³⁴ In 1455 huwde hij met de Brugse Catharina Breydel fa. Jacob II en Catharina van der Beurse.¹⁷³⁵ In dienst van Simon de Lalaing ondernam hij verscheidene militaire expedities, zoals onder andere de Slag bij Gavere in 1453 tegen de opstandige Gentenaars. Vanaf 1474 verving hij Simon de Lalaing als soeverein-baljuw van Vlaanderen. Eind 1481 werd Jan van Dadizele vermoord in Antwerpen¹⁷³⁶, waarvan er aanwijzingen zijn dat het hier ging om een politieke afrekening.¹⁷³⁷

Jan zijn memoriaal zelf werd neergepend in 1480, dus één jaar voor zijn overlijden. Het manuscript bevat zo'n 240 folio's en hierin beschreef hij zeer gedetailleerd allerlei aspecten omtrent zijn leven.¹⁷³⁸ De titel van zijn manuscript luidde als volgt: "*Registre beghinnen maken in't jaer duust vier honderd ende tachtentig aengaende Jan, heere van Dadiselle, ruddere, te wetene: een ghedeel van zynen levne, de heerlicheden, leenen ende andere goedinghem hemtoebehoorende met al datter toebehoort ende afghehouden es in leene ende in erve, 't maechscip van zynen kinderen, coppien vanden commissien, daeraf hy de officien excerceirde ende van vele andere lettren, mitsgaders vele andere diversche zaken etc.*"¹⁷³⁹

¹⁷³³ Jan van Dadizele, *Memoriaal*, uitgegeven door Joseph Kervyn de Lettenhove, in *Mémoires de Jean de Dadizele: souverain-bailli de Flandre, Haut-Bailli de Gand, capitaine-général de l'armée flamande*. Brugge, 1850.

¹⁷³⁴ Frederik Buylaert en J. Haemers, "Record-keeping and status performance in the Early Modern Low Countries," *Past and Present* 11 (2016): 134.

¹⁷³⁵ Donche, "Genealogische memorialen," 402; Demets, *Breydel*, 169; 178-80.

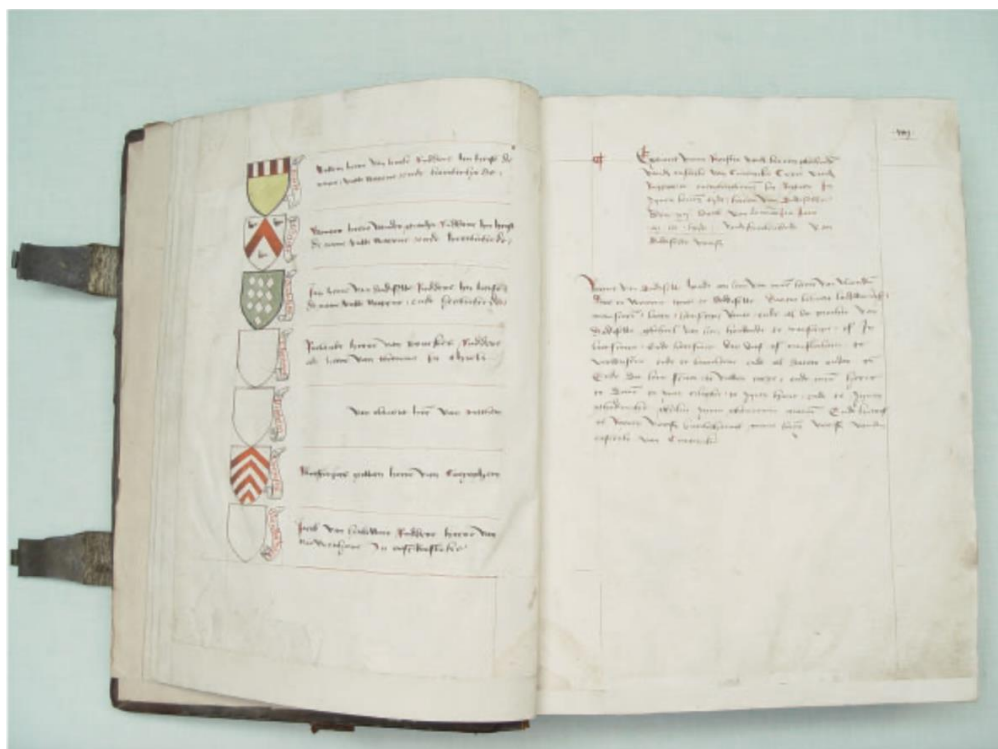
¹⁷³⁶ Donche, "Genealogische memorialen," 402-3.

¹⁷³⁷ Buylaert en Haemers, "Record-keeping," 135.

¹⁷³⁸ Buylaert en Haemers, "Record-keeping," 133-34.

¹⁷³⁹ *Van Dadizele Manuscript*, f° 1 r°; Donche, "Genealogische memorialen," 405; Buylaert en Haemers, "Record-keeping," 140.

Het eerste hoofdstuk van het manuscript, is een opsomming van de twaalf heerlijkheden (met hoge rechtsmacht) in de kasselrij Kortrijk en hun eigenaars. Zijn eigen heerlijkheid is de achtste in de rij. Jan van Veerdegem omschreef zichzelf als volgt: “*Jan, heere van Dadiselle, ruddere. Hij heift de name, vulle wapene ende heerlichede.*”¹⁷⁴⁰

Afbeelding 34: Het “Dadizele Manuscript” (Buylaert en Haemers)¹⁷⁴¹

De manier waarop dit wordt omschreven, kan worden geïnterpreteerd als een wijze waarop Jan van Dadizele, poneert dat via hem, Dadizele nog steeds werd geleid door de oorspronkelijke lijn van de heren van Dadizele, en dat hijzelf dus een rechtstreekse afstammeling is van deze heren van Dadizele.¹⁷⁴² Het is opmerkelijk om te zien dat Jan van Dadizele, zichzelf onafgebroken vernoemt als zijnde: “Jan, heer van Dadizele.” Desalniettemin, zien we in het vierde hoofdstuk van zijn manuscript dat bij de opsomming van zijn voorouders, de rechtstreekse mannelijke lijn werd gebroken vanaf 1332 en dat hij dus een afstammeling is in vrouwelijk lijn.¹⁷⁴³ Voorts vermeldt hij in een apart hoofdstuk ook zijn grootvader, Jan fs. Rogiers (*1424), gehuwd met Maria van der Gracht, bij wie hij twaalf kinderen, alsook twaalf bastaardkinderen had. Zijn vader, ook een Jan (*1440) was gehuwd met Katheline Patin.¹⁷⁴⁴ Verder geeft hij ook nog veel informatie over de

¹⁷⁴⁰ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 142.

¹⁷⁴¹ This chapter provides a survey of the 12 seigneuries of the shire of Courtrai and their owners. The coat of arms and lordship of Dadizele are listed third on the left hand page. Deze afbeelding werd overgenomen van Buylaert. (Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 139).

¹⁷⁴² Aangaande de heerlijkheid Dadizele, zie Speecke et al. (Speecke, *Repertorium van de hogere heerlijkheden*, 194-96).

¹⁷⁴³ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 142.

¹⁷⁴⁴ Donche, “Genealogische memorialen,” 405-6.

aanverwanten: van der Gracht, Patin en van der Lende. Vervolgens komen we in zijn memoriaal uit bij de proband zelf, dus “onze” Jan van Dadizele. Hij geeft verscheidene biografische gegevens, zoals over zijn huwelijk in 1455 met Catheline Breydel, hun ondertrouw te Brugge plus het huwelijk te Dadizele zelf. Van zijn kinderen vermeldt hij overal de doopheffers. Dus ook hier zien we dat het belangrijk is om alle “vrienden en *maghen*” duidelijk in kaart te brengen. Bij de aanverwante families, maar niet bij zijn rechtstreekse verwanten, zijn vaak veel dagen en maanden van gebeurtenissen opengelaten, maar opvallend genoeg, is dit niet het geval bij de kinderen van Maria van Dadizele, die gehuwd was met Jan van Komen. Misschien heeft hij de gegevens over deze verwanten wel gekopieerd uit een memoriaal van zijn tijdgenoot en buurman, *Philippe de Commynes*, die eveneens een hoveling was aan het hof van Filips de Goede en Karel de Stoute? Hun kastelen stonden namelijk aan weerszijden van de Leie op zo’n drie mijl van elkaar.¹⁷⁴⁵

Hij vervolgt met een zeer uitgebreide en gedetailleerde beschrijving van al zijn leengoederen en die van zijn echtgenote, plus de gemeenschappelijke allodiale goederen. Daarop volgen nog veel inlichtingen over zijn taken als: soeverein-baljuw van Vlaanderen, hoogbaljuw van Gent en kapitein van de legers van Vlaanderen. Dit alles in hoofdzaak onder de vorm van afschriften van oorkonden, officiële akten, verslagen, brieven, enz.¹⁷⁴⁶ Concreet bestaat dit manuscript dus uit een autobiografie, een genealogie en een legio van verscheidene administratieve documenten, die allemaal betrekking hebben met Jan van Dadizele, als zijnde een edelman, een militaire leider, een vorstelijk ambtenaar en een hoveling.¹⁷⁴⁷ Jan van Dadizele zelf, was zonder meer, één van de sleutelfiguren met betrekking tot de politieke strubbelingen die plaatsvonden tijdens de late 15de eeuw in het graafschap Vlaanderen, vandaar dat Buylaert stelt dat dit hoogstwaarschijnlijk wel het motief van Jan zal zijn geweest, om zijn manuscript op te maken in mei 1480. Kortom, hij schreef zijn memoriaal neer tijdens het absolute hoogtepunt van zijn leven, hetgeen op dat moment eigenlijk al alle verwachtingen had overschreden.¹⁷⁴⁸

Vooraf interessant om te zien, is dat Jan van Dadizele eigenlijk maar een écht belangrijk individu begon te worden, na het plotse overlijden van Karel de Stoute in 1477. Tijdens deze chaotische en onzekere periode, viel het bestuur van de Lage Landen in handen van Karel zijn dochter, Maria van Bourgondië, die spoedig zou huwen met de toekomstige keizer Maximiliaan I van Habsburg. Gezien het onstabiele klimaat omtrent dynastieke opvolging, zag de Franse koning uiteraard zijn kans om

¹⁷⁴⁵ Donche, “Genealogische memorialen,” 406.

¹⁷⁴⁶ Donche, “Genealogische memorialen,” 406.

¹⁷⁴⁷ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 134.

¹⁷⁴⁸ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 134.

de felbegeerde Lage Landen in te lijven. Dus ook hier zitten we weer in een periode van politieke instabiliteit en constante militaire strijd en juist dit moment vormde dan opnieuw niet toevallig, dé ideale kans voor een ambitieuze, lage edelman om te floreren en sociaal op te klimmen.¹⁷⁴⁹

Concreet zien we dus in deze drie verschillende casussen een interessant socio-cultureel verschijnsel in de kasselrij Kortrijk, waarbij niet *at random*, maar doelbewust een selectief manuscript wordt neergepend, waarbij: genealogische gegevens, beschrijvingen van roerende en onroerende bezittingen, opsommingen van “vrienden en *maghen*” in kaart wordt gebracht. Een interessante vraag die wie hier kunnen stellen, is onder welke noemer we dit socio-cultureel fenomeen moeten plaatsen? Aan de ene kant stellen Buylaert en Haemers dat het manuscript van Jan van Dadizele, niet overeenstemt familie kronieken, zoals de Italiaanse *ricordanze* en het Franse *livres de raison*, omdat in deze gevallen, de praktische informatie van een boekhoudkundig boekje, geleidelijk werd afgewisseld met: huishoudelijke tips, genealogische en biografische aantekeningen en/of historiografische teksten. Finaal culmineerde dit tot het gegeven waarbij juist deze toevoegingen het grootste deel van de notities gingen vormen. Een soortgelijk organisch proces is bijvoorbeeld ook te zien bij notitieboeken en reisverslagen.¹⁷⁵⁰

De drie manuscripten die we hier besproken hebben, wijken daar van af, omdat ze veel meer met voorbedachten rade werden geconstrueerd. Voorts dienden ze niet een administratieve functie. Daarnaast kunnen we ze ook niet onderbrengen onder de noemer van cartularia, gezien het in zo’n context gaat om een registratie van akten en oorkonden die werden afgeschreven omwille van hun bewijskracht voor bepaalde rechten. In onze casussen zien we een specifieke selectie van wat wel en wat niet in de manuscripten mag worden opgenomen. Een concreet voorbeeld hiervan met betrekking tot het van Dadizele manuscript, is het feit dat er geen enkele vermelding wordt gemaakt van het hevige conflict die woedde tussen Jan van Dadizele enerzijds en diens schoonbroer, Boudewijn van de Woestine. In 1464 kwam zelfs hertog Filips de Goede tussen, nadat Jan van Dadizele zijn schoonbroers kasteel had geplunderd, met als doel, zijn zus, Anna van Dadizele en al haar bezittingen terug te brengen naar Dadizele. Verder zien we dat er ook geen persoonlijke briefcorrespondentie voorkomt, behalve kopieën van officiële correspondentie tussen Jan van Dadizele en de Bourgondisch-Habsburgse staat en de steden. Daarnaast zien we ook dat al deze manuscripten geschreven werden in het Middelnederlands.¹⁷⁵¹

¹⁷⁴⁹ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 134.

¹⁷⁵⁰ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 135.

¹⁷⁵¹ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 136-37.

Volgens Buylaert en Haemers, wijkt het van Dadizele manuscript af met de *memoriaelen* en *memorieboecken*¹⁷⁵², en is dit manuscript eerder een soort “koffietafelboek”.¹⁷⁵³ Dit genre wordt voor het eerst informeel omschreven door Michel de Montaigne: “*Je m’ennuie que mes Essais servent les dames de meuble commun seulement, et de meuble de sale.*”¹⁷⁵⁴ Buylaert stelt dat Jan van Dadizele, mogelijk de intentie had, om juist te doen waar Montaigne zat over te klagen, met name: “*A text that circulated in the confines of his residence that offered himself, his kith and kin a panorama dedicated to a single topic — the status and honour of the author and, by extension, that of his audience. The manuscript’s function was quite similar to that of the objects that lie around on the coffee-tables of the modern household in that it aspired to illustration, rather than to proof. The reader was not expected to measure whether the records included provided sufficient proof for the claims of the author. Those claims were supposed to be accepted a priori, and records only helped to shed light on the social and material basis of status. Both the manuscript and the coffee-table book are not designed to prove a point, and both proceed from pre-established assumptions shared by the author and his audience.*”¹⁷⁵⁵

In navolging van Buylaert en Haemers, meent Demets dat het manuscript van Jan van Dadizele zou kunnen omschreven worden als een “koffietafelboek” en een “pronkboek”.¹⁷⁵⁶ Trio van zijn kant, meent dat dit bijzonder interessante handschrift, deze typering niet verdient. Zijn argumenten hiervoor zijn als volgt: “De inhoud en eenvoud van uitvoering, op papier en zonder de minste versiering laat staan verluchting, wijzen eerder op een familiaal memorieboek, waarin een combinatie van familiale gegevens en bedrijfs-boekhoudkundige informatie voor de hand lagen. Dit brontypologische genre zal in de volgende eeuwen een enorme toename kennen.”¹⁷⁵⁷

Niettegenstaande, de daadwerkelijke intentie van Jan van Dadizele, uiteraard enkel en alleen hem en zijn entourage gekend zijn, stem ik desondanks volledig in met de visie van Trio. Bovendien zou ik deze beschrijving samenvoegen met de uiteenzetting van Dumolyn, omtrent de ontwikkeling van een “genealogisch bewustzijn.” Zoals reeds vermeld, stelt laatstgenoemde dat in samenhang met de nobiliteringsprocessen en met de ruimere opwaartse sociale mobiliteit, de familiestructuren binnen

¹⁷⁵² Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 140. *Memorieboecken* kwamen in Vlaanderen vanaf de 14de eeuw steeds vaker voor. Zie hieromtrent Van Bruaene. (Anne-Laure Van Bruaene, “L’écriture de la mémoire urbaine en Flandre et en Brabant (XIVe – XVIe siècle),” in *Villes de Flandre et d’Italie (XIIIe – XVIe siècle): les enseignements d’une comparaison*, eds. Elisabeth Crouzet-Pavan en Elodie Lecuppre-Desjardin (Turnhout: Brepols, 2008), 149-64.

¹⁷⁵³ Buylaert and Haemers, “Record-keeping,” 148-49.

¹⁷⁵⁴ Michel de Montaigne, *Essais* III (Frankrijk: Simon Millanges, 1580), hoofdstuk 5.

¹⁷⁵⁵ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 149.

¹⁷⁵⁶ Demets, *Breydel*, 204; 208.

¹⁷⁵⁷ Paul Trio, “Boekbesprekingen: Breydel,” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge* 161, nr. 2 (2024): 2.

het milieu van de hogere ambtenaren een *lignage*-vorm aannamen. Dat objectief proces werd ook subjectief geïnterioriseerd en gereproduceerd onder de vorm van een genealogisch bewustzijn, een fenomeen dat voor de latere werkelijke ambtsadel van fundamenteel belang zou worden.¹⁷⁵⁸ Bij deze meen ik dat de drie memorialen van de families: van der Gracht, van Dadizele en Wielant, net als de genealogie van rekenmeester Thomas Malet (1468), in dit discours kan worden aanschouwd. Tot zover, de bespreking van deze interessante socio-culturele ontwikkeling in de kasselrij Kortrijk.

In elk geval waren het de Bourgondische hertogen en nadien hun Habsburgse erfgenamen, die gretig inspeelden op de grenzeloze ambities van zowel het Kortrijkse, maar uiteraard ook het Gentse, Brugse en Ieperse stadspatriciaat. Via de methodiek van het toekennen van vorstelijke ambten, loyaalgezinden te verheffen in de adelstand en het schenken van individuele of groepsprivileges, konden de hertogen op hun beurt ook hun eigen ambities waarmaken, met name het verder uitbouwen van het staatsvormingsproces en in bijzonder het streven naar verdere centralisatie.¹⁷⁵⁹

Op de lange termijn bleken deze “*dangerous liaisons*” tussen deze vorstgezinde, stedelijke elites en de vorst zelf, sterk genoeg om de weerstand van de lagere sociale groepen te breken. In deze vijfde fase (1467-1540) konden rebelse coalities zich enkel rechthouden tijdens momenten van structurele zwakheid van de staatsmacht. Zo brak er op 28 juni 1467 een gewelddadige rel los in Gent tijdens de inauguratie van Karel de Stoute als nieuwe graaf van Vlaanderen. Tijdens deze Blijde Inkomst op de Vrijdagmarkt zijn daar rellen ontstaan, waardoor de kersverse hertog noodgedwongen en zeer tegen zijn zin toegevingen heeft gedaan aan de Gentenaars. Enerzijds weerhield dit hem er niet van om zich ook in andere steden te laten verwelkomen, maar anderzijds is het toch een teken aan de wand: de starre houding van Karel de Stoute en zijn eindeloze militaire ondernemingen zorgen voor ruis op de relatie tussen de prins en de stad.¹⁷⁶⁰ We zien dan ook dat de ontvangsten die hem in Vlaanderen te beurt vallen, vaak minder hartelijk waren in vergelijking met deze van zijn vader.¹⁷⁶¹ Desalniettemin, kon Karel de Stoute uiteindelijk wel de Gentse rebellie kordaat de kop indrukken¹⁷⁶², en daarnaast werd hij in Kortrijk op 11 augustus 1468 zeer hartelijk ontvangen. Het zou zelfs de meest gevierde en best gedocumenteerde Blijde Intrede van alle Bourgondische hertogen zijn.¹⁷⁶³ Verder vinden we in de poortersboeken van Kortrijk, dat Willem Wandele, die

¹⁷⁵⁸ Dumolyn, *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren*, 192.

¹⁷⁵⁹ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 620; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 113.

¹⁷⁶⁰ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 50; 94-8.

¹⁷⁶¹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 50.

¹⁷⁶² Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen”, 70.

¹⁷⁶³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1468-1469, f° 36 v° 37 r°; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 50; 183.

poorter van Kortrijk werd op 28 augustus 1468, *niet jeghen staende den ban mids dat hem mijn gheduchten heere zine wet gaf hem eerst ende biden incommende als grave te Curtricke*.¹⁷⁶⁴

Een concreet voorbeeld van een vorstgezinde Kortrijkzaan, was de drapier Rogier de Vriendt. Hij was de zoon van de Kortrijkse stadsmagistraat Wouter de Vriendt en Catheline van Yseghem en de kleinzoon van Maertin de Vriendt, die overigens de eerste van zijn familie was die het ambt van schepen uitoefende in 1389.¹⁷⁶⁵ Rogier de Vriendt was overigens gehuwd met Isabeau van der Woestine, dochter van Rogier van der Woestine (burggraaf van Kortrijk 1381-1383) en Maria van Gherbode, en daarnaast was Isabeau de halfzus van vorstelijke ambtenaar Gillis van de Woestine.¹⁷⁶⁶

Rogier de Vriendt werd samen met zijn broer Jan, in 1409 ingeschreven in het register van de Kortrijkse draperie.¹⁷⁶⁷ Verder zou Rogier, net zoals zijn vader en grootvader, schepen in Kortrijk worden. Dit ambt voerde hij uit in: 1431, 1435, 1438, 1441 en het ambt van proost in 1446. Verder was hij ook nog verschillende keren weesheer in Kortrijk. Vervolgens zien we dat hij in 1449 woonde in Wevelgem¹⁷⁶⁸ en hij het leendenombrement “*Planquartsmersch*” te Geluwe in zijn bezit had.¹⁷⁶⁹ Rond 1460 zien we hem als ontvanger opduiken in het Zaalhof te Ieper en verder vergezelde hij Karel de Stoute, tijdens zijn expedities naar Zwitserland en Lotharingen. Uiteindelijk zou hij, net zoals de hertog een paar dagen ervoor, sneuvelen in de Slag bij Nancy op 7 februari 1477.¹⁷⁷⁰

Na de dood van hertog Karel de Stoute in 1477 bevond het graafschap Vlaanderen zich in een diepe crisis. Er dreigde een opstand van de steden en de Franse koning was met zijn legers binnengevallen.¹⁷⁷¹ Voorts kwam er een hechte collaboratie tussen verbannen stedelijke elites, middenklassen en gewone ambachtslui aan de macht in de belangrijkste steden. De repressieve maatregelen en het autocratische beleid van de hertog en zijn vertrouwelingen werden ongedaan gemaakt door een plotse en gewelddadige aanval.¹⁷⁷² Ondanks opstanden in Brugge en Sluis in september 1477 en in Gent in februari 1479 slaagden vertegenwoordigers van de centrale staat er

¹⁷⁶⁴ Callewier, “Poorterij en bevolkingsdynamiek,” II, 85.

¹⁷⁶⁵ Zie bijlage 2.

¹⁷⁶⁶ <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>.

¹⁷⁶⁷ Haquette, “Les nébuleuses drapières,” 114.

¹⁷⁶⁸ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 42.

¹⁷⁶⁹ RAG, *Baronie Nevele, leendenombrementen en charters*, XXII, Geluwe, AR 127, nr. 458, Rogier de Vriend, 22 december 1450.

¹⁷⁷⁰ Emiel Huys, “Les van der Woestine au Courtrais et au quartier d’Ypres,” *Mémoires du Cercle Archéologique et Histoire de Courtrai* 15, nr. 169 (1936): 147-76.

¹⁷⁷¹ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 51.

¹⁷⁷² Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen”, 70.

echter in om stukje bij beetje de macht weer in handen te krijgen.¹⁷⁷³ Het is overigens in deze context, dat de voorheen besproken, Jan van Dadizele, werd vermoord in oktober 1481. Door zijn bliksemsnelle opkomst raakte hij verwickeld in hofintriges en de steeds toenemende spanningen tussen Maximiliaan van Oostenrijk en de grote Vlaamse steden.¹⁷⁷⁴ Anderzijds, zou Kortrijk zelf relatief ongeschonden uit de opstanden van Brugge en Gent komen.¹⁷⁷⁵

Na het onverwachte overlijden van Maria van Bourgondië in 1482 kwam er geen nieuwe Blijde Inkomst van haar echtgenoot Maximiliaan van Oostenrijk. Strikt genomen was deze Habsburger geen graaf van Vlaanderen, maar een regent van het graafschap. Maximiliaan besloot om gewoon enkele gezanten naar Kortrijk te sturen en het was de bedoeling om vervolgens op de Grote Markt een plechtigheid te organiseren, waarbij de Kortrijkzanen een eed van trouw zouden zweren. Ondanks de oproep van de stadstrompetter, bleek er onder de inwoners niet veel enthousiasme te bespeuren. Maximiliaan van Oostenrijk had namelijk in Vlaanderen zijn krediet verspeeld door het Groot Privilege van 1477 niet te respecteren. Bovendien was hij een Habsburger, die niet rechtstreeks afstamde van de graven van Vlaanderen, noch van de hertogen van Bourgondië. Dit alles verzwakte dan ook zijn autoriteit en maakte de latere opstand tegen hem mogelijk.¹⁷⁷⁶ De Bourgondische staat, die dus vanaf nu in Habsburgse handen was terechtgekomen, werd al snel geconfronteerd met een ernstig alternatief. Militaire steun vanwege de Franse koning hielp de gefrustreerde elites, middenklassen en gewone ambachtslui van de drie voornaamste steden, naast ook vele edellieden, om openlijk het autocratische regime van Maximiliaan te weerstaan. Laatstgenoemde werd hierbij geportretteerd als een onrechtvaardige en perverse graaf. Bijgevolg verkozen de vertegenwoordigers van de Drie Leden van Vlaanderen regenten voor diens zoon Filips de Schone, die ze als de ware graaf van Vlaanderen aanschouwden.¹⁷⁷⁷ Zo hadden de lokale autoriteiten die particularistisch gezind waren opnieuw de beslissingsmacht op de hogere niveaus en werd het oude gebruik van het “pre-republikanisme” ingevoerd in een monarchaal model.¹⁷⁷⁸ Net zoals in de opstanden van 1128, 1323-1328 en 1339-1345 was er een sterke coalitie die zich verzette tegen de staatsmacht. Tegen dit “volksfront” zou iedere centraliserende instelling een eigen even sterke coalitie moeten zetten. De Roomse Koning Maximiliaan moest zelfs in 1485 een “contrarevolte” starten om de politieke macht in de steden terug te winnen. Echter waren zijn

¹⁷⁷³ Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen”, 70.

¹⁷⁷⁴ Buylaert en Haemers, “Record-keeping,” 135.

¹⁷⁷⁵ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 76.

¹⁷⁷⁶ Haemers, *For the common good*, 265-66; Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 51.

¹⁷⁷⁷ Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen”, 70.

¹⁷⁷⁸ Dumolyn en Haemers, “Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen”, 70.

machtsaanspraken niet genoeg gedekt en na de Gentse opstand van november 1487 en de Brugse revolte van januari 1488 zetten rebellen de koning gevangen te Brugge. Op deze manier onderging Maximiliaan dus hetzelfde lot als Lodewijk II van Nevers zo'n 150 jaar voorheen te Kortrijk. De Roomse koning zelf gevangen nemen was het ondenkbare doen,¹⁷⁷⁹ maar anderzijds, zien we opnieuw dat ook Maximiliaan werd gespaard, net zoals Lodewijk in 1325. Mogelijk werd een aanslag op zo'n topfiguur, sinds de moord op graaf Karel de Goede in 1127, als een rode lijn aanschouwd die nooit meer opnieuw mocht worden overschreden?

Desalniettemin, werd de weerstand van de coalitie gebroken door interne rivaliteiten, gebrek aan buitenlandse hulp en door een economische blokkade van de omliggende landen. Voorts bleek ook dat de enorme financiële en in bijzonder militaire reserves van Maximiliaan absoluut niet onderschat mocht worden. Brugge capituleerde eerst in januari en uiteindelijk in december 1490, Gent gaf zich over op 19 juli 1492, waarbij ze een vredesverdrag sloten te Cadzand met Albrecht van Saksen, veldheer van Maximiliaan van Oostenrijk. De maand daarvoor, op 16 juni 1492, werd overigens de particuliergezinde Gentse volksleider en toenmalige secretaris van de Gentse schepenvanck, Jan van Coppenholle, op de Vrijdagmarkt onthoofd. Deze verzetsleider stelde dat de zware belastingen die werden geheven, inbreuk maakten op de Gentse privileges. Ten slotte, hield de rebelse edelman, Filips van Kleef, stand in Sluis tot oktober 1492.¹⁷⁸⁰ Ondanks de Gentenaren, of toch een aantal van hen, in 1492 instemden met de vrede van Cadzand, zou in de eerste helft van de 16de eeuw echter blijken dat een zeer groot deel van het Gentse politieke establishment, de ambachten in bijzonder, zich moeilijk met dat vredesakkoord konden verzoenen.¹⁷⁸¹ Deze particuliergezinden zouden in de opstand van 1539 dan ook hun wraak eisen ten aanzien van deze koningsgezinden.¹⁷⁸²

Een andere belangrijke evolutie die zich rond het midden van de 15de eeuw begon door te zetten, was de professionalisering van de oorlogsvoering. Vooral het inzetten van stadsmilities werd naar het einde van de 15de eeuw toe, vaker vervangen door beroepseenheden van: piekeniers, boogschutters en later kolveniers (schutters met vuurwapens). Karel de Stoute was bijvoorbeeld iemand die volop investeerde in een staand beroepsleger. Daarvoor deed hij dan een beroep op veelal buitenlandse huurlingen uit onder meer Engeland en Italië. Van de steden verwachtte hij daarom vooral financiële ondersteuning. Het opdraven van de stadsmilities was wel nog het geval in 1477-

¹⁷⁷⁹ Dumolyn en Haemers, "Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen", 70.

¹⁷⁸⁰ Dumolyn en Haemers, "Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen", 70.

¹⁷⁸¹ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 616.

¹⁷⁸² Een aantal van die Gentenaren die te Cadzand akkoord gingen met het vredesbestand, waren in 1539 nog in leven: ridder Willem de Wale, die was ondertussen al tot raadshere bij de Raad van Vlaanderen benoemd, Jan van Wycheuse, Gillis Stalins, Jan de Vettere en François de Brune, die inmiddels tot advocaat-fiscaal van de Raad van Vlaanderen was gepromoveerd. (Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 626).

1479. Gezien de toenmalige noodsituatie, waarbij de Bourgondische erfenis en het graafschap Vlaanderen werd bedreigd, hadden Maria van Bourgondië en Maximiliaan van Oostenrijk op dat moment geen andere keuze dan hen toch nog in te zetten voor de stadsverdediging.¹⁷⁸³

De repressieve maatregelen van de staat slaagden erin elk open verzet te breken tot 1515, wanneer de Gentse ambachten Filips van Kleef contacteerden om de inauguratie van de nieuwe graaf Karel te verstoren.¹⁷⁸⁴ De repressieve reactie van Karel kon echter niet verhinderen dat er in 1537-1539 een nieuwe opstand ontstond tegen zijn militaire en financiële politiek.¹⁷⁸⁵

Ook in Kortrijk zou er een volksopstand plaatsvinden in 1539, ondanks Karels eerste kennismaking met de Kortrijkzanen in 1516 nochtans gunstig begon. De toenmalige zestienjarige maakte namelijk op 27 mei 1516 zijn Blijde Intrede in de stad aan de Leie. Op dat moment deed hij dat in zijn hoedanigheid als soeverein van de Nederlandse gewesten. Overigens was hij sedert een paar maanden tevens koning van Spanje geworden. Karel zou er door de Kortrijkzanen met groot vertoon verwelkomd worden en daar was op dat moment ook reden toe. Zo heerste er in Vlaanderen sinds de Vrede van Senlis (1493) opnieuw vrede, groeide de bevolking weer aan en hadden de economische activiteiten opnieuw de vrije loop. Aangezien het rustige politieke klimaat waarin het graafschap op dat moment in vertoefde was er voor de Kortrijkzanen dus voldoende redenen om zich onbekommerd te vergapen aan Karels schitterende hofhouding en zich te verheugen aan de vele kluchtspelen die werden opgevoerd door de Kortrijkse rederijksverenigingen.¹⁷⁸⁶

Desondanks dit hoopgevend begin, zou echter in de komende decennia blijken dat het beleid van, sedert 1519, keizer Karel V, toch niet zo gunstig zou gaan meevallen. Vooral de steden bleven kampen met grote economische moeilijkheden. Zo bleek de lakenindustrie, die van oudsher dé motor was van de stedelijke nijverheid, sinds de tweede helft van de 15de eeuw in volle verval en bleek deze bovendien ook niet meer te redden. Anderzijds, was de wolbewerking in Kortrijk al grotendeels vervangen door de linnenindustrie, maar hoe expansief die ook was, bleek ze niet in staat om de werkloosheid volledig op te slorpen. Zelfs wie werk had moest zich tevreden stellen met uiterst lage lonen, die overigens nauwelijks stegen.¹⁷⁸⁷ Bovendien was de Kortrijkse linnenindustrie ook hard

¹⁷⁸³ Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 84.

¹⁷⁸⁴ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 614-6; Dumolyn en Haemers, "Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen", 70.

¹⁷⁸⁵ Johan Dambruyne, "De middenstand in opstand. Corporatieve aspiraties en transformaties in het zestiende-eeuwse Gent," *HMGOG*, 57 (2003): 71-122; Willem P. Blockmans, *Keizer Karel V 1500-1558. De utopie van het keizerschap* (Leuven: Balans, 2000); Dumolyn en Haemers, "Middeleeuwse opstanden in Vlaanderen", 70.

¹⁷⁸⁶ Maddens, "De nieuwe tijd," 148.

¹⁷⁸⁷ Maddens, "De nieuwe tijd", 148.

getroffen door een rampzalige recessie, die plaatsvond in de Nederlanden sedert de jaren 1460.

Door de relatieve bloei van de linnen- en damastnijverheid sedert de eerste decennia van de 16de eeuw onderhield Kortrijk geregeld betrekkingen met Antwerpen, de kern van de Reformatie in de Nederlanden. Het is dan ook van daaruit, dat de eerste hervormingsgezinde ideeën omstreeks 1524 Kortrijk bereikten. Anderzijds is er ook een hypothese dat Rijsel, door zijn gunstige autonome, economische positie, een niet te excluderen invloedssfeer moet zijn geweest. De lutherse leer moet weliswaar gedurende de volgende jaren spoedig wijken voor het meer sociaal aangelegde anabaptisme, dat in Kortrijk (zoals elders), zijn ferventste aanhangers rekruteerde in de rangen van de lagere bevolkingsklassen, waaronder de economisch en sociaal zwaar beproefde textielwerkers.¹⁷⁸⁸

Op dat moment, hetgeen trouwens ook zou blijven duren tot de grote crisis van 1556-1557, verdienden de Kortrijkse ambachtslieden nog ongeveer evenveel als in het begin van de 16de eeuw. De voedselprijzen daarentegen bleven echter wel omhoog gaan, zodat de kloof tussen de prijzen en de lonen steeds groter werd. Misoogsten en belemmeringen van de invoer door internationale conflicten, zoals de sluiting van de Sont en de oorlogen tegen Frankrijk, veroorzaakten herhaaldelijk graanschaarste. Hierdoor kwamen de graanprijzen op hun beurt totaal buiten het bereik van de volksklasse te liggen.¹⁷⁸⁹

Het Kortrijkse stadsbestuur poogde in 1529 nochtans actief in te grijpen om het pauperisme zo veel mogelijk in de kiem te smoren. Om de werkloosheid in de lakenindustrie te bestrijden leenden de schepenen, bij middel van de klassieke renteverkoop, geld waarmee ze Engelse wol in Calais gingen kopen. Vervolgens deelden ze dan de wol aan de drapiers uit en kochten vervolgens de ervan bereide lakens op om ze nadien voor rekening van de stad te verkopen.¹⁷⁹⁰

Daarnaast organiseerde het stadsbestuur tijdens de winter van 1539-1540, die veel werkloosheid veroorzaakte, wekelijkse collectes van geld voor de verborgen armen. Daar *den ommeganc zeer sobre was*, paste de stad bij. Omdat het graan duur dreigde te worden kocht het stadsbestuur in dezelfde periode tarwe, met de bedoeling ze tegen redelijke prijzen aan de *schaemelen insetenen* te verkopen. De gevreesde duurte bleef uit, onder meer dankzij die marktregelende maatregel, maar

¹⁷⁸⁸ Blackhouse, "Het protestantisme op Overleie," 213-14.

¹⁷⁸⁹ Maddens, "De nieuwe tijd", 148.

¹⁷⁹⁰ Maddens, "De nieuwe tijd", 148.

dat zorgde anderzijds dat de stad het graan nog met moeite kwijtraakte.¹⁷⁹¹ Overigens blijkt ook uit de stadsrekening van het jaar 1552, dat aangaande het sociale beleid van de Kortrijkse magistratuur in het midden van de 16de eeuw, de schoolmeesters zelfs werden aangemoedigd om behoeftige kinderen kosteloos te aanvaardden.¹⁷⁹²

Desalniettemin dit gegeven, was liefdadigheid zeker niet het enige motief van het stadsbestuur. Want eveneens kunnen we in de stadsrekeningen de voornaamste reden voor de aankoop van graan in het najaar van 1539 achterhalen: *Omme te schuwene alle occasie van murmuracie ende zonderlinghe de tumult diemen meer heeft ghezien ghebeuren uuter dierte vanden coorne*. Hieruit kunnen we dus concluderen dat de Kortrijkse magistraten duidelijk de volksmassa vreesden, vooral omwille van het feit dat het volk zich niet zomaar in haar armzalig lot liet berusten.¹⁷⁹³

Het bekendste voorbeeld hieromtrent is ongetwijfeld de opstand die op dat moment al was uitgebroken te Gent. Deze was ontstaan doordat de landvoogdes Maria van Hongarije, zus van Karel V, in maart 1537 een bede van maar liefst 1,2 miljoen carolusgulden vroeg aan de Staten-Generaal.¹⁷⁹⁴ Met deze som wilde zij een leger van 30.000 man op de been brengen om de inval van koning Frans I van Frankrijk, de aartsrivaal van Karel V, in Artesië het hoofd te kunnen bieden. Uiteindelijk stemden alle provinciale staten van de Nederlanden met de bede in, behalve Vlaanderen, waar Gent, in tegenstelling tot Brugge, Ieper en het Brugse Vrije, pertinent bleef weigeren.¹⁷⁹⁵

De Gentenaars weigerden namelijk hun aandeel van de som, *in casu* 400.000 gulden, op te hoesten en formuleerden hun weigering als volgt: “*la povreté du temps et petite négociation, aussy les grosses charges des aydes précédentes et d’autres encoires courantes*.”¹⁷⁹⁶ Desondanks dit gegeven, waren de Gentenaars echter wel bereidwillig om gewapende manschappen aan de landvoogdes aan te bieden, om op deze manier toch een blijk van goede wil te tonen.¹⁷⁹⁷ In de praktijk kwam dit de stad gewoon beter uit, omdat: “*vele van die van Ghendt vagabonde liepen*” althans zo verklaarde stadspensionaris Jan Baert het toch.¹⁷⁹⁸ Maria van Hongarije ging hier niet op

¹⁷⁹¹ Maddens, “De nieuwe tijd”, 148.

¹⁷⁹² Theodoor Sevens, *Kortrijk in het verleden: historische schetsen en aantekeningen*, (N.p., Beyaert, 1883), 67.

¹⁷⁹³ Maddens, “De nieuwe tijd”, 148.

¹⁷⁹⁴ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617.

¹⁷⁹⁵ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617.

¹⁷⁹⁶ SAG, reeks 121, nr. 1, f° 6r°; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617.

¹⁷⁹⁷ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 83-4.

¹⁷⁹⁸ Gachard, *Relation des troubles*, 585; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617.

in, gezien ze de voorkeur gaf aan professionele en goed getrainde soldaten in plaats van amateuristische gelegenheidsstrijders.¹⁷⁹⁹

Dambruyne maakt hieromtrent de bemerking dat de Gentenaars wel een kwalijke reputatie hadden opgebouwd met betrekking tot het voeren van een bikkelharde onderhandelingspolitiek inzake beden. Hoewel de stad bij elke bede nochtans serieuze kortingen kreeg, volstonden de graties vaak niet om de Gentse Collatie tot een akkoord te overhalen. De vorst had er namelijk af te rekenen met een buitengewoon onwillige “gemeenteraad”, die herhaaldelijk bedeverzoeken afwees, hoe tegemoetkomend de regering zich ook toonde.¹⁸⁰⁰ Zo weigerde de Gentse Collatie onder meer in: 1506, 1507, 1511, 1525, 1534 en 1536 ostentatief in de vorstelijke beden bij te dragen.¹⁸⁰¹

Belangrijk hier om te bemerken, is dat in de Gentse Collatie heel veel particularistisch gezinde poorters zetelden. Niettegenstaande de vorst wel een greep had op het verkiezingsmechanisme van de schepenbanken, en ook in staat was om een aantal vorstgezinde Gentse patriciërsfamilies aan hem te binden¹⁸⁰², had hij echter geen inspraak op het verkiezingsmechanisme van de Collatie, waar juist de meest fervente particularisten zetelden. Vanuit deze optiek, is het daarom geenszins verwonderlijk dat de onmiddellijke aanleiding tot de Gentse opstand van 1539-1540 een bedeaanvraag was, die niet toevallig stevast werd geweigerd door die Gentse Collatie. Daarnaast waren juist de beden ongetwijfeld het machtigste wapen van de particularisten in hun strijd tegen het vorstelijk centralisatiestreven.¹⁸⁰³

Los van dit gegeven, kan niet worden ontkend dat de toenemende fiscale druk allerm minst bevorderlijk was voor de Gentse stadsfinanciën, temeer omdat de stad al sedert de 15de eeuw in financiële moeilijkheden verkeerde. Het jaarlijkse deficit van de stedelijke financiën werd alsmaar groter. In augustus 1538 bijvoorbeeld werd de stadsrekening afgesloten met een tekort van ruim 15.270 carolusgulden.¹⁸⁰⁴ Concreet zat het 16de-eeuwse Gent dus opgezaald met een enorme financiële erfenis uit de Bourgondische periode. Doordat zowel Filips de Goede in 1453 en Karel de Stoute in 1469, alsook Maximiliaan van Oostenrijk in 1492 de stad als straf voor haar opstandigheid tot

¹⁷⁹⁹ Gachard, *Relation des troubles*, 585; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617.

¹⁸⁰⁰ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617.

¹⁸⁰¹ Vander Meersch (ed.), *Memorieboek der stad Ghendt*, deel 2, 13; 15; 23-4; 66; 98; 105.

¹⁸⁰² Voorbeelden van Gentse patriciërsfamilies die vorstgezind waren, zijn onder meer de families: Utenhove, de Gruutere, Triest, van Saemslacht, van Cauwenhove, van der Vichte, van der Gracht en van Wedergrate. Bepaalde telgen van deze families werden trouwens door Karel V in 1515 tot ridder geslagen. (Vander Meersch (ed.), *Memorieboek*, deel 2, 3; 238; 255; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 620.

¹⁸⁰³ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 617-21.

¹⁸⁰⁴ 15.270 carolusgulden is gelijk aan 610.800 Vl.gr. (Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 618).

indrukwekkende geldboetes had gedwongen, ontwikkelde zich een schuldenpiraal die tijdens de regering van Karel V nog verder aanzwengelde. Bij deze werd de stad dan ook gedwongen tot het massaal verkopen van renten en het drastisch opdrijven van de indirecte belastingen.

Anderzijds dient wel gezegd te worden dat het gestadig dwarsliggen van Gent als het om beden ging, op de eerste plaats te maken had met “*la mauvaise voullenté*”, zoals de openbare aanklager, advocaat-fiscaal Pierre du Breul van de Grote Raad van Mechelen in 1540 het treffend verwoordde. Tevens maakte du Breul ook de scherpzinnige bemerking dat de Gentenaars steen en been klaagden over hun bedebijdrage, maar blijkbaar wel voldoende geld hadden om het prestigieuze en dure rederijkersfeest van 1539 te organiseren.¹⁸⁰⁵ Dambruyne bemerkt dat de conjunctuur van de Gentse economie en de belastingdruk wel degelijk bevestigt dat het vooral om politieke onwil ging bij de Gentenaars. Want in tegenstelling tot wat Gent liet uitschijnen, deed de stedelijke economie het in de jaren dertig van de 16de eeuw verre van slecht en lag de gemiddelde jaarlijkse bedelast op een relatief laag peil.¹⁸⁰⁶

Een ander markant gegeven omtrent de Gentse opstand, was het complexe juridische steekspel tussen de Gentenaars en de vorst plus diens entourage. Het geschil hieromtrent ontsproot eigenlijk al in de maand april 1537 te Brussel. De Gentenaars claimden namelijk dat hun bedeweigering conform was met het unaniniteits- en het minderheidsbeginsel. Concreet hield het unaniniteitsbeginsel in dat de vorst geen belastingen aan het graafschap kon opleggen, tenzij de Vier Leden hier unaniem mee zouden instemmen. Het minderheidsbeginsel hield dan weer in dat de meerderheid van de Vier Leden, de minderheid niet kon binden.¹⁸⁰⁷ De grote vraag in dit juridisch vraagstuk, is in hoeverre het unaniniteits- en minderheidsbeginsel in deze casus wel van toepassing was? Hadden de gedeputeerden van de stad Gent van meet af aan geweigerd op het bedeverzoek van de landvoogdes of niet?¹⁸⁰⁸

Eenzijds wordt namelijk gesteld dat Maria van Hongarije meende dat de bede door het graafschap was aanvaard, omdat drie van de vier leden akkoord gingen¹⁸⁰⁹, maar anderzijds weten we dat de kleine neringen te Gent in 1539 onder meer eisten dat de hoogbaljuw onmiddellijk de politieke

¹⁸⁰⁵ Gachard, *Relation des troubles*, 81; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 618.

¹⁸⁰⁶ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 618-19. (Voor een breedvoerige conjunctuuranalyse van de Gentse economie, zie Dambruyne, *Mensen en centen*.)

¹⁸⁰⁷ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 619.

¹⁸⁰⁸ *Annales de la Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand*, Vol. 3-4 (Gent: De Busscher, 1848): 41.

¹⁸⁰⁹ Gachard, *Relation des troubles*, 560; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 619.

verantwoordelijken die in 1537 in weerwil van het collatiebesluit toch in de bede hadden toegestemd, zouden worden aangehouden.¹⁸¹⁰ Wat vooral interessant is voor ons verhaal, is dat aangaande deze juridische claim van de stad Gent ook afgevaardigden van de kasselrij Kortrijk een rol van betekenis hadden gespeeld.

De Kortrijkse volksopstand van 1539-1540 zelf, begon echter ironisch genoeg niet van onder uit, maar juist vanuit de stadsmagistraat zelf.¹⁸¹¹ Zij waren namelijk ontstemd over de weekmarkten in sommige dorpen op het platteland van hun kasselrij. Volgens de Kortrijkse stadsambtenaren, met name: Roger Gheys en Wouter van de Castele als proosten en Cornelis van den Berghe, Oste Beert, Jan van Roesselaere, Ghyselbrecht van Welsenens jr., Jan van Caloen, Jacop de Muelenare, Joos van Winghene, Jan Crommelin en N.N. van der Luere als schepenen, deden deze weekmarkten hun eigen markt en handel concurrentie aan, hetgeen op haar beurt een ongunstige weerslag had op de opbrengst van de stedelijke accijnzen. In bijzonder de Izegemse weekmarkt bleek bij de Kortrijkse magistraten een doorn in het oog te zijn.¹⁸¹² Om het verzet daartegen kracht bij te zetten besloten de schepenen over te gaan tot een wel zeer gevaarlijk procedé.¹⁸¹³ De Kortrijkse magistraten gaven namelijk de *hoofdmans* de opdracht het volk in hun wijken samen te roepen en te raadplegen over de afschaffing van die markten. Strikt juridisch gezien was deze werkwijze niet alleen ongewoon, maar bovendien onwettig omdat deze opgericht waren met vorstelijke octrooien. De meeste hoofdmannen hadden daarnaast ook geen bestuurlijke macht. Met uitzondering van de hoofdmannen van Overleie en Overbeke, beperkte hun bevoegdheid zich van oudsher tot louter uitvoerende taken en dit steevast onder toezicht van de schepenen. Concreet ging het hierbij bijvoorbeeld over de deelname van de wijken aan de Heilige Sacramentsprocessie en aan allerlei feestelijke stoeten.¹⁸¹⁴

Waar de schepenen klaarblijkelijk geen rekening mee hadden gehouden, was dat deze wijkvergaderingen al snel gingen uitgroeien tot ware massabijeenkomsten, onder leiding van diegenen die zij juist hadden aangespoord, met name de hoofdmannen. Bij deze massabijeenkomsten werd er naast de afschaffing van de markten door het volk ook allerlei andere, grotendeels sociale, eisen gesteld. Zo verzochten ze de afschaffing van verscheidenen belastingen, zoals bijvoorbeeld: het accijns op het linnen en laken dat op de Kortrijkse markt werd verhandeld, de afschaffing van

¹⁸¹⁰ Zie o.m. de resolutie van het *oudschoenmakersambacht* van 19 augustus 1539, SAG, reeks 121, nr. 1, f° 133r°; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 625.

¹⁸¹¹ Maddens, “De nieuwe tijd”, 150.

¹⁸¹² Sabbe, *Vlasnijverheid* I, 201; Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen*, 179.

¹⁸¹³ Maddens, “De nieuwe tijd”, 148-50; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 85.

¹⁸¹⁴ Maddens, “De nieuwe tijd”, 150.

de garenbelasting en de afschaffing van de belasting op het klein bier, zoals in Brugge en Gent. Daarnaast eisten ze ook nog een betere organisatie van de graanmarkt, zowel wat de graanmeters als wat de gebruikte maten betrof en eiste men een onderzoek omtrent de belastingvrijstellingen van de clerus. Bovendien eiste het volk ook nog, volgens Maddens ongetwijfeld naar het voorbeeld van Gent, dat de privileges, octrooien, arresten en andere overheidsakten in het openbaar voorgelezen zouden worden plus dat de bewaring van de privileges voortaan zou worden toevertrouwd aan personen die door hen werden benoemd. Op 5 september 1539 overhandigden de hoofdmannen die eisen aan het stadsbestuur. De magistraten poogden hierop hun antwoord zolang mogelijk uit te stellen, gezien zij niet bereidwillig waren om hiermee in te stemmen. Door het feit dat de volkse woede bleef aangroeien en om onlusten te voorkomen plus *ter beschermenesse vander justicie* stelden zij op 27 september 1539, 13 *hellebardiers* ter beschikking van de hoogbaljuw en dit voor een periode van 46 dagen.¹⁸¹⁵

Ondanks deze maatregel bleef de opwinding toenemen. Ze bereikte een hoogtepunt toen een opgehitste menigte op de Grote Markt samenstroomde en doodsbedreigingen aan het adres van de schepenen uitte. Op dat moment besloten de magistraten om aan alle eisen toe te geven. Prompt werden de stedelijke oorkonden uit de Sint-Maartenskerk gehaald en midden op de Grote Markt voorgelezen. Dit spektakel duurde verscheidene dagen. Tevens bezetten gewapende burgers het stadhuis, zogenaamd om de oorkonden tijdens de voorlezing te bewaken, maar ook nadien maakten zij geen aanstalten om het stadhuis te verlaten. Enkele klerken hielden zich na de voorlezing maar liefst zes weken bezig met het afschrijven van de oorkonden ten behoeve van de hoofdmannen, die zich meer en meer met het bestuur van de stad gingen bemoeien. Op hun verzoek werd er, eveneens zoals in Gent¹⁸¹⁶, dag en nacht gewaakt en werd er buiten de stad rondgegaan om te vernemen of er nergens soldaten in aantocht waren.¹⁸¹⁷

Bovendien werd het magistraat ook nog gedwongen hun aantal te verhogen, waarschijnlijk om zo meer particuliergezinde vertegenwoordigers in het stadsbestuur te laten infiltreren, en moesten ze toezien hoe de onderbaljuw en de stadspensionaris, meester Cornelis Roose¹⁸¹⁸, op bevel van de

¹⁸¹⁵ Maddens, "De nieuwe tijd", 150; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 85-6.

¹⁸¹⁶ In Gent waren het leden van de kleine neringen en de weverij die vanaf 19 augustus 1539 gewapend de wacht optrokken in hun ambachtshuizen, en 's nachts en overdag de stadspoorten bewaakten. (De Potter (ed.), *Chronijcke*, 66-8; Gachard, *Relations des troubles*, 590; 596; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 627.

¹⁸¹⁷ Maddens, "De nieuwe tijd", 150.

¹⁸¹⁸ Meester Cornelis Roose was de zoon van meester Olivier Roose en Isabeau van Troyes. Mr. Olivier Roose was heer van de Rekenkamer van Rijsel alsook proost, schepen en klerk van Kortrijk. Cornelis Roose zelf was gehuwd met Jossyne van den Berghe, dochter van Jan van den Berghe en Margaretha Noppe. Cornelis Roose zijn zus, Isabeau Roose was gehuwd met meester Germain van Beveren. Voorts had Cornelis o.a. een zoon, Anthéunis Roose en een dochter Isabeau Roose. Meester Cornelis Roose redigeerde overigens ook nog de ontwerpcostumen van Kortrijk. (ARA, RK, nr. 33.290, SRK 1546-1547, f. 39; Jos Monballyu, "Het gerecht in de kasselrij Kortrijk (1515-1621)" (PhD diss. KU Leuven, 1976), 103; RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1517-1518, f° 189 v°; 1510-1511, f° 23 r°)

hoofdmannen gevangen werden gehouden.¹⁸¹⁹ Cornelis Roose werd namelijk verdacht, in zijn hoedanigheid als secretaris van het Gentse kwartier, in april 1537 de meeste steden en kasselrijen van dit district zo gemanipuleerd te hebben dat zij uiteindelijk hun aandeel in de bede van 400.000 gulden hadden toegestaan. Blijkbaar is de arrestatie van Roose op verzoek van de Gentenaren gebeurd. In elk geval bevalen de Gentenaren dat de Kortrijkse schepenen een onderzoek tegen hem zouden instellen en dat er Gentse afgevaardigden op 29 oktober 1539 aanwezig zouden zijn bij zijn verhoor.¹⁸²⁰ Overigens wensten de Gentenaren niet alleen Roose te verhoren, maar ook de twee andere Kortrijkse gedeputeerden die samen met Roose aanwezig waren te Brussel en dus eveneens getuigen waren van het gesprek tussen de Gentse gedeputeerden en de landvoogdes.¹⁸²¹

Naast voorgenoemde Kortrijkzanen, speelden ook de gedeputeerden van Oudenaarde, in bijzonder Jacques Van Quickelberghe, een rol van betekenis. Vandaar hij op 24 oktober 1539 al werd ondervraagd.¹⁸²² Van Quickelberghe verklaarde dat nadat de afgevaardigden van Gent hadden beraadslaagd, de pensionaris van hun stad, met name meester Jan Baert, verklaarde dat gezien de extreme nood aan de grenzen, sinds de Fransen Hesdin hadden ingenomen, ze deze keer instemden met de hulp van 400.000 carolus, verdeeld volgens het oude transport.¹⁸²³

Daarnaast zou meester Baert ook gezegd hebben dat gezien de geringe handel die er plaatsvond en het feit dat veel inwoners van Gent rondliepen zonder iets te doen en zich als vagebonden gedroegen, zij onder elkaar mensen zouden kiezen om tegen de vijand op te trekken en hen ook hiervoor te vergoeden. Volgens Van Quickelberghe, zou meester Cornelis Roose dan hierop hebben geantwoord, dat ook zij zouden instemmen met de hulp van 400.000 carolus, maar de dat kleine steden niet wilden dat mensen zouden gedwongen worden te dienen en dat ze hen zouden verzamelen onder het geluid van de trom om uit te zoeken wie zich zou willen aanmelden. Ten slotte vroegen ze nog aan Van Quickelberghe wie toen, naast meester Baert, de overige Gentse afgevaardigden waren, waarop hij verklaarde dat hij zich alleen nog Lieven Pien bij naam kon herinneren.¹⁸²⁴

¹⁸¹⁹ Maddens, "De nieuwe tijd", 150; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk*, IV, 86.

¹⁸²⁰ Maddens, "De nieuwe tijd", 150.

¹⁸²¹ SAG, *Registre des Collaces*, 1539, f° 86 r°; Gachard, *Relation des troubles*, 625, n° CCCLXVII.

¹⁸²² SAG, *Registre des Collaces*, 1539, f° 69-71; Gachard, *Relation des troubles*, 619-21, n° CCCLXV.

¹⁸²³ SAG, *Registre des Collaces*, 1539, f° 69-71; Gachard, *Relation des troubles*, 619-21, n° CCCLXV.

¹⁸²⁴ SAG, *Registre des Collaces*, 1539, f° 69-71; Gachard, *Relation des troubles*, 619-21, n° CCCLXV.

Vijf dagen later, op 29 oktober 1539 was het uiteindelijk de beurt aan meester Cornelis Roose en de twee andere Kortrijkse gedeputeerden. In het proces-verbaal lezen we dat de proosten, schepenen en de raad van Kortrijk, gehoorzaamden aan het verzoek dat ten aanzien van hun werd gedaan door meester Gillis Dewilde, jonkheer Charles Uutenhove en de andere gedeputeerden van de stad Gent. Met andere woorden, blijkt hieruit dat de arrestatie en het verzoek tot ondervraging van meester Roose, duidelijk uitging van de Gentenaars.¹⁸²⁵

Meester Roose zelf, begon zijn betoog met het stellen dat hij als pensionaris, samen met Ghyselbrecht van Welsenens jr. als (eerste) proost en Oste Beert als schepen, gedeputeerd was om namens de stad Kortrijk aan het hof het antwoord van de toestemming van de 400.000 gulden te geven. Even ter herinnering, hier zien we dus wel concreet de eerste proost van Kortrijk optreden als “buitenproost”. Vervolgens vroeg men aan meester Roose, of toen hij in Brussel was niet had gehoord of de Gentse Collatie al hadden gestemd? Hierop verklaarde Roose dat hij zich kon herinneren dat die van Gent volk zouden aanbieden en dat meester Baert hem expliciet had gezegd dat de Gentenaars wel van mening waren om de landvoogdes manschappen te leveren en deze ook te betalen. Toen hem gevraagd werd wat meester Jan Baert verklaarde toen hij voor de koningin kwam, stelt Roose zich nogal diplomatisch op, door te verklaren dat gezien meester Baert zo somber sprak, hij hem slecht kon verstaan en dat hij omtrent diens antwoord enkel weet wat hij hem vooraf in hun gesprek had verklaard. Vervolgens verklaarde Roose dat toen eenmaal alle steden hadden geantwoord, hij de koningin hoorde verklaren dat gezien de meeste en de volledige aantal van de steden en de kasselrijen hadden ingestemd, zij de petitie over het geheel als akkoord aanschouwde. Onmiddellijk hierop vroeg men aan meester Roose, ter verduidelijking, of hij in zijn nota's die hij had gemaakt in zijn boek, genoteerd had dat meester Baert aangaande zijn opdracht van de stad Gent zou hebben gezegd: “*Dat ghemerckt den grooten noot van den frontieren ende dat Hesdin ghewonnen was van de Franchoisens, dat die van Ghendt consensteerden ter deser warf in de vier hondert duusent gulden, al naer den uutwysen van heurlieder transport, etc.*” Hierop verklaarde meester Roose, dat hij wel weet dat meester Baert had gezegd, alvorens het gesprek met de koningin, dat hij nooit geld zou aanbieden, maar dat hij voor de rest zich niets specifiek kon herinneren dan wat hij had neergeschreven in zijn boek.¹⁸²⁶

De twee andere Kortrijkse gedeputeerden, Ghyselbrecht van Welsenens jr. en Oste Beert, werden later die dag ook verhoord en zij verklaarden dat zij zich volledig aansloten met wat meester Roose

¹⁸²⁵ SAG, *Registre des Collaces*, 1539, f° 87 r°; 89; Gachard, *Relation des troubles*, 626, n° CCCLXVIII.

¹⁸²⁶ Gachard, *Relation des troubles*, 626-27, n° CCCLXVIII.

had verklaard. Oste Beert voegde er verder nog aan toe dat zij als gedeputeerden van Kortrijk een gesprek hadden gehad met de afgevaardigden van Gent in het hof van de Koudenbergkerk te Brussel, hetgeen plaatsvond voor ze voor de landvoogdes moesten verschijnen. De reden hiervoor, was omdat zij wilden weten of de gedeputeerden van Gent breder gelast waren dan louter voor de stad Gent alleen. Hierop zou meester Baert een gehandtekend blad papier hebben bovengehaald en hebben voorgelezen, dat zij enkel bevoegd waren om namens de stad Gent te spreken en dat zij volk zouden aanbieden en deze tevens ook zouden betalen. Van Welsenens verklaarde hierop dat wat Beert zonet had opgemerkt inderdaad correct was en finaal verklaarden beiden nog expliciet dat zij meester Baert op geen enkel moment ooit hebben horen zeggen dat hij zou instemmen met het geven van geld.¹⁸²⁷

Welke verklaring moeten we nu geloven, die van de afgevaardigde van Oudenaarde of die van Kortrijk? Wat we in elk geval wel met zekerheid weten, is dat zoals reeds vermeld, de ambachtsmeesters van Gent, in bijzonder die van de kleine neringen, hadden geëist dat de hoogbaljuw onmiddellijk de politieke verantwoordelijken die in 1537, in weerwil van het collatiebesluit, toch in de bede hadden toegestemd moesten worden aanhouden evenals dat de oud-overdeken en gedeputeerde van Gent, Lieven Piens, gefolterd en terechtgesteld moest worden.¹⁸²⁸

Ondertussen was de sfeer in Kortrijk zelf nog steeds zeer onrustig. Ter vervanging van de hellebaardiers die op 11 november 1539 waren afgedankt, zagen de schepenen zich een maand later genoodzaakt *omme betere ghedaen dan ghelaeten*, tien *ghezellen* aan te stellen *omme metten hooghbaillyu snachts de straete ende tavernen zuvere te houdene*. De rebellie nam vooral een gevaarlijke wending toen de hoofdmannen 202 loden hamers lieten vervaardigen om ze aan de bevolking uit te delen, *om tghemeente te delivrereren, die gheen stocken hadden*. Ook werden grote voorraden buskruit en lood voor het stedelijk geschut gekocht. Kortom, er dreigde een explosieve situatie en een regelrechte opstand tegen het koninklijk gezag.¹⁸²⁹

De Kortrijkse magistraten hadden de situatie duidelijk al een geruime tijd niet meer onder controle en daarnaast dreigde de opstand zich ook tegen hen te keren, gezien zij als de vertegenwoordigers van de rijke burgerij werden aanschouwd. Op de koop toe begonnen zelfs de hoofdmannen te vrezen dat ze onder de voet zouden worden gelopen door “*the city mob*”¹⁸³⁰ of “het stedelijk gepeupel”, die

¹⁸²⁷ SAG, *Registre des Collaces*, 1539, fol. 87 r° à 89; Gachard, *Relation des troubles*, 628-29, n° CCCLXVIII.

¹⁸²⁸ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 625-26.

¹⁸²⁹ Maddens, “De nieuwe tijd”, 150; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk IV*, 86.

¹⁸³⁰ Eric Hobsbawm omschreef met dit begrip: een beweging van alle klassen van de stedelijke armen, ongeorganiseerde paupers zowel als corporatief georganiseerde armen en zelfs kleine eigenaars, het *menu peuple* of de *popolo minuto*, die door middel van directe actie – rellen of opstanden – economische of politieke veranderingen wilden afdwingen, maar zonder specifieke achterliggende ideologie, behalve misschien een fervent stedelijk

met aalmoezen en graan niet te paaen vielen. Ook hier zien we opnieuw overeenkomsten met de situatie te Gent. Daar kwam het Gentse proletariaat, de zogenaamde “*creesers*”¹⁸³¹ op straat om hun ongenoegen te uiten toen bijvoorbeeld de werkklok niet werd geluid. De cresers besloten hierop om naar de kloosters en de huizen van de rijke burgers te gaan waar ze slogans scandeerden als: “*Geef ons t’etene ende te drinckene; wy en moeghen niet wercken, ende moeten nochtans leven.*” Op dat moment keerden alle ambachten te Gent zich tegen hen, want net zoals de elites vreesden ook de corporatieve middengroepen voor hun bezittingen.¹⁸³² Belangrijk hier, is dat we kunnen afleiden dat de cresers eigenlijk geen politieke eisen formuleerden, maar uitsluitend sociale, zoals Maddens eveneens ook al had opgemerkt omtrent de Kortrijkse volksklasse.¹⁸³³ Om de beroerte te apaiserene besloten het stadsbestuur en de hoofdmannen een deputatie naar de regentes te sturen om haar te vragen dat een regeringscommissie in Kortrijk de zaken zou komen rechtzetten. Voorts trad Frans van der Gracht, kapitein van het Kortrijkse kasteel, op vraag van de proosten en schepenen in deze situatie op als bemiddelaar.¹⁸³⁴

Ondanks Frans vander Gracht, samen met drie regeringscommissarissen, slaagde in zijn opdracht om de gemoederen te bedaren, bleven de hoofdmannen echter onvermurwbaar aangaande hun politieke eisen. Zo wilden zij dat vier hoofdmannen als een soort beëdigde junta samen met de schepenen de stadszaken zouden regelen en bovendien wilden zij het zelfs alleen voor het zeggen hebben met betrekking tot de bewaring van de keuren, alsook aangaande de openbare werken.¹⁸³⁵ Belangrijk om te bemerken is dat net zoals in Gent¹⁸³⁶ ook hier de neringen een grote rol van betekenis hebben gespeeld. Wat hun concrete grieven waren is niet duidelijk, maar Maddens stelt dat zij voorzeker, conform de Gentenaars, een grotere medezeggenschap in het stadsbestuur via de stadsraad zullen hebben geëist. Daarnaast meent hij ook dat de markten in de kasselrij eveneens op

chauvinisme. Deze “pre-politieke” beweging van “primitieve rebellen” zou later vervangen worden door het moderne industriële stadsproletariaat. (Eric J. Hobsbawm, *Primitive rebels. Studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries* (Manchester: Manchester University Press, 1959): 110-16; Jan Dumolyn, “Marginalen of radicalen? Het vertoog over de ‘roepers en krijers’ tijdens stedelijke opstanden, voornamelijk in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen,” *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 2, nr. 2 (2005): 52).

¹⁸³¹ Dambruyne en Dumolyn gaan ervan uit dat de Gentse cresers een stedelijk proletariaat vormden van ‘onvrije’ arbeiders, d.w.z. zij die van geen enkel ambacht deel uitmaakten, alsook diegenen die van aalmoezen leefden. Daarnaast zouden de ambachten deze cresers als stoottroepen hebben ingezet, omdat ze deze bevolkingsgroep nodig hadden om hun politieke eisen kracht bij te zetten en de stadsmagistraat plus hoogbaljuw onder druk te zetten. Desondanks hadden deze cresers, in tegenstelling tot wat de meeste auteurs over de Gentse opstand hebben geschreven, op zich geen hoofdrol gespeeld tijdens de rebellie. Anderzijds waren de krijers te Ieper in 1477 wel personen die zich binnen de corporatieve structuren bevonden en verder bemerkt Dumolyn dat de “krijers” globaal gezien dus geen sociale groep op zich waren, gezien ze afkomstig konden zijn uit alle lagere sociale lagen van de stadsbevolking, gaande van corporatieve middengroepen, proletariërs die niet corporatief georganiseerd waren, tot recente immigranten uit het platteland. (Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 622-24; Dumolyn, “Marginalen of radicalen,” 36; 49.)

¹⁸³² Gachard, *Relation des troubles*, LVI; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 624; Dumolyn, “Marginalen of radicalen?”, 36.

¹⁸³³ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 624; Dumolyn, “Marginalen of radicalen?”, 36; Maddens, “De nieuwe tijd”, 150.

¹⁸³⁴ Maddens, “De nieuwe tijd”, 150; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 86.

¹⁸³⁵ Maddens, “De nieuwe tijd”, 150-51.

¹⁸³⁶ De ambachten waren te Gent zonder meer hét symbool van de stedelijke identiteit. Zij waren de vurigste verdedigers van het stedelijk particularisme en de ambachtsmeesters waren de drijvende kracht achter de Gentse opstand van 1539-1540. (Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*, 624-25.)

hun grievenlijst zal hebben gestaan.¹⁸³⁷ Desondanks we niet precies op de hoogte zijn omtrent hun klachten, weten we wel welke neringen rebelleerden, namelijk die van de vollers, de wevers en de slagers. Dit kunnen we afleiden uit het register van veroordelingen en vonnissen dat na de opstand werd opgemaakt. Daarnaast beschikken we eveneens via hetzelfde register over de namen van de deken van deze neringen toen ze in opstand kwamen: Wouter van de Castele¹⁸³⁸, als deken van de vollers, Joos Broerssone, als deken van de wevers en Willem Rogabat, als deken van de slagers.¹⁸³⁹

Persoonlijk vermoed ik dat we hier vooral de rol van de familie van de Castele in deze gehele opstand niet mogen onderschatten. Zo weten we dat de deken van de vollers, Wouter van de Castele, voor de Kortrijkse volksopstand schepen was in: 1518, 1525, 1538 en proost was in 1528 en 1536. Daarnaast zien we dat hij ook de eerste persoon van zijn familie was die wist te infiltreren in het Kortrijkse stadsbestuur, gezien zijn familienaam voor zijn eerste benoeming nergens in de schepenlijsten voorkomt. Verder valt op dat Willem van de Castele, broer van Wouter¹⁸⁴⁰, voor de eerste keer in zijn carrière proost werd in 1539 en dat deze Willem opmerkelijk genoeg na de rebellie nooit meer in aanmerking zou komen voor een politiek mandaat.¹⁸⁴¹

Bij deze heb ik dan ook een sterk vermoeden dat deze familie particularistisch gezind was en dat zij, zoals Maddens het omschreef, vanuit de neringen een grotere medezeggenschap in het stadsbestuur eisten, via de stadsraad. Het is ook niet toevallig dat het pas de kinderen van Triestram van de Castele waren, met name Willem en Wouter, die voor het eerst magistraatsfuncties wisten te verzilveren, gezien Triestram gehuwd was met Joossine Gheys, een afstammeling van een gekende Kortrijkse patriciërsfamilie. Tevens valt het ook op dat wanneer Willem van de Castele voor het eerst in zijn leven een magistraatsfunctie uitoefende, hij onmiddellijk proost werd, waarbij hij toevallig werd bijgestaan door collega proost, Roger Gheys¹⁸⁴², een magistraat die dus opvallend genoeg dezelfde familienaam had als die van zijn moeder. We mogen we niet vergeten dat conform artikel III van de keure van 1324, de twee proosten gekozen werden door zowel de schepenen, alsook

¹⁸³⁷ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

¹⁸³⁸ Gautier Vande Castele, doyen du métier des foulons. (Gachard, *Relation des troubles*, 520)

¹⁸³⁹ Fol. 68 v°. Produit des condamnations faites par sentence contre certaines villes, paroisses et particuliers, suivant certain extrait du registre aux actes et sentences condamnatoires tenu par le secrétaire Despleghem; Gachard, *Relation des troubles*, 516-21.

¹⁸⁴⁰ Op basis van genealogisch onderzoek, vermoed ik dat het hier gaat om de twee zonen van Triestram van de Castele en Joossine Gheys. Triestram van de Castele was de zoon van Fernaghuut van de Castele en Nanne Libbens en de kleinzoon van Huughe van de Castele. De familie van de Castele kwam op meerdere plaatsen in de kasselrij Kortrijk voor: Zwevegem, Harelbeke, Heester en Kortrijk. Niettegenstaande er in deze familie meerdere Wouters en Willems voorkomen, lijkt het mij zeer plausibel dat het hier om de zonen van Triestram van de Castele en Joossine Gheys gaat, gezien de familie Gheys een gekende Kortrijkse schepenfamilie was en ze dus waarschijnlijk dankzij de tak van hun moeder konden infiltreren in het Kortrijkse stadsbestuur.

¹⁸⁴¹ Mussely, *Inventaires des archives de la ville de Courtrai* I, 45.

¹⁸⁴² Mussely, *Inventaires des archives de la ville de Courtrai*, I, 45.

onder en door de raadsleden, dus bij deze meen ik dat dit een schoolvoorbeeld is van een particuliergezinde familie die vanuit de neringen en via hun connecties met de familie Gheys, wisten te infiltreren in de stadsraad en ze vervolgens via het proostschap hun particularistische visie poogden op te leggen op het schepencollege. Mijns inziens, speelden deze twee proosten van 1539 mogelijk een belangrijke rol in de collaboratie met de Gentenaars en eveneens in de arrestatie van de vorstgezinde mr. Cornelis Roose.¹⁸⁴³

Overigens zegt Dumolyn dat het vaak de middengroepen waren die in Vlaanderen, alsook te Brabant, de leiding van de opstandige bewegingen in handen namen. Zij mobiliseerden volgens vaste rituelen en wensten steeds een zekere legitimiteit te bewaren om hun programma te verwezenlijken, vaak door stedelijke politieke instellingen die ruimer waren dan de schepenbanken als vehikel voor hun alternatieve politiek te gebruiken. Dit was bijvoorbeeld duidelijk het geval met de Gentse Collatie of de Brugse Grote Raad.¹⁸⁴⁴ In Kortrijk zien we dat de Raad, als representatie van de commune, hier deze rol vervulde. Een argument om dit te staven, is zoals al in dit schrijven werd vermeld, dat het vooral de Raad zou zijn die stevig zou beknot worden door keizer Karel V en niet het schepencollege.¹⁸⁴⁵

In elk geval was de regentes erg ontstemd over de verzoekschriften die zij tot haar richtten. Ook zij zouden worden gestraft voor hun wangedrag, dat misschien beperkt bleef tot die onwelgevallige petitie's. Toen keizer Karel door zijn zus, regentes Maria van Hongarije, over de ernstige toestand in Vlaanderen op de hoogte werd gebracht, verliet hij op 30 september 1539 Spanje om de rebellen te komen straffen. Op 14 februari 1540 kwam hij met een indrukwekkende legermacht in Gent aan. Enkele dagen na zijn aankomst in Gent stelde hij een speciale rechtbank onder leiding van de procureur-generaal bij de Mechelse Grote Raad aan om de opstandelingen te straffen. Het vonnis tegen Gent, uitgesproken op 29 april 1540, was verpletterend.¹⁸⁴⁶

Vooreerst verloor Gent al haar voorrechten, werd ze gedwongen tot het betalen van een boete van 150.000 gulden, waarmee het Spaanse Kasteel moest worden bekostigd, en daarnaast verloor de stad praktisch ook al haar invloed over de steden en kasselrijen van het Gentse kwartier. Voorts sprak de keizer het verlies uit van al haar inkomsten, eigendommen en wapens. Concreet werd Gent dus met één slag gedegradeerd van een soort stadstaat tot een gewone (zij het nog belangrijke) stad. Op de

¹⁸⁴³ Maddens, "De nieuwe tijd", 151.

¹⁸⁴⁴ Dumolyn, *De Brugse opstand*, 164; Haemers, *De Gentse opstand*, 171; Dumolyn, "Marginalen of radicalen?", 47.

¹⁸⁴⁵ Maddens, "De nieuwe tijd", 151.

¹⁸⁴⁶ Maddens, "De nieuwe tijd", 151.

koop toe moesten de wethouders, de dekens van de ambachten en samen met nog andere Gentenaars, in het openbaar, blootsvoets, zonder hoofddekseel en met een strop rond hun hals, de keizer om vergiffenis smeken. Finaal werden ook nog 14 van de voornaamste oproerlingen op het schavot het hoofd afgeslagen.¹⁸⁴⁷

Wat Kortrijk betreft beval de keizer bij brief daterend 12 mei 1540 aan proosten, schepenen en hoofdmannen van de gemeente, te Gent voor zijn Geheime Raad te verschijnen en zich aldaar te verantwoorden omtrent de poging tot vernietiging van de bevoorrechte markten in verscheidene gemeenten en heerlijkheden rondom hun stad, alsook wegens het opstellen van verscheidene oproerige artikelen, waaruit grote onlusten en wanordelijkheden waren voortgekomen.¹⁸⁴⁸ Op 17 juli 1540 viel het vonnis ten laste van Kortrijk. In zijn streng requisitorium had de procureur-generaal de verzachtende omstandigheden door Kortrijk aangevoerd, nogal ruw van de tafel geveegd. Het vonnis was dan ook niet mals. Alle privileges en alle inkomsten en (roerende en onroerende) goederen van de stad, de wijken en de neringen werden verbeurd verklaard. De keizer behield zich het recht voor een nieuw stadsreglement uit te vaardigen, eventueel ter vervanging van de geconfisqueerde privileges die dan nietig zouden worden verklaard. Overigens zouden vijf schepenen en twee hoofdmannen van elke wijk, allen in zwart gewaad, naast twee andere personen per wijk “*in hun lijnwaad*” (in hun hemd), op een nader te bepalen dag en plaats voor de keizer of zijn gevolmachtigde moeten verschijnen en op hun knieën luidop God, de keizer en de regentes om erbarmen smeken en hun spijt over het gebeurde betuigen.¹⁸⁴⁹ Tenslotte moest de stad een boete van 12.000 gouden Carolusgulden betalen en in ruil voor dit alles zou de keizer dan bereidwillig zijn de stad vergiffenis te schenken.¹⁸⁵⁰

Al veertien dagen na het vonnis, schonk de keizer de stad voorlopig de meeste rechten terug: het gebruik van het stadhuis, de rechtspraak, de inning van de lopende accijnzen, het houden van de week- en jaarmarkt, alsook het gebruik van de halle.¹⁸⁵¹ Aangaande de goederen van de stad, de neringen en de wijken die initieel verbeurd werden verklaard, werd de stad dus weer in haar bezit gesteld van haar gebouwen en zilverwerk. Daarnaast waren verscheidene wijken en neringen te zwaar belast in verhouding tot wat zij konden ophoesten. Desondanks, genoot de keizer als

¹⁸⁴⁷ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 87.

¹⁸⁴⁸ De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 87-8.

¹⁸⁴⁹ “*Pour pryer a genoulx flexis, merchy a Dieu, a nous et a la royne, nostre seur, et declairer a haulte voix qu’il leur desplaist d’avoir commis lesdits crimes, et, si a faire l’avoient, pour riens ne le feroient.*” (Mussely, *Inventaire* II, 77)

¹⁸⁵⁰ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

¹⁸⁵¹ Mussely, *Inventaire.*, 437, n° LXXVIII.

opbrengst van het verkochte zilver de som van 73 pond 11 schelen vanwege de vollers, 35 pond 17 schelen van de linnenwevers en 36 pond 5 schelen van de beenhouwers.¹⁸⁵²

Naast dit vonnis werden ook zo'n twintigtal opstandelingen gestraft. De meest radicale rebellen werden door de hoogbaljuw van Kortrijk, en dit in opdracht van keizer Karel V, gearresteerd en grondig geïnvestigeerd. Op deze wijze wilde keizer Karel gerechtigheid laten geschieden én bovenal een voorbeeld stellen ten aanzien van alles en iedereen. Uiteindelijk werden de hoofdverantwoordelijken voor de Kortrijkse rebellie als volgt geïdentificeerd: André Vlieghe, Pieter Brugman, Oste Adin, de gebroeders Franchois en Jehan Bornaige, Pieter Blanckaert alias Gheest, Jan Hoost alias Treeftkin, Joos van Sassegheem alias “de jongen met de rode hoed”, Lankin Denys en Jan Plounier.¹⁸⁵³ De aanvoerder van deze rebellen zou Pieter Blanckaert alias Gheest zijn geweest. Hij zou namelijk op verschillende plaatsen en bij verschillende gelegenheden circa 12 eerbare Kortrijkse burgers met de dood hebben bedreigd. Voorts had hij ook met een mes een mislukte aanslag uitgevoerd op de Kortrijkse magistraat Joos Waeye, toen deze vanuit het stadshuis op weg naar huis was. Waeye liep hierbij een open wond op, maar zou de moordpoging uiteindelijk wel overleven.¹⁸⁵⁴

Wat mij echter opvalt omtrent de “harde kern” van de Kortrijkse volksopstand, is dat verscheidene van deze rebellen ook op de lijst van de kopstukken van de Gentse opstand voorkomen. Zo komt de Kortrijkse aanvoerder van de rebellen, Pieter Blanckaert, eveneens voor op de lijst van Gent, waar hij genoteerd staat als brouwer. Verder bestond zijn voornaamste straf in de confiscatie van zijn goederen. Omtrent dit gegeven zouden we hier kritisch kunnen bemerken dat het in dit geval misschien om een toevallige naamgenoot zou kunnen gaan, maar anderzijds zou het wel zeer toevallig zijn dat op deze Gentse lijst eveneens: de twee broers, François en Jan Bornaige, alsook Joos van Sassegheem voorkomen. Met betrekking tot de twee broers weten we dat ze beroepshalve vrije schipper waren en dat hun respectievelijke straf bestond uit de confiscatie van hun goederen. Interessant om hier te bemerken, is dat de Kortrijkse schippers vermoedelijk aangesloten waren bij het schippersambacht van Gent, omdat op basis van verschillende posten uit de Kortrijkse stadsrekening nergens expliciet sprake is van een afzonderlijk Kortrijks schippersambacht.¹⁸⁵⁵ Bovendien vinden we Jan Bornaige ook terug in de Kortrijkse akten en contracten, waar hij samen

¹⁸⁵² Gachard, *Relation des troubles de Gand*; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 88.

¹⁸⁵³ Comte de F. de la Barre, f° XVJ.; Alexandre Henne, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique* VII (Brussel: E. Flatau, 1859), 91-2.

¹⁸⁵⁴ Comte de F. de la Barre, f° XIX.; Comte de Thierry de Herlaer, f° CLXXIV; Henne, *Histoire du règne de Charles-Quint*, 94.

¹⁸⁵⁵ Viaene, “Neringen en stadsofficiën te Kortrijk,” 159-60.

met twee collega's wordt omschreven als "*sciplieden* van Gent".¹⁸⁵⁶ Omtrent Joos van Sassegheem tasten we in het duister aangaande zijn beroepsactiviteiten, maar we weten wel dat ook zijn goederen werden geconfisqueerd.¹⁸⁵⁷

Verder wordt op deze Gentse lijst ook de ambachtsmandaten en politieke mandaten weergegeven en van de vier personen die voor ons relevant zijn, weten we dat enkel Jan Bornaige een gezworene was. De overige drie oefenden geen enkel ambachtsmandaat uit en niemand onder hen oefende ooit een politiek mandaat uit.¹⁸⁵⁸ Andere rebellen van de Kortrijkse opstand kregen dan weer een boete opgelegd. Zo moest Jehan Renardin een boete van 600 pond betalen, Simoen Camaert een boete van 100 pond, alsook moest de buiten van Kortrijk 600 pond ophoesten. Daarnaast werd de Kortrijkzaan, Robrecht Weinschaert, veroordeeld tot het vragen van vergiffenis en tot het betalen van 200 gouden carolusgulden. Gezien laatstgenoemde financieel niet in staat bleek het geëiste bedrag te betalen, bleef hij gedurende meer dan drie jaar te Kortrijk gevangen. Vervolgens werd hij, op verzoek van een aantal van zijn vrienden, door keizer Karel V in vrijheid gesteld, maar werd hij op lijfstraffe uit de stad en de kasselrij Kortrijk verbannen. Finaal brak Weinschaert deze ban en hiervoor werd hij gevat en onthoofd.¹⁸⁵⁹

Verder is het interessant om te zien dat niet alle rebellen Kortrijkzanen waren, gezien er ook een paar kasselrijbewoners tussen zaten zoals: Olivier de Poorter (Meulebeke), Malin Van Dale en Jehan de Wale (Ingelmunster), Guillaume de Cogghe (Izegem), Jehan Vanden Berghe (Hulst), Jacques de Rycke, Hoos Busens en Jehan Kindt (Avelgem) en Anthoine Adin (Rollegem).¹⁸⁶⁰

Vooraf belangrijk om te melden en ook relevant om de situatie in Kortrijk beter te begrijpen, is dat er vaak wordt van uitgegaan dat van alle sociale groepen die betrokken waren tijdens de Gentse opstand, het vooral de cresers waren die het strengst werden gestraft. Stragier en Van Peteghem bijvoorbeeld baseren zich hiervoor vooral op de Sententie van 1540 die bepaalde dat alleen de afgevaardigden van de cresers (in totaal vijftig) blootsvoets, enkel in een wit onderhemd gekleed en met de strop om de hals publiekelijk de genade van de keizer moesten afsmecken. De vertegenwoordigers van de drie leden daarentegen mochten hun spijt geschoeid, gekleed in een zwarte tabbaard en zonder koord betuigen. De strop symboliseerde overigens dat de cresers voor

¹⁸⁵⁶ OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 162 r°.

¹⁸⁵⁷ SAG, reeks 94, nr. 1 en ARA, *Rekenkamer*, nr. 18.255; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 628-29.

¹⁸⁵⁸ SAG, reeks 94, nr. 1 en ARA, *Rekenkamer*, nr. 18.255; Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 628-29.

¹⁸⁵⁹ Gachard, *Relation des troubles de Gand*, 516-21; De Potter, *Geschiedenis der stad Kortrijk* IV, 89.

¹⁸⁶⁰ Gachard, *Relation des troubles de Gand*, 516-21.

hun rebels gedrag eigenlijk de galg hadden verdiend, maar dat de barmhartige keizer hun toch gratie verleende. Dambruyne weerlegt echter deze aanname, door te wijzen op het gegeven dat meer dan negentig procent van de veroordeelde kopstukken van de Gentse opstand, wel degelijk lid waren van de kleine neringen of de weverij.¹⁸⁶¹

Met betrekking tot de Kortrijkse volksopstand, lijkt dit gegeven eveneens van kracht te zijn gezien verscheidene van deze veroordeelden eveneens gelinkt kunnen worden aan een ambacht, in casu, twee vrije schippers¹⁸⁶² (de gebroeders Bornaige) en een brouwer (Pieter Blanckaert). Aangaande de kopstukken hun financieel vermogen, valt op dat verscheidene onder hen totaal onvermogen waren. Zo bleek na onderzoek dat Dries Vlieghe¹⁸⁶³ bijvoorbeeld nog steeds thuis bij zijn ouders woonde en verklaarden twee Kortrijkse burgers in hun getuigenis dat Pieter Blanckaert, Joos van Sassegheem en Jehan Bornaige geen enkele bezittingen hadden.¹⁸⁶⁴ Een interessante vraag die we hier kunnen stellen, is in hoeverre we deze Kortrijkse rebellen al dan niet de label van “krijzers” mogen geven? Sommigen waren in tegenstelling tot de Gentse krijzers weliswaar verbonden aan een corporatie, alhoewel de Ieperse krijzers van 1477 dat ook waren, maar in bijzonder het gegeven dat hun financieel vermogen ontoereikend was, laat zeker ruimte om hen onder de noemer van (Kortrijkse) “krijzers” te mogen plaatsen. Maddens concludeert in elk geval, dat de geringe financiële daadkracht van deze Kortrijkse rebellen in elk geval duidelijk wijst op de sterke sociale inslag van deze beroering.¹⁸⁶⁵

Alles samen is de repressie nog mild geweest, zeker ten aanzien van die van Oudenaarde en Gent. Ondanks het streng klinkende vonnis was het trouwens helemaal niet Karel V zijn bedoeling de macht van Kortrijk te beknotten. Integendeel, samen met de andere steden van het Gentse kwartier moest Kortrijk een tegengewicht vormen tegen Gent, dat zijn ambities van dominerende stad niet gemakkelijk zou opgeven.¹⁸⁶⁶ Daartoe speciaal naar Kortrijk gekomen, vaardigde keizer Karel op 4 november 1540 een verordening uit voor het bestuur en het gerecht in de stad.¹⁸⁶⁷ Dit reglement zou de geschiedenis ingaan als de *Concessio Carolina* (Karolijnse Concessie) en zou tot aan de Franse

¹⁸⁶¹ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 628.

¹⁸⁶² Dambruyne bemerkt dat het opmerkelijk is dat twee vrije schippers deel uitmaakten van de harde kern, omdat het schippersambacht traditioneel partij koos voor de vorst. (Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 630).

¹⁸⁶³ Rekening van F. de la Barre, f° XVII.

¹⁸⁶⁴ Gachard, *Relation des troubles de Gand*, 516-21.

¹⁸⁶⁵ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

¹⁸⁶⁶ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

¹⁸⁶⁷ Mussely, *Inventaire*, n° LXXIX; *Placards de Flandre*, liv. III, 306; Laureyns Van den Hane, *Costumen der stede ende casselrye van Cortrycke*, (Tot Gendt: Petrus de Goesin, 1772), 81.

Revolutie de Kortrijkse basiswet blijven. De vroegere rechten van de stad, onder meer met betrekking tot de uitoefening van de rechtspraak in de kasselrij, werden erin bevestigd en zelfs versterkt. Vooral markant is dat keizer Karel V zoals reeds bemerkt de stadsraad grondig hervormde en dus maatregelen trof om zijn centralisatiepolitiek verder kracht bij te zetten.¹⁸⁶⁸ Daags na de uitvaarding van de Karolijnse Concessie schonk de keizer het zilverwerk en de meubelen van het stadhuis terug, maar anderzijds beval hij dat het geschut en de oorlogsmunitie, die nog steeds in het bezit van de stad waren, in het kasteel zouden worden afgeleverd. Vervolgens trok keizer Karel naar Doornik, waar hij op 6 november 1540 aan Kortrijk de meeste oorkonden terugschonk. Een groot aantal brieven en een tachtigtal oorkonden, die in de loop der tijden vervangen waren, in ongebruik geraakt of verband, bleven verbeurd en werden in de Rijselse Rekenkamer ondergebracht. Ook het archief van de: vollers, linnenwevers, drapiers en vleeshouwers, dat samen met de stedelijke documenten verbeurd was verklaard, bleef in het Rekenkamer te Rijsel.¹⁸⁶⁹ Voorts bemerkt Dambruyne dat Karel V niet had nagelaten om alles wat ook maar enigszins herinnerde aan de corporatieve opstand, en dus per definitie een zeer sterk symbolische waarde had, uit de Gentse samenleving te bannen. Alle ambachtshuizen, banieren, veldtenten, wapens, munitie, archivalia, renten en andere bezittingen van de ambachten werden geconfisqueerd, teneinde de corporatieve identiteit zoveel mogelijk aan te tasten.¹⁸⁷⁰ Dit gegeven was duidelijk ook van toepassing voor Kortrijk.

Finaal verschenen op 7 november 1540 twaalf schepenen en raadsleden voor de keizer in Doornik blootshoofds en “in hun lijnwaad” om *réparation honorable* te doen. Diezelfde dag nog werd op de Kortrijkse Grote Markt de aanvoerder van de rebellen van de Kortrijkse volksopstand, Pieter Blanckaert alias Gheest, onthoofd.¹⁸⁷¹ Daarmee viel het doek over deze *beroerden tyt* die voor Kortrijk alles samen nog goed was afgelopen, alhoewel de levensstandaard in de daaropvolgende periode (1550-1565), een absoluut dieptepunt zou kennen en grote lagen van de bevolking in diepe ellende bleef leven. Op de koop toe zou de pest in 1547 en 1572 tot en met 1584 het al zo deprimerende klimaat nog verslechteren. Voor de Reformatie anderzijds was al deze ellende uiteraard een gedroomde voedingsbodem om te floreren.¹⁸⁷²

¹⁸⁶⁸ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151.

¹⁸⁶⁹ Maddens, “De nieuwe tijd”, 151-52.

¹⁸⁷⁰ Dambruyne, *Corporatieve middengroepen*. 634.

¹⁸⁷¹ Gachard, *Relation des troubles de Gand*, 509.

¹⁸⁷² Maddens, “De nieuwe tijd”, 152.

Afbeelding 35: De Kortrijkse schepenen smeken Karel V om genade? (Stadhuis Kortrijk)¹⁸⁷³

¹⁸⁷³ Reliëf uit de schouwmantel in de raadzaal van het stadhuis van Kortrijk, waarbij de schepenen zich onderwerpen aan het gezag van de vorst. Een verwijzing naar de deelname van Kortrijk in de opstand tegen keizer Karel V in 1540? (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 140; Despriet, *2000 jaar Kortrijk*, 256-57)

5. Besluit

In deze scriptie zijn we gestart met de evolutie na te gaan van de socio-politieke verhoudingen in laatmiddeleeuws Kortrijk. Hiervoor hebben we het privilege van 1324 en de Karolijnse Concessie van 1540 bestudeerd. Op basis van deze deductieve analyse, hebben we gesuggereerd dat het zinvol zou zijn om te spreken van een “politiek continuüm van vorstgezinden en particularisten.” Aan de ene zijde van dit continuüm zou dan de (hoog)baljuw het meest vorstgezindheid zijn, vervolgens de schepenen, dan de proosten en ten slotte, aan het andere uiteinde van het continuüm, zouden we dan de raadsleden moeten aantreffen.

Dit politiek continuüm lijkt op basis van het privilege van 1324 en de Karolijnse Concessie van 1540, een zinvol kader te zijn om een dynamisch beeld op de *moyenne durée* te krijgen. Deze stelling hebben we kunnen staven door na te gaan welke concrete maatregelen keizer Karel V nam in 1540 in verhouding tot het privilege van 1324. We weten dat het Karel V zijn topprioriteit was om het bestuur van deze toenmalige samenleving zo veel mogelijk te centraliseren. Met andere woorden, voerde hij in 1540 maatregelen in die zo veel mogelijk komaf moesten maken van iedere vorm en/of instanties die konden bijdragen tot decentralisatie. Het is dan ook niet toevallig dat Karel V besloot om de Raad van 24 in zijn geheel af te schaffen en te transformeren tot een “Raad van notabelen”, gezien conform ons continuüm, zij juist het meest particulier gezind waren. Daarnaast besloot Karel V om de schepenen op deze wijze minder afhankelijk te maken van de Raad en hief hij het proostschap op door ze te vervangen door één burgemeester. Ook dit lijkt te suggereren dat sommige proosten misschien een té particuliergezind profiel hadden.

Een ander argument dat de Raad *de jure* wel degelijk op sociaal en politiek vlak een soort tegengewicht vormde ten aanzien van de proosten en de schepenen, is onze analyse van de raadsleden anno 1295. Daarbij zien we dat het helemaal niet zo is dat alle familienamen van deze raadsleden gelijklopend waren met de familienamen van de toenmalige gekende Kortrijkse schepenen en proosten en *a fortiori* kunnen we ons de vraag stellen, indien de schepenen plus proosten samen met de raadsleden “één pot nat waren”, waarom Karel V dan *überhaupt* besliste om, naast de ambachten, juist de Raad zo hard aan te pakken? Ten slotte, hebben we ook gesteld dat deze verscheidenheid aan magistraten, met elk hun plaats binnen het politiek continuüm, in theorie voor een gezond evenwicht (een soort “politiek homeostase”) zou moeten zorgen tussen enerzijds de belangen van de vorst en anderzijds die van de stad. In de praktijk zien we echter dat omwille van “de wil tot politieke en economische macht”, dit “politiek homeostase”, vaak in onbalans raakt, wat resulteert in een constante strijd, onderlinge spanningen, sociale conflicten en opstanden.

Vervolgens hebben we het socio-economische luik behandeld. We hebben de organisatie en de structuur binnen de Kortrijkse laken- en linnennijverheid besproken, alsook die van de bouwnijverheid, de voedingsnijverheid en de edelsmeden. Omtrent de draperie, hebben we gezien dat Kortrijk thuishoorde onder de “nieuwe” Leiedraperieën, ondanks zij vooral werkten met dure, Engelse lakensoorten. Aangaande het productieproces, hebben we Kortrijk onder de noemer van “*Verlagsystem*” geplaatst, in tegenstelling tot Harelbeke, waar meer een “*Kaufsystem*” van toepassing was. Overigens hebben we ook de wrijvingen tussen de patricische groothandelaars gezien ten aanzien van de drapiers en zijn we ingegaan op de toenemende rol van de makelaars. Ook viel het op dat de drapiers-ondernemers stapsgewijs hebben plaatsgemaakt voor de drapiers-wevers en dat in de loop van de 15de eeuw bepaalde families hadden besloten om zich te gaan specialiseren. De families De Clerc en Anya hielden zich bijvoorbeeld bezig met het verven van lakens, terwijl de families Dibboud en Pipe, zich toespitsten op het vollen, waarbij ze tevens ook eigenaar waren van een vollerij en/of een raamhof. De familie Crommelin hield zich als huidenvetters vooral bezig met de leerbewerking en telgen van de familie Veldom alias Scaec kunnen we identificeren als bontwerkers. Ten slotte hebben we ook nog de conjunctuur van de Kortrijkse lakennijverheid bestudeerd, waarbij vooral opviel dat de draperie na de tragedie van 1382 het initieel zeer moeilijk had, maar rond 1425 wel een hoogtepunt kende. Daarna begon echter de definitieve teloorgang en vooral na 1441 volgde onherroepelijk een depressie en in 1472 zelfs een absoluut dieptepunt.

Met betrekking tot de linnennijverheid, hebben we besproken dat ondanks de aanwezigheid van een eerder bescheiden linnenindustrie ze desondanks al vanaf de late 13de eeuw in enkele Vlaamse steden was gesignaleerd. Een ware ambachtelijke organisatie zou zich pas later ontwikkelen en van een massale export lijkt er tot het laatste kwart van de 14de eeuw nauwelijks sprake. Het is overigens onwaarschijnlijk dat omwille van de geringe toegevoegde waarde van het weven van linnen een massale verspreiding mogelijk was in de laatmiddeleeuwse, stedelijke economie. Voorts hebben we ook gezien dat de doorgedreven arbeidsverdeling, die de draperie kenmerkte, incompatibel was met de grootschalige ontwikkeling van een primitievere linnennijverheid. De stedelijke centra, die later wel op de internationale markten waren vertegenwoordigd, hadden zich dan ook duidelijk gespecialiseerd in fijn linnen. Vanaf de 14de eeuw verschenen de Vlaamse tijken plots massaal op de buitenlandse markt, hoe deze groei moet verklaard worden is niet meteen duidelijk. De structuurveranderingen van de lakenexport in de late 13de en vroege 14de eeuw waren evenzeer een gevolg van duurdere transactiekosten, waardoor deze een te groot aandeel in de prijs van de goedkopere wolproducten gingen innemen. Deze redenering geldt ook voor het goedkope lijnwaad. Bovendien is het nog maar de vraag of de handelsmoeilijkheden van de late 14de eeuw, enkel de laken- en niet de linnenhandel had getroffen. De rol van de landbouweconomische aspecten van het

vlasbedrijf is wel cruciaal. Een wisselwerking van de uitbreiding van de vlasteelt en de achteruitgang van de landbouwactiviteit na de zware crisis in 1360-1370 is plausibel. De groei van de huisnijverheid werd dan zo een antwoord van de plattelandseconomie op de crisis.

Parallel met de landelijke huisnijverheid ontwikkelde ook de stedelijke sector zich tot een exportindustrie. De groeiende uitvoer stimuleerde ook de kleinere steden tot het uitwerken van een betere reglementering. In de vroege 15de eeuw doken de eerste sporen van ambachtsstructuren op in Kortrijk. Het Kortrijkse linnenambacht ontving in 1401 zijn eerste keure. Bovendien profileerden de steden zich als afwerkings- en marktcentra voor landelijke lijnwaad en stimuleerde de vlasteelt in onder meer de kasselrij Kortrijk, de stedelijke marktfunctie. De centrale ligging van Kortrijk, maakte haar tot natuurlijke marktcentra. De 15de eeuw bleek cruciaal in de ontwikkeling van de nijverheid. Zo kon een ruime verspreiding worden vastgesteld voor onder meer het Leiebekken en ook in veel steden werden ze beschouwd als een alternatief voor de in moeilijkheden rakende draperie. De uitvoer naar Engeland gaf deze expansie een sterke dynamiek. Onder meer Kortrijk heeft zich ook stevig verzet tegen het ontwerp van een algemeen statuut voor de linnenindustrie. Dit ontwerp van 1430 was vermoedelijk vooral geïnspireerd door Gent dat geleidelijk de linnenhandel begon te centraliseren en, samen met Brugge, een stapelmonopolie poogde te verkrijgen. Anderzijds moet gezegd worden, dat de rol van een *gateway* in een internationaal handelsnetwerk en de garantie van een standaardkwaliteit absoluut onmisbaar waren. De lijnwaadhandel via de eigen stedelijke (maar ook landelijke) markten en voor exportdoeleinden via Brugge en de Brabantse jaarmarkten brak in deze periode dan ook helemaal door. Voorts valt het op hoe de Kortrijkse lijnwaadaccijnzen zich zeer snel na de Gentse opstand tegen Filips de Goede herstelden en dat ze zelfs een zekere groei vertoonden tot aan de politieke moeilijkheden onder Maximiliaan van Oostenrijk. De verhandelde lijnwaad betrof verschillende kwaliteiten van stedelijke of landelijke origine. Ook de exportcijfers naar Engeland suggereren in de tweede helft van de 15de eeuw zeker geen verminderd belang.

De uitbreiding van de vlasteelt en de landelijke huisnijverheid geraakte in een stroomversnelling vanaf de vroege 16de eeuw. Vooral in de Leiestreek werd er in een steeds groter aantal dorpen vlas verbouwd en linnen geweven. Het belang van onder meer de Kortrijkse markt werd hierdoor steeds groter. Vlas werd vooral verbouwd en linnen geweven op kleine tot middelgrote landbouwbedrijven. De landelijke linnenwevers bezaten hun eigen productiemiddelen, verwerkten vlas van eigen teelt of vlas die zij zelf hadden aangekocht. Hier bleken loonarbeid en *putting-out* minder belangrijk te zijn. Hoewel de stedelijke linnenhandelaars geen rechtstreekse impact op de landelijke productie hadden, monopoliseerden zij wel de linnen- en vlashandel via het marktsysteem. Hierbij kunnen we bijvoorbeeld denken aan Denijs van der Spiere en Loys van den Gheenste. Op basis van hun profiel

bleek trouwens ook dat we zeker geen dichotomie mogen maken tussen stad en platteland. De concentratie van de lijnwaadhandel op de stedelijke markten werd zelfs versterkt naarmate de uitvoer belangrijker werd: in de late 15de en vroege 16de eeuw werd onder meer Kortrijk en ook enkele rurale markten, zoals Meulebeke, belangrijke schakels in het netwerk. In de eerste helft van de 16de eeuw begon er een diversificatieproces van de lijnwaadproductie in de stad. In Kortrijk was er echter al in de 14de en 15de eeuw een industrie tot ontwikkeling gekomen, die complementair met de rurale nijverheid duurdere stoffen produceerde. Desondanks, werd al voor het midden van de 16de eeuw overgegaan tot de productie van gefigureerd tafellinnen (damast). Omtrent de evolutie van de Kortrijkse linnenmarkt weten we dat er reeds in het laatste decennium van de 14de eeuw sprake was van een aanzienlijke handelsactiviteit, ondanks het feit dat de industrie op het platteland nog niet tot een expansieve sector was uitgegroeid. Vanaf 1397 stortten de ontvangsten echter in elkaar en ze bleven, los van een lichte herneming in de periode 1413-1418, op een laag peil tot 1430. De opleving van de industrie in het tweede kwart van de 15de eeuw was zeker niet toevallig. Net in deze periode kampte de stedelijke draperie met een zware crisis ten gevolge van de moeilijke bevoorrading met Engelse wol. De curve van de lijnwaadaccijns lijkt dan ook veel weg te hebben van het spiegelbeeld van deze van de lakennijverheid. Ten slotte, bleef de lijnwaadnijverheid goed scoren tot 1477. Na 1478 begon er een neerwaartse tendens die aanhield tot na 1500. De beroemdste Kortrijkzaan die zich bezighield met het damastweven, was uiteraard Passchier Lammartyn, ondanks hij wel ten gevolge van de religieuze spanningen Kortrijk had verlaten.

Omtrent de Kortrijkse bouwnijverheid, hebben we gezien dat vooral de steenbakkers de meeste kans maakten om door te stromen naar de stadsmagistraat. In tegenstelling tot andere ambachten uit de bouwnijverheid, waren zijn niet verenigd in een ambacht. Dit heeft wellicht te maken met de ligging van de steenbakkerijen. De eerste toepassingen van baksteen in Kortrijk dateren uit de tweede helft van de 13de eeuw. Zekerheid over baksteenbouw in Kortrijk is er vanaf de jaren 1290, wanneer baksteen op grote schaal werd gebruikt op twee, naast elkaar gelegen bouwerven: het koor van de Onze-Lieve-Vrouwekerk (1297) en de Franse burcht (1297-1301). Dat men voor de gelijktijdige Franse burcht in Rijsel alleen natuursteen heeft gebruikt, wijst er op dat de baksteenbouw in Kortrijk niet door de Fransen werd geïntroduceerd. Voorts waren deze bouwerven katalysatoren voor de popularisering van baksteen in Kortrijk. Daarnaast speelde hertog Filips de Stoute een belangrijke rol in de Kortrijkse bouwwoede tijdens deze periode. Gegevens over baksteenbouw in de kleine steden van de kasselrij Kortrijk zijn beperkt tot Tielt en Deinze. In Tielt dateert het bakstenen belfort waarschijnlijk uit de 15de eeuw en de verdwenen halle van Deinze werd in de 14de eeuw in baksteen opgetrokken. Op het platteland rondom Kortrijk werd baksteen vanaf ongeveer 1300 een courant bouw materiaal. Overigens kunnen we ook nog bemerken, dat de introductie van steenbakkerijen in

de kasselrij Kortrijk rond de 13de of vroege 14de eeuw vermoedelijk kwam onder impuls van een aantal adellijke families uit deze kasselrij.

Verder hebben we gezien dat het “*haghehuus*” ons enkel bekend is uit iconografische en geschreven bronnen. Markant hierbij, is dat de beschrijving van zo’n “*haghehuus*” volledig synchroon loopt met de zogenaamde “Hollandse oven”. Desalniettemin, stellen we vast dat alle archeologisch onderzochte middeleeuwse baksteenovens in Vlaanderen behoren tot het type van de veldoven. Aangaande de locatie van permanente steenbakkerijen, zien we dat dit werd bepaald door de aanwezigheid van grondstoffen (klei en turf) en de nabijheid van bevaarbare waterwegen. Deze waterwegen waren cruciaal om bakstenen te vervoeren naar een bouwwerf. De baksteenoven die ter sprake kwam rond 1394 lag ten westen van de stad en in de loop van de 14de eeuw waren al verscheidene steenbakkerijen op grote schaal actief. Van deze steenovens werd vanaf 1385 gretig gebruik gemaakt om Kortrijk herop te bouwen. Tijdens de 15de eeuw lagen de twee grootste steenbakkerijen dicht bij de stadskern, namelijk aan de Gemene Weide (Buda) en bij de Kleine Leiestraat (Overbeke). Deze steenbakkerijen bezaten ook een aanlegplaats langs de Leie en ze legden zich, naast het bakken van *quarelen*, ook toe op kalkproductie en het verhandelen van bouw materiaal. Overigens lijkt de oprichting van een baksteenoven op een bouwwerf zelf eerder uitzonderlijk. Toch was dit van toepassing in Kortrijk op een aantal belangrijke bouwplaatsen, zoals in 1393-1404, bij het bouwen van het Bourgondisch kasteel, alsook bij grootschalige werken aan de Sint-Maartenskerk.

Bepaalde steden hadden een eigen steenbakker in loondienst en beschikten ze over eigen steenovens. In deze stadsbakkerijen verzorgde het stadsbestuur voor het onderhoud van de steenplaats en stelde men de grondstoffen ter beschikking. De steenbakker zelf ontving een pensioen van de stad in de vorm van een lijfrente. Anderzijds waren er ook steenbakkerijen die onder de noemer vallen van particuliere ondernemingen. Dit was onder meer van toepassing voor Kortrijk. In tegenstelling tot de stadssteenbakkerijen, had het stadsbestuur geen grip op het productieproces. Ten slotte waren de meest gekende Kortrijkse steenbakkersfamilies Tanghe en van Welsenens, maar anderzijds was vooral Jan van Vlenke, dé bouw magnaat van laatmiddeleeuws Kortrijk.

Met betrekking tot de nering van de metsers, zijn er een paar familienamen die we kunnen associëren met het uitoefenen van politieke ambten, zijn de families: Beert, Pauwels en de Wachtere. Desondanks, blijkt de vertegenwoordiging van metsers in het Kortrijkse stadsbestuur zeer gering te zijn. Mogelijk kunnen we dit verklaren door te stellen dat metselaars meer aanleunen bij het profiel van ambachtsman en hierdoor moeilijker hun weg vonden richting het stadsbestuur? Aangaande de

timmerlieden, hebben we gezien dat sommigen onder hen een groot aanzien konden verwerven als meester-timmerman. Concreet denken we hierbij aan Jan Van der Loddernie en Jan Canteleer, die voor verscheidene prestigieuze projecten in de stad werden aangenomen. Ten slotte, kunnen we ook nog de families: van den Houte, de Coninc en van der Wedaghe associëren met dit ambacht en sommige telgen van deze families zetelden ook in het Kortrijkse stadsbestuur.

Omtrent de voedingsnijverheid hebben we: de bakkers, slaggers, brouwers en wijnhandelaars bestudeerd. De bakkers vallen qua socio-economische profiel in hoofdzaak onder de noemer van de hogere ambachtsklasse en de middenstand. Enkel de families De Hondt en van der Kindert konden we terugvinden in de gegoede stand en voorts konden we concluderen dat de bakkers, voor zover geweten, nauwelijks (tot niet) voorkwamen in het Kortrijkse stadsbestuur, met uitzondering van verwanten van de families: Roose en van der Kindert. Aangaande de nering van de beenhouwers, weten we dat de oudste keure stamt uit 1377 en dat deze vergund werd door Lodewijk van Male. De vrije beenhouwers hadden overigens hun Vleeshuis in de *Papestrate*. We zien in 1393 een zekere Jan Beert opduiken in het Kortrijkse stadsbestuur en we weten dat deze persoon actief was in het beenhouwersambacht. Dus op het einde van de 14de eeuw, was het mogelijk om als vertegenwoordiger van het vleesambacht, een schepenambt uit te oefenen. Tijdens de eerste helft van de 15de eeuw (1418-1419) duikt de eerste deken van het beenhouwersambacht op: *“Janne den Calewe als dekene van den vleeschhuse.”* Verder hebben we gezien dat bijvoorbeeld in Brugge, ambachtsmeesters pas vanaf 1302, ook deken konden worden van hun ambacht, in tegenstelling tot de periode voor de Guldensporenslag. Belangrijk voor ons, is dat we weten dat deze Jan de Caluwe, in 1410 expliciet wordt omschreven als *“vleeshauwere.”* Met andere woorden, was hij in 1410 beroepshalve een vrij vleeshouwer, ambachtsmeester en deken van zijn ambacht (1418-1423). Bovendien zien we ook dat hij in 1435 en 1441 schepen van Kortrijk was en op financieel vlak hij in 1440 voorkwam in groep B onder de gegoede burgerij.

Deze vaststelling is alvast cruciaal omdat dit één van onze deelonderzoeksvragen beantwoordt, met name, in hoeverre 1302 een impact heeft gehad op Kortrijk zelf? Alhoewel het dus niet zozeer ten gevolge van de Guldensporenslag was, maar wel door de latere revolutionaire periodes, bleek het dus aan het begin van de 15de eeuw effectief mogelijk, om als vleeshouwer, deken van het vleeshouwersambacht te worden én bovendien te kunnen zetelen in het Kortrijkse stadsbestuur. Bij deze suggereert dit, dat er dus wel degelijk een bepaalde “democratische omwenteling” in Kortrijk had plaatsgevonden tijdens de late middeleeuwen en dit betekent eveneens dat de Kortrijkse ambachten zeker niet werden uitgesloten uit het stadsbestuur. Tot slot, oefenden sommigen een monopolie uit binnen dit ambacht en kunnen we hun familienamen linken met stadsmagistraten,

zoals bijvoorbeeld: Beert, de Caluwe, van Wijnsberghe, Zoetheline, van Damme en Kerstiaen. Opmerkelijk is ook, dat wanneer van bovenaf werd gepoogd om dit monopolie te doorbreken, de slaggers kort daarna in 1540 begonnen te rebelleren tegen keizer Karel V.

Omtrent de brouwers, weten we dat de Kortrijkse brouwerijen zowel produceerden voor de stad als voor de kasselrij. Daarnaast waren brouwerijen watergebonden, vandaar dat we ze terugvinden langs de Leie of langs de stadsgrachten. Naast de families 't Kint en Maelfait, kunnen we vooral de familie van den Dale als één van de belangrijkste brouwersfamilies uit laatmiddeleeuws Kortrijk aanschouwen. Opnieuw is dit een belangrijke vaststelling, gezien we hier voor de 15de eeuw, opnieuw verscheidene, welgestelde en zelfstandige ambachtslieden in het Kortrijkse stadsbestuur kunnen terugvinden. Met betrekking tot de sociale verhoudingen binnen dit ambacht zelf, zien we net als bij de andere ambachten, een grote variabiliteit qua socio-economisch profiel tussen de brouwers onderling. Verder kunnen we ook nog bemerken dat heel wat eigenaars van brouwerijen, eveneens eigenaars waren van: ververijen, vollerijen en/of steenbakkerijen. Deze eigenaars behoorden praktisch allemaal tot de gegoede burgerij en velen onder hen zetelden ook in het stadsbestuur. Tot slot, zien we dat de familie van den Dale tijdens de 15de eeuw van “klein brouwer” evolueerde tot dé brouwersfamilie van Kortrijk en onderdeel werd van de financiële en politieke elite. Ook hier hebben we dus een zeer mooi voorbeeld van “ambachtsman tot stadselite” in laatmiddeleeuws Kortrijk. In Kortrijk waren er ook verscheidene gegoede burgers die zich met de wijnhandel bezighielden. Van een échte inheemse wijnbouw is er in Kortrijk nooit echt sprake geweest. Verder waren veel eigenaars van wijnhuizen tevens actieve en vooraanstaande leden van de draperie. Dit valt te verklaren, doordat de onderhandelingen van de drapiers met hun makelaars en vreemde kooplui meestal plaatsvond bij een goede kan wijn. Vandaar dat verschillende drapiers tevens uitbater waren van een herberg en beroepshalve vaak waard-makelaar werden. Anderzijds was de magistraat Roeland van den Brande, voltijds wijnhandelaar, waarmee hij toch eerder een uitzondering was dan de regel.

De laatste nijverheid die we hebben besproken, waren de edelsmeden. Hoewel zij eveneens met *haemers smedende ende wearckende waerren als smeden*, en zij door de keure van 1458 opgenomen moesten worden in de nering van Sint-Elooi, weigerden zij echter voor het altaar van deze patroonheilige de jaarlijkse vergoeding te betalen. De goud- en zilversmeden voerden aan dat zij een “notabel ambacht” uitoefenen. Aangaande de socio-economisch positie van de edelsmeden behoorden zij algemeen tot de gegoede burgerij. Daarnaast waren velen onder hen schepen of bekleedden ze een ander ereambt. In Kortrijk waren er talrijke dynastieën van goud- en zilversmeden en veel edelsmeden, waren met elkaar verwant, een gegeven dat trouwens ook van toepassing was

voor de overige ambachten. Omtrent de positie van de vrouw, zien we dat een weduwe van een edelsmid de winkel van haar echtgenoot-vrijmeester kon voortzetten, met behulp van gezellen. Ook dit was een gegeven dat niet alleen van toepassing was voor de edelsmeden. In de bronnen zien we dat Kortrijkse weduwen bijvoorbeeld eigenares konden worden van: ververijen, steenbakkerijen, brouwerijen, enz. Anderzijds vinden we tijdens de late middeleeuwen geen vrouwen terug als deken van een nering, noch zien we ze zetelen in het stadsbestuur.

Onder de Kortrijkse edelsmeden, vinden we onder meer Jacob Scaec terug, die we vermoedelijk kunnen identificeren met de gekende magistraat. Een zeer aanzienlijke dynastie van edelsmeden, was onder meer de familie van Ruuslede. Ook Christiaen Groeninc, *goudsmet*, was schepen in Kortrijk, net als edelsmid Ghildolf van Domirin. Finaal zien we de familienaam Lours frequent opduiken in de stadsmagistraat en vormde de familie Aelbrecht tijdens de 16de eeuw eveneens een ware dynastie van edelsmeden.

De belangrijkste bijdrage in dit eindwerk omtrent de ambachten, heeft in hoofdzaak betrekking tot de arbeidsverhoudingen. Hierbij hebben we gesproken van een “dynamisch nijverheidscontinuüm.” Deze zienswijze wijkt eigenlijk af van de meeste analyses aangaande de onderlinge verhoudingen binnen de neringen. Zo wordt er binnen de draperie vaak een strikt onderscheid gemaakt tussen enerzijds de groothandelaars en anderzijds de drapiers. Op basis van de Kortrijkse bronnen, blijkt dat zo’n dichotomie echter niet verzoenbaar is met de dagdagelijkse praktijk tijdens de late middeleeuwen. In deze bronnen wordt er bijvoorbeeld expliciet gesproken over: “drapier en koopman van laken”, “roodverver en koopman” en “steenbakker en handelaar in bouwmaterialen.” Vandaar dat het mijns inziens zinvoller zou zijn om onder meer de lakennijverheid te percipiëren als een continuüm. Hierbij zouden we dan aan de ene kant van dit continuüm: de loonarbeiders hebben, vervolgens de wevers-drapiers/ drapiers-ondernemers (zij hebben meer het profiel van een ambachtsman). In het midden van ons continuüm kunnen we dan de “*grand drapiers*” (eigenaars, drapiers en koopmannen van laken) plaatsen. Vervolgens zou ik dan de waard-makelaars tussen het midden en het andere uiteinde van het continuüm plaatsen en finaal, helemaal aan het uiteinde van dit continuüm, de industriële ondernemers (eigenaars en grootschalige laken- en/of wolhandelaars/ “*wholesale merchant*”). Op dezelfde manier kunnen we trouwens ook specialisaties binnen de lakennijverheid (ververs, vollers, grauwwerkers, enz.) percipiëren.

Ook in de bouwnijverheid, maken onderzoekers een scheiding tussen enerzijds de eigenaars van steenbakkerijen (ondernemers-handelaars) en anderzijds de steenbakkers (ambachtslieden). Opnieuw hebben we echter gezien, dat indien we louter naar de bronnen *an sich* kijken, deze nogal

statische dichotomie eveneens niet verzoenbaar is met de laatmiddeleeuwse realiteit. Uit de bronnen blijkt, dat we niet zomaar kunnen stellen, dat je ofwel een ambachtsman of een eigenaar-handelaar bent. Concreet hebben we bijvoorbeeld gezien dat Gillis Tanghe en Jan van Welsenens steenbakkers (ambachtslieden) waren die ook eigenaar (vermoedelijk deeeigenaar) waren van een steenbakkerij. Een ander voordeel van zo'n continuüm, is dat we ook dynamische ontwikkelingen van personen en families kunnen situeren. Zo kunnen we in dit "bouwnijverheidscontinuüm", de volgende analyse maken: eerst hebben we de loonarbeiders-werknemers die onder de steenbakkers staan, dan de steenbakkers zelf (pachters van steenbakkerijen, die de leiding hadden over het productieproces binnen een steenbakkerij), vervolgens de "*grand briquetiers*" (steenbakkers én (deel)eigenaars van een steenbakkerij) en helemaal aan het uiteinde van ons continuüm, de bouw magnaten (eigenaars van steenbakkerijen en grootschalige handelaars van bouwmaterialen).

Daarnaast zien we hetzelfde fenomeen ook bij de brouwers, waarbij sommigen ambachtsman waren, maar geen eigen brouwerij bezaten en ze er dus één moesten gaan pachtten. Verder waren er ook brouwers (ambachtslieden) die wel een eigen brouwerij hadden. Laatstgenoemden, waren dan uiteraard kapitaalkrachtiger en komen dan ook vaker voor onder de gegoede burgerij en in het stadsbestuur. Bij deze lijkt het dus ook voor deze ambacht zinvol te zijn om ze te analyseren conform een nijverheidscontinuüm.

Finaal hebben we dus gezien dat een aantal Kortrijkse families: Dibbout en Pipe (vollers), Noppe, Denys en Wielant (drapiers), de Clerck, de Corte en Anya (ververs), Veldom alias Scaec (grauwwerkers), Crommelin (huidenvetters), Lammertijn (damastwevers), Rooze en van der Kindert (bakkers), Beert, de Caluwe, van Wijsberghe en Zoetheline (slagers), 't Kint, Maelfait en van den Dale (brouwers), Tanghe en van Welsenens (steenbakkers), enz. allemaal families waren die overduidelijk als ambachtelijke families kunnen worden aanschouwd. Zij slaagden er vervolgens in om stapsgewijs sociaal en financieel erop vooruit te gaan én om zelfs uiteindelijk door te stoten tot het stadsbestuur. Een aantal onder hen waren zelfs in staat om te infiltreren in de hoogste kringen van het Bourgondische hof, zoals bijvoorbeeld de families Pipe en Wielant.

Op basis van het bestuderen van de ambachten weten we dat ze dus niet uitgesloten werden uit het Kortrijkse stadsbestuur en dat sommige ambachtsmeesters ook deken konden worden van hun nering. Om een concreet antwoord te vinden op de vraag of de Guldensporenslag nu dé gebeurtenis was voor de Kortrijkzanen zelf en dus voor een "democratische revolutie" zorgde, hebben we ook de sociale conflicten en opstanden bestudeerd. Voor Kortrijk zelf, zijn we van start gegaan met de zogenaamde fase van "civiele emancipatie" (1280-1302). Hierbij hebben we gezien dat de steden

op sociaal vlak veel heterogener waren geworden en dat dit gepaard ging met toenemende sociale spanningen. Tijdens deze fase protesteerden de burgers *an sich* tegen de stedelijke oligarchen hun financiële excessen alsook tegen hun slecht beleid. Vandaar zij dan ook de directe controle over de stadsfinanciën en het stedelijk beleid eisten door middel van politieke vertegenwoordiging.

In 1302 werd er een opmerkelijke alliantie gesloten tussen de graaf van Vlaanderen en de stedelijke middenklasse. Beiden waren elk op hun niveau ondergeschikten, eerstgenoemde aan de Franse koning en laatstgenoemde aan de stedelijke patriciërs. Overigens werd ook een verticale alliantie gesloten tussen de koning van Frankrijk en de stedelijke patriciërs. Deze dubbele alliantievorming hebben we omschreven als een clash tussen historiciteitsregimes, in bijzonder tussen ondergeschikten die er een “progressief historiciteitsregime” op nahielden versus de machthebbers, die met hun “conservatief historiciteitsregime” streefden naar het behoud van hun machtspositie, gestoeld op de feodale standenmaatschappij. Voorts hebben de Kortrijkzanen, waaronder Simon Boetelin, tijdens de Guldensporenslag de kant van de opstandelingen gekozen en liep de stad zelf zware materiële schade op. Ondanks ambachtslieden in de grote steden vanaf nu politieke vertegenwoordiging kenden, was dit veel minder het geval voor Ieper, en hoogstwaarschijnlijk ook voor Kortrijk. Verder zien we ook dat bijvoorbeeld de familie van Mosschere zich wel “had verbrand aan de Franse lelie.” Uiteindelijk zou de graaf opnieuw toenadering zoeken tot de patriciërs omwille van de zware herstelbelastingen die werden opgelegd door het Verdrag van Athis-sur-Orge (1305).

Hierdoor kwam er vervolgens frictie binnen de voorafgaande eenheid en zijn we in de derde fase terechtgekomen, het tijdperk van de zogenaamde “stadsstaat” (1305-1360). Tijdens deze fase vond onder meer de Kust-Vlaamse Opstand (1323-1328) plaats, waarbij Lodewijk II van Nevers in 1325 te Kortrijk werd gevangengenomen en de rebellen besloten om een “volkspartij” op te richten. Hierbij speelden vooral de families: Dibbout, Maes, de Bu(u)c en van den Hout(t)e een belangrijke rol. Behalve, Jhan Piers was er voor zover geweten geen enkele andere familie die daarvoor ooit in het stadsbestuur actief was geweest. Ten slotte bleek dit avontuur niet lang stand te houden omdat het “oud-patriciaat” via hulp “van bovenaf”, snel weer de teugels kon overnemen. Voorts werden verscheidene Kortrijkse rebellen, die beroepshalve allemaal actief waren in de lakennijverheid, tijdelijk uit Kortrijk verbannen, zoals Willem de Pape en Felix de Monc.

Tijdens de derde fase vond de start van de Honderdjarige Oorlog (1337-1453) plaats en kwam het Artevelderegime (1338-1345) aan de macht. In deze situatie sloot de graaf van Vlaanderen nu een alliantie met de patriciërs, ten aanzien van de Engelsgezinde Jacob van Artevelde en zijn aanhangers. In 1338 mochten de voormalige rebellen, waaronder Willem de Pape en Felix de Monc, terugkeren

naar Kortrijk. Anderzijds werd eerstgenoemde echter al snel vermoord door de gebroeders 't Kint. Deze broers werden daaropvolgend door het nieuwe pro-Artevelderegime verbannen. Klaarblijkelijk had dit regime duidelijk sympathie voor de voormalige Kortrijkse rebellen en hun volkspartij. In analoog met Ieper, vermoeden we dat tijdens dit regime vooral de wevers-drapiers “de lakens uitdeelden” en de overige ambachten eerder ondergeschikt waren. Dit blijkt althans uit de analyse van de rebellen en de gekende wrijvingen tussen de wevers enerzijds en de vollers plus andere takken van de ambachten anderzijds. Vooral de figuur van Felix de Monc is zeer opvallend in dit verhaal en op basis van de Gentse stadsrekeningen kunnen we duidelijk zijn “collaboratie” met het Artevelderegime aantonen. Aan dit nieuwe regime kwam een einde toen er in 1347 vrede werd gesloten met Lodewijk van Male, alhoewel we voor Kortrijk zien dat het pro-Artevelderegime van kracht bleef tot 1349. Vermoedelijk was er tijdens deze Artevelde periode, net zoals in Ieper, een soort van co-bestuur van toepassing in Kortrijk. Dit Kortrijkse pro-Artevelderegime was dus een soort van brede klassencoalitie, die enerzijds was samengesteld uit gekende oud-patriciaatfamilies, zoals: Fabel, van Beveren, de Tollenare, Stutin en anderzijds wever-drapiersfamilies, zoals: Hameyde, van den Leene, de Clerck, Maertin, de Monc, enz.

Daarnaast zien we dat na het verdwijnen van het pro-Artevelderegime te Kortrijk in 1350, de verbannen Jan 't Kint mocht terugkeren en hij zelfs al onmiddellijk het ambt van schepen mocht gaan uitoefenen. Klaarblijkelijk werd hij door het post-Artevelderegime van iedere blaam gezuiverd. Verder was het verhaal van Felix de Monc na de ondergang van het Artevelderegime in Kortrijk nog niet volledig uitgespeeld. Omtrent Ieper is het geweten dat er ook nog in 1359-1361 een revolutionaire periode zou uitbreken. Op basis van de samenstelling van het Kortrijkse stadsbestuur, lijkt het gegrond om er van uit te gaan dat dit in 1360 en 1361 ook van toepassing was voor Kortrijk. Voor Ieper vallen deze “revolutionaire golven” te verklaren door het gegeven dat, wat de grote steden betreft, de Ieperse gilden in de zwakste positie stonden ten opzichte van de patriciërs. Vandaar dat we dit soort van “uitbarstingen van onderuit” zien, waarbij de Ieperse ambachten er toch tijdelijk in wisten te slagen om in het stedelijke bestuur sterk vertegenwoordigd te zijn. Vooral belangrijk voor ons, is dat deze revolutionaire periodes van: 1325-1328, 1338-1348, 1359-1361 te Ieper wel zeer toevallig mooi synchroon lopen met machtswijzigingen in het Kortrijkse stadsbestuur. Bij deze kunnen we concluderen dat de ambachten in Kortrijk eveneens niet al te sterk stonden, gezien ze geen rechtstreekse politieke vertegenwoordiging kenden, ondanks sommigen wel tot de magistratuur konden doordringen. Vandaar dat de Kortrijkse ambachten, net zoals de Ieperse, op de gepaste momenten vaak op een nogal revolutionaire wijze, hun politieke invloed poogden te vergroten. Gezien de economische motor van Kortrijk, net als in Ieper, hoofdzakelijk bestond uit de lakennijverheid, de ambachten in het algemeen nooit echt dominant een plaats konden afdwingen in

het stadsbestuur én in bijzonder de gelijklopende revolutionaire episoden, zouden we Kortrijk tijdens de late middeleeuwen eigenlijk kunnen omschrijven als de “kleine broer” van Ieper. Bovendien vond Felix de Monc de revolutionaire episode van 1360-1361 een ideaal moment om zijn *comeback* te maken. Sinds het einde van het pro-Artevelderegime kwam laatstgenoemde nergens meer in het stadsbestuur voor, maar uit het niets slaagt hij er opnieuw in om onmiddellijk proost te worden in 1360 en 1361. Bovendien zetelde hij in 1360 samen met zijn schoonzoon, schepen Wouter Masier. Dus het fenomeen van het inschakelen van een schoonzoon in de politiek, lijkt dus al een zeer oud fenomeen te zijn. Overigens was Felix de Monc uiteraard niet de enige die dit soort praktijken toepaste en zien we dit gegeven ook terug in andere steden. “Stamboompolitiek” blijkt gewoon een uitstekende manier te zijn om de politieke macht naar je eigen clan toe te trekken.

Tijdens het regime van 1360-1361, zien we ook een aantal subtopfamilies optreden die voorheen nauwelijks konden doorbreken in het stadsbestuur, plus ook een paar nieuwe families. Het gegeven dat we juist tijdens deze periode plots een aantal nieuwe namen zien, heeft ook te maken met het feit dat Lodewijk van Male op 8 januari 1360 het aantal schepenen van zeven naar dertien had opgetrokken. Waarschijnlijk poogde hij op deze manier subtopfamilies een extra kans te geven om te infiltreren in het stadsbestuur én vooral om (tevergeefs) geen nieuwe revolutionaire golf te zien uitbreken. Uiteindelijk kwam er aan dit kortstondig nieuw regime snel een einde en tevens ook een eind aan het verhaal van Felix de Monc. Hij en zijn zoon werden ditmaal verbannen uit het graafschap Vlaanderen en al hun goederen werden verbeurd verklaard.

Tijdens de vierde fase (1379-1453), een tijdperk waarin de zwakke Vlaamse graven definitief ten einde was gekomen, vond de Gentse Oorlog (1379-1385) plaats. Hierbij kregen de rebellen opnieuw steun van Engelse troepen, alhoewel de alliantie tussen de ambachten van de verschillende steden nu niet zo succesvol zou blijken. De Kortrijkzanen, met uitzondering van de familie Scaec, steunden volop de Gentenaars en de stad werd zelfs een militair bolwerk. Ook voor de jaren 1381 tot 1385 zien we opnieuw een hiaat voorkomen in de Kortrijkse schepenlijsten, wat hoogstwaarschijnlijk wijst op een nieuwe Kortrijkse opstandsgolf. Doordat Filips van Artevelde succesvol was tegen de grafelijke troepen, zocht Lodewijk van Male hulp bij de Franse koning. Deze sloeg met zijn ridderleger keihard toe, liet Kortrijk plunderen en de stad in brand steken. De wederopbouw van Kortrijk zou meerdere decennia in beslag nemen en tevens werden verscheidene privileges ingetrokken of aangepast, in bijzonder diegene die mogelijke oproer met zich konden meebrengen. Anderzijds, zou deze “ondergang van Kortrijk”, wel de kans bieden voor mensen uit vooral de bouwnijverheid om op de sociale ladder op te klimmen. Tijdens de tweede helft van de vierde fase vond er in Kortrijk ook nog een langdurige staking plaats (1420-1434) ten gevolge van een

loonconflict tussen de vollers en de wevers. Op hetzelfde moment liep ook nog een vetestrijd tussen twee clans volledig uit de hand én besloten de brouwers om over te gaan tot een collectieve staking. Aangaande de staking binnen de lakennijverheid, ging het om de toenemende verloning van de vollers ten gevolge van de munthervorming. Dit gegeven werd echter door de wevers betwist. Uiteindelijk zou, nadat een voller een gezworene van de nering van de wevers had vermoord, de soeverein-baljuw van Vlaanderen, een genadeloze repressie uitvoeren. Daarnaast beëindigde hertog Filips de Goede in 1434 definitief het loonconflict tussen de vollers en de wevers, hetgeen vooral de wevers ten goede kwam. Voorts vond er dus ook nog eens een escalatie plaats in de vetestrijd tussen de clans Gillioen en Pipe, die beiden streefden naar de politieke en economische macht in Kortrijk. Deze vete zou echter nog enkele jaren aanslepen. Ondertussen ondernam de hertog ook pogingen om de werking van het stadsbestuur te verbeteren. Vandaar dat hij op 9 november 1422 het aantal schepenen van zeven naar dertien optrok. Formeel hoopt hij op deze wijze de traagheid van de rechtspraak tegen te gaan, maar informeel poogde hij om de subtopfamilies de kans te geven om sociaal te promoveren en uiteraard ook om de politieke dynastieën wat te kortwieken. Met andere woorden, hanteerden de Bourgondische hertogen een verdeel-en-heers-tactiek door onrechtstreeks in te grijpen in deze stedelijke vetes. Door het inschakelen van de Raad van Vlaanderen, of door het toekennen van amnestie aan één van de partijen, kon de vorst dus zijn greep op de stadsbesturen versterken. Als lachende derde partij speelde hij eenvoudigweg de ene partij tegen de andere uit én uiteraard diende hij hierbij vooral zijn eigen belang. Persoonlijk zou ik de lange vete tussen de clans Gillioen en Pipe omschrijven als een strijd tussen het “oud-” en het “nieuw-patriciaat”, waarbij beide families streefden naar de economische en politieke suprematie in Kortrijk.

Aangaande de collectieve staking van de brouwers, ontstond het probleem toen de Kortrijkse magistraat in 1424 van de graaf van Vlaanderen een octrooi verkreeg, waarbij ze de accijnzen op het bier mochten verhogen. Toen de magistraten deze verhoging in de praktijk wilden toepassen, besloten de brouwers dus om prompt in staking te gaan. Vooral belangrijk hier, is dat de proosten, schepenen en de Raad, vergaderden omwille van een verzoek dat de brouwers zélf ten aanzien van de stadsmagistraat hadden neergelegd. Hieruit blijkt dat de brouwers als ambachtslieden duidelijk een bepaalde hefboom hadden om te onderhandelen en deden de collectieve stakingen de stadsmagistraat duidelijk pijn.

Tijdens de vijfde fase (1467-1540) konden rebelse coalities zich enkel rechthouden tijdens momenten van structurele zwakheid van de staatsmacht, alhoewel op de lange termijn de “*dangerous liaisons*” tussen deze vorstgezinde, stedelijke elites en de vorst zelf, sterk genoeg bleken te zijn om de weerstand van de lagere sociale groepen te breken. Zoals reeds bemerkt zien we tijdens de

vijftiende eeuw, alsook tijdens de zestiende eeuw, verscheidene kleine groepen van stedelijke elites die bereidwillig waren om de politieke autonomie van hun stad op te geven in ruil voor de consolidatie van hun persoonlijke ambities. Deze families hanteerden hierbij een vaste tactiek: investeren in sociaal en politiek kapitaal en het voeren van een uitgekiemd huwelijkspolitiek, dit met zowel gelijksoortige patriciërsfamilies, alsook met adellijke geslachten. Tijdens de 15de eeuw, en aan het begin van de 16de eeuw, zien we bovendien verscheidene adellijke families voor het eerst in de Kortrijkse stadsmagistraat opduiken, zoals: van Maldeghem, van der Gracht, van der Woestine, van Caloen, enz. Ten slotte werd er door de patriciërs ook nog getracht om feodale gronden te verwerven en zo veel mogelijk vorstelijke ambten te bezetten. Dankzij het staatsvormingsproces konden ook heel wat schepenfamilies opklimmen op de sociale ladder en in sommige gevallen zelfs tot de adel promoveren. Hierbij denken we in hoofdzaak aan de familie Wielant. Wat ook opvalt tijdens de 15de en 16de eeuw, is dat heel wat telgen van Kortrijkse families hogere studies zullen volgen, aan onder meer de universiteit van Keulen, maar ook aan de Oude Universiteit Leuven. Bekende voorbeelden hiervan zijn onder meer: Ampleunis Craye, Willem Quackelbeen en Cornelis Roose.

Ook op socio-cultureel vlak zien we dat een aantal “Kortrijkse families”, of toch families die een duidelijke Kortrijkse connectie hebben, zich gaan bezighouden met het opmaken van een memoriaal. Dit fenomeen hebben we toegeschreven aan een toenemend “genealogisch bewustzijn”, dat zich onder verscheidene ambitieuze families uit de kasselrij Kortrijk en het graafschap Vlaanderen begon te ontwikkelen, zoals bij de families: van der Gracht, van Dadizele en Wielant. In elk geval waren het de Bourgondische hertogen en nadien hun Habsburgse erfgenamen, die gretig inspeelden op de grenzeloze ambities van het Kortrijkse, Gentse, Brugse en Ieperse stadspatriciaat. Via de methodiek van het toekennen van vorstelijke ambten, loyaalgezinden te verheffen in de adelstand en het schenken van individuele of groepsprivileges, konden de hertogen op hun beurt ook hun eigen ambities waarmaken, met name het verder uitbouwen van het staatsvormingsproces en in bijzonder het streven naar verdere centralisatie.

Na de dood van Karel de Stoute in 1477 kwam een hechte collaboratie tussen verbannen stedelijke elites, middenklassen en gewone ambachtslui aan de macht in de belangrijkste steden. De repressieve maatregelen en het autocratische beleid van de hertog en zijn vertrouwelingen werden ongedaan gemaakt door een plotse en gewelddadige aanval. Ondanks opstanden in Brugge en Sluis in september 1477 en in Gent in februari 1479 slaagden vertegenwoordigers van de centrale staat er echter in om stukje bij beetje de macht weer in handen te krijgen. De Bourgondische staat, die nu in Habsburgse handen terechtkwam met de opvolging door Maximiliaan van Oostenrijk, werd na het

overlijden van Maria van Bourgondië in 1482 geconfronteerd met een ernstig alternatief. Militaire steun vanwege de Franse koning hielp de gefrustreerde elites, middenklassen en gewone ambachtslui van de drie voornaamste steden, naast ook vele edellieden, om openlijk het autocratische regime van Maximiliaan te weerstaan. De Roomse Koning Maximiliaan moest zelfs in 1485 een “contrarevolte” starten om de politieke macht in de steden terug te winnen. Echter waren zijn machtsaanspraken niet genoeg gedekt en na de Gentse opstand van november 1487 en de Brugse revolte van januari 1488 zetten rebellen de koning gevangen te Brugge. Op deze manier onderging Maximiliaan dus hetzelfde lot als Lodewijk II van Nevers zo’n 150 jaar voorheen te Kortrijk. Interessant om hierbij te zien, is dat Maximiliaan, net zoals zijn voorganger, Lodewijk, niet werd vermoord. Klaarblijkelijk werd na “de stunt” van de Erebaldis het liquideren van de Vlaamse graaf als een rode lijn aanschouwd die nooit meer kon worden overschreden. Uiteindelijk, werd de weerstand van de coalitie gebroken door interne rivaliteiten, gebrek aan buitenlandse hulp en door een economische blokkade van de omliggende landen. Voorts bleek ook dat de enorme financiële en in bijzonder militaire reserves van Maximiliaan absoluut niet onderschat mochten worden. Brugge capituleerde eerst in 1490 en Gent gaf zich over in 1492, waarbij ze vervolgens een vredesverdrag sloten te Cadzand. Ondanks de Gentenaren, of toch een aantal van hen, in 1492 instemden met de vrede van Cadzand, zou in de eerste helft van de 16de eeuw echter blijken dat een zeer groot deel van het Gentse politieke establishment, de ambachten in bijzonder, zich moeilijk met dat vredesakkoord konden verzoenen. Deze particuliergezinden zouden in de opstand van 1539 dan ook hun wraak eisen ten aanzien van deze koningsgezinden.

De repressieve maatregelen van de staat slaagden erin elk open verzet te breken tot 1515, wanneer de Gentse ambachten Filips van Kleef contacteerden om de inauguratie van de nieuwe graaf Karel te verstoren. De repressieve reactie van Karel kon echter niet verhinderen dat er in 1537-1539 een nieuwe opstand ontstond tegen zijn militaire en financiële politiek. Ook in Kortrijk zou er een volksopstand plaatsvinden in 1539. De Kortrijkse volksopstand van 1539-1540, begon echter ironisch genoeg niet “van onder uit”, maar juist vanuit de stadsmagistraat zelf. Zij waren namelijk ontstemd over de weekmarkten in sommige dorpen op het platteland van hun kasselrij. Volgens de Kortrijkse stadsambtenaren deden deze weekmarkten hun eigen markt en handel concurrentie aan, hetgeen op haar beurt een ongunstige weerslag had op de opbrengst van de stedelijke accijnzen. In bijzonder de Izegemse weekmarkt bleek bij de Kortrijkse magistraten een doorn in het oog te zijn. Om het verzet daartegen kracht bij te zetten besloten de schepenen over te gaan tot een wel zeer gevaarlijk procedé. De Kortrijkse magistraten gaven namelijk de *hooftmans* de opdracht het volk in hun wijken samen te roepen en te raadplegen over de afschaffing van deze markten. Strikt juridisch gezien was deze werkwijze niet alleen ongewoon, maar bovendien onwettig omdat deze opgericht

waren met vorstelijke octrooien. Waar de schepenen klaarblijkelijk geen rekening mee hadden gehouden, was dat deze wijkvergaderingen al snel gingen uitgroeien tot ware massabijeenkomsten, onder leiding van diegenen die zij juist hadden aangespoord, met name de hoofdmannen. Bij deze massabijeenkomsten werd er naast de afschaffing van de markten door het volk ook allerlei andere, grotendeels sociale eisen gesteld. Zo verzochten ze de afschaffing van verscheidene belastingen, zoals bijvoorbeeld: het accijns op het linnen en laken dat op de Kortrijkse markt werd verhandeld, de afschaffing van de garenbelasting en de afschaffing van de belasting op het klein bier. Bovendien eiste het volk ook nog, ongetwijfeld naar het voorbeeld van Gent, dat de privileges, octrooien, arresten en andere overheidsakten in het openbaar voorgelezen zouden worden plus dat de bewaring van de privileges voortaan zou worden toevertrouwd aan personen die door hen werden benoemd.

De situatie bereikte een hoogtepunt toen een opgehitste menigte op de Grote Markt samenstroomde en doodsb bedreigingen uitte aan het adres van de schepenen. Tevens bezetten gewapende burgers het stadhuis, zogenaamd om de oorkonden tijdens de voorlezing te bewaken, maar ook nadien maakten zij geen aanstalten om het stadhuis te verlaten. Enkele klerken hielden zich na de voorlezing maar liefst zes weken bezig met het afschrijven van de oorkonden ten behoeve van de hoofdmannen, die zich meer en meer met het bestuur van de stad gingen bemoeien. Bovendien werd de magistraat ook nog gedwongen hun aantal te verhogen, waarschijnlijk om zo meer particuliergezinde vertegenwoordigers in het stadsbestuur te laten infiltreren. Bovendien moesten ze ook nog toezien hoe de onderbaljuw en de stadspensionaris, meester Cornelis Roose, op bevel van de hoofdmannen gevangen werden gehouden. Roose werd namelijk verdacht, in zijn hoedanigheid als secretaris van het Gentse kwartier, in 1537 de meeste steden en kasselrijen van dit district zo gemanipuleerd te hebben dat zij uiteindelijk hun aandeel in de bede van 400.000 gulden hadden toegestaan. De arrestatie van Roose kwam op verzoek van de Gentenaren. Overigens wensten de Gentenaren ook nog de twee Kortrijkse gedeputeerden die samen met Roose aanwezig waren te Brussel ondervragen. Vanuit Gent wilde men vooral weten of Jan Baert namens Gent had ingestemd met het geven van geld ten aanzien van de landvoogdes.

Ondanks Frans van der Gracht, slaagde in zijn opdracht om de gemoederen te bedaren, bleven de hoofdmannen onvermurwbaar aangaande hun politieke eisen. Zo wilden ze dat vier hoofdmannen als een soort beëdigde junta samen met de schepenen de stadszaken zouden regelen en bovendien wilden zij het zelfs alleen voor het zeggen hebben met betrekking tot de bewaring van de keuren. Net zoals in Gent hebben ook in de Kortrijkse neringen een grote rol van betekenis gespeeld. Wat hun concrete grieven waren is niet duidelijk, maar waarschijnlijk, in overeenstemming met de Gentenaars, eisten ze een grotere medezeggenschap in het stadsbestuur via de stadsraad. Desondanks

we niet precies op de hoogte zijn omtrent hun klachten, weten we wel welke neringen rebelleerden: de vollers, de wevers en de slagers. Ook weten we welke dekens van deze neringen toen in opstand kwamen: Wouter van de Castele (vollers), Joos Broerssone (wevers) en Willem Rogabat (slagers). Vermoedelijk speelden de particuliergezinde families Gheys en van de Castele een grote rol in deze revolte, gezien Wouter van de Castele de deken van de vollers was en zijn broer Willem op dat moment proost was samen met Roger Gheys. Bovendien waren deze broers verwant aan de familie Gheys via moederszijde. Vaak waren het de middengroepen, die de leiding van de opstandige bewegingen in handen namen. Zij mobiliseerden volgens vaste rituelen en wensten steeds een zekere legitimiteit te bewaren om hun programma te verwezenlijken, vaak door stedelijke politieke instellingen die ruimer waren dan de schepenenbanken als vehikel voor hun alternatieve politiek te gebruiken. Dit was bijvoorbeeld duidelijk het geval met de Gentse Collatie of de Brugse Grote Raad. In Kortrijk zien we dat de Raad, als representatie van de commune, hier deze rol vervulde.

Toen keizer Karel door zijn zus, regentes Maria van Hongarije, over de ernstige toestand in Vlaanderen op de hoogte werd gebracht, verliet hij op 30 september 1539 Spanje om de rebellen te komen straffen. Op 14 februari 1540 kwam hij met een indrukwekkende legermacht in Gent aan. Het vonnis tegen Gent was verpletterend. Wat Kortrijk betreft beval de keizer bij brief aan de proosten, schepenen en hoofdmannen van de gemeente, te Gent voor zijn Geheime Raad te verschijnen. Op 17 juli 1540 viel het vonnis ten laste van Kortrijk. In zijn streng requisitorium had de procureur-generaal de verzachtende omstandigheden die Kortrijk aanvoerde, nogal ruw van de tafel geveegd. Het vonnis was dan ook niet mals. Alle privileges, inkomsten, roerende en onroerende goederen van de stad, de wijken en de neringen werden verbeurd verklaard. De keizer behield zich het recht voor een nieuw stadsreglement uit te vaardigen, eventueel ter vervanging van de geconfisqueerde privileges die dan nietig zouden worden verklaard. Overigens zouden vijf schepenen en twee hoofdmannen van elke wijk, allen in zwart gewaad, naast twee andere personen per wijk "*in hun lijnwaad*" voor de keizer of zijn gevolmachtigde moeten verschijnen en op hun knieën luidop God, de keizer en de regentes om erbarmen smeken en hun spijt betuigen. Tenslotte moest de stad een boete van 12.000 gouden Carolusgulden betalen en in ruil voor dit alles zou de keizer dan bereidwillig zijn de stad vergiffenis te schenken. Al veertien dagen na het vonnis, schonk de keizer de stad voorlopig de meeste rechten terug: het gebruik van het stadhuis, de rechtspraak, de inning van de lopende accijnzen, het houden van de week- en jaarmarkt, alsook het gebruik van de halle. Aangaande de goederen van de stad, de neringen en de wijken die initieel werden verbeurd verklaard, werd de stad dus weer in haar bezit gesteld van haar gebouwen en zilverwerk. Daarnaast waren verscheidene wijken en neringen te zwaar belast in verhouding tot wat zij konden ophoesten. Naast dit vonnis werden ook zo'n twintigtal opstandelingen gestraft. De meest radicale rebellen

werden door de hoogbaljuw van Kortrijk, gearresteerd. De aanvoerder van deze rebellen was Pieter Blanckaert alias Gheest. Wat vooral opvalt omtrent de “harde kern” van de Kortrijkse volksopstand, is dat verscheidene van hen ook op de lijst van de kopstukken van de Gentse opstand voorkomen. Verder is het ook interessant om te zien dat niet alle rebellen Kortrijkzanen waren, gezien er ook een paar kasselrijbewoners tussen zaten.

Met betrekking tot de Kortrijkse volksopstand, zien we dat verscheidene van de veroordeelden gelinkt kunnen worden aan een ambacht: twee vrije schippers (de gebroeders Bornaige) en een brouwer (Pieter Blanckaert). Aangaande de kopstukken hun financieel vermogen, valt op dat verscheidene onder hen totaal onvermogen waren. Alles samen is de repressie voor Kortrijk nog relatief mild geweest, zeker ten aanzien van Oudenaarde en Gent. Ondanks het streng klinkende vonnis was het trouwens helemaal niet Karel V zijn bedoeling de macht van Kortrijk te beknotten. Integendeel, samen met de andere steden van het Gentse kwartier moest Kortrijk een tegengewicht vormen tegen Gent, dat zijn ambities van dominerende stad niet gemakkelijk zou opgeven. Daartoe speciaal naar Kortrijk gekomen, vaardigde keizer Karel op 4 november 1540 een verordening uit voor het bestuur en het gerecht in de stad. Dit reglement zou de geschiedenis ingaan als de Karolijnse Concessie en zou tot aan de Franse Revolutie de Kortrijkse basiswet blijven. De vroegere rechten van de stad, onder meer met betrekking tot de uitoefening van de rechtspraak in de kasselrij, werden erin bevestigd én zelfs versterkt. Vooral markant is dus dat keizer Karel V de stadsraad grondig hervormde en dus maatregelen trof om zijn centralisatiepolitiek verder kracht bij te zetten. Finaal verschenen op 7 november 1540 twaalf schepenen en raadsleden voor de keizer in Doornik blootshoofds en “in hun lijnwaad” om *réparation honnorable* te doen. Diezelfde dag nog werd op de Kortrijkse Grote Markt de aanvoerder van de rebellen van de Kortrijkse volksopstand, Pieter Blanckaert alias Gheest, onthoofd.

Bij deze valt finaal te bemerken dat in Kortrijk, in tegenstelling tot Brugge en Gent, maar wel in overeenstemming met Ieper, de ambachten hoofdzakelijk politiek dominant aanwezig waren tijdens kortstondige revoltes. Van een vaste vertegenwoordiging van de ambachten in het stadsbestuur was geen sprake, dit had zeker ook te maken met het feit dat een politiek ambt niet voltijds werd vergoed. Anderzijds was het zeker niet zo dat ambachtslieden werden uitgesloten van het uitoefenen van een magistraatsfunctie. Voorts konden ambachtsmeesters, eveneens deken van hun nering worden en konden ze zelfs een keure neerleggen bij het stadsbestuur.

De ambachtslieden die in aanmerking kwamen tot het uitoefenen van een schepenambt, behoorden soms tot de middenstand, maar in hoofdzaak tot groep C en D van de gegoede burgerij. Ook zien

we dat bepaalde ambachtslieden meer kans maakten om politiek actief te zijn, dan andere. Vooral de volgende ambachten zien we meermaals terugkeren in het Kortrijkse stadsbestuur tijdens de 14de - 16de eeuw: drapiers, vollers, ververs, huidenvetters, bontwerkers (grauwwerkers), steenbakkers, slagers, brouwers, wijnhandelaars, edelsmeden en voor zover we weten ook (minstens) één keer een chirurgijn. Wat bovenal doorslaggevend blijkt te zijn, was dat deze ambachtslieden, minstens “vrij” waren, zoals de “vrije vollers” en dus zeker geen gewone loonarbeiders waren. Concreet ging het dus vooral om (kleine tot middelgrote) zelfstandigen, die in het bezig waren van een eigen zaak: een weverij, ververij, vollerij, raamhof, steenbakkerij, herberg, brouwerij, wijnhuis, bakkerij, slagerij, enz. Belangrijk om eveneens te bemerken, is dat we zien dat pas geïmmigreerde families, zoals de familie van der Spiere, ook konden doorstromen tot het stadsbestuur. Bij deze werd er dus eigenlijk in Kortrijk *in se*, niet gediscrimineerd, zolang je maar over een stevige geldbeugel beschikte!

Bovendien vormde voor nieuwkomers, ook de familienaam van hun echtgenote een belangrijke rol. Indien men namelijk getrouwd was met iemand uit een gekende schepenfamilie, verhoogde dit uiteraard de kans om zelf in aanmerking te komen in de Kortrijkse politiek. Voorts zien we dat diegenen die het proostambt uitoefenden, meestal tot de absolute, financiële top behoorden van de stad (groep A en B), en hun profiel eerder aanleunde bij dat van koopman-handelaar en minder bij dat van ambachtsman. Anderzijds is het, conform ons “nijverheidscontinuüm”, belangrijk om geen zwart-wit opdeling hierin te maken. Bij deze kunnen we dan ook onze deelonderzoeksvraag positief beantwoorden: *“Kon je als Kortrijkzaan tussen ca. 1250 - ca. 1550 al dan niet opklimmen van ambachtsman tot stadselite?”* Omtrent onze andere deelonderzoeksvraag: *“Kenden de Kortrijkse ambachten na 1302 een politieke vertegenwoordiging?”*, hebben we gezien dat het dus niet zozeer 1302, maar wel de revolutie van 1325, waarbij we voor het eerst écht een “democratische omwenteling” zien, alhoewel, het daarna een constante strijd was voor ambachtslieden om een politieke rol te spelen in het stadsbestuur, waarbij vooral momenten van revoltes de kans boden om de magistratuur (tijdelijk) te domineren.

Daarnaast is er uiteraard ook nog ruimte tot verder onderzoek, waarbij er in bijzonder drie onderdelen zijn waar verdere opzoekingen een meerwaarde zou kunnen bieden: Ten eerste, zou een wiskundige (statistische) analyse van het Kortrijkse stadsbestuur interessant zijn, zoals onder meer het berekenen van het mutatie-niveau onder de magistraten, het onderzoeken van de gemiddelde toename/ afname van het aantal schepenfamilies per 25 jaar en zeker ook het nagaan of er een tendens tot oligarchisering plaatsvond aan het begin van de vroegmoderne tijd. Ten tweede, zou het opmaken van een gedetailleerde prosopografie van alle Kortrijkse schepenen en proosten een enorme bijdrage kunnen leveren omtrent het profileren van deze magistraten en ten derde zou het

mijns inziens, interessant zijn om ook nog de impact van de zesde opstandsgolf (1566-1584) voor Kortrijk onder de loep te nemen. Desondanks, deze fase in theorie niet meer tot het onderzoeksdomein van mediëvisten behoort, zou het toch zinvol zijn om deze opstand eveneens te onderzoeken, omdat we tijdens deze fase een totale escalatie van de religieuze spanningen zien, die eigenlijk al aanwezig waren tijdens de middeleeuwen zelf. Zo leidde dit belangrijk socio-cultureel gegeven al tot wrijvingen tijdens de Kust-Vlaamse Opstand (1325-1328), toen de rebellen zich openlijk tegen de eerste stand keerden, alsook speelde het Grote Schisma (1378-1415) al een kwestie in bijvoorbeeld de Gentse Oorlog.

Finaal rest ons enkel nog onze onderzoeksvraag te beantwoorden: “*Bestond het laatmiddeleeuwse stadsbestuur in Kortrijk uit een open of een gesloten elite?*” Eerst en vooral is het zinvol om af te stappen van een te strikte dichotomie tussen enerzijds open en anderzijds gesloten. Aan de ene kant zien we namelijk dat er doorheen de door ons bestudeerde periode, van ongeveer 1250-1555, er verscheidene families (clans), stevast hebben gepoogd om dominant het stadsbestuur te controleren. Bepaalde families, zoals in bijzonder, de familie Scaec, heeft zeer lang autoritair het economische en politieke leven in Kortrijk naar hun hand kunnen zetten. Dit soort families, inclus hun vrienden en *maghen*, vormden ware politieke dynastieën, die streefden naar oligarchisering. Anderzijds zien we dat we onmogelijk van een gesloten elite kunnen spreken, omdat zelfs machtige families zoals de Scaecs, altijd op zoek moesten gaan naar “coalitiepartners”, waarbij allianties met zowel soortgelijke families, alsook families van lagere stand, het voortbestaan van hun clan moest verzekeren. Ook werden dit soort van politieke dynastieën uiteraard ook geconfronteerd met de reële mogelijkheid tot uitsterving van de mannelijke lijn en zien we eveneens constante migratiepatronen. Daarnaast hebben we ook gezien dat er (vooral) in periodes van revoltes nieuwe families opduiken, meestal gaat het dan over subtopfamilies die op dit soort momenten hun kans kunnen grijpen, alsook waren er verschillende onder hen, zoals de familie Dibbout, die op langere termijn konden uitgroeien tot een vaste waarde binnen het Kortrijkse stadsbestuur. Verder zien we ook een soort van “restcategorie”, waarbij bepaalde personen en families aanwezig kunnen zijn in de magistratuur, maar dat hun familie nooit echt zou uitgroeien tot een gekende patriciërsfamilie op de middellange en lange termijn. Concreet lijkt het mij daarom zinvol, in overeenstemming met Wouters zijn analyse omtrent laatmiddeleeuws Antwerpen, om ook Kortrijk te omschrijven als een soort van “open plutocratische oligarchie.” Hierbij maken we duidelijk dat de dominante families absoluut streefden naar oligarchisering en al diegenen die politieke ambities hadden, op financieel vlak doorgaans tot de gegoede burgerij behoorden. Anderzijds, kunnen we onmogelijk van “gesloten” spreken, gezien de machtige clans, alsook de minder machtige families allianties moeten aangaan om hun voortbestaan te verzekeren. Dit zorgt voor een bepaalde mate van openheid en konden nieuwe

personen en families op deze wijze toch infiltreren in het stadsbestuur. Ook de verdeel-en-heers-tactiek van de graven van Vlaanderen, boden via het vermeerderen van het schepenaantal, de kans aan subtopfamilies om hun politieke kans te wagen.

6. Bibliografie

6.1 Bronnen

6.1.1 Archivalische bronnen

Algemeen Rijksarchief Brussel (ARA).

Brussel. ARA, fonds Rekenkamer, nr. 1163: Confiscatierekening 1383.

Brussel. ARA, fonds Rekenkamer, nr. 33257: Bijzondere rekening 1436.

Brussel. Archief van het OCMW-Brussel, B. 865, B. 869; B. 871, f°37 v°: Fonds Bienfaisance.

Archief OCMW Kortrijk.

Kortrijk. Archief OCMW, Rekeningen begijnhof, 1414-1415; 1437-1438.

Rijksarchief Doornik.

Doornik. Archives de Tournai, nr. 336: Parchemin annexé au recueil.

Rijksarchief GENT (RAG).

Gent. RAG. Archief van Abdij van Boudelo. Sinaai en Gent 1260-1830.

Gent. RAG. Fonds Raad van Vlaanderen (RVV), reeks “Aken en Sententiën,” nr. 2345-2371.

Gent. RAG. Baronie Nevele, leendenombrementen en charters, XXII, Geluwe, AR 127, nr. 458.

Rijksarchief Kortrijk (RAK).

Kortrijk. RAK. OSAK, nr. 2802: Aanwinsten.

Kortrijk. RAK. OSAK, f° 141 v° - 145 v°: “Parckemijnen privilegiebouck.”

Kortrijk. RAK. OSAK, nr. 709: Fonds d’Ennetières.

Kortrijk. RAK. OSAK, nr. 1016bis.: Register van de draperie 1366-1561.

Kortrijk. RAK. OSAK, geding Stake vs. Vichte 1461: Gedingen 1458-1462.

Kortrijk. RAK. OSAK, nr. 2081: Verbanningsboek.

Kortrijk. RAK. OSAK, nr. 33165-33174: Stadsrekening 1392-1501 (onvolledig).

Kortrijk. RAK. OSAK, Akten en Contracten (1438-1796).

Kortrijk. RAK, Fonds van de Onze-Lieve-Vrouwekerk, 267 a-b: Charters.

Kortrijk. RAK, OSAK, nr. 15: Verzameling oorkonden met blauw nummer (1065-1795).

Kortrijk. RAK, OSAK, Wezerijregisters (1403-1796).

Kortrijk. RAK, OSAK, Fonds charters Groeninge.

Kortrijk. RAK, OSAK, Kerkrekening Sint-Maartenskerk, 58b.

Kortrijk. RAK, OSAK, Neringboek van het ambacht van de Schoenmakers van Kortrijk (1538-1634), nr. 3791.

Rijksarchief Rijsel (ADN).

Rijsel. ADN: Chambre des comptes, Série B: Premier registre des chartres.

Rijsel. ADN, Tome I.: Inventaire sommaire.

Rijksarchief 's-Hertogenbosch.

's-Hertogenbosch. Rijksarchief, *Rentebrieven en Recognitiën van Bergen op Zoom 1453-1456*.

Stadsarchief Brugge (SAB).

Brugge. SAB, Groenenboek C.

Brugge. SAB, Stadsrekeningen, 1283-1477.

Stadsarchief Gent (SAG).

Gent. SAG, Reeks 94, nr. 1.

Gent. SAG, Reeks 121, nr. 1.

Gent. SAG, Register van Gedeele, 8 (1385-1390).

Gent. SAG, Registre des Collaces, 1539.

6.1.2 Onuitgegeven bronnen

Luyckx, Marc. *Database van de Akten en Contracten 1438-1518*. Onuitgegeven, 2014.

Struyve, Tuur. *Database van de Akten en Contracten 1560-1600*. Onuitgegeven, 2020.

6.1.3 Uitgegeven bronnen

Annales de la Société royale des beaux-arts et de littérature de Gand. 10 vols. Gent: De Busscher, 1848.

Anglicus, Bartholomaeus. *De proprietatibus rerum*, 1230-1240. Vertaald door Jean Corbechon. Parijs: 15de eeuw.

Bonenfant, Paul, John Bartier en Andrée Van Nieuwenhuysen. *Ordonnances de Philippe le Hardi, de Marguerite de Male et de Jean sans Peur, 1381-1419* I. Brussel: Commission royale pour la publication des anciennes lois et ordonnances de Belgique, 1965.

Butlan, Ibn. *Tacuinum Sanitatis*. Rome: Biblioteca Casanatense, 14de eeuw.

Callewier, Hendrik. *Inventaris van de verzameling van de oorkonden met blauw nummer. Varia*. Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën. Rijksarchief te Kortrijk. Inventarissen, 48. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2022.

Cauchies, Jean-Marie. *Ordonnances de Jean sans Peur, 1405-1419*. Brussel: Ministère de la justice, 2001.

Chronicon comitum Flandrensium. Corpus chronicorum Flandriae. Uitgegeven door J.J. de Smet. I. Brussel: Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1837.

Colens, Jules. “1302 le compte communal de la ville de Bruges.” *Annales de la Société d’Emulation*. Brugge: Louis de Plancke, 1886.

Dehaisnes, Abbé en J. Finot. *Inventaire sommaire des Archives Départementales antérieures à 1790: Nord, archives civiles, série B*. 2 vols. Lille: L. Danel, 1906.

Des Marez, Guillaume en Emile H. de Sagher. *Comptes de la ville d’Ypres de 1267 à 1329*. 2 vols. Brussel: Kiessling, 1909.

D’Herbomez, Armand. *Chartes de l’abbaye de Saint-Martin de Tournai*. 2 vols. Brussel: Hayez, 1898.

De Limburg-Stirum, Thierry. *Cartulaire de Louis de Male, comte de Flandre (1348 à 1358)*. 2 vols. Brugge: De Plancke, 1898-1901.

De Limburg-Stirum, Thierry. *Codex diplomaticus Flandriae inde ab anno 1296 ad usque 1325 ou Recueil de documents relatifs aux guerres et dissensions suscitées par Philippe-le-Bel, roi de France, contre Gui de Dampierre, comte de Flandre*. 2 vols. Brugge: De Zuttere, 1889.

De Limburg-Stirum, Thierry. *Coutumes des paus et comté de Flandre. Quartier de Gand, dl. XI: Coutumes de la ville et de la châtelainie de Courtrai, dl. I: Ville de Courtrai*. Brussel: Koninklijke Commissie der oude wetten en verordeningen van België, 1905.

De Pauw, Napoléon, ed. *Jehan Froissart’s Cronyke van Vlaenderen, getranslateert uuten franssoyse in duytscher tale by Gerijt Potter van der Loo in de XVe eeuw*. Gent: A. Siffer, 1889.

De Pauw, Napoléon, ed. *Bouc van der Audiencie. Acten en sentencien van den Raad van Vlaenderen in de XIVe eeuw*. 2 vols. Gent: A. Siffer, 1901.

De Pauw, Napoléon en Julius Vuylsteke. *De rekeningen der stad Gent. Tijdvak van Jacob van Artevelde*. 2 vols. Gent: Algemeene Boekhandel van Ad. Hoste, 1880.

De Saint-Génois, Joseph. *Monumens anciens essentiellement utiles a la France, aux provinces de Hainaut, Flandre, Brabant, Namur, Artois, Liège, Hollande, Zélande, Frise, Cologne, et autres pays limitrophes de l'empire*. 2 vols. Frankrijk: chez Saillant, 1782.

De Sainte-Marthe, Denis. *Gallia Christiana, in provincias ecclesiasticas distributa: Qua series et historia archiepiscoporum, episcoporum et abbatum Franciae vicinarumque ditionum ab origine ecclesiarum ad nostra tempora deducitur et probatur ex authenticis instrumentis ad calcem appositis. Tomus Tertius*. Frankrijk: Ex Typographia Regia, 1725.

Des Marez, Guillaume en Emile H. de Sagher. *Comptes de la ville d'Ypres de 1267 à 1329*. 2 vols. Brussel: Kiessling, 1909.

Diegerick, Isidoor L.A. *Inventaire analytique et chronologique des chartes et documents appartenant aux archives de la ville d'Ypres*. Brugge: Vandecasteele-Werbrouck, 1853.

Espinas, Georges en Henri Pirenne. *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre: Des origines à l'époque Bourguignonne. Publications de la Commission Royale d'Histoire de Belgique*. 4 vols. Brussel: Kiessling et Imbreghts, 1906-1924.

Ferrant, Jacques. "Twee uitspraken der jaren 1467 en 1499 (n.s.) van de 'Camere van den Rade in Vlaendren, in zake van draperie' tusschen Kortrijk en Harlebeke." *Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* (1904): 152-62.

Funck-Brentano, Frantz. *Annales Gandenses*. Parijs: Picard, 1896.

Keussen, Hermann. *Die Matrikel der Universität Köln: 1389 bis 1559*. Bonn: Hermann Behrendt, 1892.

Mussely, Charles en Emile Molitor. *Cartulaire de l'ancienne Église collégiale de Notre Dame à Courtrai*. Kortrijk: C. Annoot-Braeckman, 1880.

Mussely, Charles. *Inventaire des archives de la ville de Courtrai*. 2 vols. Kortrijk: Mussely-Boudewyn, 1854.

Parmentier, Remi A. *Indices op de Brugsche Poorterboeken*. 2 vols. Brugge: Desclée-De Brouwer, 1938.

Publications de la Section historique de l'Institute G.-D. de Luxembourg. Luxembourg: n.p., 1919.

Pyrprew, Herttel. *Hausbuch der Mendelschen Zwölfbrüderstiftung*. 3 vols. Neurenberg: Stadtbibliothek im Bildungscampus Nürnberg, 1425.

Sanderus, Antonius. *Flandria illustrata, sive Descriptio comitatus istius per totum terrarum orbem celebrerrimi, III tomis absoluta*. Coloniae Agrippinae: sumptibus Cornelii ab Egmond et sociorum, 1642.

Smit, H.J. *Bronnen tot de geschiedenis van den handel met Engeland, Schotland en Ierland, eerste deel, 1150-1485*. Eerste stuk, 1150-1435. 's-Gravenhage: Martinus Nijhoff, 1928.

Université catholique de Louvain (1835-1969), *Matricule de l'Université de Louvain*. 10 vols. Brussel: Librairie Kiessling, 1903.

Van Brugge, Galbert. *De moord op Karel de Goede: dagboek van de gebeurtenissen in de jaren 1127-1128*. Vertaald door Albert Demyttenaere en inleiding door Raoul C. van Caenegem. Leuven: Davidsfonds, 2000.

Van Dadizele, Jan. *Memoriaal*. Uitgegeven door Joseph Kervyn de Lettenhove. In *Mémoires de Jean de Dadizele: souverain-bailli de Flandre, Haut-Bailli de Gand, capitaine-général de l'armée flamande*. Brugge, 1850.

Van den Hane, Laureyns. *Costumen der stede ende casselrye van Cortrycke*. Tot Gendt: Petrus de Goesin, 1772.

Van Duyse, Prudens en Edmond De Busscher. *Inventaire analytique des chartres et documents appartenant aux archives de la Ville de Gand*. Gent: Annoot-Braeckman, 1867.

Van Nieuwenhuysen, Andrée. *Les finances du duc de Bourgogne Philippe le Hardi (1384-1404). Economie et politique*. Brussel: Editions de l'université de Bruxelles, 1984.

Warlop, Ernest. *Inventaris van het fonds d'Ennetières*. Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1981.

6.1.4 Databanken

AGATHA. Inschrijvingsregister Oude Universiteit Leuven: Matrikels, <https://www.agatha.arch.be>.

Belforten in België, <https://www.belforten.com>.

Encyclopedia Britannica, <https://www.britannica.com>.

Erfgoed Vlaanderen, <https://www.erfgoedinzicht.be>.

Historiascripta, <https://www.historiascripta.org>.

Hotel Damier, <https://www.hoteldamier.be>.

Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, <https://www.igvm-iefh.belgium.be>.

Inventaris: Vlaanderen is erfgoed, <https://www.inventaris.onroenderfgoed.be>.

Katholieke Universiteit Leuven, <https://www.kuleuven.be>.

Lexikon des Mittelalters, 10 vols (Stuttgart: Metzler, 1977-1999), vol. 9, cols 473-474, in *Brepolis Medieval Encyclopaedias – Lexikon des Mittelalters Online*.

LEXOLOGY. *The number one global legal intelligence platform for mitigating risk, staying abreast of chance and finding expert counsel*, <https://www.lexology.com>.

Middelnederlandsch Woordenboek, <https://www.gtb.ivdnt.org>.

Pangalti Latin Catholic Cemetery, <https://www.istanbultarihi.ist>.

Rijksmuseum Amsterdam, <https://www.rijksmuseum.nl>.

Staatshervorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen (1419-1477), <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be>.

Stanford Encyclopedia of Philosophy, <https://www.plato.stanford.edu>.

UGentMemorie, <https://www.ugentmemorie.be>.

6.1.5 Gedrukte bronnen

De Wilde, Bas. *Nieuwsblad*. “Onbekende brief van Willem van Oranje uit 1579 duikt op in Kortrijks Rijksarchief: ‘Hij stond toen op het toppunt van zijn macht.’” 24.03.2026.

Lanssens, Peter. *Het Laatste Nieuws (regio Kortrijk)*. “Opgravingen op Overleie gaan terug tot Slag bij Westrozebeke in 1382, toen Fransen Kortrijk in brand staken.” 31.03.2022.

Vermeersch, Michel. *VRTNWS*. “Kortrijk wordt gaststad Open Monumentendag: ‘minder de agent spelen als overheid.’” 09.02.2026.

6.2 Literatuur

Aerts, Koen en Berber Bevernage. “Haunting pasts: Time and historicity as constructed by the Argentine madres de Plaza de Mayo and radical Flemish nationalists.” *Social History* XXXIV, nr. 4 (2009): 391-408.

Ammann, Hektor. “Deutschland und die Tuchindustrie Nordwesteuropas im Mittelalter.” *Hansische Geschichtsblätter* 72 (1954): 55-136.

Anderson, Landier R. “Friedrich Nietzsche.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Spring 2024 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). Geraadpleegd 03.04.2026. <https://www.plato.stanford.edu>.

Asaert, Gustaaf. *1585: De val van Antwerpen en de uittocht van Vlamingen en Brabanders*. Tielt: Lannoo, 2004.

Baekelandt, Bernadette. “Filips de Goede en de stad Kortrijk (1419-1467).” Masterproef, KU Leuven, 1961.

Baratier, Edouard en Félix Reynaud. *Histoire du commerce de Marseille*. II: *De 1291 à 1480*. Parijs: Librairie Plon, 1952.

Baron, Hans. “Das Erwachen des Historischen Denkens im Humanismus des Quattrocento.” *Historische Zeitschrift* 147 (1933): 5-20.

Bauwens, Johan. “Bijdrage tot de geschiedenis der stadsinstellingen van Kortrijk tot 1494.” Masterproef, Rijksuniversiteit Gent, 1962.

Beele, Wilfried. "Bondgenoten van Jakob van Artevelde in Kortrijk en Deinze." *De Leiegouw* 7 (1965): 233-40.

Bekaert, Ruben. "Bijdrage tot het Kortrijkse ambachtswezen in de middeleeuwen. Het schoenmakers- en vleeshouwersambacht tot ca. 1580." Masterproef, KU Leuven, 2000.

Belonie, J. "De damastwerker Passchier Lammertijn." *Oud Holland* 61 (1946): 95-101.

Benoit, Filip en Hendrik Callewier. "Bloedwraak in Kortrijk tijdens de late middeleeuwen: de vete tussen de partijen Gillioen en Pipe (1421-1424)." *De Leiegouw* 65, nr. 2 (2023): 201-24.

Bervoets, Leen. "Tam Maiores quam Minores: Craftsmen, merchants, and burghers in thirteenth-century Bruges." *The Medieval Low Countries. An Annual Review* 7 (2020): 131-56.

Béthune de Villers, Jean-Baptiste C.F. en Corneille Gailliard. *Epitaphes et monuments des églises de la Flandre au xvme siècle*. Brugge: De Plancke, 1897.

Béthune de Villers, Jean-Baptiste C.F. *Epitaphes et monuments des églises de la Flandre d'après les manuscrits de Corneille Gailliard et d'autres auteurs*. Brugge: De Plancke, 1900.

Bigwood, Georges. *La régime juridique et économique du commerce de l'argent dans la Belgique du moyen âge*. Brussel: Hayez, 1921.

Blackhouse, M. "Het protestantisme op Overleie tijdens de tweede helft van de XVIde eeuw." *De Leiegouw* XIX, nr. 1-2 (1977): 211-28.

Blackhouse, M. "Veroordeelde Kortrijkse protestanten uit de XVIe eeuw (1566-1585). *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* XLII (1975): 171-94.

Blockmans, Frans. *Het Gentsche stadspatriciaat tot omstreeks 1302*. Antwerpen: De Sikkell, 1938.

Blockmans, Willem P. "Corruptie, patronage, makelaardij en venaliteit als symptomen van een ontluikende staatsvorming in de Bourgondisch-Habsburgse Nederlanden." *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 11 (1985): 231-47.

Blockmans, Willem P. *De volksvertegenwoordiging in Vlaanderen in de overgang van middeleeuwen naar nieuwe tijden (1384-1506)*. Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschap, Letteren en Schone Kunsten van België 40, nr. 90. Brussel: Paleis der Academiën, 1978.

Blockmans, Willem P. en Peter C.M. Hoppenbrouwers. *Eeuwen des onderscheids: een geschiedenis van middeleeuws Europa*. Amsterdam: Prometheus, 2002.

Blockmans, Willem P. en Raymond Van Uytven. "Constitutions and their application in the Netherlands during the Middle Ages." *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 47 (1969): 398-424.

Blockmans, Willem P. en Walter Prevenier. "The impact of cities on state formation: three contrasting territories in the Low Countries, 1300-1500." In *Resistance, representation and community*, uitgegeven door P. Blicke, 256-71. New York, 1997.

Blockmans, Willem P. en Walter Prevenier. *The promised lands: the Low Countries under Burgundian rule, 1369-1530*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1999.

Blockmans, Willem P. *Keizer Karel V 1500-1558. De utopie van het keizerschap*. Leuven: Balans, 2000.

Blockmans, Willem P. "Princes conquérants et bourgeois calculateurs. Le poids des réseaux urbains dans la formation des Etats." In *La ville, la bourgeoisie et la genèse de l'Etat moderne (XIIIe-XVIIIe s.), actes du colloque de Bielefeld, (1985)*, uitgegeven door N. Bulst en J.-Ph. Genet, 167-81. Parijs: Editions du CNRS, 1988.

Blockmans, Willem P. "Voracious states and obstructing cities: an aspect of state formation in preindustrial Europe." *Theory and Society* 18 (1989): 733-55.

Boffa, Sergio. "Het belang van de veldslag bij Kortrijk (1302) in de middeleeuwse militaire geschiedenis." *1302 Revisited* (2003): 19-41.

Boncqquet, Piet. "Heerlijkheid en leen in Bellegem (XIIIde-VVde eeuw)." *De Leiegouw* 24 (1982): 269-306.

Boone, Marc. "Een middeleeuwse metropool." In *Gent: stad van alle tijden*, uitgegeven door Marc Boone en Gita Deneckere, 53-92. Antwerpen: Mercatorfonds, 2010.

Boone, Marc en Hanno Brand. "De ondermijning van het Groot Privilege van Holland, Zeeland, en West-Friesland volgens de instructie van 21 december 1477." *Holland. Regionaal-historisch tijdschrift* 24 (1992): 2-21.

Boone, Marc en Hanno Brand. "Vollersoproeren en collectieve actie in Gent en Leiden in de 14^e en 15^e eeuw." *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 19 (1993): 168-93.

Boone, Marc en Maarten Prak. "Rulers, patricians and burghers: the great and the little traditions of urban revolt in the Low Countries." In *A Miracle Mirrored. The Dutch Republic in European Perspective*, uitgegeven door K. Davids en J. Lucassen, 99-134. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.

Boone, Marc. *Gent en de Bourgondische hertogen ca. 1384 – ca. 1453: Een sociaal-politieke studie van een staatsvormingsproces*. Verhandelingen van de Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, Klasse der Letteren 52, nr. 133. Brussel: Paleis der Academiën, 1990.

Boone, Marc, Hanno Brand en Walter Prevenier. "Revendications salariales et conjuncture économique: les salaires de foulons à Gand et à Leyde au XVe siècle." *Studia historica Oeconomica. Liber amicorum Herman van der Wee* (1993): 59-74.

Boone, Marc. "Het 'charter van Senlis' (november 1301) voor de stad Gent. Een stedelijke constitutie in het spanningsveld tussen vorst en stad (met uitgave van de tekst)." *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 57 (2003): 1-45.

Boone, Marc. "L'industrie textile à Gand au bas moyen âge ou les ressources successives d'une activité réputée moribonde." In *La draperie ancienne des Pays-Bas. Débouchés et stratégies de survie, 14e-16e siècles*, uitgegeven door Marc Boone en Walter Prevenier, 15-61. Leuven: Garant, 1993.

Boone, Marc. "Social conflicts in the cloth industry of Ypres (Late 13th – early 14th centuries): the Cokerulle reconsidered." In *Ypres and the Medieval Cloth Industry in Flanders: Archaeological and Historical Contributions*, uitgegeven door Marc De Wilde, Anton Ervynck en Alexis Wielemans 2: 147-55. Zellik: Instituut voor het Archeologisch Patrimonium, 1998.

Bossuyt, Stijn. "Rijke stinkers': Editie en analyse van middeleeuwse grafinscripties te Ieper (1118-1566)." Masterproef, KU Leuven, 2000.

Bouman, L.N., J.A. Bernards en H.W.G.M. Boddeke. *Medische fysiologie*. Nederland: Bohn Stafleu van Loghum, 2008.

Braudel, Fernand. "Histoire et sciences sociales: la longue durée." *Annales Economies, Sociétés, Civilisations* 13, nr. 4 (1958): 725-53.

Braudel, Fernand. *The Mediterranean and the Mediterranean world in the age of Philip II*, I. Vertaald door Siân Reynolds. New York: Harper & Row, Publishers, 1966.

Britannica Editors. "William Wallace." *Encyclopedia Britannica*. Geraadpleegd 13.03.2026. <https://www.britannica.com>.

Burckhardt, Jacob. *De cultuur der Renaissance in Italië*. Vertaald door Titia Jelgersma. Utrecht: Uitgeverij het Spectrum, 1960.

Burgers, Cornelis A. "Nogmaals Passchier Lammertijn." *Oud-Holland* 80 (1965): 139-68.

Buylaert, Frederik en Jelle Haemers. "Record-keeping and status performance in the Early Modern Low Countries." *Past and Present* 11 (2016): 131-150.

Buylaert, Frederik en Miet Adriaens. *Lordship, capitalism, and the state in Flanders (c.1250-1570)*. Oxford: Oxford University Press, 2025.

Buylaert, Frederik, Jan Dumolyn, Pieter A. Donche, Eric Balthau en Hervé Douchamps, *De adel ingelijst. "Adelslijsten" voor het graafschap Vlaanderen in de veertiende en vijftiende eeuw*. Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis 173. Brussel: Paleis der Academiën, 2007.

Buylaert, Frederik-Benjamin. *Repertorium van de Vlaamse adel (ca. 1350-ca. 1500)*. Gent: Academia Press, 2011.

Buylaert, Frederik. "Lordship, urbanization and social change in late medieval Flanders." *Past and Present* 227 (2015): 31-75.

Callewier, Hendrik. *Bourgondië aan de Leie: Kortrijk en de hertogen 1382-1482*. Kortrijk: De Leiegouw, 2022.

Callewier, Hendrik. *De papen van Brugge. De seculiere clerus in een middeleeuwse wereldstad (1411-1477)*. Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2014.

Callewier, Hendrik. "Een charter van Filips van Chieti voor de stad Kortrijk en de jaarmarktencyclus van het graafschap Vlaanderen." *Handelingen van het genootschap voor Geschiedenis* 159 (2022): 3-18.

Callewier, Hendrik. “'Ghelt omme meer ghelts”. De Kortrijkse lombarden en hun integratie in de stad tijdens de late middeleeuwen.” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 142, nr. 3-4 (2005): 193-214.

Callewier, Hendrik. “Poortერი en bevolkingsdynamiek: Sociaal-economische analyse van de nieuwe poorters van Kortrijk 1413-1477.” 2 vols. Masterproef, KU Leuven, 2003.

Callewier, Hendrik. “Van God of van de wereld? De seculiere geestelijkheid in het Kortrijkse tijdens de late middeleeuwen (eind veertiende-begin zestiende eeuw).” *De Leiegouw* 53 (2011): 193-214.

Cannaert, Jozef B. *Bydragen tot de kennis van het oude strafrecht in Vlaenderen*. Gent: F. en E. Gyselynck, 1835.

Caullet, G. “Le peintre Chrétien de Coninck, de Courtrai, et sa famille,” *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* I (1904): 75-89.

Chalastras, Kostas. “Beer as a cultural and economic staple in Medieval Europe.” *HistoriaScripta* (2024). Geraadpleegd 13.05.2026. <https://www.historiascripta.org>.

Castelain, Rik. “De heren van Spiere en het Hoge Hof van Spiere (13^e-16^e eeuw).” *De Leiegouw* 46, nr. 2 (2004): 293-305.

Castelain, Rik. “Enkele lenen in Bellegem en Outrijve XIVde en CVde eeuw.” *De Leiegouw* 30 (1988): 291-302.

Castelain, Rik. “Gerard van Steenhuuse, heer van Zwevegem, en zijn familie (1350-1450).” *De Leiegouw* 50, nr. 1 (2008): 219-29.

Cromheecke, Lancelot. “Lakens, abten en Oosterlingen, Deel I. De Poperingse lakennijverheid en -export (1260-1400).” Masterproef, Universiteit Gent, 2022.

D’Agostino, Fred. *Free public reason: Making it up as we go along*. New York: Oxford University Press, 1996.

D’Agostino, Fred, Gerald Gaus en John Thrasher. “Contemporary Approaches to the Social Contract.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, uitgegeven door Edward N. Zalta & Uri Nodelman. Spring 2024 Edition. Geraadpleegd 10.04.2026, <https://www.plato.stanford.edu>.

Dahrendorf, Ralf. *Essays in the theory of society*. Stanford: Stanford University Press, 1968.

Dambruyne, Johan. *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld*. Gent, Academia Press, 2002.

Dambruyne, Johan. “De middenstand in opstand. Corporatieve aspiraties en transformaties in het zestiende-eeuwse Gent.” *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 57 (2003): 71-122.

Dambruyne, Johan. *Mensen en centen. Het 16de eeuwse Gent in demografisch en economisch perspectief*. Gent: Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde, 2001.

Damen, Mario. *De staat van dienst. De gewestelijke ambtenaren van Holland en Zeeland in de Bourgondische periode (1425-1482)* 36. Hilversum: Hollandse Studiën, 2000.

De Baets, Peter. "Pieter de Vlenken als kapelaan van Viven (1445-1475)." *Rond de Poldertorens* 2 (2002): 61-66.

De Barante, Brugière. *Histoire des ducs de Bourgogne de la maison de Valois, 1364-1477*. 10 vols. Parijs: Imprimerie de Fain, 1826.

Debonne, Vincent. "Brick production and brick building in medieval Flanders." In *Fresh approaches to brick production and use in the Middle Ages*, uitgegeven door Tanja Ratilainen, Rivo Bernotas en Christofer Herrmann, 11-25. Oxford: Hadrian Books Ltd, 2014.

Debonne, Vincent. "Broeders, burgers en ridders. Op zoek naar de oorsprong van baksteen in middeleeuws Gent." In *Gentse geschiedenissen ofte, nieuwe historiën uit de oudheid der stad en illustere plaatsen omtrent Gent*, uitgegeven door Koen De Groote en Anton Eryvynck, 185-94. Gent: Tot Gent, 2017.

Debonne, Vincent. *Middeleeuwse huiskelders in de Kortrijkse stadskern ca. 1200-1350*. Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 58. Kortrijk, Archeologie Zuid-West-Vlaanderen, 2005.

Debonne, Vincent. "Uit de klei, in verband. Bouwen met baksteen in het graafschap Vlaanderen 1200-1400." PhD diss., KU Leuven, 2015.

Debrabandere, Frans. "De familienaam Vande(r)g(h)inste." *De Leiegouw* XXII, nr. 4 (1980): 429-31.

Debrabandere, Frans. "De namen van de arbeiders aan de Nieuwe Leie Kortrijk 1399." *De Leiegouw* 42 (2000): 247-66.

Debrabandere, Frans. "Het lidwoord in Kortrijkse 14de-eeuwse en moderne familienamen." *De Leiegouw* XL, nr. 3-4 (1998): 65-80.

Debrabandere, Frans. *Kortrijkse naamkunde 1200-1300 met een kumulatief familienamenregister*. Kortrijk: De Leiegouw, 1980.

Debrabandere, Frans. "Kortrijkse persoonsnamen omstreeks 1400." In *Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie*, nr. 8. Tongeren, 1958.

Debrabandere, Frans. *Kortrijkse plaatsnamen voor 1400*. Kortrijk: De Leiegouw, 1960.

Debrabandere, Frans. "Persoonsnamen in de kasselrij Kortrijk. Tweede helft veertiende eeuw." *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie* 74, nr. 1 (2002): 69-329.

Debrabandere, Frans. "Persoonsnamen in het Kortrijkse 1300-1350." *Naamkunde* 3 (1971): 55-162.

Debrabandere, Paul. *De Kortrijkse edelsmeedkunst* VI. Kortrijk: De Leiegouw, 1979.

Delbrück, Hans. *History of the art of war. Medieval warfare*. Lincoln: University of Nebraska Press, 1990.

Declercq, Diederik. "De economische geografie van het vijftiende-eeuwse Kortrijk (1438-1500)." *De Leiegouw* 59, nr. 1 (2017): 27-48.

De Maesschalck, Edward. *De graven van Vlaanderen (864-1384)*. Leuven: Uitgeverij Davidsfonds, 2019.

Demets, Lisa. *Breydel: Het verhaal van een ambitieuze politieke familie in middeleeuws Brugge*. Antwerpen: Uitgeverij Vrijdag, 2024.

De Montaigne, Michel. *Essais*. 3 vols. Frankrijk: Simon Millanges, 1580.

Demuynck, Raymond. “De Gentse Oorlog (1379-1385), oorzaken en karakter.” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* V (1951): 305-18.

De Pauw, Napoléon. *Cartulaire historique et généalogique des Artevelde*. Brussel: Hayez, 1920.

De Pauw, Napoléon. “L’enquête sur les capitaines de Courtrai sous Artevelde (1338-1340).” *Bulletin de la Commission royale d’Histoire* 79 (1910): 219-88.

Dépelteau, François en Tatiana S. Landini. *Norbert Elias and violence*. New York: Palgrave Macmillan, 2017.

De Potter, Frans. *Geschiedenis der stad Kortrijk*. Gent: Annoot-Braeckman, 1873.

De Potter, Frans. “Het geslacht der Artevelden in de veertiende eeuw en de nalatenschap van Philip Van Artevelde.” *Mémoires de l’Académie royale de Belgique* 22 (1872): 1-45.

Derville, Alain. *Les échevins de Douai (1228-1527)*. La sociabilité urbaine en Europe du Nord-Quest du XIVe au XVIIIe siècle VIII. Douai: s.e., 1983.

Derville, Alain. *Les échevinages de Lille en de Saint-Omer, étude comparée*. Actes du XLVe Congrès de la Fédération des Cercles d’archéologie et d’histoire de Belgique IV. Komen: s.e., 1982.

Desreumaux, John. “Sociaal-economische achtergrond van de Kortrijkse rebellen uit het confiscatieregister van 1383.” *De Leiegouw* 42 (2000): 29-42.

Despriet, Philippe. *De Kortrijkse Broeltorens. Een bouwhistorisch-archeologische studie*. Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 75. Kortrijk: Archeologie Zuid-West-Vlaanderen, 2010.

Despriet, Philippe. “De vergroting van de Sint-Maartenskerk 1414-1415.” *De Leiegouw* XXX (1988): 45-53.

Despriet, Philippe. Kortrijk in 1302, Topografie van stad en slagveld. *Archeologische en Historische Monografieën van Zuid-West-Vlaanderen* 63. Kortrijk: Archeologie Zuid-West-Vlaanderen, 2006.

Despriet, Philippe. *2000 jaar Kortrijk*. Kortrijk: Ph. Despriet, 1990.

Devliegheer, Luc. “Onderzoek van een middeleeuwse steenbakkerij in Ramskapelle.” *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 116 (1979): 273-279.

Devos, Carl ed. *Een plattegrond van de macht. Inleiding tot politiek en politieke wetenschappen*. Gent: Academia Press, 2025.

D'haene, Sander. "Toponymie en stadscartografie als verklikkers voor de stadsontwikkeling van laatmiddeleeuws Kortrijk." Masterproef, Universiteit Gent, 2010.

Dhont-de Waepenaert, Ed. *Quartiers généalogiques des familles flamandes* Brugge: Gailliard, 1871.

Dhondt, Jan. "Les solidarités médiévales. Une société en transition: la Flandre en 1127-1128." *Annales. Economies. Sociétés. Civilisation* 12 (1957): 529-60.

Diegerick, Isidoor L.A. *Les drapiers yprois et la conspiration manquée. Episode de l'histoire d'Ypres (1428-1429)*. Ieper: Vandecasteele-Werbrouck, 1856.

Dini, Bruno. *Una pratica di mercatura in formazione (1394-1395)*. Firenze: Mondadori Education, 1980.

Donche, Pieter A. *Edelen en leenmannen in Vlaanderen 1437*. Berchem: Donche, 2010.

Donche, Pieter A. "Genealogische memorialen," *Vlaamse Stam* 37, nr. 9 (2001): 400-15.

Douxchamps, Hervé. "Les quarante familles belges les plus anciennes subsistantes, Gracht." *Le Parchemin* 65, nr. 325 (2000): 62-71.

Doudelez, Gustave. "La révolution de 1280 à Ypres." In: *Prisma van de geschiedenis van Ieper. Een bundel historische opstellen*, uitgegeven door Octaaf Mus en Jan Albert Van Houtte, 188-294. Ieper: Stadsbestuur Ieper, 1974.

Duignan, Brain. "gender continuum." *Encyclopedia Britannica*, 29 Jan. 2026. geraadpleegd 21.04.2026. <https://www.britannica.com>.

Dumolyn, Jan. *De Brugse opstand van 1436-1438*. Heule: UGA, 1997.

Dumolyn, Jan. "De meest gepolariseerde stad van middeleeuws Vlaanderen. Sociaal protest in Ieper, ca. 1280 – ca. 1480." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge* 161, nr. 2 (2024): 19-48.

Dumolyn, Jan. "De sociografie van laatmiddeleeuwse gerechtelijke instellingen. Het voorbeeld van Jan Wielant (*1473), griffier en raadsheer bij de Raad van Vlaanderen," *Handelingen van de Koninklijke Commissie voor de uitgave der Oude Wetten en Verordeningen van België* XLII (2001): 7-61.

Dumolyn, Jan en Filip Van Tricht. "Adel en nobiliteringsprocessen in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen: een status quaestionis." *Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden* 115, nr. 2 (2000): 197-222.

Dumolyn, Jan en Jelle Haemers. "Communes and conflict: Urban rebellion in late medieval Flanders." In *Historical Materialism Book Series* 289, uitgegeven door Andrew Murray en Joannes van den Maagdenberg, XVI, 470. Leiden: Brill, 2023.

Dumolyn, Jan en Jelle Haemers. "Patterns of urban rebellion in medieval Flanders." *Journal of Medieval History* 31, nr. 4 (2005): 369-93.

Dumolyn, Jan en Kristof Papin, "Guerre privée d'un groupe de paysans flamands de la vallée de Cassel contre la ville de Saint-Omer, 1417-1422," *Revue du Nord* 105, nr. 446 (2023): 157-88.

Dumolyn, Jan en Milan Pajic. "Enemies of the count and of the city: The collective exile of Rebels in fourteenth-century Flanders'." *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis* 84, nr. 3-4 (2016): 461-501.

Dumolyn, Jan, Frederik Buylaert, Guy Dupont, Jelle Haemers en Andy Ramandt. "Social groups, political power and institutions II, c.1300-c.1500." *Medieval Bruges: c.850-1550* (2018): 268-328.

Dumolyn, Jan. "Guild politics and political guilds in fourteenth-century Flanders." In *The voices of the people in late medieval Europe. Communication and popular politics*, uitgegeven door Jan Dumolyn, Jelle Haemers, Hipolito Rafael Oliva Herre en Vincent Challet, 15-48. Turnhout: Brepols, 2014.

Dumolyn, Jan. "Het hogere personeel van de hertogen van Bourgondië in het graafschap Vlaanderen (1417-1477)." 5 vols. PhD diss., Universiteit Gent, 2001.

Dumolyn, Jan. "Investeren in sociaal kapitaal. Netwerken en sociale transacties van Bourgondische ambtenaren." *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 28, nr. 4 (2002): 417-38.

Dumolyn, Jan. "Later medieval and early modern urban elites: Social categories and social dynamics." In *Urban elites and aristocratic behaviour in the Spanish kingdoms at the end of the Middle Ages*, uitgegeven door Maria Asenjo-Gonzales, 3-18. Turnhout: Brepols, 2013.

Dumolyn, Jan. "Marginalen of radicalen? Het vertoog over de 'roepers en krijzers' tijdens stedelijke opstanden, voornamelijk in het laatmiddeleeuwse Vlaanderen." *Tijdschrift voor sociale en economische geschiedenis* 2, nr. 2 (2005): 29-53.

Dumolyn, Jan. *Staatsvorming en vorstelijke ambtenaren in het graafschap Vlaanderen (1419-1477): Jan Dumolyn*. Antwerpen: Garant, 2003.

DuPlessis, Robert S. en Martha C. Howell. "Reconsidering the early modern urban economy: the case of Leiden and Lille." *Past and Present* 94 (1982): 49-84.

DuPlessis, Robert S. *Lille and the Dutch revolt. Urban stability in an era of revolution 1500-1582*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.

Dupont, Sophie. "Het Kortrijkse stadsbestuur tijdens de 13^e-14^e eeuw. Onderzoek naar het democratiseringsproces in een middelgrote stad door middel van de prosopografie." Masterproef, KU Leuven, 1998.

Dupont, Sophie. "Onderzoek naar het democratische gehalte van het Kortrijkse stadsbestuur tijdens de 13^e en 14^e eeuw." *De Leiegouw* 41 (1999): 291-304.

Ellis, Steven G. en Lud'a Klusáková. *Imagining frontiers, contesting identities*. Pisa: Pisa University Press, 2007.

Everaert, Janna. *Macht in de metropool: Politieke elitevorming tijdens de demografische en economische bloeifase van Antwerpen (ca. 1400-1550)*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2023.

Favorel, Dom Paschasius. *Geschiedenis van de Guldenbergabdij te Wevelgem: Bijdrage tot de kennis van het cistercienser-kloosterwezen in Vlaanderen XXIX*. Kortrijk: Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk, 1956.

Fecheyr, Selma. "Het stadspatriciaat te Ieper in de 13^e eeuw." In *Prisma van de geschiedenis van Ieper. Een bundel historische opstellen*, uitgegeven door Octaaf Mus en Jan Albert Van Houtte, 295-303. Ieper: Stadsbestuur, 1974.

Fieremans, Niels. "Geven om te nemen? Giften als informele macht voor de Gentse politieke elite (1465-1485)." *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 73, nr. 1 (2023): 59-90.

Fris, Victor. "Les origines de la reforme constitutionnelle de Gand de 1360-1369." *Annales du XXe congrès de la fédération archéologique et historique de la Belgique* 3 (1907): 427-59.

Funck-Brentano, Frantz. *Les origines de la guerre de Cent ans: Philippe le Bel en Flandre XXXIV*. Parijs: Champion, 1897.

Gachard, Louis-Prosper. *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint*. Brussel: M. Hayez, 1846.

Ganshof, François-L. "Pèlerinages expiatoires flamends à Saint-Gilles pendant le XIVe siècle." *Annales du Midi* LXXVIII (1966): 391-407.

Grotefend, Hermann. *Taschenbuch der Zeitrechnung des Deutschen Mittelalters und der Neuzeit*, fünfte Auflage. Hannover: Hahnsche Buchhandlung, 1922.

Haemers, Jelle. *De Gentse Opstand (1449-1453). De strijd tussen rivaliserende netwerken om het stedelijk kapitaal*. Kortrijk: UGA, 2004.

Haemers, Jelle. "Stedelijke opstanden en staatsvorming in het graafschap Vlaanderen (1477-1492)." 2 vols. PhD diss., Universiteit Gent, 2006.

Haquette, Bertrand. "Les nébuleuses drapières de la châteltenie de Courtrai." *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk. Nieuwe Reeks* 63 (1998): 79-122.

Hanson, Marc. "Kerkelijke concurrentie voor de Gentse Benedictijnenabdijen (Ca. 1200-1500)." *Ghendtsche Tydinghen* 49, nr. 2 (2020): 121-32.

Hartog, François. *Régimes d'historicité. Présentisme et expériences du temps*. Parijs: Le Seuil, 2003.

Henne, Alexandre. *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*. 10 vols. Brussel: E. Flatau, 1858-1860.

Hennequin, Gilles P. "La révolte des bourgeois de Saint-Omer de 1306, et ses conséquences." *Bulletin trimestriel de la Société Académique des Antiquaires de la Morinie* 18 (1955): 417-44.

Hilton, Rodney H. en Trevor H. Aston, eds. *The English rising of 1381*. Cambridge: Cambridge University Press, 1984.

Hobbes, Thomas. *Leviathan or the matter, forme, & power of a common-wealth ecclesiastical and civill*. Londen: Andrew Crooke, 1651.

Hobsbawm, Eric J. *Primitive rebels. Studies in archaic forms of social movement in the 19th and 20th centuries*. Manchester: Manchester University Press, 1959.

Holbach, Rudolf. *Frühformen von Verlag und Großbetrieb in der gewerblichen Produktion (13.-16. Jahrhundert)*. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1994.

Holbach, Rudolf. "Some remarks on the role of "putting-out" in Flemish and Northwest European cloth production." In *La draperie ancienne des Pays-Bas: débouchés et stratégies de survie (14e-16e siècles)*, 207-50, uitgegeven door Marc Boone en Walter Prevenier. Leuven: U.A., 1993.

Hollestelle, Johanna. *De steenbakkerij in de Nederlanden tot omstreeks 1560*. Assen: Van Gorcum, 1961.

Hooghe, Filip. "De Cokerulle (1280-1285). Een conflict tussen Ieper en zijn hinterland over de lakennijverheid." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 143 (2006): 293-448.

Howell, Martha C. "Achieving the guild effect without guilds: crafts and craftsmen in late medieval Douai." In: *Les métiers au moyen âge. Aspects économiques et sociaux*, 109-28, uitgegeven door P. Lambrechts en J.-P. Sosson. Louvain-la-Neuve: Université catholique de Louvain, 1994.

Howell, Martha C. *Commerce before capitalism in Europe, 1300-1600*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Howell, Martha C. en Marc Boone. "Becoming early modern in the late medieval Low Countries. Ghent and Douai from the fourteenth to the sixteenth century." *Urban History* 23, nr. 3 (1996): 300-24.

Hugaerts, Frans. *Heel dit valse land of hoe de Franse hofdichter Eustache Deschamps Vlaanderen zag in de laatste jaren van de veertiende eeuw*. Zele: Reinaert, 1984.

Hugenholtz, Frederik. *Drie boerenopstanden uit de veertiende eeuw: Vlaanderen, 1323-1328; Frankrijk, 1358; Engeland, 1381. Onderzoek naar het opstandige bewustzijn*. Haarlem: Tjeenk Willink, 1949.

Hutton, Shennan. *Women and economic activities in late medieval Ghent*. New York: Palgrave Macmillan, 2011.

Huys, Emiel. *Geschiedenis van Gheluwe*. Kortrijk: Nys & zonen, 1891.

Huys, Emiel. "Les van der Woestine au Courtrais et au quartier d'Ypres." *Mémoires du Cercle Archéologique et Histoire de Courtrai* 15, nr. 169 (1936): 147-76.

Jacobs, Laura. "De positie van de vrouw in de Vlaamse lakennijverheid doorheen de 13de en de 14de eeuw. Een studie aan de hand van de *Receuil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre*." Masterproef, Universiteit Gent, 2020.

Kaptein, Herman. *De Hollandse textielnijverheid 1350-1600: conjunctuur & continuïteit*. Hilversum: Verloren, 1998.

Koch, Howard W. *La guerre au Moyen Age*. Parijs: P.M.L. Editions, 1989.

Köhler, Gustav. *Die Entwicklung des Kriegswesens und der Kriegführung in der Ritterzeit: von Mitte des 11. Jahrhunderts bis zu den Hussitenkriegen*. Breslau: Koebner, 1886.

Laleman, Marie C. "Cisterciënzerdomeinen ten noorden van Gent: Over hun ontstaan in de 13de eeuw, hun locatie, hun bestaan en hun sociaaleconomische betekenis voor de Gentse agglomeratie." *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 71 (2019): 7-54.

Lammertyn, Frans en Jef Verhoeven. "Sociologie en sociale ongelijkheid, een overzicht." *Tijdschrift voor sociologie* 12, nr. 3 (1991): 257-90.

Laurent, Henri. *Un grand commerce d'exportation au Moyen Age. La draperie des Pays-Bas en France et dans les Pays Méditerranéens (XIIQ-XVe siècle)*. Parijs: E. Droz, 1935.

Lis, Catharina en Hugo Soly. "Corporatisme, onderaanneming en loonarbeid: flexibilisering en de regulering van de arbeidsmarkt in West-Europese steden (veertiende-achttiende eeuw)." *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 20 (1994): 365-90.

Lis, Catharina en Hugo Soly. "Export industries, craft guilds and capitalist trajectories, 13th to 18th centuries." In *Craft guilds in the early modern Low Countries. Work, Power, and Representation*, uitgegeven door M.R. Prak, C. Lis, J. Lucassen en H. Soly, 107-32. Londen: Ashgate, 2006.

Lis, Catharina en Hugo Soly. "Subcontracting in guild-based export trades, thirteenth-eighteenth centuries." In *Guilds, innovation and the European economy, 1400-1800*, uitgegeven door S.R. Epstein en M.R. Prak, 81-113. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Locke, John. *Two treatises of Government*. 2 vols. Londen: Awnsham Churchill, 1690.

Lot, Ferdinand. *L'art militaire et les armées au moyen âge, en Europe et dans le Proche Orient*. Parijs: Payot, 1946.

Loyal, Steven en Stephen Quilley, eds. *The sociology of Norbert Elias*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Lucas, Henry S. *The Low Countries and the Hundred Years' War: 1326-1347*. Ann Arbor: University of Michigan, 1929.

Maddens, Niklaas. "De Nieuwe Tijd." In *De geschiedenis van Kortrijk*, uitgegeven door Niklaas Maddens, 148-363. Tielt: Lannoo, 1990.

Maddens, Niklaas. "Hoogmosscher in Kortrijk-Buiten: De heerlijkheid, het pachtgoed, het landhuis." *De Leiegouw* XL, nr. 1 (1998): 3-84.

Maddens, Niklaas. "Kasselrij Kortrijk." In *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Vlaanderen tot 1795*, uitgegeven door Walter Prevenier en B. Augustyn, 363-74. Brussel: Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën, 1997.

Manning, Scott. "Battle of Bannockburn." *Encyclopedia Britannica*, January 8, 2025. Geraadpleegd 04.01.2026. <https://www.britannica.com>.

Marquant, Robert. *La vie économique à Lille sous Philippe le Bon*. Parijs: H. Champion, 1940.

Mason, Joseph W. "Reflections on medieval art, politics and the Courtrai Chest." *New College Notes* 17, nr. 3 (2022): 1-15. Geraadpleegd 10.04.2026. <https://www.new.ox.ac.uk>.

Mattelaer, Pierre. "Leerlooierijen en schorsmolens: Een vergeten industrie, ook in Kortrijk." *De Leiegouw* 46, nr. 1 (2004): 55-83.

Melis, Federigo. "Mercanti-imprenditori in Fiandra alla fine del' 300." *Economia e Storia* V (1958): 144-61.

Melis, Federigo. "Uno sguardo al mercato dei panni di lana a Pisa nella seconda metà del Trecento." *Economia e Storia* VI (1959): 321-65.

Mertens, Jacques. "Twee weversopstanden te Brugge (1387-1391)." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 110 (1973): 5-20.

Mertens, Jacques. "Woelingen te Brugge tussen 1359 en 1361." *Album Carlos Wyffels* (1987): 325-330.

Michels, Robert. *Sozialismus und Fascismus als politische Strömungen in Italien*. München: Verlag Meyer & Jessen, 1925.

Mollat, Michel en Philippe Wolff. *Ongles bleus, Jacques et Ciompi: les révolutions populaires en Europe aux XIVe et XVe siècles*. Parijs: Calmann-Lévy, 1970.

Monballyu, Jos. "Het gerecht in de kasselrij Kortrijk (1515-1621)." PhD diss. KU Leuven, 1976.

Monier, Raymond. *Les institutions judiciaires des villes de Flandre, des origines à la rédaction des coutumes*. Rijsel: V. Bresle, 1924.

Munro, John H. "Wool-price schedules and the qualities of English wools in later middle ages c. 1270-1499." In *Textile, towns and trade. Essays in the economic history of late-medieval England and the Low Countries*, uitgegeven door John H. Munro, 118-69. Aldershot: Variorum, 1994.

Mus, Octaaf. "De verhouding van de waard tot de drapier in de Kortrijkse draperie op het einde van de 15^e eeuw." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 98, nr. 3-4 (1961): 156-218.

Nicholas, David M. *Medieval Flanders*. Londen: Addison Wesley, 1992.

Nicholas, David M. *The Van Arteveldes of Ghent: the varieties of the vendetta and the hero in history*. Leiden: Brill, 1988.

Nora, Pierre. *The realms of memory: Rethinking the French past*. New York: Columbia University Press, 1997.

Oergel, Maike. "Johann Gottfried Herder – the 'Inventor of Zeitgeist'?" In *Zeitgeist – How Ideas Travel: Politics, Culture and the Public in the Age of Revolution* 13, uitgegeven door Isabel Capeloa Gil, Catherine Nesci en Paulo de Medeiros, 8-26. Boston: De Gruyter, 2019.

Oman, Charles. *A history of the art of war in the Middle Ages*. Londen: Greenhill, 1991.

Patrouille, Els. "Laatmiddeleeuwse baksteenindustrie te Zeebrugge (prov. West-Vlaanderen). *Archeologie in Vlaanderen* VI (1997-1998): 243-60.

Pauwelyn, Cecile. "De gegoede burgerij van Kortrijk in de 15^e eeuw (1433-1496)." In *Studien betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14^e en 15^e eeuw*, uitgegeven door Willep P. Blockmans, Deel I: Tekst. Heule: UGA, 1971.

Pauwelyn, Cecile. "De gegoede burgerij van Kortrijk in de 15e eeuw (1433-1496)." In *Studien betreffende de sociale structuren te Brugge, Kortrijk en Gent in de 14e en 15e eeuw*, uitgegeven door Willep P. Blockmans, Deel III: Tabellen en register van persoonsnamen. Heule: UGA, 1973.

Rauzier, Jean. *Finances et gestion d'une principauté au XIVe siècle. Le duché de Bourgogne de Philippe le Hardi (1364-1384)*. Parijs: Comité pour l'histoire économique et financière de la France, 1996.

Peacock, D.P.S. *Pottery in the Roman World: an Ethnoarchaeological approach*. Londen: Longman, 1982.

Pirenne, Henri. "Les dénombrements de la population d'Ypres au XVe siècle (1412-1506). Contribution à la statistique sociale du moyen âge." *Vierteljahrschrift für Sozial und Wirtschaftsgeschichte VSWG* 1 (1903): 1-32.

Power, Eileen E. "The wool trade in the fifteenth century." In *Studies in English trade in the 15th century*, uitgegeven door Eileen E. Power en M.M. Postan, 39-90. Londen: Routledge, 1933.

Prak, Maarten. "Corporate politics in the Low Countries: Guilds as institutions, 14th to 18th centuries." In *Crafts Guilds in the Early Modern Low Countries. Work, Power, and Representation*, uitgegeven door Maarten Prak, Catharina Lis, Jan Lucassen, en Soly, 74-106. Aldershot: Ashgate, 2006.

Pratt, John. "Norbert Elias, the civilizing process, and punishment." *Oxford Handbook Topics in Criminology and Criminal Justice* (2012; Online edn, Oxford Academic, 2 June 2014). Geraadpleegd 07.05.2026. <https://www.academic.oup.com>.

Prevenier, Walter. "La démographie des villes du comté de Flandre aux XIIIe et XVe siècles. Etat de la question. Essai d'interprétation." *Revue du Nord* 65, nr. 257 (1983): 255-75.

Rembry, Ernest. *Saint Gillis: sa vie, ses reliques, son culte en Belgique et dans le Nord de la France: essai d'hagiographie*. Brugge: Gailliard, 1881.

Renier, Nancy. "Vrouwencriminaliteit in de kasselrij Kortrijk (1385-1515)." Masterproef, Universiteit Gent, 1998.

Rogghé, Paul. "Gemeente ende vrient: nationale omwentelingen in de XIVe eeuw." *Handelingen van het Historisch Genootschap te Brugge* 89 (1952): 101-35.

Rogghé, Paul. "Het Gentsche stadsbestuur van 1302 tot 1345." *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* I (1944): 153-63.

Rosenberg, Marc. *Der Goldschmiede Merkzeichen*. 4 vols. Frankfurt am Main: Frankfurter Verlags-Anstalt a.-g., 1922.

Rousseau, Jean-Jacques. *Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité parmi les hommes* (1754). Parijs: Bordas, 1985.

Rousseau, Jean-Jacques. *Du contract social ou Principes du droit politique*. Amsterdam: Marc-Michel Rey, 1762.

Russakoff, Anna. *Pain Quotidien: Images of bakers in Medieval France*. Different visions: New perspectives on Medieval art 10. Parijs: American University of Paris, 2023.

Sabbe, Jacques. *Vlaanderen in opstand, 1323-1328: Nikolaas Zannekin, Zeger Janszone en Willem de Deken*. Brugge: Van de Wiele, 1992.

Saelens, Wout. "Het verraad van de ambachtsman. Een nieuwe klassenstrijd binnen het Gentse weversambacht in de veertiende eeuw?" *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 69 (2015): 3-40.

Saito, Hisho. *A history of Japan*. Londen: Trübner & Company, 1912.

Schaack, Lucien. "Die Familie Schaack im heutigen Grossherzogtum Luxemburg." *Jonghémecht: Zeitschrift für heimatliches Theater, Schrift- und Volksstum* 7, nr. 1 (1932): 18-20.

Schulte, Aloys. *Geschichte der Großen Ravensburger Handelsgesellschaft III*. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1923.

Schultz, Knut. *Denn sie lieben die Freiheit so sehr... Kommunale Aufstände und Entstehung des europäischen Bürgertums im Hochmittelalter*. Darmstadt: Wiss. Buchges, 1992.

Schweda, Marc. "Die Rückkehr der Sippenhaft: Kartellrecht, Prozessrecht, Wettbewerbsrecht, Haftung von Muttergesellschaften nach der 9. GWB-Novelle." 20.06.2017, geraadpleegd 03.04.2026, <https://www.lexology.com>.

Sevens, Theodoor. "De linnenweverij in vroegere eeuwen te Kortrijk." *Het Belfort* 9 (1894): 241-46.

Sevens, Theodoor. "Eene werkstaking te Kortrijk in de eerste helft der XVe eeuw." *Handelingen van de koninklijke Geschied- en Oudheidkundige kring van Kortrijk* 5 (1926): 50-7.

Sevens, Theodoor. "In de straten van Kortrijk, omtrent het midden der XVe eeuw, *Handelingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* VIII (1910): 130-46.

Sevens, Theodoor. *Kortrijk in het verleden: historische schetsen en aantekeningen*. Kortrijk: Beyaert, 1883.

Sevens, Theodoor. *St-Martenskerk te Kortrijk, van den vroegste tijd tot heden*. Kortrijk: Beyaert, 1896.

Sieg'l, Christian. *Arbeitskämpfe seit dem Spätmittelalter*. Keulen: Böhlau, 1993.

Six, J. "Paschier Lamertijn (Pasquier Lammertin)." *Oud-Holland* XXI (1913): 85-109.

Smolders, Sarah. "De opstand in Vlaanderen van 1323 tot 1328 vanuit Iepers perspectief. Bijdrage tot de beeldvorming van een middeleeuwse stad." Masterproef, KU Leuven, 2001.

Speecke, Mathijs. "De politieke orde van Brugge, 1302-329. Een prosopografische studie van de stadsmagistraat." Masterproef, Universiteit Gent, 2016.

Speecke, Mathijs. "Het eerste 'democratische' regime van Brugge 1302-1310: Een herziening." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis* 154 (2017): 233-98.

Speecke, Mathijs, Miet Adriaens, Pieter A. Donche, Jesse Hollestelle en Frederik-Benjamin Buylaert. *Repertorium van de hogere heerlijkheden van het graafschap Vlaanderen (c. 1360 – c. 1570)*. 2 vols. Gent: Skribis, 2023.

Stabel, Peter. "Bestuur en openbare financiën in Kortrijk in de late Middeleeuwen en de vroege moderne tijd (14de-16de eeuw)." *De Leiegouw* 32 (1990): 159-74.

Stabel, Peter. *Dwarfs among giants: the Flemish urban network in the Late Middle Ages*. Leuven: Garant, 1997.

Stabel, Peter. *De kleine stad in Vlaanderen. Bevolkingsdynamiek en economische functies van de kleine en secundaire stedelijke centra in het Gentse kwartier (14e-16e eeuw)*. Brussel: Paleis der Academiën, 1995.

Stella, Alessandro. *La révolte des Ciompi: les hommes, les lieux, le travail*. Parijs: Editions de l'Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, 1993.

Strubbe, Egied I. "Gedingvoering voor het leenhof te Ieper in de vijftiende eeuw." *Bulletin de la Commission Royale des Anciennes Lois et Ordonnances de Belgique* 19 (1956): 100-72.

Tahon, Gerda. "De schepenbank van Antwerpen, einde 14de-15de eeuw: Samenstelling, sociaal-economisch status van de schepenen." Masterproef, Rijksuniversiteit Gent, 1984.

TeBrake, William H. *A plague of insurrection, popular politics and peasant revolt in Flanders, 1323-1328*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1994.

Teekah, E. "Sengoku period." *Encyclopedia Britannica*. November 17, 2025. Geraadpleegd 05.04.2026. <https://www.britannica.com>.

Thoen, Erik. "A 'commercial survival economy' in evolution: The Flemish countryside and the transition to capitalism (Middle Ages – 19th century)." In *Peasants into farmers? The transformation of rural economy and society in the Low Countries (Middle Ages-19th century) in light of the brennerdebate*, uitgegeven door Peter M.C. Hoppenbrouwers en Jan Luiten van Zanden, 111-38. Turnhout: Brepols, 2001.

Tilly, Charles. *From mobilization to revolution*. Reading: Addison-Wesley, 1978.

Tilly, Charles. "Warmaking and statemaking as organized crime." In: *Bringing the state back in*, uitgegeven door Dietrich Rueschemeyer, Theda Skocpol en Peter B. Evans, 169-91. Cambridge: Cambridge University Press, 1985.

Trio, Paul. "Boekbesprekingen: Breydel." *Handelingen van het Genootschap voor Geschiedenis te Brugge* 161, nr. 2 (2024): 1-3.

Trio, Paul. *Omtrent 1302*. Leuven: Universitaire pers, 2002.

Unger, Richard W. *Beer in the Middle Ages and the Renaissance*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.

Vanbossele, José. “De vesting Kortrijk”. *De Leiegouw* XIX (1977): 163-93.

Vanbossele, José. “Een verloren gewaande oorkonde van 1300.” *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* LXX (2005): 7-16.

Vanbossele, José en Niklaas Maddens. *De Annales Gandenses: Een eigentijdse kroniek van de Vlaamse Vrijheidssrijd, 1297-1310*. Kortrijk: De Leiegouw, 2008.

Vanbossele, José. “Katarina van den Bussche (1463-1507) en de heropbouw van de Groeningeabdij,” *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk* XLV (1978): 87-109.

Van Bruaene, Anne-Laure. “L’écriture de la mémoire urbaine en Flandre et en Brabant (XIVe – XVIe siècle).” In *Villes de Flandre et d’Italie (XIIIe – XVIe siècle): les enseignements d’une comparaison*, uitgegeven door Elisabeth Crouzet-Pavan en Elodie Lecuppre-Desjardin, 149-64. Turnhout: Brepols, 2008.

Van Caenegem, Raoul C. *Geschiedenis van het strafrecht in Vlaanderen van de XIe tot de XIVe eeuw*. Brussel: Paleis der Academiën, 1954.

Van Caenegem, Raoul C. “The Ghent revolt of February 1128.” *Law, history, the Low Countries and Europe*, uitgegeven door L. Milis et al., 107-12. Londen, 1994.

Van den Auwele, Dirk. “Schepenbank en schepenen te Brugge (1127-1384), bijdrage tot de studie van een gewone stedelijke rechts- en bestuursinstelling. PhD diss., KU Leuven, 1977.

Van der Eerden, P.C. *Artistiek en ambachtelijk: architectuur, kunsten en nijverheid in Alkmaar 14^e -20^e eeuw*. Hilversum: Verloren, 1993.

Vandermaesen, Maurice. “Kortrijk in vuur en bloed. De gevangenneming van graaf Lodewijk II van Nevers omstreeks 17 juni 1325.” *De Leiegouw* 32 (1990): 149-58.

Vandermaesen, Maurice. “Lodewijk II van Nevers.” In *Nationaal Biografisch Woordenboek*, V: 523-34. Brussel: Koninklijke Academiën van België, 1972.

Vandermaesen, Maurice. “Vlaanderen en Henegouwen onder het huis van Dampierre, 1244-1384.” *Algemene geschiedenis der Nederlanden* 2 (1977): 399-441.

Van der Wee, Herman en Erik Aerts. *De economische ontwikkeling van Europa: 950-1950*. Amersfoort: Acco, 1991.

Vanhaverbeke, K. “Het stadsbestuur in Brugge in de periode 1375-1407: Sociaal-institutionele benadering aan de hand van een prosopografische methode.” Masterproef, KU Leuven, 1997.

Van Laere, José. *Kortrijkse asklepiaden: Geschiedenis van de “geneeskunst” in het Kortrijkse*. Tielt: Lannoo, 1985.

Van Oosten, Rosa M.R. “De Leidse steen des aanstoots. Over de baksteenindustrie rondom Leiden en haar moeizame relatie met het stadsbestuur van de veertiende eeuw tot 1574.” PhD diss., Universiteit Leiden, 2006.

Van Rompaey, Jan. *De Grote Raad van de hertogen van Boergondië en het parlement van Mechelen*. Brussel: Paleis der Academiën, 1973.

Van Rompaey, Jan. *Het grafelijk baljuwschap in Vlaanderen tijdens de Bourgondische periode*. Brussel: Paleis der Academiën, 1967.

Van Uytven, Raymond en Willem P. Blockmans. "De noodzaak van een geïntegreerde geschiedenis." *Tijdschrift voor Geschiedenis* LXXXIV (1971): 276-90.

Van Uytven, Raymond. "Plutokratie in de 'oude democratieën' der Nederlanden. Cijfers en beschouwingen omtrent de corporatieve organisatie en de sociale structuur in de late middeleeuwen." *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse maatschappij voor Taal, Letterkunde en Geschiedenis* 17 (1962): 373-409.

Van Werveke, Hans. "Avesnes en Dampierres. Vlaanderens Vrijheidsoorlog 1244-1305." *Algemene geschiedenis der Nederlanden* II (1950): 306-37.

Van Werveke, Hans. "Currency manipulation in the Middle Ages: the case of Louis de Male, Count of Flanders." *Transactions of the Royal Historical Society* 4, nr. 31 (1949): 115-27.

Van Werveke, Hans. "De economische en sociale gevolgen van de muntpolitiek der graven van Vlaanderen (1337-1433)." In: *Miscellanea Mediaevalia verspreide opstellen over economische en sociale geschiedenis van de middeleeuwen*, uitgegeven door Hans van Werveke, 243-54. Gent: E. Story-Scientia, 1968.

Van Werveke, Hans. *De koopman-ondernemer en de ondernemer in de Vlaamsche lakennijverheid van de middeleeuwen*. Antwerpen: Standaard, 1946.

Vaughan, Richard. *Philip the Bold: the formation of the Burgundian state*. Cambridge: Harvard University Press, 1962.

Verbruggen, Jan F. "De slag bij de Pevelenberg (18 aug. 1304)." *Bijdragen voor de geschiedenis der Nederlanden* 6 (1952): 169-98.

Verbruggen, Jan F. "Liebaards en leliaards onder de poorters van Brugge in 1297 en 1302." *De Leiegouw* 20, nr. 1 (1978): 69-98.

Verbruggen, Jan F. en David D. Fergusson. *The battle of the golden spurs (Courtrai, 11 July 1302). A contribution to the history of Flanders' war of liberation, 1297-1305*, uitgegeven door Kelly DeVries, 13. Woodbridge: Boydell & Brewer, 2002.

Verbruggen, Jan F., Sumner Willard en R.W. Southern. *The art of warfare in Western Europe during the Middle Ages: From the eighth century to 1340*. II. Woodbridge: Boydell Press, 1997.

Verbruggen, Raf. *Wapenninghe, meute ende beroerte: het collectief geweld van de 14de-eeuwse ambachten in de grote Vlaamse steden*. Gent: Universiteit Gent, 2002.

Verhulst, Adriaan E. "On the preconditions for the transition from rural to urban industrial activities (9th-11th centuries)." In *Labour and labour markets between town and countryside (Middle Ages – 19th century)*, uitgegeven door Bruno Blondé, Eric Hanhaute en Michèle Galand, 33-41. Turnhout: Brepols, 2001.

Verhulst, Adriaan E. *The rise of cities in North-West Europe*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.

Verhulst, Adriaan E. “Zannekin, Clais.” *Lexikon des Mittelalters*. 10 vols. (Stuttgart: Metzler, 1977-1999). In *Brepolis Medieval Encyclopaedias-Lexikon des Mittelalters Online*.

Verlinden, Charles. “Brabantsch en Vlaamsch laken te Krakau op het einde der XIVe eeuw.” *Mededelingen der Koninklijke Vlaamse Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België*. 5/2. Brussel: Paleis der Academiën, 1943.

Vermeir, René. *Een inleiding tot de geschiedenis van de vroegmoderne tijd*. Wommelgem: Uitgeverij Van In, 2012.

Verriest, Léo. “Le registre de la ‘loi’ de Tournai, de 1302 et listes des otages de Bruges (1301) et de Courtrai, documents inédits.” *Bulletin de la Commission royale d’histoire. Académie royale de Belgique* 80 (1911): 369-527.

Viaene, Antoon. “Goud- en zilversmeden in Brugge gedurende de periode 1320-1520.” *Biekorf* 70, nr. 3-4 (1969): 65-70.

Viaene, Antoon. “Neringen en stadsofficiën te Kortrijk.” *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk XI* (1932): 154-63.

Viaene, Antoon. “De pelgrimage van Sint-Andries in Schotland in het oude Vlaamse strafrecht.” *Biekorf* 73, nr. 3-4 (1972): 65-9.

Viaene, Dieter. “De drang naar macht. De Ieperse stadsmagistraat in de veertiende eeuw (1328-1383).” *Handelingen van het Historisch Genootschap te Brugge* 141 (2004): 3-42.

Von Herder, Johann G. *Herder’s Kritische Wälder*, 1769. Heinrich Düntzer, ed. Berlijn: Gustav Hempel, 1878.

Vroonen, Eugène. *Dictionnaire etymologique des noms de famille de Belgique*. 2 vols. Brussel: Charles Dessart, 1957.

Vuylsteke, Julius. “‘De Goede Disendach,’ 13 Januari 1349.” *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent* 1 (1984): 9-47.

Warlop, Ernest. “De middeleeuwen.” In *De geschiedenis van Kortrijk*, uitgegeven door Niklaas Maddens, 33-146. Tielt: Lannoo, 1990.

Welter, Michel. “A Schaacks.” *D’Fenster* 14 (1991): 43-5.

Witdouck, Roger. “De heerlijkheid Kooigem.” *Handelingen Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring Kortrijk* 54 (1988): 242-82.

Wolff, Jonathan en David Leopold. “Karl Marx.” *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2025 Edition), Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.), geraadpleegd 06/03/2026. <https://www.plato.stanford.edu>.

Wolff, Philippe. *Commerces et marchands de Toulouse (vers 1350-1450)*. Parijs: Plon, 1954.

Wouters, Koen. “Een open oligarchie? De machtsstructuur in de Antwerpse magistraat tijdens de periode 1520-1555.” *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis* 82 (2004): 905-34.

Wyffels, Carlos. “De oudste rekening der stad Aardenburg (1309-1310) en de opstand van 1311.” *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap* (1949/50): 10-52.

Yernaux, Christophe. “d’Halluin à Tourcoing: Dit de Deurwaerder.” *Le Castelo Lillois* 48 (2020): 131-37.

6.3 Bijlagen

Bijlage 1.A: Charte de privilèges accordée à la ville de Courtrai par le comte de Flandre. (4 juillet 1324)

Bijlage 1.B: Ordonnance sur le fait de la justice et police de la ville de Courtrai dite concession Caroline. (4 novembre 1540)

Bijlage 2: Lijst van de Kortrijkse magistraten. (1220-1555)

Bijlage 1.A: Charte de privilèges accordée à la ville de Courtrai par le comte de Flandre.

4 juillet 1324

(Oorkonde van privileges toegekend aan de stad Kortrijk door de graaf van Vlaanderen, 4 juli 1324)

(Au dos): Previlège de Courtray rendu pour les moderations qui sont faictes d'aucuns des poins contenus en icelli, escriptes au dos de ces lettres.

(Op de achterkant): Privilegie van Kortrijk toegekend voor de moderaties die door hun zijn gemaakt van enkele van de zaken, geschreven op de achterkant van deze brieven.

Tekst in het Middelnederlands	Translatie
Wij LODEWYIC, grave van Vlaenderen ende van Nevers, doen te wetene alle den ghenen die dese présente lettren zullen zien ende hooren, dat wij, bij grooter neersteghe deliberacien die wij hebben up dit ghehadt van ons ende van onsen vullen rade omme den paijs ende 't proffijt van onser stede van Curtrijke, specialicke ommeden goeden gracelicken ende ghetrauwen dienst	Wij Lodewijk, graaf van Vlaanderen en van Nevers, delen aan iedereen die deze brief zullen lezen en aanhoren mee ¹ , dat wij, na lange ² , ijverige ³ beraadslaging ⁴ die wij hieromtrent hebben gehad door ons en van onze volledige raad om de vrede ⁵ en het profijt ⁶ van onze stad Kortrijk, in het bijzonder ⁷ omwille van goede, bevallige ⁸ en trouwe dienst

¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=72877&betekenis=wetene&domein=0&conc=true>

² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=15042&article=grooter&domein=0&conc=true>

³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=32374&article=neersteghen&domein=0&conc=true>

⁴ <https://www.vandale.nl/gratis-woordenboek/nederlands/betekenis/delibereren>

⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=41464&betekenis=paijse&domein=0&conc=true>

⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=44133&betekenis=proffijt&domein=0&conc=true>

⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53784&betekenis=specialick&domein=0&conc=true>

⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=14661&article=gracelick&domein=0&conc=true>

die de proosten ende scepenen, ghezwornen ende 't ghemeente van onser voorscreven stede hebben ghedaen ons ende onse voorsaten heeren van Vlaenderen in tijden voorleden, hebben bij specialer gracie ghegheven ende gheconsenteert den boven ghenoomden proosten, scepenen, ghezwornen ende tghemeente de poincten, de artielen die hiernaer volghen, angaende ende toebehoorende den wetten, coustumen, usagen, vrijheden ende liberteten onser voorscreven stede van C Kortrijcke : I. Eerst, wij zijn schuldich ende ghehouden te makene in onse voorscreven stede bailliu, souffisante persoon, die gheen poortere en zij van der voirscreven stede, noch die hebbe poortesse ghetraut noch gheboren van der voorscreven stede:	die de proosten en schepenen, gezworenen⁹ en het volk¹⁰ van onze voorgenoemde stad t.a.v. ons en onze voorgangers¹¹, heren van Vlaanderen, in het verleden¹², hebben wij bijzonder¹³ genadig¹⁴ gegeven en verleend, de bovenvernoemde proosten, schepenen, gezworenen en het volk, de zaken¹⁵, de artikelen die hierna volgen, aangaende en toebehorende de wetten, gewoonten, gebruiken, vrijheden en privilegiën¹⁶ van onze voorgenoemde stad Kortrijk: I. Ten eerste, zijn wij verplicht¹⁷ en nemen we in acht¹⁸ in onze voorgenoemde stad, een baljuw, een geschikt¹⁹ persoon, die geen poorter is van de voorgenoemde stad, noch met een poortster getrouwd is, noch geboren is in de voorgenoemde stad.
--	--

⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=13263&betekenis=gezworene&domein=0&conc=true>

¹⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=11837&betekenis=gemeente&domein=0&conc=true>

¹¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68298&betekenis=voorsaten&domein=0&conc=true>

¹² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68104&betekenis=voorleden&domein=0&conc=true>

¹³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53782&betekenis=speciale&domein=0&conc=true>

¹⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=14668&betekenis=gracie&domein=0&conc=true>

¹⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=43290&betekenis=poincte&domein=0&conc=true>

¹⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=25967&article=liberteiten&domein=0&conc=true>

¹⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=50649&betekenis=schuldich&domein=0&conc=true>

¹⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=11181&betekenis=gehouden&domein=0&conc=true>

¹⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53190&article=souffisant&domein=0&conc=true>

II. Item, wij zijn schuldich te makene ofte doen makene bij onsen commissarissen, daer toe souffissantelic van onsen weghe ghedeputeert ende ghestelt, zeven scepenen, discrete personen ende abele daertoe in de voirscreven stede, die poorters zijn ende wonende binnen der scependomme van Curtrijke wet weerdich zonder blame, ende dat zij niet ne zijn vermaert van vylennieghe winninghe; ende zijn schuldich de zeven scepenen ghemaect te zijne ende vernijet ele jaer bij ons of bij onsen lieden te	II. Eveneens, zijn wij verplicht om ervoor te zorgen met toestemming²⁰ van onze commissarissen, daarbij²¹ op een voldoende wijze²² van onzentwege afgevaardigd en bewerkstelligd, zeven schepenen, discrete personen en hiertoe bekwaam²³ in de voorgenoemde stad, die poorters zijn en die wonen binnen het schependom²⁴ van de Kortrijkse rechtspraak²⁵, die waardig²⁶ en onberispelijk²⁷ zijn, en dat zij niet belasterd²⁸ zijn van misdadige²⁹ inkomsten³⁰; en deze zeven schepen worden verplicht jaarlijks door ons vernieuwd³¹ te worden of door onze lieden binnen de
--	--

²⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=04300&betekenis=bi&domein=0&conc=true>

²¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06054&article=daertoe&domein=0&conc=true>

²² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53191&article=souffissantelike&domein=0&conc=true>

²³ “discrete personen ende abele daertoe”= handelings- en rechtsbekwaam.

²⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=49333&article=scependomme&domein=0&conc=true>

²⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=72851&betekenis=wet&domein=0&conc=true>

²⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=72464&betekenis=weerdich&domein=0&conc=true>

²⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=04558&betekenis=blame&domein=0&conc=true>

²⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=63686&betekenis=vermaert&domein=0&conc=true>

²⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=66171&article=vylein&domein=0&conc=true>

³⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=73800&article=winninghe&domein=0&conc=true>

³¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=63945&article=vernijen&domein=0&conc=true>

xiii daghen, ende zijn schuldich te blij-
vene despacie van eenen jaere, of zij ne
daden onghetrouwigheden jeghens ons
of jeghens onser voorscreven stede,
ende ghebuert dat eeneghen van den
voirscreven scepenen of meer mesdeden
oft verschieden van deser weerelt bin-
nen de voorscreven jaere, bij ons of
bij onse commissarissen zij zijn schuld-
ich vermaect te zijne, omme te
gheduerende 't voorscreven jaer al-
leennkelick.

III. Item, wij approberen ende
confirmeren dat in onse voorscreven
stede behooren tziene xiiii personen,
die men zecht ghezwooren ende raden,
de welke behooren tziene al den loop
van haren levne zij ne daden onghet-
trauwigheden jeghens de voorscreven
stede, van der welker onghetrouwic-
heden de correctie zoude toebehooren
ende es schuldich toe te behooren den
voorscreven raden te weerene ende
weder stellene; ende alser ghebreict, zo
moet er eenen anderen ghecoren zijn
bij den anderen van den voorscreven
raden, de welke ghezwoornen ende
raden, met scepenen, zijn schuldich elc
jaer te Sinte-Remyns daghe te kiesene
twee proosten van den voornoemden
ghezwooren, de welke schuldich zijn
tziene omme al tcours van der voirs-
creven stede van Cortrijcke.

13 dagen³², en zijn verplicht om in een
periode³³ van één jaar aan te blijven, tenzij zij
t.a.v. ons of de voorgenoemde stad
ontrouwige³⁴ daden zouden stellen, en indien
iemand³⁵ van de genoemde³⁶ schepenen of men
er³⁷ verkeerd zou handelen³⁸ of men er binnen
het voorgeschreven³⁹ jaar zou komen te
overlijden, door ons of door onze
commissarissen zij verplicht zijn om andere
personen te benoemen en dit louter gedurende
het voorgeschreven jaar van toepassing zijnde.

III. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen
wij dat in onze voorgenoemde stad er 24
personen horen te zijn, die men gezworenen en
raadsleden noemt, die levenslang benoemd
zijn, tenzij ze ontrouwig zouden handelen t.a.v.
de voorgenoemde stad, op een manier⁴⁰ die
bestraft⁴¹ zou moeten worden en verplicht uit
de voorgenoemde raad verwijderd zou moeten
worden en iemand anders zou moeten worden
aangesteld; en als het nodig⁴² zou zijn dan moet
er een andere gekozen worden bij het
veranderen van de voorgeschreven raadsleden,
dewelke gezworenen en raadsleden, samen met
de schepenen, elk jaar verplicht zijn op *Sinte-
Remyns daghe* (15 oktober)⁴³ twee proosten
van den voorgenoemde gezworenen te kiezen,
dewelke verplicht zijn om *al tcours* van de
voorgenoemde stad Kortrijk.

³² E. Warlop stelt dat dit gebeurde tussen 7 en 18 januari, meestal rond de veertiende; Warlop, *De geschiedenis van Kortrijk*, 152-53.

³³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53662&article=spacie&domein=0&conc=true>

³⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=36114&article=onghetrouwigheden&domein=0&conc=true>

³⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08841&article=eeneghe&domein=0&conc=true>

³⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68329&article=voirscreven&domein=0&conc=true>

³⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=28717&article=meer&domein=0&conc=true>

³⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=29956&article=mesdeden&domein=0&conc=true>

³⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68329&article=voirscreven&domein=0&conc=true>

⁴⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=72191>

⁴¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=23410&article=correctie&domein=0&conc=true>

⁴² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=10502&article=ghebreict&domein=0&conc=true>

⁴³ Sophie Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte van het Kortrijkse stadsbestuur tijdens de 13de en 14de eeuw," in: *De Leiegouw*, 41 (1999): 298.

IV. Item, wij approberen ende confirmeren dat zo wie worden ghevangen in onser voorscreven stede van Curtrijke ende hij versochte wet te hebbene, hij es schuldich wet te hebbene eer men wet doe in anderen zaken, eijst zake die te wette behoort. V. Item, wij approberen ende confirmeren dat quampt eenich persoon, die gheen poorter waere van onse voorscreven stede, dade handt an eeneghe poorter of poortresse van Curtrijcke, ende an de poorters ende portessen riepen communie, alle die poorters diet zoude zien of hooren waeren schuldich hem te helpene, ende daden zijt niet, indien zij daerof achterhaelt worden bij wette bij onse scepenen van Curtrijcke, elc zoude ghewijst werden omme die ghebreck in de boete van vichtich ponden paresis; ende	IV. Eveneens keuren wij goed en bevestigen wij dat wie wordt gevangen in onze voorgenoemde stad Kortrijk en hij verzoekt⁴⁴ recht⁴⁵ te hebben, hij verplicht is recht te hebben eer men recht doet in andere zaken, hij eist zake die met de wet overeenstemt.⁴⁶ V. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat indien iemand⁴⁷ zou komen die geen poorter zou zijn van onze voorgenoemde stad, en hij iemand die poorter of poortster is van Kortrijk zou aanraken⁴⁸, en als de poorters en poortsters naar het volk zouden roepen (communeroep), dan zijn alle poorters die het zouden zien of aanhoren verplicht om hem te helpen en indien zij geen hulp zouden bieden, en zij hierop op een wettige wijze⁴⁹ betrapt⁵⁰ zouden worden door onze schepenen van Kortrijk, dan zal elkeen⁵¹ berecht⁵² worden wegens die tekortdoening⁵³, d.m.v. een boete van 50 ponden paresis;
--	--

⁴⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=64715&article=versochte&domein=0&conc=true>

⁴⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=72851&betekenis=wet&domein=0&conc=true>

⁴⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=02887&article=behoort&domein=0&conc=true>

⁴⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08841&article=eenich&domein=0&conc=true>

⁴⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=15664&article=hand&domein=0&conc=true>

⁴⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=72851&betekenis=wette&domein=0&conc=true>

⁵⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=04063&betekenis=achterhalen&domein=0&conc=true>

⁵¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08677&betekenis=elc&domein=0&conc=true>

⁵² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=73952&betekenis=wijzen&domein=0&conc=true>

⁵³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=10498&betekenis=gebreck&domein=0&conc=true>

in helpene in deser maniere haerlieder poorters, om wat feiten dat zij daden, zij ne moghen noch zijn schuldich ijert te verbuerene jeghens ons; ende ghebuerdet dat eenich poorter van Curtrijcke riepe communie zonder redenen ende met zijnen onrechte, ende hijs worde achterhaelt bij wette voor onse scepenen, men zouden bannen zeven jaer uiter stede ende casselrie van Curtrijcke up een let, ende de ghone die also worden achterhaelt bij wette dat hij met onrechte gheroupen hadde communie, also wel tonswaert als ter partijen waert, waer hy ghehouden van der misdaet of van der boete over alle de ghone die de handt toe ghedaen hadden, ghelijc dat hijt hadde ghedaen met zijn zelfs handt; ende bij dien zouden quiten zijn ghedelivert alle de ghone diere de handt toe ghedaen hadden.	en in het helpen op deze wijze van hun⁵⁴ poorters, omwille van de feiten die zij hebben gepleegd, mogen zij niet⁵⁵, hun verplichting⁵⁶ t.a.v. ons verliezen⁵⁷; en indien het zou gebeuren dat een poorter van Kortrijk ongegrond en valselijk⁵⁸ het volk zou roepen, en hij wordt hierop op een wettelijke wijze betrappt door onze schepenen, dan zal deze persoon voor 7 jaar uit de stad en de kasselrij van Kortrijk worden verbannen, en diegene die op deze wijze wettelijk wordt betrappt dat hij ongegrond het volk heeft geroepen, eveneens⁵⁹ t.o.v. ons⁶⁰ alsook t.o.v. het gebied⁶¹, waar hij de misdaad had begaan of waar hij beboet werd over al diegene die de aanraking/ aanval had gedaan, zoals hij het eigenhandig zou hebben gedaan; en bij zijn vrijspraak⁶² zijn in vrijheid gesteld⁶³ al diegene die de aanraking/ aanval gunstig zijn.
--	---

⁵⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=15310&article=haerlieden&domein=0&conc=true>

⁵⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=32004&betekenis=ne&domein=0&conc=true>

⁵⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=50649&betekenis=schuldich&domein=0&conc=true>

⁵⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=62259>

⁵⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=36783&article=onrechte&domein=0&conc=true>

⁵⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=01401&article=als&domein=0&conc=true>

⁶⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=37111&article=tonswaert&domein=0&conc=true>

⁶¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=41845&article=partien&domein=0&conc=true>

⁶² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=44968&article=quiten&domein=0&conc=true>

⁶³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=59388&article=ghedeliverert&domein=0&conc=true>

VI. Item, wij approberen en confirmeren waert dat eenich, die gheen poorter of poortesse van Curtrijcke ware, dooden eenen poorter of poortesse van Curtrijcke of vermijncten van leden, ofdade dooden of vermijncken, ende hijs worde achterhaelt bij wetten ende bij vonnesse van onse scepenen van Curtrijcke, ende hadde de ghone diet fait dede of dede doen huus of wonsten binder castelrie van Curtrijcke, men esser schuldich justicie over te doene van vier ende van vlame, ende ten sorpluse van zulcker boete alst behoort bij wetten van zulcker boeten naer dat tfait es. VII. Item, wij approberen ende confirmeren dat gheen poorter noch poortesse van Curtrijcke mach wesen achterhaelt noch bedregghen van eeneghen faiten te doen doene.	VI. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat iemand⁶⁴ die geen poorter of poortster van Kortrijk is, een poorter of poortster van Kortrijk zou doden of het verminken van lichaamsdelen⁶⁵, of dat zouden doden of verminken, en hij wordt schuldig bevonden⁶⁶ bij vonnis van onze schepenen van Kortrijk, en indien diegene die de feiten deden of laten doen een huis of woonst binnen de kasselrij⁶⁷ van Kortrijk, is men verplicht om gerechtigheid te laten geschieden d.m.v. vuur⁶⁸ en vlam (brandstapel), en de rest⁶⁹ van deze boete last het wettelijk betaamt⁷⁰ van zo'n boete in overeenstemming met de feiten. VII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat geen poorter noch poortster van Kortrijk van een zaak⁷¹ beschuldigd⁷² worden noch worden aangeklaagd⁷³ van een feit die nog niet werd gepleegd.
---	---

⁶⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08841&article=eenich&domein=0&conc=true>

⁶⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=25251>

⁶⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=00102&article=achterhaelt&domein=0&conc=true>

⁶⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=20819>

⁶⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=65912>

⁶⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53542&article=sorpluse&domein=0&conc=true>

⁷⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=02887&betekenis=behoort&domein=0&conc=true>

⁷¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=72775>

⁷² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=00102&article=achterhaelt&domein=0&conc=true>

⁷³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=02567&article=bedregghen&domein=0&conc=true>

VIII. Item, wij approberen ende confirmeren dat de lichame ende de catheilen van den poorters ende poortessen van Curtrijcke toebehooren der wet ende den jugementen van ons scepenen van Curtrijcke, ende het be-recht van wat feiten dat poorter of poortesse daden of up hemlieden worde ghe-daen, in wat plaetsen dat geschieden, zonder eer dat zij schieden van der stede ghearresteert te zijne, zoude toebehooren ende es schuldich toe te behooren oic ten wette ende ten vonnesse van scepenen van Curtrijcke, behouden buuter voorscreven castelrie de vryheden ende usaigen van elcken. IX. Item, wij approberen ende confirmeren dat zo wie maende of wijsde in de castelrie van Curtrijcke up poorteren of poortessen van Curtrijcke of up huerlieder mueble ende catheilen, boven den verbode van onse proosten ende scepenen van Curtrijcke, dat waere up de boete van zestich ponden parisis, waeren zijs achterhaekt voor ons scepenen van Curtrijcke.	VIII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat de persoon⁷⁴ en de roerende goederen⁷⁵ van de poorters en poortsters van Kortrijk ondergeschikt zijn aan de wet en de vonnissen⁷⁶ van onze schepenen van Kortrijk, en het berechten⁷⁷ van welke feiten dat de poorter of poortster hebben gedaan of op hen werden gedaan, op welke plaats dat plaatsvond, alvorens zij rechterlijk worden beoordeeld⁷⁸ van de stad waar zij werden gearresteerd, zij toebehoren en zij verplicht toebehoren aan de wetten en de vonnissen van de schepenen van Kortrijk, onder voorwaarde⁷⁹ dat buiten voorgenoemde kasselrij de vrijheden⁸⁰ en de gebruiken van ieder.⁸¹ IX. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat wie iemand zou dagvaarden⁸² of beschuldigen⁸³ in de kasselrij van Kortrijk van poorters of poortsters van Kortrijk of op hun roerende goederen⁸⁴, buiten⁸⁵ oproeping⁸⁶ van onze proosten en schepenen van Kortrijk, hetgeen beboet zal worden met 16 ponden parisis, indien zij schuldig zouden worden bevonden door onze schepenen van Kortrijk.
--	---

⁷⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=25979>

⁷⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=20844&article=catheilen&domein=0&conc=true>

⁷⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=20076&article=jugement&domein=0&conc=true>

⁷⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=03339>

⁷⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=49512&betekenis=schieden&domein=0&conc=true>

⁷⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=02892>

⁸⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=69177&article=vryheden&domein=0&conc=true>

⁸¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08677>

⁸² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=27891&article=manen&domein=0&conc=true>

⁸³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=73952&article=wijsde&domein=0&conc=true>

⁸⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=29524&article=meuble&domein=0&conc=true> ;
<https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=20844&article=catheilen&domein=0&conc=true>

⁸⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=05289&betekenis=boven&domein=0&conc=true>

⁸⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=62220>

X. Item, wij approberen ende confirmeren so wie maende of wijsde lichame, meuble of catheil van poortere of poortesse van Curtrijcke binnen den lande van Vlaenderen buuten der voorscreven castelrie, jeghen 't verbodt van proosten ende scepenen van Curtrijcke, dat waere up de voorscreven boete van lx l. parisis, ware hijs achterhaelt bij wette bij onsen scepenen van Curtrijcke, behouden alle de usagen ende vrijheden van elcken. XI. Item, wij approberen ende confirmeren dat waert dat eenich poorter of poortesse van Curtrijcke ware ghevanghen of ghearresteert voor informacie om eenich fait, van wat faiten dat ware, wij zijne schuldich te deliverene of te doen deliverene eer men wet zegghen in de stede van Curtrijcke van ander zaken, es hijs versocht van den proosten of van eenen van hemlieden.	X. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat wie iemand zou dagvaarden of beschuldigen, persoonlijk, diens onroerende goederen of vee van een poorter of poortster van Kortrijk binnen het land van Vlaenderen buiten de voorgenoemde kasselrij, tegen het verbod van de proosten en de schepenen van Kortrijk, zal worden beboet met 60 ponden parisis, indien hij schuldig zou worden bevonden door onze schepenen van Kortrijk, met behoud van⁸⁷ gebruiken en vrijheden van ieder. XI. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat indien een poorter of poortster van Kortrijk gevangen of gearresteerd zou worden in kader van een gerechtelijk onderzoek van bepaalde feiten, van welke feiten dat ook mogen zijn, zijn wij verplicht deze persoon in vrijheid te stellen⁸⁸ alvorens men verklaringen heeft afgelegd in de stad van Kortrijk van andere zaken, is hij beproefd⁸⁹ door de proosten of één van hun.⁹⁰
---	--

⁸⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=02892>

⁸⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06341&article=delivereren&domein=0&conc=true>

⁸⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=64710&article=versocht&domein=0&conc=true>

⁹⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=16627&article=hemlieden&domein=0&conc=true>

XII. Item, wij confirmeren ende approberen dat ware eenich poortere van Curtrijcke die wiste eeneghe van zijnen maghen in vreesse of in contente, waert dat zij, hij mach gaen tot hem met zulcker wapenen als hij hebben zoude, ende weder keeren paissivelic zonder te verbuerene eeneghe boete jeghens ons, bij dat hij zweere dat hijt ghedaen heeft zonder fraude om dat stick. XIII. Item, wij approberen ende confirmeren dat in onser voorscreven stede zijn drie vanghers ende niet meer, dats te wetene: de bailliu, onder bailliu ende scouteten, jeghen de welcke drie men mach committeren caes de seignourie zonder meer, ende jeghen gheen ander vanghers; ende ghebuerdet dat eenich van dien drie vanghers waeren in plaetsen huerlieden officien doende, daer zij ghebreck hadden van hulpe, ende zij riepen eeneghe hulpe in sterkingen van huerlider officien, ende yemant mesdede jeghen den ghuenen die in de hulpe van den voorscreven vangherse waren gheroupen, hij zoude ghecorrigeert zijn van der voorscreven mesdaet bij der wet van scepenen van onser voorscreven stede van Curtrijcke naer de mesdaet, ende ghebuerdet dat yement committeerden caes van seignourie jeghens	XII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat indien een poorter van Kortrijk die kennis heeft van één van zijn bloedverwanten die in gevaar⁹¹ is of in twist⁹² is, waarbij hij mag gaan tot deze persoon met wapens waarover hij beschikt, en mag hij in goede verstandhouding⁹³ terugkeren zonder eenige boete te moeten betalen⁹⁴, als hij zweert dat hij niet bedrieglijk⁹⁵ gehandeld heeft m.b.t. deze zaak.⁹⁶ XIII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat in onze voorgenoemde stad er 3 ambtenaren zijn die belast zijn met het aanhouden van personen⁹⁷, en niet meer, namelijk⁹⁸: de baljuw, de onderbaljuw en de schout, tegen deze 3 men mag de opdracht geven bij overtredingen in de heerlijkheid zonder meer; en tegen geen andere vangers; en indien het zou voorkomen dat één van de 3 vangers in hun gebied hun functie zouden uitoefenen, daarbij gebrek aan hulp zouden hebben, en zij de hulp zouden inroepen om hun ambt naar behoren te kunnen uitoefenen, en iemand zou deze hulpbiedende persoon iets misdoen, deze persoon zou dan beboet worden⁹⁹ van de voorgenoemde misdaad door de schepenen van onze voorgenoemde stad Kortrijk op basis van het misdrijf, en indien het zou gebeuren dat iemand de opdracht zou geven bij overtredingen in de heerlijkheid tegen
---	---

⁹¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=69071&betekenis=vreesse&domein=0&conc=true>

⁹² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=22988&article=contente&domein=0&conc=true>

⁹³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=41464&article=paijse&domein=0&conc=true>

⁹⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=62259&article=verbuerene&domein=0&conc=true>

⁹⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=09887>

⁹⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=56045&betekenis=stick&domein=0&conc=true>

⁹⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=61329&betekenis=vangher&domein=0&conc=true>

⁹⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=72877&betekenis=wetene&domein=0&conc=true>

⁹⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=23410&article=corrigeren&domein=0&conc=true>

de voorscreven drie vanghers, te wetene de bailliu, onderbailliu ende scouteten, de heerlichede zoude ondersocht zijn ende men esser schuldich tonderzouckene bij onse mannen, bij onse proosten ende scepenen van onser voorscreven stede van Curtrijcke, ende ghebuertet dat eenich van den drie vanghers voorscreven vinghen eeneghen poorter van Curtrijcke tonrechte, ende hijs waeren versocht te delivrereren van proosten of eenich van hemlieden, hij moet delivrereren zijn lichame ende tzijne hadde hijt ghesaisiert, of men zoude uphouden wet te doene tot ende also langhe dat hij hadde hem ende tzijne ghedeli-vreert. XIV. Item, wij approberen ende confirmeren dat poorter van Curtrijcke mach maken kennelic zijn schult voor scepenen van Curtrijcke up personen die gheen poorter zijn of poortesse van der voorscreven stede van Curtrijcke, wij zijn hem schuldich arresteringhe te doen, also verre alst wet gheeft. XV. Item, wij approberen ende confirmeren dat waert dat eenich poorter of poortesse vonden in onse voorscrevers stede eeneghe haer schuldenaeren die gheen poorters waren, dat zij vermoghen den zelven schuldenaeren doen houden bij eenen ander poorter, totter stont dat de borghere daer hadde ghebrocht de wet; ende waert dat de poortere die daer ghebrocht waere, niet en	voorgenoemde 3 vangers, met name, de baljuw, de onderbaljuw en de schout, de heerlijkheid zou onderzocht zijn en men is er verplicht te onderzoeken bij onze mannen, bij onze proosten en schepenen van onze voorgenoemde stad Kortrijk, en indien het zou gebeuren dat iemand¹⁰⁰ van de 3 voorgenoemde vangers ten onrechte een poorter van Kortrijk zou vangen, en hij werd verzocht hem in vrijheid te stellen van de proosten of één van hen, hij moet persoonlijk in vrijheid worden gesteld en in het bezit stellen¹⁰¹ of men zou de wet niet naleven tot en zolang dat hij in vrijheid zou worden gesteld. XIV. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat een poorter van Kortrijk zijn schuld bekend mag maken aan de schepenen van Kortrijk, voor personen die geen poorter of poortster zijn van de voorgenomede stad Kortrijk, zijn wij verplicht om de arrestatie uit te voeren, in hoeverre de wet het aangeeft. XV. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat indien een poorter of poortster in onze voorgenoemde stad iemand zouden vinden die geen poorter is en die schulden¹⁰² zou hebben, en dat zij in staat zou zijn¹⁰³ om deze schuld op zich te nemen t.a.v. een andere poorter, tot op het ogenblik¹⁰⁴ dat de geldschieder¹⁰⁵ zich tot het gerecht zou wenden; en dat de poorter die het tot het gerecht gebracht heeft, niet meer de
---	---

¹⁰⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08841&article=eenich&domein=0&conc=true>

¹⁰¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=47968&article=saisieren&domein=0&conc=true>

¹⁰² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=50644&article=schuldenaer&domein=0&conc=true>

¹⁰³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=63826&betekenis=vermoghen&domein=0&conc=true>

¹⁰⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=55515&betekenis=stont&domein=0&conc=true>

¹⁰⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=05127&article=borghere&domein=0&conc=true>

wilde de schuldenare houden, ten versoucke van den crediteur, hij mochte hem verandworden ende zegghen dat hij ne hilde totter stondt dat hij ze de wet hadde brocht; ende zowiedede jegghens dese poincten het ware up de boete van x l. parisis; ende ghebuerdet dat de ghone die also ware ghearresteert handt dade in quaeden an eenich van dien twee poorters, hij zoude verbuert hebben lx l. parisis jegghens ons, bij also dat hij worde achterhaelt bij wette voor onse schepenen van Kortrijcke.

schuld op zich zou willen nemen, op verzoek van de schuldeiser, dan mag deze zich verantwoorden en zeggen dat hij deze schuld nu niet langer op zich wilde nemen vanaf het moment dat hij zich tot het gerecht heeft gewend; en diegene die tegen deze punten zou ingaan, beboet zal worden met 10 ponden parisis; en indien het zou gebeuren dat diegene die gearresteerd werd betrokken zou zijn geweest in misdrijven¹⁰⁶ t.a.v. iemand van deze twee poorters, hij zou beboet worden¹⁰⁷ met 60 ponden parisis t.a.v. ons, indien hij zou berecht worden door onze schepenen van Kortrijk.

¹⁰⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=44606&article=quaeden&domein=0&conc=true>

¹⁰⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=62250&article=verbuert&domein=0&conc=true>

XVI. Item, wij approberen ende confirmeren dat binnen den scependomme van Curtrijcke es eenen vrijhede eens tsiaers, die beghint achte daghen voor Sinxene ende gheduert vichtien daghen daernaer, te wetene dat alle manieren van lieden zijn vrij dat men ze niet mach arresteren om schult ghedurende den zelve tijt, binnen den pale van den scependomme; ende maecter ijemant roeringhe of vichter ijement int voorscreven scependomme, bij den voorscreven termijns van der vrijhede, men moet berechte bin den voorscreven termijne, ende ne mach niemant verbueren mijn dan lx l. parisis jehens ons binden voorscreven scependomme.	XVI. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat binnen het schependom van Kortrijk er een voorrecht/ vrijheid¹⁰⁸ geldt eenmaal in het jaar, die begint acht dagen voor Pinksteren¹⁰⁹ t.e.m. 15 dagen¹¹⁰ daarna,¹¹¹ voorwaar dat alle handelwijzen¹¹² van mensen¹¹³ vrij zijn, en dat men ze niet mag arresteren voor misdrijven gedurende deze periode, binnen de grenspalen¹¹⁴ van het schependom; en zorgt er iemand voor opschudding¹¹⁵ of gaat iemand op de vuist in het voorgenoemde schependom, tijdens de voorgenoemde termijn van vrijheid, moet men berecht worden binnen de voorgeschreven termijn, en mag niemand beboet worden¹¹⁶, dan kan men ons, voorgenoemde schepenen verplichten¹¹⁷ tot het uitbetalen van 60 ponden parisis.
--	---

¹⁰⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=69177&article=vrijhede&domein=0&conc=true>

¹⁰⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=05925>

¹¹⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=66128>

¹¹¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06040&article=daernaer&domein=0&conc=true>

¹¹² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=27916>

¹¹³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=26092&article=lieden&domein=0&conc=true>

¹¹⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=41344&betekenis=pale&domein=0&conc=true>

¹¹⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=46839&betekenis=roeringe&domein=0&conc=true>

¹¹⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=62250&article=verbueren&domein=0&conc=true>

¹¹⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=04427>

XVII. Item, wij approberen ende confirmeren dat wij moghen ende zijn schuldich eens tsiaers te houdene ende te doen houdene eenen vrije waerhede bin onzer voorscreven stede van Cortrijcke, bij ons voorscreven scepenen, van allen faicten ende van allen querelle niet berecht; ende midts dien zijn alle faicten die toecommen zijn in voorleden tijden berecht, het en waere zo dat eenich faict ware uute gheleit in kennissen van wette van onse scepenen voor de waerhede ghepubliceert.	XVII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat wij bij machte¹¹⁸ en verplicht zijn eenmaal in het jaar te houden en te laten doorgaan, een open onderzoek in te stellen¹¹⁹ binnen onze voorgenoemde stad van Kortrijk, bij onze voorgenoemde schepenen, van alle feiten en van alle klachten¹²⁰ die nog niet berecht werden; en dientengevolge¹²¹ dat alle feiten die ontvangen worden al in het verleden¹²² berecht zijn, is het zo dat enig¹²³ feit waaruit afgeleid in een verklaring¹²⁴ in recht van onze schepenen als waarheid¹²⁵ wordt bekendgemaakt.
--	---

¹¹⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=30475&article=moghen&domein=0&conc=true>

¹¹⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=69926>

¹²⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=44853>

¹²¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=29671>

¹²² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68104&betekenis=voorleden&domein=0&conc=true>

¹²³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=08841&article=eenich&domein=0&conc=true>

¹²⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=21123&article=kennissen&domein=0&conc=true>

¹²⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=69926&article=waerhede&domein=0&conc=true>

XVIII. Item, wij approberen ende confirmeren dat onsen prooste ende scepenen van Curtrijcke moghen maken poorters van allen manieren van lieden wonende bin der castelrie van Curtrijcke, van wat conditien dat zij zijn; ende ghebuerdet dat eenich sert worde poortere van Curtrijcke ende zijn heere ware int lande ende wildene volghen van eeneghe rechten, hij moestene volghen binnen xl daghen naer dat hij worde ontfæen over poorter, of anders hij ware schuldich ghevrijt tzijne van der voorscreven poorterie; ende waert dat zijn heere ware vute lande, hij moeste volghen zijnen serf binnen eenen jaere ende eenen daghe naer dat hij worde ontfæen over poortere, of anders ghevrijt zijn vander poorteijre in der manieren vooren gheseijt. XIX. Item, wij approberen ende confirmeren dat, ter maninghe van onse proosten ende scepenen van Curtrijcke, zijn ghehouden de poorters van Curtrijcke wonende buiten scepen-	XVIII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat onze proosten en schepenen van Kortrijk poorters mogen maken van alle soorten¹²⁶ mensen¹²⁷ die wonen binnen de kasselrij van Kortrijk, van welke stand¹²⁸ zij ook mogen zijn; en in het geval dat een horige¹²⁹ poorter van Kortrijk zou worden en zijn heer zou in het land zijn en hem zou willen vervolgen¹³⁰ omwille van zaken die hem toebehoren¹³¹, moet hij binnen de 40 dagen nadat deze poorter is geworden¹³², of anders was hij verplicht om hem in vrijheid te stellen¹³³ binnen de voorgenoemde poorterie; en indien het zou voorkomen dat zijn heer zou merken¹³⁴ dat hij zijn grond¹³⁵ zou betreden, dan moet hij zijn horige vervolgen binnen één jaar en één dag nadat hij poorter is geworden, of anders is hij vrij binnen de poorterie zoals voorheen werd bemerkt. XIX. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat, ter aansporing¹³⁶ van onze proosten en schepenen van Kortrijk, zijn de poorters van Kortrijk die wonen buiten het schependom, verplicht¹³⁷
--	---

¹²⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=27916>

¹²⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=26092&article=lieden&domein=0&conc=true>

¹²⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=22821&article=conditie&domein=0&conc=true>

¹²⁹ https://dictionary.cambridge.org/nl/woordenboek/engels/serf#google_vignette

¹³⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=67364&article=volghen&domein=0&conc=true>

¹³¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=45453>

¹³² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=38105&betekenis=ontfaen&domein=0&conc=true>

¹³³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=69133&betekenis=ghevrijt&domein=0&conc=true>

¹³⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=70583>

¹³⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=24811&betekenis=lande&domein=0&conc=true>

¹³⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=27924&article=maninghe&domein=0&conc=true>

¹³⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=11182>

domme te commen wonen binnen den voorscreven scependomme alle jaere drie waerf xl daghen lanck, up de boete van hondert schele telcker xl daghen. XX. Item, wij approberen ende confirmeren dat wee personen van den xxiii van den rade moghen alle daghen, alst noodt werdt, nemen vrede zonder scepenen van Curtrijcke. XXI. Item, wij approberen ende confirmeren dat zo wie vrede ghenomen heeft bij der wet van Curtrijcke, in wat plaatsen datse gheinfringiert worden, dat berecht ghedaen zij bij scepenen van Curtrijcke. XXII. Item, wij approberen ende confirmeren dat waert dat eenich persoon, die gheen poortere en waere van Curtrijcke, dade handt in quaele up eenen poortere of poortesse van Curtrijcke, dat ware up die boete van lx l. parisis jeghens ons.	te komen wonen binnen het voorgenoemde schependom elk jaar 3 keer¹³⁸ 40 dagen lang, op een boete van 100 schellingen¹³⁹ iedere 40 dagen. XX. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat iemand¹⁴⁰ van de 24 leden van de raad, iedere dag mogen, indien het noodzakelijk zou zijn, de stadsvrede aan iemand opleggen¹⁴¹, en dit zonder de schepenen van Kortrijk. XXI. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat alwie¹⁴² de stadsvrede¹⁴³ neemt t.a.v. de wet van Kortrijk, op welke plaats dat deze inbreuk¹⁴⁴ maakt op deze vrede, berecht zullen worden door de schepenen van Kortrijk. XXII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat indien iemand, die geen poorterschap van Kortrijk bezit¹⁴⁵, betrokken zou zijn bij het kwaad berokkenen¹⁴⁶ van een poorter of poortster van Kortrijk, een boete zal opgelegd worden van 60 ponden parisis.
--	--

¹³⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=72509>

¹³⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=49177>

¹⁴⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=71685>

¹⁴¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68997&article=vredenemer&domein=0&conc=true>

¹⁴² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53657&article=sowie&domein=0&conc=true>

¹⁴³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68962&betekenis=vrede&domein=0&conc=true>

¹⁴⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=19109&article=infringere&domein=0&conc=true>

¹⁴⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=70576&betekenis=waere&domein=0&conc=true>

¹⁴⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=44607>

XXIII. Item, wij approberen ende confirmeren dat gheen poortere van Curtrijcke mach wesen beroupen in campe. XXIV. Item, wij approberen ende confirmeren dat alle onse poorters van Curtrijcke, die met onser voorscreven stede zijn zullen int her met ons of met onsen naercommeren van Vlaenderen, zijn quicte jeghens allen heeren bin dien dienste van wien ooc dat zij ghehouden zijn, tzij leen, landt of rente, het en ware zo dat zij hilden eenich leen dat dienst schuldich ware den heere daeraf dat tleen ghehouden ware. XXV. Item, wij approberen ende confirmeren dat zo wie ontweghen zal of ontleden kindt van poortere of van poortessen van Curtrijcke, dat hij ghebannen zal zijn hondert jaer vuten lande van Vlaenderen up zijn lijf, ende zijn goet verbuert jeghen ons ende al zijn goet dat hij of zij, die dit doen zullen, hebben in die tijt onder onse macht.	XXIII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat geen poorter van Kortrijk iemand tot een tweekamp¹⁴⁷ mag uitdagen.¹⁴⁸ XXIV. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat al onze poorters van Kortrijk, die met onze boven vermelde¹⁴⁹ stad zijn, zullen in het hierheen¹⁵⁰ met ons of met onzen nakomelingen¹⁵¹ van Vlaenderen, zullen vrij zijn t.a.v. alle heren binnen de dienst van wie dan ook dat zij verbonden zijn¹⁵², hetzij in leen, land of rente, het is zo dat zij een leen hielden dat dienst schuldig waren aan den heer waarvan¹⁵³ dat het leen gehouden was. XXV. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat alwie¹⁵⁴ een kind van poorters of van poortsters van Kortrijk zal doen verdwalen¹⁵⁵ of zal ontvoeren¹⁵⁶ dat deze persoon verbannen zal worden voor 100 jaar uit het land van Vlaenderen, op straffe des doods¹⁵⁷, en zijn bezittingen¹⁵⁸ aan ons zal verliezen en al zijn onroerend goed¹⁵⁹ dat hij of zij, die dit zouden doen, die wij op dat moment in onze macht hebben.
---	--

¹⁴⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=20464>

¹⁴⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=03450&article=beroupen&domein=0&conc=true>

¹⁴⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=68329&article=voorscreven&domein=0&conc=true>

¹⁵⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=16802>

¹⁵¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=31566&article=naercommeren&domein=0&conc=true>

¹⁵² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=11182>

¹⁵³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06015&article=daeraf&domein=0&conc=true>

¹⁵⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53657&article=sowie&domein=0&conc=true>

¹⁵⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=38257>

¹⁵⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=37546>

¹⁵⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=26208&article=lijf&domein=0&conc=true>

¹⁵⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=26208&article=lijf&domein=0&conc=true>

¹⁵⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=14434>

XXVI. Item, wij approberen ende confirmeren dat zo wie wederzeide kinderen van poortere of poortessen, om cause van huwelicke, zonder redene, dat hij zij ghebannen zeven jaer vute onse stede ende castelrie van Curtrijcke up een let, waert zo dat hijs worde ghehouden voor onse voorscreven scepenen. XXVII. Item, wij approberen ende confirmeren dat alle gronden van erven, pacht-goeden ende gheconquesteerde leenen van ghemeenen catheilen van man ende wijf ghehuuwet, de principale coop zij ghedeelt bij der wet van Curtrijcke bij scellinghen ende penninghen, ghelijck de anderen mueblen. XXVIII. Item, wij approberen ende confirmeren waert dateenich goet van poorteren of poortessen van Curtrijcke gheviele up persoonen niet poortere zijnde, tzij versterfnesse of bij andere maniere, of ghinghe eenich poortere	XXVI. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat alwie wederzijds¹⁶⁰ kinderen van poorters of poortsters, omwille van een huwelijk, zonder reden, dat deze persoon voor 7 jaar uit onze stad en kanselrij van Kortrijk verbannen is, met uitstel¹⁶¹, tot¹⁶² dat hij wordt vastgehouden¹⁶³ voor onze voorgenoemde schepenen. XXVII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat alle erfelijke gronden¹⁶⁴, pachtgoederen en veroverde¹⁶⁵ (of betwiste) lenen van gemene¹⁶⁶ onroerende goederen¹⁶⁷ van man en vrouw gehuwd, de aanzienlijkste¹⁶⁸ koop¹⁶⁹ wordt uitgekeerd¹⁷⁰ conform de wet van Kortrijk bij schellingen en penningen, zoals de andere meubelen. XXVIII. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij waar dat een goed van poorters of poortsters van Kortrijk te beurt vallen¹⁷¹ op personen die geen poorter zijn, hetzij door overlijden of op een andere manier, of omdat een poorter
--	---

¹⁶⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=71439&article=wederzijde&domein=0&conc=true>

¹⁶¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=25824>

¹⁶² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=72686>

¹⁶³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=11181>

¹⁶⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=15016>

¹⁶⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=22927&article=gheconquerert&domein=0&conc=true>

¹⁶⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=11875>

¹⁶⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=20844&article=catheilen&domein=0&conc=true>

¹⁶⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=44033&article=principale&domein=0&conc=true>

¹⁶⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=23077&betekenis=coop&domein=0&conc=true>

¹⁷⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=10635&betekenis=ghedeele&domein=0&conc=true>

¹⁷¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=13482>

wonen buuter der stede ende buuter castelrie van Curtrijcke, van alsulcken ghelde ende goede es schuldich onse voorscreven stede te hebbene den thienden penninck. XXIX. Item, wij approberen ende confirmeren waert dat onse voorscreven stede waere belast van eeneghe schulden, te doene in toecommende tijden, dat zij moghen zetten up alle de poorters ende poortessen van onse voorscreven stede, binnen ende buuten, behoudens dies dat van den laste van der voorscreven schulden wij daerof gheinformeert zijn, ende daernaer juuste rekeninghe der of zij ghedaen, ghelijcker wijs dat tanderen tijden ghehuuseert heeft ghezijn in onse voorscreven stede.	buiten de stad en buiten de kasselrij van Kortrijk is gaan wonen, van zulk¹⁷² geld¹⁷³ en bezittingen¹⁷⁴ is onze voorgenoemde stad verschuldigd¹⁷⁵ 10¹⁷⁶ penningen. XXIX. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat indien onze voorgenoemde stad belast zou zijn van enige schulden, die moeten afbetaald worden in de nabije toekomst¹⁷⁷, de stad bevoegd¹⁷⁸ is om belastingen te heffen¹⁷⁹ op alle poorters en poortsters van onze voorgenoemde stad, binnen en buiten, behalve van diegenen waartegenover de schulden zijn gemaakt en wij hierover geïnformeerd zijn, en daarna¹⁸⁰ juist een verrekening¹⁸¹ hebben gedaan, op dezelfde wijze¹⁸² dat op andere tijden gebruikelijk was¹⁸³ in onze voorgenoemde stad.
--	--

¹⁷² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=01391&article=alsulcken&domein=0&conc=true>

¹⁷³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=11704>

¹⁷⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=14434>

¹⁷⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=50649&article=schuldich&domein=0&conc=true>

¹⁷⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=58013&article=thiende&domein=0&conc=true>

¹⁷⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=58449&article=toecommende&domein=0&conc=true>

¹⁷⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=30471&article=moghen&domein=0&conc=true>

¹⁷⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=51577&article=zettinge&domein=0&conc=true>

¹⁸⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06040&article=daernaer&domein=0&conc=true>

¹⁸¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=45911&article=rekeninghe&domein=0&conc=true>

¹⁸² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=11602&article=ghelijckerwijs&domein=0&conc=true>

¹⁸³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=60203&article=ghehuuseert&domein=0&conc=true>

XXX. Item, wij approberen ende confirmeren dat alle privilegen, costumen, usagen, liberteten ende vrijheden daerof dat onse voorscreven proosten ende scepenen, raede ende tghemeente van onser voorscreven stede van Curijsche hebben ghehuuseert van vroeden tijden, van werden zij in allen punten, also wel als of zij waren zonderlinghe in dese presente lettren ghespresseerde (sic) worden alle ghedecclareert. Ende omme dies alle dinghen boven ingehouden ende ghediuiseert zouden wel ende vaste ghehouden zijn van pointe te pointe van ons ende van onse successeurs graven van

Vlaenderen, hebben wij an dese presente lettren gheset ende ghehanghen onsen zeghele, in de name der waerheden van orcondscepe ende van confirmacien. Ghemaect ende ghegheven te Rijssele, de vierde dach van hoijsmaent int jaer van gracen duust IIIe ende XXIII.

XXX. Eveneens, keuren wij goed en bevestigen wij dat alle privileges¹⁸⁴, gewoonten¹⁸⁵, gebruiken¹⁸⁶ en vrijheden¹⁸⁷ waarvan¹⁸⁸ onze voorgenoemde proosten en scepenen, de raad en het volk van onze voorgenoemde stad Kortrijk in het verleden gebruik van hebben gemaakt¹⁸⁹, daarvan werden zij in alle punten, alsook afzonderlijk¹⁹⁰ in deze tegenwoordige¹⁹¹ brief¹⁹² allen worden verklaard. En om al deze dingen die hierboven werden besproken en uiteengezet¹⁹³ goed en stellig¹⁹⁴ gerespecteerd zouden worden van punt tot punt van onze kant door onze opvolgers, de graven van

Vlaanderen, hebben wij aan deze tegenwoordige brief onze zegel gevoegd en gehangen, in naam van rechtmatig¹⁹⁵ bewijs¹⁹⁶ en van bevestiging. Gemaakt¹⁹⁷ en gegeven¹⁹⁸ te Rijsel, op 4 juli¹⁹⁹ 1324.

Archives du Nord. — Chambre des comptes de Lille,
— Art. B 595, n° 5,654 du Trésor des chartes.
— Warnkönig geschichte, t. II, n° CCV.

¹⁸⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=44079>

¹⁸⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=23525&article=costumen&domein=0&conc=true>

¹⁸⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=60198&article=usagen&domein=0&conc=true>

¹⁸⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=25967&article=liberteiten&domein=0&conc=true>

¹⁸⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06015&article=daerof&domein=0&conc=true>

¹⁸⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=60203&article=ghehuuseert&domein=0&conc=true>

¹⁹⁰ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=53411&article=zonderlinghen&domein=0&conc=true>

¹⁹¹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=43929>

¹⁹² <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?wdb=MNW&actie=article&uitvoer=HTML&id=25844>

¹⁹³ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=06477>

¹⁹⁴ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=61486&article=vasthouden&domein=0&conc=true>

¹⁹⁵ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=69926&article=waerheden&domein=0&conc=true>

¹⁹⁶ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=40006&article=orcondscepe&domein=0&conc=true>

¹⁹⁷ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=11785&article=ghemaect&domein=0&conc=true>

¹⁹⁸ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=10963&article=ghegheven&domein=0&conc=true>

¹⁹⁹ <https://gtb.ivdnt.org/iWDB/search?actie=article&wdb=MNW&id=17968&article=hooimaand&domein=0&conc=true>

Bijlage 1.B: Ordonnance sur le fait de la justice et police de la ville de Courtrai dite concession Caroline.

4 novembre 1540

(Verordening met betrekking tot de justitie en maatregelen²⁰⁰ van de stad Kortrijk, bekend als de Karolijnse Concessie, 4 november 1540)

LXXIX. <i>Ordonnance sur le fait de la justice et police de la ville de Courtrai, dite concession Caroline.</i> 4 novembre 1540. CHARLES, par la divine clémence, empereur des Romains, tousiours auguste, roy de Germanie, de Castille, de Léon, de Grenade, etc.; scavoir faisons, à tous présens et advenir, que comme par nostre sentence rendue le xvij^e jour de juillet dernier allencontre de ceulx de nostre ville de Courtray, ayons entre autres choses déclaré tous et quelzconques les privilèges, coustumes et usances emportans effect de privilège d'icelle ville estre par eulx fourfaictz, en ordonnant que iceulx seroient délivrez es mains de ceulx que commecterions à ce pour estre cassez et aultrement en estre fait à nostre plaisir, et comme trouverons au cas appartenir, réservant à nous de mettre en nostre 584 ORIGINES ET DÉVELOPPEMENT DE LA COUTUME dite ville tel ordre qu'il nous plairoit. Et il soit que ensuivant ce, lesdits privilèges et autres munimenz, lettrages et papiers ayans effect de privilège aient esté mis es mains de noz commiz à ce ordonnez, lesquelz les ont meurement veu et visité, et aussi advisé sur l'ordre et pollice que convenablement se debvroit mettre en laditte ville au bien et honneur de nous, noz hoirs et successeurs, contes et contesses de Flandres, pour le repos et tranquillité d'icelle nostre ville, bourgeois, mannans et habitanz d'icelle, dont ilz nous ont fait rapport; pour ce est-il que nous, ayans fait veoir et visiter l'advis et besoingné desdits commiz en nostre dite présence et de plusieurs chevaliers de nostre ordre, par noz consaulx d'Estat et privé, à la délibération de nostre très chière et très amée seur la royne douagière de Hongrie, de Bohême, etc., pour nous régente et gouvernante en noz pays de pardeça, avons fait, ordonné et statué pour édict, loy et ordonnance perpétuelle, que voullons estre gardée, entretenue et observée en nostredite ville inviolablement et à perpuité, en la manière que s'enssieuult : I. Premiers, que en nostredite ville de Courtray y aura unze eschevins de bonne vie, fame et renommée, gens de bien et de bonne réputation, qui se renouvelleront par ceulx que à ce connectrons d'an en an, dont le premier d'iceulx aura autorité de convoquer les autres quand requiz sera. II. Que nous et noz successeurs connectrons dorenavant deux weeshere, lesquelz, avecq les deux premiers eschevins wydans de la loy, auront charge des personnes et biens des orphenins, comme l'on at accoustumé avoir pardevant, et se renouvelleront chacun an. III. Que nous et nosdits successeurs connectrons deux recepveurs, lesquelz auront l'administration des deniers de nostredite ville et les distribueront par ordonnance desdits eschevinz, et rendront leurs comptes pardevant nosdits commiz en la manière accoustumée, dont ung double autenticq s'envoyera en nostre chambre des comptes à Lille, pour y estre gardé et examiné quand bon nous semblera. IV. Que lesdits eschevins se polront pourveoir de ung ou deux pensionnaires, gens de bien lettrez et expérimentez, pour les adrescher de conseil es despeschies et affaires de nostre dite ville. V. Auront ausy les clerqz qu'ils sont accoustumé d'avoir sur telle ordonnance que sera advisée. VI. Que, au nombre desdits eschevins ne poulront estre ensamble le père, filz, frères, cousins germains ni autres si prochains en affinité. VII. Que lesdits eschevins wydans de la loy ne seront continuez ne remyz	LXXIX. Verordening met betrekking tot de justitie en maatregelen van de stad Kortrijk, bekend als de Karolijnse concessie. 4 november 1540. Karel, door goddelijke genade, keizer der Romeinen, altijd verheven, koning van Duitsland, Castilië, Leon, Granada, enz.; wetende dat wij te allen tijde en in de toekomst, zoals bij ons vonnis gewezen op de 17^e dag van afgelopen juli tegen de inwoners van onze stad Kortrijk, onder andere alle privileges, gewoonten en gebruiken die het effect van privileges van de genoemde stad met zich meebrengen, hebben verklaard door hen te worden uitgevoerd, en hebben bevolen dat ze zouden worden overgedragen aan degenen die dit zouden ondernemen om te worden gebroken en anderszins te worden gedaan naar ons goedgeunken, en zoals wij passend achten in het geval, met het voorbehoud dat wij in onze handen zouden leggen genoemde stad in de door ons gewenste volgorde. Hierna zijn de genoemde privileges en andere bewijsstukken²⁰¹, brieven en documenten met het effect van privilege in handen gegeven van onze commissarissen van deze orde, die ze hebben gezien en bezocht, en ook advies hebben gegeven over de orde en het beleid dat passend zou moeten worden geplaatst in de genoemde stad ten behoeve van ons, onze erfgenamen en opvolgers, graven en gravinnen van Vlaanderen, voor de vrede en rust van onze stad, burgers, mannen en inwoners, waarover zij ons hebben gerapporteerd; want dit is het dat wij, na het advies en de behoeften van de genoemde commissarissen in onze genoemde aanwezigheid en van verschillende ridders van onze orde te hebben gezien en bezocht, door onze Raad van State en Privéraad, in overleg met onze zeer dierbare en zeer geliefde zuster, de weduwe-koningin van Hongarije, van Bohemen, enz., voor ons, regent en gouverneur in ons land daar, een edict, wet en eeuwige verordening hebben gemaakt, bevolen en verordend, die wij in onze genoemde stad onschendbaar en voor altijd willen laten naleven, op de volgende wijze: I. Ten eerste, dat er in onze genoemde stad Kortrijk elf schepenen zullen zijn van goede zeden, faam en aanzien, goede mensen met een goede reputatie, die van jaar tot jaar zullen worden vervangen door degenen die zullen aftreden, de eerste van hen zal de bevoegdheid hebben, om de anderen op te roepen wanneer dat nodig is. II. Dat wij en onze opvolgers voortaan twee weesheren zullen aanstellen, die, samen met de eerste twee wetsdienaren, de zorg zullen dragen voor de personen en goederen van de wezen, zoals voorheen gebruikelijk was, en die jaarlijks zullen worden verlengd. III. Dat wij en onze genoemde opvolgers twee ontvangers zullen aanstellen, die het beheer zullen hebben over de gelden van onze genoemde stad en deze zullen verdelen in opdracht van de genoemde wetsdienaren, en hun rekeningen zullen afleggen aan onze genoemde commissarissen op de gebruikelijke wijze, waarvan een duplicaat zal worden toegezonden aan onze Rekenkamer in Rijsel, om daar te worden bewaard en onderzocht wanneer het ons goedgeunkt. IV. Dat de genoemde wethouders zich zullen voorzien van één of twee pensionarissen, goed opgeleide en ervaren mensen, om hen te adviseren over de berichten en zaken van onze genoemde stad. V. Zij zullen ook de klerken krijgen die zij gewoon zijn te hebben, op basis van een verordening die zal worden meegedeeld. VI. Dat het aantal van de genoemde wethouders geen vader, zonen, broers, volle²⁰² neven, of andere dichte verwanten mag omvatten.
---	--

²⁰⁰ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/police1>

²⁰¹ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/muniment>

²⁰² <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/germain>

DE LA VILLE ET DE LA CHATELLENIE DE COURTRAI. 385

qu'il n'y ait deux ans d'interval quandt aux deux premiers eschevins, et quandt aux autres ung an.

VIII. Et pour certainz bons égartz avons aboly et abolissons les vingt-quatre conseillers apellez vulgairement en thioys *raden*, et n'en sera plus usé pour l'advenir.

IX. Et pour tenir les assemblées générales de nostredite ville, tant pour noz affaires que ceulx de nostre dite ville, lesdits eschevyns appelleront avecq eulx ceulx des deux dernières loix et dix des plus notables de nostredite ville, avec lesquelz ilz délibéront et concluront sur lesdites affaires, sans retraicte ne mectre les choses en dilay.

X. Et deffendons que doresnavant il y ait en nostredite ville hooftmans des wyckes, et que les dits wickes ne tiendront assemblée ne congrégacion pour chose que ce soit, sans nostre expresse congié et licence ou de nostre baillly et des eschevins, soubz paine d'encourir nostre indignation et crisme de rebellion et desobéissance.

XI. Que en nostre dite ville y aura ung baillly, soubz-baillly et escouteete que commetterons et nosdits successeurs à nostre plaisir, soit qu'ilz soient bourgeois natifz ou point, et auront l'autorité de par nous de faire et exercer tous actes et exploitz de justice, et oussy de poursuivre à nostre proffict toutes telles amendes et multes, tant en nostre dite ville que chastellenie d'icelle, sur les bourgeois et aultres, selon les anciennes privilèges, keuren, statutz et ordonnances qui jusques ores ont esté observez en fait de justice.

XII. Que lesdits eschevins de nostre dite ville auront soubz nous et nosdits successeurs court et congnoissance de toutes actions personnelles, réelles et mixtes en laditte ville et eschevinaige d'icelle, comme ilz ont eu jusques orez, soubz le ressort immédiat en cas d'appel ou réformation de nostre chambre du conseil en Flandre.

XIII. Congnoistront ausy de toutes matières criminelles, excepté cas de souveraineté et privilegiez, lesquelz réservons à notre seulle congnoissance et soubz nous à ceulx de nostredit conseil, si comme crisme de lèze Majesté divine et humaine en toutes ses espèches, commotion, rébellion ou sédition contre nous, nos droictz et haulteurs, et des cas faictz et commis sur aucun de nostre dit conseil, sur nostre dit baillly, soubz-baillly, escouteete et aultres noz officiers exerçans leurs offices, et ausy de tous meffaictz perpétréz sur églises ou maison de religion et personnes ecclésiastiques, de sauvegarde et assurance enfraincte donnée par nous ou nostre dit conseil, et de contraven-

Coutumes des Flandres, quartier de Gand — Tome XI.

49

VII. Dat de genoemde wethouders, die door de wet worden bestuurd, niet zullen aanblijven of aftreden voordat er een tussenpoos van twee jaar is voor de eerste twee wethouders en één jaar voor de anderen.

VIII. En om bepaalde goede redenen hebben we de vierentwintig raadsleden die soms ook *volksraden*²⁰³ worden genoemd, afgeschaft, en zullen ze in de toekomst niet langer worden ingezet.

IX. En om de algemene vergaderingen van onze genoemde stad te houden, zowel voor onze aangelegenheden als die van onze genoemde stad, zullen de genoemde wethouders samen met de leden van de voorgaande twee jaren en tien van de meest vooraanstaande van onze genoemde stad uitnodigen, met wie ze zullen beraadslagen en conclusies zullen trekken over de genoemde aangelegenheden, zonder terugtrekking of uitstel.

X. En wij verbieden dat er voortaan in onze genoemde stad hoofdmannen (wijkmeesters) zullen zijn, en dat de genoemde wijken geen vergadering of bijeenkomst zullen houden voor wat dan ook, zonder onze uitdrukkelijke toestemming en vergunning van onze baljuw en de wethouders, op straf van het oplopen²⁰⁴ van onze verontwaardiging en misdaad²⁰⁵ van rebellie en ongehoorzaamheid.

XI. Dat er in onze genoemde stad een baljuw, onderbaljuw en schout zal zijn die wij en onze genoemde opvolgers naar eigen goeddunken zullen inzetten, ongeacht of zij inheemse burgers zijn of niet, en die van ons de bevoegdheid zullen hebben om alle handelingen en daden van gerechtigheid te verrichten en uit te oefenen, en ook om ten behoeve van ons alle boetes op te leggen, zowel in onze genoemde stad als in haar kasselrij, aan de burgers en anderen, overeenkomstig de oude privileges, regels, statuten en verordeningen die tot nu toe in acht zijn genomen in zaken van gerechtigheid.

XII. Dat de genoemde schepenen van onze genoemde stad onder ons en onze genoemde opvolgers de jurisdictie en kennis zullen hebben van alle persoonlijke, zakelijke en gemengde handelingen in de genoemde stad en het schepenenambt daarvan, zoals zij tot nu toe hadden, onder de onmiddellijke jurisdictie in geval van uitnodiging of hervorming van onze raadkamer in Vlaanderen.

XIII. Zij zullen ook op de hoogte zijn van alle strafzaken, met uitzondering van zaken betreffende soevereiniteit en privileges, die wij uiteraard aan onze kennis voorbehouden en aan die van onze genoemde raad voorleggen, indien er sprake is van majesteitsschenis²⁰⁶, godslastering in al haar vormen, van onrust, opstand of oproer tegen ons, onze rechten en verhevenheid²⁰⁷ en van zaken die zijn aangespannen en gepleegd tegen een van onze genoemde raad, tegen onze genoemde baljuw, onderbaljuw, schout en andere functionarissen die hun ambt uitoefenen, en ook van alle misdaden begaan tegen klerken of religieuze instellingen en geestelijke personen, van door ons of onze genoemde raad gegeven bescherming en verzekeringen geschonden, en van overtreding van onze bevelen en beschikkingen, waarbij andere rechters de opdracht krijgen hiervan kennis te nemen.

²⁰³ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/tiois>

²⁰⁴ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/encourir>

²⁰⁵ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/crime>

²⁰⁶ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/lese>

²⁰⁷ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/hauteur>

586 ORIGINES ET DÉVELOPPEMENT DE LA COUTUME tion à noz placars et ordonnances, par lesquelz aultres juges seront ordonnez pour en congnoistre. XIV. Dont et desquelz tous cas ne voullons que lesdits de Courtray prentend aucune court et congnoissance. XV. Que lesdits eschevins de Courtray auront pooir et autorité de bannir les delinquans et malfacteurs quandt le cas le requerra, et non scullement hors la ville et chastellenie de Courtray, mais aussy hors du pays et conté de Flandres. XVI. Que lesditz eschevins congnoiseront de tous arrestz faictz en nostre dite ville de Courtray et eschevinage par nosdits officiers, et seront les arrestez tenuz de bailler caution, ou en deffault estre mis prisonniers. XVII. Que si que l'un enfrainet lediet arrest, fourferra l'amende de trente carolus d'or à nostre profit. XVIII. Que ceux qui auront faict quelque arrest à tort fourferont l'amende de trois carolus d'or, aussy à nostre profit, et répareront partie de ses dommaiges et intérestz. XIX. Que lesditz eschevins ne polront faire changer ou muer aucuns statutz, kuerez ou police de nostredite ville sans nostredit bailli. XX. Que lesditz eschevins ne pourront metre sus aucuns impostz quelz qu'ilz soient sans notre octroy, congié et licence, ores que la commune y consentyst. XXI. Que nul de ceulx quy sont en loy ni des officiers, clerks et aultres estans au service d'icelle ville pourront estre fermiers des biens, droictz ou impostz appartenant à ladiete ville, directement ou indirectement, ne avoir part ou portion à icelles fermes, ne intelligence quelle quelle soit avecq lesdits fermiers. XXII. Que sy aucun eschevin trespasse endedens l'an de son eschevinage, les aultres eschevins advertiront ceulx de nostredit conseil en Flandres, pour y subroguer quelque autre au lieu du décedé, ainsy que d'anchienneté a esté accoustumé. XXIII. Que la fille ayant père ou mère se maryant sans consentement d'iceulx audessous de vingt ans, pourra estre exhéredée par le survivant, et selle estoit orphenine de père et de mère, et que sans le consentement de ses tutteurs ou prochains parens fust séduite, ou se maryast soubz l'eage que dessus, elle fourferra le tiers de tout son bien à nostredit profit, et sera tel séducteur et mary à tousiours banny hors de nostredite ville de Courtray, pays et conté de Flandres, et tous ses biens confisquez à nostredit profit.	XIV. Waarvan wij in ieder geval niet willen dat de genoemde schepenen van Kortrijk kennis van nemen. XV. Dat de genoemde schepenen van Kortrijk de macht en bevoegdheid zullen hebben om delinquenten en criminelen te verbannen wanneer de zaak dat vereist, en niet alleen uit de stad en kasselrij Kortrijk, maar ook uit het land en het graafschap Vlaanderen. XVI. Dat de genoemde schepenen op de hoogte zullen zijn van alle arrestaties die in onze genoemde stad Kortrijk en haar schependom²⁰⁸ door onze genoemde ambtenaren worden verricht, en dat gearresteerden verplicht zullen worden borgtocht te betalen, of bij gebreke daarvan gevangen zullen worden gezet. XVII. Dat indien iemand de genoemde arrestatie overtreedt, ons een boete van dertig gouden carolusgulden zal worden betaald. XVIII. Dat degenen die ten onrechte een arrestatie hebben verricht, de boete van drie gouden carolusgulden zullen betalen, eveneens ten gunste van ons, en een deel van hun schade en interesten zullen vergoeden. XIX. Dat de genoemde schepenen geen statuten, reglementen of beleid van onze genoemde stad mogen wijzigen of aanpassen zonder onze genoemde baljuw. XX. Dat de genoemde schepenen geen enkele belasting mogen heffen zonder ons octrooi, algemene toestemming²⁰⁹ en vergunning, mits de gemeenschap daarmee instemt. XXI. Dat niemand van hen die daar in rechte staan, noch van de ambtenaren, klerken en anderen in dienst van de genoemde stad, direct of indirect pachter mag zijn van de goederen, rechten of belastingen die aan de genoemde stad toebehooren, noch een deel of aandeel in deze verpachtingen, noch enige overeenkomst met de genoemde pachters mag hebben. XXII. Dat indien een schepen binnen het jaar van zijn schepenschap overlijdt, de andere schepenen onze Raad van Vlaanderen hierop zullen attenderen²¹⁰, om een ander in de plaats van de overledene aan te stellen, zoals van oudsher gebruikelijk is. XXIII. Dat de dochter die zonder de toestemming van haar vader of moeder trouwt, jonger dan twintig jaar, door de langstlevende onterfd kan worden, en indien zij wees is geworden van haar vader en moeder, en indien zij zonder toestemming van haar voogden of naaste verwanten verleid of getrouwd is onder de bovengenoemde voorwaarden, zal zij één derde van al haar bezittingen afstaan ten aanzien van ons en de verleider en zijn bruid zullen voor altijd verbannen worden uit onze genoemde stad Kortrijk, het land en het graafschap Vlaanderen, en alle in beslaggenomen goederen zullen ten bate zijn van ons.
---	---

²⁰⁸ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/eschevinage>

²⁰⁹ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/congié>

²¹⁰ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/avertir>

DE LA VILLE ET DE LA CHATELLENIE DE COURTRAI. 387

XXIV. Et en cas que pour le mariage de ladite fille orphenine eult dissension d'entre ses tuteurs, parens et amys, en ce cas les amys ou bien veuillans de ladite fille aueront recours à ceux de la loy de nostredite ville de Courtray, lesquels adviseront et détermineront sur ledict mariage selon qu'ilz trouveront estre convenable.

XXV. Quant quelque fille sera ravie par forche, le raptur et ses complices et assistens audict rapt fourferont la vie et tous leurs biens.

XXVI. Et de tous cas que commectront nosdits officiers de nostredite ville, et de tout ce que on leur vouldra et polra demander à cause de leurs offices, nous en retenons à nous et à nostredit conseil en Flandres soubz nous la congnoissance.

XXVII. Les biens des bastars, espaves et vacans qu'escheront en nostre dite ville et chastellenie de Courtray nous appartiendront, et seront poursieviz par noz officiers qu'il appartiendra.

XXVIII. Que doresnavant se quelcun est jugé au dernier suplice, ses biens seront confisquez à nostre prouffyt.

XXIX. Comme ausy aura la confiscation desdits biens lieu s'il est banny pour cas où il chiet dernier suplice, et sera nostre officier tenu incontinent le délict perpétré faire inventorier, saisir et mettre en noz mains les biens du délinquant.

XXX. En oultre pour aucuns bons regardz et désirans l'entretenement, augmentation et bien de nostredite ville, avons consenty et accordé à nostredite ville de Courtray, qu'ilz aurent et retiendront doresnavant bourgeois forains sur les conditions et modérations que s'ensuit.

XXXI. Premiers, qu'ilz ne pourront recevoir à bourgeois quelcun de dehors la ville et chastellenie dudit Courtray, ne deffendre aucunement soubz ombre de ladite bourgeoisie résidens hors icelle ville et chastellenie, ne avoir congnoissance d'eulx, sur peine de six carolus d'or, que le secrétaire ou celui qui dépêchera les lettres paiera pour chacune fois qu'il fera le contraire de ce que dessus.

XXXII. Qu'ils ne pourront ausy deffendre leurs bourgeois résidens es villes de Thielt, Deynze, Harlebeque et Menin au fait des kueres et police d'icelles, et des négociations qu'ilz feront et exerceront es dites villes.

XXXIII. Que le bourgeois de nouveau receu par ladite ville de Courtray, ne joyra de l'effect et bénéfice d'icelle bourgeoisie au fait du meilleur catel et droit dissue que après l'an passé du jour de sa réception.

XXXIV. Que chacun acceptant ladite bourgeoisie sera tenu paier à sa

XXIV. En in het geval dat er onenigheid zou ontstaan over het huwelijk van het genoemde weesmeisje onder haar voogden, verwanten en vrienden, zullen de vrienden of degenen die bereid zijn met het genoemde meisje te trouwen, in dat geval beroep doen op degenen die bevoegd zijn voor het genoemde huwelijk van onze genoemde stad Kortrijk, die zullen adviseren en beslissen over het genoemde huwelijk zoals zij dat gepast achten.

XXV. Wanneer een meisje met geweld wordt ontvoerd, zullen de ontvoerder en zijn medeplichtigen en assistenten bij de genoemde ontvoering hun leven en al hun bezittingen verbeurd²¹¹ zien verklaard worden.

XXVI. En van alle zaken die onze genoemde officieren van onze genoemde stad zullen bepleiten, en van alles wat men van hen zal willen en kan vragen vanwege hun ambt, behouden wij voor onszelf en voor onze genoemde Raad in Vlaanderen, onder onze kennis.

XXVII. De goederen van bastaarden, vreemdelingen²¹² en werklozen²¹³ die zich in onze genoemde stad en kasselrij van Kortrijk bevinden, zullen ons eigendom zijn en zullen achtervolgd worden door onze officieren die ons toebehoren.²¹⁴

XXVIII. Voortaan zullen de bezittingen van iemand die ter dood veroordeeld wordt, in ons voordeel in beslag worden genomen.

XXIX. Evenzo zal de inbeslagname van genoemde goederen plaatsvinden indien hij verbannen wordt in geval van de laatste straf, en zal onze ambtenaar verplicht zijn om onmiddellijk na het plegen van het misdrijf de goederen van de overtreder te inventariseren, in beslag te nemen en in onze handen te geven.

XXX. Bovendien hebben wij, uit welwillendheid en met het oog op het onderhoud, de groei en het welzijn van onze stad, aan onze stad Kortrijk toegestaan en toegekend dat zij voortaan buitenpoorters zullen hebben en behouden onder de voorwaarden en beperkingen die hierna volgen,

XXXI. Ten eerste mogen zij niemand van buiten de stad en de kasselrij²¹⁵ van Kortrijk als burger opnemen, noch onder het mom van burgerschap personen die buiten deze stad en kasselrij wonen toestaan, noch kennis van hen nemen, op straffe van zes gouden carolusgulden, die de secretaris of degene die de brieven verzendt, zal betalen voor elke keer dat hij het bovenstaande overtreedt.

XXXII. Dat zij evenmin hun burgers die woonachtig zijn in de steden: Tielt, Deinze, Harelbeke en Menen mogen verbieden om deel te nemen aan de zaken en het bestuur van die steden, en aan de onderhandelingen die zij in die steden zullen doen en zullen uitvoeren.

XXXIII. Dat de burger die het poorterschap door de genoemde stad Kortrijk ontvangt, pas na het verstrijken van een jaar vanaf de dag van zijn ontvangst zal kunnen genieten van het effect en het voordeel van dat burgerschap met betrekking tot het beste onroerend goed²¹⁶ en recht van doorgang.

XXXIV. Dat iedereen die het genoemde poorterschap aanvaardt, bij ontvangst daarvan ten behoeve van onze stad eenmalig een bedrag van drie ponden parisis zal betalen.

²¹¹ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/forfaire1>

²¹² <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/espave2>

²¹³ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/vacant>

²¹⁴ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/apartenir>

²¹⁵ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/chastellenie>

²¹⁶ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/chatel>

réception, au profit de nostre dite ville, pour une fois la somme de trois livres parisis.

XXXV. Et pour la non-résidence et demeure en ladite ville de Courtray par trois fois de quarante jour en l'an, et la dispense d'icelle demeure, tous bourgeois forains présents et à venir seront tenus paier chacun an trois patars à nostre prouffit, et ce endens la Saint-Remy et jour Saint-Andrieu, à paine de en deffaict estre privez de leurs bourgeoisies, et soumis à payer incontinent droit d'ysse, et à leur trespas le meilleur catheil.

XXXVI. Que lesdits bourgeois forains en prenant lettres de verboden ou deffence desdits de Courtray seront tenus de eslire domicile en la ville ou eschevinaige d'icelle, comme ilz sont accoustumez, et bailler caution, lequel domicile sera déclaré en icelles lettres de verboden ou deffence, pour les y pouvoir adiourner par ung messagier de Courtray, moyennant ung groz de Flandres pour son salaire, sans par leurs parties estre tenuz de les faire adjourner par l'escoutète et deulx eschevins de Courtray à leurs personnes ou maisons en ladite chastellenye.

XXXVII. Et si lesdits de Courtray s'avancent de dépêcher leurs lettres de verboden autrement que dit est, le greffier ou secrétaire pour chacune fois payera six carolus d'amende, la moitié à nostre profit, et l'autre moitié au profit de la partie induement ajournée.

XXXVIII. Que lesdits de Courtray ne pourront doresenavant accorder leursdites lettres de verboden ou deffence et clôture de court hors ladite chastellenye, et qu'elles ne soient libellées et causées de l'empeschement fait à la personne ou biens meubles de leurs bourgeois et à la requeste de partie, ou à la requeste du baillie ou son lieutenant en matière de combast ou delict, tant pour l'amende de soixante livres parisis que pour la pugnition y requise.

XXXIX. Que contre nosdits officiers ne se pourra user de prévention, ne fut seulement en présent meffiait, pour lors consuier les amendes de trois livres parisis, demairant la pugnition du délict pour le surplus de l'amende de soixante livres portant cinquante sept livres parisis, que le délinquant pourra avoir encourru, audit bailli de Courtray, selon l'exigence d'icelluy délict.

XL. Et sera tenu et réputé présent meffiait, quant le délinquant sera appréhendé en commettant le cas, ou incontinent icelluy commis, auparavant qu'il soit diverti à aultres actes ou retiré en sa maison ou aultre lieu.

XLI. Et ne pourront lesdits de Courtray accorder leursdites lettres de ver-

XXXV. En voor het niet-verblijven en wonen in de genoemde stad Kortrijk gedurende drie keer veertig dagen per jaar, en de vrijstelling daarvan, zullen alle huidige en toekomstige buitenpoorters elk jaar drie *patards* (klein oud wisselgeld)²¹⁷ aan ons moeten betalen, en wel op *Sent-Remyns daghe* (15 oktober), op straffe van het verlies van hun poorterschap en de verplichting om onmiddellijk de uitreisbelasting te betalen, en bij hun overlijden hun beste onroerend goed.

XXXVI. Dat de genoemde buitenpoorters, door het aannemen van de plakaten of deze zouden verdedigen van Kortrijk, verplicht zullen zijn om hun woonplaats te kiezen in de stad of het schepenambt daarvan, zoals zij gewend zijn, en borg te stellen, welk woonplaats in die plakaten zal worden vermeld, zodat zij door een boodschapper van Kortrijk kunnen worden opgeroepen, tegen betaling van een Vlaamse groot als loon, zonder dat zij door hun partijen verplicht zijn om zich door de schout en twee schepenen van Kortrijk te laten oproepen in hun personen of huizen in de genoemde kasselrij.

XXXVII. En indien de genoemde inwoners uit Kortrijk hun plakaten op een andere wijze dan hierboven vermeld verzenden, zal de griffier of secretaris telkens een boete van zes carolus betalen, waarvan de helft ten gunste van ons is en de andere helft ten gunste van de ten onrechte uitgestelde partij.

XXXVIII. Dat diegenen van Kortrijk voortaan en in de toekomst²¹⁸, volgens hun plakaten, niet meer buiten de grenzen van de jurisdictie van de genoemde kasselrij zullen kunnen verdedigd worden, en dat ze niet meer vrijgesteld²¹⁹ kunnen zijn en belemmering veroorzaken ten aanzien van de persoon in kwestie of roerende goederen van hun burgers; op verzoek van een partij, of op verzoek van de baljuw of zijn luitenant in geval van een geschil of misdrijf, zowel voor de boete van zestig pond parisis als voor de daarin vereiste straf.

XXXIX. Dat tegen onze genoemde officieren geen vooringenomenheid²²⁰ mag worden gebruikt, behalve in het geval van een aanwezig misdrijf, om dan de boetes van drie pond parisis op te leggen, waarbij de straf voor het delict bovenop de boete van zestig pond komt, zijnde zevenenvijftig pond parisis, die de overtreder kan hebben opgelopen, aan de baljuw van Kortrijk, overeenkomstig de vereisten van dit misdrijf.

XL. En het zal als een misdrijf worden beschouwd wanneer de overtreder wordt aangehouden terwijl hij het misdrijf begaat, of onmiddellijk nadat hij het heeft begaan, voordat hij zich met andere zaken bezighoudt of zich terugtrekt in zijn huis of een andere plaats.

XLI. En de genoemde inwoners van Kortrijk mogen in overeenstemming met hun plakaten niet tussenkomen in materiële zaken, schadebeperking van wegen en waterlopen, noch voor schade aan goederen en vruchten van het land door dieren die daar gevangen en in beslag genomen zijn, hetgeen men akkerschade noemt, noch voor de kosten die voortvloeien uit genoemde zaken.

²¹⁷ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/patard>

²¹⁸ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/d'orennavant>

²¹⁹ <http://micmap.org/dicfro/search/complement-godefroy/libellées>

²²⁰ <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/prevention>

boden et deffance en matières réelles, escauwaiges de chemins et courans de auwes, ne pour dommaige fait es biens et fruitz de terre par les bestes y prinses et saisies, que l'on dit ackerschade, ne pour les despens adiugez deppendans desdites matières.

XLII. Ausy que lesditz de Courtray ne pourront envoyer leurs lettres de verboden et deffence pour empescher ou excuser leurs bourgeois de aller en toutes franchises véritez, que l'on dit duergaende waerheden, mais icelles franchises véritez tenues, les officiers seront tenez envoyer les copies d'icelles audiet baillly de Courtray, pour suyr les bourgeois y trouvez chargiez.

XLIII. Que en tous aultres auttres cas icy non réservez ne exceptez les officiers, tant de nous que de tous vassaulx en ladite chastellenye, seront tenez d'obéyr ausdites lettres de verboden et deffance desdits de Courtray, sur l'amende de soixante livres parisis, en laquelle iceulx de Courtray les pourront condamner après la troizième lettre envoyée, s'il n'y a esté obéy par iceulx officiers.

XLIV. Saulf néantmoingz ausdits officiers ayans obéy ausdites lettres de verboden de pouvoir poursuyr et demander la cause et parties estre renvoyez au juge du lieu, s'ilz veulent maintenir le cas non estre soumis ausdits verboden, ne appartenir à la cognoissance desdits de Courtray, ce que lesdits de Courtray audiet cas seront tenez de faire à peine de correction arbitraire, si l'on trouvoit que les dits de Courtray eussent injustement refusé le dit renvoy.

XLV. Que si aucun des bourgeois de Courtray délaisse la résidence de nostre dite ville et chastellenye de Courtray, et veult aller résider ailleurs en icelluy pays ou hors dudict pays, sera tenu pour ce prendre congé et licence desdits eschevins de Courtray, et en deffault de ce faire par an et jour, sera deffranchy de sa bourgeoisie et tenu payer droit d'ysue.

XLVI. Lequel droit d'ysue, que voullons estre du dixième denier de tous biens meubles, cathelz et héritaiges, consantons et accordons prendre et exiger par nostredite ville généralement des bourgeois qui doresenavant se deffront ou deffranchiront de leurdict bourgeoisie, ou que non bourgeois succède à bourgeois.

XLVII. Consentons et accordons ausy ausdits de Courtray que en fait de succession, partage ou divisions de biens, ilz se régleront comme ilz ont fait jusques ores.

XLVIII. Vuellant et ordonnant que ceste nostre présente ordonnance en tous et quelzconques les poinetz et articles y contenuz, soyent doresenavant

390 ORIGINES ET DÉVELOPPEMENT DE LA COUTUME

gardez et observez inviolablement sans aucune contravencion, au lieu des anciens privilèges et costumes emportans effect de privilège, dont pardevant ceulx de nostre dite ville ont joy et usé, réservant à nous et à nos hoirs et successeurs, contes et contesses de Flandres, la déclaration, interprétation, altération, ampliation ou restrictions de ceste nostre présente ordonnance, sy besoing est. Et selon que avecq le temps verrons pour le bien, utilité, prouffit et tranquillité de nostredite ville appartenir. Et afin que ce soit chose ferme et estable à tousiours, nous avons signé ces présentes de nostre nom et à icelles fait appendre nostredit seel. Donné en nostredite ville de Courtrai, le quatriesme jour de Novembre, l'an de grâce mil cinq-cens quarante, de nostredit empire le *xxi*^e et de noz règnes de Castille et aultres, le *xxv*^e. *Sousigné CHARLES; soubscript: par l'Empereur en son conseil, et contresigné VERREYKEN.*

Placards de Flandre, liv. III, p. 306. — Costumes der stede ende casselrjke van Cortrycke, 1772, p. 81.

XLII. Evenmin zullen die van Kortrijk hun plakatten mogen verzenden om hun burgers te verhinderen of te verontschuldigen om in alle vrije waarheden te gaan, hetgeen men *duergaende waerheden* noemt, maar wanneer deze vrije waarheden worden nageleefd, zullen de ambtenaren verplicht zijn kopieën daarvan aan de genoemde bajuw van Kortrijk te verzenden, om de burgers die daar belast zijn te volgen.

XLIII. Dat in alle andere gevallen die hier niet zijn vermeld, met uitzondering van de ambtenaren, zowel van ons als van alle vazallen in de genoemde kasselrij, zij verplicht zijn de genoemde plakatten van Kortrijk te gehoorzamen en te verdedigen op straffe van een boete van zestig pond parisis, waartoe degenen van Kortrijk hen kunnen veroordelen na de derde brief te hebben verzonden, indien deze ambtenaren hieraan geen gehoor hebben gegeven.

XLIV. Behalve, desondanks de genoemde ambtenaren hebben gehoorzaamd aan de genoemde plakatten om de zaak en partijen te vervolgen en te dagvaarden, en deze door te verwijzen naar de plaatselijke rechter, indien zij de zaak niet willen onderwerpen aan genoemde verboden, die niet onder de bevoegdheid van genoemde ambtenaren van Kortrijk vallen, hetgeen de genoemde rechters van Kortrijk in dat geval verplicht zijn te doen op straffe van willekeurige correctie, indien blijkt dat de genoemde rechters van Kortrijk de genoemde verwijzing ten onrechte hebben geweigerd.

XLV. Indien een burger van Kortrijk de woonplaats van onze genoemde stad en kasselrij van Kortrijk verlaat en elders in hetzelfde land of buiten het genoemde land wil gaan wonen, is hij verplicht hiervoor toestemming en vergunning te vragen aan de genoemde schepenen van Kortrijk, en indien hij dit niet doet binnen een jaar en één dag, wordt hij uit zijn burgerschap ontslagen en moet hij een ontpoortersbelasting²²¹ betalen.

XLVI. Welk recht van uitgang, dat wij willen dat het tiende deel van alle roerende goederen²²² en erfenissen is, stemmen wij in en komen wij overeen om door onze genoemde stad in het algemeen te nemen en te eisen van de burgers die zich voortaan van hun genoemde burgerschap ontdoen of bevrijden, of dat niet-burgers opvolgen.

XLVIII. Wij willen en bevelen dat onze huidige verordening, in al haar punten en artikelen, voortaan onschendbaar wordt nageleefd en in acht genomen, zonder enige overtreding, in plaats van de oude voorrechten en gebruiken die het effect van voorrechten hebben, waarvan de inwoners van onze genoemde stad tot nu toe hebben genoten en gebruik hebben gemaakt, en waarbij wij en onze erfgenamen en opvolgers, graven en gravinnen van Vlaanderen, ons het recht voorbehouden om deze verordening te verklaren, te interpreteren, te wijzigen, uit te breiden of te beperken, indien dat nodig mocht zijn. En zoals wij mettertijd zullen zien wat het beste is voor het welzijn, het nut, het voordeel en de rust van onze stad. En opdat dit voor altijd vast en zeker zal zijn, hebben wij deze akte ondertekend met onze naam en er ons zegel aangehecht. Gegeven in onze genoemde stad Kortrijk, op de vierde dag van november, in het jaar van genade vijftienhonderdveertig, van ons genoemde rijk het tweeëntwintigste en van onze regeringen van Castilië en andere, het vijfentwintigste. Ondertekend Karel; onderschrift: volgens de persoonlijke opdracht van de keizer, en medeondertekend Verreyken.

²²¹ De issue was een stedelijke belasting op het ontpoorteren van stedelijk bezit. Ze werd geheven bij overlijden van een poorter en vererving aan een niet-poorter of bij verlies van het poortersstatuut. (Stabel, *De kleine stad in Vlaanderen (14de – 16de eeuw)*, 50)

²²² <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/meuble> ; <http://micmap.org/dicfro/search/dictionnaire-godefroy/chatel>

Bijlage 2: Lijst van de Kortrijkse magistraten. (1220-1555)¹

Proosten en schepenen onder het bewind van Johanna van Constantinopel (1205-1244)

1220:

S: Willelmus Wale

Gerard van den Steene (de Lapide)

Henricus de Lapide (van den Steene)

1233:

S: Rogerus Theolonarius (de Tolnare)

Willelmus de Harlebecca (van Harelbeke)

Gillebertus de Vivario

Lambertus de Beverna (van Beveren)

Sygerus de Rikre

1236:

S: Rogerus Thelonearius (de Tolnare)

Lambertus de Beverna (van Beveren)

Proosten en schepenen onder het bewind van Margaretha van Constantinopel (1244-1278)

1269:

S: Rogerus Rutenier

Ghisellinus Lenvael

1274:

P: Simon Boetelin (waard-drapier-wijnhandelaar)

¹ De lijst van de Kortrijkse schepenen werd opgesteld op basis van het werk van: Mussely, *Inventaire I*; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis"; Dupont, "Onderzoek naar het democratische gehalte," 298-304. Daarnaast werd deze lijst ook nog aangevuld door eigen opzoekingen.

Kritische bemerking: Als uitgangspunt voor het opstellen van deze lijsten werd gebruik gemaakt van het schepenenjaar. Dit betekent dat de persoon die de eerste 9 maanden de functie van proost bekleedde, als proost van het betreffende jaar werd genoemd. (In Kortrijk werden de schepenen gekozen op 6 januari, terwijl de proosten pas op 15 oktober). Verder wordt in deze lijst, waar mogelijk, ook informatie gegeven omtrent de ambtenaren hun beroepsactiviteiten.

1277:

S: Wautiers Lours (Wouter de Beer)

Wouter van den Kerchove (Watiers de l'Atre)

Proosten en schepenen onder het bewind van Gwijde van Dampierre (1278-1305)

1295:²

P: Gosuin de Zuevenghem (van Zwevegem)

Mathis Delatre (van den Kerchove)

Rogier de Moskere (van Mosschere / Moscre)

S: Simon Boetelin³ (waard-drapier-wijnhandelaar)

Lenvael Hornine (Horninc)

Gossuin de Scardeau

Jean d'Yssenghem (van Isenghem)

Soyer de Bederwaen

Wautier Saverijs (Saverys)

Jean Pottart (Pottaers)

1300:

S: Heinric Hallincbroet

Jehan Pottart (Pottaers)

Daniel Taillefer

1305:

S: Alyxandres Crommelin

Jehan Harens (Harinch)

Jehan Masier

Jehan Pottaers

² De Saint-Genois, *Monumens anciens*, 386-87.

³ Simon Boetelin, échevin de Courtrai, 1295. (Demay, *Inventaire des sceaux*, 474).

Proosten en schepenen onder het bewind van Robrecht III van Béthune (1305-1322)

1311:

S: Jhan Adaems

Daniaus dele Deve (vander Deeve)

Jehans Fabel

Lenval Horninc

Bauduin Scaec

Gilles Stutin

1312:

S: Johannes Harinch

1315:

S: Rogiers de Lombaert

Rogiers dele Vliederbeke

Jehans Wicke

Jakemes Dysenghien (Jacob van Isenghem)

Rogiers de Harlebieke (van Harelbeke)

Jehans li Marisseaus (de Maerschalc)

Jehans de Marem

1316:

S: Roeger de Lombaert

Rogiers de le Vliederbeke

Jehans Wicke

Jakemes Dysenghien (Jacob van Isenghem)

Rogiers de Harlebieke (van Harelbeke)

Jehans li Marisseaus (de Maerschalc)

Jehans de Marem

Wouter Crommelin

Piers van Isenghem

Enghelram Pottin

Daniel Sorijs (Sorys)

1320:

S: Jhan Wulveric

Jehan li Marisseaus (de Maerschalc)

Jhan Piers

Symoen de Leeman

Jhan Dibboud? (Dibbout)⁴

⁴ 1320? Jhan Dibbout als scepenen in de stede van Curtrike. (RAK, OSAK, OLV, 246 bis; Debrabandere, *Persoonsnamen in het Kortrijkse 1300-1350*, 76).

Proosten en schepenen onder het bewind van Lodewijk II van Nevers (1322-1346)

1324:

S: Jhan Piers	Anselmus van Aelmersch
Roegier de Costere	Rugger van der Vlienderbeke
Aernoud Scaec	Mathys de Ase
Rugger de Tolnare	

1325:

S: Daniel Boetelin?⁵

1326:

S: Willem de Buc (Buuc)
Symoen Dibboud (Dibbout) (voller?)
Mathijs de Hase
Jhan Piers

1327:

S: Willem de Buc (Buuc)	Jhan Piers
Jhan van den Houtte (Houte)	Arnoud van Ameghem
Mathijs de Hase	Jhan Maes
Symoen Dibboud (voller?)	

1328:

S: Wouter Masier⁶
Alaerd Fabel (Fable)
Roger de Costre
Daniel Sorijs (Sorys)

⁵ “On trouve un Daniel Boetelin entre les nobles tesmoings au contract de mariage du comte de Flandres a 1320; et le mesme fut eschevin de Courtray a 1325.” (Gaillard, *Inscriptions funéraires*, 334).

⁶ Wouter Masier was de schoonzoon van Wouter Crommelin. Hij was gehuwd met diens dochter, Catherine Crommelin, die hij o.m. in 1319 had mishandeld. (Mussely, *Inventaire* I, 95).

1329:

P: Zegher Brixis

S: Jacob van Ysenghen

Wouter Crommelin

Zegher Triole

Joes Jakemyn

1332:

S: Roger van Gothem

Rugger de Tolnere

Jacob de Grave

Roeger de Lombaert

1334:

S: Wouter Crommelin

Jacop de Grave

Pieter Stutin

Alaerd Faber (Fabel)

1337:

S: Alaert Fabel

Rugger de Tolnere

Jacob de Grave

Wouter Scaec

Willem van Marke

1343:

S: Rugger de Costre

Goesin Hameide (Hameyde)

1345:

S: Symoen Crommelin

Daneel van den Leene

Jhan Wenemare

Rugger de Clerc (De Clerck)

1346:

P: Jhan Bollaert

S: Lambrecht van den Ackere

Alaerd Fabel

Lodewyc Wicke

Pieter Coep

Olivier Maertin

Jhan van der Verheeke

Zegher van Beverne (van Beveren)

Proosten en schepenen onder het bewind van Lodewijk II van Male (1346-1384)**1347:**

P: Goesin Hameide (Hameyde)

Rugger de Tolnere

1348:

P: Felix de Monc (de Monec/ de Moenc)

S: Zegher van Beverne

Pieter Maertin

Rugger de Tolnere

Jacob de Grave

1349:

P: Felix de Monc (drapier?)

S: Philips van der Meersch

Pieter Stutin

Pieter de Ase

Bertelmeus de Vaerwer (verver?)

Fransoys van Coppenhole

1350:

P: Alaerd Fabel

S: Jacob Stutin

Jacob de Grave

Zegher Crommelin

Jhan tKint ('t Kint) (fs. Wouter)

Rugger de Zworte

1351:

P: Mathys Scaec

S: Jhan van Ysenghem

Jhan Boetelin

Jhan Davyt (David)

Zegher Waye

Rugger de Costre

Symoen Boenaert

Wouter Scaec

1352:

S: Gilles Dibboud

Jhan tKint

Joes Wicke

Rugger Fierins

Jhan van der Heule

Willem de Rikre

Willem van Catterbeke

1353:

P: Rugger de Costre

Mathys Scaec

S: Jhan Dibboud

Zegher Crommelin

Fransoys van Coppenhole

Jhan Damman

Philips van der Mersch

Willem van den Leene

1355:

P: Zegher Crommelin

S: Gillis Dibboud

Jhan Bollaert

Rugger Fierins

Willem van de(n) Ack(e)re (drapier?)

Jhan Damman

Maertin Scaec

1356:

P: Rugger de Costre

Mathys Scaec

S: Jhan 't Kint

Joes Wicke

Willem van den Leene

Alaerd Fabel

Willem van der Beke

Jhan de Tolnere

Zegher Crommelin

Philips van der Mersch

1357:

P: Maertin Scaec

Jacob Stutin

S: Gilles Dibboud

Jhan tKint (Jhans zone)

Jhan Damman

Rugger van den Houte (drapier?)

Jhan Bollaert

Mathys Scaec

Zegher Waye

1358:

P: Rugger de Costre

Jhan de Tolnare

S: Fransoys van Coppenhole

Joes Wicke

Zegher Crommelin

Jacob Stutin

Willem van der Beke

Bertelmeus de Vaerwer (verver?)

Willem van den Leene

1359:

P: Maertin Scaec

Jhan 't Kint (Jhans zone)

S: Gillis Dibboud

Jhan Bollaert

Jhan van Medele

Jhan Damman

Jhan Scaec

Jhan de Tolnare

Rugger de Costre

1360:

P: Felix de Monc

Wouter Scaec

S: Jhan 't Kint (Jhans zone)

Goesin Trioel

Jhan Wenemare

Joes Wicke

Zegher van Langemersch

Wouter Mazier (Masier)⁷ (drapier?)

Jacob Stutin

Zegher Waye

Jacob Adaems

Willem de Rikre

Zegher van Beverne

Willem van den Leene

Jhan van der Heule

1361:

P: Jhan Damman

Felix de Monc

S: Rugger de Clerc

Pieter Maes

Gillis van den Brande

Jhan Bollaert

Willem Bouchout

Daniel van Hoeghenweughe

Lambrecht Bloc

Goesin van der Steenbrugghe

Pieter Scade

Rugger de Costre

Fransoys van Coppenhole

1362:

P: Jacob Stutin

S: Jhan Dibboud

Jhan Wenemare

Willem van den Leene

Jacob Stutin

Jacob Cateel

Jhan van der Heule

Daniel van der Herstrate

Wouter van der Strate

Jhan Damman

⁷ Wouter Masier was de schoonzoon van Felix de Monc. (De Pauw, "L'enquête sur les capitaines de Courtrai," 247. Voorts was een Simoen de Moenc in 1373 gezworene van de Kortrijkse draperie en in 1374 was hij deken van de draperie. In 1374 was er tevens een François Maisier gezworene van hetzelfde ambacht. In 1377 werd ook nog een Alaert de Moenc ingeschreven als drapier. (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 102-3).

1363:

P: Rugger de Costre

Maertin Scaec

S: Gillis van Passchendale

Willem van den Leene

Gillis van den Brande

Fransoys van Coppenhole

Rugger de Costre

Goesin van der Steenbrugghe

Jhan 't Kint (Jhans zone)

Jhan Robe

Jhan de Poertre (de Poortere)

Bertelmeus de Vaerwer (verver?)

Goesin Trioel

Rugger van den Houste (drapier?)

1364:

P: Jhan Damman

Willem van der Beke

S: Jhan 't Kint

Jhan van Medele

Wouter van der Strate

Jhan van der Heule

Rugger Lours

Pieter Senghen

Jhan Scaec

Ghiselbrecht de Poertere (de Poortere)

Jhan van Ysenghem

Willem Bouchout

Willem Crommelin

Pieter Scade

1365:

P: Jhan de Tolnare

S: Willem Crommelin

Pieter Scade

Wouter van der Strate

Pieter Seughen

1366:P: Willem van der Beke⁸

S: Willem Crommelin

Segher Waie

Clais Stutin

Wouter van der Strate

Gillis van der Steenbrugghe

Martin Scaec

Rugger van Laerberghe

Willem van den Leene

Jhan van Medele

Gillis van Passchendale

Wouter Scinkel

1367:

P: Jhan Damman

Jacob Scaec

S: Michiel Wulveric

Rugger de Clerc

Pieter Maes

Jhan van der Heule (drapier?)

Rugger de Costre

Jhan Gillioen

Ghiselbrecht de Poertere

Jhan Robe

Willem van den Leene

Jhan Scaec

Maertin Scaec

Jhan van Medele

Clais Stutin

Jacob Stutin

Fransoys van Coppenhole

Willem van Bouchout

1368:

P: Maertin Scaec

Clais Stutin

S: Jhan van Ysenghem (drapier)

Ywain van Crayenbrouc

Willem Crommelin

Jhan Damman

Jacob Scaec

Willem van den Leene

Hendric van den Dale

Wouter van der Strate

Jhan de Poertre

Rugger Lours

⁸ In 1377 staat er een Gillis van der Beke, *brauwere* ingeschreven in het Register van de Draperie. (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 103).

1369:

P: Jhan Scaec

Jacob Stutin

S: Gillis Dibboud

Jhan Maes

Wouter Crommelin

Maertin Scaec

Gillis van der Steenbrugghe

Ghiselbrecht de Poertere

Fransoys van Coppenhole

Willem van den Leene

Rugger van Laerberghe

Jhan van Medele

1370:

P: Clais Stutin

S: Ywein van Craienbrouc

Jhan Damman

Mathys Scaec

Daniel van den Hoeghenweughe

Wouter van der Strate

Willem Crommelin

Rugger Lours

1371:

P: Maertin Scaec

S: Willem van den Leene

Jhan Damman

Jhan Gillioen

Goesin Tryoel

Michiel Wulveric

Oste van Heule

1372:

P: Jhan Scaec

S: Jhan van Medele

Gillis Dibboud

Willem van den Leene

Jacob Stutin

1374:

S: Inghelram van der We(e)daghe

Michiel Wulveric

Gheraert van Halewine

Pieter Scade

Ystaes Saverys

Fransoys van Coppenhole

Rugger van Laerberghe

Roger van den Ackere (drapier?)

Daniel van den Hoegheweughe

1375:

P: Rugger Lours

Mathys Scaec

1376:

P: Rugger de Tolnere

Rugger van Laerberghe

S: Willem van den Leene

Jhan van Medele

Rugger Lours?

Fransoys van Coppenhole

Gheeraerd van Haelwine?

Gillis van der Steenbrugghe?

Maertin Trioel?

Gillis Stutin? (drapier)

1377:

P: Clais Stutin

Goesin Trioel

S: Daniel van Clessenare

Daniel van den Hoeghenweughe

Jhan Gillioen

Istaes Saverys

Gheraerd Halewine

Rugger Denys

Gilles Stutin (drapier)

Maertin Scaec

Rugger de Tolnare

Ywein van der Strate

Willem van Craienbrouc

Willem Crommelin

Willem van den Leene

Ghiselbrecht de Poertere (van der Poorte?)

1378:

P: Goesin Trioel

S: Gilles van Steenbrugghe

Jhan Damman

Jhan van Medele

Wouter van der Strate

Rugger Denys

Maertin Scaec

Gheraerd van Haelwine

Gillis Stutin (drapier)

Daniel van den Hoeghenweughe

1379:

P: Jhan Scaec

S: Wouter Gillioen

Fransoys van Coppenhole

Willem van den Leene

Gillis Dibboud

Rugger van Laerberghe

Gillis van der Steenbrugghe

Wouter van der Strate

Daniel van der Hoeghenwenghe

1380:

P: Pieter Maes

Wouter Crommelin

S: Willem van den Leene

Wouter van der Strate

Olivier van den Bussche

Meeuwels de Coninc

Ywein van Crayenbrouc

Willem Bouchout

Olivier van den Ackere

Wouter Crommelin

Proosten en schepenen onder het bewind van Margaretha van Male (1384-1405)**1386:**

P: Mathys Scaec (rudder)

S: Joes Hameide

Pieter Maertin (drapier)

Jhan van Medele

Wouter van der Strate

1387:

S: Jacob Doesterlinc

Symoen van Aelmersch

Jan Wicke

Boudin van Andelghem

1388:

P: Joes Hameyde

1389:

P: Mathys Scaec (rudder)

S: Rugger van Yseghem

Maertin de Vrient (De Vriendt)

Jan Wicke

Jan de Rikere (drapier)

1390:

P: Willem de Tolnare

Maertin Tryoel

S: Jan Pipe (Pype) (drapier)

Lodewyc Blase

Joes Hameide

Daniel Cammelin

Symoen van Aelmersch

Jan van den Bussche (drapier)

Boudin van Andelghem

1392:

P: Zeger Scaec

Geeraard de Tolnare

S: Joost Hameide

Daneel Cammelin

Jacob Doesterlinc (Oesterlinc)

Pieter Maertin (drapier)

Rugger van Yseghem

Geeraard van Vlienderbeke

Jan Wicke

1393:

P: Willem de Tolnare

Maerten Tryoel

S: Ghiselbrecht van Andelghem

Gillis Ysac⁹ (wolhandelaar)

Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Jan Wicke

Jan Beert (slager?)

Pieter Maerten (drapier)

Daneel van den Leene

1394:

S: Zegher Scaec (Scaec)

Ghiselbrecht van Andelghem

Jan van der Heule (drapier)

Joes Hameide

1395:

S: Pieter Maerten (drapier)

Gosin de Plancke

Joes Hameyde

Fransoys Stutin (drapier)

Goesin Hameide?

Rugger van Yseghem

Gillis Ysac (wolhandelaar)

Maerten de Vriend

Lodewyc Wulveric¹⁰

1396:

P: Maerten Tryoel

S: Fransoys Stutin (drapier)

Ghiselbrecht van Andelghem

Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Jan Wicke

Jacob Stutin (drapier)

Segher Stutin (drapier)

Jan van der Heule (drapier)

Rugger van den Ackere¹¹

Jan van den Bussche (drapier)

Willem de Tolnere

Daniel Cammelin¹²

Jan Dibboud (drapier)

⁹ Gillis Ysac was in 1393 naast schepen tevens vinder van de Kortrijkse draperie. (RAK, OSAK, *Register van de draperie*; Haquette, "Les nébuleuses drapières," 107).

¹⁰ Lodewyc Wulveric was in 1395 naast schepen ook nog deken van de Kortrijkse draperie. (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 107).

¹¹ Rugger van den Ackere was in 1396 naast schepen tevens vinder van de Kortrijkse draperie. (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 108).

¹² Daniel Cammelin was in 1396 naast schepen eveneens vinder van de Kortrijkse draperie. (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 108).

1397:

P: Jan van den Bussche (drapier)

Rugger Pipe (senior)

S: Jacob Stutin (drapier)

Jan van der Heule (drapier)

Pieter Maertin (drapier)

Jan Wicke

Fransoys Stutin (drapier)

Ghiselbrecht van Andelghem

Willem van den Brande fs. Gillis

1398:

P: Lodewyc Blase¹³

Joes Hameyde (Hameide)

S: Alaerd van der Poorte (v.d. Poorte)¹⁴

Hughe Reubin

Ghiselbrecht van Andelghem

Heinric Scamele (steenbakker)¹⁵

Jan Wicke

Gheeraerd de Tolnare

1399:

P: Pieter Maertin (drapier)

Jacob Stutin (drapier)

S: Ghiselbrecht van Andelghem

Gillis Ysac

Willem de Tolnare

Michiel Denijs (Denys)

Joes Hameide

Jan van der Heule (drapier)

Rugger van Yseghem

1400:

P: Lodewyc Blase

S: Willem de Tolnare

Jan van den Bussche (drapier)

Jan van der Heule (drapier)

Willem van den Brande fs. Gillis

Heinric Scamele (steenbakker)

¹³ Lodewyc Blase was proost van Kortrijk van 15/10/1397 - 15/10/1398. Daarnaast was hij deken van de Kortrijkse draperie in het jaar 1397. (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 108).

¹⁴ Mogelijk gaat het hier om een voorouder van Alaert vander Poorte, secretaris van de aartshertog in 1503. (Marc Carnier, "Inventaris van het archief van de Rekenkamer, daarna "Bureau de Finances," te Rijsel. Denombrementen en andere stukken van de grafelijke leenhoven: Kasteel van Kortrijk, 1399-1681," ARA, Inventarissen 554, (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 2013), 121.)

¹⁵ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1391, f° 11 v°.

1401:

P: Joes Hameide

Fransois Stutin (drapier)

S: Jan van den Bussche (drapier)

Jan van der Heule (drapier)

Zegher Stutin (drapier)

Alaerd van der Poerte (v.d. Poorte)

Gillis Ysac

Jan Wicke

Hughe Reubin

1402:

P: Loenis Scaec

Lodewyc Blase

S: Fransoys Stutin (drapier)

Alaerd van der Poerte

Willem de Tolnare

Joes Hameide

Willem van den Brande fs. Gillis

Lodewyc Crommelin

Michiel Denys

1403:

P: Maertin Tryoel

Jacob Stutin (drapier)

S: Fransoys Stutin

Rugger Pipe

Jan van der Heule (drapier)

Heinric Scamele (steenbakker)

1404:

P: Loenis Scaec

Lodewyc Blase

S: Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Hughe Ruebin (Reubin)

Joes Hameide

Rugger van Yseghem

Lodewyc Ervelin

Jacob Stutin (drapier)

Jan Roelkin

1405:

P: Maertin Tryoel

Fransois Stutin (drapier)

S: Loenis Scaec

Rugger Pipe

Lodewyc Blase

Zegher Stutin (drapier)

Jan van der Heule (drapier)

Michiel Denys

Goesin van den Leene

Proosten en schepenen onder het bewind van Jan zonder Vrees (1405-1419)**1406:**

P: Joes Hameide

Lodewyc Crommelin

S: Hughe Reubin

Rugger van Yseghem

Jan Dibbout

Jan Fierins

Inghelram van der Leye

Gheeraerd Zoetheline (vleeshouwer?)

Heinric Scamele (steenbakker)

1407:

P: Loenis Scaec

Fransois Stutin (drapier)

S: Hughe Reubin

Lodewyc Crommelin

Alaerd van der Poerte (v.d. Poorte)

Jan van Vlencken (Vlenken) (steenbakker)

Bertelmeus Groeninc

Jan Dibbout (drapier)

Rugger van Yseghem

1408:

P: Joes Hameyde

Zegher Stutin (drapier)

S: Fransois Stutin (drapier)

Hughe Reubin

Jan Roelkin

Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Lodewyc Blase

Gheeraerd Zoeteline (vleeshouwer?)

Lonis Scaec

1409:

P: Martin Trioel

Ywain Lours

S: Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

Zegher Stutin (drapier)

Joes Hameide

Willem van der Spiere fs. Gillis

1410:

P: Jhan Dibbout (drapier)

Lodewyc Blase

S: Francois Stutin (drapier)

Rugger van Yseghem

Ywein Lours

Jhan de Molenare

1411:

P: Maertin Trioel

1412:

P: Zegher Stutin (drapier)

Lonis Scaec (rudder)

S: Joes Hameyde

Fransois Stutin (drapier)

Daneel Borluut

Jhan van Vlenken (steenbakker)

Jhan de Molenare

Roeland van Coyeghem (van Kooigem)

Alaerd van der Poertere (v.d. Poorte)

1413:

P: Jan Dibbout (drapier)

S: Rugger van Yseghem

Ywein Lours

Gheeraerd Zoeteline (vleeshouwer?)

Jacop Crommelin

Willem Maelfeyt

Daneel Wulveric (verver)

Willem van den Brande fs. Gillis

1414:

P: Lonis Scaec (rudder)

Lodewyc Blase

S: Francois Stutin (drapier)

Jhan Dibboud

Jhan van Vlenken (steenbakker)

Jhan de Molenare

1415:

P: Joes Hameyde

Roeland van Coyeghem

S: Lodewyc Blase

Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

Jan van Vlenken (steenbakker)

Pieter de Corte (verver)¹⁶

Rugger van Yseghem

Zegher van Outerive (voller?)

Wouter Cammelin

1416:

P: Gheeraerd de Tolnare

Jhan Dibbout (drapier)

S: Lonis Scaec (rudder)

Rugger van Yseghem

Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Willem Maelfeyt

Ywain Lours

Wouter Cammelin

Zegher van Outerive (voller)

1417:

P: Roeland van Coyeghem

Jhan van Vlenken (steenbakker)

S: Joes Hameyde

Willem Maelfeyt

Jhan Roelkin

Wouter de Vriend (drapier)

Simoen Scade

Lodewyc Blase

Lonis Scaec (rudder)

¹⁶ Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 25

1418:

P: Rugger van Yseghem

Wouter Cammelin

S: Roeland van Coyeghem

Jan van Vlenken (steenbakker)

Ywein Lours

Zegher van Outerive (voller)

Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

Willem Maelfait

Fransois Dibbout

1419:

P: Lonis Scaec (rudder)

Gherart de Tolnare

S: Rugger van Yseghem

Willem Maelfeyt

Jhan Roelkin

Willem van Maldeghem

Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Joes Hameyde (Joes' zone)

Daneel Wulveric (verver)

Lodewyc Blase

Simoen Scade

Proosten en schepenen onder het bewind van Filips de Goede (1419-1467)**1420:**

P: Joos Hameide

Ywain Lours

S: Lodewyc Blase

Gheeraerd de Tolnare

Pieter de Corte (verver)

Daneel Wulveric (verver)

Willem van Maldeghem

Willem Craye

Joos Hameide (Joos' zone)

1421:

P: Mer Lonis Scaec (rudder)

Roeland van Coyeghem

S: Joes Hameide

Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Willem Maelfeyt

Gheeraerd van Cattenbeke

Jan Roelkin

Fransois Dibbout

Roeland van Coyeghem

1422:

P: Jhan van Vlenken (steenbakker)

Gheeraerd de Tolnare

S: Willem Maelfeyt

Wouter Cammelin

Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

Gheerard van Cattenbeke

Joes Hameyde

Jan van den Gheenste

Oste van den Brande (Othon) (drapier)

1423:

P: Lodewyc Blase

Joes Eppe

S: Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Willem Craye

Willem de Wale

Maerten van den Kerchove

Lauwers van den Heede

Ywein Lours

Jan Roelkin

Jan Eppe

Jan van den Ackere (voller?)

Jan de Bode

Jacop Crommelin

Jan van Rameis

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

1424:

P: Jan van Vlencken (Vlenke) (steenbakker)

Willem Scaec

S: Rugger van Yseghem

Lodewyc Blase

Wouter de Vriend (drapier)

Jan van den Ghenste (Gheenste)

Wouter Cammelin

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Willem van den Gavere (glazenmaker?)¹⁷

Gillis van Laerberghe

Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

Pieter de Langhe

Gheeraerd van Cattenbeke

Willem van den Leene

Simoen Scade

¹⁷ Willem van de Gavere alias *glaesmaekere*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1438-1441, f° 36, 10 maerte 1438).

1425:

P: Lonis Scaec

Fransois Dibbout

S: Jan van Vlenken (steenbakker)

Maerten van den Kerkove

Jan de Bode

Michiel de Lombaert

Roeland van Coyeghem

Pieter de Corte (verver)

Jan Roelkin

Lonis Denys

Lauwers van den Eede

Rugger van den Gavere

Jan van Rameys

Willem Scaec

Jacop Crommelin

Rugger Hameyde

Jan Eppe

Wouter Cammelin

1426:

P: Gheeraerd de Tolnare

Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

S: Rugger van Yseghem

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Willem van den Gavere (glazenmaker)

Wouter van der Gote alias Robaut

Oste van den Walle

Jan Willecomme (brouwer)

Wouter Cammelin

Willem van den Leene

Gillis van Laerberghe

Oste van den Brande (Othon) (drapier)

Gheeraerd den Tollenaere (Tolnare)

Lonis Scaec (*rudder*)

Jacob Robe

1427:

P: Willem van den Brande fs. Gillis (lijnwaadhandelaar)

Olivier Gosseel

S: Jan van der Gote alias Robaut (huidenvetter?)

Joos Hameyde

Wouter de Vriend (drapier)

Jan de Tuc

Willem Scaec

Pieter de Corte (verver)

Jan Roelkin

Gillis van Lauwe

Gheeraerd van Cattenbeke

Lauwers van de Eede

Wouter van den Kercove

Pieter Fierins

Jacop Pollier

1428:

P: Wouter Cammelin

Jan van Rameys

S: Rugger van Yseghem

Willem Maelfeit

Floreins Wieland

Jacop Pipe

Jacop Scaec (fs. Lonis, zilversmid)

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Lonis Denys

1429:

P: Wouter de Vriend(t) (drapier)

Willem Craye

S: Lodewyc Blase

Jan van Rameis

Gheeraert van Cattenbeke

Simoen Scade

Jan Roelkin

Joos Hameyde

Jan de Bode

Lauwers van den Heede

Wouter van den Kerchove

Jan Denys

Willem van den Leene

Willem Scaec

Jakemaert van der Gote

1430:

P: Willem Maelfeyt

Jacob Pipe (Pype)

S: Rugger van Yseghem

Pieter de Corte (verver)

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Roeland van Coyeghem

Jacop Robe

Lonis Denys

Willem van Brouckerke

Floreins Wieland

Oste van den Walle

1431:

P: Jacop Scaec (fs. Lonis en zilversmid?)

Willem Scaec

S: Jan van Vlenken (steenbakker)

Wouter Cammelin

Willem van den Leene

Rugger de Vriend (voller/ drapier)

Jan de Bode

Adaem de Corte

Pieter van den Bossche

Willem van den Brande fs. Willem

Jan van Rameis

1432:

P: Lodewyc Blase

Zegher van Outerive (voller)

S: Roeland van Coyeghem

Jacop Pollier

Willem van den Brande fs. Willem (drapier)

Jacop Pipe

Oste van den Walle

Rugger Hameyde

Gillis van Laerberghe

Jan Denys

Jacop Robe

1433:

P: Joos Hameyde

Rugger van Yseghem

S: Adaem de Corte

Willem van Brouckerke

Joes Reubin

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Pieter van den Bossche

Willem van den Brande fs. Willem (drapier)

Willem Maelfait

Jhan Scaec

Jhan Roelkin

1434:

P: Fransoys Dibbout

Jan de Tuc

S: Rugger van den Brande (drapier)

Roeland van Coyeghem

Wouter de Vriend (drapier)

Jacop Pollier

Joes Eppe

Willem Craye

Willem van den Leene

Jan van Vlenken (steenbakker)

Jan van den Ghenste (Gheenste)

Rugger van Monden

1435:

P: Willem van den Brande fs. Willem (drapier)

Jacop Robe

S: Adaem de Corte

Jan de Caluwe (beenhouwer)¹⁹

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Rugger van Saerseghem

Jan de Tuc

Willem van den Walle (drapier)¹⁸

Rugger de Vriend (voller/ drapier)

Roeland van Coyeghem

Jan Denys

Jakemaert van der Gote

1436:

P: Jan van Vlenken (steenbakker)

Roeland van Coyeghem

S: Jan de Bode

Jan van der Gote

Mr. Ampleunis Craye

Gheeraert Tanghe (wolhandelaar)²⁰

Joos Reubin

Jan van der Cruce (zilversmid)

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Jacop Pollier

Rugger de Rikere (drapier?)

¹⁸ Willem van den Walle, drapier en koopman van laken. (RAK., OSAK, *Akten en contracten*, 1446-1448, f° 20 v°.

¹⁹ Jan de Caluwe *vleeshauwere* was ingeschreven in het Register van de Draperie (Haquette, "Les nébuleuses drapières," 115). Tevens was hij in 1419 deken van het Vleeshuis (RAK, OSAK, *Stadsrekening* 1418-1419, f° 1).

²⁰ RAK, OSAK, *Sint-Maartenskerk*, nr. 59 (1439-1450), f° 25 r°.

1437:

P: Lonis de Cokere

Rugger van den Brande (drapier)

S: Willem Maelfeyt

Jakomaert van der Gote

Willem van den Walle (drapier)

Daniel van den Dale

Pieter van den Bossche

Zegher Tanghe (steenbakker)

Willem van den Brande fs. Willem

1438:

P: Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Joos Eppe

S: Jan van Vlenken (steenbakker)

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Jacob Robe

Joos Ruebin (Reubin)

Mr. Ampleunis Craye

Pieter Fierins

Roeger de Vriend(t)²¹ (voller/ drapier)

Christiaen Groeninc²² (goudsmid)

Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

1439:

P: Willem Maelfait

Pieter van den Bossche

S: Rugger van Yseghem

Rugger van den Brande (drapier)

Laureys van den Eede

Zegher Tanghe (steenbakker)

Jan van Vlenken (fs. Jans)²⁴

Vincent Adin

Willem van den Dale (brouwer)

Jan van Rameis

Pieter Lours²³ (brouwer en voller)

Willem van den Walle (drapier)

²¹ Roger de Vriend(t) zijn dochter, Guillelmine, zal trouwen met de zoon van Roeland van den Brande, i.c. Joos (Josse) van den Brande. (<https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be/persoon/joos-van-den-brande.html>)

²² Christiaen Groeninc was beroepshalve goudsmid. (Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 62).

²³ Pieter Lours was in 1446 deken van de draperie (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 20 v°).

²⁴ Jan Vanvleinken fs Jans die corts staerf. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten* 1438-1441, f° 18 (6 laumaent 1438)).

1440:

P: Willem van den Brande fs. Willem (drapier)

Joos Ruebin (Reubin)

S: Jan Veldom alias Scaec

Jan van den Gheenste

Loonis de Loke (de Cokere)

Christiaen Groeninc (goudsmid)

Roeger van Maldeghem

Willem Noppe (drapier)²⁵

Gillis de Goudsmet (edelsmid?)

Ghiselbrecht Denys

Olivier vanden Rade

1441:

P: Mr. Ampleunis Craye

Rugger Hameyde

S: Joos Hameyde

Rugger de Vriend (voller/ drapier)

Jacop Pollet

Jan de Caluwe (beenhouwer)

Willem van den Walle

Vincent Adin

Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Bernaert Tanghe

Jan de Ruede alias de Muelnaer

1442:

P: Rugger van Maldeghem

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

S: Mr. Ampleunis Craye

Jan van der Beke

Matheeuw Scaec (Mathijs Scaec fs. Lonis)

Pieter Fierins

Christiaen Groeninc (goudsmid)

Gillis Ervaert

Clement van Ruuslede (zilversmid)²⁶

²⁵ Willem Noppe is een drapier en koopman van laken. (RAK., OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 20 v°.

²⁶ Clement van Ruuslede was zilversmid en geldwisselaar. (P. Debrabandere, *De Kortrijkse edelsmeedkunst*, 60-1).

1443:

P: Fransoys Dibbout

Joos Hameyde

S: Jan van Vlenken (steenbakker)

Pieter van den Bossche

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Willem Noppe (drapier)

Jan de Ruede alias de Muelnare

Riquaert van Outerive

Sanders Cabellau

Pieter Wandele

Goossaert Ridden

1444:

P: Rugger van den Brande (drapier)

Jacop Robe

S: Joos Ruebin (Reubin)

Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Jan van der Beke

Clement van Ruuslede (zilversmid)

Heynric de Haesteghe

Gillis Ervaert

Rugger Borssier

Willem de Naen

Obrecht de Boetere (drapier)²⁷

1445:

P: Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Willem van den Dale (brouwer)

S: Joos Hameyde

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Rugger van Sarseghem (drapier)²⁸

Zegher Tanghe (steenbakker)

Rugger van Maldeghem

Ghiselbrecht Denys

Jan de Ruede alias Muelnare

Pieter Wandele

Willem Goller (Geller)

²⁷ Obrecht de Boetere, drapier en koopman van laken. (RAK., OSAK, *Akten en Contracten*, 1466-1448, f° 20 v°. Tevens was hij houder van een wijnhuis. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 203)

²⁸ Rugger van Sarseghem, drapier en koopman van laken. (RAK., OSAK, *Akten en Contracten*, 1446-1448, f° 20 v°.

1446:

P: Rugger de Vriend(t) (voller/ drapier)

Denys van den Spiere (linnenhandelaar)

S: Rugger van den Brande (drapier)

Pieter van den Bossche

Willem van den Dale (brouwer)

Gillis de Goudsmet (goudsmid?)

Clement van Ruuslede (zilversmid)

Heyndric de Haesteghe

Gillis Ervaert

Rufflaert van der Banc

Pieter van Ronneke

1447:

P: Joes Ruebin (Reubin)

Matheux Scaec

S: Rugger van Maldeghem

Denis van der Spiere (linnenhandelaar)

Jan van den Berghe (goudsmid?)

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Obrecht de Boetere (drapier)

Willem van den Walle (drapier)

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)²⁹

Willem de Naen

Jan van Vlenken (steenbakker)

1448:

P: Jan Crommelin

Rugger Hameyde

S: Matheux Scaec

Joos Ruebin (Reubin)

Rufflaert van der Banc

Willem de Corte

Jan Veldom alias Scaec (grauwwerker)

Pieter van den Bossche

Gillis Ervaert

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Roelant van den Brande³⁰ → Joos Crayen

²⁹ RAK, *Sint-Maartenskerk*, nr. 59, f° 86 v°.

³⁰ Roeland van den Brande was beroepshalve wijnhandelaar. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 203).

1449:

P: Rugger van Maldeghem

Rugger de Rikere (Rykere)

S: Rugger van den Brande (drapier)

Gheeraerd de Tolnare

Obrecht de Boetere (drapier)

Olivier Beert³¹ (de Jonghe, slager)

Rugger Cammelin

Jacop Robe

Willem Noppe (drapier)

Bernard Tanghe

Jan Raeuwele (Ruele?)

1450:

P: Jan de Tuc

Joos Hameyde

S: Rugger Hameyde

Pieter van den Bossche

Willem van den Dale (brouwer)

Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Matheeuw Scaec

Clement van Ruuslede (zilversmid)

Willem de Naen

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Willem de Corte

1451:

P: Jacop Robe

Rugger van den Brande (drapier)

S: Joos Ruebin (Reubin)

Jan van der Beke

Obrecht de Boetere (drapier)

Jan van den Berghe (goudsmid)

Jan van der Gavere (wijnhandelaar)

Rugger Cammelin

Jan Raeuwele (Ruele?)

Rugger de Corte

Rugger van Haluwin

→ Jan 't Kint (brouwer)³²

³¹ Oliver Beert, deken *vanden vleeschuze* 1430-1433. (RAK, OSAK, *Stadsrekening 1393-1394*, f° 1; Viaene, "Neringen en stadsofficiën te Kortrijk," 154-55.

³² Jan 't Kint, *brauwere*, schepen te Kortrijk. Mogelijk verving hij een andere schepen want overigens komt zijn naam niet voor. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1449-1452, f° 126).

1452:

P: Gheeraerd de Tolnare

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

S: Jan de Tuc

Pieter van den Bossche

Matheeux Scaec

Willem Noppe (drapier)

Willem van den Walle (drapier)

Jan Robe (makelaar)³³

Olivier Scade

Zegher Fierins

Rugger van der Hecke

1453:

P: Willem van den Dale (brouwer)

Rugger van der Hecke

S: Gheeraerd de Tolnare

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Ruflart van der Banc

Jan van den Berghe (goudsmid?)

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Jan Raeuwele (Ruele?)

Rugger de Corte

Rugger van Haluwin (van Halewijn)

1454:

P: Matheeux Scaec

Joos Ruebin (Reubin)

S: Jan de Tuc

Rugger van Maldeghem

Jan van der Beke

Rugger Cammelin

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Zegher Fierins

Ghiselbrecht van Wijsberghe (slager?)

Joos van Rameys

Jan van der Gracht

³³ Jan Robe, beroepshalve makelaar, werd in 1459 door de commissarissen van de hertog voor het leven benoemd tegen een borgsom van 50 £ gr. (Baekelandt, *Filips de Goede en de stad Kortrijk*, 79-80; Pauwelyn, *De gegoede burgerij I*, 188).

1455:

P: Pieter van den Bossche

Rugger Hameyde

S: Gheeraerd de Tolnare

Willem van den Dale (brouwer)

Pieter Lours (brouwer en voller)

Obrecht de Boetere (drapier)

Rufflaert van der Banc

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Rugger van Haluwin (van Halewijn)

Rugger van der Hecke

1456:

P: Willem van den Brande (drapier)

Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

S: Jan van der Beke

Henric de Haesteghe

Jan Raeule (Ruele?)

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Matheeux Scaec

Rugger Cammelin

Zegher Fierins

Arent Pourret

Wulfart Simoens (verver?)

1457:

P: Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

Jan de Tuc

S: Joos Ruebin (Reubin)

Pieter Lours (brouwer en voller)

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Rugger de Corte

Rugger van Haluwin (van Halewijn)

Joos van Ramez

Ghildolf van Domirin (edelsmid)

Mr. Jan de Rikere

Tristan van der Woestine

1458:

P: Rugger van Maldeghem

Rugger van den Brande (drapier)

S: Denis van der Spiere (linnenhandelaar)

Matheeux Scaec

Rugger Hameyde

Ghiselbrecht van Wijnsberghe

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Jan Raeuwel

Zegher Fierins

Arend Porret

Steven de Paeu

1459:

P: Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Gheeraerd de Tolnare

S: Rugger van Maldeghem

Rugger van Haluwin (van Halewijn)

Obrecht de Boetere (drapier)

Mr. Jan de Rikere

Jan van der Beke

Jacob van Coyeghem (fs. Roeland)

Heindrick de Haesteghe

Joos van Rameys

Tristan van der Woestine

1460:

P: Rugger de Corte

Jan Crommelin

S: Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Zegher Fierins

Matheeux Scaec

1461:

P: Joos Ruebin (Reubin)

Willem van den Dale (brouwer)

S: Obrecht de Boetere (drapier)

Jan de Tuc

1462:

P: Willem de Corte

Rugger van Haluwin, heer van Zwevegem en burggraaf van Harelbeke?

Hendric de Haesteghe?

S: Joos Ruebin (Reubin)

Matheeux Scaec

Pieter van den Bossche

Rugger van Saerseghem

Rugger de Corte

Olvier Scade

Mr. Jan de Rikere

Rugger van Troys

Gheeraerd van Cattembeke

1463:

P: Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Hubeert van der Hecke

S: Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

Rugger van Maldeghem

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Rugger Cammelin

Ghiselbrecht van Wijsberghe

Tristan van der Woestine

Steven de Paeu

1464:

P: Rugger Hameyde

Matheeux Scaec

S: Joos Ruebin (Reubin)

Pieter van den Bossche

Rugger van Saerseghem

Obrecht de Boetere (drapier en wijnhandelaar)

Rufflaert van der Banc

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Mr. Jan de Rykere (de Rikere)

Jacop van Coeyghem

Oste van den Berghe (brouwer)³⁴

³⁴ Oste van den Berghe *brauwere*. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1491-1494, f° 18 r°.)

1465:

P: Rugger van Maldeghem

Zegher Fierins

S: Jan de Tuc

Matheeux Scaec

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Olivier Scade

Ghiselbrecht van Wijnsberghe

Ghildolf van Domirin³⁵ (edelsmid)

Jacop van den Dale

Gherard van Cattenbeke

Rugger de Crütsche (de Crytssche)

1466:

P: Jacop van Coyeghem

Gheeraerd de Tolnare

S: Joos Ruebin (Reubin)

Rugger van Saerseghem

Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

Obrecht de Boetere (drapier en wijnhandelaar)

Zegher Fierins

Mr. Jan de Rikere

Tristram van der Woestine

Oste van den Berghe (brouwer)

Lonis Denys

1467:

P: Jan de Tuc

Rugger van der Hecke

S: Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Rugger van Maldeghem

Rufflart van der Banc

Olivier Scade

Ghiselbrecht van Wijnsberghe

Jacop van Coeyeghem

Gheerart van Cattenbeke

Rugger de Crütssche (de Crytssche)

³⁵ Ghildolf van Domirin (Douvryn) was tevens eigenaar van een wijnhuis. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* I, 203)

Proosten en schepenen onder het bewind van Karel de Stoute (1467-1477)

1468:

P: Joos Ruebin (Reubin)

Pieter van den Brande (drapier)

S: Zegher Fierins

Pieter van den Bossche

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Rugger Hameyde

Gillis de Costere

Pieter Lours (brouwer en voller)

Oste van den Berghe (brouwer)

Willem van der Gote

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

1469:

P: Willem de Corte

Mr. Jan de Rikere

S: Matheux Scaec

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

Roelant van den Brande (wijnhandelaar)

Rugger Cammelin

Ghyselbrecht van Wijnsberghe

Jacop van Coyeghem

Zegher van den Leene

Cornelis van Reneaulx

Arent Pipe

1470:

P: Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Mr. Jacop van Waes (chirurgijn)

S: Rugger van Maldeghem

Pieter van den Bossche

Gheldolf van Domirin (edelsmid)

Oste van den Berghe (brouwer)

Gillis de Costere

Willem van der Gote

Wouter van Lauwe

Gaspar de Vriend(t)

Ghyselbrecht van Welsenens³⁶ (steenbakker)

³⁶ Ghyselbrecht van Welsenens alias Coenkin, fs. Jan, steenbakker en eigenaar van een steenbakkerij. (RAK, OSAK, *Stadsekening*, 1485-1486, f° 90; 1493-1494, f° 144 v°).

1471:

P: Rugger Hameyde

Ywein Gheys

S: Mr. Jan de Rikere

Rufflaerd van der Banc

Rugger Cammelin

Steven de Paeu

Cornelis van Reneaulx

Rugger Crommelin (huidenvetter)³⁷

Mr. Gheeraerd de Coc

Lodewyc dit Macherliers

Willem van den Broucke

1472:

P: Matheeux Scaec

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

S: Jacop van den Wale

Rugger van Maldeghem

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Jan van der Gracht

Ghildolf van Domirin (edelsmid)

Wouter van Lauwe

Andries Noppe

Joos van den Brande (Josse)

Jan Fierins

1473:

P: Jacop van Coyeghem

Josse Ruebin (Reubin) (de jonghe)

S: Matheeux Scaec

Olivier Scade

Steven de Paeu

Willem van der Gote

Cornelis van Reneaulx

Mr. Gheerart de Coc

Mr. Jacop van Waes (chirurgijn)

Willem van der Woestine

Joos 't Kint

Boudin Deconinc

³⁷ Huidenvetter Rugger Crommelin zien we terug in de zetting van 1477 onder de gegoede burgerij, groep D, met een vermogen tussen 100 lb. tot 200 lb. gr. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 18)

1474:

P: Rugger van Maldeghem

Mer. Antheunis de Costere

S: Rufelaert van der Banc

Jan van der Gracht

Ghildolf van Domirin (Douvvin) (edelsmid)

Jacob van den Dale

Willem van den Broucke

Jan Fierins

Gheerard de Langhe

Wouter van Thielt

Steven van Gothem (drapier en wijnhandelaar)

1475:

P: Joos Ruebin (Reubin) (fs. Huugs)

Rugger Cammelin

S: Denis van der Spiere (linnenhandelaar)

Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Gheerard van Cattenbeke

Gillis de Costere

Willem van der Gote

Wouter van Lauwe

Olivier van den Rade

1476:

P: Willem de Corte

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

S: Ghildolf van Domirin (edelsmid)

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Cornelis van Reneaulx

Rugger Crommelin (huidenvetter)

Willem van den Broucke

Steven van Gothem (drapier en wijnhandelaar)

Willem de Paen

Roeland Heykin

Claeys van der Ecke

Proosten en schepenen onder het bewind van Maria van Bourgondië (1477-1482)

1477:

P: Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

S: Joos Ruebin (Reubin)

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Wouter van Tielt

Gheeraerd van Cattenbeke

Gillis de Costere

Rugger van den Hecke

Matheeux Scaec

Rugger Cammelin

Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

1478:

P: Joos van der Woestine

Oste van den Berghe (brouwer)

S: Matheeus Scaec

Denys van der Spiere (linnenhandelaar)

Gheerard van Cattenbeke

Gillis de Costere

Willem van de Woestine

Roeland Heykin

Roeland van Langhemeersch

Maertin Noppe

Arend Tibaut

1479:

P: Ywein Gheys

Jan Hameyde (wijnhandelaar)

S: Roeland van den Brande (wijnhandelaar)

Jan van der Gracht

Mr. Gheeraerd de Coc

Joos van Hemsrode

Robbert de Veel (makelaar)³⁸

Ghysselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Gheeraerd de Langhe

Willem de Paeu

Willem Bouckaert

³⁸ Robert de Veel, makelaar (RAK, OSAK, *Register Draperie*, f° 185 v°)

1480:

P: Joos Ruebin (Reubin)

Gillis de Costere

S: Roeland Heykin

Maertin Noppe

Denis van der Spiere (linnenhandelaar)

Ywein Gheys

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Gheeraerd van Cattenbeke

Roeland van Langhemeersch

Arend Tibaut

1481:

P: Rugger van Maldeghem

Jan van Morslede

S: Rugger Cammelin

Cornelis van Reneaulx

Gillis de Costere

Japsar de Vriend (drapier)

Ghiselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Joos Ruebin (Reubin)

Willem de Paeu

Robbeert de Veel (makelaar)

Jan Bouckaert

1482:

P: Jacop van Coyeghem

Olivier Scade

S: Rugger van Maldeghem

Lodewyc Wulveric (wolhandelaar)

Ghiselbrecht van Wijnsberghe (junior?)

Roeland Heykin

Roeland van Langhemeersch

Arend Tibaut

Ywein Gheys

Jan van Morslede

Jan de Tolnare

Proosten en schepenen onder het regentschap van Maximiliaan I (1482-1494)

1483:

P: Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Maertin Noppe

S: Rugger Cammelin

Jan van den Gavere (wijnhandelaar)

Gillis de Costere

Cornelis van Reneaulx

Jaspar de Vriend (drapier)

Ghysselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Joos Ruebin (Reubin)

Mr. Jan van den Brande

Joos van Theunebrouc (drapier)

1484:

P: Gheeraerd van Cattembeke

Jan de Tolnare

S: Rugger van Maldeghem → Mr. Jacop van Waes (de oude)

Jan Robe (makelaar en wijnhandelaar)

Arend Tibaut

Ywein Gheys

Jan van den Dale (verver)³⁹

Joos van den Berghe

Perceval Pauwels

Cornelis Danckx (Daucx)

Mr. Francoys van den Brande

1485:

P: Gaspar de Vriend(t)

Ghysselbrecht van Wijnsberghe

S: Jacop van Coyeghem

Gillis de Costere

Cornelis van Reneaulx

Joos Reubin

Boudin de Coninc

Maertin Noppe

Robbeert de Veel (makelaar)

Jan de Tolnare

Jacop van Outerive

³⁹ Verver Jan van den Dale behoorde in de zetting van 1477 in groep C van de gegoede burgerij, met een vermogen van 200 Lb. tot 300 Lb. gr. (Pauwelyn, *Gegoede burgerij* III, 18).

1486:

P: Mr. Jacop van Waes (chirurgijn)

Matheeux Scaec

S: Joos Ruebin (Reubin)

Maertin Noppe

Percheval Pauwels

Karelt Menegheer (Karels Meingheer)

Jacop van Coyeghem

Roeland Heykin

Arend Tibaut

Mr. Fransoys van den Brande

Christoffel Mergaerd

1487:

P: Hughe Reubin

Cornelis van Reneaulx

S: Mr. Jacop van Waes (de oude) (chirurgijn)

Willem de Paeu

Robbeert de Veel (makelaar)

Jan van Morslede

Jan de Tolnare

Jacop van Outerive

Maertin de Velare

Jan de Rikere (Rykere)

Jacop Porret (makelaar)

1488:⁴⁰

P: Mr. Francoys van den Brande

Robbeert de Veel (makelaar)

S: Gheeraerd van Cattenbeke

Ghyselbrecht van Wynsberghe (Wijsnberghe)

Maertin Noppe

Joos van Theunebrouc (drapier)

Karel Menegheer (Meingheer, voller?)

(Joos Ruebin)?

Willem de Tolnare

Jan de Clerck (blauwverver)

Denys Hespeel

Jan Porret

⁴⁰ RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1485-1488, f°223 r°, 15 laumaendt 1487.

1489:

P: Jacop van Coyeghem

Jan van den Dale (verver)

S: Gheeraerd van Cattenbeke

Maertin Noppe

Robbeert de Veel (makelaar)

Joos Vanthuenebrouc

Jan de Rikere (Rykere)

Jan Porret (drapier)

Colaerd Judyn (wijnhandelaar)

Ampleunis van den Berghe

Rugger van Troyes

Jan van der Haghe

1490:

P: Jan van Morslede

Joos van den Berghe

S: Jan de Tolnare

Cornelis van Reneaulx

Mr. Jacob van Waes (de oude) (chirurgijn)

Jaspar de Vriendt (drapier)

Perchevael Pauwels

Mr. Fransoys van den Brande

Jan de Clerc (roodverver)⁴¹

Oste Lap

Christiaen Caelbaert (drapier)

1491:

P: Rugger van der Hecke

Maertin Noppe

S: Joos Reubin

Willem de Paeu

Robbeert de Veel (makelaar)

Jan van Morslede

Joos van den Berghe

Maertin de Velare

Jan de Rikere (Rykere)

Jacob Porret (makelaar)

Fransoys Aelbrecht

⁴¹ Gezien Jan de Clerck, blauwverver, al overleden was voor 10 oktober 1489, was het dus hoogstwaarschijnlijk Jan de Clerck, roodverver, die schepen was te Kortrijk. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1488-1490, f° 64 v°, 10 *octobre* 1489). Anderzijds zou het misschien ook Jan de Clerck, vrije voller te Kortrijk, kunnen gaan? (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 95 v°).

1492:

P: Jan de Tolnare

Perchevael Pauwels

S: Mr. Fransoys van den Brande

Cornelis de Reneaulx

Christoffels Mergaerdt

Willem de Tolnare

Hughe Reubin

Jan Gheys

Pieter van Damme (Junior, slager?)

Inghele van de Voorde (makelaar)

Pieter van Hulsbissche

1493:

P: Jaspaer de Vriend(t) (drapier)

Willem de Coninc

S: Jacop van Coyeghem

Maertin Noppe

Jan de Tolnare

Joos van den Berghe

Parchevael Pauwels

Adriaen Neyt

Colaerd Judyn (wijnhandelaar)

Wulfaert de Crudenare

Mr. Jan van den Brande

1494:

P: Hughe Ruebin (Reubin)

Cornelis de Reneaulx

S: Jan de Tolnare

Percheval Pauwels

Colaerd Judyn (wijnhandelaar)

Mr. Fransoys van den Brande

Willem de Tolnare

Maerten Noppe

Joos van den Berghe

Wulfaert de Crudenare

Jacop van Coyeghem

Proosten en schepenen onder het bewind van Filips I ‘de Schone’ van Castilië (1494-1506)

1495:

P: Mr. Fransoys van den Brande

Jan Gheys

S: Perceval Pauwels

Cornelis de Reneaulx

Christophe Mergaerd

Jacop Porret (makelaar)

Huughe Ruebin (Reubin)

Wulfaert de Crudenaere

Willem de Coc

Jan de Hert

Maertin Buerse (steenbakker)⁴²

1496:

P: Jacop van Coeyghem

Joos Ruebin (Reubin)

S: Roger van der Hecke

Maertin Noppe

Maertin Develare

Chrétien Caelbaert (drapier)

Pieter van Damme

Ange van de Voorde (makelaar)⁴³

Jan van den Brande

Daniel van den Rade

Maertin Steyt

1497:

P: Robert de Veel (makelaar)

Jan van den Dale (verver)

S: Jan van Morselede

Gilles de Costere

Gaspar de Vriend(t)

Perceval Pauwels

Jacop Porret (makelaar)

Pieter van Hulst

Willem de Coc

Martin Burse (Beurse) (steenbakker)

Jan Deffieuyes (Defresnes)

Loys van Caloen

⁴² RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1509-1510, f° 122 r°, (20 wedemaent 1509).

⁴³ Adriaan van de Voorde was makelaar.

1498:

P: Roger van der Hecke

Willem de Tolnare

S: Josse Ruebin

Jean van den Dale (verver)

Martin Develare

Chrétien Caelbaert (drapier)

Jan van den Brande

Martin Steyt

Joos van Caloen

Jan de Coc

Mr. Jan Aelbrecht

1499:

P: Jan van Morselede

Jacop van Waes (chirurgijn)

S: Jan de Tolnare

Cornelis van Reveaulx

Robert de Veel (makelaar)

Huughe Ruebin (Reubin)

Jacop Porret (makelaar)

Jan Gheys

Maertin Buerse (steenbakker)

Colard Pesgnier (Pasquier)

Joos van den Berghe (de jonge)

1500:

P: Jan van den Brande

Lodewyc van Caloen

S: Joos van den Berghe (fs. Oste)

Jan Denys

Jan van Morselede

Maertin Develare

Jean de Clerc (roodverver)

Mr. Willem de Coc

Andries de Praete (de Praetere)

Martin Beert

Jacop de Crytsche

1501:

P: Hugues Ruebin (Reubin)

Jean de Tolnare

S: Joos van den Berghe (de jonghe)

Jan de Ryckere

Pietre van Damme

Jan Gheys

Jan van den Brande

Maertin Burse (steenbakker)

Lowys van Caloen

Nicolas Pesgnier (Pasquier)

Andries van Thuenebrouck

1502:

P: Joos van den Berghe (fs. Oste)

Jan de Bevere (van Beveren)

S: Jan de Tolnare

Gillis de Costere

Jan de Clerc (roodverver)

Wulfaert de Crudenere

Maertin Steyt

Joos van Caloen

Jan de Coc

Pasquier Parydaen (drapier)

Daniel de Conte

1503:

P: Joos Ruebin (Reubin)

Jan Gheys

S: Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Jacop Porret (makelaar)

Mr. Willem de Coc

Maertin Burse (Burse) (steenbakker)

Loys van Caloen

Mr. Jan Aelbrecht

Nicolas Pesgnier (Pasquier)

Joos van den Brande

Mr. Jacop van Waes (chirurgijn)

1504:

P: Jan van den Dale (verver)

Maertin Develare

S: Jan de Tolnare

Jan de Ryckere

Pietre van Damme

Maertin Steyt

Andries van Thuenebrouck

Daneel de Conte

Ghildolf v. Halewin (al. de Deurwaerder)

Fransois de Paeu

Zoutard van Langhevelde

Jacobus Pluchot?

1505:

P: Martin Develare

Jan van den Dale (verver)

S: Jan de Ryckere

Daneel de Conte

Zoutard van Langhevelde

Jan de Tolnare

Fransois de Paeu

Maertin Steyt

Ghildolf v. Halewin (al. de Deurwaerder)

Pieter van Damme

Andries van Theunebrouck

1506:

P: Jacop Porret (makelaar)

Jan de Ryckere

S: Jan de Tolnare

Jan van den Brande → Jan de Clerc (roodverver)

Pieter van Damme

Mr. Willem de Coc

Maertin Burse (steenbakker)

Ghildolf v. Halewin (al. de Deurwaerder)

Nicolas de Heere

Roger de Costere

François de Paeu

Proosten en schepenen onder het bewind van keizer Karel V (1506-1555)

1507:

P: Robbeert de Veel (makelaar)

Wouter van der Gracht

S: Jacop Porret (makelaar)

Maertin Develare

Huughes Ruebin (Reubin)

Maertin Steyt

Nicolaes Pesgnier (Pasquier)

Andries van Theunebrouck

Passchier Parydaen (drapier)

Joos van den Brande

Pietre van de Cruce

1508:

P: Jean de Tolnare

Robert de Veel (makelaar)

S: Martin Develare

Hugues Ruebin (Reubin)

Martin Steyt

Josse van den Brande

Pierre van der Cruce

André van Thuenebrouck

Jacques Porret

Nicolas Pesgnier (Pasquier)

Pasquier Parydaen (drapier)

1509:

P: Josse van den Berghe

Jean de Tolnare

S: Jacques Porret

Martin Develare

Martin Steyt

Pierre van der Cruce

Pasquier Parydaen (drapier)

Hugues Ruebin (Reubin)

Josse van den Brande

Nicolas Pesgnier (Pasquier)

André van Thuenebrouck

1510:

P: Louis van Caloen

Denis de Vriend(t)

S: Jacques Porret

Louis van Waes → Pierre van der Hulst

Josse van den Brande

Pierre Fremault

François de Paeu

Jean de Hulst → Jacques de Crytsche

Christophe van Scorisse

François Gheeraerts

1511:

P: Jan Gheys

Jan de Beveren (van Beveren)

S: Jan de Tolnare

Jan de Ryckere

Wouter van der Gracht

Mr. Willem de Coc (de Cock)

Maertin Burse (Burse) (steenbakker)

Mr. Jacop van Waes (chirurgijn)

Pietre van der Hulst

Martin Beert

Jan van Roesselaere

1512:

P: Maertin de Velaere

Gheeraert de Tolnare

S: Olivier Roose

Mr. Cornelis van den Berghe

Joos van den Brande

Kerspossels van Scorisse

Fransois de Paeu

Ghildolf v. Halewin al. de Deurwaerder

Fransois Gheeraerds

Heinderic de Voldere

1513:

P: Maertin Burse (steenbakker)

Clais de Heere

S: Jan de Tolnare

Jan de Ryckere

Jacop Porret (makelaar)

Wouter van der Gracht

Jan Gheys

Jan de Bevere

Pieter Fremault (de oude)

Mr. Willem de Cock

Jan van Roesselare

1514:

P: Olivier Roose

Raphael van de Poele

S: Robert de Veel (makelaar)

Maertin Develare (de Velare)

Maertin Burse (steenbakker)

Christophe van Scorisse

François de Paeu

Ghildolf v. Halewin al. de Deurwaerder

Pietre Bouckaert

Mathieu van Ronneke

Joos van Welsenenes (verver?)

1515:

P: Joos van den Brande

Jan de Ryckere

S: Mr. Cornelis van den Berghe

Jan Gheys → Pierre Fremault (fs. André)

Mr. Willem de Cock

Jan du Buus (lakensnijder?)⁴⁴

Maertin Steyt

Jan van Roesselaere

Maertin van Damme

Heinderic de Voldere

Cornelis de Marscalc

1516:

P: Hughe Ruebin (Reubin)

Jan de Tolnare

S: Robbeert de Veel (makelaar)

Maertin Burse (steenbakker)

Pieter Bouckaert

Christophe van Scorisse

François de Paeu

Joos van Welsenenes (verver?)

Jan van den Dale (verver)

Augustin Christiaen (Kerstiaen)

Oste Beert (huidenvetter)

→ Ruggekin van der Plancke⁴⁵

⁴⁴ Jan Buus, lakensnijder. (RAK, OSAK, *Akten en contracten*, 1491-1494, f° 120 r°; 1515-1516, f° 85 v°).

⁴⁵ Ruggekin van der Plancke werd pas later bijgeschreven. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, f° 102 r°)

1517:

P: Jan van Roesselaere

Cornelis van den Berghe

S: Loys van Caloen

Jan du Buus (lakensnijder)

Mathieu (Mathys) van Ronneke

Nicolas (Clais) de Heere

Raphael van de Poele

Mr. Willem Decock⁴⁶ → Wouter de Prater

Ghildolf v. Haluwin⁴⁷ → Pieter Fremault

Heinderic de Voldere

Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

1518:

P: Robbeert de Veel (makelaar)

Joos van Welsenens (verver?)

S: Jan de Tolnare

Cornelis van den Berghe

Christophe van Scorisse

Maertin Burse (steenbakker)

Fransois de Paeu

Pieter Bouckaert

Maertin van Damme

N.N. van de Castele

N.N. Veldeken

1519:

P: Pieter Fremault

Maertin Develare

S: Jan de Ryckere

Cornelis van den Berghe

Oste Beert (huidenvetter)

Jan van Roesselaere

Jan van Damme

Pieter van der Meersch (voller)

Roger Roose

Ghyselbrecht Gheys

Jan du Buus (lakensnijder)

⁴⁶ Meester Willem de Cock (Decock) overleden. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 23 april 1517)

⁴⁷ Ghildolf van Halewijn alias de Deurwaerder ging wonen te Harelbeke en was bij commissie gesteld in zijn stad. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 23 april 1517)

1520:

P: Maertin Burse (steenbakker)

Oste van den Berghe

S: Jan de Tolnare

Pieter Bouckaert

Jacop van Waes (chirurgijn)

Christophe van Scorisse

Fransois de Paeu

Maertin van Damme

Joos van Welsenens (verver?)

Cornelis de Marscale

Othon Beert

1521:

P: Nicolas de Heere

Willem de Tolnare

S: Jan de Tolnare

Cornelis van den Berghe

Pieter Bouckaert

Raphael van de Poele

Mathieu van Ronneke

Jan van den Dale (verver)

Ghyselbrecht v. Welsenens (fs. Ghyselbrecht)

Jean van Roesselaere

Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

1522:

P: Roger de Muelenare

Oste Beert (huidenvetter)

S: Pieter Bouckaert

Nicolas de Heere

Christophe van Scorisse

Cornelis de Marscale

Anthoine Lane

Fransois de Paeu

Jan van Damme

Pieter van den Keere

Jacop Veldeken

1523:

P: Jan de Tolnare

Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

S: Cornelis van den Berghe

Mathieu van Ronneke

Maertin Burse (steenbakker)

Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Augustin Christiaen → Adrien de Crytsche

Jan van Roesselaere

Jan Willecomme

Pieter van der Kindert

Chrétien Petyt

1524:

P: Jan van den Berghe

Pieter Bouckaert

S: Jan de Tolnare

Nicolas de Heere

Christophe van Scorisse

Fransois de Paeu

Anthoine Lane

Jan van Damme

Cornelis de Marscalc

Jan Reverdin

Roger Roose

1525:

P: Jan van Roesselaere

Mathieu van Ronneke

S: Pieter Bouckaert

Oste van den Berghe

Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

Adrien de Crytsche

Wouter van der Gracht

Wouter van de Castele

Jan de Costere

Ghyselbrecht Gheys

Louis (Loy) Quackelbeen

1526:

P: Pieter Fremault

Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

S: Jan de Tolnare

Mathieu van Ronneke

Christophe van Scorisse

Anthoine Lane

Roger Roose

Jan Reverdin

Joos de Ryckere

Jacop van den Berghe

André de Preeter (de Prater?)

1527:

P: Raphael van de Poele

Augustin Christiaen

S: George van Morselede

Nicolas de Heere

Jan van Roesselaere

Cornelis de Marscalc

Wouter van der Gracht

George de Boetere

Jan de Costere

Joos Waeye

1528:

P: Willem de Tolnare

Wouter van de Castele

S: Jan de Tolnare

Augustin Christiaen

Mathieu van Ronneke

Christophe van Scorisse

Anthoine Lane

Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Jacop van den Berghe

Joos de Ryckere

André de Preeter

1529:

P: Roger de Muelenare

Roger Gheys

S: George van Morselede

Nicolas de Heere

Oste Beert (huidenvetter)

Jan van Roesselaere

Louis Quackelbeen

Joos Waeye

Roger de Ryckere

Jan de Clerc (voller)⁴⁸

Jan Crommelin

1530:

P: Jan de Tolnare

Jan van den Dale (verver)

S: Cornelis van den Berghe

Augustin Christiaen

Christophe van Scorisse

Cornelis de Marschalck

Ghysselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Jan de Costere

Jan Reverdin

Ampleunis van den Berghe

1531:

P: Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

Jan de Tolnare (fs. Jan)

S: Roger de Muelnare

Nicolas de Heere

Roger de Ryckere

Louis Queackelbeen

Joos van den Berghe

Jan de Clerc (voller)

Jan Crommelin

Joos van Winghene

Joos de Nare

⁴⁸ Jan de Clerck, vrije voller te Kortrijk. (RAK, OSAK, *Akten en Contracten*, 1503-1504, f° 95 v°).

1532:

P: Oste Beert (huidenvetter)

Willem de Tolnare

S: George van Morselede

Mathieu van Ronneke

Oste van den Berghe

Christophe van Scorisse

Joos Waeye

Jan Reverdin

André de Preeter

Philippe de Heere

Aubert Gheys

1533:

P: Cornelis van den Berghe

Adrien De Crytsche⁴⁹

S: Pieter Bouckaert

Augustin Christiaen

Othon Beert

Roger Gheys

Jacop van den Berghe

Louis Quackelbeen

Joos van Winghene

Jan de Clerc (voller)

Joos de Roo

1534:

P: Mathieu van Ronneke

Gérard de Tolnare

S: George van Morselede

Nicolas de Heere

Christophe van Scorisse

Joos van den Berghe

Cornelis de Marscalc

Ampleunis van den Berghe

Jan Reverdin

André Scuddematte (wijnhandelaar?)

Christophe Gheys

⁴⁹ Adriaen de Crytsche zijn zus, Jaenkin de Crytsche, was gehuwd met schepen Loy/Eloy (Louis) Quackelbeen. (Decavele, “Ketters en Papisten in het Kortrijkse stadsbestuur (1561-1580),” 235. Loy Quackelbeen en Jeankin de Crytsche waren de ouders van geneesheer-botanist, Willem Quackelbeen. (Van Laere, *Kortrijkse asklepiaden*, 22).

1535:

P: Raphael van de Poele

Oste van den Berghe

S: Pieter Bouckaert

Mathieu van Ronneke

Roger de Ryckere

Louis Quackelbeen

Joos Waeye

Félix de Heere

André de Preeter (de Praetere)

Jan van Caloen

Jacop de Muelenare

1536:

P: Jan van den Berghe

Wouter van de Castele

S: Cornelis van den Berghe

Oste Beert (huidenvetter)

Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

Adrien de Crytsche

Jan de Costere

Ampleunis van den Berghe

Joos van Winghene

Marc Salomon

Roeland Cordier

1537:

P: Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Jan van Roesselaere

S: Cornelis van den Berghe

Oste Beert (huidenvetter)

Roger de Ryckere

Roger Gheys

Louis Quackelbeen

Jan van Caloen

Jacop de Muelenare

Anthoine van den Brande

Jan du Buus (lakensnijder?)

1538:

P: Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

Ampleunis van den Berghe

S: Jacop van den Berghe

Mathieu van Ronneke

Wouter van de Castele

Joos Waeye

Jacop de Sonnevile

Jan Reverdin

Roeland Cordier

Maertin van de Poele

André de Praetere

1539:

P: Roger Gheys

Willem van de Castele

S: Cornelis van den Berghe

Oste Beert (huidenvetter)

Jan van Roesselaere

Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Jan van Caloen

Jacop de Muelenare

Joos van Winghene

Jan Crommelin

N.N. van der Luere

1540:

P: Jacop de Sonnevile

Jan de Costere

S: Oste Beert (huidenvetter)

Jan van Roesselaere

Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

Jan van Caloen

Jacop de Muelenare

Joos van Winghene

Jan Crommelin

N.N. van der Luere (Nycasis v.d. Luere?)

N.N. van den Berghe

1541:

S: Joos Waeye

Adrien de Crytsche

Willem Eghels

Joos de Roo

Jacop de Muelenare

N.N. van den Bussche

Roger Gheys

N.N. van den Berghe

Joos de Haene

N.N. de Heldere

Jan Crommelin

1542:

B: Jacop van den Berghe

S: Mr. Roger de Ryckere → Jan de Clerc (voller)

Wouter van de Castele

Ampleunis van den Berghe (fs. Arent)

Jan (de) Buus (lakensnijder?)

Jacop de Muelenare

Simoen van den Berghe

Willem van Reable

Allart de Boosere

Anthoine Reynkin

Jacop van den Bogaerde

1543:

B: Jacop van den Berghe

S: Jan de Clerc (voller)

Wouter van de Castele

Ampleunis van den Berghe

Jan du Buus (lakensnijder?)

Jacop de Muelenare

Simon van den Berghe

Willem van Reable

Alard de Boosere

Anthoine Reykin

Jacop van den Bogaerde

1544:

B: Jan de Quaertes

S: Joos van den Berghe

Jan van Caloen

Joos van Winghene

André de Preeter (de Praetere)

Jan van der Gracht

Joos du Buus

Simon Roose

Jan Hellin

Pieter van der Beke

1545:

B: Jacop de Sonnevile

S: Roger Gheys

Oste Beert (huidenvetter)

Jan de Clerck (voller)

Adrien de Crytsche

Anthoine Reynkin

Jan Utenkeldere

Corneille de Cocle

Jan Crommelin (fs Roger)

Adrien van der Burcht

Pieter de Costere

1546:

B: Cornelis van den Berghe

S: Jan Bouckaert

Willem Eghels

Joos Waeye → Ampleunis van den Berghe

Joos du Buus

Ampleunis van den Berghe (fs. Jan)

Maertin Develare

Joos Pollet

Jan de Ryckere

Jan Hellin

George van de Velde

1547:

B: Jacop van den Berghe

S: Ghyselbrecht Crommelin (huidenvetter)

Adrien de Crytsche

Joos de Haene (de oude)

André de Preeter

Jan van der Gracht

Anthoine Reynkin

Cornelis de Cocle

Fransois de Paeu

Simon Roose

Willem Pollet

1548:

B: Jacop de Sonnevile

S: Willem Eghels

Joos du Buus

Wouter van de Castele

Louis de Muelenare

Jan Crommelin

Jan Hellin

Adriaen van der Burcht

Pieter de Costere

Pieter van der Beke

Joos van Coppenole

1549:

B: Pieter van der Gracht

S: Roger Gheys

Jan van Caloen → Martin Develare

Simon van den Berghe

Adrien de Preeter

Simon Roose

Anthoine Reynkin

Fransois de Paeu

Cornelis de Cocle

Anthoine Andries

Jan Vlederic

1550:

B: Jacop van den Berghe

S: Jacop de Muelenare

Jan van Dale (heer van Bosterhout)

Wouter van de Castele

Ampleunis van den Berghe

Nicolas de Veel

Jan van der Gracht

George van de Velde

Jan Mathys

Jan Tytgat

Olivier van der Kindert

1551:

B: Willem Eghels

S: Joos van den Berghe

Joos de Haene (de oude)

Louis de Muelenare

André de Preeter

Fransois de Paeu

Simon van den Berghe

Denys van der Gracht

Jan van Damme

Willem van Reable

André Fremault

1552:

B: Jacop de Sonnevile

S: Roger Gheys

Wouter van de Castele

Jan du Buus (lakensnijder?)

Wouter van Damme

Anthoine Andries

Jan Tytgat

Maertin de Crytsche

Pieter Fremault → George van de Velde

Jacop van Welsenens

Joos Geeraert → Gilbert de Bouchenghien

1553:

B: Mr. Pieter van der Gracht

S: Jan van den Berghe (fs. Mr. Corneille)

Joos de Haene (d'oude)

Mr. Nicolas de Veel

Jan van der Gracht

Simon van den Berghe

Andries de Preeter

Willem van Reable

Pierre Fremault

Jan van der Kindert

Geerard Tutin

1554:

B: Jan de Quaertes

S: Joris de Tolnare

Jan v.d. Berghe

Wouter van de Castele

Pieter de Costere

Louis de Muelnare

Jan Hellin

André v.d. Meersch → Anthoine Andries

Denys van der Gracht

Jan Tytgat

Willem van der Kindert

1555:

B: Roger Gheys

S: Jacop de Muelenare

Mr. Nicolas de Veel

Joos de Haene (de oude)

Adrien de Crytsche

André de Preeter

Fransois de Paeu

Maertin Develare

Pieter van der Beke

Pieter Fremault

Nicolas de Groote

Reconstructie van de lijst van de 24 Kortrijkse raadsheren (1220-1555)

1295:⁵⁰

(7 schepenen-raadsleden)

(3 proosten-raadsleden)

(14 overige raadsleden)

Simon Boetelin

Gosuin de Zuevenghem

Wautier Lou(r)s

Gossuin de Scardeau

Rogier de Moskere

Laurent David

Soyer de Bederwaen

Mathis Delatre

Jean Ronghe

Jean Pottart

Rogier Clément

Lenvael Hornine

Simon Soriis

Jean d'Yssenghem

Henri Masière

Wautier Saverijs

Wautier Coeke

Jean Coeke

Lamme Pipe

Soier Cromlin

Nicaise d'Yssenghem

Thumas de Rume

Jean Harine

Jean Bollaert

EXTRA: In totaal komen we dus op 24 raadsleden.

1391:

Zegher Scaec (raadslid)⁵¹

⁵⁰ De Saint-Génois, *Monumens anciens*, dccccli.

⁵¹ Castelain, "Gerard van Steenhuuse, 222.

1447-(1448):⁵²

(4 schepenen-raadsleden)

Rugger van Maldeghem (1447)

Denys van der Spiere (1447)

Jan Hameide (1447)

Jan van Vlenken (1447)

(13 overige raadsleden)

Willem van den Brande (*den ouden*)

Fransoys Dibbout

Jan de Tuc

Jacop Scaec

Joos Hameide

Rugger de Vriend

Jacop Robe

Willem van den Brande (*den jonghen*)

Mr. Ampleunis Craye

Hubeert van den Hecke

Willem van den Dale

Rugger de Ryckere

Roeland van den Brande (schepen in 1448)

EXTRA: We komen hier op een totaal van 17 raadsleden, dus ontbreken er nog 7.

⁵² ARA, *Rekenkamer, Stadsrekening*, nr. 33.194, f° 35; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 257-58.

1448-(1449):⁵³

(5 schepenen-raadsleden)

(2 proosten-raadsleden)

(10 overige raadsleden)

Pieter van den Bossche (1448)

Rugger Hameide (1448)

Fransoys Dibbout

Joos Ruebin (1448)

Jan Crommelin (1448)

Jan de Tuc

Matheeux Scaec (1448)

Jacop Scaec

Roelant van den Brande (1448)

Joos Hameyde

Jan Veldom (1448)

Rugger de Vriend

Willem van den Brande

Jan Hameyde

Denis van de Spiere

Willem van den Dale

Hubert van den Hecke

EXTRA: We komen hier ook op een totaal van 17 raadsleden, dus ontbreken er nog 7.

⁵³ RAK, OSAK, *Stadsrekening*, 1448-1449, f° 35 v°; Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 257-58.

Lijst van de Kortrijkse opper- en onderammans (1220-1555)

1472:

Opperamman: Ghyselbrecht van Welsenens alias Coenkin (steenbakker)

Onderamman: Gillis van der Mandelt (van Mandele) (voller)

1481:

Opperamman: Willem de Dondere

Onderamman: Kerspossels Mergaerd

1483:

Opperamman: Willem de Dondere

Onderamman: Kerspossels Mergaerd

1490:

Opperamman: Olivier de Wachtere

Onderamman: Fransoys Aelbrecht

1492:

Opperamman: Olivier de Wachtere

Onderamman: Rugger van Rumbeke

1493:

Opperamman: Joos Nyffele

Onderamman: N.N. N.N.

1495:

Opperamman: Olivier de Wachtere

Onderamman: Joos Nyffele

1497:

Opperamman: Jacop Cooman

Onderamman: Boudin van Lede (brouwer)

1499:

Oppeeramman: Kerspossels Mergaert

Onderamman: Joos Schellinc

1500:

Oppeeramman: Kerspossels Mergaert

Onderamman: Joos Schellinc

1501:

Oppeeramman: Jacop de Boetre

Onderamman: ? Nullewy?

1502:

Oppeeramman: Jacop de Boetre

Onderamman: N.N. N.N.

1503:

Oppeeramman: Olivier Kerspiaen fs. Amandts

Onderamman: N.N. N.N.

1504:

Oppeeramman: Jan Vleric

Onderamman: N.N. N.N.

1506:

Oppeeramman: Willem Bouckaert

Onderamman: Jan Calewaert

1507:

Oppeeramman: Triestram van der Kindert

Onderamman: Jacob van der Kindert

1509:

Oppeeramman: Jan van Rameys

Onderamman: N.N. N.N.

1521:

Oppeeramman: Loys van Reable

Onderamman: Jan de Crane

1525:

Oppeeramman: Loys van Reable

Onderamman: Jan Callewaert

1528:

Oppeeramman: Pieter de Lauwe?

Onderamman: Wim vande Castele

1529:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Wim vande Castele

1530:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jooris vande Velde

1531:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: ?

1532:

Oppeeramman: Jooris Feneckin?

Onderamman: Jooris vande Velde

1533:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jan Vleric

1534:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jan Vleric

1536:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jhan Mathys

1537:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jhan Mathys

1538:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jan Mathys

1539:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jan Mathys

1542:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Jan Mathys

1544:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Andries Andries

1545:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Andries Andries

1546:

Oppeeramman: Pieter de Lannoy

Onderamman: Andries Andries

1547:

Oppeeramman: Oste vande Roo

Onderamman: Andries Andries

1548:

Oppeeramman: Oste vande Roo

Onderamman: Andries Andries

1549:

Oppeeramman: Oste vande Roo

Onderamman: Andries Andries

1550:

Oppeeramman: Andriaen vande Ghinste (Gheenste)

Onderamman: Andries Andries

1552:

Oppeeramman: Andriaen vande Ghinste? (Gheenste)

Onderamman: Andries Andries

Lijst van de Kortrijkse schouten (1220-1555)

1400: Bertelmeus Betin⁵⁴ (circa 1400?)

1414: Willem van Maldeghem⁵⁵

1418: Jhanne van Yseghem⁵⁶

1422: Segher de(n) Rouf⁵⁷

1428: Jan de Tuc⁵⁸

1429: Jan de Tuc

1430: Jan de Tuc

1443: Roland van den Brande⁵⁹ (wijnhandelaar)

1444: Roland van den Brande

1445: Roland van den Brande

1459: Roland van den Brande⁶⁰

1460: Roland van den Brande

1461: Roland van den Brande

1462: Roland van den Brande

1468: Jan Fierins

1472: Rugger Camlin

1473: Rugger Camlin

⁵⁴ Jan zonder Vrees verkoopt het Kortrijkse schoutsambt (deze functie valt te vergelijken met die van een politicommissaris), aan een zekere Bertelmeus Betin, een koopman uit Lucca die in Brugge woont. (Callewier, *Bourgondië aan de Leie*, 74).

⁵⁵ Ernest Warlop, *Inventaris van het Fonds d'Ennetières*, Brussel, 1981, 270; <https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be/persoon/geraert-van-maldegem.html#3936>

⁵⁶ Jhanne van Yseghem *scoutetene van Curtrike* in 1418 (RAK, OSAK, *Stadsrekening 1417-1418*, f° 34; 39).

⁵⁷ Segher den Rouf *scouteten van Curtrike*. (RAK, OSAK, *Stadsrekening 1422-1423*, f° 55).

⁵⁸ Gryson, *Misdaad in de kasselrij Kortrijk*, 69-70.

⁵⁹ Roland van den Brande had het schoutsambt van Kortrijk voor drie jaar in pacht, vanaf 1443. (<https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be/persoon/joos-van-den-brande.html>)

⁶⁰ Roland van den Brande werd nogmaals pachter van het schoutsambt van Kortrijk, ditmaal van 1459-1462. (<https://www.bourgondische-ambtenaren.ugent.be/persoon/joos-van-den-brande.html>)

1474: Rugger Camlin

1481: Jan de Dondere

1483: Jan de Dondere

1490: Jan Minne

1492: Jan Minne

1493: Olivier de Wachtere

1495: Jan Minne

1497: Kerspossels Mergaert

1498: Kerspossels Mergaert

1499: Adam de Costere

1500: Adam de Costere

1501: Adam de Costere

1502: Adam de Costere

1503: Joos vande Male

1504: Joos vande Male

1506: Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

1507: Ghyselbrecht van Welsenens (steenbakker)

1509: Maertin Buerse (steenbakker)

1511: Hector Bette

1512: Hector Bette

1513: Hector Bette

1514: Hector Bette

1516: Hector Bette

1521: Lauwers Nyffele

1524: Lauwers Nyffele

1525: Lauwers Nyffele (Laureins Niffle)⁶¹

1528: Lauwers Nyffele

1529: Lauwers Nyffele

1530: Lauwers Nyffele

1531: Lauwers Nyffele

1532: Lauwers Nyffele

1533: Lauwers Nyffele

1534: Lauwers Nyffele

1536: Lauwers Nyffele

1537: Lauwers Nyffele

1538: Lauwers Andries

1539: Lauwers Andries

1542: Lauwers Andries

1544: Jan Mathys

1545: Jan Mathys

1546: Jan Mathys

1547: Jan Mathys

1548: Jan Mathys

1550: Joos van Coppenole

1551: Joos van Coppenole

1552: Joos van Coppenole

⁶¹ De schout, i.c. Niffle, van Kortrijk, had in Tielt een exploit gedaan met gevangenneming. Het magistraat van Tielt stak de schout van Kortrijk zelf in de gevangenis voor misbruik van macht binnen Tielt en veroordeelde hem tot een boete van 50 ponden pars. De Raad van Vlaanderen sloot zich hieromtrent aan bij het magistraat van Tielt. (Minnaert, *Thieltsche mengelingen*, 71)

Lijst van de Kortrijkse hoog- en onderbaljuws (1220-1555)

1224:⁶²

Hoogbaljuw: Wautier van Meenen

1225:⁶³

Hoogbaljuw: Jean de Menin (van Meenen)

1230:

Hoogbaljuw: Dirkinus de Gothem (van Gothem?)

1231:

Hoogbaljuw: Henri N.N.

1249:

Hoogbaljuw: Guillaume, dit Bloc d'Eynes, ridder

1259:⁶⁴

Hoogbaljuw: Jean de Flandre

1267:

Hoogbaljuw: Michel d'Elstland (van Elstlande)

1268:⁶⁵

Hoogbaljuw: Michel d'Elstland (van Elstlande)

1275:

Hoogbaljuw: Gautier de Ham

⁶² Mussely, *Inventaire des archives*, 25.

⁶³ De lijst van baljuws tot 1495 werd overgenomen uit: Nowé, "Les baillis comtaux de Flandre," 395-97 en Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 13-6. In sommige gevallen werd er voor 1495 ook gebruik gemaakt van Mussely, cf. voetnoten. Na 1495 werd deze lijst opgesteld op basis van het werk van Mussely en werd er gebruik gemaakt van de Kortrijkse akten en contracten.

⁶⁴ Mussely, *Inventaire des archives*, 25.

⁶⁵ Mussely, *Inventaire des archives*, 25.

1278:

Hoogbaljuw: Daniel de Lis

1279:

Hoogbaljuw: Daniel de Lis

1280:

Hoogbaljuw: Daniel de Lis

1282:

Hoogbaljuw: Gautier de Ham

1286:

Hoogbaljuw: Jean de le Bieke

1290:

Hoogbaljuw: Gautier Ronne, ridder

1300:

Hoogbaljuw: Willem van Mosschere (de Moskere / Moscre)⁶⁶

1301:

Hoogbaljuw: Willem van Mosschere (de Moskere / Moscre)

1302:

Hoogbaljuw: Willem van Mosschere (de Moskere / Moscre)⁶⁷

1304:

Hoogbaljuw: Thibaut de Willonrieu, ridder

⁶⁶ Vanbossele, *Een verloren gewaande oorkonde*, 9.

⁶⁷ Vanbossele, *Een verloren gewaande oorkonde*, 15.

1305:

Hoogbaljuw: Pierre de le Val

1306:

Hoogbaljuw: Pierre de le Val (t.e.m. september 1306)

1306:

Hoogbaljuw: Robert de la Wastine (vanaf september 1306)

1307:

Hoogbaljuw: Robert de la Wastine

1308:

Hoogbaljuw: Jean de le Douve

1309:

Hoogbaljuw: Guillaume de l'Aunnoy

1311:

Hoogbaljuw: Raymond Sereyhase

1312:

Hoogbaljuw: Raymond Sereyhase

1313:

Hoogbaljuw: Raymond Sereyhase

1319:

Hoogbaljuw: Amand d'Yzendyke

1324:

Hoogbaljuw: Jean de Tournay, ridder

1333:

Hoogbaljuw: Henri d'Yzendyke

1334:

Hoogbaljuw: Henri d'Yzendyke

1336:

Hoogbaljuw: Daniel de Neuvéglise

1350:

Hoogbaljuw: Robert de Merkenrode

1364:

Hoogbaljuw: Baudouin N.N., fs. Jean

1365:

Hoogbaljuw: Baudouin N.N., fs. Jean

1367:

Hoogbaljuw: Casin de Waghenaere

1368:

Hoogbaljuw: Casin de Waghenaere

1369:

Hoogbaljuw: Casin de Waghenaere

1370:

Hoogbaljuw: Casin de Waghenaere

1371:

Hoogbaljuw: Casin de Waghenaere

1372:

Hoogbaljuw: Jean Bonin

1373:

Hoogbaljuw: Jean Bonin

1374:

Hoogbaljuw: Jean Bonin (t.e.m. 7 mei 1374)

1374:

Hoogbaljuw: Jean Machet (van 12 mei 1374 t.e.m. 17 september 1374)

1374:

Hoogbaljuw: Jean van der Vesten (van 23 september 1374 t.e.m. 7 januari 1375)

1375:

Hoogbaljuw: Gérard Piers

1376:

Hoogbaljuw: Gérard Piers (t.e.m. 4 mei 1376)

1376:

Hoogbaljuw: Pierre van Wulpen, ridder (vanaf 15 mei 1376)

1377:

Hoogbaljuw: Pierre van Wulpen, ridder

1378:

Hoogbaljuw: Enguerrand Damman

1379:

Hoogbaljuw: Enguerrand Damman

1380:

Hoogbaljuw: Philippe de Jonghe

1381:

Hoogbaljuw: Philippe de Jonghe

1382:

Hoogbaljuw: Philippe de Jonghe (t.e.m. 4 mei 1382)

1383:

Hoogbaljuw: Philippe de Poelvoorde, ridder

1384:

Hoogbaljuw: Philippe de Poelvoorde, ridder (t.e.m. 18 september 1384)

1384:

Hoogbaljuw: François de Haveskerke, ridder (vanaf 14 oktober 1384)

1385:

Hoogbaljuw: François de Haveskerke, ridder

1386:

Hoogbaljuw: François de Haveskerke, ridder (t.e.m. 3 maart 1386)

1386:

Hoogbaljuw: Henri Ricasseis (vanaf 12 maart 1386 t.e.m. 16 juni 1386)

1386:

Hoogbaljuw: Richard de Steenland (vanaf 29 juni 1386)

1387:

Hoogbaljuw: Richard de Steenland (t.e.m. 8 maart 1387)

1387:

Hoogbaljuw: Jean Pieterszone (vanaf 8 maart 1387)

1388:

Hoogbaljuw: Jean Pieterszone

1389:

Hoogbaljuw: Jean Pieterszone

1390:

Hoogbaljuw: Jean Pieterszone (t.e.m. 6 februari 1390)

1390:

Hoogbaljuw: Pierre van Wulpen, ridder (vanaf 6 februari 1390)

1391:

Hoogbaljuw: Jacques de Lichtervelde, ridder (vanaf 29 januari 1391)

Onderbaljuw: Inghelen Cokre

1392:

Hoogbaljuw: Jacques de Lichtervelde, ridder

1393:

Hoogbaljuw: Jacques de Lichtervelde, ridder

1394:

Hoogbaljuw: Jacques de Lichtervelde, ridder

1395:

Hoogbaljuw: Jacques de Lichtervelde, ridder (t.e.m. 10 mei 1395)

1395:

Hoogbaljuw: Thomas Sconevelde, schildknaap (vanaf 10 mei 1395)

1396:

Hoogbaljuw: Thomas Sconevelde, schildknaap

1397:

Hoogbaljuw: Thomas Sconevelde, schildknaap

1398:

Hoogbaljuw: Thomas Sconevelde, schildknaap

1399:

Hoogbaljuw: Thomas Sconevelde, schildknaap (t.e.m. 30 juni 1399)

1399:

Hoogbaljuw: Jacques de Meetkerke (vanaf 5 juli 1399)

1400:

Hoogbaljuw: Jacques de Meetkerke

1401:⁶⁸

Hoogbaljuw: Jean de Oegerlande (van Ogierlande) (vanaf 9 mei 1401)

1402:

Hoogbaljuw: Jean de Oegerlande (van Ogierlande)

1403:

Hoogbaljuw: Jean de Oegerlande (van Ogierlande)

1404:

Hoogbaljuw: Jean Camphin (t.e.m. 4 juli 1404)

1404:

Hoogbaljuw: Jean Lefèvre (vanaf 4 juli 1404)

⁶⁸ De lijst van de baljuws van 1401 tot 1495 werd overgenomen uit: Gachard: *Inventaires* II, 366; Bauwens, "Bijdragen tot de geschiedenis," 14-6.

1405:

Hoogbaljuw: Jean de le Berghe

1406:

Hoogbaljuw: Jean de le Berghe

1407:

Hoogbaljuw: Jean de le Berghe (t.e.m. 9 mei 1407)

Onderbaljuw: Inghelram de Coker⁶⁹

1407:

Hoogbaljuw: Robert de Leeuwerghem, ridder (vanaf 15 augustus 1407)

Onderbaljuw: Inghelram de Coker

1408:

Hoogbaljuw: Robert de Leeuwerghem, ridder

1409:

Hoogbaljuw: Robert de Leeuwerghem, ridder

1410:

Hoogbaljuw: Robert de Leeuwerghem, ridder

1411:

Hoogbaljuw: Robert de Leeuwerghem, ridder

1412:

Hoogbaljuw: Robert de Leeuwerghem, ridder (t.e.m. 8 april 1412)

1412:

Hoogbaljuw: Louis de Moerkerke, ridder (vanaf 8 april 1412)

⁶⁹ Marijke Gevaert, Regesten op de jaarregisters van de Keure, schepenzaar 1406-1407, Inventarissen en Indices gepubliceerd door het Archief, Gent, 1983, f° 71 r°/10.

1413:

Hoogbaljuw: Louis de Moerkerke, ridder

1414:

Hoogbaljuw: Robert Boudins (t.e.m. 17 september 1414)

1414:

Hoogbaljuw: Jean de Stavelé⁷⁰ (Stauls), ridder (vanaf 20 september 1414)

1415:

Hoogbaljuw: Jean de Stavelé (Stauls), ridder

1416:

Hoogbaljuw: Jean de Stavelé (Stauls), ridder (t.e.m. 15 maart 1416)

1416:

Hoogbaljuw: Wautier de Calonne (vanaf 15 maart 1416)

1417:

Hoogbaljuw: Louis de Haveskerke

1418:

Hoogbaljuw: Louis de Haveskerke

1419:

Hoogbaljuw: Louis de Haveskerke (t.e.m. 3 november 1419)

1420:

Hoogbaljuw: Robert le Courtisien

1421:

Hoogbaljuw: Robert le Courtisien

⁷⁰ Jan I van Stavele kunnen we vereenzelvigen met Jan van Izegem. (De Rock, *Het bestuur van de kasselrij Kortrijk*, 290-91).

1422:

Hoogbaljuw: Guillaume de Hollebeke

1423:

Hoogbaljuw: Hector de Vuerhoute

1424:

Hoogbaljuw: Hector de Vuerhoute

Onderbaljuw: Rugger vander Cruce

1425:

Hoogbaljuw: Hector de Vuerhoute

1426:

Hoogbaljuw: Hector de Vuerhoute

1427:

Hoogbaljuw: Gauthier de Mullem

1428:

Hoogbaljuw: Gauthier de Mullem (t.e.m. 10 mei 1428)

1428:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap (vanaf 24 mei 1428)

1429:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1430:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1431:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1432:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1433:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1434:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1435:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap

1436:

Hoogbaljuw: Tiercelet de la Barre, schildknaap (t.e.m. 19 februari 1436)

1436:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder (vanaf 19 februari 1436)

1437:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

1438:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

1439:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

Onderbaljuw: Roeland Graimdor

1440:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

1441:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

1442:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

1443:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder

1444:

Hoogbaljuw: Gérard de Ghistelles, ridder (t.e.m. 18 juni 1444)

1444:

Hoogbaljuw: Jean de Moerkerke, schildknaap (vanaf 18 juni 1444)

1445:

Hoogbaljuw: Jean de Moerkerke, schildknaap

1446:

Hoogbaljuw: Jean de Moerkerke, schildknaap

1447:

Hoogbaljuw: Jean de Moerkerke, schildknaap

Onderbaljuw: Maertin van der Banc⁷¹

1448:

Hoogbaljuw: Jean de Moerkerke, schildknaap

1449:

Hoogbaljuw: Jean de Moerkerke, schildknaap (t.e.m. 31 maart 1449)

Onderbaljuw: Maertin van der Banc⁷²

1449:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap (vanaf 31 maart 1449)

⁷¹ Limburg-Stirum, *Coutumes de la ville*, 309.

⁷² Van Rompuy, *Het grafelijk baljuwschap*, 580.

1450:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1451:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1452:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1453:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1454:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1455:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1456:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1457:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1458:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1459:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1460:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1461:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1462:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1463:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap

1464:

Hoogbaljuw: Jacques Scaec, schildknaap (t.e.m. 21 februari 1464)

1464:

Hoogbaljuw: Philippe d'Ongnyes, schildknaap (vanaf 22 februari 1464)

1465:

Hoogbaljuw: Philippe d'Ongnyes, schildknaap (t.e.m. 6 mei 1465)

1465:

Hoogbaljuw: Denis de Lespière (= Denijs Van der Spiere, linnenhandelaar) (vanaf 16 september 1465)

1466:

Hoogbaljuw: Denis de Lespière (= Denijs Van der Spiere) (t.e.m. 12 februari 1466)

Onderbaljuw: Jan Fierens (Fierins)

1466:

Hoogbaljuw: Josse de Varssenaere⁷³, ridder (vanaf 12 februari 1466)

1467:

Hoogbaljuw: Josse de Varssenaere, ridder

⁷³ Joos van Varsenaere, ridder, raadsheer-kamerling van de hertog van Bourgondië.

1468:

Hoogbaljuw: Josse de Varssenaere, ridder (t.e.m. 11 februari 1468)

1468:

Hoogbaljuw: Jean, heer van Hames⁷⁴, ridder (vanaf 11 februari 1468)

1469:

Hoogbaljuw: Jean, heer van Hames, ridder

1470:

Hoogbaljuw: Gillis de Bavelare

1471:

Hoogbaljuw: Gillis de Bavelare

1472:

Hoogbaljuw: Robbrecht van den Heede (verver?)

Onderbaljuw: Jan Minne

1473:

Hoogbaljuw: Robbrecht van den Heede

Onderbaljuw: Jan Minne

1474:

Hoogbaljuw: Robbrecht van den Heede (t.e.m. 1 oktober 1474)

Onderbaljuw: Jan Minne

1474:

Hoogbaljuw: Jean de le Dale (vanaf 1 oktober 1474)

Onderbaljuw: Jan Minne

⁷⁴ Jean, heer van Hames, Andifer, Sangate, Bondues en Bétencourt, ridder, raadsheer-kamerling van de hertog van Bourgondië.

1475:

Hoogbaljuw: Jean de le Dale

1476:

Hoogbaljuw: Gérard de Cuinghien⁷⁵, ridder (vanaf 1 februari 1476)

1477:

Hoogbaljuw: Gérard de Cuinghien, ridder (t.e.m. 2 februari 1477)

1477:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap (vanaf 2 april 1477)

1478:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Willem de Vechtere (wijnhandelaar)

1479:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Willem van der Woestine

1480:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Willem van der Woestine

1481:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Willem van der Woestine

1482:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

⁷⁵ Gérard de Cuinghien, ridder, heer van Hallennes en Rodes.

1483:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Willem van der Woestine

1484:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

1485:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap (t.e.m. 10 februari 1485)

1485:

Hoogbaljuw: Joos van der Woestine, schildknaap (vanaf 10 februari 1485 – 11 juni 1485)

1485:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap (vanaf 11 juni 1485)

1486:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

1487:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1488:

Hoogbaljuw: Joos van der Woestine, schildknaap (vanaf 14 maart 1488)

Onderbaljuw: Jan de Meyere

1489:

Hoogbaljuw: Joos van der Woestine, schildknaap

1490:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1491:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap

1492:

Hoogbaljuw: Jan van den Walle, schildknaap (t.e.m. 18 januari 1492)

1492:

Hoogbaljuw: Josse de Zype⁷⁶, schildknaap (vanaf 8 juni 1492 – 5 november 1492)

1492:

Hoogbaljuw: Joos de Baenst⁷⁷, ridder (vanaf 5 november 1492)

1493:

Hoogbaljuw: Joos de Baenst, ridder

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1494:

Hoogbaljuw: Joos de Baenst, ridder

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1495:

Hoogbaljuw: Joos de Baenst, ridder (t.e.m. 1 november 1495)

1495:⁷⁸

Hoogbaljuw: Jan van Gistel⁷⁹, ridder (na 1 november 1495)

1496:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, ridder

⁷⁶ Josse de Zype, schildknaap, heer van Denterghem.

⁷⁷ Joos de Baenst, ridder, heer van Gapinghe en Melissant, raadsheer-kamerling van de koning der Romeinen en van de Aartshertog. (Bauwens, "Bijdrage tot de geschiedenis," 16)

⁷⁸ De lijst van hoogbaljuws na 1495 werd samengesteld op basis van het werk van Mussely en op basis van de Kortrijkse akten en contracten.

⁷⁹ Jan van Gistel, ridder, heer van der Mote.

1497:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Maertin Vincke

1498:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Maertin Vincke

1499:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1500:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, schildknaap (schildknaap volgens Mussely)

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1501:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, schildknaap

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1501:

Hoogbaljuw: Pietre Lours (Pierre l'Ours)

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1502:

Hoogbaljuw: Pietre Lours

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1503:

Hoogbaljuw: Pietre Lours

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1504:

Hoogbaljuw: Pietre Lours

Onderbaljuw: Gillis 't Kint

1504:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel⁸⁰, schildknaap

1505:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, schildknaap

1506:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, schildknaap

Onderbaljuw: Hector Bette

1507:

Hoogbaljuw: Jan van Gistel, jonkheer

Onderbaljuw: Hector Bette

1507:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre⁸¹, jonkheer

Onderbaljuw: Hector Bette

1508:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre⁸², jonkheer

Onderbaljuw: Hector Bette

1509:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Hector Bette

⁸⁰ Jan van Gistel, schildknaap, heer van der Mote.

⁸¹ Anthuenis vander Barre (Antoine de la Barre), jonkheer, heer van Moeskroen.

⁸² Anthuenis vander Barre, jonkheer, heer van Moeskroen.

1510:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Hector Bette

1511:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Jan van Houte (van den Houte)

1512:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Jan van Houte (van den Houte)

1513:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Jan van Houte (van den Houte)

1514:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

1515:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

1515:

Hoogbaljuw: Willem van Claerhout⁸³

1516:

Hoogbaljuw Kortrijk: Willem van Claerhout

Onderbaljuw: Jan van Houte (van den Houte)

1516:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Jan van Houte (van den Houte)

⁸³ Willem van Claerhout, (Guillaume de Claerhout) heer van Koolskamp, Pittem en Assebroek.

1517:

Hoogbaljuw: Jean de le Walle, jonkheer

1518:

Hoogbaljuw: Jean de le Walle, jonkheer

1519:

Hoogbaljuw: Jean de le Walle, jonkheer

1520:

Hoogbaljuw: Jean de le Walle, jonkheer

1521:

Hoogbaljuw: Jean de le Walle, jonkheer

1522:

Hoogbaljuw: Jean de le Walle, jonkheer

1522:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre⁸⁴, jonkheer

1523:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

1524:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Rougier de Clerc

1525:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Rougier de Clerc

⁸⁴ Anthuenis vander Barre (Antoine de la Barre), jonkheer, heer van Moeskroen, raadsheer en hotelmeester van de keizer.

1526:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Rougier de Clerc

1527:

Hoogbaljuw: Anthuenis vander Barre, jonkheer

Onderbaljuw: Rougier de Clerc

1527:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1528:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1529:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1530:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1531:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1532:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1533:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1533:

Hoogbaljuw: Loys van Gistel⁸⁵, ridder

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1534:

Hoogbaljuw: Loys van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1535:

Hoogbaljuw: Loys van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1536:

Hoogbaljuw: Loys van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1537:

Hoogbaljuw: Loys van Gistel, ridder

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1537:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert⁸⁶

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1538:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

⁸⁵ Loys van Gistel (Louis de Ghistelles), ridder, raadsheer en edelman (*gentilhomme*) van het huis van de keizer.

⁸⁶ Pieter Bouckaert (Pierre Bouckaert), heer van Walemote.

1539:

Hoogbaljuw: Pieter Bouckaert

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1539:

Hoogbaljuw: Ferdinand de la Barre⁸⁷, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1540:

Hoogbaljuw: Ferdinand de la Barre, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1541:

Hoogbaljuw: Ferdinand de la Barre, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1542:

Hoogbaljuw: Ferdinand de la Barre, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1543:

Hoogbaljuw: Ferdinand de la Barre, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1544:

Hoogbaljuw: Ferdinand de la Barre, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1544:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte⁸⁸, schildknaap

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

⁸⁷ Ferdinand de la Barre, schildknaap, heer van Moeskroen.

⁸⁸ Jean de la Vichte, schildknaap, heer van Nieuwenhove, Bunsvelt, etc. Volgens Mussely, hoogbaljuw van Kortrijk van 1544-1555)

1545:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)⁸⁹

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1546:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1547:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1548:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1549:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1550:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1551:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

1552:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap (of Jan vande Berghe, jonkheer)

Onderbaljuw: Roeger de Clercq

⁸⁹ Volgens RAK, OSAK, *Akten en Contracten*.

1553:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap

1554:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap

1555:

Hoogbaljuw: Jean de la Vichte, schildknaap

1555:

Hoogbaljuw: Mathias de Wargny

1555:

Hoogbaljuw: Philippe de Liedekerke⁹⁰, ridder

⁹⁰ Philippe de Liedekerke, ridder, heer van Eversbeke, Eestert, etc.